T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

RESİMLİ KİTAP

(İNCELEME - METİN 25-30. SAYILAR)

MELİHAT ÇOLAK

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ TUNCAY ÖZTÜRK

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı ANABİLİM DALI

Türk Edebiyatı PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehlihat GÖLAK tarafından hazırlanan

Resimli Kitap (İnceleme - Metin 25-30. sayılar)

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca Cuma günü saat 15.15 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Yüksel TOPRAKOĞLU	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Sibel BAYRAM	" "	
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÖZTÜRK	" "	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

21 / 10 / 2019

Melihat ÇOLAK

Tezin Adı: Resimli Kitap (İnceleme - Metin 25–30. Sayılar)

Hazırlayan: Melihat ÇOLAK

ÖZET

Dönemin en önemli dergilerinden olan Resimli Kitap dergisi, II. Meşrûtiyet'in ilânının ardından yayımlanmaya başlamış ve yayım hayatını beş seneden fazla sürdürmüştür. Yayım hayatına ara vermeden devam eden dergi 9 cilt ve 51 sayıya ulaşmıştır. Resimli Kitap, hem içerik açısından hem de sunduğu kaynaklar ve malzeme açısından çok zengin bir dergi olarak görülmektedir. Bu çalışmada derginin 5. cildine denk gelen 25-30. sayılar ele alınmaktadır.

Çalışma, "Ön Söz", "Giriş", "Sonuç", ve "Kaynaklar" kısımlarının yanı sıra iki ana bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde derginin yazıldığı döneme sirayet eden siyasal, sosyokültürel yapı ve toplumun basın yolculuğundaki faaliyetleri hakkında bilgiler verilmeye gayret edilmiştir. "Birinci Bölüm"de derginin hem şekil hem de içerik açısından bir incelemesi yer almaktadır. Şekil açısından yaptığımız incelemede derginin yapısal özellikleri, yayımcısı, amacı ve yazar kadrosu hakkında bilgilerle derginin içerdiği ilân, reklâm, tanıtım yazıları ve bilmecelere ait bilgilere ve bunların yanında derginin sayısal görünümünü gösteren tablolara da yer verilmiştir. İçerik açısından ise edebiyat konulu yazılar türlerine göre gruplandırılarak incelenmiş; edebiyat dışı olarak belirlenen metinler hakkında genel bir bilgilendirme yapılması uygun görülmüştür. Çalışmada Resimli Kitap dergisi hakkında bir araştırma yapmak isteyecek araştırmacılara yol gösterebilmesi için yukarıda adı geçen başlıkların dışında bir de "Dizin" bölümü hazırlanmıştır. Bu bölümde Kronolojik ve Tematik olarak bir sınıflandırma yapılmış; bunlara ilâveten döneminin birçok dergisinden Resimli Kitap'ı görsel zenginlik yönüyle ayıran resimlerle ilgili Resim Dizini oluşturulmuştur. Ayrıca incelenen sayıların dış ve iç kapaklarının görsellerine "Ek" başlığı altında yer verilmiştir.

"İkinci Bölüm"de ise 25–30. sayılarda yer alan edebiyat ve sanat konulu metinlerin çeviri yazıları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meşrûtiyet Devri, Dergi, Resimli Kitap, İnceleme

Name of Thesis: The Analysis of "Resimli Kitap" Journal (25-30. Volumes)

Prepared by: Melihat ÇOLAK

ABSTRACT

Resimli Kitap magazine, one of the most important magazines of the period, was published and continued its publication life for more than five years after the proclamation of II. Constitutionalism. The journal, which continued its publication without a break, reached 9 volumes and 51 issues. Resimli Kitap is seen as a rich magazine both in terms of content and the resources and materials it offers. This study shows the 25-30th issues which corresponds to the 5th volume of the journal.

The study consists of two main sections as well as the titles "Foreword", "Introduction", "Conclusion" and "Resources''. In the "Introduction" section, information was given about the political, sociocultural structure and the activities of the society about the journey of the press that spread to the period in which the journal was written. The first chapter includes a review of the journal in terms of both form and content. In the analysis we conducted in terms of figure, information about the structural features, publisher, purpose and writers of the journal, information about the advert, advertisements, promotional writings and riddles included in the journal, as well as tables showing the numerical appearance of the journal were included. In terms of content, articles on literature were analyzed by grouping according to their genres; it is deemed appropriate to make a general informing about non-literary texts.. In addition to the above mentioned topics, an Index section has been prepared in order to guide the researchers who would like to make a research about the Resimli Kitap magazine. In this section, a classification is made as Chronological and Thematic; in addition to these, an index titled Picture Index was created about the photos which distinguishes it with visual richness from many magazines of this period. In addition, visuals of the outer and inner covers of the analyzed issues were given under the heading of Appendix.

In the second section, the translations of the texts which were about literature and art that took place in 25th-30th issues were presented.

Key Words: Constituional Period, Magazine, Resimli Kitap, Text, Research

ÖN SÖZ

Meşrûtiyet dönemi, ilerleme ve dönüşüm açısından bakıldığında Türk tarihi için büyük bir kilit taşı oluşturmaktadır. Bu dönemin oluşumu, Osmanlı'nın Batı'ya yüzünü dönmesiyle vuku bulmuş ve bu devir yıllar sonra Osmanlı Devleti'nin temeline inşa edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti ile bağlayıcı bir köprü vazifesini üstlenmiştir. Türklüğü oluşturan ögelerin çoğu, bu köprü sayesinde; edebiyat, sanat, kültür, siyaset gibi alanlarla yeni Türk devletine aktarılmış, bu yolla kopukluk olmaksızın süreklilik elde edilmiştir. Hem sosyal alandaki hem de kültürel alandaki sürekliliği sağlayan vasıtaların başında şüphe yok ki dergiler gelmektedir. Pek çok dergi bilhassa II. Meşrûtiyet'in ilânıyla neşriyat dünyasında kendine yer bulabilmiştir. Belge niteliği taşıyan bu dergilerin tetkik edilmesi, neşredildiği döneme ışık tutması, döneme ait bilgileri daha yaşar hale getirmesi ve varsa eksik bilgilerin giderilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Gerek toplumumuzun birçok alanında büyük etkiler yaratmış olan Batılılaşma yolculuğunu daha iyi kavrayabilmek gerekse Türk edebî, içtimai ve tarihî hayatını uzun yıllar meşgul eden Doğu-Batı çatışmasını daha hakiki anlamlandırabilmek açısından bu tarz çalışmalar bizlere fayda sağlamaktadır.

Bu düşünceyle tetkik edilmeye çabalanan, 20. asrın başlarında yayımlanan ve beş yılı geçen bir zaman dilimine sığdırmış olduğu neşriyat hayatıyla karşımıza çıkan *Resimli Kitap* dergisinin; edebî, tarihî ve içtimai açıdan toplumumuz matbuat hayatına mühim katkılar sunduğu görülmektedir. Derginin önemi, Türk toplum ve tarihi için kritik addedilen 1908-1914 seneleri arasındaki sosyokültürel, sosyoekonomik, siyasi ve edebî durumunu derin ölçüde yansıtan bir kaynak olmasındandır.

Bu çalışmada *Resimli Kitap* dergisinin 1910/1911 yılında yayımlanan 25–30. sayıları incelenmiştir. Derginin belirtilen sayılarının fotoğrafları Atatürk Kitaplığı'ndan temin edilmiş; tetkikler, dergiden çekilen bu fotoğraflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Tezin başlangıç kısmında çalışma sürecinde bazı isim ve terimlerde kullanılan kısaltmaları ihtiva eden "Kısaltmalar" kısmına yer verilmiştir. Bu çalışma "İnceleme" ve "Metin" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra derginin yayımlandığı yılların siyasi, edebî ve sosyokültürel hayatını tetkik eden ve Türk basın hayatını kısaca anlatan "Giriş" bölümü de çalışmaya eklenmiştir.

Derginin neşredildiği yıllar, Türk toplumunda siyasi zihniyetin değiştiği ve Türk fikir hayatında önemli kıpırdanmaların olduğu döneme tekabül etmesi sebebiyle dikkat çekici bir önem arz eder. Bu hareketli sürecin öneminden mütevellit "Giriş" bölümünde bulunan "Dönemin Sosyal, Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış" başlığında toplumun her alanına yansımış değişmelere temas edilmeye çalışılmıştır. *Resimli Kitap*, edebî bir dergi olmasının yanı sıra; sosyal, siyasi, tarihî nitelik taşıyan birçok metni içermekte, döneminde çıkan dergilerden bu zengin yönüyle ayrılmaktadır. Bu nedenle yine "Giriş" bölümünde "Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış" başlığında Batılılaşma serüvenimizin başlangıcı olan Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadarki süreçte basın tarihimizin ilerleyişi hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Çalışmanın Birinci Bölümü "Derginin Şekil Yönünden İncelenmesi", "Derginin İçerik Açısından İncelenmesi" ve "Dizin" adı altında 3 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu doğrultuda "Derginin Şekil Yönünden İncelenmesi" kısmında derginin şekil özellikleri, yayımlanış amacı, yazar kadrosu, yayımcısı ile dergide bulunan reklâm, ilân, tanıtım yazıları ve bilmecelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. "Derginin İçerik Açısından İncelenmesi" kısmında ise edebî yazılar türlerine göre sınıflandırılarak incelenmiş, içeriğini temel alarak edebiyat dışı şeklinde tasnif ettiğimiz yazılarla ilgili ise genel bir değerlendirme yapılmıştır. "İnceleme" bölümünün üçüncü alt başlığını "Dizin" oluşturmaktadır. Burada sırasıyla "Kronolojik Dizin", "Tematik Dizin" ve "Resim Dizini" yer almaktadır. Bunun yanında incelememiz dahilinde olan sayıların başında bulunan derginin dış ve iç kapaklarının görselleri çalışmanın sonundaki "Ek" bölümünde verilmiştir.

25-30.sayılarda dergide yayımlanan ve Osmanlıca alfabeden Latin alfabeye

aktardığımız yazılara İkinci Bölümde yer verilmiştir. Derginin başlığında bulunan *"Her ay neşrolunur edebî, siyasi, fennî, felsefî, içtimaî mecmua-i musavveredir."* ibaresi bu derginin edebiyat dergisi olmanın yanında dergide başka içerikli yazılara da yer verildiğini göstermektedir. Fakat bu ibareye rağmen dergi incelendiğinde görülmüştür ki edebî içerikli yazılar çoğunluktadır. Sorumluluğunu üstlendiğimiz 25-30. sayılarda bulunan yazıların çoğunluğunun edebî bir muhtevaya sahip olduğu tarafımızca belirlenmiştir. Bu yazıların dışında kalan metinlerin konu sahalarının çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Bu saptamadan hareketle "Metin" bölümünde edebî ve sanatsal içerikli metinlere yer verilmiş; edebiyat dışı olarak nitelendirilen metinlere ise incelemenin "Dizin" bölümünde değinilmiştir. Ayrıca metinler verilirken, "metnin yazarı, *Resimli Kitap* dergisinde yayımlandığı sayı numarası, metnin yazıldığı yıl ve orijinal metindeki sayfa sayısı"na dair bilgiler metnin başlığının altında belirtilmiştir.

Dergideki yazılarda bulunan yabancı özel isimler, Osmanlı alfabesinden Latin alfabesine aktarılırken orijinal imlâsıyla yazılmaya gayret edilmiş; orijinal yazılışlarına ulaşılamayan özel isimler okunduğu şekilde -kendilerine has biçimleriyle- köşeli parantez içinde yazılmıştır. Derginin orijinalindeki yıpranma, silinme ve yırtılmadan kaynaklı okunamayan kısımlar köşeli paranez içi üç nokta […] ile gösterilmiştir. Bunun yanı sıra, dergide geçen Farsça, Arapça ve Fransızca kökenli sözcükler, Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğü dikkate alınarak taranmış; Türkçeleşmiş olanlar bu sözlüğe uygun olan imlâ kurallarıyla yazılmış, Türkçeleşmemiş olanlar asıllarına uygun şekilde olduğu gibi imlâ edilmiştir. Şiirlerdeki kelimelerin imlâları, aruz vezni ile yazılması yönü dikkate alınarak verilmiştir. Arapça ve Farsça terkip ve tamlamalar asıllarına uygun yazılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, bana her açıdan rehber olan, eksik olduğum yönlerimi tamamlayabilmem için beni yüreklendiren, hatalarımı düzeltirken sabır ve hoşgörüsünü eksik etmeyen saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÖZTÜRK'e, çalışma boyunca değerli görüşlerini esirgemeyen kıymettar hocam Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Özcan AYGÜN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmamın hazırlanışında bana her türlü maddi ve manevi imkânı sağlayıp yanımda olduklarını her daim hissettiren aileme sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

Melihat ÇOLAK
Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖN SÖZ ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VIII**
KISALTMALAR ..... **XII**
GİRİŞ **1**
1.Dönemin Sosyal, Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış 1
1.1.Sosyal ve Siyasal Ortam 1
1.2.Kültürel Ortam 11
2.Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış 20
2.1.Gazeteler 22
2.2.Dergiler 29

BİRİNCİ BÖLÜM

RESİMLİ KİTAP'IN İNCELENMESİ

1.Derginin Şekil Yönünden İncelenmesi 38
1.1. Derginin Şekil Özellikleri 38
1.2. Resimli Kitap'ın Sayısal Görünümü ve Kimlik Bilgileri 42
1.3. Derginin Amacı, İçeriği, Yayımcısı ve Yazar Kadrosu 44
1.4. Dergide Bulunan Reklâm, İlân, Tanıtım Yazıları ve Bilmeceler 53
2.Derginin İçerik Açısından İncelenmesi 55
2.1. Edebiyat 55
2.1.1.Şiir 56
2.1.2.Mensûr Şiir 56
2.1.3.Hikâye ve Tefrika Roman 57
2.1.4.Edebî İnceleme ve Tenkit 58
2.1.5.Diğer Edebî Parçalar 61

2.2.Edebiyat Dışı Metinler 62
3.Dizin..... 63
3.1.Kronolojik Dizin 63
3.2.Tematik Dizin 69
3.2.1.İçtimaî Yazılar 69
3.2.2. Felsefî Yazılar 69
3.2.3.Tarihî Yazılar 70
3.2.4.Psikoloji Yazıları 70
3.2.5.Müzik, Spor ve Magazin Yazıları 70
3.2.6.Edebî Yazılar 71
3.2.6.1.Edebiyat-Manzûm Eserler 71
3.2.6.1.1.Şiirler 71
3.2.7.Edebiyat-Mensûr Eserler 71
3.2.7.1.Hikâye Ve Tefrika Romanlar 71
3.2.7.2.Edebî İnceleme Ve Tenkit Yazıları 72
3.2.7.3.Diğer Edebî Parçalar 74
3.3.Resim Dizini 76
SONUÇ 96
KAYNAKLAR 99
1.Kitap..... 99
2.Ansiklopedi ve Sözlük..... 100
3.Makale..... 100
4.Tez..... 101

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

Resimli Kitap'in Üçüncü Sene-i İntişâri ve Muhterem Kāri ve Kārielerimize Teşekkür 103
Musâhabe-i Edebiye 104
Nîreng-i Leyl 113

Aşk Fesâneleri 116
Mahsûl-ı Tetkik ve Tetebbu 120
Paris Musâhabeleri 130
Küçük Hikâye - Asırlardan Sonra 134
Ulûm-ı Hayâtiyyeden Bir Yaprak 138
Tezat 147
Musâhabe-i Edebiye 153
Tersî-i Tahassür 162
Bayram 163
Hasbihâl 164
Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu 168
Darülmuallimîn Marşı 180
Lev Nikolayeviç Tolstoy 181
Kerime'ye – Mensûr Şiir… 190
Kadınlara Hak 192
Hutûr 206
Tezat 212
Musâhabe-i Edebiye 215
Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu 219
Aşk Fesâneleri 230
Sevdiklerim 233
Lev Nikolayeviç Tolstoy 234
Acaba İzdivaç Edecekler mi? 244
Paris Musâhabeleri 244
Avrupa'da Kadinlara Hak 248
Kadin Hilesi 258
Tezat 269
Hayat-ı Âile 273
Musâhabe-i Edebiye 276
Bir Cevap 281
Kadınlarımızın Mevki-i İctimâiyyesi 290
Paris Musâhabeleri 306

Kotra 310
Aşk Fesâneleri 321
Piyanoyu Dinlerken 325
Bir Kuş 327
Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu 329
Teşekkür 337
Musâhabe-i Edebiye 338
Ay Doğarken 344
Küçük Fesaneler 344
Ocağım 344
Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu 346
Amerika Mektupları 356
İrade-i Ahlâkiye 359
Kadınlara Hak 367
Paris Musâhabeleri 380
Vandalizm Numuneleri 384
Ubeydullah Esad Beyefendi'ye Arz-ı Teşekkür 390
Kadınların Mevki-i İctimâiyyesi Münasebetiyle 392
Kanayan Dertlerimizden 393
Tezat 396
Musâhabe-i Edebiye 405
Doktor Karaçon İmre 414
Esaret ve İstiklâl 418
Buhran 424
Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu 425
Bazı Kavânîn-i Rûhiyye 435
İstanbul'dan Meşhed-i Hüdâvendigâr'a 439
Amerika Mektupları 450
Ek: Resimli Kitap'ın Ön Kapak Resimleri 454

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
C.	: Cilt
cm	: Santimetre
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
Mad.	: Maddesi
Mat.	: Matbaası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
RK	: Resimli Kitap
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDKY	: Türk Dil Kurumu Yayınları
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TEVY	: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
Top.	: Toplam
TTKB	: Türk Tarih Kurumu Basımevi
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Dönemin Sosyal, Siyasal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış

1.1. Sosyal ve Siyasal Ortam

19. asrın başları, Osmanlı Devleti'nin batılılaşma macerasına şahitlik ettiği ve çağdaşlaşma isteğinin toplumun aydın kesimine sirayet ettiği yıllardır. Batı dünyası; edebî, fikrî, iktisadi ve siyasi birçok alanda gelişim göstermiş ve bunun devamında da yükselişe geçmiştir. Bu süreçten uzak kalan Osmanlı Devleti; içinde bulunduğu durumu değerlendirmek, değişmek ve gelişmek adına adımlar atmak için kendisinde bir mecburiyet hissetmiştir. Tanzimat Fermanı, şüphe yok ki bu yolda atılan adımların başında gelmektedir. Tanzimat, "düzenlemeler" ve "yoluna koyma" anlamına gelir. Gülhane Parkı'nda, 3 Kasım 1839'da okunan Gülhane Hatt-ı Hümâyunu ile Tanzimat Dönemi resmen başlamış ve çoğunluğun kabulüne göre I. Meşrûtiyet'e (1876) kadar devam etmiştir. Tarihi kaynaklar incelendiğinde bu düzen verme sürecinin esasında III. Selim ve II. Mahmut'un başlattıkları çalışmanın devamı olduğu görülmektedir.[1] Başlangıç tarihi veya süresinden ziyade "Tanzimat" hem tarihsel bir deyim olarak kabul görmüş hem de iyi bir edebiyat ekolünun adı olmasıyla mühim bir önem arz etmektedir. Bunun yanında Tanzimat; Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu çöküşü yavaşlatmak, devlet içinde yaşayacağı herhangi bir sorunu çözebilecek fikre sahip olmak, değişen yeni dünya koşullarına uyum sağlamak, Doğu kültüründen Batı kültürüne geçiş yapmak, kısacası oturduğu yerden kalkıp silkelenmek için atılan mühim bir girişimin adı olarak ifade edilmektedir.

Padişah Abdülmecit ile Vezir Mustafa Reşit Paşa Tanzimat'ın kurucularıdır. Tanzimat ıslahatları için koşulları uygun hale getiren II. Mahmut'un tarihî kaynaklar daha derinden incelendiğinde Tanzimat'ın baş mimarı olduğu

[1] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 24. Baskı, İletişim Yay., İst. 2009, s. 84-85.

gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Fakat buna karşın Tanzimat'ın ilânında, Padişah Abdülmecit'in önem verdiği batılılaşma sürecini kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görmesini ve Mustafa Reşit Paşa'nın ince zekâsı ve irade gücünü, birinci derecedeki sebeplerden görmek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesiyle büyük sıkıntılar doğuracak bir döneme de adım adılmış oldu. Çünkü bir ulusun yüzyıllarca yaşadığı koşullardan ve düşünce yapısından bir anda vazgeçmesi mümkün olmamıştır. Bu yenilikler gerçek manasıyla ele alındığında gerek siyasi olaylar olsun gerekse iktisadi koşullar olsun güçlüklerden geçmekle olmuştur. Bu, Türk toplumunun yüzyıllardır uğruna çaba harcadığı değerlerden kopması demekti o nedenle bu geçiş toplumumuz için keskin bir medeniyet değişikliği olacaktı.[2] Tanzimat, Osmanlı'nın kendini Batı'ya açarak, tüm Batılı esasları ve onların değerlerini kabul etmesi demekti. Bu durum toplum üzerinde güçlük yaratmış; Tanzimat, toplum için aynı zamanda bir buhran devresi oluşturmuştur.

Çeşitli yenilikler yapılmış fakat ortaya çıkan ve sorun teşkil eden sonuçlardan memnun olmayan hükümet tarafından engelleyici önlemler alınmış ve bu süreçte hükümek kendisini çelişkiye düşürecek durumdan kurtulamamıştır. Tanzimat'ın en mühim noktası padişahın yeminle teyit ettiği bir fermanla kendi haklarını sınırlaması toplumuna eşitlik ve hürriyet gibi yenilikler getirmek iddiasıydı. Oysaki bunların farklı yapıdaki çevrelerdeki etkilerini öngörerek bir planlama yapmak gerekirdi. Esasen Tanzimat'la gelen serbestlikler gelecekte parçalanmalara neden olacak bir iç krize sebebiyet veren gizli bir tehtidi oluşturmaktaydı. Dönemin devlet adamları, Batılılaşma ve modernleşme yolunda iyi niyetle çıktıkları yolda devletin siyasi bütünlüğünü koruma çabasına düşmüşler ve çıkmaza girmişlerdir.[3]

Tanzimat Dönemi'nin merkez noktasını, toplumumuzun sosyoekonomik, siyasi ve dinî hayatını etkileyen alanlarda önemli bir role sahip olan ferman metni

---

[2] Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860–1923*, İnkılâp Kitabevi, İst. 1995, s. 14.

[3] Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, Ülken Yay., İst. 1992, s. 56.

oluşturmaktadır. Fermanda Osmanlı'nın eski ihtişamını kaybettiğinden söz edilmekte ve bunun geri kazanılması için belirlenen önlemler sıralanmaktadır. Bu ihtişam kaybının nedeni olarak şeriat ve kanûnlara uyulmaması gösterilmektedir. Geleceği tasavvur eden yöneticilerin fikirlerini yansıtan Tanzimat Fermanı'nın öngörüsü, alışılmış ıslahatçıların aksine sadece bir yenileme yapmak değil, yeni bir düzemleme getirmektir. İmparatorluğun son yüz elli yıldır içinde bulunduğu buhrandan kurtulmak isteyen bürokratlarca hazırlanan ferman, ilerici bir özellik taşımaktadır. Bu yeniliğin başında olup adım atan ve tarihe yön verenler, bunun doğurduklarıyla gelecekte bir mizanda hesaplaşacaklarını bilmekteydiler.[4]

Tanzimat Fermanı, genel yönüyle bakıldığında faydalı bir fermandır çünkü daha önce yapılan düzeltme hareketlerinin ileri seviyesi ve öncekilere göre daha köklüsüdür. Bu fermanı, 18 Şubat 1856 tarihli ilânıyla Islahat Fermanı izlemektedir. Osmanlı Devleti, ilân ettiği bu fermanla; Tanzimat Fermanı'nın azınlıklara verdiği hakların fazlasını onlara vererek isyanları önlemek, Avrupa devletlerinin iç meselelerimize karışmasını engellemek, Paris Anlaşması'yla azınlıklara karşı karar alınmasına mâni olmak ve Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya desteğini yine Paris Anlaşması'yla sağlamak gibi hedeflerle içinde bulunduğu durumdan kurtulmak istemiştir.

Islahat Fermanı, padişahın kendi gücünü sınırladığı ve insan haklarını önceleyen yargıları bulundurması yönüyle yani din ve ırk üzerine herhangi bir ayrım yapmadan Osmanlı'nın tamamının can, namus ve mal dokunulmazlığını koruması ve yasalar karşısında herkesin eşitliğini garanti etmesi açısından Tanzimat Fermanı ile örtüşmektedir. Bununla birlikte gayrimüslimlere çerçevelenmiş şartlarla dinî ve millî eğitim özerkliği verilmesi ile vergi eşitliğinin sağlanması kararlaştırılmıştır. İlaveten Islahat Fermanı ile kötü davranış ve işkence yasaklanmış, kayırma ise tamamen ortadan kaldırılmıştır.

[4] İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. Baskı, Hil Yay., İst. 1987, s. 80.

Tüm bunların yanında Avrupalı devletler, Osmanlı'nın Tanzimat Fermanı ile modernleşme yolunda iyi niyetle attığı adımlara ve bu uğurdaki çabalara inanmamaktaydı. Osmanlı, Avrupalı devletleri inandıracak ve yeni bir gelişme olarak gösterebilecek bir anlayışı Islahat Fermanı ile sunmuştur. Bu ferman, Avrupa dillerini ve kültürünü de bilen reformcu Ali ve Fuat paşaların büyük çabalarıyla oluşturulmuştu. Zira Avrupalıların çoğu için Türk samimiyetinin mihenk taşı Müslüman olmayanlara karşı muameleydi.[5]

18 Şubat 1856 tarihli ilânıyla Islahat Ferman'ı, Osmanlı'da kişiler arasında eşitlik ve insan haklarının yerleşmesinde etki yaratmıştır kuşkusuz ama demokrasi tanımının gerçek manadaki etkisi 1860'lı senelerdeki Yeni Osmanlı hareketi sayesinde olmuştur.

İstanbul'da Agâh Efendi'nin 1860'da Tercüman-ı Ahvâl gazetesini kurması Türk basınının faaliyete geçişini belgeler niteliktedir. Gazetenin ön sözünde belirtildiği üzere gazete iç ve dış haberlere, resmî haberlere, hattı hümâyûnlara, bildirilere, tüzüklere ve basın tarihimizdeki ilk tefrikaya yer vermesi yönüyle oldukça önemli bir yere sahiptir.[6] Bunun yanında Namık Kemal tarafından kaleme alınan kültürel ve siyasi nitelikteki makaleler, Osmanlı'da Batı'daki gibi karşıt duruşa sahip aydın bir kesim oluşturmuştur. Türk basınının doğuşuna alaka gösterenlerin arasında Yeni Osmanlı hareketi de bulunmaktadır. Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa, gizli bir teşkilat olarak 1865'te haziran ayında kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ilk üyelerindendir. Muhalif bir kimlik kazanan kesim ve Yeni Osmanlılar toplantılar yapmakta, Osmanlı'nın kurtuluşa ermesinin ancak padişahın haklarını sınırlamasından ve parlamentoya dayalı bir yönetim şekli olmasından geçtiğini söylemektedirler. Meşrûtiyetçi düşünce yapısına sahip olan Yeni Osmanlılar, bulunduğu görevlerde edindiği başarılarla tanınan eski sadrazam Mithat Paşa tarafından destek görmekteydi. Yönetim şekli beğenilmeyen Sultan Abdülaziz, Mithat Paşa'nın da destek verdiği cemiyetin hareketiyle tahttan indirildi. Tahttan

[5] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 5. Baskı, TTKB., Ank. 1993, s. 115.

[6] Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İst. 2018, s. 18-19.

indirilen Abdülaziz yerine tahta geniş fikirli, demokrasi ve hürriyet ile alakadar ve alafranga yaşantıyı sevmesiyle bilinen V. Murat çıkarıldı. Kanun-i Esasi metni, sürgünden dönen Namık Kemal ve Mithat Paşa'nın içinde bulunduğu bir komisyon tarafından oluşturuldu. Komisyonca hazırlanan çalışmalar 1876 yılının aralık ayı itibariyle tamamlandı. Fakat tahtta beklenmeyen bir durum gelişmiştir. V. Murat tahta oturduktan kısa bir süre sonra zihin sağlığını yitirdiğinden 31 Ağustos 1876 yılında tahta kardeşi II. Abdülhamit geçmiştir. Yeni padişah, meşrûtiyet isteğindeki topluluğa anayasal sisteme geçiş sözü vermis, 23 Aralık 1876 yılında bir tören eşliğinde Kanun-ı Esasi'yi Osmanlı toplumuna duyurmuş ve meclis-i mebusânı toplamış (19 Mart 1877) verdiği sözü yerine getirmiştir. Meclis, acemi mebuslarına rağmen halkın dertlerini ve devlet bünyesindeki usulsüzlükleri dinleme noktasında görevini yerine getirmede oldukça titiz davranmıştır. Fakat 24 Nisan 1877'de Rusya'nın Osmanlı'ya savaş açması ve Rus ordularının Balkankar'daki ilerleyişi mecliste ağır eleştirile ve karmaşaya neden olunca II. Abdülhamit kendi hükümdarlık haklarına karışıldığını söyleyerek önce parlamentoyu dağıtmış (13 Şubat 1878) daha sonra Kanun-i Essiyi geçersiz kılmıştır. Abdülhamit, basına sansürü ilk olarak 1878'de Sıkıyönetim Nizamnamesi'ni uygulayarak başlamış; bazı sözcükleri yasaklatmış, gazeteleri kapatmış, yabancı basını satın almış ve yabancı ülkelerle haberleşmeyi yasaklatmıştır.[7] Mithat Paşa'ya, Abdülaziz'in katledildiği iddiasıyla mahkeme açılmış, mahkeme sonucunda paşa sürgüne gönderilmiştir. Meşrûtiyetçi aydınlar da çeşitli bahanelerle sonraki yıllarda İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. İlk meşrûtiyet yönetimini sonlandırması II. Abdülhamit'in kötü bir yönetici yapmamaktadır. O da Osmanlı Devleti'nin gidişatının çöküşe doğru ilerlediği ve yine bu çöküntüden kurtulmanın yolunun Batı madeniyetinden fayda elde etmekle olacağını biliyordu.

Ona göre Batı medeniyeti, fikir ve teknik olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. Fikir, Batı'nın iç gelişimi; teknik ise dış gelişimi demektir. Gerek Amerika gerekse Avrupa teknik gelişme bakımından incelendiğinde Osmanlı Devleti'ne göre en aşağı yüz yıl ileridir. Bundandır ki Osmanlı teknik gelişmelerin

[7] Hıfzı Topuz, *age.*, s. 53-54.

gerisinde kaldığı gerisiyle yüzleşmeli ve bu fikirleri kendisine dahil etmelidir. Abdülhamit, Batı fikirlerinin kalplerle düşünceleri zehirlediğine, bunların bizim toplumumuza yıkım getireceğine ve bu fikirleri benimsemenin kurtuluş olmadığına inanmaktadır.[8]

Yaşanan olaylar Abdülhamit'in evhamlı bünyesiyle birleşince fazlasıyla katı bir hükûmet düzeni ortaya çıkmıştır. Özgürlükler ya sınırlandırılmış ya da tamamen kaldırılmıştır. Abdülhamit, gerek her an bildilendirme istediği ve kendisine birebir bağlı olan hafiye sistemiyle gerek kurdurduğu özel mahkemelerle gerekse keyfi tutuklamalarla ve sürgünlerle toplumdaki herkesi yıldırmıştır.[9] Tüm bunlar Yeni Osmanlılar tarafından başlatılan özgürlükçü hareketin tekrar hareketlenmesini sağlamıştır. Osmanlı bir yandan da toprak kayıpları yaşamaya devam etmekteydi. Abdülhamit'in aşırı tedbirli yapısı elverişli ortamlardan faydalanmasını da engellemekteydi. Hürriyetçi muhalifler "devletin kurtarılması" gerekçesiyle muhalif davranıyorlar ve böyle davranma nedenlerini Abdülhamit'in yukarıda bahsi geçen tututmuna dayandırıyorlardı. Muhalefet, tekrar alevlenmiş olan, daha farklı kişilerden ve genç bir kadrodan meydana gelen Yeni Osmanlılar'dı. Yeni Osmanlılar'ın ve özellikle Namık Kemal'in muhalefet edebiyatı bunların fikrî gıdalarını oluşturacaktı ve daha sonradan İttihat ve Terakki adını alacak olan bu muhalefet hareketinin kuruluşu 1889 yılına rastlamaktaydı.[10]

İshak Sukûti, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Hüseyinzâde Ali, ve Mehmet Reşit adlarında beş öğrenci mayıs 1889'da Askeri Tıbbiye'de "İttihat-ı Osmanî" adında cemiyet kurmuşlardır. Muhalifler, Genç Türkler adıyla tanınmakta, Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe yeniden girmesini istemekte ve Yeni Osmanlılar'ın meşrûtiyet, hürriyet, Osmanlılık gibi fikirlerini paylaşmaktaydılar. Bu cemiyet 1896 yılında "İttihat ve Terakki " adını almıştır. Öte yandan içte Ermeni isyanları olurken, Girit'i işgal eden Yunanistan'a Osmanlı Devleti, 17 Nisan 1897 yılında savaş ilân

[8] Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, 2. Baskı, MEB. Yay., İst. 1991, s. 9.

[9] Erik Jan Zürcher, *age.*, s. 127

[10] Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İst. 1980, s.16–17.

eder. Osmanlı tarafından, Avrupa'dan yardım göremeyen Yunanistan, yenilgiye uğratılır. Fakat bu gibi galibiyet haberlerinin devamı gelmez. Avusturya-Macaristan 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i işgal eder. Bulgaristan, bağımsızlığını ilân eder.

1908 Temmuz ayı başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti, yaşanan bu olumsuz gelişmelerin de etkisiyle Makedonya'da ayaklanır ve devamında Kanun-ı Esasi'nin yeniden yürürlüğe geçmesi için 21 Temmuz'da II. Abdülhamit'e bir telgraf çeker. Abdülhamit, 23 Temmuz 1908 tarihinde olayların iç çatışmaya dönüşmesini engellemek adına meşrûtiyeti ikinci kez ilân eder. Abdülhamit'in Meşrûtiyet'i yürürlüğe koyduğunu belirttiği ferman, 24 Temmuz 1908 tarihinde gazetelerde yayımlanmıştır. Osmanlı tarihinin en bunalımlı dönemlerinde tahta çıkmasına gibi büyük şanssızlığına ragmen II.Abdülhamit, kendinden önceki ve sonraki yöneticilerle kıyaslandığında Abdülhamit'in onlara oranla başarılı bir yönetim süreci geçirdiği iddia edilebilir.

Abdülhamit, devleti yönettiği süre boyunca hem ulaşımın daha geniş bir ağa erişmesinde hem ekonomik alanda hem eğitimin daha yaygın ve daha kaliteli hale gelmesinde hem de siyasetteki dış dengenin sağlanmasında önemli bir paya sahiptir. Abdülhamit'in yönetim anlayışındaki istibdat, yağtığı bu olumlu çalışmaları gölgede bırakmış ve Abdülhamit II. Meşrûtiyet'in ilânını daha fazla geciktirememiştir. İlân ile birlikte başlayan bu tarihî süreç toplumun birçok alanına etki ettiği gibi sanat ve edebiyatta da kendini göstermiştir. Bundan böyle uzun ve karanlık istibdat günleri geride kalmış, tüm millet güzel ve aydın bir gelecek beklentisine düşmüştür.

İttihat ve Terakki'nin başarısı olan Meşrûtiyet'in ilânı aynı zamanda Abdülhamit'in olayları yönlendirme becerisinin bir göstergesidir. Öyle ki İttihat ve Terakki, hürriyetin ilân edildiği sırada Abdülhamit'in padişah kalmasına karşı durmamış; Abdülhamit, meşrûtiyeti benimsedikten sonra da padişahlığına hiç söz edilmemiştir. Böylelikle Abdülhamit ile İttihat ve Terakki arasında bir uzlaşma düzeni ortaya çıkmıştır.

Tevfik Fikret'in istibdat öncesi ve sonrası kaleme aldığı şiirlerde görülen gerek hissî gerekse fikrî değişiklikleri hem İstanbul'un tamamı hem de İstanbul dışında bulunan Osmanlı memleketleri için saymak mümkündür. Bilhassa İstanbullular sansürden ötürü Rumeli'de gerçekleşen başkaldırıdan haberdar olamadıklarından meşrûtiyet, onlara Padişah'ın lutfu gibi gelmiş; sevinçten ne yapacaklarını şaşırmışlardır. Öyle ki istibdat sürecinde uyuşmuş olan milletin bu coşkunluğunun nedeni padişaha teşekkür gibi açıklanmıştı. Çünkü sürecin getirecekleri henüz bilinemiyor, neye müsaade edileceği ya da neye müsaade edilmeyeceği kestirilemiyordu. İkdam, 25 Temmuz tarihli başlığında "Padişahım çok yaşa!" ifadesini kullanmış; gerçekleşmemiş gösterileri gerçekleşmiş gibi kaleme almıştır. Halk, bunlar karşısında eğitimli gençlerin liderliğinde Yıldız Sarayı, Babıâli ve diğer resmî kurumlara gitmek, sorumlulardan meşrûtiyete bağlılık sözleri almak için İstanbul sokaklarına dökülmüştü. Halkın başındakiler de bu kalabalığa söylevler veriyorlardı. Öyle ki 26 Temmuz tarihinde Yıldız'ı ziyaret edenler 50 bin kişilik bir kalabalıktı. Aynı gün 10 bin kişi ile Beyazıt'ta miting gerçekleşmişti.[11]

İstanbul'daki hava meşrûtiyet'in getirdiği hürriyet ile olumlu bir hale gelmişti fakat bu hürriyet havasının tehlikeli bir yani vardı; o da bilinçsiz bir aşırılığı bünyesinde barındırmasıydı. O dönem dillerden düşmeyen hürriyet kavramı gerçek anlamıyla ne halk tarafından ne de devlet yöneticileri tarafından anlaşılmıştı.

Meşrûtiyet'in ikinci kez ilânını takip eden süreçte pek çok siyasi karışıklıklar ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki'nin sık sık kabineler kuran Sait Paşa'dan sonra Kamil Paşa'nın kabinesinden de hoşnut olmaması ve milliyetçi genç Türklere daha yakın görülen Hüseyin Hilmi Paşa'nın 13 Şubat 1909'da sadarete gelmesi gibi olaylar, memleketteki siyasi karışıklıkları göstermektedir. Bunlara ilave Meşrûtiyet'in dış toprak kayıplarını önleyememesi, memlekette kadın hareketlerinin olması, bazı köylülerin hürriyet kavramını vergi ödememek şeklinde anlamlandırmaları, Meşrûtiyet'ten terfi ve maaş zammı bekleyen memurların oluşması, başta demir yolu işçileri olmak üzere diğer iş kollarında bulunan

[11] Sina Akşin, *age.*, s. 81-82.

çalışanların maddi nedenlerden grev kararı almaları ve işlerin aksaması gibi sıkıntılar, büyük beklentilerle ilân edilen ve/veya ettirilen Meşrûtiyet'in esasen memleketin sosyal ve siyasi bünyesinde oluşturduğu derin yaraları göstermektedir.

Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti için siyasi muhaliflerine karşı yıldırma ve öldürme yöntemleri kullandırıyor, şeklinde ithamlar yapılıyordu. "Serbesti" gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin 7 Nisan'da İstanbul'da Galata Köprüsü'nde esrarengiz bir şekilde öldürülmesi üzerine cemiyet, pek çok hakaret ve yergiye maruz kalmış, bu işin cemiyet tarafından gerçekleştiğine dair yaygın bir inanış oluşmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 12 Nisan'da bundan böyle gizli bir cemiyet olmadığını ve siyasi bir parti haline geldiğini yayınladığı bir basın bildirisiyle yinelemiştir. Aynı gece, -Kamil Paşa'nın düşmesinden bir ay sonra- gerici bir silahlı ayaklanma vuku bulmuştur. Bu ayaklanmadaki rol, nisan ayı başlarında kurulan İttihât-ı Muhammedî'ye aittir. 12-13 Nisan gecesi bazı piyade ve avcı birliklerinin barakalarında başlayan ayaklanmanın devamı sabahın erken saatinde Galata Köprüsü üzerinden ilerleyen kalabalığın Meclis binasının dışında, Ayasofya Meydanı'nda toplanmalarıyla gerçekleşmiştir. Başka birliklerden asilerin, medrese öğrencilerinin ve birtakım mollaların da katıldığı isyancı grup, "Şeriat isteriz, şeriat tehlikededir!" gibi söylemlerde bulunuyor bu isyancılardan bazıları mektepli subayları istemediklerini de belirtiyorlardı.

Fazla gecikmeden bu isyanlara karşı darbe gerçekleştirildi ve telgraf yoluyla hızlıca Selanik'e bildirilen gerici ayaklanma haberlerinin devamında Mahmut Şevket Paşa'nın yönetimindeki Hareket Ordusu, 13 Nisan 1909'da İstanbul'a yürümüştür. Mahmut Şevket Paşa'nın yanında Niyazi ve olanları duyunca hızlıca Berlin'deki Türk elçiliğinden dönen Enver de bulunuyordu. İstanbul'a 23 Nisan tarihinde ulaşan ordu, bir gün sonra isyancılarla yaptığı bazı çarpışmaların ardından şehri ele geçirdi.[12] 31 Mart Vakası diye tanımlanan bu olay yaşandığı günden itibaren

[12] Bernard Lewis, *age.*, s. 214, 215.

tartışmaların odağı olmuş ve bu ayaklanmanın genel itibarıyla bir gericilik hareketi olduğu söylenmiştir. Fakat belirtilmesi gereken husus şudur ki bu ayaklanmanın parolası "Şeriat isteriz!" olmasına rağmen esasen ayaklanmanın önemli niteliği, muhalefetin İttihat ve Terakki'ye karşı kalkışmasıdır. Ama kötü düzenlenmiş olmasından hem ne olduğu pek anlaşılamamış hem de başarıya ulaşamamış bir askerî hükümet darbesi olmaktan öteye gidememiştir. İsyan bayrağının şeriat oluşu, bir dini sömürme olayından ibarettir.[13]

31 Mart Vakası, Meşrûtiyet'in ilânından henüz bir yıl geçmeden patlak vermiş ve devamında Osmanlı'da oluşan diğer gelişmelerden ötürü Osmanlı Devleti, siyasi gücünü büsbütün İttihat ve Terakki'ye kaptırmıştı. Bu başkaldırıdan hemen sonra cemiyet, ilk iş olarak 1908 inkılâbından sonra bile tahtını korumayı başaran II. Abdülhamit'i tahttan indirerek Selanik'e sürgüne göndermek oldu. Boş kalan tahta İttihat ve Terakki'nin tüm emirlerine uyacak olan kişi Mehmet Reşat getirildi. Böylelikle ülkenin sahici hâkimi İttihat ve Terakki Cemiyeti oldu. İktidara da cemiyeti destekleyen devlet adamları getirildi. Osmanlı ordusunun Balkan Savaşı'nda yenilgiye uğraması üzerine, cemiyetin önemli isimlerinden Kaymakam Enver Bey, Babıâli'ye 23 Ocak 1913'de yaptığı baskınla İttihat ve Terakki'yi devletin kaderine hâkim kılmış, bu yolla İttihatçılar hükümetteki nüfuzlarını iyice artırma fırsatı bulmuşlardır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası adında 1911 Kasım tarihinde teşkilatlanmış olan muhalefet susturulmuş; Enver-Talat-Cemal Paşaların "Triumvira" sı (üçlü yönetimi) kurulmuştur.[14] İttihat ve Terakki'nin hâkimiyetiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı, Almanya'nın yanında olmuştur. Savaşta, Osmanlı hezimete uğramış ve bundan dolayı cemiyetin bazı üyeleri yurt dışına kaçmıştır. Sonraki yıllarda Vahdettin'in padişah olması ve yine padişahın iradesiyle 21 Aralık 1918'de Mebusân Meclisi dağıtılmış; bu olaylar sonucunda İttihat ve Terakki devri kapanmıştır.

[13] Sina Akşin, *age.*, s. 124-125.

[14] Erik Jan Zürcher, *age.*, s. 169.

Hülasa, halk Meşrûtiyet'in yeniden ilânıyla Abdülhamit'in baskıcı ve denetleyici idaresinden kurtularak özgürce yaşayacağını düşünmüş; Meşrûtiyet'in ilânını takip eden ilk yıllarda gerçekten Abdülhamit'in baskısı kalktığından da halkın beklentisi karşılanmıştı. Lakin yıllar içinde değişen şartlar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni Osmanlı'nın tek hâkimi yapmış; halk, cemiyetin yarattığı siyasi baskıdan bunalıp Abdülhamit dönemini arar olmuştur. Yine dönemin büyük bir bölümü toprak kayıpları, sosyal ve siyasi sıkıntılar ve eziyetlerle sürmüştür. Üzücüdür ki halk ne siyasi ne fikrî ne de iktisadî kurtuluşu bu dönemde de görebilmiştir. II. Meşrûtiyet, tüm olumsuzluklara rağmen gerek mutlak monarşiden meşrûtiyete geçişi sağlamış olması yönüyle gerekse çok uluslu bir imparatorluktan millî bir devlete geçiş süreciyle oldukça önemli bir temel teşkil etmektedir. Bu açılardan bakıldığında II. Meşrûtiyet'in göz ardı edilemez bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

1.2. Kültürel Ortam

Osmanlı'nın Batı'ya yönelimini, modernleşme adına attığı resmî adımlardan olan Tanzimat'ın ilân olunuşu, onu takip eden yıllardaki Islahat hareketi, Kanun-ı Esasi ve Meşrûtiyet gibi reformlar, kanıtlar niteliktedir. Bu süreç kültürel açıdan değerlendirildiğinde hâkim kültürün baskın olmayan başka bir kültürü kendi tesiri altına alması olarak nitelendirilebilir. Sistem olarak modernleşme, alıcı toplumun Batı'yı bir güç olarak kabul etmesi unsuruna dayanır.

Osmanlı aydınlarından bazılarının 19. yüzyılın ilk yarısında Batı'da eğitim ve hizmet gördükten sonra; edindikleri bilgiler, algı alanları, dünya görüşleri ve yaşam tarzlarına bakıldığında oldukça uyumlu ve yumuşak bir davranış sergiledikleri ve Batı'nın üstünlüğünü benimsedikleri görülmektedir. Bu durum, Batı'nın kural ve değerlerinin herhangi bir süzgece takılmadan Osmanlı toplum yapısına girmesine sebep olmuştur. Bu toplumsal yapının millet olarak hâkimi olan Türkler, yine aynı yüzyılın başında medeniyet ve kültürün tekrar değiştirilmesine ve yeniden düzenlenmesine neden olmak mecburiyetinde kalacaklardır. Mecbur kaldıkları bu durum için gerek sosyal gerek ekonomik gerekse politik açıdan mühim gelişmeler

katedecektir.[15]

1827 tarihli Askerî Mekteb-i Tıbbiye ve 1834 tarihli Mekteb-i Harbiye'yi meslek okullarının ilki olan ve 1847'de kurulan Ziraat Mektebi takip etti. 1848 yılında açılan Erkek Öğretmen Okulu ve 1859 tarihli Kız Öğretmen Okulu gibi açılışları yüzyıl olarak 19. yüzyıla tekabül eden Osmanlı toplum yapısında değişiklikler meydana getirecek olan Batı tarzı eğitim veren bu kurumlar ile kültürel alandaki etki başlamış oldu. Fransızcanın aydın kesimde günden güne ve hızlı bir şekilde yayılması da kültürel anlamdaki tarz ve düşünce değişiminde önemli bir role sahip olmuştur. Zira dönem aydınları için batılılaşmanın anlamı Fransız kültür ve edebiyatına vakıf olmak demekti.

İlk resmî gazete olan ve 1831 tarihinde kurulan Takvim-i Vakayi ve devamında 1840'ta kurulan Cerîde-i Havâdis ekseriyetle halka resmi işlerle ilgili bilgilerin bulunduğu haberler vermekteydi. Fakat 1860 yılından sonra çıkartılan gazetelerde halka sunulan bilgilerin Batı Avrupa medeniyet ve kültürüne ait haberler olduğu görülmüştür.

Batı'yı tanıtma hususunda tiyatronun büyük bir etken olduğunu belirtmek gerekir. Tanzimat döneminde hem Fransız hem de İtalyan tiyatrolarının ciddiyetle irdelendiğini görmekteyiz. Türk toplumu, tiyatro sahnesinde sergilenen oyunlar sayesinde Batılı kimselerin nasıl giyindiğini, nasıl yaşadığını, hâl ve hareketlerinin nasıl olduğunu tanıma fırsatını bulmuştur. Tiyatroyla iç içe olan musikiyi de işiten toplumun kulaklarında batı musikisi yer etmeye başlamıştır. İmparatorluğa ilk girişinin askeri düzenlemelerle olduğu bilinen Batılı tarzdaki musikinin serüveni Mehter'in yerine İtalyan müzisyen Donizetti tarafından, II. Mahmut zamanında kurulan ilk Batılı askerî bando ile olduğu bilinmektedir.[16] Donizetti, bandodan sonra Abdülmecit'in tahta oturmasıyla saray orkestrası kurmuş, yine sarayda padişahın isteği üzerine bir opera ve bale topluluğu oluşturmuştur.

---

[15] Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, 2. Baskı, Dergâh Yay., İst. 1983, s. 81.

[16] Kenan Akyüz, *age.*, s. 18-19.

Hülasa Garp yolculuğunda Batı tarzı eğitim kurumlarının açılması, gazeteciliğin devlet desteğiyle yaygınlaştırılmaya çalışılması, sanatın dalları olan tiyatro ve musikiye "saray"ın kendi eliyle sahip çıkması gibi girişimler görünürde üst kademeden alt kademeye bir başka deyişle devlet erkânından topluma doğru bir akım niteliğindeydi.

Tüm bunların yanı sıra edebiyat, kültürel anlamda toplumun yapısındaki değişmeleri hareketlendiren bir diğer önemli ögeydi. Zira tabiyatı gereği edebiyat, toplumun aynası olma görevini üstlenmektedir. 19. yüzyılın başından itibaren edebiyat, Batı'nın edebî ve sanatsal etkileriyle önce kendi yapısında değişme ve gelişmeler katetmekte sonra da içinde yaratıldığı toplumun değişmesine olanak sağlamaktadır. Batılı fikirler, siyasal ve toplumsal meseleler Türk toplumunda yer etmeye başlamış, edebî açıdan da toplumun, eski Osmanlı edebiyatı anlayışı yerine gerek içerik gerekse biçim bakımından daha farklı bir edebiyat anlayışını benimsediği görüşmüştür. Böylece eski İran klasiklerinin yerini, yeni esinlenme kaynakları olarak gördükleri Fransız edebiyatı almıştır.[17]

Ahmet Hamdi Tanpınar, bu yüzyılda edebiyatın kültürel değişmelerle olan ilişkisinin ne derece bağlantılı ve önemli olduğunu şu cümlesiyle dile getiriyor: "Modern Türk Edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar."[18] Bu cümle bize edebiyat ile medeniyet ilişkisinin ne derece önemli olduğunu göz önüne sermesi açısından olabildiğince dikkat çekicidir.

Avrupai tarzda Türk edebiyatı ile rastlaşmamız 19. asrın ortalarından sonrasına tekabül etmektedir. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa hareketi, Avrupai tarzda edebiyat alanda karşımıza çıkan ilk harekettir. Birbirinden değerli üç büyük sanatçının hem kurucu hem yetiştirici hem de kabul ettirici çalışmaları ve eserlerinde

[17] Bernard Lewis, *age.*, s. 136.

[18] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, 2. Baskı, Dergâh Yay., İst. 1977, s. 101.

"toplum için sanat" anlayışı ile yol aldıkları edebî bir ekoldür.[19] Şinasi, gazete makaleleriyle, Avrupai düşünceler kattığı şiirleriyle, Fransızca'dan yaptığı tercümeleriyle, hem edebî hem de toplumsal tenkitler ortaya koyuşuyla bu okul içindeki yerini alır. Bu mektepte, Namık Kemal; idealist, verimli ve etkili şiir, makale ve eserler verirken Ziya Paşa da Batı etkisindeki şiir, yazı ve tercümeleriyle varlık göstermiştir. Bu edebiyat, gelişmeye devam etmiş ikinci bir mektebi bünyesine getirmiştir. R. Mahmut Ekrem, Abdülhâk Hâmid ve Sami Paşazâde Sezai'nin imzalarını gördüğümüz bu mektebin ilkinden en mühim farkı eserlerin "sanat için sanat" anlayışıyla oluşturmuş olmalarıdır.[20]

Bu iki mektepten sonra Batı tarzı Türk edebiyatı içerisinde karşımıza çıkan Servet-i Fünûn dönemi, 19. yüzyılın son zamanlarında, kısa ama yeniliklerle dolu ve yoğun bir Batılılaşma hareketini içermektedir. Bu dönem edebiyatı, Abdülhamit'in baskısı altında gelişmesi yönüyle ayırt edici niteliğe sahiptir. Kültürün önemli bir ögesi olan dil, benimsenen batılı anlamdaki edebiyat sayesinde değişime uğramıştır. İmparatoprluğun Batı'ya yönelmesi, milli eğitim anlayışının yaygınlaşması, düşünce yaşamındaki gelişmeler söyleyişin değil de anlamın önemsendiği sade bir dilin kullanılması ile gerçekleşebilirdi. Dolayısıyla dil meselesinin ehemmiyetle üzerinde durulması kaçınılmazdı.[21]

Eserlerinin halk tarafından anlaşılmasına önem vererek dili en yalın haliyle kullanmaya itina gösteren Tanzimatçılar, Türkçeyi yabancı dillerden koruyarak, sadeliği için uğraş vermişler ve Türkçeyi güçlü bir edebiyat dili haline getirmek için çabalamışlardır. Tüm bunların devamında bu yüzyılda yaşanan olayların etkisiyle fikrî yapıda oluşan değişim ve gelişmeler, kültürü önemli düzeyde etkilemiştir. Özellikle hem Tanzimat hem de Islahat dönemlerinde devletin iç yapısında olduğu gibi dış yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. Yaşanan bu olaylar

---

[19] Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II,* Milli Eğitim Basımevi, İst. 1983, s. 858.

[20] Nihat Sami Banarlı, *age.*, s. 915.

[21] Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, 1. Baskı, TDKY, Ank. 1995, s. 14.

Osmanlı'da çeşitli fikir akımlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Balkanlı uyruklarımız bağımsızlıklarını elde edince kendi uyruklarından olup Osmanlı'da kalan azınlıkları kışkırtmışlar; Rusya, İngiltere, Fransa gibi büyük devletler Osmanlı bünyesindeki Hristiyanlara sahip çıkarak Osmanlının işini zorlaştırmışlardır.[22] Bu dönem düşünce akımlarından olan Osmanlıcılık akımı, bu olumsuz ortamdan kurtulmak, dış mihrakların zararlı fikir ve girişimlerinin önünü kesmek için ortaya konmuştur. Osmanlıcılık akımı, fikir olarak Osmanlı Devleti yıkılana kadar devletin resmî politikasında yer almış fakat 19. yüzyılın sonunda yaşanan olaylar yüzünden uygulanamamıştır.

Osmanlı devletinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösteren Batı etkisi neticesinde bir kısım aydınlar çağdaşlaşma yolunda batıcılık fikrini öne sürmüşlerdir. Ahmet Kabaklı bu çağdaşlık fikrini; biraz Tanzimat ruhunun devamı, biraz Servet-i Fünûn kafası, az çok laiklik, kısmen materyalist dünya görüşü biraz da kökten devrimcilik tasarısı sayılabilir,[23] şeklinde yorumlamaktadır.

Batıcılar, medeniyet olarak Batı'yı ele alırken bir bütün olarak değerlendirmektedirler. Osmanlı'nın çağdaş toplumlar seviyesine ulaşabilmesi için bu medeniyetin Osmanlı içerisine tesis edilmesi gerektiğini iddia etmektedirler.

Osmanlı, farklı etnik ve dinî kökenlere ev sahipliği yapmış ama bir türlü bünyesindeki azınlıkları memnun edememiştir. Hükümet, talepkâr ve memnuniyetsiz ortamdan kurtulabilmenin yolu olarak İslamlaşma fikir akımı öne sürmüş bu akım sayesinde dinî inanışların ortaklığı ile İslam birliğini oluşturmayı amaçlamış bu yolla Hristiyan birliğine karşı koyabilmeyi planlamıştır. Ancak bu fikir akımı Osmanlı'nın toprak kayıpları nedeyile amacından uzaklaşmış, hatta kaybedilen topraklara İslâm dinini paylaştığımız milletler oturmuşlardır. Tüm bu yaşananlar Türkçülük düşünce akımının doğmasına zemin oluşturmuştur.

---

[22] Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, TEVY, İst. 2002, s. 343.

[23] Ahmet Kabaklı, *age.*, s. 357.

Osmanlı devleti 19. asır itibariyle yenileşme adına harekkette bulunmuş fakat devlet, istenen çağdaşlığa tam anlamıyla ulaşamamıştır. Elbette atılan adımlar ve gösterilen gayretler Osmanlı'nın yapısında inkâr edilemez gelişmeler katetmesini sağlamıştır. Fakat göz ardı edilemez bir gerçektir ki Meşrûtiyet'in ikinci kez ilân edilmesi, Türk toplumunun temelden bir kültürel değişme yaşamasını, adeta sarsılması sonucunu oluşturmuştur.

II. Meşrûtiyet'in Türk toplumunda şekillendirici ve etkileyici bir işlevi bulunmaktadır. Bu dönemde yapılan çalışmalar sayesinde halk arasında; eşitlik, adalet, kardeşlik ve hürriyet gibi mühim kavramlar yer etmeye başlamış, basının üzerine baskı uygulayan el kalkmış, siyasete karşı daha duyarlı bir kamuoyu oluşmuş ve tebaa kelimesi yerini millet ve vatandaş gibi kavramlara bırakmıştır. İstibdat sürecinden bu yana mahrum kaldığı "fikirlerini paylaşabilme imkânı"nı topluma sağlayan basın özgürlüğü sayesinde çeşitli ve birbiriden farklı pek çok düşünce hızlıca yayılabilmiştir. 25 Temmuz 1908'de İkdam 60 bin, Sabah 40 bin nüsha basmış aynı gün ikindi vaktinin üzeri bu nüshaların elden ele dolaşarak satış fiyatlarının 40 misli üstüne çıktığı hadisesine tarih şahitlik etmiştir.[24]

Batılılaşma serüveni, II. Abdülhamit'in istibdada dayalı yönetiminden dolayı durmuş; II. Meşrûtiyet'in ilânıyla da büyük bir güçle tekrar başlatılmış ve devam ettirilmiştir. Başta Fransa ve diğer Avrupa devletlerini merkeze alan Batılılaşma serüveniyle Osmanlı, Doğu kültürünü geride bırakmış; aile yapısı, gelenek-görenek, giyim-kuşam, mekteplerdeki eğitim anlayışları, yeme-içme alışkanlıkları ve eğlence anlayışı dâhil her şey Batı kültürüne geçişten payını almıştır. Servet-i Fünûncuların eski dil yapısına dönme gayretleri Tanzimat ile başlayan dilde sadeleşme hareketini durdurmuştu. Fakat Meşrûtiyet'in ikinci kez ilân edilmesiyle dildeki sadeleşme serüveni kaldığı yerden devam edebilmiştir. Şunu söylemek gerekir ki Türkçenin sadeleşmesi çabalarının en ciddi ve takdire şayan olanı "Genç Kalemler" dergisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Genç Kalemler tarafından oluşturulan "Yeni Lisan Hareketi" merkezinde edebiyat ve dil olmasıyla

[24] Bernard Lewis, *age.*, s. 230.

beraber sosyal ve fikirsel özellikleri de bünyesinde barındırmaktaydı. Derginin ilk sayısı "*Yeni Lisan*" başmakalesiyle 11 Nisan 1911'de çıkarılmıştır.[25]

Genç Kalemler'de, Ömer Seyfettin edebî yönüyle; Ali Canip Yöntem estetik yönüyle; Ziya Gökalp ise fikrî yönüyle faaliyet göstermişlerdir. Dergi, Türkçenin sadeleştirilmesi tarihinde gerek meydana getirdiği somut çalışmalarla gerekse edebî uygulamaların bulunduğu girişimlerle önemli bir yer etmiştir. Dergi, yayın yaşamını sonlandırdıktan sonra dahi Genç Kalemler'in içerisinde yer alan "Yeni Lisan" fikrinin birçok yayın organında Türkçenin sadeleşmesi şeklinde kendisine yer bulduğunu görürüz.[26]

Fecr-i Âtî topluluğunun karşımıza çıkışı II. Meşrûtiyet'in ilânından sonraki sürece tekabül eder. İlk edebî topluluk olma özelliğine sahip olan Fecr-i Âtî'nin edebî bir akım mı yoksa edebî bir ekol olarak mı kabul edileceğine dair çokça tartışma yapılmıştır. Kimi edebiyatçılar, Fecr-i Âtî'yi, Servet- i Fünûn'unu takip eden ve onu devam ettiren bir topluluk olarak kabul etmektedir. Fakat öneme değer olan, topluluk üyelerinden bazı isimlerin sonraki yıllarda hem Türk edebiyatında hem de Türk düşünce tarihinde çok önemli yerlere imza atmış olmalarıdır. Üyelerinin Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi, Şehabettin Süleyman, Refik Hâlid, Celal Sahir, Köprülüzâde Mehmet Fuad, Ahmet Samim ve Yakup Kadri gibi önemli zatların olduğu Fecr-i Âtî topluluğu "Beyanname" adında bir bildiriyi Servet-i Fünûn dergisinin 11 Şubat 1325 (1909) tarihli sayısında yayınlarlar. Bu beyannamede "Sanatın şahsî ve muhterem olduğu, geri kalmış halkın toplumcu edebiyatın öğütleriyle değil ancak ilim, fen ve teknik yoluyla gelişebileceği" gibi ibareler yer almaktadır. Beyannamede değinilen konulara bakıldığında bu topluluğun genel hatlarıyla Servet-i Fünûn hareketini merkeze aldığı biçimde yorumlanmıştır. "Sanatın amacı" konusundaki tanımlamalar Fecr-i Âtî'cilerin kendi içlerinde fikir çatışmalarına girmelerine neden olmuştur. [27] Kendisinden önceki topluluğun devamı gibi tanımlanan Fecr-i Âtî, II. Meşrûtiyet'ten önceki edebî sessizliği bitirip

[25] Nihat Sami Banarlı, *age.,* s. 1101.

[26] Yusuf Ziya Öksüz, *age.,* s. 158.

[27] Nihat Sami Banarlı, *age.,* s.1093.

kendisinden sonra çıkacak olan "Millî Edebiyat" anlayışının temelini atmış, çeşitli girişimleriyle hem edebiyat hem de kültür tarihimizde mühim bir iz bırakmıştır.

Türk Edebiyatı'nda, 19. asrın başından yeni Türk Devleti'nin kuruluşuna kadar kendisini yoğun bir şekilde hissettiren ve "Milli Edebiyat" olarak adlandırılan bu dönem oldukça derin ve geniş etkilere sahip olmuştur. Bu edebî dönemin zaman bakımından kesin bir sınırlandırılması yapılamamakla beraber bilhassa 1910–1923 yılları arasındaki edebî içerikli faaliyetlerin "millîlik" akımı çevresinde kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Son derece çeşitli ve zengin bir içeriğe sahip olan Milli Edebiyat akımı, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Mehmet Emin Yurdakul gibi Türk milliyetçiliği anlayışına mensup kıymetli şahsiyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Rıza Tevfik, Yahya Kemal, Orhan Seyfi, Süleyman Nazif, Aka Gündüz, Yusuf Ziya, Halit Fahri, Mithat Cemal, Enis Behiç, Sahih Zeki, İbrahim Alaaddin, Şükûfe Nihal, Kemaleddin Kamu Ömer Bedrettin ve Faruk Nafiz ve hatta bazı çelişkiler göze alınacak olursa İslâmcı olarak nitelendirilen Mehmet Akif ve Batıcı kimliğiyle bilinen Fikret ve Abdullah Cevdet gibi birçok edip Milli Edebiyat anlayışına hizmet eden eserler meydana getirmişlerdir. Bu dönem sanatçıları bilhassa hikâye ve romanlarında toplum ve birey sorunlarını işlemeyi, memleket ve millet sevgisini romantik duygularla aşılamayı, millî değerlere sempati ile yaklaşmayı ortak bir tutum göstererek eserlere işlemişlerdir.[28]

II. Meşrûtiyet'in ilânı sayesinde oluşan serbest ortam yeni düşünce akımlarının ortaya çıkmasını sağlamış, aynı tarihlerde yaşanan Trablusgarp ve Balkan savaşları memleket sevgisini ve bununla beraber milliyetçilik duygusunu ön plana çıkarmıştır. Zaman içinde oluşan sosyal ve siyasi şartlar, kültürel anlamda Türk folklorünün ve edebî anlamda memleketi konu alan bir edebiyatın yani Milli Edebiyat'ın ortaya çıkışına ortam oluşturmuştur.

Milliyetçilik akımının başta Avrupa olmak üzere bütün dünyada yükseldiği ve yayıldığı zaman dilimi 19. asrın sonuna ve bilhassa 20. asra denk gelmektedir. Bu

[28] M. Orhan Okay, Milli Edebiyat Akımı Mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 30, İst. 2005, s. 72-74.

akım öyle etkili olmuştur ki bütün imparatorlukların tek tek parçalanması milliyetçilik akımına kayıtsız kalmalarından olmuştur. Parçalanmaların sonunda çok uluslu devlet yapısından tek uluslu devlet yapısına geçiş başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu da bu geçişten payını almıştır.

"Türkçülük"e kavram olarak rastlayışımız Meşrûtiyet'ten sonraki zamana denk gelmekle beraber esasen Meşrûtiyet öncesindeki çalışmalarla bu kavramın temellerinin daha o zaman atıldığını unutmamak gerekir. Süleyman Paşa, Mustafa Celaleddin, Ali Suavi ve Ahmet Vefik Paşa'nın ilmî çalışmalarında Osmanlı adı yerine Türklükten bahsedilmiş, tarih ve coğrafya alanı olarak da Osmanlı dışındaki Türklerden söz edilmiştir. Türk Dili alanında ise Şemsettin Sami, Cevdet Paşa, Bursalı Mehmet Tahir, Necip Asım gibi önemli kalemlerin karşımıza çıktığı görülmektedir. Türk Derneği, Türk Ocağı ve Türkçülük gibi derneklerle fikrî ve siyasi bir görüş olarak ortaya konmakta; Türk Yurdu, Milli Tetebbular, Hakka Doğru gibi dergiler de Türkçülük görüşü doğrultusundaki yayınlar arasında yer almaktaydılar. Gerek Osmanlıcılık gerekse İslamcılık, ideoloji olarak önce siyaset alanında ortaya çıkmış oradan edebiyata geçmişken Milliyetçilik ise ideolojik olarak önce edebiyat ve fikir alanında ortaya çıkmış oradan siyasete geçmiştir. [29]

Zaman içinde parçalanmak ve dağılmak tehlikesiyle burun buruna gelen çok uluslu ve çok inançlı yapıya sahip bu imparatorluğun düşünce ve ilim adamları, ve siyasileri, çöküşü önleyecek bazı birleştirici fikirler ortaya koymuşlardır. Bu fikirlerden önce Osmanlıcılık ve İslamcılık denenmiş fakat devletin çöküşünü durduramamışlardır. Daha sonra Batıcılık denenmiş fakat o tek başına bir çare olmaktan çok Türkçülük akımı ile birlikte ele alınarak ortaya konmuştur.

Ziya Gökalp'e göre toplumun içinde bulunduğu buhranlı ortamdan kurtulmanın anahtarı ulusçuluk akımının geliştirilmesindedir. O, Türk ulusunun

[29] Kenan Akyüz, *age.*, s. 165.

kurtuluş yolunun, Türkçülükten geçtiğini düşünmektedir.[30] Ziya Gökalp'in yanı sıra Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu bu görüş doğrultusunda ön plana çıkan mühim isimlerden olmuşlardır. "Türkçülük" fikrinin ne derece doğru bir anlayış olduğu II. Meşrûtiyet'ten sonra gerçekleşen Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı gibi hadiselerle anlaşılmış, bu hadiseler akımın ehemmiyetini kanıtlar nitelikte olmuştur. Bu anlayış, yeni kurulacak millî devletin de fikrî temelini oluşturması nedeniyle ehemmiyetini artırmaktadır.

Sıkça telaffuz ettiğimiz II. Meşrûtiyet'in ilânı, Osmanlı toplumunun yaşam serüveninde mühim bir dönüm noktasına sahiptir. Meşrûtiyet'in ikinci kez ilân edilmesinden 15 yıl gibi kısa bir süre sonra Cumhuriyet ilân edilmiş, çöken imparatorluk enkazının üzerine yeni ve genç bir Türk Devleti inşa edilmiştir. Bu nedenle Meşrûtiyet dönemi Cumhuriyet döneminin hukukî, siyasi ve sosyal temellerinin hazırlandığı, yeni Türk Devletinin temellerinin fiilen atıldığı bir devirdir. Bu dönem Türk tarihi için tartışılmaz ehemmiyet arz etmektedir. Öyle ki; 3 kıtaya 600 yıldan fazla hâkim olan Osmanlı İmparatorluğu'nun batışı ile yeni kurulan ve varlığını sonsuza dek sürdürecek olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğuşu aynı devire denk gelmektedir.

2. Türk Basın Tarihine Genel Bir Bakış [31][*]

Matbaa, gazete, dergi ve çeşitli yayın araçlarının Osmanlı'da vuku bulması, Batılı devletlere, Osmanlı'nın sınır komşularına hatta bünyesinde barındırdığı gayrimüslümlere göre oldukça geç olmuştur. Devlet-i Âliye, basım yayın aracının olmazsa olmazı matbaa ile ilk gazetenin basımından çok önce Lâle Devri faaliyetleriyle tanışmış fakat basının önemine inanmamış ve elinde tutacağı gücü

[30] Mustafa Doğanoğlu, "Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmaktan Türkçülüğün Esaslarına Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* C.71, No. 4, 2016, s. 1208.

[31][*] Osmanlı'da yayımlanan süreli yayın organlarının gazete olarak mi yoksa dergi olarak mi tanımlanacağı ile ilgili kesin bir yargının olmadığını belirtmek gerekmektedir. Öyle ki Osmanlı'da çıkan ilk süreli yayınlar kendilerini gazete olarak adlandırılmasına rağmen bu yayınları tam olarak gazete demek mümkün olmamaktadır.

önemsememiş bu nedenle ona uzak durmuştur. Zira basının en mühim özelliklerinden olan tenkit, padişahlık yönetimi için tehdit oluşturabilme ihtimali taşımaktadır. Bu düşünce Osmanlı'nın basın hayatına çok daha erken başlayabilmesine engel olmuştur.[32] Osmanlı bu zihniyet ile ilerlerken Batı matbaacılıkla ilgili girişimlere çoktan -15. asırda- başlamıştır.

Osmanlı'da matbaa hareketlerinin gecikmesine ve/veya gelişmemesine dair çeşitli sebepler gösterilmektedir. Bunlardan bir tanesi Osmanlı elitlerinin el yazması eserlere ehemmiyet göstermesidir; el yazması kitaplardan oluşan bir kütüphaneye sahip olmanın bir statü belirlemesi ve bundan dolayı el yazması eserlere gösterilen kıymettir. Bir diğer mühim sebebin ekonomik nedenler olduğuna dair yaygın kanılar bulunmaktadır. Batı'daki kapitalist ekonomi, arz talep ilkesine dayanmakta; Osmanlı ekonomik sistemi ise önceliği arz olanaklarına vermektedir, yazma eserlerin talebi karşılaması basılı kitap ihtiyacını azaltmaktadır. Yine "hattat" ve kopyacı "müstensihlerin" bürokraside ihtiyaç duyulan yazışmalar hususunda kendi sistemlerini oluşturmaları, yeterliliği sağlamaları ve dolayısıyla baskı yöntemlerinin henüz ihtiyaç dahilinde olmaması da bu gecikmeye bir başka sebep olarak gösterilebilir. [33]

Osmanlı topraklarına matbaanın girmesinde Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in rolü bulunmaktadır. O, Avrupa'da gördüğü yeniliklerin sıkı bir takipçisi olmuş hazırladığı raporla tüm gördüklerini İstanbul'da İbrahim Paşa'ya sunmuştur.[34] Osmanlı, başlarda sıcak bakmadığı bu gelişmeleri yaşadığı siyasi ve toplumsal meselelerden sonra zaruri görmüş, bunların ülkeye fayda sağlayacağına inanmış ve bu gelişmeleri kendi bünyesine dahil etmek doğrultusundaki adımlarını

---

[32] M. Kazım Benek, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6-7, Siirt 2016, s. 28.

[33] Büşra Tosun Durmuş, "Matbaa Teknolojisinin Osmanlı Devletine Giriş Koşulları ve Tartışmalar", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* Cilt 5, S. 2, Gümüşhane 2017, s. 963.

[34] Enver Behnan Şapolyo, *"Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın",*Güven Matbaası, Ank. 1969, s. 33.

hızlandırmıştır. 1829 Edirne Antlaşması'nın devamında devleti yeniden canlandırma eylemleri için görev verilen ıslahat meclisi, basın ve gazetecilik ile ilgili önce kendileri ikna olmuş sonra da Sultan II. Mahmut'u ikna etmişlerdir.

İstanbul'da ve Türkçe basılan ilk Osmanlı gazetesi olma özelliği taşıyan gazete ile II. Mahmut bizzat ilgilenmiş ve Takvim-i Vekayi ismini gazeteye kendisi vermiştir. Bu yolla Osmanlı yaşamındaki basının tarihî serüveni başlamıştır. Basın, öğrenilen bilgilerin çoğaltılıp yaygınlaştırılması ile topluma bilgi aktarımı sağlayan faydalı bir vasıta olarak düşünülmüştür. Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerin halka duyurulması amacıyla başlayan basın faaliyetleri zaman içinde farklı gelişimler göstermiş ve çeşitlenmiş bilhassa 1860'ların devamında hak ve özgürlük arayan toplumun sesinin dile geldiği bir vasıtaya dönüşmüştür. [35]

İçinde bulunduğumuz yüzyıla baktığımızda; telefon, televizyon ve bilgisayar gibi kitle iletişim araçları bilgilendirme ve düşünsel aydınlanmanın en ehemmiyetli ve tercih edilen basın organları haline gelmiştir. Fakat halâ varlığını sürdüren gazete ve dergi gibi süreli yayınların bahsi geçen teknolojik kitle iletişim araçlarının atası olduğu gerçeğini bir kez daha vurgulamak doğru olacaktır.

2.1. Gazeteler

Gazete, cemiyetlerin hem gözü hem de kulağıdır. Bir cemiyet gazeteden mahrum kalmışsa dünyadaki haberlerden de mahrum kalmış demektir. Gazete, bütün çağdaş insan toplulukları tarafından layık olduğu değeri görmüştür.[36] Osmanlı Devleti de çağdaşlaşma yolunda attığı adımların devamında Batılışama faaliyetlerine uygun olarak 18. asrın sonlarında gazete yayıncılıyla karşımıza çıkmaktadır. Gazete kolay ulaşılabilirliği sayesinde ilgi gören bir basın organı halini almıştır. Bu devir gazetesi incelendiğinde gazetenin toplumu; sosyal, kültürel ve siyasi açıdan yeni bir kimliğe büründürme çabası içinde olduğu görülmektedir. Bilhassa Tanzimat döneminden sonra gazete, toplumda farklı sosyal tabakalarında bulunan, hem eğitim

[35] M. Kazım Benek, *agm.*, s. 30, 37.

[36] Enver Behnan Şapolyo, *age.*, s. 5.

seviyeleri hem de fikir ve duygu dünyaları yönüyle birbirinden farklı olan bireylere ulaşmak için Tanzimat aydınlarınca kullanılan en mühim haberleşme aracı olmuştur. Yine bu dönem süreli yayınları kamuoyu oluşturmanın yanı sıra bir çeşit yaygın eğitim organı işlevindedir. Dilinin kolay ve anlaşılabilir olması, edebî eserlerin bu yayın organlarında tefrika edilmesi, o devir içinde çıkan kitaplardan söz etmesi, sehnelenen tiyatro yapıtlarından haber vermesi gibi yönleriyle gazeteler, geniş kitlelerin edebiyatla tanışmasına ve edebî bir zevkin oluşmasına imkân sağlamaktadır.[37]

Tarihî sürecine değinecek olursak Türk gazeteciliğinin başlangıcı fazla eskilere dayanmamaktadır. İlk Türkçe gazete olan "**Takvim-i Vekayi**" ile Türk basını 138. yılını idrak etmiştir. Türkiye'de Takvim-i Vekayi gazetesinden evvel Fransızlar tarafından "**Monitör Ottoman**" adlı Fransızca resmî bir gazete çıkarılmıştır. Yine Türkiye'de ecnebilerce 13 Ağustos 1794'te İstanbul Fransız Sefarethanesinde bir matbaa kurulmuş ve Monitör Ottoman'dan evvel ecnebilerin kendi dillerinde bazı gazeteler çıkarılmıştır. Fransız Hükûmeti'nin İstanbul elçisi olan Verninac, **Bulletin des Nouvelles**'i 1795'te sonrasında 1797'de Albert Dubayet **Gazette Française de Costantinople**'u yayınlamışlardır. 1821'de Alexandre Blacgue, **Spectateur Oriental**'i İzmir'de yayınlar. Bu süreci İzmir'de 1824 tarihinde Charles Tricon'un çıkardığı **Le Smyrneen** adlı gazete takip eder. Bu basın organlarını takip eden son gazete 1828'de yine Alexandre Blacgue'nin çıkardığı daha sonra **Le Journal de Smyrne** adına alacak olan **Le Courrier de Smyrne**'dir.[38] Osmanlı bünyesinde fakat Türkiye dışında Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır'da Türkçe ve Arapça olarak **Elvakayi'ül- Mısrıyya** adında çıkarılan gazetenin tarihi daha da eskiye dayanmaktadır.[39]

İlk Türkçe gazete olan **Takvim-i Vekâyi**, 11 Kasım 1831'de İstanbul'da II. Mahmut'un iradesiyle yayınlanmıştır. İlan olunan Tanzmiat'la birlikte Fransızca,

---

[37] Selçuk Çıkla, "Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi", *Türkbilig,* S. 18, 2009, s. 36.

[38] Alim Kahraman, Matbuat Mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ank. 2003, s. 121-125.

[39] Enver Behnan Şapolyo, *age*., s. 100.

Ermenice, Arapça ve Rumca da yayınlanmıştır. Bu yolla vatandaşlarına bilgi akışı sağlamaya çalışan gezete Osmanlı'nın son zamanlarına kadar sürmüştür. Basın serüveni, İngiliz William Churchill'in şahsî çabalarla 1 Ağustos 1840'ta çıkardığı resmî olmayan ilk gazete özelliği taşıyan, sütunlarında özel ilânlar bulunduran ilk gazete olarak tarihteki yerini alan **Ceride-i Havadis** ile devam etmiştir. Siyasi ve ekonomik durumdan haberler veren bu gazete daha sonra devletten destek görmüş ve yarı resmî bir özellik kazanmıştır.

Türk basın tarihinde büyük önem taşıyan ve ilk özel Türk gazetesi olan **Tercüman-ı Ahvâl**, 21 Ekim 1860'ta Agâh Efendi tarafından çıkarılmıştır. Gazeteyi çıkaran Agâh Efendi olmuş olsa da İbrahim Şinasi'nin gazetenin çıkmasında büyük bir rolü vardır. Türk gazeteleri içinde ilk siyasi makale ve ilk tefrika, bu gazetede çıkmıştır. Yazı ve sayfa bakımından oldukça zengin olan gazetede sanayi, ekonomi, eğitim gibi konulara yer verilmiştir.

Tasvir-i Efkâr adlı gazete meşhur edip ve yazar İbrahim Şinasi tarafından 27 Haziran 1862'de çıkarılmıştır. Gazetecilik hayatına Tercüman-ı Ahvâl'le başlayan ve Türk gazeteciliğine büyük katkılar sağlayan Şinasi, bilinmeyen bir nedenle 25. sayıdan sonra gazeteden ayrılmış ve kendi gazetesini çıkarma kararı almıştır. Bu gazeteden Sultan Abdülaziz de memnundur. Yalın bir dile sahip olan Tasvir-i Efkâr, Edebiyat-ı Cedîde adındaki edebî bir devri açmış, edebî münakaşaların ilki bu gazete çevresinde gerçekleşmiştir. [40]

Tercüman-ı Ahvâl'in 1860'ta yayınlanmasından sonra Türk basınında canlanma başlamış ve sırasıyla 1864'te **Ceride-i Askeriye,** 1864'te **Ruzname-i Ceride-i Havadis,** 1865'te **Takvim-i Ticaret** 1 Ocak 1867'de **Muhbir** gibi gazete isimleri karşımıza çıkmaktadır. Muhbir gazetesi, Osmanlı'da inkılâp düşüncelerini yayan ilk gazete olması yönüyle önem arz etmektedir. Muhbir'i, 1866'da **Âyine-i Vatan**, 1867'de **Vatan**, 1867'de **Ruzname-i Âyine-i Vatan**, 1867'de **İstanbul**, 1867'de **Veledül-Cevaib**, 1867'de **Muhib**, 1867'de **Utarid** ve **Mecmua-i Maarif**

[40] Enver Behnan Şapolyo, *age*., s. 115, 119, 120-121.

gibi etkisi yüksek olmayan gazeteler takip etmiştir. Bu gazetelerden ilk resimli gazete olması yönüyle **Ayine-i Vatan** önem taşımaktadır. Fakat baskı tekniğinin ilkel olmasından dolayı tutmaz ve yolculuğuna resimsiz şekilde "**Vatan**" adıyla devam eder. Daha sonra da **Muhbir** ile birlikte hükûmet kararıyla kapatılmıştır.[41]

Yeni Osmanlılar kendisini İstanbul'da baskı altında hissetmiş Avrupa'da yayın çalışmalarında bulunmuşlardır. Ali Suavi'nin Londra'da 31 Aralık 1867'de çıkardığı **Muhbir** geniş kitlelere hitap eden ve sade bir dile sahip ilk Türkçe gazete olmuştur. Onu, 29 Haziran1868'de Ziya Paşa, Agâh Efendi ve Namık Kemal'in Londra'da çıkardığı seçkin bir dile sahip olan ve Yeni Osmanlılar'ın düşüncelerini yansıtan **Hürriyet** izlemiştir. Hürriyet 3 Nisan 1870'te Cenevre'de taş basması olarak çıkarılmaya başlamıştır. Avrupa'daki Türk gazetelerini 1869'da Paris'te çıkan **Ulûm** ve 1870'te Paris'te çıkan **Muvakkaten** ile 1870'te Cenevre'de çıkan **İnkılâp** takip etmiştir. O tarihlerde Yeni Osmanlılar, yurt dışındaki yayınlarını devam ettirirlerken yurt içinde bilhassa İstanbul'da da pek çok gazete basın tarihine adını yazdırmıştır.

1868'de **Terakki**, 1869'da **Basiret**, 1870'te **İbret**, 1870'te **Hadika**, 1870'te **Memalik-i Mahruse**, 1870'te **Hakayikü'l Vekâyi, Mirkat, Asır, Devir, Bedir** gibi ömürleri kısa sürmüş gazeteler çıkmıştır. Yarattığı tartışma ortamı nedeniyle **Basiret**; Ahmet Mithat'ın elinde etkin bir fikir gazetesi olması yönüyle **İbret**; kadınlara özel haftada bir kez bir nüsha yayınlaması yönüyle **Terakki** diğerlerinden ayrılmıştır.

Yerel basında ve mizahi içerikli yayınlarda artışın görülme nedeni olarak Meşrûtiyet öncesi basındaki baskı süreci gösterilmektedir. Teodor Kasap tarafından çıkarılan **Hayâl**, onun kapatılması üzerine 1872'de çıkardığı **Çıngıraklı Tatar,** sonraları sırasıyla 1873'te **Latife**, 1874'te **Kamer**, 1875'te **Şafak**, **Kahkaha**, **Geveze**, **Meddah**, 1876'da **Çaylak** gibi gazeteler dönemindeki toplumsal ve siyasal sorunları ele alışları ve Batılılaşmanın getirdiği yeni yaşam biçimlerini eleştirmesi

[41] Alim Kahraman, Matbuat Mad., *age.*, s. 121-125.

yönüyle kendilerinden söz ettiren mizah gazetelerinden olmuşlardır.

1873'te Ebüzziya Tevfik Bey'in **Sirac** adlı gazetesi karşımıza çıkar. **Hülasat'ül Efkâr**, **Tiyatro**, **Efkâr**, **Medeniyet**, **Eftal**, **Arkadaş**, **Umran**, **Selamet**, 1873'te **Şark**, 1875'te **Vakit**, 1875'te **İstikbal**, 1876'da **Sadakat**, 1876'da **Sabah**, 1876'da **İttihat**, 1876'da **Tercüman-ı Hakikat**, 1877'de **Müsavat**, 1878'de **Tercüman-ı Şark** gibi gazeteler karşımıza çıkmaktadır.

Yaygınlaşan ve çeşitlilik gösteren bu basın dünyasının denetlenmesi için, Fransızca'dan tercüme edilerek 1864'te Matbuat Nizamnamesi adında bir basın tüzüğü yürürlüğe konmuş bu yolla gazete çıkarmak ruhsatlı hale getirilmiştir. Buna göre; devletten gelen yazıları yayımlamamak, toplum ahlâkına aykırı yazılar yazmak, hükümdar ve hükümdar ailesinin haklarına saldırı sayılabilecek yazılar yazmak, devlet bünyesinde çalışanlara karşıt, halkı ve hükümetleri kötüleyici yazılar yazmak farklı düzeylerde para ve hapisle cezalandırılacak ve iki sene içinde üç defa ceza alan gazetenin tamamen veya geçici olarak kapatılabileceği kararlaştırılmıştır.[42] Bu yolla basın yayın organları için resmî bir denetleme alanı oluşturulmuştur. Bu denetleme kanûn ve alanları zaman içinde çeşitli değişikliklere gitmiştir. I. Meşrûtiyet'in ilân edilmesi basındaki baskının kaldırılacağına dair beklenti oluşturmuş; Anayasanın "Matbuat, kanun dairesinde serbesttir." şeklindeki hüküm içermesi basın camiası için bir umut vesilesi olmuş ancak bu hüküm II. Abdülhamit, tarafından askıya alınmıştır. Bilhassa mizaha yönelik olan basın sınırlaması dikkatleri çekmektedir. Abdülaziz ve II. Abdülhamit devrinde mizah gazetelerine yönelik ciddi tedbirler alınmıştır. II. Abdülhamit, 1877'den itibaren mizah gazetelerinin hiçbirine ruhsat vermemiştir. Gerek basın alanındaki kısıtlamalar gerekse sansür artış göstermiş, öyle ki siyasi hiçbir yanı olmadığı halde birçok sözcük tehdit olarak kabul edilmiş, dizgi yanlışları yüzünden gazeteler kapatılmıştır. Meşrutiye'in ikinci kez ilân edilmesiyle bir

[42] Ayşegül Şentürk, "1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları ve Basındaki Yankılar" *Tarih İncelemeleri Dergisi,* 2015, s. 201.

rahatlama ortamı oluşmuş fakat bu ortam umulduğundan daha kısa sürmüştür.[43]

1876'da Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı **Tercüman-ı Hakikat**, 1876'da Şemsettin Sami'nin çıkardığı **Sabah** ve 1894'te Ahmet Cevdet'in çıkardığı **İkdam** bu mücadeleci süreçte yılmadan yayın hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Olağanüstü baskılar sonucu cezalandırılmalar, tutuklanmalar ve sürülmeler başlayınca basın yine yurt dışına kaymıştır. 1879–1895 yılları arasında Ali Şefkati, Napoli, Cenevre ve Londra'da **İstikbal**'i; 1895'ten sonra da **Hayâl**'i; 1880–1898 arasında Hakkı Bey, Paris'te **Teessüf**'ü; **Gencine-i Hayâl**'i ve **Cüret**'i, 1893'te Halil Ganem, Paris'te **Hilâl**'i çıkarmışlardır.

"Genç Osmanlılar Hareketi"nin mühim olarak addedebileceğimiz gazeteleri arasında 1895'te Paris'te çıkan Ahmet Rıza'nın **Meşveret**'ini; 1896'da Mısır'da çıkan Murat Bey'in **Mizan**'ını; 1897'de Cenevre'de çıkan İshak Sükûti, Abdullah Cevdet ve Tunalı Hilmi'nin **Osmanlı**'sını; 1902'de Kahire ve Paris'de çıkan Sami Paşazâde Sezai'nin **Şura-yı Ümmet**'ini ve 1906'da Paris'te Prens Sabahattin'in **Terakki**'sini görmekteyiz. Ayriyeten yine Jön Türk örgütünün ikinci derecede önemi bulunan ve Paris, Londra, Cenevre gibi Avrupa şehirlerinde yayınladıkları gazeteler arasında; 1896'da çıkan **Kanun-i Esasi,** 1896'da çıkan **Kokonoz,** 1897'de çıkan **İncili Çavuş**, 1900'da çıkan **Dolap**, 1900'da çıkan **Emel**, 1901'de çıkan **Vatan,** 1901'de **Hayâl**, 1902'de **Anadolu**, 1906'da **Zuhûrî**, 1906'da çıkan **Doğru Söz,** 1907'de çıkan **Balkan**, 1907'de çıkan **Yeni Fikir** ve 1907'de çıkan **Ahali** dikkatleri çekmektedir.[44]

II. Meşrûtiyet'in ilânı ile 24 Temmuz 1908'den 13 Nisan 1909'a kadarki dokuz aylık dönemde basında sonsuz bir özgürlük hâkimiyeti oluşmuştur. Bu süreçte sansür kalkmış, siyasi partiler kurulmaya başlamış ve her siyasi partinin bir yayın organı bulunmaktadır. Gelişen hürriyet ve serbestlik atmosferinde yayın organlarının

---

[43] Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. 51, S. 3, 2002, s. 74-76, 79.

[44] Alim Kahraman, Matbuat Mad., *age.,* s. 121-125.

sayısı hızla artmış, ülke bu anlamda en hür devrine ulaşmıştır. [45] Bu serbest ortamın verdiği coşkuyla bu ortamdan yararlanmak isteyen kişilerin basınla ilgileri olmadığı halde gazete imtiyazı aldıkları görülür. Öyleki imtiyazı olduğu halde hiç yayın yapmamış gazeteler vardır. Zira o döneme kadar gazete çıkarmak isteyenler sıkı bir sorgudan geçmek zorundayken bu süreçten sonra Matbuat Müdürlüğü'ne verilen bir dilekçe, gazete imtiyazı almak için yeterli olmaktaydı. Döneme hâkim olan adalet ve hürriyet gibi kavramların verdiği coşkulu fikirler sınırsızca dile gelebilmekteydi. Meşrûtiyet'in ilân edildiği tarihten ağustos 1325'e kadar yani yaklaşık bir yıllık süre içerisinde 310 adet yayın organı tarafından yayın imtiyazının alındığı görülmüştür. Yayın imtiyazı alanlardan; 817 adedi Müslüman, 388'i ise gayrimüslimdir. Bunların içinde, 11 tane Müslüman ve 6 tane gayrimüslim kadın da vardır. Ayrıca 2'si ecnebi, 9'u yerli olan 11 tane de kuruluş (kilise, mezunlar cemiyeti, belediye) yayın imtiyazı almıştır.[46]

1908 devriminden sonra oluşan fikir ayrılıklarında kimileri İttihat ve Terakki Cemiyetinin yanında bulunmuş, kimileri ise bu cemiyete karşıt bir tutum sergilemişlerdir.

Cemiyet karşıtı **Serbesti** gazetesi başyazarı Hasan Fehmi bu dönemdeki fikir çatışmaları ortamında suikasta uğramış; **Sada-yı Millet** gazetesi başyazarı Ahmet Samim ise sokak ortasında öldürülmüştür. Bu olaylar kendisine muhalif olanlara İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskısı olarak düşünülmüştür. Cemiyeti destekleyen Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı **Tanin**'i görmekteyiz. Gazete muhabirlerinden Ahmet Şerif'i Anadolu'ya göndererek oraya bir kapı açmıştır. 31 Mart Vak'ası'nın oluşmasında **Volkan** gazetesinin yayınlarının etkisi düşünülmekte bu nedenle de İttihat ve Terakki Cemiyeti basın üzerindeki baskısını artırmıştır. Bu süreçte Balkan savaşları sonrasında 1. Dünya savaşı ortaya çıkınca devletin savaşa dâhil olur ve bu nedenle savaş sürecinde askeri idareden kaynaklı sansür oluşmuş ve

[45] Ayşegül Şentürk, *agm.*, s. 201-202.

[46] Ahmet Ali Gazel-Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, 2006, s. 223-224, 226.

basın hürriyeti kalmamıştır. **Tevhid-i Efkâr** Balkan savaşından sonra yayımlanmış 1. Dünya savaşının son senesinde ise gazetelerin sayısında artış görülmüş ve 1918'de **Âti**, 1918 **Akşam**, 1918'de **Yeni Gün** ve 1918'de **Zaman** gibi gazeteler yayına girmiştir.

İlerleyen süreçte Bağımsızlık Savaşı başarıyla sonuçlanmış; yayın hayatına Ankara'da başlayan **Yeni Gün** gazetesi İstanbul'a taşınmış ve bir süre sonra onun yerine **Cumhuriyet** gazetesi kurulmuş; **Vatan** gazetesinin basın dünyasına giriş tarihi, 1923 olmuştur. Cumhuriyet'in ilân edilişinden sonra basın faaliyetleri devam etti fakat basında sınırsız bir özgürlük ortamı beklenemezdi çünkü Mustafa Kemal Paşa ve yakın çevresi, Cumhuriyet'i tehlikeye atacak bir ortamın oluşmaması için ciddi bir duyarlılık göstermekteydiler.[47]

2.2. Dergiler

Osmanlı Devletin'de yayımlanan basılı organlar için gazete, dergi, jurnal, mecmua, mevkute, risale ve ceride gibi tanımlamalar yapılmıştır. Osmanlı'da ilk gazeteler yayımlandıktan sonra bir konuda ayrıntılı analizler yapmak, belirli bir fikri ve görüşü aktarmak gibi amaçlarla ilk dergiler de yayımlanmaya başlamıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Osmanlı'da yayımlanan süreli yayın organlarının gazete olarak mi yoksa dergi olarak mi tanımlanacağı ile ilgili kesin bir yargı bulunmamaktadır. Öyle ki Osmanlı'da çıkan ilk süreli yayınlar kendilerini gazete olarak adlandırmalarına rağmen bu yayınlara tam olarak gazete demek mümkün olmamaktadır. Gazeteler, günlük olarak yayımlanır ve temelinde, yakalanan haberi hızlıca aktarma vardır. Dergiler ise düzenli aralıklarla yayımlanan, değişik alanlarla ilgili; makale, inceleme, deneme, eleştiri ve araştırma yazıları veya belli konularda derleme çalışmalarını içeren süreli yayın şeklinde tanımlanmaktadır.

Dergilerin gazetelerden ayrılan önemli bir özelliği ciltli, genellikle resim, çizim ve/veya fotoğraftan oluşan bir kapağa sahip olmasıdır. Dergilerin yayımlanma süreleri; haftada bir, 2 haftada bir, ayda bir, yılda 4 defa şeklindedir. Bir yayın

[47] Hıfzı Topuz, *age*., s. 143.

organının dergi olarak tanımlanabilmesi için; yayım aralığının düzenli olması, okunacak metinlerden oluşan bir içeriğe sahip olması, okurlardan talep görmesi ve buna karşılık ücret karşılığında satılması, bir süreli yayıma bağlı olmaksızın çıkması, ciltli olması gibi kıstaslara uyması gerekmektedir. [48]

1860'lı yıllarda basın organları, haber vermekten ziyade daha çok bir eğitim aracıydı. Bilhassa İstanbul'da yayımlanan dergilerin gelişimi II. Meşrûtiyet'e kadar siyasete dokunmadan ve eğlendirici bir nitelikteydi. II. Abdülhamit devrinde birkaç gazete dışında gazetecilikten geçimini sağlayan kimse bulunmuyordu. Sivrilen gazetecilere devlet tarafından, resmî dairelerde memuriyet görevleri verilmiş ve bu yolla o kişilerin hükümete bağımlı bir yaşam sürmeleri için uygun ortam oluşturulmuştur. Yine bu dönemde gazeteciliğin bir meslek halini alması gibi önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. İstanbul-taşra muhabir teşkilatlanması sağlanarak haber akışının hem hızlı hem de doğru biçimde gerçekleşmesi sağlanmıştır. Gelişen süreli yayın dünyası sayesinde dergi, gazete ve kitaplar kolay bir biçimde ve uygun fiyatlarla elde edilmiş, buna bağlı olarak okur sayısında artış gerçekleşmiş, halkın çeşitli fikirlere kolaylıkla ulaşması için gerekli ortam oluşmuştur.

Vaka-yi Tıbbiye, 26 Mart 1849 tarihinde Osmanlı döneminde yayımlanan ilk dergidir. 2-4 sayfa halinde çıkan dergide yazılar, imzasız yayımlanmıştır. Sağlıkla ilgili bilgilerin olduğu dergide çeviri metinler, sağlık kurumlarıyla ilgili istatistikî bilgiler ve tedavi yöntemleri gibi içeriğe sahip yazılar bulunmaktadır. Abone sayısı 600 olan derginin ömrü üç yıl olmuştur. 1862 tarihli **Mecmua-ı Fünun** dergisi, yine aynı tarihte Münif Paşa tarafından kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Derneği'nin yayım organı olarak çıkmıştır. Batı fikirlerini öğretmek maksadıyla kaleme alınan dergide coğrafya, tarih, sağlık, eğitim, felsefe, politika ve kısmen edebiyat gibi konularda yazılan makalelere yer verilmiş, Batılı kavram ve terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunması ve bunların kullanılması için önemli bir çaba gösterilmiştir. Dergi bu yönüyle ansiklopedik bilgi veren dergi olarak adlandırılmıştır. 1865'de

[48] Kenan Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)" *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 9, Iğdır 2016, s. 74.

yayımlanan **Takvim-i Ticaret**, dinî ve politik konulara uzak durmaya çalışmış, ülkedeki ticaret ve iktisat sorunlarını ele almış mühim bir dergidir. 1867'de yayımlanan 15 günde bir çıkan **Tuhfe-tü'l Tıb** adlı dergi, modern tıp bilgileri ve çeşitli hastalıkları okuyuculara aktarmak için çıkarılmıştır. Dergideki yazıların çoğunluğu kadın ve çocukların hastalıklarına yöneliktir. [49]

İlk çocuk dergisi olan **Mümeyyiz**, eğitici yazılara ve küçük hikâyelere yer veren 1869 yılında Terakki adlı gazetenin haftalık eki olarak çıkan ilk çocuk dergisi olmuştur. Çıkardığı özel sayı ile (17. sayı) fakir ve kimsesiz çocuklara yardımcı olmayı amaçlamıştır. Terakki gazetesinin eki olarak 1869 senesinde çıkan **Terakki-i Muhadderat**, Osmanlı'da yayımlanan ilk kadın dergisi olmuştur. Dergide dikkat çeken husus kadın dergisi olmasına rağmen okuyucu mektupları dışındaki yazılarda kadın yazar isminin görülmeyişi olmuştur. Bunların yanı sıra **Ayine-i Vatan**, **Muhip**, **Mecmua-ı Maarif** gibi dergiler 1860'lı yıllarda çıkan dergiler arasında yer almıştır.

Dergiciliğin önemli gelişme katettiği yıllar, 1870'li yıllar olmuştur. 1870'te Teodor Kasap'ın çıkardığı **Diyojen** ilk siyasi mizah dergisi olarak basın tarihine adını yazdırmıştır. Kamuoyu ve hükümetin amaçlarını dile getirmek, terbiye, değer ve ahlâka yabancı olan şeylere tariz ve istihza ile hazır cevaplar vermek ifadeleriyle çıkış amacını belirtmiş; içerik olarak ise komik muhaverelere, fıkralara, kadına, toplumsal eleştiriye, sosyal meselelere, İstanbul'da kolera salgınına, tenkide yer vermiştir. Yurt dışına kaçan Ali Suavi'nin çıkardığı bilimler üzerine ayrıntılı bilgi içeren bir ansiklopedi ekiyle verilen **Ulum** dergisi dönemin fikir dergiciliği için mühim bir örnek teşkil etmektedir.

1872'de Ahmet Mithat Efendi tarafından çıkarılan **Dağarcık** dergisi 15 günde bir yayımlanmış ve on sayı çıkmıştır. Dergide edebiyat, felsefe, fen gibi konularda tercüme ve telif makaleler yayımlanmış, metinlerde materyalist düşünce anlayışı halkın idrak edebileceği şekilde gündelik dil kullanarak aktarılmıştır. 1873 yılında çıkan **Cüzdan** adlı dergi ilk magazin dergisi olarak yayın hayatına girmiştir. Dergi;

[49] Kenan Demir, *agm.*, s. 77-78.

felsefe, siyaset, tarih, fen, tiyatro, biyografi, hikâye gibi konularda yayım yapmıştır.

1870-1871'de **Rav-zat'ül Maarif**, 1873'te **Nevadir-ül Asar**, 1873'te Revnak, 1874'te **Medeniyet**, 1875'te **Geveze,** 1875'te **Keşkül,** 1876'da Mir'at-ı İber, 1876'da **Çaylak,** 1878'de **Bahçe,** 1878'de **Derme-Çatma,** 1878'de **Yadigar,** 1879'da **Mecmua-ı Ulum** adlı dergiler 1870'li yıllarda çıkan mühim dergiler arasına adlarını yazdırmışlardır. [50]

II. Abdülhamit döneminde basındaki sansürün şiddeti daha önceki yıllara nazaran artmış fakat bu dönemdeki dergi ve gazetelerin yayın hayatları daha uzun olmuştur. Sadeleştirilen dil sayesinde hem yayın organlarının tirajı yükselmiş hem de halkın okuma alışkanlığı ve kültür birikiminde artış gözlenmiştir.

1880-1912 tarihleri arasında yayımlanan **Mecmua-ı Ebuzziya**, Ebuzziya Tevfik tarafından çıkarılan ilk ciddi edebiyat dergisidir. Apolitik bir içeriğe sahip olan dergi II. Abdülhamit dönemindeki basın düzeninin tipini göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. **Vasıta-ı Servet**, bu dönem yayımlanan ziraat ve veterinerlik alanındaki ilk dergidir. Yine bu dönemde çıkan ve kadınlara has yayım yapan **İnsaniyet** dikkat çeken dergilerden olmuştur. **Güneş** dergisi bilimsel yazıların yanı sıra şiirlere, edebi yazılara, ekonomiye, medeniyete ve sağlık konularına da yer vermesiyle dikkat çeken bir yayım organı olmuştur. 1884'te Beşir Fuat ve Menemenlizade Mehmed Tahir'in çıkardığı **Haver** ve yine Menemenlizade Tahir tarafından çıkarılan **Asar** dikkat çeken dergilerdir.

1881'de **Hazine-i Evrak**, 1881'de **Mirat-ı Âlem,** 1882'de **Afak,** 1882'de **Mecmua-ı Asar,** 1884'te **Orman ve Maadin Mecmuası,** 1885'de Vergi ve **Arazi Mecmuası,** 1886'da **Gayret,** 1886'da **Berk,** 1887'de **Manzara** ve 1887'de **Nilüfer, Eftal** gibi dergiler bu dönemde yayım hayatında kendilerine yer bulmuşlardır. Türk dergiciliği için 1880'li yıllar önemli bir devir olmuştur.

[50] Kenan Demir, *agm.*, s.79-80.

II. Abdülhamit devri dergiciliğinin en önemli örneklerinden biri olan **Servet-i Fünûn** dergisi 1891 senesinde yayımlanmıştır. Dergi, Avrupa'daki dergiler kalitesinde yayım yapmak istemiş, devrin padişahından maddi destek görmüş ve baskı makinelerinin yenilerinden kullanmıştır. Servet-i Fünûn**,** ilk yıllarında fen ve teknik dergisiyken Tevfik Fikret'in 1896-1901 tarihleri arasında derginin yazı işleri müdürlüğüne gelmesiyle dergi bir edebiyat dergisi kimliğine bürünmüştür. Dergi, bu yolla Servet-i Fünûn edebî topluğunun yayım organı haline gelmiştir. 1901'de Tevfik Fikret derginin yazı işleri müdürlüğünden ayrılmış bunun neticesinde dergi ilk çıktığı yıllardaki gibi fen ve teknik yazıların ağırlıkta olduğu haftalık bir fikir dergisi olarak yayım faaliyetine devam etmiştir.

Baba Tahir'in 1893'te çıkardığı **Malumat**, dönemin önde gelen edebiyat dergilerinden bir olmuştur. Dergi, Servet-i Fünûn dergisi ile yaptığı edebî tartışmalarla karşımıza çıkan ve eski edebiyat anlayışını savunan bir yayım anlayışı izlemiştir.

1895'te yayımlanan **Hanımlara Mahsus Gazetesi** dönemin önemli bir kadın dergisidir. Birçok kadın yazar ilk yazılarını bu dergide yayımlamış; dergi, kadın gazeteciliği açısından bir okul görevinde bulunmuştur. 1896'de yayımlanan **Çocuklara Mahsus Gazetesi** bir kısmı Avrupa dergilerinden alınan çocuklara yönelik her türlü konuya bünyesinde yer ayırmış devrin mühim çocuk dergisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemde yayımlanan diğer dergi örnekleri şunlardır**: Mektep** (1891), **Osmanlı Terakki-i Ziraat** (1894), **Mütalaa** (1896), **İrtika** (1897), **Musavver Fen** ve **Edeb** (1899), Mecmua-ı Edebiye (1899), **Resimli Ziraat Gazetesi** (1905), **Çocuk Bahçesi** (1905). [51]

[51] Kenan Demir, *agm.*, s.81-82.

II. Meşrûtiyet, göreli bir özgürlük ortamı getirmiş, bu doğrultuda dergilerin sayısında mühim bir artış olmuş, hatta Anadolu'da dergiciliğin yaygın bir şekilde görülmesi yine bu dönemde gerçekleşmiştir.

Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi (1907), **Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası** (1908), **İktisadiyat Mecmuası** (1915) *iktisat* alanında; **Fünun ve Sanayi** (1910) , **Say u Amel** (Aralık 1910), **Fen ve Sanat** (1913), **Sanayi** (1914) *sanayi* alanında; **Resimli Çiftçi** (1909), **Toprak** (1913) **Ekinci** (1913), **Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası** (1917), **Yeni Ziraat Gazetesi** (1920), **Orman ve Maadin ve Ziraat ve Baytar Neza-reti Mecmuası** (1908), **İkramiyeli Ziraat Gazetesi** (1909), **Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası** (1912), **Felahat** (1913), **Çiftçiler Derneği Mecmuası** (1917), **Bağçevan** (1918), **Ziraat Hayatı** (1919) *ziraat* alanında; çıkmış mühim dergilerdendir.

1904'te yurt dışında çıkan II. Meşrûtiyet'in ilanından sonra İstanbul'da yayımlanan **İçtihad**, **Bağçe, Mekteb-i Mülkiye** (1909), Ziya Gökalp tarafından çıkarılan **Yeni Mecmua**, **Felsefe Mecmuası** (1913), **Milli Tetebbular Mecmuası** (1915), **Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası** (1916), **İçtimaiyat Mecmuası** (1917), **Resimli Kitap**, **Meslek-i İçtima**, **Say ve Tetebbu**, **Mehtab**, **Serbest Fikir**, **Takib ve Tenkid**, **Donanma Dergisi** gibi dergiler bu dönemde çıkan mühim fikir dergileri arasında yer almaktadır.

Genç Kalemler (1911), **Türk Derneği** (1911), **Türk Yurdu** (1912), **Halka Doğru** (1913), **Bilgi Mecmuası** (1913), **Türk Sözü** (1914), **Mudafaa-ı Maliye ve İktisadiye, İslam Mecmuası** (1915), **Küçük Mecmua** (1922) bu dönemde Türkçülük düşüncesiyle yayımlanan önemli dergiler arasındadır.

Aşiyan (1908), **Şehbal** (1909), **Rübab** (1911), **Büyük Mecmua** (1919), mütareke yıllarında çıkan **Yarın** ve **Dergah** dergileri devrin önde gelen edebiyat ve magazin dergileri içinde bulunmaktadır.

İştirak (1910), mütareke zamanında çıkan **Kurtuluş**, **Aydınlık** (1921), **İnsaniyet**, **İdrak, Beşeriyet** gibi dergiler II. Meşrûtiyet devrinde ve sosyalist

düşünce anlayışı çerçevesinde çıkan dergilerden olmuştur.

Sırat-ı Müstakim (1908, 1912'den sonra **Sebilürreşad**), **Beyan'ül Hak** (1908), **Ceride-i Sufiyye** (1909), **Hikmet**, **Sada-yı Hak**, **Ceride-i İlmiye**, **Mahfil**, **El Medaris**, **Cihan-ı İslam** gibi dergiler islâmcılık düşüncesi çerçevesinde yayım yapmışlardır.

Çocuk Dünyası (1913), **Çocuk Dostu** (1914), **Çocuk Bahçesi** (1914), **Arkadaş** (1909), **Musavver Küçük Osmanlı** (1909), **Talebe** (1911), **Mektepli** (1913), **Çocuk Yurdu** (1913), **Çocuklar Alemi** (1913), **Çocuk Duygusu** (1913), **Türk Yavrusu** (1913), **Mekteb Müzesi** (1913), **Talebe Defteri** (1913), **Çocuk Kalbi** (1914), **Çocuk Dostu** (1914), **Türk Çocuğu** (1914), **Mini Mini** (1914), **Küçükler Gazetesi** (1918), **Çocuk Gazetesi** (1919), **Hür Çocuk** (1920) gibi dergiler bu dönemde çıkan çocuk dergileri olarak basın dünyasında yer almışlardır.

Tedrisat-ı İptidaiye Mecmuası (1910), **Yeni Fikir** (1911), **Terbiye Mecmuası** (1914), Muallim (1916), **Mırat-ı Maarif, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası**, gibi dergiler eğitim alanında yayımlanan dergiler olarak karşımıza çıkmaktadır. [52]

Arnavut Kadını, **Asar-ı Nisvan**, **Genç Kızlar Alemi**, **Hanım**, **Genç Kadın**, **Hanım Duygusu**, **Kızlar Alemi**, **Şura-yı Nisvan**, **Küçük Hanım**, **Kadın Duygusu**, **Kadın Dünyası**, **Kadın Hayatı**, **Kadınlık Hayatı**, **Kadın Kalbi**, **Kadınlar Alemi**, **Hanımlar Alemi**, **Hanımlara Mahsus Gazete**, **Anne Bebek Mecmuası**, **Aile Hayatı** ve **Aile Ocağı** adlı dergiler bu dönemde çıkan kadınlara yönelik yayım yapan dergilerdendir.[53]

Püsküllü Bela (1909), II. Meşrûtiyet'in ilânından hemen sonra çıkan **Kalem, Cem** (1910), **Aydede** (1922), **Akbaba** (1922), **Boşboğaz** (1908), **Davul** (1908),

[52] Kenan Demir, *agm.*, s. 84-95.

[53] Ahmet Ali Gazel- Şaban Ortak, *agm.*, s. 227.

Karagöz (1908), **Geveze** (1908), **Laklak** (1909), **Eşek** (1910), **Hoca Nasreddin**, **Falaka**, **Karikatür** (1914), **Hande** (1916), **Diken** (1918) II. Meşrûtiyet döneminde yayım hayatına başlayan önemli mizah dergilerindendir.

Ferah (1914), **Temaşa** (1918), **Sahne, Musavver Tiyatro**, **Tiyatro ile Temaşa** gibi dergiler tiyatro ve sinema alanında Osmanlı'da yayımlanan dergilerdendir. Bilhassa Cevdet Reşid tarafından çıkarılan **Yarın** (1921) dergisinde bulunan "*Sinema Hakkında Notlar*" başlıklı yazı dizisi; Mustafa Nihat Özon tarafından çıkarılan **Dergah** (1922) dergisinde bulunan sinema günlükleri ve sinema eleştirileri gibi yazı dizileri ile sinema basını açısından önem arz eden dergilerden olmuşlardır.

Spor dergilerinde II. Meşrûtiyet'ten sonra bir canlanma yaşanmış; **Gol, Maç, Fut Bol, İzci Gazetesi, İdman, Keşşaf, İzmir İdman Mecmuası, Sipahi Mecmuası, Türk İzciler Birliği, Spor Alemi, Terbiye ve Oyun, Türkiye İdman Mecmuası, Yurd** ve **Yarın Spor** gibi dergiler bu dönemdeki spor alanında çıkan diğer süreli yayınlar arasındaki yerlerini almışlardır. [54]

[54] Kenan Demir, *agm.*, s. 96-98.

BİRİNCİ BÖLÜM

RESİMLİ KİTAP'IN İNCELENMESİ

1. Derginin Şekil Yönünden İncelenmesi

1.1. Derginin Şekil Özellikleri

Osmanlı Türkçesinde sıklıkla kullanılan mecmua kelimesi günümüzde en yaygın şekliyle kullanılan dergi kelimesine karşılık gelmektedir. *Resimli Kitap* dergisinde, yayınlandığı dönem dikkate alındığında terim olarak daha çok mecmua sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Yapılan incelemelerde gazete kavramının, yer yer mecmua sözcüğünün yerine geçtiği gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Yukarıda daha önce belirttiğimiz gibi dergi; belirli aralıklarla çıkan, çeşitli yazarlar tarafından belli konularda kaleme alınmış yazılardan oluşan süreli yayın ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır. Buna dayanarak tarafımızdan incelenen *Resimli Kitap*'ın, günümüzdeki tanımıyla "dergi" kavramına uygun özellik taşıdığını belirtmek gerekir. Dergiler, gazetelerle beraber toplumların hayat tarzlarını, fikir ve siyasi hareketlerini ileriye taşıyan mühim kaynaklardır. Düşünce hareketlerinin temsilcilerinin çoğunlukla dergiler etrafında kümelendiği görülmektedir. Dergilerin toplumla organik bağ kurmada önemli bir işlevi bulunmaktadır. Dergiler, yayınlandıkları devri inceleyebilmek adına zengin bir arşiv niteliğindedir.

Resimli Kitap'ın düşünce ve aktüelite dergisi olarak Türk dergiciliğinde bambaşka bir yeri bulunmaktadır. Bu derginin en mühim özelliği neredeyse her sayfasında resim bulunmasıdır. Dergi, II. Meşrûtiyet'in ilânından sonra çıkmaya başlamış ve yayınlandığı dönemin adeta sözcüsü olmuştur. *Resimli Kitap* dergisi, Eylül 1324 [Eylül 1908] – Şubat 1329 [Şubat 1913] tarihleri arasında İstanbul'da, aylık olarak çıkan, 51 sayıdan ve toplamda 9 ciltten oluşan bir dergidir. Derginin çıkmasında Ubeydullah Esat ve Faik Sabri [Duran] önemli bir rol üstlenmektedirler. Ebat olarak 23x19 cm ölçüleri bulunan derginin kapağında, derginin adının altında *"Siyasi, Edebî, Felsefî, İçtimai Mecmua-ı Musavveredir."* ifadesi alt başlık olarak bulunmaktadır.

Dergideki iç kapakta bulunan başlık altında ise "*Her Ayın On Beşinde*

Neşrolunur Siyasi, Edebî, Fennî, Felsefî, İçtimâî Mecmua-i Mussaveredir." ibaresi yer almaktadır. Alt ibare ile başlık arasında "*Müessirleri: Faik Sabri, Ubeydullah Esad"* şeklinde derginin kurucuları verilmiştir. İlk sayıda; Faik Sabri sermuharrir, Ubeydullah Esad ise müdürü ifadeleri yer alır. Faik Sabri'nin sermuharrirliği 5 sayı devam etmiş, 12. sayıdan itibaren bu görevi Dârülfünûnda Yunan ve Latin Edebiyatı Tarihi hocası olan, en az 7 Batı dili bilen ve zamanımızda pek tanınmayan M. Rauf adlı zat üstlenmiştir. İdare yeri ve adres, başlığın iki yanında yer almaktadır. Sağ tarafta Türkçesi, sol tarafta da Fransızcası bulunur. Daha ilk sayısında, öteki dergilerden kendini ayrı bir yere koyacak farkı yaratarak 100 sayfayı aşmış olan dergi, Türk sanat ve fikir hayatı için büyük bir ümit kaynağı olarak görülmüştür. Aylık olarak çıkan *Resimli Kitap*'tan önceki ve sonraki dergilerin çoğu ya haftalık ya da on beş günlüktü. Bu derginin her 6 sayısı bir cildi oluşturmaktadır. Her yıl için sayfa numaraları birbirini takip eden dergi, yıllık 2 ciltten meydana gelmektedir.

Mühim konulardaki açıklamalar, derginin sayısının en başında yer almaktadır. İlk 12. sayıya kadar 'mühim nitelikli' bir yazı, 12. sayıdan sonra ise Raif Necdet'in "*Musâhabe-i Edebiye*" adlı yazıları derginin baş kısmında yer almıştır. Derginin son bölümünü oluşturan "Fihrist"ten evvel, yeni eserler "Neşriyat-ı Cedîde" veya "Âsâr-ı Münteşire" başlıklarıyla tanıtılmıştır. Dergi, hiçbir tür ayrımı yapmadan her yayını okuyucuya hem duyurmuş hem de tavsiye etmiştir. Başka dergilerdeki ilgi çekici makalelerden aldıkları bir bölümü değiştirmeden yayınladıkları "Diğer Mecmualar Ne Yazıyorlar" başlıklı bir bölüme yer vermişler fakat bu başlık, düzenli bir şekilde sürmemiştir.

Derginin son sayfaları, müsabaka ve bilmecelere, karikatür ve fıkralara, ticarî ilân, duyuru ve tashihlere ayrılmıştır. Erkekler ve kadınlara ayrı ayrı oluşturulan bilmecelere doğru cevap verenler arasında kura çekilmekte, dereceye giren ilk üç kişiye derginin ücretsiz aboneliği, diğerlerine ise kartpostal gibi ödüller verilmektedir. "Kupon vakası" doldurmayan okuyucuların yarışmaya

katılamayacakları belirtilmektedir.[55]

Dergide gerçekleşen en uzun müsabaka, her sayı için uygulanan en güzel makalenin okuyucu oylarıyla belirlenmesi olmuştur. Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer'in hazırladığı *Resimli Kitap* adlı kaynaktan alınan bilgideki örneğe göre derginin 5. sayısında en beğendikleri yazı için oy kullanan okurlar arasında kura çekilmiş, ilk üçe girenlere çeşitli hediyeler verilmiştir. Bir sonraki sayıda, 173 oyla kurada birinci olan yazı (Raif Necdet'in *Terbiye-i Nisvân'*ı) okurlara duyurulmuştur.

Karikatürle bezenen fıkralar tek sayfa olarak "Biraz da Gülelim" başlığı aldında sunulmuş, sunulan fıkraların Türkçelerinin altına Fransızcaları da yazılmıştır. Derginin birçok sayısının sonunda bazen moda resimleri bazen de bir piyes veya romanın tefrikası sunulmuştur.

12. sayısıyla birinci yılını tamamlayan *Resimli Kitap*, bu sayısında Bursa seyahatindeyken Mehmed Reşad'ın orada çekilmiş fotoğraflarından oluşan "Bursa-Hâtıra-i Seyahat-i Hümâyûn" adıyla 16 sayfadan oluşan bir ek sunmuştur. Bu fotoğraflar derginin özel fotoğrafçısı olan Kenan Bey tarafından çekilmiştir. Dönemin sosyal ve siyasi olaylarını yansıtan değişik konularda fotoğraflardan oluşan derginin ilk 14 sayısındaki kapaklarına fotoğraflar konmuş, daha sonraki sayılarda tablo yapmaları için özel ressamlar görevlendirilmiştir. Tabloların çoğu Ermeni ressam S. Agayan'a aittir. Fakat 39. sayının kapağında bulunan "Bir Mücahid" adlı tablo Cevat isimli bir ressam tarafından çizilmişitir. Derginin kapaklarını ya dönemin önde gelen asker ve sivil devlet adamları süslemiş ya da kapaklarda kahramanlığa dair tablolara yer verilmiştir. İncelememiz dahilinde bulunan 25-30. sayılardaki metinlere ait 329 resim bulunmaktadır, bu durum bize derginin görsellik açısından ne büyük bir zenginlige sahip olduğunu göstermektedir. Dergide bulunan resimler; edebî, dinî ve siyasi kişileri, Osmanlı bünyesinde veya yabancı ülkelerde bulunan çeşitli eyaletlerin yerlerini, padişahın yapmış olduğu gezileri, spor kulüplerini ve

[55] Arslan Tekin - Ahmet Zeki İzgöer, "Sunuş", *Resimli Kitap*, C. I, S. 1-6, TTKB, Ank. 2017, s. XXXIII-XLIV.

müsabakalarını, insanların son moda giyim kuşamlarını, imparatorluk bünyesi ve dışındaki yaşanan olayları görebilme imkânını okurlara sunması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Yazıların içinde verilen resimlerin içeriğe uyduğu da görülmektedir.

Resimlerin altlarındaki açıklamalar Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki dil ile yapılmıştır. Bazı resimlerde kaynak gösterildiğine dair örneklere de rastlanmıştır (Foto Halil, Foto Ferid, Foto Kenani, Foto Sebah, Foto Karakaş, Foto Kargoplu – Aydın, Foto Apollon gibi).

Derginin yayın hayatı 5 yıl olmuş; her ay çıkan dergi, 1913 tarihli son senesinde ancak iki ayda çıkabilmiştir. Haziran - Temmuz'da çıkan 49. sayıda sayfa sayısı neredeyse yarı yarıya düşmüş; papyekuşe kağıtlardan oluşan sayfa sayısı 40'a inmiştir. Buna bedel 40 sayfalık olan bu kısma bir de 120 sayfalık normal sayfalar ilâve edilince derginin, sayfa sayısı 160'a yükselmiştir. Renkli kapak kullanımından vazgeçilmiş, bu durumun okuyucuda olumsuz etki bırakmaması için "*zarfın değil de mazrufun"* kıymete değer olduğu dile getirilmiştir. Derginin fiyatı bu süreçten itibaren 5 kuruştan 7,5 kuruşa yükselmiştir. Bu süreci takiben papyekuşe kağıtlara basılan resim adetlerinde azalma görülmüştür. Yine 50. sayı da önceki sayı gibi iki aylık yayınlababilmiş, dergi bu yönüyle eski sürecine dönememiştir.

51. sayı 5 aydan sonra 1329 Şubat'ında basılabilmiştir. 51. sayıda resmî işlerinin çok oluşundan M. Rauf, riyaset-i tahririye görevini bırakmış; okurlara, onun yerine genç ve muktedir olan Cemil Süleyman Bey'in geçtiği duyurulmuştur. Bu sayıda, dergi adına yeni program ilân edilmiş "*Bir kısm-ı edebî ve fennî, felsefiyât, içtimaiyât, hıfzıssıhha, mizah, bir aylık icmâl-i ahvâliye, kadın*" gibi bölümlerin yer alacağı, ayriyeten Cemil Süleyman Bey'in "*Tarîk-i Dünya*" romanının tafrikasının paylaşılacağı belirtilmiş fakat 52. sayı çıkamamış ve *Resimli Kitap* dergisinin yayın hayatı 51. sayıda son bulmuştur.[56]

[56] Arslan Tekin - Ahmet Zeki İzgöer, *age.,* s. XXXIII-XLIV.

1.2. Resimli Kitap'ın Sayısal Görünümü ve Kimlik Bilgileri

S.	Hicrî Tarih	Milâdî Tarih	Sayfa No./ Cilt	Mat.	Sahib-i İmtiyaz ve Müdür-i Mesul	Ser-muharriri
25	Teşrin-i evvel 1326	Ekim 1910	1/5	Hayriye ve Şürekâsı Matbaası	Ubeydullah Esad	M. Rauf
26	Teşrin-i Sânî ve Kanûn-i Evvel 1326	Kasım/ Aralık 1910	89 /5	,,	,,	,,
27	Teşrin-i Sânî ve Şubat 1326	Şubat 1911	77/5	,,	,,	,,
28	Mart 1327	Mart 1911	265/ 5	,,	,,	,,
29	Nisan 1327	Nisan 1911	355/ 5	,,	,,	,,
30	Mayıs 1327	Mayıs 1911	443/ 5	,,	,,	,,

Resimli Kitap'ın 25–30. Sayıları Arasındaki Yayın Tarihini ve Yayına Dair Mühim Bilgilerin Bulunduğu Tablo

Resimli Kitap'ın Kimlik Bilgileri (25-30. Sayılar)

Müessis ve Müdürü : Ubeydullah Esad

Fiyatı : 5 kuruştur.

Yayınlanış Süresi : Ayda bir yayınlanır.

Basıldığı Şehir : İstanbul

Ser-muharriri : M. Rauf

İmtiyaz Sahibi : Ubeydullah Esad

İdarehanesi ve Dağıtım Yeri : Bâb-ı Âli Caddesinde, 31 Numaralı dâire-i mahsûsedir.

Resimli Kitap'ın Abone Şartları

Eyâlât-ı mümtâze ve memalik-i ecnebiye için

Fiyat	Kuruş	Frank	Şilin	Peni	Ruble	Kapik
İdareden alınmak şartıyla altı aylığı	25	0	0	0	0	0
Der saadet ve vilayât için posta ücretiyle beraber " "	30	8	6	4	3	4
İdareden alınmak şartıyla seneliği	50	0	0	0	0	0
Der saadet ve vilayât için posta ücretiyle beraber "	54	15	11	10	5	20
İdareden alınmak şartıyla iki seneliği	95	0	0	0	0	0
Der saadet ve vilayât için posta ücretiyle beraber " "	108	30	23	9	11	40

1.3. Derginin Amacı, İçeriği, Yayımcısı ve Yazar Kadrosu

Resimli Kitap, II. Meşrûtiyet'in ilânının ardından çıkmaya başlamış ve dönemindeki olaylara çeşitli açılardan ışık tutmuş mühim bir dergi olma özelliğini göstermektedir. Bazı gazetecilerin bir dernek kurmak amacıyla toplanmaları ve bundan böyle yazılarını sansüre göndermeyeceklerini bildirmelerinden sonra 25 Temmuz 1908 tarihinde -30 yıl aradan sonra- gazeteler ilk defa sansürsüz yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra 45 günlük bir sürede 200'den fazla kişi gazete çıkarmak için başvuruda bulunmuştur. II. Meşrûtiyet'in ilânından 31 Mart Vakası'na kadarki süreçte bulunan basın özgürlüğü sayesinde birbirinden farklı düşünce hareketleri, kendi yayın organganlarını çıkarabilecek ortamı bulabilmişlerdir. Bu vakadan sonra padişah Mehmed Reşad, ülkede askerî yönetimi kurmuş, bazı gazeteleri kapatmış ve basına sansür getirmiştir. *Resimli Kitap* dergisi, bu hürriyet ortamında yayınlanlamaya başlamış ve ilk sayılarında inkılâba coşkuyla sahip çıkmış, döneminin sözcüsü olmayı kendine amaç edinmiş ve duruşunu imzasız yayınlanan **İlk Söz** başlıklı yazısında şöyle ifade etmiştir.

"*Bugün muhterem vatana, evlâtlarına, kārilerimize takdimine muvaffak olabildiğimiz şu mecmua bütün noksanı ile beraber bu tarz neşriyat miyânında birinci olmakla müftehirdir. Mesleği iki-üç kelime ile hulâsa edilebilir: Ciddiyet dairesinde hüsn-i hizmet. İntifâ bizde ikinci derecede kalır. Zaten mecmuanın heyet- i umûmiyesi, mündericatı, resimleri şu sözümüzün sıhhatini irâe ve ispata kâfidir.*

….

Güzel bir şey vücuda getirebilmiş olmak… İşte sanatkârın bütün mükâfatı… Bu onun için yüzlerce liralardan daha kıymettâr, bâ-husûs daha pâyidâr bir servettir. Bu cihetle bir matbaacıda da biraz bu his olmalı. Hiç olmazsa kendisi, kendi namı, kendi şöhreti için… Kendi izzet-i nefsini okşamak, kendi rûh-ı sanatını memnûn etmek için çalışmalı…"

İşte bu ifadeler derginin yayın hedefi hakkında bize fikir vermektedir. Dergide, dil, edebiyat, tarih, sanat, kültür, iç-dış politika üzerine makaleler bulunur. Dergi sayfalarındaki edebî, fikrî, magazinsel haber ve yazılar iç içedir. Dergide

tercüme ve telif şiir, hikâye ve romanların birkaç sayı devam ettiği görülmektedir. Bu yönüyle dergi, halkta bilgi ve kültür birikimi oluşturmayı ve topluma pek çok açıdan hizmet etmeyi amaçlamış ve bu gayeleri, gerek maddi gerekse manevi her türlü kazancın üstünde tutmuştur.

Dergi, konu bakımından çeşitlilik arz etmekte bilhassa dil ve edebiyat ile ilgili olaylara geniş tartışmalarda yer verilmektedir. Dergide çıkan yazıları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Şiir, Mensûr Şiir, Roman, Hikâye, Tiyatro, Tercüme, Hatıra, Mahsul-ı Tedkik Ve Tetebbu, Mahsûl-ı Mütalaa ve Tetebbu, Tarih, Tıp, Fennî Makalleler, Kadın, Spor, Musâhabe-i İlmiye, Musâhabe-i Felsefiye, Gezi Yazıları, Neşriyât-ı Cedide...

Resimli Kitap'ın ilk sayısının teknik imkânsızlıklardan ötürü istenen düzeyde olmadığı fakat ilerleyen süreçlerde gerçekleştirilen çalışmalar sayesinde Avrupa'daki resimli gazeteler seviyesine yükseltileceği vurgulanmaktadır.

Derginin "**İlk Söz**" adlı yazısında derginin yazar kadrosu da açıklanmaktadır.

"Mecmuanın mündericât ve mesleği hakkında tafsilât itâsına hâcet yoktur. O, kendi kendini gösteriyor. Yalnız şurada kıymetli makaleleriyle tezyîn-i sahâif olunan ve muâvenet-i kalemiyede bulunacaklarını vaat buyuran meşâhîr-i muharrirînimize teşekkürâtımızı takdim ile kesb-i fahr ederiz. İşte gazetemize yazı yazacaklarını vaat buyuran zevât-ı kirâmın hurûf-ı hecâ tertibiyle esâmîsi:

Ahmed Hikmet Bey, Tevfik Fikret Bey, Cenab Şehabettin Bey, Hüseyin Câhid Bey, Hüseyin Rahmi Bey, Hasan Ferid Bey, Halid Ziya Bey, Halide Salih Hanım, Zeki Megamiz Bey, Raif Necdet Bey, Sâmih Bey, Selim Sırrı Bey, Salih Zeki Bey, Safvetî Ziya Bey, Ali Kemal Bey, İzzet Melih Bey, Faik Reşad Bey, Fâik Âlî Bey, Fahir Bey, Kilisli Rıfat Bey, Mehmet Emin Bey, Mehmed Sadi Bey, Mehmet Rauf Bey, M. Rauf Bey, Mahmud Esad Efendi, Veled Çelebi Efendi.

Burada esâmîsi mezkûr olmayan üdebâ-yı kirâmhazerâtının da mecmuamızı eserleriyle tezyîn etmek şerefinden bizi mahrum etmeyeceklerini ümit ve şimdiden mecmuamızın bi'l-cümle meşâhîr-i üdebâ ve muharrirînimizin âsârını ihtiva eden yegâne bir risâle olacağını ve bunun için her türlü fedakârlıktan çekinmeyeceğimizi muhterem kari ve karielerimize vaat ve tebşîr ederiz."[57]

Derginin çıkmasında mühim bir role sahip olan Ubeydullah Esad, bunun yanında derginin müessese müdürüdür ve bu görevini dergi kapananana kadar sürdürmüştür. O, aynı zamanda derginin pek çok sayısında okuyucu ile sohbet ettiği imzasız yazıların sahibidir. Bu yazılarında kullandığı samimi dil sayesinde okuyucularıyla sıcak bir bağ kurduğu görülür. Edibin dergideki imzalı yazıları daha çok Osmanlı'daki siyasi olaylarla ilgilidir ve sayısı 11'dir.

Yine derginin çıkmasında mühim bir yere sahip olan ve aynı zamanda derginin 5. sayısına kadar başyazarı olan Faik Sabri'nin derginin ilk sayısından son sayısına kadar imzasıyla karşılaşılmaktadır. O, Avrupa'daki kültür hayatını anlattığı *Paris Musâhabeleri* genel başlığını birçok yazının başına atmıştır. Son sayılara doğru yazarın eğitim ve coğrafya konularında yazılar kamele aldığı görülmektedir.

39. sayıda idari işlerde görevli olan Şemsi adı karşımıza çıkmaktadır. Matbaa baskı işleriyle uğraşan, şiir ve yazıları düzenleyen bu zatın "Ben …Gazeteci" başlığıyla ve Tahrirat Kâtibi Şemsi imzasıyla kaleme aldığı ve matmuat hayatını dile getirdiği 7 yazısı dergide yayınlanmıştır.

Raif Necdet, dergiye renk katan mühim bir yazardır. Edip önce mensûreleriyle dikkat çekmiş sonra ağırlık verdiği edebî tartışmalarla karşımıza çıkmıştır. Yazar, dergide 12. sayıdan 50. sayıya kadar *Musâhabe-i Edebiye* başlıklı 23 yazıya imza atmıştır. Bu eser dışında yazarın ilk sayıdan 50. sayıya kadar 26 yazısı da dergide yayınlanmıştır.

[57] Arslan Tekin - Ahmet Zeki İzgöer, *age.,* s. XXXIII-XLIV.

Yazı kadrosunun çoğunluğunun Edebiyat-ı Cedîde yazarlarından oluşan dergide adı geçtiği halde imzası bulunmayan bazı yazarlar vardır. Bunlar, Faik Reşâd, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi ve Veled Çelebi'dir. Bu yazarların göndermeye söz verdikleri yazılarını dergiye göndermedikleri tahmin edilmektedir.

Açıklanan listeden sonra kadroya yeni isimlerin katıldığı görülmüştür. Adı geçen yazarlar dergiye; Ahmed Hâşim 8, Cemil Süleyman [Alyanakoğlu] 11, Ahmed Rasim 9, Bedî Nuri 18, Doktor Edhem 8, Ali Ekrem [Bolayır] 10, Celâl Sâhir [Erozan] 5, Keçecizâde İzzet Fuad 14, Midhat Cemal [Kuntay] 6, Süleyman Bahri 20, Safvet Nezihi [Ömer Lütfi] 15, Hamdullah Subhi [Tanrıöver] 9, Şahabeddin Süleyman 11, Abdülhak Hâmid [Tarhan] 4, Yakub Kadri [Karaosmanoğlu] 2, Mehmed Behçet 9, Refik Halid [Karay] 4, Müfid Râtib 4 ve Tahsin Nâhid 6 yazı, piyes ve şiir gibi eserler vermişlerdir.

Safveti Ziya'nın *Yıldız Böcekleri*; İzzet Melih'in *Tezat*; Sabahattin Süleyman'ın *Çıkmaz Sokak*, *Aziz Katil*; Keçecizâde İzzet Fuad'ın *İstanbul*, *Meşrûtiyet'ten Evvel ve Sonra*, adlı eserleri dergide tefrika yoluyla yayınlanmıştır.

Emin Bülend, Ahmed Hâşim, Celal Sâhir, Tahsin Nahid, Cemil Süleyman Hamdullah Subhi, Refik Halid, İzzet Melih, Şahabeddin Süleyman Yakup Kadri, Müfid Râtib, Mehmed Behçet, Ali Süha, Ali Canib… Fecr-i Âtîciler olarak bilinen imzalar dergide geniş bir kadroya sahipken zamanla *Resimli Kitap*'ı çıkaranlar ile bu imzalar düşmanlık denecek seviyeye geldiğinden iki tarafın arası açılmıştır. Derginin 9, 10 ve 11. sayılarında tefrika edilen Şahabeddin Süleyman'ın *Çıkmaz Sokak* adlı piyesi için Raif Necdet'in yazmış olduğu ilk Musâhabe-i Edebiye adlı eserinde "*ahlâk nokta-i nazarından son derece muzır*" demesi üzerine Yakup Kadri ve Mehmed Rauf, Raif Necdet'e karşı ilk yazılarını yazmışlardır. Üstüne üstük Mehmed Rauf'un karşıt bir cevap olarak yazdığı yazı dergide yayınlanmıştır. Bu tartışma burada kalmamış gerek Servet-i Fünûn dergisi gerekse başka dergilerde Midhat Cemal, Köprülüzade Mehmed Fuad, Mehmet Nureddin kavgayı devam ettirmişlerdir. Bu olayların devamında Fecr-i Âtîciler dergiden taker taker çekilmişlerdir.

Yakup Kadri'nin *Resimli Kitap*'ta, *Veda* ve *Nirvada* adlı yazıları dışında başka bir yazısı yer almamıştır. Ahmed Hâşim, "*Şi'r-i Kamer*" adlı yazılarını, Refik Halid de "*Zend Aventa*" adını verdiği yazılarını 10. sayıdan sonra yayınlamamıştır.

Emin Bülend'in dergide bir yazı ve bir şiiri çıkmıştı fakat o da 9. sayıdan sonra bir daha devam etmemiştir. 6 şiir ve yazısı çıkan Tahsin Nâhid 10. sayıdan itibaren dergiye yazı yazmamaya başlamıştır. Celâl Sâhir, dergi için 5 şiir yazmıştı fakat 8. sayıdan sonra dergiden ayrılanlar arasına o da katıldı. 9 yazı ve şiiri çıkan Hamdullah Subhi 11. sayıdan; 5 yazısı çıkan Müfid Râtib da 13. sayıdan sonra dergiden ayrılmıştır. Bir dönem Fecr-i Âtî başkanlığı yapan ve dergide 4 şiiri çıkan Faik Âlî 11. sayıdan itibaren dergi ile münasebetlerini kesmiştir.[58]

Dergiden ayrılan bu yazarlardan bazılarının bir süre vakit geçtikten sonra tekrar dergiye yazı gönderdikleri görülmüştür. Bu suretle Hamdullah Subhi'nin, *Bayram* adlı şiiriyle 26. sayıda; Celâl Sâhir'in *Eski Dert* adlı şiiriyle 43. sayıda karşılaşılmaktadır. Yine Şahabeddin Süleyman'ın *Edebiyatta Hakikat ve Hayal, Şiir* adlı denemeleri derginin çeşitli sayılarında karşımıza çıkmaktadır.

Resimli Kitap dergisinin incelediğimiz bölümündeki (25–30. sayılarda) edebî şahsiyetler hakkında bilgi verilirken verilen bilgilerin öz bilgi olması ve şahsiyetlerin dergi çevresindeki edebî karakterlerine yönelik bilgiler aktarılmasına gayret gösterilmiştir. Dergide yazısı ve şiiri bulunmasına rağmen bazı şahsiyetlere dair yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum ile Resimli Kitap dergisinin önceki sayıları üzerine yapılan inceleme sürecinde de karşılaşıldığı görülmüştür. Tayfun Barış tarafından hazırlanan "*Resimli Kitap Dergisi'nin İncelenmesi (9-16.Sayılar)"* adlı yüksek lisans tezi, incelememiz dahilinde bize, bu doğrultuda yardımcı olmuştur. Bazı şahsiyetler de dergide gerçek isim yerine takma isim; açık isim yerine kısaltma ve/veya imza kullanmışlardır bu sebeple yazarların kimlikleri tespit edilememiştir. Bu gibi nedenlerden dolayı o yazarlar hakkında biyografik bilgiler verilememiş,

[58] Arslan Tekin - Ahmet Zeki İzgöer, *age.*, s. XXXIII-XLIV.

kendilerinden -mümkün olduğu doğrultuda- dizin bölümünde yer verilmiştir.

Ahmet Hikmet [Müftüoğlu] (1870-1927): Edebiyatımızın Servet-i Fünûn ve Milli Edebiyat dönemlerinde eserler vermiştir. Türkçülük ve halkçılık anlayışı için çalışan bir yazar olarak tanınmıştır. Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği vazifesinde bulunmuştur. Servet-i Fünun topluluğuna katılması, dergi için yazdığı bir öyküyle başlamıştır. Önceleri topluluğun dil ve anlayışını benimsemiş bu anlayışla kaleme aldığı eserlerini Haristan ve Gülistan'da toplamış; II. Meşrûtiyet ile birlikte Türkçülük akımı ve Yeni Lisan hareketlerine ilgi duymuş yazdığı öykülerle kendisini yenilemiştir. Çağlayanlar adlı eserinde kozmopolit anlayışa ve Batı taklitçiliğine karşı çıkmış, Türkçülük idealini savunarak Anadolu'da başlayan hareketin sesi olmuştur. [59]

Ahmet Refik [Altınay] (1880?-1937): Yazı hayatı askerî okullarda başlayan Ahmed Refik daha çok bir tarihçi olarak bilinir. Gerek günlük gerekse haftalık gazete ve dergilerde yazılar yazdı ve dönemin mühim gazetelerinde başyazarlık görevlerinde bulundu. ***Resimli Kitap*** dergisinde **Doktor Karaçon İmre** isimli bir makalesi bulunmaktadır.[60]

Cemil Süleyman [Alyanak] (1886-1940): Yazar edebî anlamda Halit Ziya'nın etkisi altında kalmıştır. Hikâyelerinde aşk ve kadını anlatan yazarın kahramanlarının üzerinde doktorluk mesleğinin etkileri de görülmektedir. Alyanak, yazı hayatı bakımından iki döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemi Servet-i Fünûn dergisinde yazdığı süslü bir anlatıma sahip olduğu dönem; ikinci dönemi ise 1929'dan sonraki sürece tekabül etmekte bu dönemde daha sade bir dil ile eserlerini oluşturduğu görülmektedir. Süleyman Cemil'in ***Resimli Kitap*** dergisinde *Kotra* ve *Kadın Hilesi* adlı hikâyeleri bulunmakta birinci dönem yazı anlayışına uygun karamsar ruh hali, klasik edebiyat kalıpları içinde değerlendirilen aşk gibi izler bu hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. *Resimli Kitap* matbaasında bastırdığı *Ukde* adlı

[59] Hikmet Altınkaynak, *age*., s. 459-460.

[60] Abdülhadir Özcan, Ahmed Refik Altınay Mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.2, İst. 1989, s.120-121.

son eserinde bu iki hikâyenin yer aldığı görülmüştür.[61]

Hamdullah Subhi [Tanrıöver] (1885–1966) : Hamdullah Subhi edebiyata şiirle başlangıç yapmış ve ilk şiirleri Şûra-yı Ümmet gazetesinde imzasını amcası Sezai Bey'den saklayarak İstanbulin, Hordebin, Münekkit, Sivrisinek, Yatmaz gibi imzalar kullanarak yayımlamıştır. İstanbul'da kurulan Fecr-i Âti'nin kurucuları arasında kendisi de vardır. Çok geçmeden o da Milli Edebiyat akımının etkisine kapılmış ve bu doğrultuda şiirler yazmıştır. O dönemde Türk Ocağı'nda hitabet gücünü ve şiirini geliştirmiştir. Subhi'nin devlet adamı ünü, şairliğini gölgede bırakmıştır.[62]

Halide Salih [Halide Edib Adıvar] (1884–1964) : Halide Edib millî edebiyatımızın ünlü kadın yazarlarındandır. Yazarlığa son derece sade ve yeni bir dil anlayışıyla başlamış, romantik anlayıştan realist bir çizgiye doğru gelişme göstermiştir. Çeşitli dergilerde yayımlanmış olan inceleme ve hikâyeleriyle tanınan yazar özellikle romanlarıyla zirveye ulaşmıştır. Yazarın romanlarındaki şöhreti bilhassa karakter yaratmaktaki başarısından ileri gelir. Daha çok kadınlar arasından seçilmiş olan karakterlerin oldukça ayrıntılı psikolojik özellikleriyle ortaya konulmuş olması yazarın roman sahasındaki gücünü göstermektedir.[63] ***Resimli Kitap'***ın 25-30. sayılarında Halide Edip, mensûr şiir ve küçük hikâye örnekleri ile dikkat çekmektedir.

İzzet Melih [Devrim] (1887–1966) : Yazma serüvenine küçük yaşta Çocuklara Mahsus Gazete, Mecmua-yı Edebiye gibi yayın organlarında çıkmış mensûr şiirleri ile başlamıştır. İzzet Melih 1909 yılında Fecr-i Âti edebî topluluğuna girmiş ve oyun, mensûr şiir, hikâye ve roman türlerinde eserler vermiştir. Yazar dil ve sanat anlayışı bakımından Fecr-i Âti'nin görüşlerine uygun olmakla beraber

---

[61] Dilara Erdem Yazar, "*Cemil Süleyman Alyanakoğlu'nun Timsal-i Aşk Adlı Hikâye Kitabı Üzerine Bir İncelem"*(İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İst. 2015, s. 8, 10-12.

[62] Hikmet Altınkaynak, *age*., s. 667-668.

[63] Kenan Akyüz, *age.*, s.181.

kendisine göre basit duygusallıklardan kurtulamayan bir tavrın içerisinde bulunmuştur. Hikâye ve romanlarına hâkim olan tema, genellikle romantik aşklardır. Bu anlamdaki ilk ününü *Tezat* (1912) adlı romanıyla kazanmıştır. [64] ***Resimli Kitap*** dergisinin incelememiz dahilinde olan 5. cildinin birçok sayısında yazarın bu romanı tefrika edilmiştir.

Raif Necdet [Kestelli] (1881-1937):Yükseköğrenimini Mekteb-i Harbiye'de tamamlayan yazar, meslek hayatının ilk yıllarında Kuleli Asker Lisesi'nde ve Edirne Asker Lisesi'nde kitabet ve edebiyat öğretmeni olarak görev almıştır. 1911 yılında katıldığı Balkan Savaşı'nda Bulgarlara esir düştüğü süreçte Sofya'daki esirlik zamanlarını anlattığı *Uful* adlı eserini kaleme almıştır. Yazar "toplum için sanat" anlayışını benimsemekte Fecr-i Âtî topluluğunun sanat ve edebiyat anlayışını eleştirmektedir. Kestelli, Yakup Kadri, Mehmet Fuat ve Mithat Cemal ile edebiyat tartışmalarında bulunmuş dönemin tenkit tarihinin zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. O, Milli edebiyat hareketi içinde bulunmuş estetiğin de ihmal olmaması gerektiğini savunmuştur. [65] Raif Necdet, ***Resimli Kitap***'a renk katan mühim bir yazardır. Edip, önce mensûreleriyle dikkat çekmiş sonra ağırlık verdiği edebî tartışmalarla karşımıza çıkmıştır. Yazar, dergide 12. sayıdan 50. sayıya kadar *Musâhabe-i Edebiye* başlıklı 23 yazıya imza atmıştır. Bu eser dışında yazarın ilk sayıdan 50. sayıya kadar 26 yazısı da dergide yayınlanmıştır.

Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914): Yazar, 1860'lı yıllarda başlayan yenileşme hareketinin önemli temsilcilerinden biridir. Yenileşme fikirlerine daha ılımlı yaklaşan Muallim Naci ile aralarında kafiyenin göz için mi yoksa kulak için mi olduğuyla ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Ekrem duygu bakımından en yoğun ve ıstıraplı şiirlerini çocuklarını kaybettikten sonra kaleme almıştır. ***Resimli Kitap*** dergisinde **Bir Kuş** adlı şiiri bulunan sanatçı şiirlerinde aşk, hayat, ölüm, doğa, kaçış,

[64] Kenan Akyüz, *age.*,s.161.

[65] Recep Duymaz-Yüksel Topaloğlu-Özcan Aygün, "*Edebiyat Hayatı",* Akademik Kitaplar, İst. 2012, s. 9.

metafizik gibi temaları işler.[66]

Safvet Nezihi (1871–1939): Asıl adı Ömer Lütfü'dür. 1908'den önce İkdam, Servet-i Fünûn, Malûmat gibi gazete ve dergilerde makale, roman ve hikâyeleri yayımlanmış; II. Meşrûtiyet'ten sonra ise ***Resimli Kitap***'ta yazmaya başlamıştır. Dergide kaleme aldığı inceleme ve tenkit yazılarıyla dikkati çekmektedir. Safvet Nezihi eserlerinde romantik duyarlılıkla birlikte aşk temasını işleyerek halka okuma sevgisi aşılamayı amaç edinmiştir. Bunu yaparken de Edebiyat-ı Cedîde'nin genel anlayışına ve beğenilerine uygun bir tavırla kalemini kullanmıştır. Şükran Yurdakul, onun edebî kişiliğinin Mehmet Rauf'un etkisinde olduğunu söyler. Yazar özellikle *Zavallı Necdet* romanı ile tanınmıştır. 20. yüzyılın başında çok okunan yazarlardan olmuştur.[67]

Yusuf Akçura (1876-1935): Şûra-yı Ümmet ve Meşveret adlı gazetelerde yazılar yazdı. Kahirede yayımlanmakta olan Türk gazetesine Üç Tarz-ı Aiyaset adlı meşhur makalesini gönderdi. Türk Derneği'nin kurucularından oldu. Milli mücadeleye katıldı. İstanbul ve Ankara hukuk fakültelerinde tarih okuttu. Eski Şûrayı Ümmette Çıkan Makalelerim (1910), Üç Tarz-ı Siyaset (1911) Osmanlı Saltanatı Müessesatınm Tarihine Dair Bir Tecrübe (Bilgi Mecmuası, İst. 1913), Türk Yılı (1928), Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (İst. 1940; Ank.1985) gibi mühim eserlere imza atmıştır. ***Resimli Kitap***'ta Tolstoy ve onun edebiyat anlayışı üzerine yazdığı incelemesi derginin çeşitli sayılarında tefrika şeklinde yayımlanmıştır. [68]

Ubeydullah Esad ve **Faik Sabri** [**Duran]**'ın *Resimli Kitap* dergisinin yayımlanmasında mühim bir rol oynadığını görmekteyiz. Derginin ilk beş sayısında bu iki isim beraber görülürken 6. sayıdan itibaren Ubeydullah Esad hem kurucu hem de müdür olarak karşımıza çıkmıştır. Ubeydullah Esad, bu görevlerinin yanı sıra

---

[66] Abdullah Uçman, Recaizade Mahmut Ekrem Mad., *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.34, İst. 2007, s. 503-504.

[67] Hikmet Altınkaynak, *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, 2. Baskı, Doğan Kitap, İst. 2008, s. 586.

[68] Nuri Yüce, Yusuf Akçura Mad. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İst. 1989, s. 228-229.

Resimli Kitap'ın çeşitli sayılarında yer alan kadınların toplumdaki hakları ile ilgili kaleme aldığı yazılarıyla da okurlarından tam not almış onlar ile arasında içten bir bağ kurmuştur. Faik Sabri, kuruculuk görevinin yanı sıra ilk beş sayıda başyazarlık vazifesinde de bulunmuş ve derginin yazı işlerinden sorumlu olmuştur. Derginin ilk sayılarında Faik Sabri'nin yönetici konumunda olduğu bilgisi Fransızca olarak da belirtilmiştir. Faik Sabri, ***Resimli Kitap*** dergisinde *Paris Musâhabeleri* başlıklı inceleme yazılarıyla dikkat çekmektedir. 1883 yılında ***Resimli Kitap*** dergisinin dışında Musavver Muhit ve Resimli Roman gibi önemli dergilerde de yazılar yayımlamış ve idarî görevlerde bulunmuştur. Ayrıca ülkemizde ansiklopedi çalışması yapan ilk yazarlar arasında yer alan Duran, Hayat Ansiklopedisi'nde Çocuk Ansiklopedisi'nde birçok madde yazmıştır. [69]

1.4. Dergide Bulunan Reklâm, İlân, Tanıtım Yazıları ve Bilmeceler

Meşrûtiyet'teki basın anlayışı reklâm ve ilânlara yer verme eğilimi bulunması yönüyle öne çıkmaktadır. Reklâmların ve ticarî ilânların basındaki varlığı ile toplum ekonomik ve ticarî hareketlilik yaşamaktadır. Bir yandan da yayımlanan reklâm ve ilânlar, Batı'ya açılan pencere olma özelliği teşkil edeceğinden bunların yeri oldukça mühimdir.

İncelememiz dahilinde olan 25-30. sayılarda **Bayker Ticarethanesi** (Maison Baker)**,** kıyafet mağazası olan **Tiring Galata** ve **Otosdi-Back Ticarethanesi** (Etablissements Otosdi-Back) gibi isimlerin reklâmlarıyla karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda **Mesâil-i Şarkiyye Cemiyeti** (Eastern Question Association)**, Alman Anonim Şirketi** (Deutche –Orient Bank)**, Türkiye Millî Bankası** (Banque Nationale de Turquie), **Febus Fotoğrafhanesi** gibi isimlerin reklâm ve ilânlarına yer verildiği görülmüştür.

Şehabeddin Süleyman Bey'in yazdığı "***Tarîh-i Edebiyat-ı Osmânîye***" adlı

[69] Tayfun Barış, "*Resimli Kitap Dergisi'nin İncelenmesi (9-16. Sayılar)"* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2010, s. 63.

eser; İbrah'im Feridun Bey'in kaleme aldığı "***Polis Efendilere Mahsûs Terbiyye ve Malûmat Meslekiyye*"**eseri**;** İlyas Macit Bey'in **"*Sal ü Ferdâ*"**adlı yapıtı; Recaizade Mahmut Ekrem'in "***Nejat Ekrem***"i , Namık Kemal'in **"*Kara Bela*"**sı, Kemal Bey'in "***Osmanlı Tarihi*"**adlı eseri, Ahmet Rasim'in **"*Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*"** yapıtı**;** Fazıl Ahmet Bey'in **"*Terbiyeye Dair*"**i**;** Celal Sahir Bey'in **"*Siyah*"**ı Nuri Bekir Beyefendi'nin **"*Rüyalar*"**ı; Halil Hamid Bey'in **"*Müsâvât-ı Tâmme*"**si; yayım hayatına yeni giren "***Şahika***" ve "***Hıyâbân***" dergileri; yine yayım hayatına yeni başlayan ***Eczacı*** gazetesi, Şekip Bey'in "***Geçici***" adlı eseri; Edirne'de çıkmaya başlayan "***Sa'y ve Tetebbu***" dergisi; Tolstoy'un "***Anna Karenina***"sı; Raif Necdet tarafından tercüme edilen Tolstoy'un "***Bir İzdivacın Romanı***" adlı yapıtı; "*Genç Kalemler*", "*Kadın*" adlarıyla çıkan dergilere **Tebrik**; Namık Kemal'in "***Osmanlı Tarihi***" ve "***Makalât-ı Siyasiye*"**adlı yapıtları; Corci Zeydan Efendi'nin "***Medeniyet-i İslâmiye Tarihi*"**; Halide Salih [Halide Edip Adıvar]'ın "***Harap Mabetler***"i; Tolstoy'un "***Anna Karenina*"**sının III. Cildi; Selim Sırrı'nın "***Bizce Meşhur Hayatlar***" adlı eseri; Prenses Kadriye Hüseyin Hanımefendi'nin **"*Nelerim*",** Süleyman Tahir'in **"*Leyla ile Mecnûn*"**u; Süleyman Tevfik Bey'in **"*Zevceni Gözet*"**i; Ali Nusret'in "***Makâlât-ı Tarihiye ve Edebiye*"**si; Mehmet Rauf'un **"*Ferda-yı Garâm*"**ı, Ali Rıza Seyfi Bey'in **"*Turgut Reis*"**i, ***Karagöz'ün Salnamesi***; Mehmed Celal Bey'in **"*Sefil Bir Kadının Hayatı*";** Nazım Şakir Bey'in **"*Aşk Marazı*"**sı**;** Tevfik Fikret'in **"*Haluk'un Defteri*"** adlı eseri; Mehmet Baha Bey'in "***Kadın Dili***" isimli yapıtı; Corci Zeydan Efendi'nin "***Tarih-i Âdâbu'l-lugati'l-arabiyye*"**si; Ekrem Reşat ve Osman Ferit Beyefendiler tarafından 1328 senesine özel çıkardıkları *"**Nevsâl-i Osmânî – (Üçüncü Sene)"*** adlı eserleri**;** Ragıp Rıfkı Bey tarafından tercüme edilen "***Fransızca Türkçe Mecmua-i Mükaleme*";** Ali Fahri Beyefendi'nin "***Emel Yolunda***" adlı eseri; "***Yeni Mektep*"** ve "***Mecmûa-i Ebüz-ziyâ*"** dergileri**;** Mehmet Akif'in **"*Safahat*"ı;** Ahmed Hamdi ve M. Zekeriya Beylerin eseri olan "***Hayat ve Şebâb***"; Muallimî İskeçeli Mehmet Sıtkı Bey'in kaleme aldığı *"**Hüsn-i Melûl*";** M. Rauf Bey'in **"*Yunan Kadim Tarih-i Edebiyatı*";** Nafız Bey tarafından Türkçeye çevrilen "***Şark Meselesi*";** İzzet Meliç Bey tarafından çevrilen Şükrü Asım Efendi'nin meşhur eseri olan "***Antre*";** Atıf Paşa'nın "***Yunan Tarihi***" adlı eseri; Doktor Abdullah Cevdet Beyefendi tarafından neşrolunan "***İçtihat*";** Ahmet Saki Bey tarafından **"*Muhâmât*"** ünvanlı aylık olarak çıkan dergi ve İbrahim Alaaddin'in

kaleme aldığı **"*Çocuk Şiirleri*"** adlı eser, *Resimli Kitap*'ın incelememize ait olan 5. cildindeki sayıların son sayrafalarında bulunan "**Âsâr-ı Münteşire"** adlı bölümde tanıtılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi dergi yeni çıkan birçok eseri gerek tanıtma gerekse tavsiye etme yönüyle devrindeki dergilere göre farklı bir kimlik kazanmıştır.

Bunların yanı sıra dikkate değer bir başka unsur da bilmecelerdir. İncelediğimiz her sayının arka kısmında bir bilmece bölümüne yer verildiği görülmüştür. "**Bilmece"** bölümünde bir önceki sayıdaki bilmecenin cevabı ve bu bilmeceyi doğru cevaplayanların listesi ile o sayıya ait olan bilmeceye yer verilmektedir. Bilmeceyi doğru cevaplayanlara verilecek olan ödüller de bu bölümde duyurulmaktadır. "Beyoğlu, Fenerbahçe, Kadıköy, Ortaköy, Horhor, Vefa, Üsküdar, Gümülcine, Manastır, Aydın, Edirne, Dedeağaç, Lüleburgaz, Silivri, Priştine, Konya, İzmir, Bursa, Dimetoka, Çatalca, Eskişehir, Kıbrıs Magosa, Bulgaristan'ın Tutrakan kasabası" gibi yarışma katılımcılarının ikâmetlerinin belirtilmiş olması Osmanlı İmparatorluğunun hâkim olduğu coğrafyayı göstermesi açısından mühimdir.

2. Derginin İçerik Açısından İncelenmesi

Sayı	Edebî Yazı Sayısı	İçtimaî Yazı Sayısı	Felsefî Yazı Sayısı	Psikolojik Yazı Sayısı	Tarihî Yazı Sayısı	Müzik Spor Magazin Yazı Sayısı	Diğer Edebî Yazı Sayısı
25	**8**	**1**	**1**	**-**	**1**	**1**	**2**
26	**7**	**-**	**-**	**1**	**1**	**1**	**-**
27	**9**	**1**	**-**	**-**	**-**	**2**	**-**
28	**7**	**1**	**-**	**-**	**-**	**1**	**1**
29	**7**	**3**	**-**	**-**	**-**	**-**	**4**
30	**9**	**2**	**-**	**1**	**-**	**-**	**2**
Top.	**47**	**7**	**1**	**2**	**2**	**5**	**9**

Resimli Kitap'ın 25-30. Sayılarındaki Edebiyat Yazılarının Adetlerini Belirten Tablo

2.1. Edebiyat

2.1.1. Şiir

Üzerinde çalıştığımız 25-30. sayılarda şiir örneğiyle karşımıza çıkan şairlerden biri Süleyman Bahri'dir. Onun imzasını taşıyan ***Nireng-i Leyl***, ***Tersî-i Tahassür***, ***Piyanoyu Dinlerken***, ***Ay Doğarken*** adlı dört adet şiirin dergideki yerlerini aldıkları görülür. Dergide Hamdullah Subhi'nin Hüseyin Siret Bey'e ***Bayram*** adlı şiiri, Recaizade Mahmut Ekrem'in, bir arayışı ve toplumdan kaçışı anlattığı ***Bir Kuş*** adlı şiiri ve isimsiz olarak karşımıza çıkan ***Sevdiklerim*** adlı şiir dergide şiir türünde oluşturulmuş eserlerdendir. Şiirlerde kullanılan temalar dikkate alındığında (aşk, melankoli, tabiat, gece, acıma, toplumdan kaçış, yalnızlık, hayal kırıklıkları ve geçmişe özlem…) bu şiirlerin Tanzimat'ın 2. Dönemiyle başlayıp Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî topluluklarının da devam ettirdiği "sanat için sanat" anlayışları çerçevesinde oluştuklarını görmekteyiz.

2.1.2. Mensûr Şiir

Resimli Kitap dergisindeki inceleme alanımıza ait dört adet mensûr şiir örneği ile karşılaşmaktayız. Halide Salih [Halide Edip Adıvar] imzasının bulunduğu ***Aşk Fesâneleri 1*** ve ***Aşk Fenâneleri 2*** mensûr şiir örnekleri 25. ve 27. sayılarda; aynı yazara ait ***Küçük Fesâneler*** adını taşıyan bir diğer mensûr şiir örneği ise 29. sayıda karşımıza çıkmaktadır. Dergide çıkan bir başka mensûr şiir örneği derginin 26. sayısında Raif Necdet [Kestelli] tarafından kaleme alınan ***Kerime'ye*** adlı eserdir.

Bu örneklerin içeriklerinin kadına, kadın–erkek ilişkilerine, aşka dair olduklarını ve bu örneklerde genellikle karamsarlık duygusunun hâkim olduğunu görmekteyiz.

2.1.3. Hikâye ve Tefrika Roman

Derginin 25. sayısında H. E. Said'in ***Asırlardan Sonra***, adlı hikâyesinde tabutun içinde son yolculuğuna giden bir kişinin geçip giden ömrünü, aşklarını ve arkadaşlıklarını değerlendirdiği ve karamsarlığın hâkim olduğu bir hikâye olarak dikkati çekmektedir. Cemil Süleyman'ın 27. sayıda çıkan ***Kadın Hilesi*** ve 28. sayıda çıkan ***Kotra*** adlı hikâyelerinde yine döneme ve yazarlara sirayet eden buhran ve iç mücadele bir aşk etrafında görülmektedir. Halide Salih [Halide Edip Adıvar]'ın 28. sayıda yayımlanan ***Aşk Fesaneleri 4*** adlı hikâyesinde aşk etrafında kadın-erkek ilişkilerine değinilmiştir. Yine aynı yazara ait ***Ocağım*** adlı hikâyede yaşamı sorgulama, olgunlaşma ve ömrün tükenmesinin hissettirdiği duygular işlenmiştir.

İzzet Melih'in ***Tezat*** adlı romanı çalışmamızı kapsayan 25-30. sayıların 28. ve 30. sayısı dışındaki 4 sayısında tefrika edilmiştir. Romanda ana konuyu oluşturan duygu aşktır. Bunun yanında döneme ait sosyokültürel ve siyasi yapıya da rastlanmaktadır. Naşit, romanın baş kahramanıdır. O, İstanbul'da Behire adlı bir kıza aşık ve onla nişanlıdır, görevinden dolayı bulunduğu Batum'da Rus Miliça'ya aşık olur. Behire ve Miliça arasında bir aşk üçgenine tutulan Naşit, ailesinin uygun gördüğü kendi dinine mensup Behire ile mi yoksa gayrimüslim Miliça ile mi olmalı ikilemini yaşamakta ve sorgulamaktadır. Osmanlı'nın durumu ve Batum'da yaşananlar sonucu gerçek kimliğine döner. Romanın ön planında aşk, arka planında ise milli duygular ve dinî değerler söz konusudur.

Dergideki hikâye ve romanların genel hatlarıyla Servet-i Fünûn dönemi özelliklerini taşıdığı ve konu olarak bu eserlerde aşk, ızdırap ve acıma duygularının işlendiği görülmüştür.

2.1.4. Edebî İnceleme ve Tenkit

Raif Necdet'in ***Musâhabe-i Edebiye*** adlı mühim yazıları 25-30. sayıların tamamında yer almıştır. Yazılarda dönemin edebiyat anlayışı ve üslûbu, bizde[70][*] ve Avrupa'da edebî faaliyetler değerlendirilmiştir. 25. sayıda çıkan yazıda tenkit meselesi üzerine durulmuş, tenkidin bizdeki durumu değerlendirilmiştir. Sanat'ın ne olduğu sorgulanmış, Rus edibi Tolstoy'dan ve onun eserlerinden bahsedilmiş. "*Salon Köşelerinde*" ve "*Tarih-i Edebiyat-ı Osmanîye*" eserleri üzerine değerlendirmelerden söz edilmiştir. Devamındaki 26. sayıda Tolstoy'un saadet anlayışına yer verilmiş, buna göre saadetin temelinde; tabiatla ilişki içinde olmanın, çalışmanın, aile saadetinin bulunduğuna değinilmiştir. 27. sayıda Recaizade Mahmut Ekrem'in "*Nejat Ekrem*"inin güzelliğinden, 28. sayıda Halide Salih [Halide Edip Adıvar]'in "*Harap Mabetler*"inden ve yazarın kadın olarak başarısından takdirle söz edilmiştir. 29. sayıda gazetelerimizin siyasi yazılarla dolu olmasına, Mehmet Akif Ersoy'un "*Safahat*"adlı eserinin önemine dair fikirlere yer verilmiştir. Yazarın eserlerinden bölümler verilerek yazar ve eserleri değerlendirilmiştir. 30. sayıda sanat ve sanatın önemi vurgulanmış, *Haluk'un Defteri* ve Tevfik Fikret'in edebî kişiliği, üslubu üzerinde yoğunlaşılmıştır.

Faik Sabri'nin ***Paris Musâhabeleri*** derginin 25, 27, 28 ve 29. sayılarında karşımıza çıkmaktadır. 25. sayıda bizde sanayi-i nefîsenin olmayışı, Batılı milletlerin sanat etkinlikleri, yazarın müzeleri gezerken ressam ve tablolara yönelik yaptığı değerlendirmeler ve sanatsal önerileri yazının içeriğini oluşturmaktadır. 27. sayıda Paris'teki Louvre Müzesi'ne yapılan gezi ve karşılaşılan şeyler üzerine yapılan değerlendirmelere; 28. sayıda Paris'teki Opera Binası'nın ayrıntılı tasvirine yer verilmiştir. 29. sayıda ise Versaille Sarayı ve ihtimaşı üzerine ayrıntılı bir edebi sohbete yer verilmiştir.

Safvet Nezihi'nin 25.sayıdaki ***Mahsûl-i Tedkik ve Tetebbu***; yine aynı

[70][*] Dergide yer alan inceleme yazılarının birçoğunda ***bizde*** kelimesine yer verilmiş, ilgili yazının içeriğine uygun olarak Osmanlı'daki ve Batı'daki durum, karşılaştırılmıştır. Yazı içeriğindeki ifadeler değerlendirildiğinde; tenkit, sanat, tiyatro, kadınlara hak gibi konularda yazarlarca Batı'nın üstünlüğünün kabul edildiğine yönelik bir tutum sergilendiği ortaya çıkmıştır.

yazarın 26, 27, 28 ve 29.sayılarda çıkan ***Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız/Tiyatro Kitaplarımız*** adlı yazıları dergide yer alan mühim yazılardandır. 25. sayıdaki "***Mahsûl-i Tedkik ve Tetebbu***"da, hayvanseverlik üzerine kaleme alınmış fikirlere ve hayvanları koruma bilincinin bizde olmaması üzerine eleştirel ifadelerin bulunduğu bir içeriğe rastlamaktayız. Yukarıda bahsettiğimiz gibi dergideki birçok inceleme ve tenkit yazısında kullanılan ifade "bizde de olsaydı…" şeklindedir ve bu konudaki eksikliğe parmak basılmaktadır. ***Encümen-i Daniş'te Bir Fransız Kadın*** başlıklı yazıda feminizmin izleri görülür. ***"Mahsûl-i Mütâlaa ve Tetebbu" Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız/Tiyatro Kitaplarımız*** adlı yazılarda, tiyatro tarihine, tiyatro sanatına ve bu alanda atılan adımlara, tiyatro bina yapımına ve Osmanlı'da bunun için ayrılan bütçeye, tiyatro piyesi yazma alanına ve bizdeki tiyatro yazarlarına, Fransızca'dan adapte edilen eserler gibi konulara değinilmiş bu konular üzerinde yapılmış ayrıntılı değerlendirmeler ile Osmanlı ve Batı karşılaştırılmıştır. 26. ve 27. sayıda Osmanlı'daki tiyatro binalarına önem verilmediğine ve bunların birer salaş olduğuna vurgu yapılmış, Paris'teki Opera Binası'nın ve Fransız sanat anlayışının övüldüğü görülmüştür.

Yusuf Akçura'nın kaleme aldığı "***Lev Nikolayeviç Tolstoy*****"** adlı yazı derginin 26. ve 27. sayılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu sayılarda Tolstoy'un dimağından, sanatından, Lev'in çocukluğundan, aldığı eğitim ve aile yaşamından, ailesinin Rusya'daki mevkisinden, yetişkinlik yıllarına denk gelen Kazan'da bulunduğu süreçteki Rousseau etkisinden, Kafkasya yıllarından ve köy yaşamına yaklaşımından bahsedilmiş yazar bu yönleriyle etkili bir şekilde değerlendirilmiştir.

Ertuğruloğlu imzasıyla kaleme alınan ve derginin 26, 27, 28 ve 29. sayılarında yer alan "***Kadınlara Hak*****"** kadınların toplumdaki yeri, kadınların seçme ve seçilme hakları ve kadınların özgürlük haklarının dile getirildiği mühim yazılardandır. Yazı içeri irdelendiğinde, kadının hak ve özgürlük sahibi olması durumunda; eş ve anne olmak, evine bakmak gibi temel görevlerini yerine getiremeyeceği görüşü ve kadının çalışma hayatına girmesiyle hem kendisinde hem de eşinde oluşturacağı rekabet duygusunun "zarar verici" nitelikte olacağı fikri yazar tarafından reddedilmektedir. Ayrıca yazılarda Avrupa ülkelerinin ve Amerika'nın

kadın haklarına yaklaşımı ayrıntılı olarak okurlara aktarılmıştır.

Selahaddin Asım tarafından kaleme alınan ve derginin 27. sayısında yayımlanan "***Hayat-ı Âile***"de esasen evlilikte kadın ve erkeğin müşterek olması gerektiği, eşlerin birbirlerine maddi ve manevi yönden destekçi olmalarının kati lüzumu, kadın ve erkeğin toplum önünde eşit olmasının önemi vurgulanmış eserde aile mefhumunun saadetine dair fikirlere yer verilmiştir.

Ubeydullah Esad tarafından kaleme alınan "***Kadınlarımızın Mevk-i İctimâiyyesi***" derginin 28. sayısında yer alır. Yazar, kadınların hem toplumdaki yerlerinin ne olduğuna hem de kadınların hisleri ve ruhî duygularının önemine yönelik sunduğu yazısıyla dikkat çekmektedir. Ubeydullah Esad, makalesinin son satırlarında kadınlara seslenmekte her türlü sorunları için *Resimli Kitap* dergisine yazı yazmalarını önermektedir. [71] Ubeydullah Esad'ın bu yazısına 29. sayıda Mekteb-i terakkî yalılar kısmı Muallimlerinden Aliye imzalı "***Kadınların Mevki-i ictimâiyyesi Münasebetiyle***" başlıklı mühim bir yazı gelmiştir. Bu yazıda derginin kadınlığı ilgilendiren bir inceleme yazısına yer vermesinden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.

A.K. imzasıyla 30. sayıda "***Mahsul-i Mütâlaa ve Tetebbu/Kadınlarımız Arasında***" başlıklı yazı ile karşılaşmaktayız. Aynı sayıda Safvet Nezihi tarafından yazılan "***Seyahat-i Havâiyede Muvaffakıyât"*** toplumsal gelişmelerden ve ülkecek bu gelişmelerin neresinde olduğumuzdan haber veren bir yazı yayımlanmıştır.

29. sayıda Doktor Edhem'in yazdığı "***İrade-i Ahlakiye***" adlı yazıyla karşılaşmaktayız. 30. sayıda Ahmet Refik [Altınay] **"*Doktor Karaçon İmre*"** başlıklı yazısını yayımlamıştır. Yine aynı sayıda Doktor Edhem imzasıyla kaleme alınan "***Esaret ve İstiklâl***" başlıklı yazıyı görmekteyiz.

---

[71] Kahraman Bostancı, "II. Meşrutiyet Zamanında Yayımlanan Resimli Kitâb Mecmuasında Kadına Bakış Açısı ve Bu Bakış Açısının Cumhuriyet ve Günümüze Etkileri", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,* S.2, Aralık 2009, s. 235-236.

Bedi Nuri'nin 26. sayıda yazdığı "***Hutûr***"; 30. sayıda "***Bazı Kavânîn-i Rûhiye***" adlı yazılarıyla karşılaşıyoruz. Said Cemil tarafından felsefe konulu "***Ulûm-ı Hayâtiyyeden Bir Yaprak Gâiyyet-i Hayattiye-i Rûh***" başlıklı yazı 25. sayıda karşımıza çıkmaktadır. Bu yazıda Said Cemil, Darwin'den başlayarak yaşamı izah etmeye çalışmış hem madde ve manâ arasındaki ilişkiyi hem de varlık kavramını anlatmış, Batı'daki Finalite kavramına karşılık gelen Gâiyyet kavramının ne olduğunu açıklamıştır.

2.1.5 Diğer Edebî Parçalar

Safvet Nezihi'nin 25. Sayıda imzasını taşıyan "***Kārielerimle Muhaberat"***ı; 28. sayıda Ahmet Hikmet'in kaleme aldığı ***"Bir Cevap Nazîmâ Efendi'den Naîmâ Bey'e***" adlı metin, 29. sayıda Zekiye Hanım'ın kaleme aldığı "***Ubeydullah Esad Beyefendi'ye Arz-ı Teşekkür"*** adlı metin ve 28. sayıda Ubeydullah Esad'ın yazdığı *"Kadınlarımızın Mevki-i İctimâiyyesi"* adlı yazıya teşekkür olarak Resmiye Nimet'in 29. sayıda ***"Kanayan Dertlerimizden"*** başlığıyla yayımlanan metin, mektup türünde kaleme alınmış yazılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yazıların daha önceki sayılardaki meseleler için kaleme alındığı görülmüştür.

İsimsiz olarak karşımıza çıkan ***"Teşekkür"*** başlıklı okura hitap niteliğindeki 2 yazı derginin 25. ve 29. sayılarında yayımlanmıştır.

29. ve 30. sayılarda Cevad tarafından kaleme alınan ***"Amerika Mektupları"*** ve 30. sayıda Ubeydullah Esad tarafından kaleme alınan ***"İstanbul'dan Meşhed-i Hüdavendigâr'a"*** adlı metinler, gezi yazısı örneği olarak okura sunulmuştur.

Hayriye Melek Hunç tarafından 30. sayıda kaleme alınan ***Buhran*** adlı metin deneme örneği teşkil etmektedir.

26. sayıda Cüneyd tarafından kaleme alınan ***"Hasbihâl/Karilerimle"*** başlıklı yazı sohbet türünde karşımıza çıkar.

2.2. Edebiyat Dışı Metinler

25. sayıda karşımıza çıkan ***"Lizbon İhtilâli"*** Seniha tarafından kaleme alınmış tarihî içerikli bir yazıdır. Yine aynı sayıda Bedi Nuri tarafından kaleme alınan ***"Kanûn-ı Kavanin-i İctimaiyye"*** adlı yazının hukûk içerikli olduğu görülmüştür.

26. sayıda Selim Sırrı'nın yazdığı ***"Makabi Mûsevi Cemiyeti'nin[…]"*** adlı makalesi bulunmaktadır. 27. sayıda isimsiz olarak karşımıza çıkan ***"Acaba İzdivaç Edecekler Mi?"*** başlıklı magazin yazısında [Roza] ve [Jozeka] adlı siyam ikizi kardeşlerin bir delikanlı ile evlenme meselesi anlatılmıştır.

Selim Sırrı'nın ***"Spor Benim Usulüm"*** başlıklı yazısı derginin 25, 27 ve 28. sayılarında yayımlamıştır.

3. Dizin

3.1. Kronolojik Dizin

Sayı:25	Teşrin-i evvel 1325/ Ekim 1910	Sayfa
İsimsiz, Resimli Kitap'ın Üçüncü Sene-i intişarı ve Muhterem Kāri ve Kārielerimize Teşekkür (Okura Hitap)		2
Raif Necdet [Kestelli], "Musâhabe-i Edebiye" (Edebî Sohbet)		3–17
Seniha, "Lizbon İhtilâli"(Makale)		18-27
Süleyman Bahri, "Nireng-i Leyl" (Şiir)		28-29
Halide Salih [Halide Edip Adıvar], "Aşk Fesaneleri 1"(Mensûr Şiir)		30-32
Safvet Nezihi, "Mahsûl-ı Tedkik ve Tetebbu" (Makale)		33-42
Safvet Nezihi, "Kārielerimle Mûhaberat" (Mektup)		42-43
Bedi Nuri, "Kanun-ı Kavanin-i İçtimaiyye"(Makale)		44-49
Faik Sabri, "Paris Mûsahabeleri" (Sohbet)		50-55
Selim Sırrı, "Spor" (Makale)		57-64
H.E. Said, "Asırlardan Sonra" (Hikâye)		65-68
Said Cemil, "Ulûm-ı Hayâtiyyeden Bir Yaprak Gâiyyet-i Hayâtiyye-i Ruh" (Makale)		69-80
İzzet Melih, "Tezat" (Tefrika Roman)		81-85

Sayı:26	**Teşrin-i sani ve Kanûn-i evvel 1326 /Kasım Aralık 1910**	**Sayfa**
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî Sohbet)		90–101
Süleyman Bahri, “Tersi-i Tahassür” (Şiir)		102
Hamdullah Subhi, “Bayram” (Şiir)		103
Cüneyd, “ Hasbihâl Kārielerimle” (Söyleşi)		104-109
Safvet Nezihi, “Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız”(Tenkit)		110-123
İsimsiz, “Darül Muallimîn Marşı (Nota/Beste)		124
Yusuf Akçura, “Lev Nikolayeviç Tolstoy” (Makale)		126-136
Raif Necdet [Kestelli] “Kerime’ye” (Mensûr Şiir)		138-139
Ertuğruloğlu, “Kadınlara Hak” (Makale)		140-159
Bedi Nuri, “Hutûr” (Makale)		160-165
Selim Sırrı, “Makabi Mûsevî Cemiyeti’nin […] (Makale)		166-168
İzzet Melih, “Tezat” (Tefrika Roman)		169-172

Sayı:27	Teşrin-i sâni ve Şubat 1326/ Şubat 1911	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî Sohbet)		178–180
Safvet Nezihi, “Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız”(Tenkit)		181-195
Halide Salih [Halide Edip Adıvar], “Aşk Fesaneleri 2”(Mensûr Şiir)		198-200
Selim Sırrı, “Spor Benim Usulüm” (Makale)		201-209
İsimsiz, “Sevdiklerim” (Şiir)		210
Yusuf Akçura, “Lev Nikolayeviç Tolstoy” (Makale)		211-223
İsimsiz, “Acaba İzdivaç Edecekler mi?” (Magazin)		224
Faik Sabri, “Paris Mûsahabeleri” (Sohbet)		225-232
Ertuğruloğlu, “Kadınlara Hak” (Makale)		234-243
Cemil Süleyman [Alyanak], “Kadın Hilesi” (Hikâye)		244-252
İzzet Melih, “Tezat” (Tefrika Roman)		253-257
Selahaddin Asım, “Hayât-ı Aile” (Makale)		258-260

Sayı:28	Mart 1327/ Mart 1911	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî Sohbet)		266–271
Ahmet Hikmet, “Nazâîmâ Efendi’den Nâimâ Bey’e (Mektup)		274-280
Ubeydullah Esad, “Kadınlarımızın Mevki-i İctimaiyyesi (Makale)		281-296
Ertuğruloğlu, “Kadınlara Hak Hukuk-ı Siyasiye ve Amerika Kadınları” (Makale)		297-306
Selim Sırrı, “Spor Benim Usulüm” (Makale)		307-312
Faik Sabri, “Paris Mûsahabeleri Paris’te Opera” (Sohbet)		313-321
Cemil Süleyman [Alyanak], “Kotra” (Hikâye)		322-331
Halide Salih [Halide Edip Adıvar], “Aşk Fesaneleri ”(Hikâye)		332-334
Süleyman Bahri, “Piyanoyu Dinlerken” (Şiir)		335
Recâîzade Mahmut Ekrem, “Bir Kuş” (Şiir)		336
Safvet Nezihi, “Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız”(Tenkit)		337-349

Sayı:29	Nisan 1327 / Nisan 1911	Sayfa
İsimsiz, “Teşekkür” (Okura Hitap)		356
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî Sohbet)		357-363
Süleyman Bahri, “Ay Doğarken” (Şiir)		364
Halide Salih [Halide Edip Adıvar], “Küçük Fesaneler Ocağım”(Hikâye)		365-366
Safvet Nezihi, “Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız”(Tenkit)		367-381
Cevad, “Amerika Mektupları” (Gezi Yazısı)		382-386
Doktor Edhem, “İrade-i Ahlâkiyye” (Makale)		387-396
Ertuğruloğlu, “Kadınlara Hak” (Makale)		397-410
Faik Sabri, “Paris Mûsahabeleri” (Sohbet)		411-417
Bedi Nuri, “Vandalizm Numuneleri” (Makale)		418-425
Zekiye, “Ubeydullah Esad Beyefendiye Arz-ı Teşekkür” (Mektup)		426-427
Aliye, “Kadınların Mevki-i İctimaiyyesi Münasebetiyle (Makale)		428
Resmiye Nimet, “Kanayan Dertlerimizden” (Mektup)		429-430
İzzet Melih, “Tezat” (Tefrika Roman)		431-438

Sayı:30	Mayıs 1327 / Mayıs 1911	Sayfa
Raif Necdet [Kestelli], “Musâhabe-i Edebiye” (Edebî Sohbet)		444-462
Ahmet Refik, “Doktor Karaçon İmre” (Makale)		463-472
Doktor Edhem, “Esaret ve İstiklâl” (Makale)		474-483
Hayriye Melek Hunç, “Buhran”, (Deneme)		484
A.K., “Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Kadınlarımız Arasında” (Tenkit)		485-494
Safvet Nezihi, “Seyahat-i Havâiyede Muvaffakıyât” (Makale)		495-503
Bedi Nuri, “Bazı Kavânîn-i Rûhiyye” (Makale)		504-510
Ubeydullah Esad, “İstanbul’dan Meşhed-i Hüdavendîgâr’a” (Gezi Yazısı)		511-533
Cevad, “Amerika Mektupları” (Gezi Yazısı)		534-536

3.2. Tematik Dizin

3.2.1. İçtimaî Yazılar

Bedi Nuri:	— Kanûn ve Kavanin-i İctimaiyye; (Makale), RK, No.25, s.44-49
Selahaddin Asım:	— Hayat-ı Aile; (Makale), RK, No.27, s.258-260
Ubeydullah Esad:	— Kadınlarımızın Mevki-i İctimâiyyesi; (Makale), RK, No.28, s.281-296
Aliye:	— Kadınlarımızın Mevki-i İctimâiyyesi Münasebetiyle; (Makale), RK, No.29, s.428
Bedi Nuri:	— Vandalizm Numuneleri; (Makale), RK, No.29, s.418-425
Doktor Edhem:	— İrade-i Ahlâkiyye; (Makale), RK, No.29, s.387-396
Doktor Edhem:	— Esaret ve İstiklâl; (Makale), RK, No.30, s.474-483
Ahmet Refik:	— Doktor Karaçon İmre; (Makale), RK, No.30, s.463-472

3.2.2. Felsefî Yazılar

Said Cemil:	— Ulûm-ı Hayâtiyyeden Bir Yaprak Gâiyyet-i Hayatiyye-i Rûh; (Makale), RK, No.25, s.69-80

3.2.3. Tarihî Yazılar

Seniha:	— Lizbon İhtilâli ; (Makale),RK, No.25, s.18-27
Selim Sırrı:	— Makabi Mûsevî Cemiyeti'nin […] (Makale), RK, No.26, s.166-168

3.2.4. Psikoloji Yazıları

Bedi Nuri:	— Hutûr ; (Makale), RK, No.26, s. 160-165
Bedi Nuri	— Bazı Kavânîn-i Rûhiye; (Makale), RK, No.30, s. 504-510

3.2.5. Müzik, Spor ve Magazin Yazıları

Selim Sırrı:	— Spor ; (Makale),RK, No.25, s. 57-64
İsimsiz:	— Darül Muallimîn Marşı; (Nota/Beste), RK, No.26, s. 124
Selim Sırrı:	— Spor - Benim Usulüm; (Makale); RK, No.27, s. 201-209
İsimsiz:	— Acaba İzdivâç Edecekler mi?; (Magazin) RK, No.27, s. 224
Selim Sırrı:	— Spor - Benim Usulüm; (Makale); RK, No.28, s. 307-312

3.2.6. Edebî Yazılar

3.2.6.1. Edebiyat-Manzûm Eserler

3.2.6.1.1. Şiirler

Süleyman Bahri:	— Nireng-i Leyl; (Aşk Konulu), RK, No.25,s.28-29
Süleyman Bahri:	— Tersî-i Tahassür; (Aşk Konulu), RK, No.26, s.102
Hamdullah Subhi:	— Bayram; (Toplumsal Konulu), RK, No.25,s.103
İsimsiz:	— Sevdiklerim; (Aşk Konulu), RK, No.27, s. 210
Süleyman Bahri:	— Piyanoyu Dinlerken; (Aşk Konulu), RK, No.28, s. 335
Recâizâde Mahmut Ekrem:	— Bir Kuş; (Toplumdan Kaçış) RK, No.28, s. 336
Süleyman Bahri:	— Ay Doğarken; (Aşk Konulu), RK, No.29, s.364

3.2.7. Edebiyat-Mensûr Eserler

3.2.7.1. Hikâye ve Tefrika Romanlar

Halide Salih [Halide Edip Adıvar]:	— Aşk Fesaneleri 1; (Mensûr Şiir),RK, No.25, s.30-32
H. E. Said:	— Asırlardan Sonra; (Hikâye), RK, No.25, s.65-68
İzzet Melih [Devrim]:	— Tezat; (Tefrika Roman),RK, No.25, s.81-85
Raif Necdet [Kestelli]:	— Kerime'ye; (Mensûr Şiir), RK, No.26, s.138-139

İzzet Melih [Devrim]:	— Tezat; (Tefrika Roman),RK, No.26, s.169-172
Halide Salih [Halide Edip Adıvar]:	— Aşk Fesaneleri 2; (Mensûr Şiir),RK, No.27, s.198-200
Cemil Süleyman [Alyanak]:	— Kadın Hilesi(Hikâye), RK, No.27, s.244-252
İzzet Melih [Devrim]:	— Tezat; (Tefrika Roman), RK, No.27, s.253-257
Süleyman Cemil [Alyanak]:	— Kotra; (Hikâye); RK, No.28, s.322-331
Halide Salih [Halide Edip Adıvar]:	— Aşk Fesaneleri; (Hikâye),RK, No.28, s.332-334
İzzet Melih [Devrim]:	— Tezat; (Tefrika Roman), RK, No.29, s.431-438
Halide Salih [Halide Edip Adıvar]:	— Küçük Fesaneler Ocağım; (Mensûr Şiir),RK, No.29, s.365-366

3.2.7.2. Edebî İnceleme ve Tenkit Yazıları

Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet),RK, No.25, s.3-17
Safvet Nezihi:	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu; (Makale), RK, No.25, s.33-42
Faik Sabri:	— Paris Musâhabeleri; (Sohbet), RK, No.25, s. 50-55
Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet),RK, No.26, s.90-101
Safvet Nezihi:	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu Tiyatrolar Tiyatrolarımız; (Tenkit), RK, No.26, s.110-123

Yusuf Akçura:	— Lev Nikolayeviç Tolstoy; (Makale), RK, No.26, s.126-136
Ertuğruloğlu:	— Kadınlara Hak; (Makale), RK, No.26, s.140-159
Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet),RK, No.27, s.178-180
Safvet Nezihi:	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu Tiyatrolar Tiyatrolarımız; (Tenkit), RK, No.27, s.181-195
Ertuğruloğlu:	— Kadınlara Hak; (Makale), RK, No.27, s.234-243
Yusuf Akçura:	— Lev Nikolayeviç Tolstoy; (Makale), RK, No.27, s.211-223
Faik Sabri:	— Paris Musâhabeleri; (Sohbet), RK, No.27, s. 225-232
Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet),RK, No.28, s.266-271
Ertuğruloğlu:	— Kadınlara Hak; (Makale), RK, No.28, s.297-306
Faik Sabri:	— Paris Musâhabeleri Paris'te Opera; (Sohbet), RK, No.28, s. 313-321
Safvet Nezihi:	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu Tiyatrolar Tiyatrolarımız; (Tenkit), RK, No.28, s.337-349
Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet),RK, No.29, s.357-363
Safvet Nezihi:	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu Tiyatro Kitapları; (Tenkit), RK, No.29, s.367-381
Ertuğruloğlu:	— Kadınlara Hak; (Makale), RK, No.29, s.397-410

Faik Sabri:	— Paris Musâhabeleri Paris'te Opera; (Sohbet), RK, No.29, s. 411-417
Raif Necdet [Kestelli]:	— Musâhabe-i Edebiye; (Edebî sohbet), RK, No.30, s.444-462
A.K.	— Mahsûl-i Tetkik ve Tetebbu Kadınlarımız Arasında; (Tenkit), RK, No.30, s.485-494
Safvet Nezihi	— Seyahat-i Havâiyede Muvaffakıyât; (Makale), RK, No.30, s.495-503

3.2.7.3. Diğer Edebî Parçalar

İsimsiz:	— *Resimli Kitap*'ın Üçüncü Sene-i İntişârı ve Muhterem Kāri ve Kārielerimize Teşekkür; (Okura Hitap),RK, No.25, s.2
Safvet Nezihi:	— Kārielerimle Muhâberat; (Mektup), RK, No.25, s.42-43
Cüneyd:	— Kārielerimle Hasbihâl; (Söyleşi), RK. No.26, s.104-109
Ahmet Hikmet:	— Nazâîma Efendi'den Naîmâ Bey'e; (Mektup), RK,No. 28, s.274-280
İsimsiz:	— Teşekkür; (Okura Hitap), RK, No.29, s.356
Cevad:	— Amerika Mektupları; (Gezi Yazısı), RK, No.29, s.382-386
Zekiye:	— Ubeydullah Esad Beyefendiye Arz-ı Teşekkür; (Mektup), RK, No.29, s.426-427
Resmiye Nimet:	— Kanayan Dertlerimizden; (Mektup), RK, No.29, s.429-430
Ubeydullah Esad:	— İstanbul'dan Meşhed-i

	Hüdavendîgâr'a; (Gezi Yazısı), RK, No.30, s. 511-533
Cevad:	— Amerika Mektupları; (Gezi Yazısı), RK, No.30, s.534-536

3.3. Resim Dizini

Sayı No. **Sayfa No.** **Resim İçeriği**

25 **İç kapak** Sâbık Portekiz Kralı II. Manoel – Portekiz Krallığına Mahsus Elbise ile

25 **4** Ahirân icrâ olunan askerî büyük manevralardan sonra Seidler civarında yapılan resmî geçidi temaşa için Seidleri teşrif buyuran zât-ı hazret-i Pâdişâhiyi hâmil trenin istasyona mûvaseleti - Foto: Sebah

25 **5** Zât-ı şâhânenin Seidlerde vagondan inmeleri – Foto: Sebah

25 **6** Zât-ı şâhânenin Otağ-ı hümâyûnlarına doğru istasyondan müfârekatları – Foto: Sebah

25 **7** Zât-ı şâhâneye mahsus olarak Seidlerde ihzâr olunan çadır – Foto: Sebah

25 **8** Veliahd hazretleri Zât-ı şâhâneye mahsus çadırın önünde - Foto: Sebah

25 **9** Zât-ı şâhâneye mahsus vagon – Seidler – Foto: Sebah

25 **10** Seidler civarında Otağ-ı Hümâyûn – Resmî geçit başlamadan - Foto: Sebah

25 **11** Resmî geçit esnasında kıtaat-ı askeriye – Otağ-ı Hümâyûn önünden mürûr ederken - Foto: Sebah

25 **13** Düvel-i ecnebiyye âtâşe militarları- Seidler- Foto: Sebah

25 **14** Edirne'ye seyahat-ı hümâyûn - Zât-ı şâhânenin ikâmetine tahsis kalınmış olan Edirne Belediye Dairesi - Foto: Sebah

25 **15** Belediye dairesinin medhali - Zât-ı şâhânenin ünâsî ikâmetlerinde Foto: Sebah

25 **17** Edirne'de cuma selamlığında Zât-ı şâhânenin Sultan Selim Cami-i şerifine muvâsalatları

25 **19** […] âsar […] Edirne'de Sultan Selim Cami-i şerifinin minberi

25 **20** Sultan Selim Cami-i şerifinde Zât-ı şâhâneye mahsus mahfel

25 **20** Sultan Selim Cami-i şerifinin hariciden manzarası

25 21 Sâbık Portekiz Kralı Manoel'in amcası olup vekâyi-i ahîrede cumhuriyet tarafdârânine karşı hareket eden Duc de Porto

25 22 Portekiz Cumhuriyet Fırkası rüesâsından Doktor Beirao

25 23 Lizbon'da cereyan eden vakaide pek çok müsâdemât bir sahne olan Avenida Caddesi

25 24 Sâbık Portekiz Kralı Manoel - Avda

25 24 Kral Manoel avlanırken

25 25 Lizbon İhtilâli esnasında Kral Manoel'in ilticâ ettiği Brezîlinin (San Paulo) zırhlısı

25 25 Kral Manoel avlanırken

25 26 Potsdam Mülâkatı- Rusya ve Almanya İmparatorları ava giderlerken – Bir arabada

25 27 Potsdam Mülâkatı münasebetiyle Almanya Başvekili Von Bettmann Holweg

25 27 Berlin Darülfünun'un yüzüncü sene-i devriyesi münasebetiyle icra kalınan merasimde İmperator hazretleriyle mahdumları prensler

25 37 Sermuharrir M. Rauf Bey

25 38 Geçenlerde Amerika'nın Petersburg Darülfününa 16 milyon dolar ihdâ eden meşahir-i ağniyâdan Mr. Carnegi

25 39 Meşahir-i etibbâ Doktor Guery – Keşfettiği frengi serumunu mikroskopla muayene ederken

25 41 Refik-i muhteremimiz "*Yeni Gazete*" Beyoğlu'ndaki kumarhaneler hakkındaki neşriyatta bulunmasından dolayı kumarbazlardan Emin Bey namında biri tarafından geçenlerde Beyoğlu Caddesi'nde cerh edilen mezkûr gazete muharrilerinden Munir Bey

25 42 Kosova müretteb kolordusu müstakil livâsı kumandanı miralay Hasan Tahsin Beyedendi

25 43 Miralay Hasan Tahsin Bey – Askerî nazar-ı teftişinden imrâr ederken

25 45 Kosova müretteb kolordusu harekâtına iştirâk etmiş olan Samsun livâsı kumandanı Miralay Ahmed Avni Beyefendi

25 46 Belçika'da Ostende deniz hamamları mevsimi menâzırından kadın ve erkeklerin açıkta bir arada banyo etmeleri

25 46 Ostende menâzırından – Deniz hamamlarına mahsus seyyar banyo arabaları ve şık müstecirler

25 47 Ostende menâzırından – Banyolardan sonra sokaklarda tenezzüh

25 49 François Coppée'nin ahiren Paris'te resim küşâdı icra edilen heykeli

25 51 Paris'te Lüksemburg Müzesi'nde asâr-ı nefiseden bir tablo:[…] - Chaplin'in âsârından

25 53 Lüksemburg Müzesi'nde asâr-ı nefiseden bir tablo: *İstiridye Avından Avdet* - Perrin'in âsârından

25 54 Lüksemburg Müzesi'nde heykeller salonu

25 56 Lüksemburg Müzesi'nde Cormon âsârından bir tablo: *Salamin Gâlibâsı*

25 69 Meclis-i ayân âzâ-yı kirâmından Besarya Efendi

25 70 Geçenlerde Brüksel'de küşâd olunan balon sirkinde bir manzara.

25 71 Kanada'ya firar ederek orada der-dest edilen katil zevç ve zevce Doktor Crippen ve Mis Conore

25 72 Almanya İmparatoru hazretleri tarafından Hanovra şehrine ihdâ edilen Prenses Luiz ve Frederik heykeli Alman veliaht tarafından icrâolunan resm-i küşâd esnâsında.

25 74 Ahiren Paris Belediyesi tarafından Alfred de Musset namına inşâ olunan bir abide

25 77 Fransa'nın Brest şehri asker kışlası önünde bir amele ailesi on iki sene askere dâvet edilmeyen bir Fransız amelesi geçenlerde askere alınur, altı çocukla ortada kalan zavallı vâlide çocuklarıyla - seyyar bir arabadan ibaret olan- ikâmetgâhıyla kışlanın medhali önüne hicret etmekden başka çâre bulamaz!

25 78 Geçenlerde Kariyye câmi-i şerifini ziyaretle tedkîkât ve tetebbuâtta bulunan hadîka-i meşveret mekteb-i idâdî ikinci ve üçüncü sınıf talebesinden bazılarıyla muallimlerinden Doktor Refik Bey

25 79 Anadolu'da bir ibtidâî mektebi. İmtihandan sonra talebenin Târık piyesini temsil etmeleri.

26 İç kapak Nesl-i hâzırın en büyük mütefekkirlerinden –Ahmed Şuayib Bey Merhum – Foto: Febus

26 92 Meclis-i mebûsânın üçinci devre-i ictimâî resm-i küşâdı menâzırından:

Nutk-ı Hümâyûnun Sadrazam tarafından kırâeti - Foto Febus

26 93 Meclis-i mebûsanın resm-i küşâdını icrâ buyurdukdan sonra zât-ı hazret-i pâdişâhînin avdetleri

26 95 Meclis-i mebûsânın resm-i küşâdında hâzır bulunan veliahd hazretlerinin dâire-i mebûsândan avdetleri

26 96 Merhum Hasan Fehmi Paşa

26 97 Donanma-yı Osmânî cemiyeti Girit Kandiye şubesi âzâ-yı hamiyet-mendânı - Foto Behâeddin

26 98 Almanya İmparatoru Hazretleri avda.

26 99 İmparator Hazretlerinin avda alınmış resimleri.

26 100 Paris Polis Müdürü olup zekâ ve faâliyyet-i fevkalâdesiyle iştihâr etmiş olan Mösyö Lepine

26 101 Hicaz'da âsâr-ı imran – Ahiren Medîne-i Münevvere'de küşâd olunan iki yüz odalı Dârüs-Sürûr otelinin hariçten manzarası

26 102 Süleyman Bahri Bey

26 105 Taraf-ı Hazret-i Pâdişâheden teberruken Halep'te Câmi-i Kebîre ihdâ buyrulup Halep mebusu Emîrîzâde Bahâ Bey delâletiyle Halep'e îsân olunan Lihye-i saâdetin muhâfazası için câmi-i şerîf-i mezkûrda inşâ olunan mahall-i mahsûs

26 107 Askeri büyük manevralardan sonra Çorlu civârında Abdullah Paşa tarafından icrâ olunan tenkîdâtı istimâ eden ümerâ ve zâbitân-ı askeriye

26 109 Beşâre Kabîlesinden bir aile efrâdı.

26 110 İngiltere' nin Manchester şimendifer hattında hurd u hâş olan lokomotif ve vagonların manzarası.

26 111 Tabâbet-i Hâzıra gazetesi sâhibi muhît-i fünûn tıbbiye müessislerinden Doktor Şükrü Kâmil Bey

26 112 Fransa'yı ziyâret edecek hükümdârânın ikâmetlerine tahsîs kılınmak üzere iştirâ edilecek meşhûr otel Biron'un manzarası.

26 113 Otel Biron'un yakından manzarası.

26 116 Paris'te bir kadın lokantasının mütâlaa salonu (Bu kooperatif lokantası genç kızları ucuz lokantaların netâyic-i müessife-i sıhhıyyesinden vikâye etmek üzre tesîs edilmiş, yalnız bir frankdan ibâret bir para ile hemen fakirlere varıncaya kadar mükemmel bir tagaddi-i sıhhî imkânı hâsıl olmuştur.)

26 117 Kooperatif lokantasının kütübhâne salonu

26 119 "Lord maire de Londres" denilen Londra yeni şehir eminin resm-i tahlîfi

26 122 İngiltere'de yeni intihâbât. İntihâbât işlerinde kadınların mu'âvenetiyle ihrâz-ı ekeseriyyete çalışan bir İngiliz meb'ûs namizdi ile muâvin ve muâvineleri

26 123 İntihâbât esnasında Lord Roosbery ile Mr. Asquith'in Manchester merkez garına dahil muhalifler tarafından takip edilmeleri

26 126 İngiltere intihâbâtı – muhâfazakârlardan bir partinin intihâbât mesâili ile suret-i iştiğâli

26 127 İntihâbâtta reklamcılık – çocuklar tarafından gezdirilen ilanlar

26 130 İngiliz sufrajetlerinin geçenlerde parlamento dairesi önünde icrâ edenleri mühim nümayişlerden bir manzara

26 131 İntihâbâtta Manchester'de ameleye gayet heyecan-engîz nutuklar vermek suretiyle mazhar-ı muvaffakıyet olan bir namzedin muntehıblere nutuk îrâd etmesi

26 131 İntihâbât esnasında liberal bir namzedin sokakta muntehıblere nutuk îrâd etmesi

26 132 Meşhur ressamlardan Chaplain'in ahiren inşa olunan makberi

26 133 Tele – imprimur altını icat eden İtalya hikmetşinaslarından muallim Cerebotani cahazları muhtevî masanın yanında otururken.

26 134 Müretteb-i Ereğli alayının geçenlerde Ayastefanos pîşegâhında aram-saz bulunduğu müddetçe zabitan ve efradına muâmelât-ı cemîle-i mihman-nüvâzenede bulunarak mazhar-ı takdir ve teşekkür olan kerye-i mezkûrede mukîm Cevad Bey Efendi

26 137 Ahiren Bulgaristan'da Pravadi'de içtima eden islâm muallimleri kongresi

26 141 Paris'de Lui Loran lisesinde geçen sene ikmâl-i tahsîl ederek mekâtib-i âliyeye nakl eden Osmanlı talebesi ile lisedeki muallimleri

26 143 Mecmua-yı Bala Osmanlı İttihat ve Terakki mensubu talebe ve muallimîni

26 145 1907'de Kırım'da Guezleuve cemiyet hayriyyesi tarafından tesis

olunan mektep rüştiye-yi İslâmiyenin muallimîn ve müteallimînî

26 146 Kutub şimali civarında keşfiyât-ı fenniyede bulunarak ahiren Fransa'ya avdet eden Şarko heyet-i seferiyesine Howard'da verilen bir ziyafet - ortadaki kadın madam Şarko, sağındakide zevcidir.

26 147 Şarko heyet-i fenniyesini hâmil Port Kuvapa sefînesi Hoover limanında

26 148 Rusyanın Paris sefiri olup geçende vefat eden mösyö dü Nilidof Paris'de Rus kilisesinde icra olunan cenaze merasimi

26 149 Mösyö de Neilidoff cenazesinde hazır bulunan Rus kilisesinde merasimden sonra avdet ederken

26 150 İngiliz ordusunda ilk defa olarak istimâl edilmeğe başlanmış olan ve Yüzbaşı Jip'in taht-ı idaresinde bulunan askeri bir tayyâre

26 151 Ahiren râkip olduğu tayyârenin sukûtuyla vefat eden tayyâr-ı şehir Chavez'in cenazesini nakletmek üzere ihzâr olunan araba kilise kapısında

26 151 Tayyâr Chavez'in cenaze alayı

26 154 Fransa meclis-i mebûsân reîsi Mösyö Brisson

26 156 İngiltere askeri manevralarında - Kral Roi'nin George'nin amcası Duc de Counaught

26 157 İngiltere askeri manevraları munâzırından

26 158 Fransa'nın askerî tayyârelerinden biri – İki Fransız zabiti tarafından idare edilen ve Şalon ile Vinsan arasındaki 160 kilometre mesafeyi kateden bir tayyâre ile zabitler

26 159 Paris'te ayaş namıyla marûf hırsızların istimâl edegeldikleri esliha ve âlât edevât-ı câriha koleksiyonu!

26 162 Paris'te Goen namında bir kadını itlâf etmesinden dolayı yirmi sene hidemât-ı şakkaya mahkûm olan bir neferin askerlikten tardı

26 163 Muâmele-i tardiyenin sûret-i icrasını seyr etmek üzere toplanan ahâlî

27 İç kapak Hariciye nazırı Mahmud Muhtar Beyefendi – Foto: Febus

27 182 Muhterik şûra-yı devlet dairesiyle harîkinden masûn kalan hâriciye dairesi – Foto: Sebah

27 184 Harîkinden sonra şûra-yı devlet aksâmından bir manzara

27 185 Bâb-ı âlî harîkından kurtarılan evrak, defâtir ve sairenin arabalara

nakli – Foto: Sebah

27 186 Şûrâ-yi devlet ve dâhiliye dâirelerinin önünde bir itfaiye bölüğü

27 187 Harîk'den sonra…

27 188 Muhterik şûrâ-yi devlet muhâkim kısmından bir manzara

27 189 Muhterik şûrâ-yi devlet muhâkim kısmı medhalinde itfaiye

27 190 Bâb-ı âlî harîk'ından sonra dâhıliye nezâret odasının manzarası

27 191 Muhterik bâb-ı âlî devâirinin yüksekten alınmış bir resmi

27 192 Harikten masûn kalan sadâret dairesi – Medhal

27 193 Ahiren muhterik olan bâb-ı ali devairinden şûra-yı devlet ve dahiliye dairelerinin harikten sonra manzarası – Foto: Sebah

27 194 Harîk'ın tahrîbâtını görmek üzere bazı ahâlî ve ecânib

27 195 Yemen hâdisâtı münasebetiyle – Bir liman ve rıhtımdan mahrum bulunan El Hudeyde şehrinin iskelesi

27 195 Merkez vilayet olan Sana şehrinin manzarası

27 196 Yemen kayalıklarında pek büyük himmetlerle icra edilen top nakliyatı

27 212 Medeniyet-i islâmiye tarihi Müellif muhterem "El Hilâl" mecmuası sahibi efâzıl-i ilimâdan Corci Zeydan Efendi

27 213 Medeniyet-i islamiye tarihini Türkçeye tercüme eden efâzıl muharririmizden Zeki Magamiz Bey

27 214 Ahiren mîrlivâlığa terfi buyurulan Amasya mebus muhteremi İsmail Hakkı Paşa

27 215 İstanbulda bir Japon mezarı – 1909 senesi Kânunuevvel'inde der'saâdette vefat eden Japonyalı madam Nakamura Şikeko ile mahdumu Takamura Miçisuke kabri üzerinde ahiren icra edilen merasim

27 215 Madam Nakamura Şikeko küçük oğlu validesinin kabri etrafında

27 216 Geçenlerde Makri köyü ile Ayastefanos arasında vukû'a gelen şimendifer kazası resimlerinden – yolcu tireninin müsâdemeden sonra manzarası – Foto: Sebah

27 217 Kazadan sonra hattan enkazın kaldırılması – Foto: Sebah

27 218 Kazadan sonra derhal tamir edilerek âmed ve şedde müsait bir hale getirilen müsâdemenin mahall-i vukû'u – Foto: Sebah

27 219 müsâdemenin tesiriyle harâb olan vagonlardan birinin manzarası

27 221 Memalik-i Osmaniyenin askerlik nokta-yı nazarından topoğrafya haritasını vücuda getirmek üzere ahiren teşkil olunan harita-yı askeriye heyeti

27 224 Siyamlı yek vücut iki hemşire

27 226 Paris'te Louvre Müzesi ve Gambetta heykeli

27 227 Louvre Müzesi'ndeki âsâr-ı nefiseden "*Neferler Kışla Kapısında*" Ressam Messonnier'in eseri (Bu tablo Osmanlı ressamlarından Selim Bey Meşaka tarafından kopya edilmiştir.)

27 228 Louvre Müzesi'nde "Apollon" galerisi denilen salon (müzenin kıymettar elmas ve mücevheratı bu salonda teşhir edilmektedir.)

27 229 Louvre Müzesi'nde âsâr-ı atîka dairesi, nihayette görülen heykel "*Vonos de Milo* " nam meşhur heykeldir.

27 231 Lauvre Müzesi'nde ressam Mossetnnier'in "*Slaferino muharebesinde 3. Napoleon*" unvanlı nefis bir tablosu

27 236 Ahîren icra kılınan beynel-milel tayyareler müsâbakasında birinci mükâfat olmak üzere gayet kıymettar bir heykel kazanan tayyâr-ı şehîr Graham White ile kazandığı heykel

27 237 İşkodra evlerindeki müzeyyen ocaklardan biri

27 238 Ahîren ingiltere'nin Bulton madeninde vukûa gelen bir iştiâli müteâkib ahâlînin mahall-i felaket etrafında toplanması

27 239 Bulton madeni kazasında – Madenler civarında izdihamın polisler tarafından menedilmesi

28 İç kapak Dahiliye nâzırı Halil Beyefendi – Foto: Febus

28 267 Yemen kuva-yı umumiyesi kumandanı İzzet Paşa Hazretleri

28 268 Maarif nazır-ı cedidi Bâbânzade İsmail Hakkı Bey

28 268 Ahiren duyun-ı umumiyesi Osmanlı Dâinler vekâletine intihap olunan İstanbul mebusu ve Tanin sermuharriri Hüseyin Cahid Bey

28 269 Mekteb-i Harbiyenin en kıdemli talebesi topçu ferîki merhum Hacı Hüseyin Paşa (müşârün-ileyh mektebin 75. sene-yi devriyesi merasiminden bir hafte sonra irtihâl etmiştir.)

28 270 El-yevm mekteb-i harbiyenin en kıdemli talebesi bulunan Gazi Ahmed Muhtar Paşa Hazretleri

28 272 Mekteb-i Harbiyenin 75. sene-yi devriyesi münasebetiyle ahiren icra olunan merasimde mekteb-i harbiye talebesinden bulunan bazı şehzadkân hazretiyle harbiye nazırı Mahmud Şevket Paşa ve en kıdemli talebe Hacı Hüseyin Paşa namına […] mahal-i mahsusada bulunan Gazi Muhtar Paşa ve düvel-i ecnebiyye ateşe militarlarının resmî geçit esnasında alınan resimleri

28 272 Mezkûr merasimde mekteb-i harbiye talebesi tarafından icra olunan resmî geçitten bir manzara

28 273 Merasim-i mezkûrede ispat vücut eden ümerâ-yı askeriyeye mahsus mahallerden iki manzara

28 282 Kaymakam Müteveffa Von Schlihten Bey - Malum olduğu vecihle müteveffâ ahiren mürettib fırha efrâdından İbikli Haccı Bayram namında bir nefer tarafından yıldızda bir sûret-i fecîada cerh edilmiş ve her ne kadar tedavisine itina olunmuş ise de mea't-te'essüf kârgîr-i tesir olamayarak vefat etmiltir. Gerek memleketimizi ve gerek âlem-i askerimizi büyük tesir ve te'essüfe gark etmiş olan bu cinâyetin fâil-i hûn-ı huvârı askerî ceza kanunu mûcebince kurşuna dizilmek suretiyle cezâ-yı sezâsını bulmuştur.

28 283 Müteveffa Von Schlihten Bey ile yetim kalan çocuklarının bir arada alınmış resimleri

28 284 Müteveffa Schlihten Bey'in cesedinin vazolduğu kilisenin hariçten manzarası – Foto: Karakaş

28 284 Müteveffanın naaşı hâvî tabutun mezkûr kilisede mevzû bulunduğu mahal

28 285 Schlihten Bey'in cenaze merasimi – Müteveffanın cesedini hamil araba

28 286 Schlihten Bey'in cenaze merasimi – Merasime iştirak eden kıtaât-ı askeriye ve mujikaları - Foto: Karakaş

28 286 Cenaze arabasının önden görünüşü

28 287 Cenaze alayının mekteb-i Harbiyye civarından mürûru esnasında alınmış bir resmi

28 288 Resmî tedfin esnasında şehzâdegândan Cemâleddin ve Abdurrahim Efendiler hazerâtıyla Harbiye Nâzırı Mahmud Şevket Paşa vesâir ümerâ-yı askeriye

28 288 Cenaze merâsimine piyade olarak iştirâk eden süvâri numûne alayı

zâbıtan ve efrâdı – Foto: Sebah ve [Jüvaye]

28 289 Resm-i tedfînin icrâsını müteakip müteveffa hakkında bir eser-i ihtirâm olmak üzere bir müfreze-i askeriye tarafından havaya silah indâhat edilirken

28 290 Bitlis'in kış manzaralarından – Bu kış zarfında bitlis'te yağan karların üst üste teşkil ettiği irtifa tam beş metreye baliğ olmuştur

28 291 Bitlis'te kış – Mevsim-i şitada Bitlis'in Kızıl Mescit ve Kurubulak mahallelerinin bir kısmının manzarası

28 292 Bitlis'te bu sene mevsim-i şitâda karların vesaire gibi mebânînin üzerinde üç gün zarfında teşkil ettiği irtifâkısmen süpürülmüş olmak üzere resimde görğldüğü vecihle birbuçuk metreye bâliğ olmuştur.

28 293 Bitlis'te bir manzara-i kutbiyye – kar altındaki mebânî İskender zamanına ait âsâr-ı atîkadan Bitlis kalasıdır

28 294 İngiltere'nin bahr-i sefîd filosu kumandanı olup zât-ı hazret-i pâdişâhîye arz-ı tazîmât eylemek üzere ahiren dersâdete gelen Amiral Poé ile maiyeti, erkânı ve mihmandarları.

28 295 Amiral cenaplarıyla kerîme-i muhteremeleri ve mihmandarlarının gemide alınmış resimleri

28 298 Donanma-yı Osmanî muavenet-i milliyye cemiyeti İskeçe şubesine itfaiye amelesi tarafından ihda edilip 34, 264 kuruş 35 paraya ihale edilen bir kuyunun Hürriyet Meydanı'nda… Müzayedesinde ünâsî-i hazır bulunan zevat

28 300 Bereket-i tenâsül. Fransa'da Seine et Oise'de bir batında dört çocuk tevlit eden Madam Perre – Zevci ve çocuklarıyla beraber.

28 301 Menelick tarafından Fransa reîs-i hükûmeti Mösyü Faliere'e ihdâ ve irsâl edilen bir zürafa.

28 303 Meşâhîr-i seyyahînden Doktor Charcot Sorbonne dâr'ul-fünûnunda tetkikâta ait konferans verirken

28 304 Mantchourie'de veba- felaketzede bir aile

28 305 Meksika'da istikla hatırası olmak üzere inşâ edilip geçende resmi küşâdı icrâ edilen abide

28 306 Meksika'da istiklâl şenliklerinde bir resm-i geçit.

28 314 Paris – Opera binasının sol cihetten görünüşü.

28 315 Paris – Operanın muhteşem cephesi

28 316 Opera'nın büyük ve muhteşem merdiveninin manzarası

28 317 Opera Caddesi operanın uzaktan manzarası

28 318 Opera'da büyük merdivenin diğer bir manzarası

28 319 1875'te Paris Opera'sının resmî geçidi

28 320 Paris – Opera'nın fuayesi (teneffüs salonu)

28 338 Tanbûrî-i şehîr Cemil Bey

28 343 Ahiren Medine-i münevverede teşkil olunan hecîn süvar akıncı bölükleri zâbıtân ve efradı – Foto: Halil

28 344 Akıncı bölüklarinden bir manzara- Foto: Halil

28 345 Medîne-i münevvere civarında akıncı bölüklerinin kayalıklar üstünde bir manzarası

28 346 Hicaz Demiryolu Medîne istasyonunun dahili bir manzarası ve işletme memûrîn ü müstahdemîni

28 347 İstanbul'un bu seneki kış manzaralarından – Nişantaşı civarında kar yığınları

28 348 İstanbul'un kış manzaralarından

29 İç kapak Evkaf nazırı Hayri Beyefendi

29 358 Newyork'ta Kolombiya Darulfünûn'u 1 – kilise 2 – hikmet-i dârut-taallümü 3 – kütüphâne 4 – madeniyât mektebi 5 – mühendis mektebi 6 – hukûk mektebi 7 – kimyahânenin bir kısmı

29 359 Şam beşinci redif müfettişliğine tayîn buyurulan Ferîk Osman Rıfat Paşa

29 360 Lüzûmlu bir ihtirâ – Ahiren Almanya'da tecrübesi icrâ edilen ve esna-yi harbde balonlara karşı isti'mâl edilmek üzere bir topu hâmil bulunan otomobillerden birinin manzarası

29 361 Toplu otomobillerden birinin şakulî bir vaz'ıyet alabilen topu, semaya doğru

29 361 Topun sûret-i imlâsı

29 362 Ayastefanos civarında müteaddit defalar aeroplanla tayerân eden Mösyö Maslénikoff mûmâ-ileyh ahiren tayyâresini Rusya'ya nakletmiştir.

29 363 Ayastefanos civarında – tayyâr Mösyö Maslénikoff ile tayyâresi

29 368 Paris'in karnaval eğlencelerinden resmi bir güzellik – 1911 senesi için

Paris'in kraliçeler kraliçesi intihap olunan ve şehrin en güzel kızı olduğu resmen tahakkuk eden matmazel Aéro'nun şehir emaneti dairesinde verilen ziyafetten sonra şehir emini'nin kolunda daireden çıkışı

29 369 Paris'in müntehap güzelleri – Şehir emaneti dairesinde verilen ziyafetten çıkarlarken

29 370 Karnaval esnasında Paris güzellerinin büyük bulvarlarda müzeyyen bir araba içinde dolaşmaları – Merasim esnasında bu haşmetli araba hükümetin muhâfazası altında bulunuyor

29 371 Zât-ı pâdişâhının Üsküdar Yeni cami-i şerifte icra buyurdukları selamlık resm-i âlîsi – Zât-ı hazret-i pâdişâhının Üsküdar'a vurûd-u hümâyûnları

29 371 Zât-ı hazret-i pâdişâhının ahiren Üsküdar Yeni cami-i şerifte icra buyurdukları selamlık resm-i âlîsi Zât-ı şahanenin Üsküdar iskelesinden cami-i şerife azîmetleri

29 373 Mahmud Şevket Paşa, Üsküdar iskelesinde teşrif-i şahaneye muntazır

29 373 Üsküdar ittihat ve terakki klübü önündeki teşrif-i şahane münasebetiyle inşa olunan tâk-ı zafer

29 374 Zât-ı hazret-i pâdişâhiye arz-ı tazimât etmek üzere ahiren der-saâdete gelen Avusturya hükümetinin bahr-i sefîd filosu kumandanı Amiral Consti cenâblarıyla maıyyeti ve mihmandarları

29 375 Eğri Palanga ile Köstendil arasında Bulgaristan hududunda bu defa musâdeme vukû bulan Devebağırtan mevkisindeki Osmanlı ve Bulgar karakolları

29 376 Eğri Palanga'dan Bulgaristan hududuna giden yolda jandarma karakolu

29 376 Eğri Palanga'dan Bulgaristana giden yolda Egri'de dere boğazı

29 378 Yemen eşkıyalarına tahassun-gâh olan taş kalelerden biri – bombardıman ile kısm-ı ulyâsı harap olmuştur.

29 379 Sanâ haricinde eşkiyanın tahassun ettikleri kalelerden biri – Resimde görülen kale kerpiçten mamûl olup bu nevi kışlalar top ateşine taş kışlalardan daha ziyade mukavemet ederlermiş.

29 381 Yemen harekât-ı askeriyesi resimlerinden: Bir topçu takımı

29 384 Ordumuzun büyük muvaffakiyetlerine şahadet eden haşin manzaralardan biri: Yemen'de Şibam kasabası – Solda kayalıkların üstünde kurulan

bina eşkiyanın tahassun ettikleri mahallelerden

29 385 Yemen yerli ahalisinin tarz-ı telebbüsü - Deveciler

29 386 Yemen'de -sarp bir boğazda top nakliyatı

29 388 Komşuluk tezâhürâtından– geçen sene cülûs-i hümâyûn münasebetiyle berâ-yi tebrik nâ-mervâne gelen rus kazak heyeti ile zabitân-ı osmaniyenin bir arada alınan resimleri

29 389 Sudan muhârebâtında katl olunan İngiliz zabitânından meşhur Gordon namına Hartum'da rekz olunan heykel – Foto: Cemaleddin İzzet

29 390 Ahiren füceten vefat eden Fransa harbiye nazırı General Brun

29 391 General Brun'un cenaze alayına iştirâk eden ecnebi ateşe militerleri

29 391 Müteveffa General Brun cenaze alayı

29 393 Çakırcalıyı takibe memur 16. alayın 2. bölüğü, talîmlerden sonra - Foto:Kargoplu–Aydın

29 398 Léon Daudet ile Marcel Nadau arasında Paris'de vukûa gelen meşhur düello

29 399 Tayyûrede kabiliyet-i istînâs – Paris'de Tuillerie bahçesinde yirmi beş sene mütemadiyen sabahları yem serpmek suretiyle kuşlarla derin bir ünsiyet peyda etmiş olan mösyö Henri Paul ve sevgili kuşları – Mûmâ-ileyh ahiren zirâat madalyası taltîf olunmuştur

29 401 Gine'de Fransa isti'lâsı aleyhinde geçende ihtilâl etmiş olan Gine ihtilâlcilerinin reisi

29 401 Gine yerli ihtilâlcilerinden birkaç muharip

29 403 Şehîd-i hürriyet Binbaşı merhum Muhtar Bey'in esnâ-yı şehâdette lâbis bulunduğu elbise-i askeriyesi geçenlerde aile-i muhteremesi tarafından askerî müzesine ihdâ ve îsâl kılındığı sırada merasimde hazır bulunan zevatın müze dahilinde alınan fotoğrafları

29 405 Almanya İmparatoru'nun son Viana seyahati – Almanya ve Avusturya İmparatorları araba ile Chönbruns kasrına giderlerken

29 406 Transatlantik kumpanyasının azgın vapurlarından birinin Marsilya rıhtımıyla müsâdemesi neticesi olarak harap olan rıhtımdan bir kısmının manzarası.

29 412 Versailles Sarayının manzara-i umûmiyyesi

29 413 Versailles Müzesinde mükellef bir galeri

29 414 Versailles Sarayının bir kısmıyla portakal bahçesinden bir manzara

29 415 Versailles Sarayı müzesinde aynalı salon

29 416 Versailles Sarayı bahçesinde muhteşem bir havuz

29 417 Versailles Sarayı bahçesinde latif, mansa bir köşe

29 419 Sivas sanayi mektebi talebesi ve heyet-i talîmiyesi

29 420 Eskişehir mekteb-i idadi-i mülkîsi talebe ve muallimîni

29 422 Doktor Course ve Mösyö Caidel namında iki baloncu ile beraber Almanya'da Stettin şehri civarında bir göle sukût eden Hildebrand balonunun sudan çıkarılması

29 423 Hildebrand balonu kazasında sukut ederek vefat eden Doktor Cours'un cesedinin gölden çıkarılması

29 424 Almanya'nın Reicehstag meclisinde Sosyalist Fırkası reisi olup ahirân vefat eden Mösyö Singer'in Berlin'de icra olunan cenaze meresimi-Bu merasime takriben yüz bin kişi iştirak etmiştir.

30 İç kapak Sevgili padişahımız Sultan Muhammed Han Hamis (V.) Hazretleri – Foto: Apollon

30 445 Rumeli seyahat-ı hümâyûnu – Zât-ı hazret-i pâdişâhının Selanik rıhtımına muvâsalatları

30 446 Selanik rıhtımında kudûm-ı hümâyunu tahmîden duâ tilâveti

30 447 Zât-ı şâhâne'nin Selanik'i teşrif buyurmak üzere Barbaros Hayrettin zırhlısından müfârakatlarını donanma tarafından toplar atılırken

30 448 Selanik gümrük rıhtımında bir manzara – Zât-ı hazret-i pâdişâhînin müvâsaletlerinden evvel (Botak rusûmât rıhtım me'mûrîni tarafından inşa ettirilmiştir

30 449 Zât-ı şâhâneyi istikbâl etmek üzere Selanik rıhtımında bulunan bazı erkan ve ümerâ-yı askeriye

30 450 Zât-ı hazret-i pâdişâhının ve ma'ıyyet-i seniyyeleri erkânının arabalarla rıhtım iskelesinden daire-i hümâyûna azîmetleri

30 451 Zât-ı hazret-i pâdişâhin Selânik'e muvâseletlerinde muhteşem bir âlâyla dâire-i hümayûnlarına giderken rıhtım üzerinde alınmış bir resim (Hilâl Fotoğrafhanesi – Ahmed Kemal Efendi – Selanik)

30 452 Zât-ı hazret-i pâdişâhi ile Selanik'e kadar gelen İstanbullu züvvârı

hâmil Reşid Paşa vapurunun Selanik rıhtımına muvâsalatı

30 453 Zât-ı şâhâneyi istikbâl etmek üzere Selanik'ten giden zevâtı hâmil Midhat Paşa vapurunun Selanik rıhtımına avdeti

30 453 Zât-ı hazret-i pâdişâhının Selanik limanına .. muvâsalatlarında Barbaros Hayreddin Zırhlısına giden vâli-yi vilâyet İbrahim Beyefendinin ifâ-yı resim hûş

30 454 İstanbullu züvvârı yağmurlu bir havada istikbale gelen bazı ahalinin rıhtımda içtimaları

30 455 Muvasalat-ı hümâyûn günü Hürriyet Meydanı'nda kâin-i entîm kulübü önünde nümâyişler

30 456 Muvasalat-ı hümâyûn günü Hürriyet Meydanı'nda halkın izdihamı

30 457 Selanik limanına muvâsalat-ı hümâyûn esnasında rıhtımda müteferricîn

30 458 Selanik'te ikamet-i hümâyûna tahsis kılınan daire-i hükümetin yandan manzarası

30 459 Muvâsalat-ı hümâyûnu müteakip hükümet dairesi bahçesi önünde tedâbir-i inzibatiye ve müteferricîn

30 460 Muvâsalat-ı hümâyûnu müteâkib ruhtımdaki mebâni balkonlarının manzarası

30 460 Muvâsalat-ı hümâyûn esnasında merasime iştirak ederek bilahare saatlerce Selanik şehrinin hemen her tarafı devr etmiş olan mekteb müzikalarından Alliance İsrailiyet mektebi muzikası

30 461 Selanik'te Cuma selamlığı – Zât-ı şahaneye selamlık üzere rıhtımda ahz-ı mevki' eden kız mektebi tâlibânı

30 462 Selanik'te Cuma selamlığı – Musevi kız mekteplerinden birinin tâlibanı – Güzergâh-ı hümâyûnda

30 464 Cuma selamlığından evvel Hürriyet Meydanı'nın manzarası – Foto: Apollon

30 464 Selanikte'te cuma selamlığı – Güzergâh-ı hümâyûnda rıhtımda […] mevki eden Selanik'in çalışkan, faal itfaiyye heyeti – Foto: Apollon

30 465 Zât-ı şahaneyi selamlık üzere Girit'ten gelen vatandaşlarımızdan bazıları – Hürriyet Meydanı'ndan geçerlerken

30 466 Selanik'te Cuma Selamlığı – Teşrif-i hümâyûn esnasında Hürriyet Meydanı'nın manzarası

30 467 Selanik'te Ayasofya cami-i şerifi

30 468 Selanik'te Cuma Selamlığı – Zât-ı hazret pâdişâhının namazdan sonra Ayasofya cami-i şerîfinden avdetleri – Foto: Hilal Fotoğrafhanesi, Ahmet Kemal Efendi -Selanik

30 469 Ayasofya'da Cuma selamlığı – Zât-ı şahane gerdune-i hümâyûnlarına râkip olurken

30 470 Zât-ı hazret-i pâdişâhının Selanik'te kışla-yı hümâyûnu teşriflerinde daire önünde erkân ve ümera-yı askeriye tarafından sûret-i istikballeri

30 471 Selanik'te kışla meydanında seyahat-i hümâyûn hâtırası olmak üzere inşa olunacak âbidenin vaz'ı esas resminin icrasından sonra Zât-ı şahanenin avdetleri

30 472 Selanik'te kışla meydanında seyahat-i hümâyûn hâtırası olmak üzere inşa olunacak âbide temellerinin vaz'-ı esas resmini icra buyurmak üzere şevketmeâb Efendimizin temel mahallini teşrifleri - Foto: Apollon

30 473 Âbidenin vaz'-ı esas resminin icrasından sonra Zât-ı hazret-i pâdişâhının […]

30 473 Şehîd-i hürriyyet Mithat Paşa merhumun […]

30 475 Selanik belediye hastanesi

30 475 Selanik'te ittihat bulvarı

30 476 Selanik'te mühim bir müessese-i irfan – yalnız inşa anı için 14,000 lira kadar bir meblağ sarf eyleyerek meydana getirilen İttihat ve Terakki Mektebi

30 477 Selanik mekteb-i sultanisi

30 478 Selanik'in meşhur beyaz kulesi

30 479 Selanik – yalılarda Büyükdere caddesi

30 480 Selanik'te Zât-ı şahanenin ikamet buyurdukları daireye müntehî Sabri Paşa caddesi

30 480 İstanbul'un hala mahrum bulunduğu vesait-i nakliyeden – Selanik'te elektrikli tramvay

30 481 Selanik'te sâhil-i bahrde İttihat bahçesiyle tiyatronun hariçten manzarası

30 481 Selanik'te Sabri Paşa caddesi […] tarafından örtülü çarşı medhalinde

inşa ettirilen tâk

30 482 Selanik'te âsâr-ı atîkeden Hortâc Sultan cami-i şerifi – Dâhilen gayet nefis ve kıymettar mozaiklerle müzeyyendir

30 483 Selanik'de âsâr-ı atîkeden eski Cuma kalarak kâmilen mahvolmak üzeredir. Merci'inin nazar-ı dikkatini celb ederiz

30 486 Selanik'te mühim bir müessese-i hayriye – Rum Eytâm Mektebinin yandan manzarası – yanı Papafi tarafından vasiyet edilen 100,000 ingiliz lirasının 15 senelik faiziyle inşa edilerek el-yevm yine bu meblağın faiziyle ve bazı iânât ile idare edilmekdedir. Marangozluk, kunduracılık, terzilik gibi sanatlarla ulûm-i saire tedrîs edilen bu müessesede 100 kadar yetim vardır.

30 487 Selanik'te Vardar Caddesi

30 488 Selanik'te âsâr-ı atîkeden Kelemeriye Kemeri

30 488 Selanik'te kemerin rıhtımları

30 489 Selanik'te Kelemeriye'de bir türbe – Çifte trmvay hattı ile adeta geçilemeyecek bir halde bulunan bu dar ve fakat işlek cadde üzerinde böyle iki üç türbe vardır ki hem oralarda defin hâk olan zevât-i merhumenin hemde mâddîn ve âbirînin istirahat ve selameti bu türbelerin münasib mahallere kaldırılmalarını müstelzimdir; bunu Selanik'in fa'âl heyet-i hükümetiyle belediyesinin nazar-ı dikkatine vaz ediyoruz.

30 490 Takriben kırk seneden beri Selanik'te ta'lîm ve tedrîs ile iştiğâl ederek umumun muhabbetini celb eden ve resm-i kabul esnasında mazhar-ı iltifat-i pâdişâhi olan feyziye mektebi muallimlerinden muallim Şemsi Efendi

30 491 Teşrîf-i hümâyûn münasebetiyle Selanik'in hemen her tarafında inşa olunan taklar – İttihat bulvarları medhalinde Alatiniler tarafından inşa ettirilen gayet müzeyyen bir tak

30 492 Tıhtımda Cedid Musevi klübü tarafından inşa ettirilen tâk

30 492 Gümrük rıhtımında belediye tarafından inşa ettirilen tâk

30 493 İttihat Bulvarı müntehâsında Selanik Rum Cemâati tarafından inşa ettirilen tâk

30 493 Ayasofya Caddesi'nde Selanik Musevi Cemâati tarafından inşa ettirilen tâk

30 494 İttihat ve Terakki Cemiyeti Rıhtım kulübü tarafından inşa ettirilen tâk

30 495 Selanik'ten mufârakat-i hümâyûn – Mürekkeb-i hümâyûnun muvaffaka muvâsalatı

30 496 Zât-ı şahane-yi hâmil Katar'ın Selanik'ten hareketi

30 497 Zât-ı hazret-i pâdişâhının Üsküp'e azîmet etmek üzere Selanik İstasyonu'nda arabadan inmeleri

30 498 Zât-ı hazret-i pâdişâhı vagonda

30 499 Tren-i mahsusun esna-yi hareketinde Zât-ı hazret-i pâdişâhinin hâzırunu selamlamaları

30 500 Seyahat-ı hümâyûn münasebetiyle meşhur Alatini Köşkü'nün cadde üzerindeki bahçe duvarlarında tezyînat

30 500 Hakan-ı mahlu'n mahbus bulunduğu Alatini Köşkü etrafında nöbetçiler ve nöbetçi kulübeleri

30 501 Alatini Köşkü karşısında muhafiz- zâbıtânın nöbet mahali

30 501 Alatini Köşkü'nün uzaktan sâkit ve sâmet manzarası

30 502 Selanik şehrine son bir nazar – Beyaz kule iskelesinden Selanik rıhtımlarının manzarası

30 503 Ktachanik istasyonunda – Zât-ı hazret-i pâdişâhının müfârakatları esnasında tebea-i sâdıkaları dua ederken

30 505 Üsküp'te Zât-ı hazret-i pâdişâhiyi istikbâl etmek üzere Mevlevi meşâyihinin istasyona suret-i vurûdleri

30 506 Üsküp'te tahta kale caddesi

30 506 Üsküp hapishanesi

30 507 Üsküp'te ikâmet-i hümâyûna tahsis kılınan mekteb-i sultani

30 507 Üsküp'te daire-i hükümet

30 508 Üsküp belediye dairesi

30 508 Üsküp'te vardar üzerinde müceddiden inşa kılınan Mahmut Şevket Paşa Köprüsü

30 509 Üsküp'te Mustafa Paşa cami-i şerifi

30 509 Üsküp'de daire-i askeriye

30 510 Seyahat-i hümâyûn münasebetiyle gayet zarif bir surette tezyin edilen Priştine istayonu

30 512 Muvâsalat hümayûnu Priştine'de Hükümet Caddesi'nin manzarası

30 513 Priştine'de daire-i hükümetinin uzaktan manzarası

30 513 Bir levha-yı sadâkat – Priştine'de daire-i hümayûn etrafında toplanarak dîdâr-ı pâdişâhıyi tekrar tekrar görmek görmek için intizâr eden sadık ve necip Arnavut kardeşlerimizin sokaklarda oturmaları

30 514 Priştine'de ikâmet- i hümayûna tahsis edilen daire-i hükumetin manzarası

30 515 Priştine'de ikâmetgâh-ı hümayûn önünde bir manzara (Resimde görünen alîl adem-i mahzâ didâr-ı hümayûnu görmek için tamam üç günlük bir mesafeden yürüyerek gelmiştir!)

30 516 Kosova Sahrası'nda - Hz. Hüdavendigâr'ın meshed-i mübarekleri

30 517 Kosova Sahrası'nda cuma namazını eda ve Hz. Hüdavendigâr'ın meshed-i mübareklerini ziyaret etmek üzere Zât-ı hazret-i pâdişâhının meşhede muvâsalatları

30 518 Halife-i İslâm ile beraber eda-yı salât etmek üzere fevc fevc meşhed-i mübareğe gelen Arnavut kardeşlerimizden bir kısmı

30 519 Meşhed-i Hüdavendigâr'da kıyafet-i milliyeler ile bir Arnavut kabilesi efrâd-ı urûsası

30 520 Meşhedde Hatt-ı Hümayûn kırâat olunduğu mahal "Köşk" ve kabileye müteveccih sufûf muvahhidîn

30 520 Meşhed-i Hüdavendigâr civarındaki namazgâhta biihassa inşâ edilen minber

30 521 Meşhed-i Hüdavendigâr'da – Hâzırîna vaaz ve nasihat

30 521 Meşhed-i Hüdavendigâr'da Arnavutlar tarafından getirilerek ziyaret-i padişâhiyi tahmîden […] edilen lâyemud kurbanlardan biri ve zât-ı şâhâneye muntazır ahâlî

30 522 Meşhed-i Hüdavendigârda - Dûa

30 523 Tarihî, mâbed - Namazdan evvel Meşhed-i Hüdavendigârda…

30 525 Meşhed-i Hüdavendigârda Cuma namazı – Meşhed-i mübareğin ve kıblegâh-ı rahmane sufûf-ı islâmiyenin uzaktan görünüşü

30 526 Rumeli'de zât-ı hazret-i pâdişâhıyye arz-ı … Etmek üzere gelmiş olan hayat-ı mahsusadan Trabzon ve Erzurum heyetleri – Kıyafet-i milliyeleriyle

30 528 Mücâhid-i hürriyet Niyazi, Ömer, Naci ve Eyüp Sabri Beyefendilerin

Trabzon heyetiyle bir arada Manastır'da alınan resimleri

30 529 Avdet pâdişâhî – Zât-ı hazret hilâfetpenahi-yi Barbaros Hayrettin Zırhlısı İstanbul limanına girerken

30 530 Muvâselet-i Hümâyûn esnasında Sarayburnu'ndaki izdihamdan bir manzara

30 531 İslâmiyet'in fedâkâr hadimlerinden Siyah Şehir Abdül Reşid Efendi Hazretleri meşhette cuma namazını ifâ ettikten sonra İstanbul'a avdet ederken Ayastefanos'ta vagonda alınan resim

SONUÇ

Modernleşme teşebbüsleri 18.yüzyılın başlarında başlamış, 19. asırdaki Tanzimat, Islahat faaliyetleri ve Meşrûtiyet'in ilânı ile devam etmiştir. Tüm bu olaylar silsilesi, ilânı 20. asra tekabül edilecek olan II. Meşrûtiyet ve Cumhuriyet'e zemin hazırlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler süreç içinde toplumun yeni bir oluşuma girmesini sağlamış ve devlet yapısında derin değişikliklere neden olmuştur.

Gazete ve dergiler, Tanzimat dönemiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamış ve döneminin özelliklerini vermesi açısından başvurulacak mühim kaynaklardan olmuştur. Özellikle Meşrûtiyet'in ikinci kez ilân edilmesinden sonra yayın hayatına giren gazete ve dergilerde belirgin bir düşünce ve kültür donanımına sahip, siyasi anlayış ve dünya görüşü bakımından çeşitliliğe sahip bir edip kadrosuna sahip oldukları görülür. Bu edipler bu yayın organları sayesinde fikirleri yansıttıkları eserlerini, okurlarına ulaştırma şansını bulmuşlardır.

Resimli Kitap dergisi, II. Meşrûtiyet'in sıkıntılı zamanlarında yayın hayatına başlamış, çağdaş bir anlayışla ilerlemiş ve farklı alanlarda birçok yazı türüne yer vermiş olması yönüyle oldukça mühim bir süreli yayın olarak dikkat çekmektedir. Derginin içeriğine bakıldığında edebiyat ağırlıklı yazıların başta olduğu bunun yanında fennî, siyasi, felsefî ve içtimaî yazıların da bulunduğu görülmektedir.

Dikkat çekici bir diğer unsur da siyasi içeriğe sahip yazıların bir engelle karşılaşmadan yayımlanabilmesidir. Bu, Meşrûtiyet'in ikinci kez ilân edilmesiyle oluşan serbestlik ve hürriyet ortamı sayesinde gerçekleşmiştir. Dergi, birbirinden farklı birçok siyasi içeriğe sahip yazıya yer vermesi yönüyle dönemin siyasi yönetimi ile dergi yönetimi arasında bir ilişki olup olmadığını düşündürmektedir. Ancak doğrudan bir bağlantı olup olmadığına ilişkin kesin bir yargıdan söz edilememekte bu ilişkinin dolaylı yoldan olduğu çıkarımında bulunulmaktadır. Devrin yöneticilerinin faaliyetlerini önemseyen ifadeler ve önde gelen yöneticilerin resimlerine yer verilmesi bu ilişkinin varlığına dair fikirleri güçlendirmektedir. Fakat

bu konuyla ilgili kesin bir hükme varmanın daha kapsamlı bir tarihî araştırma yapmakla gerçekleşebileceğini belirtmek yerinde olacaktır.

Fennî makaleler, teknik ayrıntıları ve ilmî bilgileri içermesi yönüyle dergideki bu ağırlıklı yazıların önemi büyüktür. Zira bu yazıların Batı ilminin üstünlüğünü kabul ederek kaleme alınmış olduğu görülmektedir. Bu yazılardaki gayenin halkı bilgilendirmek ve halkın bilinç düzeyini yükseltmek olduğunu kullanılan üsluptan çıkarmak mümkündür.

Yine derginin bünyesindeki felsefî ve içtimaî ağırlıklı makaleler, okuyucuları aydınlatmak ve toplumu eğitilmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Farklı alanlara ait ve çişitlilik gösteren tüm bu yazılar bize derginin hem yetiştirici hem de geliştirici bir görevi sahiplendiğini göstermektedir.

Dergi, her ne kadar değişik sahalardaki yazılara yer vermiş olsa da dergideki yazıların çoğunluğunu edebî değerdeki yazılar oluşturmaktadır. İncelediğimize ait 25-30. sayılarda edebî inceleme ve tenkit niteliği taşıyan yazıların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bunun yanında şiir türünden örneklere rastlanmıştır. Süleyman Bahri, Hamdullah Subhi, Recaizade Mahmut Ekrem gibi mühim şairlere ait toplam 7 şiir derginin incelememiz dahilindeki 5. cildinde yer almaktadır. Vezin açısından değerlendirildiğinde bu şiirlerin dönem şairlerinin temel eğilimi olan aruz vezniyle yazıldığı görülmüştür.

Şiirlerin yanı sıra dergide tür olarak tefrika halde yayımlanan romanlara ve edebî inceleme yazılarına rastlamak mümkündür. Dergide bulunan olay merkezli metinlerden olan hikâye ve romanlar genel itibariyle değerlendirildiğinde sosyal hayatın, aile hayatının ve aşkın iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. İnceleme alanımızda "*Tezat*" romanıyla İzzet Melih [Devrim] ve "*Aşk Fesaneleri"* hikâyeleriyle Halide Salih [Halide Edip Adıvar]'in eserleri bu türlere birer örnektir.

Dergi içeriğine bakıldığında dikkat çeken türlerden eleştiri yazıları ve edebî incelemelerin karşımıza çıktığını söylemek gerekir. Bunlardan, Raif Necdet

[Kestelli]'nin imzasını taşıyan "*Musâhabe-i Edebiye*"ler, Savfet Nezihi'nin kaleme aldığı "*Mahsûl-ı Mütâlaa ve Tetebbu Tiyatrolar ve Tiyatrolarımız*" adlı yazıları mevcut edebiyat ve sanat çevrelerinde tartışılmakta olan meseleleri ve bazı estetik konuları içermektedir. Ertuğruloğlu imzasını taşıyan "*Kadınlara Hak*" adlı yazılar kadınların toplumsal haklarına dair fikirlerin dile geldiği mühim yazılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Derginin yazıldığı dönemde yaygın olarak karşımıza çıkan Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların kullanımı; yine dönemin eğilimi olan Fransızca kelimelerin kullanımı *Resimli Kitap*'taki birçok yazıda görülmektedir. Bahsi geçen bu nedenlerden dolayı derginin dili aşırıya kaçmasa da ağırlaşmıştır. Ehemmiyetle bahsetmek gerekir ki edebiyat dışı olan kimi yazılardaki terimlersel ifadeler, yabancı şahıs ve yer adları yazıların hem tam okunup Osmanlıca'dan Türkçe'ye aktarılmasını zorlaştırmış hem de okuyucunun metni tam idrak edebilmesini güçleştirmiştir.

Dergi hem içeriğindeki zenginliğiyle hem de sayfalarında bulunan resimler, fotoğraflar, tablolar ve karikatürler sayesinde sunduğu görsel zenginlikle oldukça mühim bir dergidir. Resim ve fotoğraf kullanımı dergiciliğin bir özelliği olmasına ragmen *Resimli Kitap* dergisindeki resimlerin niceliklerinden ötürü dönemindeki diğer dergilerin üstüne çıkmıştır. Ayrıca bu görsel zenginlik dergiye farklı bir estetik duruşunu kazandırmış, onu çağdaşlarından daha nitelikli bir başarıya taşımıştır. Dergi, yayınlandığı süre boyunca matbaacılık açısından kullandığı yeni yöntemlerle göz doldurmuş ve yerini sağlamlaştırmayı başarmıştır.

KAYNAKLAR

1. Kitap

Altınkaynak, Hikmet, *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*, İstanbul 2008

Akşin, Sina, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1980

Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860–1923*, İstanbul 1995

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, İstanbul 1983

Duymaz, Recep-Topaloğlu,Yüksel-Aygün Özcan, "*Edebiyat Hayatı",* İstanbul 2012

Kabaklı, Ahmet *Türk Edebiyatı*, TEVY, İstanbul 2002

Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, İstanbul 1983

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Ankara 1993

Okay, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, İstanbul 1991

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1987

Öksüz, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara 1995

Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara 1969

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977

Tekin, Arslan – İzgöer, Ahmet Zeki, *Resimli Kitap,* Ankara 2017

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1992

Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,* İstanbul 2009

2. Ansiklopedi ve Sözlük

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2011

Sami, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2009

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt:I-VII, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977

Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 2-30-28-34, İstanbul 2005, 2007

3. Makale

Benek, M. Kazım, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrûtiyete Kadarki Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 6-7, Siirt 2016

Bostancı, Kahraman "II. Meşrûtiyet Zamanında Yayımlanan Resimli Kitâb Mecmuasında Kadına Bakış Açısı ve Bu Bakış Açısının Cumhuriyet ve Günümüze Etkileri", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları,* Sayı 2, Aralık 2009

Doğanoğlu, Mustafa, "Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmaktan Türkçülüğün Esaslarına Ziya Gökalp ve Ulus Tasavvuru" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* Cilt 71, No. 4, 2016

Çıkla, Selçuk, "Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi", *Türkbilig,* Sayı 18, 2009

Demir, Kenan, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)" *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 9, Iğdır 2016

Gazel, Ahmet Ali - Ortak, Şaban, "İkinci Meşrûtiyet'tten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar(1908-1927)" *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 7, Sayı 1, 2006

Şentürk, Ayşegül, "1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları ve Basındaki Yankılar" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2015

Tosun Durmuş, Büşra, "Matbaa Teknolojisinin Osmanlı Devletine Giriş Koşulları ve Tartışmalar", *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,* Cilt 5, Sayı 2, Gümüşhane 2017

Özkorkut, Nevin Ünal "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü" *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 51, Sayı 3, 2002

4. Tez

Barış, Tayfun, *"Resimli Kitap Dergisi'nin İncelenmesi (9-16. Sayılar)"* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2010

Erdem Yazar, Dilara,"*Cemil Süleyman Alyanakoğlu'nun Timsal-i Aşk Adlı Hikâye Kitabı Üzerine Bir İnceleme"*(İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2015

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

RESİMLİ KİTAP'IN ÜÇÜNCÜ SENE-İ İNTİŞÂRI VE MUHTEREM KĀRİ VE KĀRİELERİMİZE TEŞEKKÜR

[İsimsiz, S. 25, 1910/ 10 Teşrîn-i Sânî 326, s. 2]

18 Eylül 324 tarîhinde ilk numarasını neşretmiş olduğumuz *Resimli Kitap*; Cenâb-ı Hakkın tevfîkâtü'ülilahîyesi ve muazzez kāri ve kārielerimizin lutf u teveccühleri semeresi olarak bugün üçüncü sâl-i hayâtını idrak ediyor…

Resimli Kitap hakkında ilk yevm-i intişarından beri maârif-perverân-ı ümmetin ibzâlinden hâli kalmadıkları âsâr-ı teşvîk ve terkipten kuvvet ve cesaret iktitâf ederek mecmuamızı daha ziyâde şâyân-ı takdîm bir hâle getirmeye mütemadiyen çalıştık ve çalışıyoruz. Yegâne maksadımız dâimâ vatan-ı mukaddesimizin terakkiyât ve tealliyâtına ve bizde henüz bî-hakkın çok inkişâf etmemiş olan ihtiyaç-ı mütâlaa ve tetebbuun intişar ve taammümüne -elden geldiği kadar- hizmet etmektir, ki i'tikadımızca, bu husûsta hissemize düşen vezâif-i mukaddeseyi -velev cüz'î bir derecede olsun- ifâ edebiliyorsak bizim için bundan büyük bir şeref, bundan büyük bir saadet olamaz.

İki seneyi mütecâviz bir zamandan beri, dâima ıslah ve tekmiline sarf-ı mesai' eylediğimiz *Resimli Kitap*'ın ba'de-mâ dahi, muhterem kāri ve kārielerinin ümît-vârî olduğumuz lûtf-ı teveccühleriyle tedricen daha birçok terakkiyâta mazhar olacağında zerre kadar şüphe yoktur ki bunun en bahir delili nesh-i münteşiresidir.

Biz bu ümit ile üçüncü sâl-i mesâîyemize dahil olurken bize daima daha yeni, daima daha taze, daha sebâtkar bir cür'et ve cesaret veren muhterem kāri ve kārielerimize hakkımızda ibzâl edegeldikleri asâr-ı lütûf ve teveccühten dolayı en samimi, en kalbî teşekkürâtımızı takdim ve ithâf etmekle bugün yine mesut, yine mübâhîyiz.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, S. 25, 1910/ 10 Teşrîn-i Sânî 326, s. 3-17]

Edebiyatın en mühim, en feyyaz bir kısmı olan "tenkit" bizde bugün mevcut intibâh-ı nispiye rağmen el'an tarifgirliğe, kin ve garaza, haset ve iftiraya kurban olup gidiyor. Bu, edebiyatın tekâmül ve inkişafı, terakki ve tealisi için ne vahim, ne meşûm bir mania!..

Eserden ziyade müessiri, fikirden ziyade şahsı tenkide yeltenecek derecede alçalan, terbiye-i medeniye ve ahlakiyeden mahrum kalan meşkûk kalemlere hayât-ı edebiyyede terettüp edecek yegâne bir vazife varsa o da "sükût"tur. Her nokta-i nazardan mahkûm-ı sükût olanların feryâd-ı garaz-ı edebileri, bilmem artık ciddi dimâğlar üzerinde bir tesir-i nafiz hâsıl edebilir mi?

Bizde tenkit ne vakit bî-tarafane, bîgarazane, asîlane bir fikr-i samimî-i terakkiperverâne ile yapılır, ne vakit bir eserin a'mâk-ı hüvviyetine necip bir darbe-i teftiş ve tenkît ile infâz-ı nazar edilerek o eserin mezaya ve nevakısı olduğu gibi, gösterilirse işte o zaman azîm bir saadetle hükmedilecek ki hayât-ı edebiyede ciddiyete, hakikate doğru mühim bir hatve atılıyor. Yoksa hatır ve menfaat için bir eser, muhteşem bir i'zamperverlikle, hiçbir zaman layık olmadığı şaşaa-yı takdire gark edilir yahut da tarafgirlik, haset, kin ve garaz gibi âdi, sefil tesirlerle eser güya berbat edilmeye çalışılırsa tenkidât-ı edebiyeden beklenilen fayde pek vasi bir mikyasta akim kalmış olur.

Münekkit cesur ve bîperva, fakat aynı zamanda bîtaraf ve hayırhah olmalı; kendi şahsiyetinden, şahsiyet-i fikriye ve sanaatkâranesinden tecerrüt etmeye çalışmalı, kendi hissiyat ve ihtirasatını, kendi temayülat-ı ruhiye ve fikriyesini mümkün mertebe iskat eylemeye uğraşmalıdır.

Eğer tenkitten maksat eserin mezaya ve nekaisini göstermek, eserin mahiyyet-i hakikiyyesi hakkında karilere doğru bir fikir vermek, bu vechile efkârı

tenvir, edebiyatın tekâmülüne hizmet eylemek ise kemal-i teessüfle itiraf etmelidir ki bizdeki tenkitlerle bu büyük ve muazzez maksat hiç de hâsıl olmuyor, demektir.

Filhakika münekkit, tenkitlerinde muvaffak olabilmek için, amik bir ihata-i ilmiye ve edebiyeye, mesut ve feyyazkâr bir zekâ-yı tarassuda, intıfanâpezir bir aşk-ı tetebbua, hakikate, meşruiyet ve fazilete hürmetkâr metîn bir dimağa, asil ve bîtaraf bir kalbe malik olmalıdır. Ancak bütün bu meziyetlerle mücehhez olanlardır ki nam-ı müsteâr istimaline ihtiyaç hissetmeden hame-i tenkidîni iffetle, zaferle istimal eyleyerek edebiyata, hayat-ı fikriyeye feyizler, ziyalar serper…

Hâsılı –kısa bir cümle ile söylemek lâzım gelirse - münekkidin dimâğı kadar vicdanı da yüksek olmalıdır. Sefîl, muzlim bir vicdân, münevver bir dimağa mâlik olsa bile, tenkidatta muvaffak olamaz. Ben, mazinin tesirat-ı meşumesiyle akîm kalan bu muhitte daha bir müddet için böyle evsaf ve mezaya-yı lazımeyi haiz hakiki bir münekkit görecek mi ümit edemiyorum. Bizim yazacaklarımız tenkit değil, ancak bir "tetkîk" yahut bir "musâhabe" olabilir. Fakat hiç olmazsa ya Rabbi, bu tetkiklerde, bu musâhabelerde olsun biraz samimiyet göstersek… Biraz hakikate hürmet etmek nedir, bilsek… Ka'r-ı kalbimizde kanayan girdbad-ı kin ve hasedi biraz iskât etsek!..

***

Bu ay âlem-i edebiyata bir dehâ-yı müstesna ebediyen veda etti. Yarım asırdan ziyade bir müddetten biri efkâr ve âsârıyla cihân-ı tefekkürde ihtizazlar, heyecanlar, inkılâplar ibda eden, "insaniyet"i yüksek bir gâye-i hayâliye is'âd ve i'la için gece ve gündüz bezl-i mesâyi eyleyen bu edib-i mütefekkir, yalnız Rusya'nın değil, bütün cihân-ı insaniyetin en büyük, en feyyâz, en hayırhah bir dimağıydı.

El'ân Avrupa'ya nisbeten kesîf bir cehâlet ve istibdat altında inleyen Rusya "Lev Tolstoy" gibi bir evlada malik olduğu için ebediyen mağrur ve müftehir olabilir. Fakat aynı zamanda bütün madenî insanlarda bu büyük Rus'u, insaniyetin büyük bir evladı olmak sıfatıyla bir an taziz ve tebcilden hali kalmaz.

Filhakika Tolstoy beşeriyetin bu tebcil-i umumisine cidden peydâ-yı

istihkâk etmiş mesut dâhilerdendir. Eserlerini yazarken onun dimâg-ı nevvarına yalnız bir endişe, bir endîşe-i necip hükümrân olurdu: İnsâniyete, sâadet-i umumîyeye hizmet etmek …

Romanlarının kısm-ı a'zamında daima bir nuhbe-i ictimâiyye ve felsefiye bir gâye-i ahlâkiye ve fikriye bulunur, eserlerinin sinesinden fışkırân şelâle-i nur ve ziya ile kārileri geniş ve büyük ufuklara yükseltirdi. Tolstoy kadar ahlâk ve felsefeye ehemmiyet veren kārilerin sevîyelerini yükseltmek arzû-yı samîmîsiyle yâzı yazan ve muvaffak olan hiçbir edip, hiçbir hikâyenüvis gösterilemez. Denilebilir ki Rus kavmi bugün mâlik oldukları nisbî hürriyet ve intibâhı Lev Tolstoy, Maksim Gorki gibi ediplerinin kalmalarına medyûndur.

Tolstoy'u yalnız kesîf zulmetlere müstağrak vatanını tenvir etmemiş, dehâsı daha şâmil daha geniş ufuklara ziyâlar saçmış, fikirlerinden, felsefelerinden bütün bir cihân-ı medeniyet müteessir, mütehessis ve müstefit olmuştur.

Felsefenin mühim bir şubesi olan ahlâk ile edebiyat beyninde nasıl samimi, hakiki bir münasebet ve rabıtanın mevcut olduğunu görmek ve teslim edebilmek için Rus mütefekkir şehîrinin âsâr-ı edebiyesine mücmel fakat nafiz bir nazar atfetmek kifayet eder. Aynı zamanda şurası da son derece şayan dikkattir ki büyük bir moralist, büyük bir fîlozof olan Tolstoy, yazılarında sırf aşktan, kadından başka mevzu bulamayan fakat sanatkârlıkları, psîkolojiye vukufları da inkâr edilemeyen birçok meşhur Fransız edîpleri kadar, hatta belki onlardan fazla bir sanatkâr, bir psikologdur. Filhakika Tolstoy'un yazılarında mevcut incelik, üslubunda meşhûd nefâset ve güzellik cidden harikuladedir. Tolstoy, o büyük ediplerdendir ki eserlerindeki efkâr-ı muazzama-i ictimaiye ve ahlâkiyeye rağmen nefîs ve câzip bir sihr-i üslûp, taravettar bir füsun-ı sanat bütün eserlerinde bir ihtizâz-ı nûşin ile rakseder. Denilebilir ki Rus edibinin âsârında fikrin derinliği ile üslubun güzelliği müvazi olarak yürür. İşte bence edebiyatta gaye-i kemâl: Ruhundan, güzelliğinden bir şey kaybetmemek üzere "sanat"ı müfît bir hale irca edebilmek…

Tolstoy, her dâhi gibi efkârında ifratlara, tezatlara düşmüş, realist olduğuna rağmen vâdî-i hayâle de sapmıştır. Mamafih ben bütün bunları pek tabii

bulur, Tolstoy'un hicâbet dehâsı huzurunda amik bir his-i hürmet ve perestiş ile ser-füru ederim. Eğer insanları idare eden mütefekkirler hep Tolstoy gibi düşünselerdi kaviyyen emindim ki bugün insaniyet daha az müzdarip olacak daha az inleyecekti.

Seint Simon gibi Tolstoy da her sınıf-ı ictimâiyyenin hayatını yaşadı. Büyük bir aileden dünyaya gelen edip, gençliğinde zabit olarak Kırım Muharebesine iştirâk eylemişti. Sonra birçok seyâhatler icra etti; hayât-ı zevk ve sefâya daldı. Mektep müdürü, kunduracı, çiftçi oldu. Sonra da köşe-i inzivâ ve itikâfa çekildi. Şu kadar var ki insanları menfaatperest, haşin yapan hayat, Tolstoy'ı bilakis rahim, şefik yaptı.

İlk eseri olan *"Harb ve Sulh"* tebâyi-i milliyesi henüz inkişâfa başladığı için pek buhranlı dakikalar geçiren bir kavmin hayatını gösterir. Bu eseriyle Tolstoy bizi âlır ta harbin fecî sahnelerîne, entrikalar, desiselerle mâlâmâl siyâsetin esrârengîz girdibâdlarına kadar getirir. Ve bize gösterir ki kanlı dalgalar içinde çırpınan sefalet ve facialarla inleyen bütün bu eşhas-ı vakâyi de bizim gibi yaşayan birer insandır.

Tolstoy, medeniyet-i hâzıra aleyhinde bulunduğu gibi aynı zamânda da Fransa'nın son şekl-i edebiyesinin de aleyhindeydi. *"Sanat Nedir?"* nam eseriyle Fransa dekadanlarına şedit savletleri, hücumları bulunmuştur. Fikri, ahlâki olmayan âsâr-ı sanat Tolstoy için hiçtir. Yukarıki satırlarda söylediğimiz gibi Tolstoy aynı zamanda büyük, derin bir psikologdur. Efkâr-ı ictimâiyye ve âhlâkiye ile beraber eserlerinde gayet cazip, gayet nazik tetkikat ve tahlilât-ı rûhiye vardır.

"Basübadelmevt" namındaki eser-i muazzamı pek meşhurdur. Avrupa'da bu eseri okumayan bir edebiyat meraklısı gösterilemez. Tolstoy, bu romanda hem romantizmin hem realizmin nüfuzu altında kalmıştır.

Tolstoy'un ahlâk hakkındaki nazariyesi *İncil* 'inkine pek benzer: Fenalığa karşı fenalık yapmamak, ekmeğini alnının teriyle yemek, her türlü ihtiyâcât-ı hayâtiyeyi insan bizzat tedarik etmek… İşte Tolstoy bu usule imtisâl etmiş olmak için köylü ceketi giyer, mujik kıyafetinde gezer, kundura imal eder. Ve zevcesi fakir

kadınlar gibi müşkilâtla vaz'-ı haml eylerdi.

Tolstoy'un aşk ve muhabbeti tarz-ı telakkisi kendi felsefe-i ictimâiyyesinin bir fasl-ı mühim ve esasisidir. İhtirâsât ve hevesâta müstenit aşklardaki "egoizm" Rus edibinin son derece nazar-ı dikkatini celb etmiştir. Böyle aşklar neticesinde yâpılân izdivâclardan saadet beklemenin budalalık olduğunu söyler.

Tolstoy'un en meşhur, en muazzam eserlerinden olan *"Ânnâ Karenina"* [72] kibar âleminin yüksek tabakat-ı ictimâiyyenin ihtirâsâtını, seyyiat-ı âhlâkiyesini tasvir eder. Bu eserde temâyülat-ı âhlâkiye pek şedîd ve aşikârdır.

Tolstoy'un fikrince herkes vicdanının sedasını dinlemeye ve ona itaate mecburdur. Tolstoy'da "individüalizm" bile derin bir merhamete müncer olur.

Rus mütefekkiri âsâr-ı edebiyede behemehâl bir "tez"in mevcut olmasını, bir fikir ve mesleğin müdafaa edilmesini ister. İyilikleri göstermek ve tervic etmek, fenalıkları, zilletleri ve rezîletleri telin eylemek en birinci arzusudur. Bir eser-i sanatta daima nazar-ı dikkate aldığı şey fikirdir; iyiliklerle meşbu fikirlerdir. O aynı zamânda hatîp, vâiz, mürşit olan bir sanatkârdır.

Sanatkârın hiçbir endişe-i âhlâkiye ile mütehessis olmaması Tolstoy'u icap ediyor. Çünkü Tolstoyca güzellik fazilete; güzel, iyiye muâdildir.

Müşârünileyh der ki: "Güzel eserler şunlardır ki onlarda müellif namuslu adamler için hissettiği samimiyet ve şefkati ifade ve ihsâs hususunda en ufak bir fırsatı bile fevt etmez. Fakat bu samîmîyeti gösterebîlmek için onu iyi hissetmek lâzım…"

Hâsılı, Çarların istibdat ve mezalimine rağmen Rusya serîr-i efkâr ve

[72] İki cildden mürekkeb olan bu eser-i mühimmi bir arkadaşımla beraber tercümeye başladık. Edib-i müşârün ileyhin "Le român du mariage" ünvânlı hissi, psikoloji ile mâlâmâl nefîs bir eserini altı yedi. (Bu ve bundan sonraki dipnotlar, Resimli Kitap dergisindeki ilgili metinlerin yazarlarına aittir ve bu dipnotlar, müdahale edilmeksizin aktarılmıştır.)

felsefiyâtında elli altmış sene kemâl-i haşmet ve debdebe ile icrâ-yı saltanat eden bu yirminci asırdan on senelik hisse-i hayâta mâlik edip muazzam dehâsıyla müstesna tehessüsât ve tefekkürâtıyla efkâr-ı insaniyet-perverâne ve kudret-i sanatkâranesiyle on dokuzuncu asır tarih, edebiyat ve felsefiyatında pek mühim, pek yüksek bir simâ-yı lâyemut olarak müebbeden yaşayacaktır.

Bu musahebede Safveti Ziya Bey'in geçen ay intişar eden *"Salon Köşelerinde"* nam romanından ben de biraz bahsetmek istiyorum.

Bu eser, Beyoğlu'nun salon köşelerinde güzeran olan bir muaşakanın safahât-ı muhtelifesini nafiz bir nazar-ı tedkîk ile tahlil eden oldukça nefîs bir hikâyedir. Bir genç Türk'ün bir genç İngiliz Miss'iyle muâşakası… Muâşaka, muâşakanın safahât-ı rakîkası eserde pek güzel yaşatılmış, aşkın heyecanları, ihtirâzları, merâretleri -heyet-i umûmiyesi ince ve zarîf bir üslûpla- pek iyi tasvir ve tahlil edilmiş, piskoloji zerrât-ı nefîsesi românın hevâ-yı mevcudîyetine bedîalar, lerzişler serperek temevvüc etmiştir.

Miss Lidya ile Şekip'in aşklarına Beyoğlu salonları sahne-i tecelli olması münasebetiyle Beyoğlı hayât-ı kibârânesi muhtelif levhalarla eserde muvaffakiyet-kârâne tasvir edildiği gibi kısmen hayât-ı süfliyye ve fuhşîyeside gösterilmiştir.

Esasen eserde bir "tez" olmamakla beraber hikâyede mühim bir fer' teşkil eden âlem-i fuhuş ve sefahet tasvir edilirken serd ve izhar olunan efkâr-ı insaniyet-perverâne izhar edilen tehassüsât-ı necîbâne kāri az çok insanı heyecanlarla tehziz etmekten hali kalmıyor.

Şekip, İngiliz kızı ile muâşakasında birçok ciddi şeylerden hatta Osmânlı edebiyatından hatta vatanın hâlinden istibdatın mezâliminden bahsediyor. Ben bunu pek mûvâfık ve tabii buluyorum. Çünkü düşünebiliyorum ki bir İngilîz kızıyla muâşaka edilirken mütemâdiyen aşktan bahsedilmez, yâlnız ölüyorum, seviyorum gibi müptezel kelimeler sarf olunmâz. Hayât-ı medeniyeden, hayât-ı siyâsiye ve edebîyeden de bahisler açılır. İşte bunun için românda tahlilât-ı rûhiyeden, aşktan

bâşka, husûsuyle nihâyetlerine doğru, ictimâî, vatanî fikirler de vardır.

Geçen musâhabemde "*Seviye-i Talib*"den bahsederken românın, romândaki hayât ve vekayinin âhengini ihlâl etmeksizin kıymettâr fikirler, felsefeler, hakikatler dermiyân etmek yirminci asır româncılığının en mühim bir sanatı olmalı demiştim.

Filhakîka ihtivâ ettiği fikirleriyle, felsefeleriyle, heyecânlarıyla bize yeni ufuklar göstermeyen, psîkolojisiyle rûhları, sosyolojîsiyle dimâğları yükseltmeyen hikâyeler pek de istikbâle âit olamayacaklardır. Fakat hîç zannetmem ki *"Salon Köşelerinde"* mevcut efkâr-ı ictimâiyye ve vataniye esere bir kıymet-i fikriye ve felsefiye bahşedebilsin…

Fakat eğer ictimâî, felsefî, insanî ve âhlâki fikirler hikâyeleri yükseltmiyor, onlara pür-âteş ve pür-intibâh bir hayât ve zinde-gî bahşeylemiyorsa o, bizim kusûrumuz, bizim aczimizdir; efkâr-ı ictimâiyye ve vatanîyeyi kemâl-i muvaffakiyet ve sanatla româna ithale muvaffak olamadığımızdır… Muvaffak olâmâdığımız için de ictimâiyât ve âhlâkiyâtı, insaniyet ve vatanperverlik hislerini âsâr-ı edebîyede, românlarda fazla ve bî-lüzum görmek, bütün bunlara adetâ âteşîn bir nazar-ı kîn ve gayz ile bakmak, hikâyeleri sade - o da düz ve basit olmak üzere- psîkoloji zerreleri ile yahut dahâ fecî olarak dünyâ kurulâlıdan beri tekrar edile edile pıhtılâşmış "seviyorum, ölüyorum" terâneleriyle dolmuş görmekten mahzuz olmak, âsâr-ı edebîyeyi yâlnız ihtirâsâtı tatmîn ve memnûn eden bir zevk, bir zevk-i behîmi derekelerîne indirmek istemek bîlmem nâsıl âdî, nâsıl müşevveş tesîrlerin muhassala-ı siyâhı olabilir... Yâlnız Rusya'nın değil, bütün cihân-ı efkârın en büyük bir edîp-i mütefekkiri olan "Lev Tolstoy"un ekser-i âsârını, hikâyelerini dolduran efkâr-ı felsefîye ve ictimâiyye, efkâr-ı insaniye ve âhlâkiyeden dolayı şimdi biz bu zavâllı âdemin eserlerini hiç mi telakki edeceğiz? Bunâ emîn olmâlıdır ki böyle muazzam âsâr-ı fikriyeye nazar-ı la-kaydî atfetmekle ancak biz kendi hîç-i his ve fikrimizi kendi ihtizâr-ı dimâğımızı göstermekten bâşka bir şey yapmış olmayız.

Salon Köşelerinde her şeyden evvel istihfâf edilemeyecek bir kudret tahlil, üslûbun heyet-i umûmiyesinde zarîf ve rakîk bir ahenk vekâyi ve muhâvereleri

idârede şâyan-ı dikkat bir mahâret nazara çârpâr. Mamafih şunu da hemen söyleyeyim ki üslûbun heyet-i umûmiyesinde zarîf ve rakîk bir ahenk olmâkla berâber şiriyet ve zerâfet üslûbu cidden rencîde edecek "gûşe-güzîn-i nevmîdi" "dest-i himmet-i pi-vest" "nigeh-endâz-ı ihtirâz ve ihtirâm" gibi zevk-i hazırın katiyen hazmedemeyeceği yâbis, pıhtılaşmış, eski ve bî-manâ birçok terkîpler de mevcuttur.

Kemâl-i bî-tarafî ile son hükmümü virirken diyeceğim ki: Şimdiki hâlde Osmânlı edebiyatında *"Salon Köşelerinde"* gibi bir hikâyenin emsâli mahdûd ve madûddur…

Geçen ay bu musâhabemizde bahsedilmesi lâzım bir eser dahâ intişar etti. Şehâbeddîn Süleymân Bey'in "*Tarîh-i Edebiyat-ı Osmâniye*"sini sükûtla geçiştirmeye, bilmem neden gönlüm râzı olmadı. Bu gencin kaleme aldığı bu eser, vâkıâ hâiz olduğu ehemmiyet fevkâlâde ile mütenâsip bir mükemmeliyeti ihtivâ etmiyor. Fakat bununla berâber bir cesâret ve teşebbüsün az çok bir say ve tetebbunun mahsûlü olduğu için, dahâ mükemmellerine, kusûrsuzlarına intizaren, şimdilik bu eseri ben takdîre yakın bir hisle kabûl etmekten men-ı nefs edemeyeceğim. Eserden en evvel ânlaşılân bir şey varsa o da pek çâbuk yazılmış olmâsıdır. Filhakîka lâzım gelen vesîkâlar tamamıyla elde edilmeden icrâsı elzem tetkîkat ve tetebbuât-ı amîka bihakkın yapılmadan, asabi bir endîşe-i tefavvuk ve tekaddüm ile eser süratle ikmâl edilmiştir… Bir derecedeki bu eser asabî-i isticâlin tesirât-ı muzırrası muharririn o oldukça güzel üslûbuna kadar nüfûz eylemiştir. Filhakîka *Tarîh-i Edebiyat-ı Osmâniye*'de üslûp hiç de Şehâbeddîn Süleymân'dan ümît edilecek derecede güzel, câzip değil. Güzel, câzip olmâdığı gibi bir tarîh-i edebiyat üslûbunda bulunması lâzım gelen ahenk vakâr ve ciddiyetten de mahrûm: "*Husul-i Yaftesi*", "*Husûsiyât-ı Mahsûsa*" gibi sönük, soğuk ve hatta bî-manâ terkîpler ise eserin birçok yerlerinde lâkayt ve serseri dolâşıyor. Sonra bazı cümleler de var ki intizam ve insicâm nokta-i nazardan pek alîl, pek bî-çâre. İşte onlardan bir tanesi:

"Malûmdur ki Türkistân teşkilât-ı kadîmesi itibâriyle Tâtârlardan, Harezmîlerden, Buhârâlılardan mürekkep olup İslâmiyetin zuhûrundan beri

Türkmenler, Tâtârlar, Moğollar, Uygûrlar gibi birtakım kabile ayrılmış olup akıncılıkla meşgul, bazı büyük fatihlere kendi yerlerini bırakarak başkalarının vatan ve muhîtlerine tecavüzle müştaildirler."

Mamafih bütün bu nâkısalarla beraber eserde bazı şâirler vardır ki zararsız yaşatılmış, hatût-i hüviyet-i sanatkârâneleri pek iyi çizilmiş fakat birçoğu da sahifelerin siyâh satırları üzerinde pek sönük, pek renksiz kalmıştır. Meselâ Sinân Pâşâ, Fuzûlî, Hâmid gibi zevât güzel gösterilmiş. Hatta denilebilir ki bu sahîfelerin üslûbunda bile fazla bir itinâ-yı sanat var. Fakat diğer bir kısmı, dediğim gibi, pek rûhsuz, pek nâkıs… Bunun böyle olması da pek tabîî... Çünkü böyle müşkül, böyle muazzam, böyle bî-pâyân-ı tetkîk ve tetebbulara arz-ı iftikar eden bir eser öyle üç dört ayda yazılamaz… Mamafih bu bir pîşdâr oldu... Bu da istisgar edilecek bir hizmet olmasa gerek...

Eser o kadar acele yazılmış ki eslâfından "*Nigâristân*" müellif-i muhteremî meşhûr İbn-i Kemâl ile Ebûssuûd, Lâmî, Nevî, Ferîdûn, Hâletî, Veysî, Vecdî, Râşid, Kâtib Çelebî gibi zevat hiç de layık olmadıkları nisyâna uğramışlardır.

Muâsırından da her halde *Târîh-i Edebiyat-ı Osmâniye'*de şâyân-ı dikkat bir mevki iştigal edecek olan Sâmî Paşa-zâde Sezâî, Kemâl-zâde Ekrem, Mehmed Emîn, Rıza Tevfîk, Ahmed Hikmet Beyler gibi zevât unutulmuştur.

Bir de muharrir şuarâ-yı sâlife ve hâzıranın meziyyet ve kıymet-i edebiyelerini gösterirken kendi rûh, hasene, kendi şahsiyetine pek mağlup olmuştur. Bununla beraber şuarânın bir kısmının takdîr-i kıymet ve meziyetinde pek şâyân-ı müâheze bir isabetsizlik göstermemiştir. Fakat bir kısmında büyük bir ifrât ve tefrîte düşmüştür. Fikrimce şuarâ ve üdebânın meziyetleri, nakısaları gösterilirken muharrir, münekkid mümkün mertebe şahsiyetinden tecerrüd etmeye çalışmalı şâirlerin yetiştikleri zaman ve muhîtin şerîit ve tesirât-ı ictimâiyyesini pîş-tetkîk ve ehemmiyetten katiyen uzak tutmamalıdır.

Şehâbeddîn Süleymân Bey kendi rûh-ı hasene kendi zevkine göre şuarâ-yı

sâlife ve hâzırayı tenkît etmiştir. Hâlbuki bence muharrirler tenkîdatta -kabil olabildiği kadar- bî-taraf, gayr-i şahsî olmaya çalışmalıdır... O vakit tenkît -bir dereceye kadar- daha hakîkî, daha fennî olur.

Hülâsa "*Tarîh-i Edebiyat-ı Osmâniye*"nin, muharririn de kitâbın sonunda itirâf ettiği gibi birçok nevâkısı olmakla beraber Şehâbeddîn Süleymân Bey için bâdî iftihar olabilecek biraz ciddîdir.

10 Teşrîn-i sânî 326

Raif Necdet

NÎRENG-İ LEYL

[Süleyman Bahri, S. 25, 1910/ 17 Teşrîn-i evvel 326, s. 28 - 29]

Bir gül gibi âltında mesâfât-ı semânın
zulümât serâ-ser
Boşlukta donuk, hâreli bir tül,
Bir gül,
Sîmîn kânâtlar gibi bî-fer,
Âsûde bekâyâ-yı ziyânın
Bûy-i lemeâtıyla temasıyla münevver...
Rüzgâr,
Bir sâhil-i tenhâ gibi sâkin,
Taşlar, sadefi kûmları üstünde zılâlin
Hindin ebedî mevc-i lâlîsini ağlar…
Dâmân-ı hayâbân-ı şeb: Âfâk
Güllerle, semenler ile memlû.
Berrâk
Çiyler gibi yaprakları üstünde ziyâ bu
Encüm
Lerzân-ı tebessüm…

Dâğlar
Ufkun kârârân haşmet-i envârına kârşı
Zulmette, şû sessizliğin âheste denizler,
Göklerdeki rüyâ-yı tehâşî,
Rüyâ-yı müsehhir gibi mübhem
Sessizliğin üstünde semâ-ser
Bir velvele-i sâmit ve ebkem
Hâlindeki dâğlar
Kalb şebî bir ukde-i i'sâr ile bâğlar

***

Bir meşcerin evrâk-ı hafâyâsı, girîzân-ı
Envâr-ı şeb-âmîzi. Sükunu ârâsından
Nireng ukûsiyle, zalâmiyle uzanmış,
Yatmış.
Bir ormanı tenzîr eden ebhâr
Yorgun ebediyetlere bir ninni fısıldar,
Gûyâ:
Kumluktan ağaçlıklara bir şehper-i hülyâ,
Bir şehper-i mecrûh sürüklenmede: Yahut
İzlâl-i semâ reng-i müsâfâtı adımlar:
Bir hatve-i mahdûd…
Bir hatve… Asırlar onun efsûn-u firârı,
Aheng-i ziyâsıyla hayâtın müthiş,
Issız ve karanlık, ebedî şûrelerinde
Bir atş-ı ziyâ-hâh ile gezmiş.
Halâ o derin velvele-i samt-ı güzârı
Titrer beşerin kalb-i fazîlet eserinde…
Bir hatve… Onun zemzeme-i rûh-nevâzı,
Giryende niyâzıyla mırıldar leb-i eşyâ,
Lâl-i leb-i sihrinde açar bûse-i mâzî,
Müstakbele bir bûy-i samîmi eder ihdâ.
Gûyâ:

Bir lafz-ı enîn-i ezeliyet;
Bir lahn-i şikâyet;
Havanın uzaklıklara, ilk akşamın olgun,
Sîmîn dumanlarla sukut ettiği, ufkun
Elvân-ı rükûd ile ölen hasta cebeller,
Esmer
Sahrâlara haykırdığı ilk ses,
İlk nâle-i mühtez…

***

Her şey uyur ... Âsûde ufuklarda müzehhir
Bir mervaha sessiz,
Bir bûy-ı menûm dağıtır… Hâleli bir sis.
Bir atlas mînâ gibi gökler
İzhâr-ı nücûmiyle, nukûş-ı zehebiyle
Uzvu buruşur safha-i hâbîde-i leyle…
Her şey susar… En son gam-ı esvât
Ebâdın uzun telleri üstünde hayâtın
En gizli hecâ-yı leb mestiyle mırıldar…
Yine rüzgâr.
Leylin dağınık saçları üstünde memâtın
Ulvî nefehâtıyla esen bâd
Lebden lebe bir bûse-i rüya eder ithâf…
Etrâf:
Yıldızların envâr-ı müzâbıyla mükedder,
Hep sönmeye âmâde ziyâsıyla pür-ısrâr
Bir belde-i mensiyeye benzer:
Bir belde… semâsında gerilmiş gibi muvahhış
Bir şehper-i mâtem,
Güyâ kapanan gözleri rengîn ve mutalsım
Bir hâb-ı müebbede açılmış…
Muğberr
Bir hâb-ı müebbed… Düşünen sâyelerinde

Sessizliğin enfâsı, ziyânın hutûvâtı,
Ervâhın ipek lebleri titrer…
Dallarda açılmış gibi leylin nefehâtı
Bir reng-i bekâ söylenir evrâk üzerinde…
Zulmette, ağaçlıklarının mabed-i râzı,
Bir makberenin zıll-ı beyazı,
Vahşî, ebedî samt ü sükûnu arasından
Bir nehr-i zümrüt akar iklim-i leyâle…
Bir nehr-i zümrüt… Uyuyan dalgalarından
Bir nağme-i rûya sürünür umk-ı zılâle…
Sahillerinin samtına bir lahn-ı peyemres
Tenhalığı tenvim eden âheste, mükedder
Bir ses
Yapraklara rüzgârlara "Artık o büyük!" der.

17 Teşrîn-i Evvel 326

Süleyman Bahri

AŞK FESÂNELERİ
1
MENSÛR BÂLÂDLAR

[Halide Salih, S. 25, 1910/ 23 Teşrîn-i Evvel 1326, s. 30-32]

Babil'in Asma Bahçeleri, benim için inşa edilmişti. Ben Buhtunnasar'ın sevgilisi "Aştoret"tim. İsmini taşıdığım ilâhe kadar güzel, onun gibi bütün erken rûhlarını sayd eden ipekten bir ağ giyerdim. Eteklerime bir kere başını koyan bî-çareler nermîn ipek teller içinde mahvolurlar, çabaladıkça, bağlanır boğulurlardı. En ufak emrimle en ehemmiyetsiz işaretimle kanlar dere gibi akar, insanlar koyun gibi boğazlanır; en büyük bir memleket arzularımın şekil ve levniyle şekil alır ve bütün bir dünyâya hükmeden bir tâcdâr-ı muazzam beyâz ayaklarımın altında en zebûn ve aciz bir esir gibi sürünürdü.

Fakat ben yine memnun değildim; hayır! Yıldızları yatak odama âdî bir kandîl gibi yaksalar, güneş bütün ateşiyle sarayımı ısıtsa, arz sevdiğim çiçeklere bürünmüş husûsî bahçem olsa, gözümde yoktu.

Çünkü rûhumda bir nokta, en derin ve hâkim bir nokta boştu. Onu ne şaşa-i dârât, ne bütün insanların ubûdiyet ve kanları ne de bütün ecrâmıyla semavât dolduramıyordu. Çünkü o nokta mevcûdiyetimin en ince zerrâtına kadar sükûnet ve haz getirecek bir varlık, bir eş bekliyordu.

Bir gün bahçemin en müzehher en rengîn çiçek bulutlarının muattar kucaklarında yatarken arz-ı Filistin'den muzafferân avdet eden askerlerin âvâzelerini ve silahlarının Belonya'yı çak çak eden şakırtılarını duydum. Şimdi ayağımın altında ne kadar esir ateşlere yanacak, ne kadarının gözleri delinecek, ne kadarının diri diri derisi soyulacak! Ne işkenceler ne ızdırâplar ve ne acılar terennüm eden feryâtlarla kan dereleri kışkırarak hem-âheng akacaklar! Bütün bahçemin severek yetiştirdiğim al gelincik tarlalarından daha al, daha ateşîn bir renkle rûy-ı zemîn yıkanacak, boyanacaktı!

Belki de Buhtunnasar gelip bana yeni işkenceler soracaktı. Mabetlerinde, hayâtlarında, ilahlarında işkenceye tapınân bu zalim ve hunhar kavim belki de beni onlara duydurduğum işkenceler için severlerdi. Bütün âleme bir ilah gibi ölüm ve kan saçan Buhtunnasar bile işkencesini gelir benden alırdı. Âlem üzerinde insanların hayatı üzerinde mutlak bir hükümle hüküm süren bu hükümdarın boğazladığı tebaası gibi boğazlandığı anlar vardı ne kadar zaman bilâ-sebep onun mütetevvic başını kapımın önünde mermerlere vurdurarak saatlerce yaralanmış bir arslan gibi kükretmiş inletmiştim! O gece semâyı taklit eden siyah tavanımın gümüş ziyâdâr yıldızlarını seyrederken Buhtunnasar'ın geldiğini duydum. Yavaş yavaş silahlarını oda kapısına bıraktı, bir yılan gibi sürünerek bana doğru geldi.

"Aştoret" dedi. Filistin'de her şeyi zapt ettim, memleketi baştan başa yaktım, yıktım. Fakat orada tek bir rûhu zapt edemedim. O da askerlerinin başındaki serseriye benzeyen bir adam, gözlerinde ölümün her şekline gülen, şecî bir rûh! Ben

onu zapt edememeye asla tahammül etmem! Karşımda tamamen kendine mâlik olan bu adamın gözlerinde mutlak korku görmek isterim. Söyle onu nasıl ince bir işkence ile titreteyim?

-Yarın onu huzuruma getirsinler. Ben ne yapacağımı bilirim, dedim.

Ertesi gün "Altın Güneş" divân odasına gittim. Tavanı üzerine güneşin şekli hak edilmiş murassa altın bir parçaydı. Duvarları ile zemini zer-i zîfderetin sarı ateşiyle yanıyordu; ben sarı saçlarımı altın bir fileye, sarışın vücudumu altın bir ağa sararak bu altın odanın içinde arzın bir daha göremeyeceği debdebe ve ihtişamla güzelleştim. En ince en büyük sanatkârların işlediği altın tahtım üzerinde bekledim. Kapının murassa altın tellerle işlenmiş perdesini siyah bir el kaldırdı, bir an sonra beni İsrâil'in Buhtunnasar'dan korkmayan çocuğu girdi.

Fakat ben kudret-i hasenemden o kadar emindim ki güneşlere, mabetlere, mabutlara secde etmeyen en serkeş rûhlar güzelliğimin karşısında yerlere kapanır tapınırdı.

Bir hayvan derisine sarılmış. Kolları, bacaklarının bir kısmı küşade, omuzuna yünden örme bir abâ atılmış bir adam içeri girdi. Ortadan yüksek, mütenâsip vücudu Babil kahramanlarının siyah kordonlar gibi adalâtı kabaran kara kollarına benzememekle beraber bütün vücudunun beyaz düz sathında sâkit ve mütmain bir kudret hissediliyordu. Biraz yanmış beyaz uzun çehresi şimdiye kadar tahayyül bile edemediğim bir rûhaniyetle çenesine doğru inceliyor, omuzlarında kırıntılı zengin sarı saçları dalgalanıyor, gözlerinde denizler ve semaların her yeşil ve mavi ânâtını rûhunun ağır gölgeleriyle mezc etmiş bir ziyâ-yı rengin o kadar seneler, o kadar hayât arasında nüfûz edilmeyen boş nokta-i rûhuma akıp doluyordu.

Ne şaşaa-i dârât, ne bütün insanların ubûdiyet ve kanları ne de bütün ecrâmıyla semâvâtın dolduramadığı rûhum şimdi bütün varlığımın ensâcına vurulan bir nurla beni aydınlattı. Artık ne şaşaa-i dârât, ne insanların ûbudiyet ve kanları ne de bütün ecrâmıyla semâvât vardı. Her şey kâinat rûhumdan hissimden silinmişti, bir

onun gözlerinden akan ziyâ, bir de benim rûhumdan kabaran saadet-i mutlaka vardı.

Tahtımdan indim onun sabit ve ziyâdâr gözlerine doğru dizlerimin üstünde gittim. Başımdan altın fileyi fırlattım, yerlere düşen altın saçlarımla onun tâ arz-ı Filistin'den beri taşlar üzerinde yarılarak yürüyen ayaklarını sardım.

- Sen de benim nihâyetsiz zamandan beri boş ve seni bekleyen rûhumu öylece aşkın altın telleriyle sar, dedim.

Bir zaman cevap vermedi. Konuştuğu vakit sesinde henüz varlığından haberdâr olduğum bir mabûdun muazzam ve necât-bahş rahmeti inliyordu.

- Kadın, dedi, "Yehova" senin rûhuna nihâyet hitâp etti, sen de beni İsrâil'in canlarını kurtararak mukabele et!

Başımı kaldırdım rûhumda yeni gelen bir ikyâd-ı mutlakla:

- Peki, dedim, fakat bana bir nazar, ufak bir nevâziş vermez misin? Seni ne kadar ne kadar zamandır bekledim.

Uzun yumuşak ellerini başıma uzattı. Fakat o an Buhtunnasar gözlerinden alevler saçarak içeri atladı.

- Bu serseriyi kendine âşık etmek için mi huzûruna çağırdın? Kaldırın diye kükredi.

O vakit artık hissettim ki insanların üzerine câri olan bütün füsûn, bütün tılsımım bitmişti. Ve insanlarda oynayabilip münkad ettiğim canavarlık karşısında aciz kalmıştım. Buhtunnasar'ın son emri o zamandan hatırımda kalan son şeydi:

- Aştoret'ı saçlarından Asma Bahçe'ye asınız. Evlâd-ı İsrâilî gözleri altında boğazlayınız!

23 Teşrîn-i Evvel 1326

Halide Salih

MAHSÛL-I TETKİK VE TETEBBU

[Safvet Nezihi, S. 25, 1910/ 1326, s. 33-43]

İstanbul Köpekleri - Şehir emânetinde faâliyet, teşebbüs-i nezâfet-perveri bulunmadığına, hatta bulunma ihtimali olmadığına kanî olanlara irâe edilecek bir delîl-i katî var: Köpeklerin mümkün mertebe ortadan toplanmış ve kaldırılmış olması. Aman yâ Rab! Bu ne mühim ve beynelmilel bir mesele teşkil etti… Bundan yarım asır evvel şimdi lâşeleri Marmara Denizi'nin sathında yüzen veya balıklara mekül olup giden İstanbul kilâbının ecdâdı imhâ edilmek istenildiği ve bu husûs hakkında emr-i pâdişâhî istihsal olunduğu zaman ortaya bir yâvesrâ çıkmış, "av ave" namıyla meşhur tazarru-nameyi tertip ile kilâbın müdâfi-i hukuku olmuş. Pertev Paşa merhum av avesiyle merhamet-i pâdişâhîyi celp ederek Pây-i Taht-ı Osmânî'nin müzeyyenât-ı tabîyesinden ad edilen köpekleri ölüm tehlikesinden kurtarmış… Zehî himmet!

Bizde de o zaman bir himâye-i hayvanât cemiyeti mevcut olsaydı, merhuma bir tahlisiye madalyası verilirdi!

Devr-i istîdâtta en serbest, ferîh u fehûr yaşamış olan köpeklere devr-i hürriyet bir seyf-i katî gibi baştan etti. İnsanları serbesti-i tâma layık gören meşrûtiyet köpekleri sanâdid-i istibdat gibi adalara nefî ve tağrip eyledi. Evvelkiler yine naz ve naim içinde yaşıyor; bunlar ise açlıktan, susuzluktan mahv ve ifnâ edildi. Bizde garip bir hâlet-i rûhiye var: Cehalet sûver-i itikâdiyemizi de şâyân-ı hayret bir hale koymuş... Mesela hayvanata terahhum lâzım, fakat merhamet ne sûretle ve hangi ahvâlde olmalıdır? Bunu takdir edemiyoruz. Bu taassub-ı cahilâne sevkiyle ve merhamet yaldızıyla mücellâ olarak öyle merhametsizlikler ediyoruz ki bunu teşrîh etmek insanın his-i teferrut ve istikrâhıyla tüylerini ürpertiyor. Mesela… Mesela… Hangi birini tadâd ve tasvir edelim, mesela yine bu köpekler meselesi. Şunu itirâf edelim ki şehr-emânetinin inkılaptan biri yaptığı ciddi bir hizmet, şeraâit-i hâzıra-i medeniyeye muvâfık attığı bir hatve-i muvaffakîyet köpeklerin ortadan

kaldırılmasıdır. Bunun müteşebbisleri, âmilleri şâyeste-i takdîr birtakım hastalıkları ekmel ve eazz mahlûkat olan insanlara neşr ve telkîh eden bu hayvanâtı şehrimiz esvâkının ziînet-i tabîîyesi gibi muhâfaza etmekten, bunu bir his-i merhamet pûşîde-i riyâkârisiyle setr etmekten ne çıkacaktı. Muhâfazakârlığın, zavâhir-perestliğin mağlubu olup kalmışız. Müteşebbisâne bir hatve-i terakki atmak için lüzumundan pek fazla düşünüyoruz. Çünkü itiyâdât-ı beldenin, zulumât-ı cehil ile âlude mu'tekadât-ı garîbenin mahkumuyuz. Abdülhamîd bile "Hülagü" ye rahmet okutacak şedâit-i istibdatını -sabır ve tahammül ehli- namını taşıması lâzım gelen bu millet-i mazlûme üzerinde tatbîk ederken bu iki mühim nokta üzerinde müteyakkız ve müsâit bulunurdu. Ezerdi, yakardı, fakat itiyâdât-ı avâm-ı perestâneye dokunmazdı. Mülkî mahva, milleti ifnâya yürürdü, ancak itikâdât-ı batılayı okşardı! Şehr-emâneti de o meslek-i maslahat-âmîze tevessüle mecbur kaldı. İnsanların rahatına, refahına sarf edilmesi lâzım gelen birçok paralar bu yolda bî-lâ lüzum ifnâ edildi. Günlerce, aylarca hayvanât işkence ve azâba maruz ve mahkûm bırakıldı ve nihâyet cümlesi fenâ-yâb olarak Marmara Denizi'nin sine-i mevâcı üzerine terk edildi. Şimdi insaf edelim: Bu perhiz ne bu… Ne!

Geçenlerde ortalığa garip bir rivayet intişar etti: Şehr-i emâneti mâvnalarla köpekleri Hayırsız Ada'dan tekrar nakil ederek şehre salıveriyormuş. Bu şâyia meydan-ı hâlî ve şehri cevelâna müsait bulunan civar karyeler köpeklerinin şehre yayılmış olmasından galat olacak şehremâneti sıhhiye memûrîn-ı ekâbirinden biriyle bu bahis üzerine idâre-i makal ederken nükte-pîrâ olan o zat manidar bir sûrette tebessüm etti:

- Bundan kati bir yalan olamaz… Dedi.
- Neden?
- Çünkü Hayırsız Ada'da bir tek ama bir tek köpek kalmadı da ondan.
- Ey! Bunlar ne oldular?
- Ne olacaklar!... Öldüler...

Evet, doğru. Ölmüşler, açlıktan, susuzluktan, vatan-ı cüdâ kalmak azabından, birbirleriyle didişmekten ölmüşler. Şehr-i emâneti, İstanbul vilayeti ne kadar tekzîp ederse etsin oraya yığılan elli altmış bin hayvandan mürekkeb bir kitle-i

mahlûkat mahv-ı fenâya mahkûm edilmiş, ancak işkence ile ızdırâp ile… Azap ile. Hayırsız Ada ihtimal tarîhinde kilâbın engîzîsyon cezîresi namını alacak, bu ufak ameliye-i cerrâhiye-i imhâiyenin şehr-i emânetine kaça mâl olduğunu bilemem. Fakat sathî bir tahmin ile diyebilirim ki herhalde buna hasredilen para bir iki caddemizi tezyîn ve tevsî etmeye kifâyet edebilecek bir raddededir. Bu sûret-i ifnâiyenin neden iltizâm edildiğini sormak nâ-becâ! Çünkü halkın itikâdât-ı garîbesini okşanılmak matlûb, himâye-i merhamet-kârı sanîası püşîdesiyle örtülmüş bir katliam-ı kilâb-ı mültezim. Bu sanîalara, şu riyakârlıklara ne lüzum vardı! Köpekleri ortadan kaldırmak matlûb mı, bu icrâat menâfi müstelzim mi? O halde onlar şüphesiz ifnâ ve imha edilecek… İfnâ için en az ızdırâp-âver olan sûret insaniyeten tercih edilir. Köpekleri birer saniye zarfında itlâf edebilecek ve derisinden menfaat istihsâl eyleyecek makineler mevcutken onları aylarca zaman ecel ile pençeleşmeye terk etmek insaniyete, mutekadât-ı vicdaniyeye muvâfık olabilir mi? Fikrimi daha ziyâde tevzîh için diyeyim ki: Bu meselede iki şık var. Biri masrafı müstelzim, faideyi müntic değil; bilakis muzırrât sıhhıiyesi ayân. Bunlar işin cihât-ı maddiyesi, hissiyât ve vicdâniyât noktasından ise pek çok avârızı mucip. Aylarca zaman güneşin tesîrât-ı muhrikası altında açlıkla, denizle, yek-diğeriyle pençeleşmeye terk edilmiş olan binlerce hayvânâtın şu hâlet-i ihtizârı insaniyete, mürüvvete, hamiyete, mutekadât-ı vicdaniyeye cisbân olmasa gerek. Diğeri ise masrafı mucib değil. Bilakis şehr-emânetine açıktan vâridât temin edecek. Muzırrât-ı sıhhıyeyi dâî değil; çünkü lâşeler deniz yüzünde yüzecek değil; toprak altına gömülecek. Derilerinden güzel eldivenler yapılacak. O sanata revâc verilmiş olacak. İki şıkkın muhsinât ile muzırrâtını siz mukayese ediniz. Şehr-i emâneti sıhhate muzır, insaniyete muhâlif, mesârifi mûcib olan ikinci şıkkı tercih ve onu icrâya kıyam etmiştir. Niçin? Çünkü avâm-ı halkın teheyüc-i itikâdât-ı bâtılasından korkuyor. Mesela bir kısım cahil halk diyecek ki:

- Köpekleri diri diri öldürüyorlarmış; bu nehc-i şerîye muvâfık değildir. Ancak onlar yine diri diri öldürüldü; hem de ızdırâp-ı cangüdâz ile işkence ile ifnâ edildi. O derece ki en mühim hadisat-ı siyasiyenin bile kendilerini işgal etmediği himâye-i hayvanat cemiyetleri bundan müteessir oldular. Zât-ı şâhâneye telgrafla müracaat ettiler. İstirham eylediler ve dediler ki:

- Bir katre zehir ızdırabât-ı ecel ile uğraşan bu bedbaht hayvanlar için ayn-ı inâyettir, mahz-ı merhamettir.

Dinlemedik. Âlem-i medeniyetin bazı büyük şairleri, maruf muharrirleri ölüme mahkûm şu bedbaht hayvanlar için birer sayha-i elem fırlattılar. Almanya'nın en büyük şairlerinden biri son dem-i hayâtında bu köpekler için bir manzume inşat etti. Pier Loti, Pier Mil gibi meşhur muharrirler kalemlerini onların feryâd-nâle güzârına tercüman ettiler. Tesiri olmadı. Nihâyet hepsi öldü. Lâşeleri denize atıldı. Marmara'nın sath-ı kebûdı üzerinde şimdi çalkanup duruyor. Zihi hiss-i merhamet!…

***

Köpeklerin Hayırsız Ada'ya sürüldüğü zaman merhamet vadisinde o kadar atıp tutan halktan acaba hiçbir fert gidip orada bunları görmüş müdür? Ne gezer… Bizim atıp tutmamız, vâdi-i cidâl-cûyânede feryâd istimdâtkârânemiz hep hevâiyyyât şakşakiyât üzerinedir. Ben halkımızın tabâyi ve fıtratnı tetebbuatımın dolayısıyla sûret-i katiyede eminim ki ne şehr-emâneti ekâbir memurunundan biri ve ne de halkımızdan sahib-i merak ve merhamet bir zât oraya kadar gitmek külfetine, zahmetine katlanmıştır. Biz burnumuzun önünde cereyan eden ahvâle de yine başkalarının müşahedâtıyla, tetebbuatıyla vakıf olmaya alışkınız. "Jurnâl" gazetesinde meşhur karikatürist "Sem" in Hayırsız Ada'ya ve oradaki köpeklere ait bir makalesini okumuştum. Karîn-i kirâma o makaledeki müellim noktaları tercüme ve nakletmek isterim.

Bizim karikatürist "Cem" Türkiye için vâdî-i hezl-i tersimde her ne ise Fransa için –bittabi terakkiyât-ı medeniyedeki nispet dâiresinde– Sem de odur. Bu sâhib-i hüner ve marifet geçen haziranda İstanbul'a gelmiş. Dostlarından birinin husûsi vapuruyla Hayırsız Ada'ya gitmiş. İstanbul köpeklerini menfâlarında görmüş. Birâz da şimdi sözü bu karikatüriste bırakalım:

"Hakikat bu köpek adasını yakından gördüm. Nefret-âver bir manzara teşkil ediyordu. Bunu tahattur ettikçe daima bir hiss-i zucret ve istikrâh duyacağım. Ne

hâcet! İşte size hikâye edeyim. Dostlarımdan biri geçen haziranda kendisine "yat"ında mülaki olmak üzere beni İstanbul'a davet etmişti. Oraya muvâsalatte -marûf olan rivayet ve masallarda menkûl olduğu vecihle- İstanbul sokaklarını münhasıran kilâb… Ve hüsn-i nîyât ile ferş edilmiş bulacağımı ümît ediyordum. [73]

"Fakat kemâl-i hayret ve istiğrabla gördüm ki köpekler hemen hemen kamilen ortadan kalkmış. Bu bir sürü mütevattının kilâb acaba ne oldu? Onların seksen bin raddesinde olduğu rivayet ediliyordu. Bana anlattılar ki bir tedbir-i sıhhî ve nezafet-i kesterî olmak üzere bu köpekleri -dîn-i İslam itlâf-ı hayvanata muhalif olduğundan dolayı- İstanbul civarında kâin Hayırsız Ada'ya takım takım sürmüşler. Bu bedbaht hayvanlar hakkında müthiş, müellim rivâyât deverân ediyordu: Açlıktan, susuzluktan birbirini yiyorlarmış.

Muhibbim tarafından verilen bir ziyâfette ben de hâzır bulundum. Türkiye'nin idâre-i dâhiliyesine mensup en büyük bir memur bizi temin etti ki köpekler şehrin temîn-i nezâfeti için o adaya tebîd edilmişlerdir, bunların devam-ı hayâtı için hükümet tahsisat verdiğinden yiyecekleri vardır; yani onlara münzeviyane bir hayât-ı câvîdani bahşolunmuştur. Bu izâhât-ı mukniâne üzerine biz de mutmain olarak ve bu ada üzerinde serbest serbest ve huzur ve rahatla yaşayan köpeklerin hayât-ı mesudelerinden dolayı kalben münşerah olduk."

Makalenin bundan sonraki kısmı bir gün tesâdüfen İstanbul'dan geçerken şu mahûd kafesli arabalarla maşalı köpek toplayıcıların harekât-ı vahşiyânelerini tasvir ediyor ki İstanbul halkından her fert bunu görmüş olacağından bu kısmın tercüme ve naklinden ferâgat ettim. "Sem" tasviratını bütün hakayıkıyla ve o hakikatlerin çıplaklığıyla çizmekte olduğundan bu nukatı hazf etmeyi evlâ gördüm.

Bunu görmekliğimizi müteakip hükümetin himâyet ve sahâbet-i resmiyesi hakkında doğru bir fikir hâsıl ettik ve İstanbul'u terk etmek için Marmara'yı geçeceğimiz zaman köpeklerin menfâsı olan bu adaya uğramağa karar verdik. Haziran'ın on ikinci günü badel-zuhr saat birde İstanbul limanından tahrîk-i çarh-ı

[73] Şehr-emâneti bunu bir levha halinde yazdırarak meclis-i emânetin der u dîvârına talîk etmelidir.

azîmet etmiştik. Tahammül-güdâz denilecek derecede sıcâk bir gündü. Deniz ziyâ-yı şemsin tesirâtından solmuş, reng-i kebûdunu kaybetmiş gibi bir halde; sath-ı mârâkid zannediliyordu. Bu mukavemetsiz harâretten bitap düşen Marmara harekete kudret-yâb değil. Sıcağın mukavemet-i ber-endaz tesirinden kurtulmak için kabineme çekilmiştim. Biraz gözlerimi kapayarak uykuya dalmışım. Rüyamda mahuf şeyler görmüştüm. Lâşeler, müteafin bir kitle-i muzahrafât.

"Vapur durmuştu. Hemen kalktım. Alelacele merdivenleri çıkarak, güverteye kendimi attım. Lâşelerin neşredebileceği müteffin bir koku. Bir havâ-yı mazîk-ı mesmûm. Beni karşıladı. Kapıdan mevkinde içtima etmiş olan dostlarımın yanına çıktım. Hepsi mendilleriyle burunlarını tıkamışlardı. Koku o derece müstekrih ve gayr-ı kabil-i tahammüldü. İkinci kaptan hemen emir verdi.

Kamaraların kapılarını, pencerelerini kapadılar; matbahı vapurun sâir aksâm-ı dahiliyesini sık sık set ettiler. Bu müteaffen ve mesmûm havanın vapur dâhilini sem-dâr etmesi bu sûretle menedilmiş oldu. Bir mil uzakta ağaçtan, nebâttan mahrum yalçın bir kayadan ibaret olan bir ada gözüküyordu. Güneşin ziyâsı kabiliyet-i rûyetimi azaltmış olduğundan üzerinde meskûn olan mahlûkâtı evvelce layıkıyle fark edememiştim. Zannediyorum ki bu ada üzerindeki taşlar müteharrik, azim bir kitle halinde çalkalanıyor, kaynaşıyor. Bu galat rüyesi güneşin tesirine atfediyordum. Vapurumuz süratini tadîl etti. Bu vebali hevâ-yı nesimi dahilinde ağır ağır ilerliyorduk."

Mösyö Sem, makalesinin bu noktasında adanın manzara-i umumiyesini uzun uzadıya tasvir ediyor. Yalçın kayadan ibaret bir ada. Köpekler, üzerinde karınca gibi kaynıyor. Bir kısmı denizin sahiline yayılmış; güneşin tesîrât-ı muhrikasından kurtulmak ve biraz serinlemek için kendilerini suya fırlatıp atmış. Diğer bir kısmı yalçın kayaların tepelerine tırmanıp çıkmış; adeta tiyatrolardaki panoramaları gösterir gibi bir manzara-i müellime vücuda getirmiş.

"Yaklaştıkça ahvâl ve menâzır daha ayân oluyor. Dürbüne ihtiyâç-ı mes etmeksizin gözlerimle her şeyi, bu bî-çare hayvanâtın harekât-ı mezbûhânesini

görüyor ve takip ediyorduk. Köpeklerin en mühim kısmı sahili takip eden kayalık üzerinde müctemi bulunuyordu. Bunlar kendilerini denize atmak ve fart-ı ateşten, hararetten kurtulmak maksadıyla suya mülâki olmak için yek-diğerinin üzerinden yürümeye, birbirleriyle çekişmeye uğraşıyorlar. Pek çokları harâret-i şemsten kavrulmuş olan âzâsına biraz serinlik vermek emeliyle denizin üzerinde tâb ve takatten kalıncaya kadar yüzüyorlar ve ötede beride görünen lâşelerin etrafında dolaşarak, çabalayarak, birer parça et koparmaya çalışıyorlar… Karadaki diğer kısmı ufak bir gölge bulabilmek için taş kovuklarına ilticâ için delik deşik arıyorlar… Diğer bir kısmı ise adeta cinnet-i mutlaka halindeymiş gibi bir savlet-i serîa ile muttasıl öteye beriye koşuyorlar. Bir deverân-ı dâimi-i mecnûnâne yapıyorlar…

"Seslerini şimdi layıkıyla duyuyorduk. İşittiğimiz bu avavaler köpek havlaması değil adeta insan nâle ve feryâdı, beşer enîn ve inkısarıydı. Geminin kaptanı vapurun düdüğünü çaldırttı. Bu bî-çâre hayvânât bunu bir sadâ-yı imdât gibi telakki ettiler. Buna şu meşûm adadan nasıl bir sadâ-yı meded-i ceveyâne ile cevap verilmiş olduğunu size tasvir edemem.

"Bilmem hayâliniz önüne getiriyor musunuz? Feryat ve enîn saçan bir yalçın kaya, bir yanardağın feverânı gibi ateş yerine, duman makamına müellim ve müez, süzüşlü nâle-i istimdâd savuran şûre-zâr bir ada, açlıklarını susuzluklarını, tabakât-ı hevâiyeye yaymak için açılmış olan binlerce ağızlar… Ne müthiş, ne müellim manzara!.. Hiss-i elem ve istikrâhla kalbim rencîde ve müteessir olmadıkça bu hâtıra-i müdhişeyi zihnimden geçiremiyorum.

"Vapurun takrîbini gören köpekler yüze yüze yaklaşıyorlardı. Zannoluyor ki bunlar bir kaza neticesi olarak denize dökülen birtakım ebnâ-yı beşerdi. Boğulmaya ramak kalan insanlar gibi tâb u takatten kalmış bir hareket-i mezbûhâne ile vapurun etrafında dolaştıkça fersiz kalan nazarlarını celb-i merhamet için bize atfediyorlardı. Dikkatle bakıyorduk: Pek çoğu yara bere içinde. Kulakları kısmen yenmiş; cerîhalarından akan kırmızı mavi denizin sathında bazen birer iz bırakıyor, üzerlerinde martıların uçuştuğu lâşelerle kısım kısım lekedâr edilmiş olan mavi denizin sutûh-ı râkidesi üzerinde mülevves çizgiler vücuda getiriyor."

"Vapurda mevcut olan bir İngiliz kızı gemicilere yalvarıyor, bağırıyordu:

"Aman şu zavallı hayvanları itlâf ediniz…"

"Vapur hareket etti. Bir kilometre mesafeye kadar dem-i ihtizârda ölümüyle pençeleşen köpekler bizi son bir gayret-i nevmidâne ile takibe çalışıyorlardı. Vapurun dalgaları onları emvâc-ı muhnikasıyla batırıyor, boğuyor, öldürüyordu.

"Uzaktan bir romorkörün adaya doğru geldiğini gördük. Arkasında iki mâvna köpek dolu pek çok kafesleri muhteviydi. Hayırsız Ada'nın aç sekinesine İstanbul'dan taze köpek eti getiriyorlardı. İhtimal ki "Köpekleri itâm ediyoruz." demelerinin manâ ve hikmeti buydu."

"Biz uzaklaştık. Marmara'nın sath-ı kebûdîsi üzerinde bir siyah nokta halinde kalan bu müthiş manzaralı adadan nazarlarımızı çeviremedik. O akşam da hiçbirimiz yemek yiyemedik."

Mösyö Sem'in makalesini telhîs ettim. Fransızcası daha müellim ve müessir bir sûrette kaleme alınmıştı. Bu izâhât-ı vicdân-güdâz üzerine şimdi taassub-ı câhilâneye kapılan bîçârelere, o efkârı okşamak için bu gibi mürâiyâne harekâta kıyâmeden ve o vâdî-i sakîmede yürümeyi revâ gören zevâta sorarım ki:

- Köpekleri hiçbir veca ve elem hissettirmeksizin ânî olarak itlâf etmek mi muvâfık-ı merhamet ve nasafettir yoksa böyle günlerce, haftalarca, aylarca ölümle pençeleşerek ölmeye sevk eylemek mi?

Encümen-i Dâniş'te Bir Kadın- Fransız Encümen-i Dâniş'ini meşhur Kardinal Richelieu teşkil ettiği zaman Fransa'da "fenimizm"den eser yoktu. Kadın ile erkek arasında müsâvât-ı tâmme iddiası o zamanın efkâr ve temayülâtına tevâfuk edebilmesi ihtimal olmadığı cihetle Encümen-i Dâniş'in nizâmnamesine kırk erkek âzânın intihabı kaydı derc edilmiş. O halde kadınlar bu şerefe nâiliyyetten mahrûm bırakılmış. İki asırlık terakkıyât-ı fikriye o kaide-i mevzûayı ihlâl edemedi. Fransız

Encümen-i Dâniş'ine âzâ olabilmek için birtakım şerâit, kuyûd-ı resmiye ve âdât-ı meriye vardır ki marûf muharrirlerinden birçoğunu oradan uzaklaştırmıştır. Mesela Alphonse Daudet, Goncourt Biraderler vesâire. Encümen-i Dânişe kabul edilmiş olmak emelini beslememişler ve o yolda bir tecrübe-i talia kalkışmamışlardır. Fransa'nın marûf muharrirlerinden olan Goncourt Biraderler'in büyüğü vefat ettiği zaman bütün servet-i metrûkesini serbest-i efkâr üzerine, kuyûd-ı resmîyeden muarrâ esaslar üzerine teşkil edilecek bir Encümen-i Dâniş'in vücuda getirilmesine hasr ve vakfetmiştir. On âzâsı bulunan bir ikinci Encümen-i Dâniş işte bu sûretle vücuda geldi. Bunun âzâsından bulunan "Jules Renard"ın[74] ahîran vefat etmiş olması üzerine yerine diğer birinin intihâbı icrâ edilmiş. Âzâdan yedisinin reyleri erbâb-ı kalemden bir kadın üzerinde içtima ve temerküz etmiş. Bu mesut kadın muharrire-i şehîre Judith Gautier'dir.

Judith Gautier, şair-i meşhur Thephile Gautier'in kızıdır. Eyyâm-ı sabâvetini bir muhît-i ilim ve irfânda geçirmiş olan bu lâtif kızcağız Peder-i Büzürgvârının meclis-i müsâhabetine müdavim bulunan en parlak fikirlerinden, en büyük âlimlerinden iktibâs-ı dâniş ve kemâl etmiştir. On beş on altı yaşlarında bir rahipten Çin lisanını tahsil etmiş ve "*Livre de Yade*" namında ilk eserini aksâ-yı şarkın edebiyat ve zühre-i belâgatından iktibâs ve ittibâ sûretiyle vücuda getirmiştir. Judith Gautier kalemini fikr-i cevâlini hemen munhasıran henüz layıkıyla tanınmamış ve tetkîk edilmemiş olan aksâ-yı şarka hasr etmiş gibidir. Şâir ve muharrir-i şehir Katol Mendes ile izdivacını müteakip neşrettiği âsârı Judith Mendes namıyla imzalardı.

Büyük akademi âzâsından ve sehhar-ı erbab-ı kalemden olan "Anatole France" bu kadın hakkında diyor ki: "Judith Gautier Çin'i Japonya'yı görmedi; fakat ondan daha iyi bir şey yaptı. Onları fikir ve hâtırasında yaşattı, sevimli mahlûkat tefekküriyle oralarını doldurdu, aşkının, fikrinin mahsulâtını aksâ-yı şarkta iskân eyledi. Bu, dehâdan başka ne olabilir?"

[74] Jul Rönar pek ziyâde takdir edilmiş bir müellifti. Muzahhik olan müellifâtı hikemiyyât ile mâlâ-mâldir.

Judith Gautier Encümen-i Dâniş-i ricale ilk azâ intihâb edilen Fransız kadındır.

Safvet Nezîhî

-Kārilerimle Muhâberat- H. Kâmi Bey'e:

Mektubunuzdaki teveccühât ve iltifât beni müstağrak-ı mesâr eyledi. "*Teehhül Aleminde*" românının sizde husûle getirdiği tesirat o hikâyenin kahramanı olan zât ile tesâdüfî olarak müşâbehet-i tamm-ı münâsebetinden ibaret olmasın! Nazarınızda bir kıymet psîkolojisi olan bu român "İkdâm"da tefrika olarak neşredildiği zaman mûcib-i kîl u kal olmuştu. "Vecîhî" merhumun bütün ulviyât-ı âhlâkiye ve tantanât-ı lafzıye ile memlû românlarına alışmış olan kârînin bir kısmı yâbis hakikatlerin teşrihinde -alel husûs- hakikate bu kadar mutabakat etmek şartıyla iltizâm edilen sadeliği hoş görmelidir. Bu muharrir-i acizi Zola mektep edebinin bir şâkird-i nâ-irfânı olmak ve muâşeret-i islâmiyenin kabul edemeyeceği birtakım nâ-revâ teşrîhâtı bir hakikat-i mahza olmak üzere kârîne telkine çalışmaya mütecâsir bulunmakla itham ettiler. Hissiyat-ı hakîkîyeyi uzaktan bütün letâfet-i zavâhir-i perestisiyle göstermeye çalışmak hurdebîn nazarların kârı, doğru düşünen vicdanların kârı değildir. Hissiyatı yalnız zavâhir-i mürâiyânesiyle kabul edenler ve o sûretle kendilerini avutanlar gafil-i hakâyık olanlardır. Tetkîkât-ı rûhiye o hakikatleri, bilcümle çıplaklığı meâyibi rezâiliyle inikâs tezahür ettirir.

Românlar –Masalları kastetmiyorum– psikoloji tetkikatın makes-i zî rûhu olduğuna göre her türlü hakikatler – güzellikleriyle, çirkinlikleriyle hatta her nazara çarpmayacak olan bütün meâyibiyle teşrih-i tevzîh edilmelidir. Zola, mektep-i edebini hakir ve mülevves görmek için hayâtın ledüniyât-ı hakîkîyesini kem nazarla görmek icap eder. Fransa'nın kabrini Pantheon'a nakil eylediği ve bir nam-ı ebedî kazandırdığı Zola gibi birkaç muharrir yetiştirmiş olsaydık; "Therese Raquin'ler gibi, "Later" gibi birkaç müellifât-ı edebiyemiz bulunsaydı!

Românlarda âhlâkiyatın mezmûm ve mayûb kısmını teşrîhten ve şerh edilmesini tasvîbden ictinâb edenler româncılığın bu kısmına muârız ve adüvv kesilenler mutlaka [Jörjavne] gibi hissiyâtı mürettib sinematoğraf menâzırı gibi hoş ve Dilruba görenlerdir. Fakat bakınız âlem-i edebiyatta [Jörjavne] sukût ediyor, fakat

[Kurtliz] gibi hakâyık-ı beyyin muharrirler mevki-belendlerinden düşmüyorlar. Meâyib-i ahlâkiyenin şerh ve tevzîhinden mütevekî olan zevât İtalya'da yeni bir mekteb-i edebin teşkil etmekte olduğundan acaba bî-haber midirler; bu yeni mektep hayâtı yalnız muâyebiyle, mülevvesatıyla tetebbu ediyor. İtilâf neticesiyle bizim görüp geçirdiğimiz ne kadar çirkinlikler, bayağılıklar var ise onları yüzümüze çarpıyorlar. Ben "Edebiyatın gâye-i hayâliyesi bu değildir." derim. Fakat zevkler muhtelif, fikr-i selimine zevk-i edebîsine kâni olduğum bir zat bu vâdide yazılmış bir eserden bahsettiği sırada bana demişti:

- Hissiyâtı çıplak bir halde görmek, büyük bir sanatkârın tersîm eylediği üryân bir kadın levhasına benziyor. Onda en ziyâde nazar-ı dikkate çarpan mayûb noktalar en ziyâde şâyân-ı tetebbu ve tetkîk olan aksâmdır. Bu kitâbı ben enâfis-i âsardan olmak üzere kütüphanemde saklıyorum.

Bu zatın fikri ne derecede musîbdir, onu tayîn edemem. Fakat biz riyâkârlıktan, zavâhir-perestlikden kurtulup da:

- Hakikat-ı hayât zaten müellimdir, âlûde-i muâyebdir… Demeye ve onu şerh ve izâh etmeye cüret-yâb olamayacağız…

S. N.

PARİS MUSÂHABELERİ

[Faik Sabri, S. 25, 1910/ 1326, s. 50- 55]

Bizde henüz doğmamış, henüz kıymeti anlaşılamamış, henüz müntesibîninin terfîh haline bâdî olamamış velhâsıl mevcûdiyeti bile meşkûkiyyette kalmış olan şeylerden biri de şüphesiz sanâyi-i nefîsedir. Yalnız cismi için, yalnız maddiyeti için yaşayan cahil kavimler gibi biz de şimdiye kadar fikre, hisse temas eden bütün

mevcûdiyet-i beşeriyeyi sarsan, rûhu ezen güzelliklere karşı bî-kayd durarak dimâğımızı telzîz edecek huzûzât-ı maneviyeye yabancı kalmışız. Bu acı hakikat Paris gibi sarf-ı hüsne, sarf bedayi'ye makes olan bir şehirde daha ziyâde göze çarpıyor… Burada nazar hangi cihete teveccüh etse bir güzellik görerek rûhu okşâyân bir bedâyi karşısında mebhût kalıyor. Mebânî-i casiyeden en küçük evlere kadar her köşede, her yerde vücudunu gösteren bu sanat-ı bedia insanı gaşy ediyor…

Sanâyi-i nefîsenin bir kavmin âhlâk ve hissiyatı, tebâyi ve etvârı üzerine derin bir tesir icrâ ettiği inkar olunamaz. Bir Fransız'da, bir İtalyan'da bulacağınız, hissedeceğiniz inceliği refikliği bir İngiliz'de bulamazsınız. Ötekiler hüsün ile tenasüp ile ne derecelerde ziyâde münâsebette bulunmuş ise bilakis beriki memlekette o kadar az güzel tablolar, heykeller, binalar ile temasta bulunmuş. Binaenâleyh onda hüsnün intibâı o kadar az kalmıştır… Bilmem bu nazariyeyi daha maddileştirerek ve daha ziyâde tevsî ederek İngilizler arasında Fransız ve İtalyanlardan daha az güzel bulunuşunu, muhitlerinde güzelliğin nedretine haml edebilir miyiz? Her halde şurası muhakkak ki daima kendisini güzel görmeye alışan güzel sahiplerinin kalbine, hissiyatına tefekkürât ve tasavvurâtına hüsn-ü tesîr icrâ etmekten hali kalmıyor…

Bu hakikat bir resim ve heykel müzesini gezerken daha ayân sûrette tecelli ediyor. Burada müzeler her vakit kalabalık olur. Civar köylerden, uzak kasabalardan, yabancı memleketlerden gelen birçok ahali tablolar önünde saatlerle durarak heykellerin karşısında mütefekkir kalarak gözlerini mümkün mertebe bu güzelliklerle doldurmak ister. Paris'in resim ve heykel müzelerinden en ziyâde ziyaret edileni Louvre Müzesi'nden sonra Lüksemburg'dur.

Vasi ve muntazam bir bahçenin bir köşesinde vâkî olan bu bina 1879 senesinden beri meclis-i âyan ittihâz olunan sarayın eski limonluğudur. Bu saray 1620'de Kraliçe Marie De Medici tarafından inşâ ettirilmiş, 1631'de kraliçe sarayını ikinci oğlu Gaston Duke Duralin'e bırakmış vefatından sonra bu saray Düşes De Guise (1678), Kral 14. Louis'nin (1693) olmuş, bilâhare Orlain ailesi yerleşmiş, 1778'de 16. Louis Lüksemburg'u biraderi Kont De Porvenis'e vermiş: İhtilal-i kebîr

zamanında konvansiyon heyeti Toyleri'ye yerleşerek Lüksemburg'u hapishane ittihâz etmiş. Mareşal Donvey, Vikont De Boharne ile zevcesi Josephine (bilahare Napolyon ile izdivaç ederek Fransa imparatoriçesi olan) Heber, Danton, Kamil De Mulan, meşhur ressam David gibi eâzım sırasıyla burada hapsedilmiş hatta David "*Sabin Kadınları'nın Kaçırılması*" namındaki meşhur tarîhi tablosunun taslağını Lüksemburg'tayken hazırlamış. Napolyon'un imparatorluğu zamanında Lüksemburg meclis-i a'yâna tahsis edilmiş… Louis, Filip zamanında 10. Şarl'ın vükelâsı (1830) daha sonraları Polonya'da yakayı ele veren Louis Napolyon Bonapart "Üçüncü Napolyon" (1840) burada muhakeme edilmişler. Bu müze en ziyâde asr-ı ahir artistlerinin âsârını muhtevi olup 19. asırda karakalem ve yağlı boya resmin, heykeltıraşının geçirdiği safahâtı, terakkıyâtı ve bu zamana ait en müntehab âsâr-ı nefiseyi irâe ve klasik ve romantizm meslekleri arasındaki farkı gösterecek güzel bir mikyâs teşkil eder.

Malûm olduğu üzere sanat-ı tersîm mebâdîde tamam beş asır sırf dînî tablolara inhisâr etmiş en ziyâde Hristiyanlık tarîhine ait resimler yapılmıştı. İtalya'da ressamlığın hakîkî mucidi olan "Simabue"den Takarlo Doysler'e; yağlı boya resmin muhtera'ı olan Van Gogh'den 18. asrın Fransız ressamlarına kadar bütün sanatkârlar Hazret-i İsa'nın, havâriyyûnun, azîzlerin hayâtına ait resimler vücuda getirmişlerdi…

İhtilâl-i kebîr ve imparatorluk zamanında <<David>> sanat-ı tersîmde klasik mesleğini ihyâ etmişti. O zamanlar kimse David'in usulünden harice çıkmak istemiyordu. Klasikler bütün sujelerini kurûn-ı ûlâ vekâyînde arıyorlar ve eski medeniyetleri ihyâya çalışıyorlardı. O zamanlar yalnız ressam "Prudhon" David'e tebaiyyet etmeyerek husûsi bir meslek takip ediyordu. Fakat ressamlıkta asıl romantizmi vücuda getiren "Jeriko" oldu. Jeriko, genç yaşında vefat etti, lakin meşhur ressam Delacroix klasik mesleğini ezmeğe muvaffak oldu. Delacroix sujelerini kurûn-ı ûlâ medeniyette aramıyor, "Dante"ten, "Bayron"dan, "Shakespeare"den istiâre ediyor. Tablolarına renk, hayat ve rûh veriyordu... Mamafih David'in Şâkird'i (Engre) klasik mesleğine devam ediyor ve Delacroix'na kadar hatta, resme ehemmiyet vermiyorsa o da renge o kadar aldırmıyordu.

Romantizm mesleğinden sonra hakîkiyyûn mesleğinin zuhuru üzerine ressamlıkta da bir tebeddül görülmemiştir.

Zaten edebiyat ile ressamlık daima birbirleriyle tev'em olarak ilerlemişlerdir. Edebiyatta klasikler muzaffer olduğu vakit ressamlıkta da David'in mesleği makbul olduğu gibi Emil Zola'nın meslek-i hakîkiyyûnu temsile muvaffak olmaya başladığı zamanlarda ressamlıkta da hakîkiyyûn mesleği doğmuştur. Hayâli esaslar, esâtîre ait masallar yerine yavaş yavaş tarihî levhalar tersîmi moda olmuş, daha sonraları ise hayât-ı ruzmerreyi musavvir levhalar vucûda getirilmesi eski meslekleri esasından sarsılmıştı. İşte böylece Courbet ile Millet mesâî-yi beşeriyeyi nefis levhalarla irâe etmişler ve bütün beşeriyetin istinât ettiği iki reng-i azamı, amele ile köylüyü Fransa'da demokrasinin esasını teşkil eden bu iki mühim tipi tanıtmaya çalışmışlardı. "Jül Bruton"un *Orakçılar,* "Roza Bonheur"un *Sapan Sürenler* ve "Pier Roneir"in *İstiridye Avından Avdet* tabloları sanat-ı tersîmde hakîkiyyûnun en ziyâde mûvaffakîyetle vücuda getirdikleri eserlerdir.

Burada tarîhî tablolardan "Cormon"un Salamin Galibleri'ni neşrediyoruz. Ressam bu tabloda milattan 480 sene evvel Salamin'de İran hükümdarı Serhas'ı mağlup eden Temstuklu Ordusu'nun Atina kadınları tarafından sûret-i istikbâlini gösteriyor. Pierre Auguste Renoir'in *İstiridye Avından Avdet* tablosu ile Charles Joshua Chaplin'in *Hâtıra* nam tablosu da Lüksemburg müzesinin en güzel tablolarındandır.

Fakat evvela dini menâzırı sonra kurûn-ı ûlâ medeniyeti, daha sonraları tarîhi tabloları ve en nihâyet hayât-ı içtimaiye ve rûzmerreyi gösteren ressamlık hâl-i hâzırda ne dereceye girmiştir? Bunu anlamak için her sene sonbaharda Paris'te Granpala'da açılan müzeye gitmeli… Bilmem, isterse mübalağa telakki edilsin, bu yeni müzelerde sağa, sola, öne, arkaya velhâsıl dört tarafına nazar eden bir kimse bilâ-ihtiyar gözlerini yere indirmeye mecbur oluyor. Çünkü bütün bu yeni tabloların her biri yüz kızartacak süjelere temas etmiş bulunuyor… Acaba ressamlar yarım asır evvel başlamış oldukları meslek-i hakîkiyyûnda pek mi ileri gitmiş oluyorlar yoksa şair Gothe'nin: "Sanatkâr olan adam zamanıyla yaşamalı ve onu izaha çalışmalıdır."

dediği gibi asr-ı hâzır medeniyeti bütün hakikati, bütün üryanlığıyla gösterecek başka levhalar mı bulamıyorlar?

Paris

Faik Sabri

KÜÇÜK HİKÂYE
ASIRLARDAN SONRA

[H. E. Said, Sa. 25, 1910/ Pangaltı 6 Eylül 326, s. 65-68]

Bütün sevdiklerimden ayrı bir hayât-ı ebedî yaşıyordum. Bilmem ne kadar sene süren ömrüm derin bir acz ve mahrumiyet içinde bütün mahâsinden, bedâyiden, kadınlıktan uzak olarak bir gün sönüvermişti.

İşte bir kâbus arasından o günü de hatırlıyorum. O gün tabutum bile beni taşımak zahmetinden istinkâf ediyormuşçasına şikâyet-kârâne gıcırdıyor… Sonra bir sürü lâkayd adamlar… Namaz, dua. Bütün o bir ölüye iâne edilen ihtifâlât-ı lâzıme bir angarya olarak mutarredâne yapılıyordu. Ben dudaklarımda yarım kalmış bûseler… Gözlerimde takarrür etmemiş reng-i hayât… Çehremde meyûs bir işmizâz-ı hazîn olduğu halde uyuyor… Bütün o benim için kıbleye teveccüh eden dindaşlarıma medyûn-ı ihtirâm bekliyordum.

Bilmem galiba Eyüp Sultan'ın ayakta duran taşları arasından geçiyorduk. Hazin bir sukût beni mütessellî ediyordu. Hayâtta hiç ehemmiyyet verilmemiş mevcudiyetim sanki o sukût-ı ihtirâm-kârâneden mütelezziz, tebessüm ediyordu.

Yokuşları tırmandık. Bana asırlarca tekaddüm eden eslâfımın melûl nazarları arasından kaçtık… Haliç'in kirli denizine nazır bir tepeye saye veren serviler altında beni yere bıraktılar. Oh… O zaman ihtiyar imamın hasta sesi hazin bir "Tebârake" okurken sert ve haşin bir baltanın taşlara tesadüfi mevcut olmayan sâmiamı yırtıyordu. O anda kalkmak kaybettiğim hayâtın aşksız kucağına ricat etmek

istedim. Fakat beni sevmeyen aşıkalarımın enzâr-ı nefreti anîf bir sille-i tahkîr ile ölü mevcudiyetimi tevkif etti.

İmamın sadâ-yı lâhûtîsî derin bir huşû içinde "Sadak…" derken ben bütün alem muhitâne… Bana bir katre-i girye lutuf etmek için bulutlanan semâya. Çamurlu bir sath-ı helezon halinde uzanan Haliç'e… Ve daha ruyeti kabil olmayan nâ-mütenâhî ufuklara… Uzaklara… O uzaklarda el-an yaşayan insanlara… Sevdiklerime… Adedi pek kalîl olan beni sevenlere son bir selâm-ı vedâ göndermek… Mahrûm nazarlarıyla hayâtımda beni daima hırpalayan, ağlatan kadınlığa son bir bûse yollamak için başımı kaldırmak istedim. Fakat o anda tabutum yerinden oynayarak bilmem nereye doğru alçaldı. Şimdi o bütün beni sevmeyen kadınlar… Ah o siyah carlı siyah peçeli hâtıralar… Yeşil, mavi, ala gözlü melikeler küçücük eldivenleri altında yine birer diken saklı olan mini mini avuçlarıyla sanki üzerime toprak atıyorlardı.

Artık gittikçe üzerimdeki sıklet ziyâdeleşiyor… Mukassî ufkum kararıyor. Sahne-i hayâttaki sisler yavaş yavaş müphemleşiyor. Uzaklaşıyordu.

O kimsesiz mezâr hecri içinde… Siyah ufukların sâmit çevresi arasında bîlâ hareket yatıyordum. Bilmem galiba seneler asırlar geçmişti. Her geçen gün, her geçen asır beni benliğimden tecrid ediyor. Alâik-ı dünyeviyeden büsbütün uzaklaştırıyordu. "İnsan" kelimesini galiba unutmuştum. "Kadın!" Ah… Hatırlıyorum: Vefatımdan altı asır sonra bir kere der-hatır etmiş ve iki asır ağlamıştım. Sonra bir his beni teselli etmiş… Bilmem galiba komşu mezardan bir ses… Bir nevha-i teselli giryelerimi tevkîf eylemişti:

- Rûhum; sus… İşte onların pençelerinden uzaksın ya…

O geceden iki asır daha mürûr etmişti. O gün iskeletimde zinde bir kuvvet… Faâl bir azim duydum. Artık teşekkülât-ı haşebiyyesi toprak olmuş tabutum, kadîd-i heyûlâm üzerinden silinmişti. Oh… Hayâtı… İstanbul'u bütün hıyanetlerine rağmen pek göreceğim gelmişti. Parmak kemiklerim hatırlayamam nasıl bir kuvvetle

toprakları eşelemeye başladı. Bilmem galiba yukarıya doğru… Seyyâl bir cisim gibi kademe kademe yükseliyordum. İşte o anda zannedersem sesler işitir gibi oldum. Ve titredim. Bir darbe daha… İşte hayâtla tekrar rû-be-rû gelecek… On asır evvelki İstanbul'u tekrar görecek. O kadar asır evvelki hâtıraları ihyâ ederek tekrar ağlayacaktım.

Şimdi sesler daha vâzıh işitiliyordu. Sonra sesler ikileşti. Biri ince, narin... Bu, ismini telaffuz etmek istemediğim cinsten olan insan sesiydi.

Bütün kuvvetimi yine o mevcut olmayan sâmiama verdim. Onlar şiirden bahsediyorlardı. Tamamen unutmuş bulunduğum bu kelimeyi çabuk der-hâtır ettim. Seslerin kalını… Şüphesiz <<O>>nun o on asır geç kalmış meçhul zâirenin nişanlısı… Yahut felsefeden bahsediyor, şiiri tamamen felsefî olarak kabul ettirmeğe çalışıyor, eslâfının yetiştiği iklim ve asırda hiçbir şair yetişmediğini kemâl-i nefretle anlatıyordu. Ve: ah rûhum; diyordu. Bu asrın nesli olduğumuza ne kadar müteşekkir olmalıyız. Eslâfımız o vahşî ve kaba ecdadımız biri birini yemekten, yekdiğerinin fenalığına hizmet etmekten, hemcinslerinin ağzından bir lokma ekmeği kapabilmek çarelerini aramaktan başka bir şey düşünememişler. Âhlâksızlık fesat, riya ve şehvet içinde yüzmekten şiir gibi aşk gibi mahsûsât sahasına yükselememişler. Bak azîzem; düşün bir kere seninle o eski nesle merbût olmak bedbahtlığında halk olunmuş olsaydık şimdi böyle kablel-izdivâc aylarca yaşayabilir miydik?

O zaman refîkası müteaccibâne sordu: Ay evvelleri karı koca böyle görüşmezler miymiş?

-Aaa sen tarîh-i millîde okumadın mı? Hani ta… 1910 senesinde tesîs edilen *Tarih-i Osmanî Encümeni'nin* geçen sene neşrettiği "*Edvâr-ı Tarîhiyye*" risâlesini görmedin mi? Orada encümenimizin tarîh tesisi devr-i vahşetin son senelerine tesadüf eder diniliyor. 2870 senesinde müverrih Ahmet Refîk ahfâdından Doktor Vacit Bey'in yazdığı "*Tarîh-i İzdivac*"da da izdivacın kablel-medeniyyet geçirdiği safhalar reşrîh olunmuyor mu? Doktorun iddiasınca 2100 senesinden evvel izdivaç piyanko gibiymiş. Karı koca biri birini "koltuk "tabîr olunan, mahiyeti bugün mechul

kalmış bir nevî merâsim esnasında her şey olup bittikten sonra görürlermiş.

- Demek bu sûretle bir kadınla bir erkeğin birleşmesine izdivaç derlermiş?

- Evet, maateessüf öyle. Hem de bu garâbet karşısında asırların dahileri edipleri şairleri sükût ederlermiş. Vâkıâ o zamanlar dahi filan yokmuş ya…

- Yoo, bu kadar bedbîn olma "Hürriyet-i Hakîkîyye" müellif-i şehiri Tevfik Fikret'i… İlk defa lisân-ı millî ile şiirler inşat ederek ilk Encümen-i Danişin âzâlığına kabul olunan Mehmet Emin Bey'i unutuyorsun.

- Sen çok eskilerden bahsediyorsun. Onların hayât-ı edebîleri devr-i vahşete tesadüf eder.

- Fikret şairmiş değil mi?

- Ooo ona bakarsan hem-asır olarak elliye karîb şair. Fakat nafile. Şiirin mebdeî 2800 senesinden itibâr ediliyor.

Son şiir bahsi üzerine bütün mevcudiyetim ağlamağa hazırlanmıştı. Şiir… Ah demek bu füsân-kâr kelime benden sonra yaşamış. Şimdi de o otuzuncu asrın münekkitleri ağzında çalkalanıyor…

Şâiriyyeti inkâr edilen muâsırînim arasında heyecanla ismimi bekliyordum. Fakat acaba benim de eserlerim, hikâyelerim, şiirlerim… Ah o benim en sevimli çocuklarım… Benim vefatımla boş kalan muhîtimde namımı ihyâ eylemiş miydi?

Filozof lisanlı yine devam etti:

Eski şairler o zaman yalnız "harp" tabir olunan bir nevi münâzaayı. O münâzaalarda (silah) denilen. Bugün enkazı olarak İstanbul, Petersburg ve Tahran müzelerinde birer tane kalmış ve geçen asırdaki âsâr-ı atîka tahribâtında İspanya'da birkaç tane bulunmuş olan bir nevi aletlerin mehâbetinden bâhis manzûmeler yazarlarmış… Daha doğrusu asrın gençleri riya, ahlâksızlık üzerine müessis yazılar yazmakla vakit geçirirlermiş. Yahut o sûretle his ederlermiş. Fakat bu his tabiri de yenidir. Esasen "his", "ihtisas" şiirle hem-asırdır.

O zaman diğeri cevap verdi. Demek asırlarca şu sahne-i histen gelip geçen eski adamlar… Eski şairler, hatta eski kadınlar hep hissizmişler? Demek onların

teşekkülât-ı kalbiyeleri şebekât-ı dimâğıyeleri nâ-tamammış? Bu son sözü bir kadın ağzından işitmek beni birden galeyana getirdi. Uzun müddet dinlediğim tahkirata tahammül etmek… Neslim aleyhinde söylenen her şeyi dinlemek, fakat yalnız bu son ithama sabredememek hissi, bütün mevcudiyetimi sarstı. İskeletimin göz çukurlarından iki üç katrenin hızla sukutunu his eder gibi oldum. Birden onlara haykırmak önümdeki o son toprak tabakasını parçalayarak onlara… O otuzuncu asrın zevc ve zevcesine bağırmak ve hayır efendim; demek istedim. Ben yirminci asrın şairi yalnız hissizliği kabul edemem. Sözünüzü geri alınız ben bir zamanlar sizin gibi böyle hassas böyle inceydim…

Fakat heyhât… Bu son müdâfaamın icrâsı için ettiğim cehdânî de teşekkülât-ı irtibâtiyesi rahne-dâr olmuş kemiklerim birdenbire dağıldı. Parmak kemiklerimle açtığım mecrâ-yı suûddan nâ-gehân yuvarlandım.

Pangaltı 6 Eylül 326

H. E. Said

ULÛM-I HAYÂTİYYEDEN BİR YAPRAK
GÂİYYET-İ HAYÂTİYYE-İ RÛH

[Said Cemil, S. 25, 1910/ 1326, s. 69-80]

Hayâtı izah etmek iddiasında bulunan tenâsül bî-nefsihî nazariyesiyle buna müsteniden beyan mütâlaa eden mâddiyyûn, mesleklerini tehdit eden iflasa karşı Darwin nazariyesinden mühim bir kurredi bulmak hülyâsına düşerek hayâtta mevcûdiyeti inkâr edilemeyen gâiyyet meselesinin (hayvan, benân vesair zî-hayât eşhâsın gerek âzâlarının eşkâlinde ve gerekse vazifelerinde daima faideli bir maksat görülmekte olduğu tecârüb-i fenniye neticesi müsbettir. İslam filozoflarının “gâye” illet” “illet-i gâiyyet” dedikleri şu keyfiyete Avrupa “finalite” diyor. Biz de gâiyyet tabirini münasip gördük.)

Kıymetini olsun tenkîs ve tesâdüften tevellüd etmiş bir şeyi gâiyyet derecesine tenzîl etmek istedikleri ve hâlbuki istinâd ettikleri nazariyenin bizzat kâili olan Darwin'in ve Lamark'ın hayâtta gâiyyeti inkâr ile fikr-i ilhâda gitmek şöyle dursun arif-i bâ olmak iddiasında bulundukları kendi ifâdelerinin harfiyen derci sûretiyle geçen makalede uzun uzadıya bahsedilmişti. Fazla olarak karakterin, dermeyân edildiği vecihle, kabiliyet tahavvülü ve bizzat intikâli ibtidâî bir taazzuv-u evvelin evvelce mevcut olmasını istilzâm edeceği tabii bulunduğundan gâiyyet yine kendiliğinden arz-ı vücûd ediveriyor. Aksi taktirde tekevvün izahsız veya büsbütün gayr-ı kâbil-i îzah kalmış olur.

Şurasını da bilmek lâzım gelir ki tabiatta lâ-alettayin ne karakterin Darwin'in dediği vecihle, öyle nâ-mütenâhî ve gayr-ı muîn bir sûrette tahavvüli ve ne de tahavvül-i müktesebin sûret-i katiyede ve nihâyete kadar intikâl edebilmesi fenâ-i müsb olmadığına dair edile-i kaviye mevcuttur.

Mâddiyûnca eşhâsın istihâlesine bâis olduğu iddiâ edilen mücâdele-i hayâtiye ile ıstıfâ-yı tabiiye gelince bu tarz tevîlin dahî mevcûdiyyet-i hakîkiyyesi yoktur. Bütün mücadele-i hayâtisinin ve ıstıfâ-yı tabiinin inkârı murât olduğu anlaşılmasın bu fikir bizden pek uzak olduktan başka hatırımıza bile gelmez. Reddi arzu edilen şey bu tabirlerin mâddiyûn tarafından olan tarz-ı tevîlleridir. Çünkü ıstıfâ-yı tabîînin vukûğu evvelce temeyyüz etmiş eşhâsdaki tenevvu ve tevârüsün mevcûdiyetine mütavakkıf olduğundan gâiyyetin esbâb-ı mihanikîsi diye ileri sürülen ıstıfâ-yı tabîînin bir sebeb-i evvel olamayacağı ve mücâdele-i hayâtiyenin dahi mâddiyyûnun zannettikleri vecihle eşhas-ı mevcûdenin istihâlesine değil belki temeyyüz etmiş eşhâsın inhitat ederek mahvolmasına bâis olduğu ve binâberîn-i envâğın tesbit ve muhâfazasına hadim esbâbın yegânesi bulunduğu bütün vekâyi-i hayâtiyyeyi sûret-i cedîdede müşâhede edenlerce muhakkaktır.

Tenâsül bî-nefsihî gibi yıkılmış bir esâsa müstenid olan ve Darwinizmden böyle bir netice-i sakîme çıkararak istifâ-yı tabîîyi bir sebep mihâniki gibi 'ad ile gâiyyeti bir şibh-i gâiyyete tenzîl eden meslek-i mâddiyyûnun bir şey îzâh edememesi şöyle dursun, istisnâd-gâhının çürük olması kendinin de ne dereceye

kadar şâyân-ı itimat olacağını gösterir.

Bundan gayr-ı kâbil-i itirâz bir netice çıkıyor ki gâiyyet-i hayât öyle bir takım esbâb-ı mihânikiyyeye merbut bir eser-i tesadüf değildir. Böyle olmayınca murat edilmiş olmaktan kurtulamayacağı tabiidir. Bunun üçüncüsü olamaz, demek ki gâiyyet-i hayâtiyenin sebebi şahs-ı zî-hayâtın maksad-ı morfoloji (eşkâl-i âzâ) ve fizyolojisini taakkul etmiş ve vesâit-i muhtelifeyi o maksada vusûl için tanzim etmekte bulunmuş bir âmil olduğu tezâhür eder. Bu âmil hakkındaki malûmâtı fikrimize ilkâ etmenin yegâne çaresi metin bir mantıktır.

Muzlem olan şu bahsi biraz daha tenvîr etmek ve bâ-husûs ilmin haricine çıkmamak için müşâhedât-ı ilmiyeyi nokta-i istinâd ittihâz edelim. Müşâhedât isbat ediyor ki gâiyyet her şahsın kendisinde merküzdür. Yani şahısta her ne vukû bulursa bulsun yine şahsa râcidir. Gâiyyet her şahsın kendi fâidesini eşhâs-ı sâireninkinden az çok müstekil olan fâidesini gözetir ve belki de bazı defa diğer eşhasın fâideleriyle muharebeye bile girişir. Velhâsıl her şahs-ı zî-hayât gâiyyet-i hayâtiyyesinin âmiline bizzat mâlik bulunuyor ki işte âmil-i mezkûre binlerce seneden beri tahsis edilmiş olan ism-i rûhtur.

Her şahsın vekâyi-i hayâtiyesi bir âheng-i nam teşkil etmekte ve her şeyin bu âhengi itmâm etmeğe gayret edip hilâfında hiçbir şeyin hareket etmemekte bulunduğunu her günkü müşâhedât gösteriyor ki bu hal gâiyyetin her şahıs için bir âmil-i vahîdin esri olmak lâzım geldiğini kabule bizi sevk eder. Zaten vicdân-ı insaniyyetin istişhâdı dahi bütün vekâyi ve hâdisât-ı hayâtiyeyi yegâne bir “ben” “ene” ye ircâ etmek sûretiyle aynı neticeye îsâl eder. Âmil-i mezkûr havâssımıza düşmüyor yani bunu hissetmiyoruz. Havâssımız mademki yalnız avâmil-i hikemiyye ile mütehassıs bulunuyor ve mademki bu âmili hissetmiyoruz bunun min-haysit tabîâ iktidâr-ı hikemiyyeden farklı bir şey olacağı tezahür edeceğinden maddî bir şey olmadıgını kabul etmek icap ediyor. Zaten madde denilen şey, kuvvetin âtıl bir cevheri olduğu kâle alınırsa rûhun gayr-ı maddî olacağına hüküm vermek pek tabiidir.

Madde, iktidar ve rûh-ı tabiatın üç unsur-u müşkilidir. (Burada madde ve

iktidarı ayrı ayrı söylemekle bunların ayrı ayrı şeyler olduğuna kail bulunduğumuza zehâb hâsıl olsun terekkiyât-ı fenniye bugün ispat ediyor ki madde kuvvetin bir şekl-i mütekessifi; kuvvet de maddenin bir şekl-i faâl ve mütehalhalidir.)

Madde ve kuvvet mademki gayr-ı kâbil-i mahvdır diye bir kânûn-ı umûmî mevcûddur. Rûh bu kânûn-ı umûmîye neden istisnâ teşkil etsin? Binaenaleyh rûh dahi hem gayr-ı maddidir. Hem de lâ-yenadümdür. Meslek-i mâddiyyûn ile bunun muâvin ve mütemmimi olan tenâsül bî-nefsihi ve Darwinizmin gâiyyet-i hayâtiyyeyi izah etmek husûsundaki aczleri, her şahs-ı zî hayâtta vahîd ve gayr-ı maddî bir rûhun mevcudiyetini kabule bizi sevk etmiş olması kâfi görülemezse bütün hakâik-ı fenniyyece takip edilen usûl ile yani turuk-u farazıyye ile de rûhun mevcûdiyetini ityân etmek mümkündür.

İstisnâ canımızın gayr-ı kâbil-i cerh olması için eserden müessire intikâl etmek zımnında ulemânın takib etdiği usûli takib edelim. Farazâ intişar-ı ziyânın esbâbını taharrî ettiklerinde hikmet-şinâsânın tuttukları yolu tutalım:

Ziyanın sûret-i intişarını isbat yani illet-i mûcibesini tayin etmek için hukemâ bu hâdiseyi evvelâ harekete bir topun atmış olduğu kelleye teşbîh ettiler. Bir menba-ı ziyâ, her istikâmete doğru hatvet-i müstekîme halinde bir seyyâl-i rakîkin "ziyâ" aksâmından ibaret bir takım ufak dâneler neşrettiğini ve bu dâneler muharrikinin şuâât-ı ziyâiyyeyi teşkil eylediğini istintâc ettiler.

Hikmet-i tabîîyede farzıyye-i sudûr namıyla maruf olan farzıyye işte budur. Berâhîn ve edile-i tecrubeviyye ile ityân etmek mümkün olmadığı cihetle ulema farazıyye-i mezkûreye müşâhedâtla mukabele etmek sûretiyle iktifâ ederek bildikleri hâdisât-ı ziyâiyyenin kâffesini bir sûret-i şâfiyede izah ettiğini gördüklerinden daire-i ilme kabul ettiler.

Hâlbuki ahîran inkıtâğı ziyâ ve hayvan ziyâı/ziyası? gibi hâdiselerin îzâhında bu faraziye izhar-ı acz etdiğinden başka hâdisât-ı mezkûre ile muhâlif bile olduğu tahkik edince diğer bir faraziye aramak mecburiyeti hissedilmişti. Hadisat-ı

ziyâiyyeyi onun üzerine bina edebilecek diğer bir tabir aradılar. Râkid bir suya atılan taşın suya temas ettiği noktasından itibaren tebâud etmek üzere müttehidü'l-merkez birtakım dairelerin husûle gelmekte olduğuna bakarak intişar-ı ziyâ dahi bu dalgaların intişarına müşâbih olduğunu ileri sürdüler ancak suyun sathında husûle gelen dalgaların intişarına sebeb zerrât-ı mâyianın ihtizâzı olduğu halde intişar-ı ziyada ihtizâz eden şey malûm değildi. Bunun ne olmak ihtimali vardı? İşte bu suale cevap vermek için çalıştılar ve muvaffak dahi oldular. Şöyle ki:

Ziyanın ecsâm-ı salbeyi "cam" ecsâm-ı mayiayı "su ve sâir" ecsâm-ı gâziyyeyi "hava" mürûr ettiği malum. Fakat bu intişara sebep ecsâm-ı mezkûra zerrâtının ihtizâzı olamaz çünkü ziyanın hala-ı tecerrübîden, fezâdan, seyyârât ve kevâkib arasındaki mesâfât dan mürûr ettiği de malum. O halde? O halde hikmet-şinaslar husûsî bir âmil tasavvur etmek mecburiyetinde bulundular esîr-i hikemîyi düşündüler intişar-ı ziyâya sebep bunun ihtizâzıdır dediler.

İşte tasavvur ettikleri bu esir-i hikemîye müsten eden bütün hakâyık-ı hikemiyyeyi halledip gediyorlar.

Erbâb-ı fen bu bâbda o derece ileri gitti ki âmil-i mefrûzun evsâfını bile tarif ettiler.

Suya benzettiler. Suyun havâs-ı hâkimiyesini esirede tatbik ettiler. Sonrada bu tatbikten vazgeçtiler. Esîrin bütün ecsâm-ı salbe, mâyia ve gâziyyeyi ve hatta bunların zerrâtı da ihâta etmiş ve mesâfât-ı beyn'es-seyyâreyi imlâ eylemiş, halâyı bile doldurmuş olduğunu ve vasat-ı mezkûrun ihtizâza müsait olan zerrâtının diğer anâsır-ı mâddiye zerrâtından farklı olduğunu tam bir elastikiyete mâlik ve gayr-ı kâbil-i vezin olup bütün kainâta tarz-ı vâhid üzere münteşir bulunduğunu kabule kadar gitmişlerdir.

Faraziye-i telâtum denilen ve bütün hâdisat-ı hikemiyyei îzâh etmekde bulunan faraziye dahi işte budur. Faraziye-i mezkûra berâhîn-i tecrübîye ile ispat edilmemiş iken hikmet- şinâsân bunu fenne kabul ile bütün hâdisât-ı tabîîyeyi onun

üzerine bina etmekde tereddüd göstermediler. Demek oluyor ki berâhîn-i isbâtî husûsundaki adem-i imkân nazariye-i mezkûrenin fennen kabul edilmesine bir mâni teşkil etmemiştir.

Esir hakkında ulemanın bil-müşâbehe koydukları istidlâl tarîki ve tabir-i âharla faraziyyât yolu rûhun mevcûdiyetini isbat husûsunda dahi tatbik edilebilir. Binaen aleyh hikmet ulemasının tarîkını hatve hatve takip ederek muvâfık bir tarz-ı teşbih arayalım yani zevil hayât ile hakîkî bir müşâbehet gösteren ve sebebi bizce maruf olan bir şey intihâb edelim. Bundan gâiyyet-i hayâtın sebebini istidlâl edebiliriz. Nasıl ki onlar da emvâc-ı mâiyyenin intişarından intişar-ı ziyâyı istihrâc etmişlerdir.

Mâddiyûn zevil hayâtı hâm-ı ecsâma, taşa benzetmişler. Halbuki taş hiçbir zaman ve hiçbir sûretle zevî'l hayâta benzemez. Buna kâil olmak için hakkı hak tanımak husûsunda insanın basîreti kapanmış olmak lâzım gelir.

Zevi'l hayât ile taş arasında bir vech-i şibih yok. Ne şekil husûsunda ve ne de vazife nokta-i nazarından bir müşâbehet mevcut. İhtisas ise hiç birisinin sebîtinden diğerinin sebîtini anlamak için bil-müşâbehe ettikleri istidlâl hata olunca neticesinin dahi bir hata-yı fâhiş olacağı şüphesizdir. Binaenaleyh şahs-ı zî-hayât ile daha samimi müşâbehet arz eden diğer bir tarz-ı mükâyese araştıralım.

İnsan olsa olsa işlemekte bulunan bir makineye kâbil-i teşbihdir hem de işlemekte olması şart.

Bir makinede bir gâiyyet-i şekliye ve vazîfeviye var. Bir hizmet-i lâhikaya nazaran evvelce tasavvur edilmiş bir plan dâhilinde teşekkür etmiş ve idare edilmekte bulunmuş olan âzâsı ki makinenin aksâm-ı muhtelifesi gâiyyet-i şekliyeyi; derûnunda kömürün yanması ve hayvanattaki vazâ'if-i hayât-ı nisbiyyeye şebih olarak hareket etmesi de gâiyyet-i vazîfeviyyeyi teşkil eder velhâsıl makinenin göstermiş olduğu hâdisâtın kâffesi evvelce te'ayyün etmiş murat edilmiş bir maksada göre idare edilmiş olacağında kimse şüphe etmez.

Zevi'l-hayâtta bunları kâffesi mevcut kâffesi meşhûddur. Binâberin insanı taştan ziyâde bir makineye benzetmek muvâfık-ı insaftır.

Böyle bir makinenin sebebini anlayınca bil-müşâbehe istidlâl sûretiyle yapılacak muhâkeme sayesinde zev'il-hayât olan makinenin sebebine istitlâ etmek pek kolay olur. Mantıktan başka bir şey değil. İmdi her bir makine için Levâzımâtını intihâb ve evvelce bir mühendis tarafından yapılan plan mûcebince tertip edip âzâ teşkiledenbir ve bir maksat üzerine hareketini idare eden mucit, müdür amele her ne ise öyle bir mü'esirin tasavvuru lâ-büddedir. Gâiyyet-i şekliye ve vazîfeviyyenin sebeb-i bilâ-vasıtası, sebeb-i sarîhi de işte budur şimdi de bil-müşâbehe istidlâl edelim: Zev'il-hayâtın dahi evvelce tasavvur edilmiş bir plan üzerine teşekkülüne bâdî bir müteşebbisin ve âzâsının vazâ'ifini idare edip onları muayyen bir maksada doğru sevk edecek bir kâ'idin vucûduna arz-ı ihtiyaç edeceğini taakkul etmekte asla müşkilat çekmez. Zev'il-hayâtın gâiyyet-i morfolojiye ve fizyolojiyesinin sebeb-i bilâ-vâsıtası işte bu âmilder ki rûh tesmiye edilen şey de bundan ibarettir.

Her bir nazariyyenin berâhîn-i tecrübiyye ile müsbet olması iktizâ eder. Veya hiç olmazsa böyle bir eşyanın adem-i imkânı halinde bütün hâdisâtı izah edebilmekle beraber onların hiçbiriyle muhalif olmaması lâzım gelir. Faraziyye-i rûhun dahi bu kâ'ideye tevâfuk etmesi lâzım gelir ki kabul edilsin pekalâ, faraziye-i esir nasıl ki berâhîn-i tecrübeviyye ile isbât edilemediği halde bütün hâdisâtı îzah etmek ve hiçbirisiyle muhalif olmamaktan ibaret olan, ikinci şartı haiz olduğu cihetle fenne kabul edilmiştir.

Rûh-ı nazariyesi hakkında dahi neden aynı mütâlaa serd edilmesin? Filvâki berâhîni tecrübeviyye ile ityân edilemiyor. Fakat şeklî ve vazifevî olarak gördüğümüz, bildiğimiz hadisât-ı hayâtiyyenin tabîât-ı gâiyyesini pek rânâ bir sûrette izah ediyor.

İntizâm-ı huceyrâta bâis ve onların yekdiğerine nisbetle temyîzini mûcib olacak âmil rûhtan başka ne olabilir âtiyen işlemek üzere bir vazîfe-i husûsiyye ile

muvazzaf olmak maksadıyla âzânın teşekkülü için evvelce yapılmış bir plan üzerine bu âzâyı vaz ve tertip edebilecek rûhtan başka kim olabilir? Rûhtur ki şahsın tekâmülüne nezaret eder. Rûhtur ki tagaddî ve vazâ'if-i nisbiyye gibi hâdisât-ı hayâtiyyeyi bir maksad-ı müfit zımnında tertip ve tanzim eder. İhtisas gibi bir sıfatı hâiz ne gibi âmil farz edilebilir? Sevk-i tabîî ile efâl-i irâdiyye gibi hâdisâtın sebebi kim olabilir? Şübhe yok ki bu suallere verilecek cevabın en mukni ve mantıkîsi rûhtur.

Mevte yâni tekâmülün tevaffuk-ı katiyyesine, gâiyyet-i hayâtiyyeye bir malzeme-i maddiye hizmetini gören cisimden bu gâiyyetin refine ve bundan sonrada cismin hâm-ı tabii at-ı havzesine girmesine sebep dahi rûhun fakdanıdır.

Tecârub-u fenniye neticesiyle müspet olduğu vecihle tenâsül bî-nefsihî nazariyesinin ve istihâle-i envâın gayr-ı mümkün olduğunu ifhâm edecek dahi yalnız nazariye-i rûhtur.

Sarâhaten müspet olmasa bile bütün vekâyi-i hayâtiyyeyi îzah eylediği gibi onlardan hiç biriyle tezâd göstermediği cihetle ulûm-u tecrübeviyye ile elde edilen şerâ'itin kâffesini memnuniyet-i bahş bir sûrette ifa etmekle nazariye-i rûh daire-i ulûma dâhil olabilmek hakkını ihrâz ettiği şöyle dursun âtiyen söyleyeceğimiz vecihle ulûmun kâffesi psîkolojiden başka bir şey olamayacağını bidayetten beri takip eden kārîler şüphe yok ki kendiliklerinden kânî olacaklardır.

Esir hakkında hikmet-şinasların yaptıkları turuk-u faraziyeyi rûh hakkında yapmak sûretiyle rûhun evsâfını bile tarif etmek bir dereceye kadar müyesser olmuştur.

Kārîler meyanında ancak maddi şeyleri görmeye alışmış pozitif fikirler bulunabilir ki bunlar gayr-ı mahsus bir rûhun şu beyanata rağmen kabulü husûsunda müşkilât his ederler. Ulûm-u tecrübeviyenin hüküm sürdüğü bir zamanda havâssa düşmeyen birtakım âmillerden bahsetmeğe nazar-ı garâbet ve taaccüble bakarlar, onları ifnâ için sırf tecerrübî olan hikmet gibi bir fende dahi havâsdan rûh kadar

kaçan âmilin kabul edilmiş olduğunu zikredelim. Madde bile bu meyanda sayılabilir. (Cüz-i ferd hakkında 1. makalede fikrimizi der –meyân etmiştik.) esire hele bir diyecekleri yok.

Rûhun cisme yani protoplazmaya olan münâsebeti tarife gelince iktidarı maddeye rabtedenmünâsebetin tarifinden hiçbir vakit güç değildir. Lord [Kelvin] nam İngiliz filozofu esirden bahsettiği sırada diyor ki: Emin olduğumuz bir şey varsa o da esîr-i ziyâînin hakikati maddesidir. Mora nam hayât-şinâsın refîk-i ilmî olan muallim [Dastır] bu sözü tefsir ederken ilâve ediyor: Filvâki bu derece-i metanette bir zekâ için şu hakikatin esâsât-ı mantıkıyesi hiç olmazsa havâs ile derece-i ma‘lûliyetleri ve bozulmaları malum olan havâs ile istişhâd edecek kadar kuvvetli olmalıdır. Esir doğrudan doğruya havâssımızın hiçbiri ile mahsûs mü’essir-i katîsi olduğu hadisat ile kabul ediliyor. Bugün âlem ve müsteidd hiçbir hakkı yoktur ki esir nazariyesinden tebâud etsin.

İşte fünûn-u rûhun mevcûdiyetini ve başlıca evsâfını gösteriyor şimdi şimdi burada tevekkuf etmeli midir? Hayır! Mademki ulûmun başlıca meziyeti esbâb-ı vasıtasıyla marifettir. Rûhun dahi sebebi ne olduğunu taharrî etmek lâzım. Ancak bu sebebi izahtan evvel hâdisâtın kâffesini kendisine atfetmek istediğimiz şu rûhun ne olduğunu kendimize bir soralım. Ve icap eden mukayese ve mütalââtı beyan edelim de sonra sebep bilâ-vâsıta hakkında fikrimizi der-meyan ederiz.

Burada dahi bâ-husûs marifet-i tabîât husûsunda [Döbva Raymond] nam hayât-şinâs-ı şehirin dediği gibi bir hataya ezmine-i ibtidâ’iyyeden tufûliyyet-i sâdedilâneden kalma bir miras gibi kemâl-i sadâkatle sürüklemekte olduğumuz bir hata-yı münteşire tesadüf ederiz. Hata-yı mezkûr da şundan ibârettir: Hakîkî bir şey varsa o da âlem-i maddî olduğunu zannetmek ve âlem-i maddînin hakikîyi göstermekte olduğunu iddia ile onun rûhumuza gayr-ı merbut ve bizden hariç ve mevcut olduğunu ve benâberîn-i hâdisâtın kâffesini şu âlem-i maddî kavânîne atf edebildiğimizi sanmaktan ibarettir.

Şimdi bu zannın veya şu teşebbüsün gayr-ı mümkün olduğunu ve bâlâdan beri serd edile gelen beyanattan dahi anlaşıldığına rağmen hadisat-ı rûhiyenin dahi şu âlem-i maddîye atfedilebileceği ihtimâli ileri sürülebilir. Filvâki bu itikadda bulunmuş hayli meşhur feylesoflar da yok değil. Bu ihtimâli ber-taraf etmek için âlem-i maddînin esasen ne olduğuna birkaç söz söylemenin sırası geldi.

Tanıdığımız eşyanın kâffesi vehle-i evveli de rûhumuzun haricinde olarak hakikaten mevcut gibi zan edilir. Hatta bu mevcudiyetten şüphe etmek bu bâbda tefekkür etmeyenlere pek garip görünür. Öyle ya gördüğümüz şu kitabın, şu adamın mevcut olduğunu kim inkâr edebilir? Hep işte burada elimizde karşımızda görünür birer mevcuda deriz evet şüphesiz mevcuttur. Ancak rûhun haricinde mevcut değildir.

Said Cemil

TEZAT
MUHARRİRİ: İZZET MELiH
MÂ-BA'D

[İzzet Melih, S. 25, 1910/ 1326, s. 81-85]

Hiç tasvip etmediğim bir kararın icrâsı için tabi nasihat verememem. Zaten madem ki fikrinde bu derece muzırmışsın, benim muavenetime ne ihtiyaç var?

Nasıl müşkil bir hâlet-i rûhiyyede bulunduğumu düşünerek biraz fazla kati olan sözlerimi mazur görün.

Osman Bey yeğeninin yanına gitti ve elini bir nüvâziş-pederâne ile genç zabitin omzuna vurarak:

Hislerini pekâlâ anlıyorum, dedi. Zira cennet-i aşkın yalnız românlarda, yalnız masallarda tesadüf olunur bir Anka kuşu olduğuna kâniim. Fakat şuna da kaniyim ki insan kavî bir muhakemeye, metin bir iradete mâlik olursa kalbini ezer, kanatır; ağlatır… Ve nihâyet bunu iskât edip vazifesini yapar.

Soğukkanlılıkla muhakeme edince hakikat budur. Lâkin insanlar Korney'in kahramanları gibi ulvî değil. Bilakis hissiyatına mağlup, metanetsiz ve zayıftır. Bunu tecrübeten şüphesizinden daha iyi bilirsiniz.

Ne desem boş; aklına daha doğrusu kalbine koyduğunu her şeye rağmen, hatta bedâhete karşı müdafaa edeceğin muhakkaktır. Mamafîh ben düşündüklerimi söylemek isterim: bu bence bir vazifedir. Sen sonra keyfine göre hareket edersin. O da senin bileceğin şey!

Osman Bey en mühim ve en mukni delâili müfekkiresinde cem etmek ister gibi kaşlarını çattı. Bir dakika sâkitane orada dolaştı. Uzun münakaşaların refîk-i gayr-ı müfârıkı olan sigarasını yaktı ve sakin mutedil bir sesle fikirlerini serd eyledi.

-Matmazel Nelidovna ile te'ehhülünüzü makul görmeyişimin iki sebebi var: biri umumi, diğeri husûsi.

Evvelâ birincisini izah edeyim. Ale'l-umûm muhtelit izdivaçlar taraftarı değilim. Ayrı din ve milletten olan iki vücut pek nadir tamamıyla uyuşabilir. Onların arasında öyle esrarengiz kalın ve yüksek bir duvar vardır ki aşk çiçekleriyle ne kadar süsletip örtülse yine bir gün ufak ve zengin şükûfeler solup dökülünce, bütün urbânı ve dehşetiyle meydana çıkar. O kadın ve erkek ne derece serbest fikirli olursa olsun, mazinin tesirinden kurtulamazlar. Bu hakikati teslim etmek taassub olamaz. En çok ser-kerde-i isyan olan mütefekkirler eserlerinde bunu itirâf ve kuvvet-i maziyi inkâr edenlerin fâcia-i âtîlerini tasvir etmişlerdir. Sonra da bâ-husûs İslam bir deli kanlının ecnebi bir kız ile evlenmesine bütün bütün aleyh-dâr. Mesela senin Matmazel Miliça ile mesut ve rahat yaşaman ihtimali herhalde bir Fransız genciyle bir İngiliz kızının bahtiyar olması ihtimalinden daha baîddir. Düşün, bizim hayât-i ictimâiyyemiz ile akvâm ve edyân-ı sâ'renin mensûbîninin örf ve âdâtı arasında ne azim bir fark ne geniş bir mesâfe var!

-İşte ben kendimi bu geniş mesafeyi kat etmiş, insanları birçok efkâr-ı bâtıla ile birçok sebepsiz ve budalaca mecburiyetle esir eden tesir-i maziden kurtulmuş hür

ve müstakil bir adam telakki ettiğim için fikirlerinizi kabul edeyim. Hayât-ı ictimâiyyemizle ecnebîlerin tarz-ı ma'îşeti arasındaki müthiş farktan bahsediyorsunuz. Hakkınız var. Fakat ecnebîlerle eskiden beri yaşadıktan sonra onların âdâtına alışmış onların hayâtını tercih ediyor isem itirazınız nâ-bimahal kalır zannederim. Evet biliyorum. Bu suretle düşünüp hareket edecek gençlerimiz mahduttur. Gerek sâha-i siyâsiyyede gerek sâha-i ictimâiyyede, her iki nazariye, her iki adım evvelâ mazhar-ı kabul olamadığı için ben ve benim gibiler de bir sürü hücum ve şütûma hedef olacağız. Ziyanı yok ekseriyâ kılaguzların mukadderâtı budur. Asıl mesele, o yeni nazariyenin musîb olduğu yavaş yavaş müteaddid iyi misallerle, ispat edilebilsin.

-Tekrar ediyorum ki ispat edilemez. Çünkü böyle izdivaçlar mesut olamaz. Sen his ve fikrini her türlü râbıtadan mücerret farz ediyorsun değil mi? Eminim yanılıyorsun. Bugün hakiki itikâdât ve temâyülâtını gizleyen parlak ve cazibeli perde-i aşk biraz eskisin de görürsün; en adi en sade sebeplerin rûhunda açabileceği rahneleri anlarsın. Haremini omuzları ve kolları çıplak olarak bir baloya götürmek, hemen daima o güzel vücuda nasıl tesâhub edebileceğini düşünen beş on erkeğin kolları arasında raks ettiğini görmek asırlardan beri kafesler, yendirmeler, feraceler, çarşaflarla kadınlarını saklamış, onların hâkim-i mutlak ve yegânesi olmuş ecdadın bir oğlunu isyan ettirmez, bedbaht eylemez mi?

-Hayır… Bir kadın zevcini hakikaten seviyorsa, ona sadık ise müsamerelerdeki mülâtefelerin, raksların hiç tesiri olamaz. Bilakis aynı kadın kocasını sevmeyip diğer bir erkeğe meclüb ise, her türlü kuyûda rağmen onunla buluşabilir. Hatta bu kadını demir bir kafese hapsedip sizi "aldatmasını" imkânsız yapsanız ne çıkar? Onun hıyanet-i kalbini men edemezsiniz. Fakat amca, ecdadımızın tarz-ı hareketini cidden tasvip ediyor musunuz?

-Şüphesiz; namus ve hukûk-ı aile ancak öyle müdafaa olunabilir.

-Taaccüb ederim. Cebrî bir namusun muhafızı olan esirlere hûd-kâmâne emretmesek, onlara hiç serbesti vermemekle ve zannımızın inhitatını ölümünü ihzar etmiyor mıyız?

-Bu inhitatı bu ölümi ihzâredensebebler pek daha ciddi. Pek daha mühimdir… Ortada hal edilicek yüzlerce mesâ'il-i siyâsiyye varken kadınların hali meşgul olmak garip olur!

Meselenin karşısında bütün efendilerimiz, paşalarımız tabii ki sizin gibi omuzlarını silkip gülerler… Bu maalesef tabii bir hal kontrolsüz tasvip edilmiş bir nota makamına geçmiş. Lakin ben ictihâtımda ısrar ederek size sorarım: Valideler cahil ve "şahsiyetsiz" olursa büyüttükleri çocuklar da memleketin terakkî ve teâlîsine hizmet edebilecek bir metanet-i ahlâkıye her maniye rağmen gevşemeyen bir irâdet bulmak kâbilmidir? Hayât-ı ictimâiyyesi olmayan bir kavim nasıl temeddün eder; fikir ve hissini nasıl inceleştirir? Hayât-ı ictimâiyyesi olmayan bir kavmin edebiyatı, mûsikîsi ve bâ-husûs, resim, heykeltıraşlık, tiyatro gibi sanâyi'-i nefîsesi terakkî edebilir mi? Hatta daha ileriye varıp ilave ediyorum: Mevcut olabilir mi? Ve insanlar hayâtın bu kibar tesellilerinden, medeniyetin bu güzide ezvakından mahrum olursa çalışmak, cenkleşmek neye yarar? Bütün bu söylediklerimin bir delil-i zî hayâtını görmek isterseniz bir milyondan fazla ahaliye mâlik payitahtımızı ve bâ-husûs İstanbul cihetini Paris veya Londra'ya değil mesela şu küçük Batum'a daha otuz sene evvel bizim elimizdeyken adi bir köyden ibaret olan şu yeni şehre mukâyese idiniz; aradaki farkı görürsünüz. Geceleyen İstanbul tarafında bulunup da o şehr-i mürdenin siyah ve tenha sokaklarını, sâkit ve esrarengiz evlerini görerek me'yus olmamak kâbil değil. O koca beldeyi dolduran kadın ve erkekler ne yaparlar? Nasıl vakit geçirirler? Gıdâ-yı rûhları lezzet-i dimâgları nedir? Hiçlik, boşluk, can sıkıntısı, uyku…

Amca ile yeğen arasındaki musâhabe tedrîcen Naşit'in şahsî mesele-i izdivacından ayrılmış umumi bir mübâhase rengini almıştı şimdi karşı karşıya tekmîl-i i'tikâdât ve efkârını ifşâ edip onları biraz sinirli, hatta bazen şiddetli bir lisan ile müdâfa'a eden iki hüviyet, iki nesil vardı. Her eski fikir ile her yeni fikrin çarpışmasından zuhûr etmiş ve daima zuhûr edecek olan bu gibi münakaşaların ekseriya istihkâr ve kin hislerini tevlîd etmesi mecburidir. Osman Bey, bunu bildiği için zemîn-i münâzaayı tagyîr değilse de tahdîd etmek istedi:

- Rica ederim, Naşit devam etmeyelim: Böyle hayât-ı ictimâiyyemizin en mühim mesâ'ilini bir sûret-i umumiyede tetkik etmeye lüzum yok. Birbirimizden o kadar derin bir uçurumla ayrılıyoruz ki asla anlaşamayız. O halde bağırıp çağırmamız neye yarar! Zaten bahsimiz seninle Miliça'nın te'ehhülünden ibaret değil mi?

- Bu bahse dokununca diğer meselelerde hep birden uyanır; bu mecburidir.

- Niçin mecbûrî olsun? Naşit ile Miliça'nın izdivacı makul ve mümkün müdür, değil midir? Bu sual pekalâ ayrıca tetkik edilebilir. İşte ben kendi nokta-i nazarıma avdet ederek diyorum ki bu izdivâc pekâlâ mümkündür. Fakat makul değildir. Sözümü ispat için uzun mütaleât-ı felsefiyyeye hacet yok. En küçük misaller bazen en büyük hakikatleri izah etmeye kâfîdir. Farazâ izdivâcınızda birkaç zaman sonra Miliça ile aranızda Ruslar ve Türkler üzerine bir bahis açılsa ve o pek tabii bir his ile vatandaşlarını medh ve müdafaa etse… Pek güç bir mevki-i manevîde kalmaz mısın? Ümit ettiğim vecihle vatanına merbût ve sadık bir zabitsen, ta Süleymân-ı sânî devrinde yani üçyüz sene evvel başlayub asıl bizim en ciddî düşmanımız Büyük Petro zamanında devam eden muharebeleri, daha dün Rusların Ayastefanos'a kadar gelmelerini intac eden son seferi hatırlayarak kalbinin müdhiş bir ihtiyâc-ı intikâm ile şiştiğini hiss etmez misin? Miliça'ya olan aşkına hürmeten sûkut etsen bile mutlaka saadet-i ailende bir bürûdet-i müsemmem hissederek yahud Rusya ile yeni bir muhârebe açılıp sen, seferber ordulardan birine tayin olunsan tabi bir dakika tereddüt edemezsin. Rusların asırlardan beri kanadımızı kırıp devletimizi vâdî-i inkırâza sevk etmeye çalıştıklarını her dürlü vesilelerle ve ekseriyâ Ortodoksları himâye bahanesiyle Osmanlılığa vurdukları darbeleri bildiğin için her muzafferiyyetten sonra zavallı Türklere ne müthiş muâmelede bulunduklarını ve mesela Abdülhamid-i evvel devri evâhirinde [Kaçakof] şehrini zabteden [Butmegi]nin yirmi bin erkek, kadın, çocuk ve hastayı üç gün mütemâdiyen icrâ-i vahşet eyleyen cellatları vasıtasıyla kestirdiğini unutamadığın için… Velhâsıl vatanını müdafaa edecek bir Osmanlı olduğun için hemen ve kemâl-i şevk ile meydân-ı harbe koşarsın. Fakat evde netayic-i muhârebeyi sabırsızlıkla bekleyen Rus hareminin halet-i rûhiyyesini bir düşün. Galibiyetle avdet ettiğin zaman zevcenin sevincinde zabt olunmuş gözyaşları hiss edersen veya bil-akis Osmanlıların

mağlubiyetine gizli gizli memnun olduğunu anlarsan ömrün artık daimî bir cehennem olmaz mı?

Naşit istikbâl-i aşkı karşısında düşünürken kaç defa bu aynı müzeac ve muannid sualleri tetkîk etmiş onlardan âdeta korkarak kat'i bir karar alamamıştı. Fakat artık her maniyi çiğnemeye azmeylemişdi. Onun için Osman Bey ısrar ettikçe Naşit sinirleniyor, bu münakaşayı bir an evvel bitirmek istiyordu. Esasen hepimiz böyle değil miyiz? İyi kötü bir arzu-yı şediddimiz oldumu, bizi ondan vazgeçirmek için söylenen her söz, serd olunan bütün delâil, makul oldukları nisbette canımızı sıkar ve bu kararımızı takviye etmekten mâ'ad bir şeye yaramaz. Binaenaleyh Naşit'in şu cevabı garip görünemez.

- Bunların hepsini ben de düşündüm…

Hatta en kuvvetli darbe olsun diye mutlaka sona bıraktığınız Behîre'nin ne kadar haksız yere mükedder ve belki de bedbaht olacağını da tahmin ettim. Ve emin olunuz ki pek, pek çok mahzunum. Demin söylediğim gibi saadet-i âtîme ebediyen bir reng-i ye'is virecek bir şey varsa Behire'nin hayali olacaktır. Fakat tekrar ediyorum artık kendime mâlik değilim. Mukavemetsiz bir kuvvetin esiriyim. Beni yolumdan çevermekkâbil değil, muhâkemeniz ne kadar doğru olursa olsun yine faydasızdır. Onun için, amca, beni isterseniz mahfolmuş, çıldırmış bir adam telakkiydin; lakin ötesinden vazgeçin…

-Mademki nasihatten anlamıyorsun, başka türlü yaparız. Ne ben ne akrabalar ne de Behîre'nin pederi… Hiçbirimiz bu izdivâca razı olmayız.

- O halde ben de rızanızı beklemeden evlenirim.

- Buna mâni olmak pek kolay.

- Garip şey! Bu yaşdan sonra bana kim karışabilir?

- Hepimiz… Zira seni hâinâne hareket etmekden men etmek vazifemiz, hakkımızdır. Evet, bir hıyânet diyorum; çocukluğundan beri saf kalbini münhasıran sana vermiş olan masum bir genç kızı aldatmak, onu birdenbire terk ederek bir diğerini sevip almak bir hıyânet değil de nedir?

- Bence Behîre ile evlenmek asıl fena olur. Çünkü o zaman hem Behîre hem Miliça ve hem ben, üçümüz de bedbaht oluruz. Hâlbuki şimdi…

-Yalnız Behîre bedbaht olacak; o da aşkınıza, saadetinize kurban olsun; ne zararı var değil mi? Anlaşıldı Naşit, vazifenin, sadakatin, fedakarlığın kudsiyetini hatta manasını unutmuşsun.

- Siz de amca, aşkın hukûk-ı ebedîsini inkâr etmeye yemin etmişsiniz…

Mâ-ba'di var

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, S. 26, 1910/ 18 Kânûn-i Evvel 326, s. 90-101]

Geçen musâhabemizde, vefatıyla edebiyat ve insaniyet aleminde elîm bir boşluk husûle getiren Kont "Lev Tolstoy"dan bahsetmiştik. Fakat asırların maat-teessüf pek az yetiştirdiği ve yetiştireceği bu gibi dâhîlerin hayât-ı dimâğıye ve vicdâniyyelerini bi-hakkın tetkik ve tahlil birkaç makâle ile kâbil olamayacağından bu musâhabede de Rus mütefekkir-i şehrinden biraz bahsetmek istiyorum…

1828'de asîl bir aileden dünyaya gelen Tolstoy küçük yaşında hem pederini hem vâlidesini kaybetmek felâketine marûz olmuştu. Kendisini sevk ve idâre edecek, kendisine bir hedef-i necât ve selâmet göstetecek ebeveynden mahrum olduğu halde zararsız bir terbiye ve tahsîl ile 1850 târihlerine doğru hukuk mektebinden çıkmıştı. Lâkin umk-ı dimâğında ihtizâz eden şule-i dehâ, bu alelâde terbiye ve tahsîli geniş bir hâle-i mümtâziyyet ile sarmış, daha küçüklüğünde tesîr-i nevvârını göstermeğe başlayan mevcûdiyet-i fikriyesi onu herkes gibi olmak hiçliğinden kurtarmıştı.

Filhakika Tolstoy manzûme-i dimâğıye ve vicdâniyesinde hissettiği muazzam ve necîb bir "kuvvet" ta karşıda şafak-ı şefkat ve insaniyet ile ziyâdar görünen yüksek bir zirveye, ideal bir ufka tabiye ederek zulum ve zulmet ile senelerce harb eylemiştir.

Denilebilir ki Tolstoy'un hissiyât-ı maneviyesi siyâsî, ictimâî, dînî, fikrî ve ahlâkî, bir seferberlik içinde güzerân olmuş, nısf-ı asırdan ziyâde imtidâdayeden bu

seferberlik müddetince zulum ve zulmetle, seyyiât-ı medeniye ile şedîd mücâdeleler yapmıştır.

Filhakika Tolstoy şümûl-i siyâsîsinden daha geniş bir manâ ile zulum ve istibdatla mühârebe ve mücâdele ettiği gibi büyük bir şaşaa ile gözlerimizi kamaştıran ve fakat kendisine yalancı, riyâkâr, âlûde-i levs görünen medeniyet-i hâzıraya bu medeniyetin îcât ettiği ihtiyaçlara, entrikalara da ilân-ı harp etmiştir. Tolstoy'da Rousseau gibi, esasen insanların iyiliğine ve onları fenâ yapan heyât-ı ictimâiyye olduğuna tamâmen kaniydi…

İşte bu kanâat-i vicdâniye ile riyâ ve yalancılık, gurur ve caliyet, tahakküm ve hôdbîn-i eseslarına istinâd eden medeniyet-i hâzırayı ve aynı zamanda da insanları gaflet ve zulmete, sefâlet ve esârete doğru sürükleyen ananât-ı kadîme-i dîniyeyi tenkît ederek gâye-i esâsîsi sırf iyilik, rahm ve şefkat esâsına müstenit olan bir din ve medeniyet teşkili hayaliyle uğraşmış, hayatının bütün saatlerini bu yüksek ve mukaddes gâye-i hayâlîyi zabt ve teshîr için sarf eylemiştir.

Tolstoy'un hayât-ı vicdâniyesi birçok devirler, hicrânlar, buhranlar, tezatlar geçirmiştir. Manâ-yı hayâtı, gâye-i kâinâtı bulamamaktan, bütün beşeriyeti muhît muammâ-yı esrâr-engîzi halledememekten, hüviyet-i dimâğıyesini taht-ı muhâsaraya alan ketâib-i şükûk ve mübhemiyetten kurtulamamaktan ne yapacağını şaşırmış; hatta intihar fikriyle arzularıyla pek bî-ârâm dakikalar geçirmiştir. Reybiyyundan olmuş, bî-dîn kalmayı tercîh etmiş, her türlü alâik-ı itikadiyeden ârî bir hayat geçirmiş, daha sonra da insanlar için mantıkî bir îman ve îtikadın mevcûdiyeti lâzım ve zarûrî olduğunu tastîk eylemiştir.

Geçirdiği birçok buhrân safhalarından sonra Tolstoy en nihâyet hükmetmiştir ki saâde-i insaniye hilim ve sükûnla, hiss-i şefkat ve adâletle, toprağa avdetle, her türlü kin ve gururdan âzâde bir muhabbetle âteşîn bir aşk-ı insaniyet ile kaimdir. İşte bu nükteyi tamâmen anladıktan sonra bütün mesâî-i fikriyesini bu hedefe doğru tevcîh eylemiş, insanların amâk-ı hüviyetlerinde mevcut tahassüsât-ı hasîse ve muzlemeyi, aşk-ı insaniyet ile ziyâdâr dehâsının nurlarıyla tedâvî etmek

istemiştir. Ve Tolstoy'u da en ziyâde yükselten; dehâsına bir nehâbet ve mümtâziyet bahşeden kendisinde mevcut bu "aşk-ı insaniyet" olmuştur…

Tolstoy der ki: "Gurur ve azamet, kin ve menfaatperestî, bizi kör ediyor; hakikati görmemize, fenâlıklardan ictinâp etmemize mâni oluyor. Ve şu hâl her türlü iyilikleri, saâdetleri kökünden mahvetmek için ne meşûm ne bî-âmân bir kuvvettir…"

Filhakika "Tolstoy"un tesis etmek istediği ve esâs-ı insanların her türlü entrikadan fikr-i menfaatten ârî bir his sâf-ı kalbî ile birbirlerini sevmesinden ve fenâlığa fenâlıkla mukâbele etmemesinden ibâret olan "iyilik dîni" bütün insanlarca tatbîk edilseydi esasdar bir saadet ve uhuvvet-i umûmiyenin tesisi pek kolaylaşırdı. Hayât-ı hâzıra-i ictimâiyyeyi tehdît eden bütün anâsır-ı vahşiye ve muzırra kendiliğinden mündefi olur; şâyân-ı nefret bir umâ-yı gururla milletleri yekdiğerine boğazlatan hûnîn muhârebeler. Tabakât-ı ictimâiyyeyi hamâ-âlud nüşûş ve buhranlar içinde berbâd eyleyen adem-i müsâvâttan mütevellit kinler, müsâdemeler ortadan kalkar, zenginlerle fakirler arasındaki boşluklar samimiyet ve meveddetle dolardı.

Tolstoy bu muazzam inkılâb-ı ictimâîyi iyilik ile sükûnetle yapmak; yalan, riyâ, kuvvet, tahakküm ve adem-i müsâvât esasları üzerine istinâd eden medeniyet-i hâzırânın bütün mütefessih ve muzır ekanîmini diğer filozof ve sosyalistler gibi kan ile cebr ve tazyik ile değil fakat hilim ve mülâyemet ile kırmak taraftarıydı. O, o kadar hissiyât-ı insaniye ile o kadar hissiyât-ı şefkat ve merhamet ile mütehassis, rakîk âlî-cenâb bir kalbe mâlikdir.

Tolstoy'un saâdet hakkındaki nazariyesi ber-vech-i âtî hülâsa olabilir: "Saâdetin birinci şartı insanın tabîatla hem-âhenk olmasıdır. Yani insan öyle bir muhitte bir muhît-i tabiide yaşamalıdır ki semâ, güneş, havâ-yı sâf; nebâtâtla mestûr ve hayvânâtla meskûn toprak o yaşayışa şetâret ve zindegi bahşedebilsin. Her asırda, her insan bütün bu anâsır-ı tabîattan mahrûmiyeti kendileri için bir felaket telakki etmişlerdir… Hâlbuki meat-teessüf hayât-ı hâzıra-i ictimâıyyede öyle adamlar, husûsiyle öyle kadınlar vardır ki ihtiyarladıkları halde, müddet-i ömürlerinde ancak iki veya üç defa tulû- ı şemsi görebilmeye, temâşa edebilmeye muvaffak olmuşlardır!

Saadetin diğer bir şartı da çalışmaktır… Yalnız icap eder ki bu çalışmak, sevilen ve kemâl-i serbestiyle intihâb edilen bir tarzda olsun.

Faâliyet-i bedeniye iştihâyı husûle getirir; rahat ve derin bir uykuyu temîn eder.

Saadetin üçüncü şartı da ailedir. Birçok insanlar âlem-i hayâttaki muvaffakiyyâtının esiri olup aile teşkil etmekten mütevellid saâdetten mahrûmdurlar. Saadetin dördüncü şartı bütün insanlarla kemâl-i serbesti ve samîmiyetle münâsebette bulunmak. Beşinci şartı da sıhhat içinde yaşamak ve hastalık çekmeden ölmekdir. Şâyân-ı dikkatder ki yüksek tabaka-i ictimâiyyede bulunanlar ekseriyetle bu dördüncü ve beşinci şerâit saâdetinden mahrûmdurlar veya pek az nasîbedârdırlar."

Tolstoy, âfâk-ı insaniyyette husûle getirdiği tanîn, intibâh… tabiilikle. Köy hayatının sâdeliğine avdet edilmesi lüzûmı hakkında beslediği kanâat-ı vicdâniyye cihetleriyle Volter ve Rousseau'ya pek benzer… Rousseau gibi Tolstoy da telâtumkâh-ı levsiyyât ve seyyiât olan büyük şehirlere düşmandır. Bütün bu havâ-yı fuhş ve cinâyet ile zevk ve sefâhetle dolmuş mutantan şehirleri tahrîb etmek, kaldırmak ister. [Emil Faki], Tolstoy ile Rousseau beyninde bir münâsebet ve mümâselet bularak diyor ki:

"Tolstoy ile Jean-Jacques Rousseau birçok nukâttan birbirine fevk'al-had benzerler. Onun için Tolstoy'a Rusya'nın Rousseau'su demek pek muvâfık olur… Rousseau gibi Tolstoy da evvelâ romanlardan başlayarak ahlâkî ve ictimâî âsâr meydana getirmiş, hâtırâtını yazmış ve birçok adamlar tarafından bir peygamber, bir vucûd-ı mukaddes olarak tanılmıştır…"

Rusya gibi bir muhît-i cehl ve zulmette Tostoy gibi bir dehânın zuhûrı Ruslar için cidden büyük bir nimet olmuştur. Zaten kesif zulmetlere müstagrak bu gibi muhitlerde ara sıra böyle dehâ şuleleri, şerâreleri parlar. Bu bazen Tolstoy gibi ziyâsı medîd ve şâmil bir güneş olur. Bazen da "Kemâl" gibi nâgehân karanlıkların

sînesinde mehîb bir hatt-ı ziyâ ve intibâh çizerek parlayan ve sönen bir şimşek olur. Evet, Rusya için Tolstoy bir güneş ise Türkiye için de Kemâl bir şimşek olmuştur. Fakat öyle müessir ve pür-nûr bir şimşek ki parladığı cüzî bir müddet zarfında bıraktığı feyz-i ziyâ senelerden sonra da vazife-i tenvîr ve intibâhı îfâ idebilmiştir. Tolstoy uzun bir müddet Rusya taht-ı felsefiyyât ve edebiyatından belend- âvâz ile: "İnsâniyet, hakîkât" diye haykırmış; Kemâl de maat-teessüf pek az müddet saltanat-ı fikriye ve edebiyesinin serîr haşmetinden: "Vatan, intibâh…" diye feryat etmiştir.

Bu haykırışların, bu feryâtların siyâseten birbirine düşman ve fakat içinde bulundukları zulüm ve istibdâd, felâket-i ictimâî nukât-ı nazarından hemhâl olan Rusya ve Türkiye'nin târih-i tekâmülât-ı ictimâiyyelerinde pek büyük tesirleri olmuştur. Eğer Kemâl, Tolstoy kadar yaşamış olsaydı insanîyete, husûsiyle vatana edeceği hizmet, zannederim, Tolstoy'unkinden çok aşağı kalmazdı.

İnsâniyet, vatan ilk darbe-i nazarda yek-diğeriyle itilaf etmez zannedilen iki düşman. Halbuki biraz mutedil ve derin düşünülürse vatan ile insaniyet pek çabuk telif edilebilir. Ernest Lavisse'in dediği gibi vatanı sevmek diğer vatanlardan nefret etmek değildir. Vatan vâsıtasıyla insaniyete hizmet etmek pek kabildir. Fikrimce insaniyeti seven vatanını, vatanını seven aynı zamanda insaniyeti de sevmiş olabilir. Müteassıbâne olmayan bir vatan muhabbetinde zaten insaniyet muhabbeti de mündemicdir.

Çok zulüm ve felâket görmüş bu iki milletin sîne-i ızdırâbında yetişen ve biri daima "insaniyet"i diğeri daima "vatan"ı terennüm eden bu iki dehâ-yı edebînin pek şâyân-ı te'essüfdür ki müddet-i hayatları birbirine hiç benzememiştir. Tolstoy'un tûl-i ömre mazhar olması Rusya için nasıl büyük bir nîmet ve saâdet olmuşsa Kemâl'in pek genç yaştayken üfûli de Türkiye için öyle elîm bir mahrûmiyet teşkil etmiştir.

Fena tabiatlı, mülevves, bed-tînet fakat güzel bir kadına elbette çirkin lâkin nezîh ve afîf, zekî ve samîmi bir kadın tercih edilir. Maamafih eğer bu fazîlet-perver, manen güzel kadın aynı zamanda maddeten de güzel olursa o v akit tabi bu, ideal olur. İşte fikrimce Tolstoy'un âsâr-ı edebiyyesi manen ve maddeten güzel olan böyle

bir kadın, böyle bir ideale teşbih olunabilir. Tolstoy da meşhûd sihr-i sanat, câzibe-i uslûb âsârının melâhat-i maddiyyesini, Rus mütefekkirinin yazılarında nazar-ı takdîr ve perestişi cezb ve saydeden fikirler ve felsefelerde manevi güzelliği teşkil eder.

"Tolstoy" denilince aynı zamanda hatıra mutlaka şu üç isim gelir: *Harb ve Sulh, Anna Karanina, Basübadelmevt*. Tolstoy kelimesi ile şu üç isim sanki elfâz-ı müterâdifedendir.

Fil-hakîka bu eserler Tolstoy'un şöhret-i edebiye ve kudret-i fikriyyesini temin ve ilâ eden birer [şeh dövör]dür. Bu üç meşhûr ve muazzam eserden sonra iki hikâyesi daha vardır ki daha az şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet değildir: *Katya, Kroçyer Sonat.* Bu son roman, bir fâcia-i izdivâçtır. Zevc ile zevce arasında başlayan tahammül-fersâ hayât-ı ızdırâb öyle bir dereceyi buluyor ki nihâyet zevc karısını öldürüyor. Esas mevzû bundan ibâret. Fakat eserde şu mevzûyu tezyîn ve tetvîc eden öyle belend ve hakîki tetkîkât ve tahlilât-ı ictimâiyye ve rûhıyyeye müstenid teferuât var ki Tostoy'un hayrân-ı sanatı olmamak gayr-ı kâbil. Zâten *Anna Karanina, Kroyçer Sonat*, üç şekli, üç vechi hâiz birer fâcia… Bire hâile-i izdivâçtır. Tolstoy bu romanlarla izdivaç âleminde vukû bulan gayr-ı kâbil-i tarîf hataları, çekilen tahammülsüz ızdırâpları, izdvâcın istinâd ettiği gayr-ı makûl esasları pek güzel tasvir ve tasrîh etmiş. Evlenecek gençlerin dimâğlarına şerârât-ı ziyâ ve intibâh saçar etmiştir…

Tolstoy'un nazariyyât-ı felsefiye ve ictimâiyyesi Fransa'da husûsiyle Paris'te icrâ-yı tesîr etmekten hâlî kalmamıştır. Husûsiyle *Anna Karanina, Harb ve Sulh* namlarındaki eserleri neşr edildikten sonra Tolstoy namı Fransa'da şedîd tarrâkalarla inikâslar hâsıl etmiş; münekidler bu büyük ismi heyecanlar vererek, Fransa âlem-i edebiyatına tanıtmıştır.

Harb ve Sulh, Anna Karanina, Basübadelmevt, Kroyçer Sonat, Katya namlarındaki romanları o kadar meşhûrdur ki [şeh dövör] olduklarını yalnız bu eserleri okuyanlar değil, okumayanlar bile söylemektedir.

"*Basübadelmevt*" bir romanın ne kadar realist olması kâbilse o kadar

realisttir. Tolstoy'un her eserinde kemâl-i muvaffakıyetle izhar ettiği bir mevhibe-i dehâsı vardır: Bütün eşyâ ve eşbâhı, her cins eşhâs-ı vekâyî, ehemmiyetsiz görünen husûsâtına kadar kemâl-i vuzûhla olduğu gibi göstermek… Filhakika Tolstoy kalemiyle hayatın, teferruât-ı hayâtiyyenin en firari safahatının krokisini alır. İşte Rus edibinin bu mevhibe-i sanatkârânesi "*Basübadelmevt*"te tamâmen müncelîdir. Bu kitab açıkta açığa ihtilâlkârânedir. Cemiyyet-i beşeriyenin şâyân-ı nefret olduğunu, münâsebetsiz hatta cinâî itlâflar üzerine müstenid bulunduğunu, hava yerine adâletsizlik teneffüs edildiğini, su yerine riyâ içildiğini söyler… Bu eserde ihtirâsât-ı aşk büyük bir incelik, şâyân-ı dikkat bir kudret-i tahliliye ile tasvir edilmiştir.

Münekkid-i marûf Jul Lometr, *Basübadelmevt*'ten bahsederken diyor ki: "Tolstoy en güzel iki kitabını yazdıktan sonra, kazandığı şan ve şöhretten mahcûp olarak on beş sene kadar kûşe-i inzivâ ve itikâfa çekilmiş, İncil'in sahîfeleri arasında kaybolmuştu. İşte bu on beş senelik gaybûbiyetten sonra bize "*Basübadelmevt*"i verdi."

Tolstoy'un ilk hayât-ı sanatkârânesi zabit sıfatıyla Sivastopol Muhârebesi'nde bulunduktan sonra kaleme aldığı "*Ağustosta Sivastopol*", *Eylülde Sivastopol*" nam eserlerinde inkişâf eder. Rus edîp şehrinin hayât-ı sanatkârânesini tetkik ve tetebbû etmek isteyenlerce bu eserler pek kıymettâr pek istifâde âverdir.

Münekkidlerin prensi olan [Emil Fake] Tolstoy'un "*Anna Karanina*" nam eser-i muazzamından bahsederken şu mütâlaada bulunuyor:

Anna Karanina, ihtivâ ettiği eşhas ve vekayinin kâffesi Rus olmakla beraber, sanki bütün garipler için yazılmıştır. Güzerân olan vekâyi, romanda cevelânedeneşhâs o kadar umûmî o kadar insaniyete şâmildir. Eserde bir fâcia-i aile, bir fâcia-i aşk, bir fâcia-i hayât vardır. Herhalde Tolstoy bu romanı Fransa hikâye-nüvîslerini taklît ederek yazmamıştır. Fakat aynı zamanda denilebilir ki Fransız romanları Tolstoy'un müfekkiresini pek çok işgâl etmeğe başladığı bir zamanda bu eseri kaleme almıştır. Çünkü *Anna Karanina* ile Fransız romanları arasında büyük bir sıhrıyyet ve karâbet hissedilmektedir. *Sulh ve Harb*, bir dâsitân ise *Anna Karanina* da

bir fâcia bir hâiledir. Genç bir kadın ile mesen bir erkeğin, kezâ "romanesk" bir kadın ile mahdûd'ül-fikir, usulperest bir erkeğin izdivâçlarının fâciasıdır. Bu lâyemût roman ile Gustav Flaubert'in "*Madam Bovary*" hikâye-i müebbidesi beyninde, mevzû ve teferruâtta mevcut bazı farklara rağmen, şâyân-ı dikkat bir müşâbehet vardır.

Anna Karnina öyle bir telîf-i ebedîdir ki neşr olunur olunmaz lâyemût âsâr-ı bedîa sırasına geçmiştir. Çünkü o kadar insaniyete ait o kadar her zaman ve muhîtin eşhâsı tarafından okunup anlaşılmak üzere yazılmış, Rus ahlâkını tasvir etmesine rağmen aynı zamanda o kadar garb hayât ve maîşetine de muvâfık gelmiştir. Bir dercede ki bu eser bir Petersburglu, bir Moskovalı kadar bir Parisli, bir Londralının da seviye-i zekâ ve irfânına hitâp edebilir. *Anna Karanina* bir taraftan fenâ yapılmış izdivâçlarla onların netâyic-i vahmiyyesinin ebedî bir târihi olmakla beraber diğer cihetten de îcâbât-ı ahvâl ile bir mutâd akdedilen izdivâçları ve o îcâbâtın bir nevî teehhüllere îkâ ettiği müşkilâtı tasvir eder. Lâyemût bir hikâyedir. İhtivâ ettiği sanat, insana verdiği ders, hikmet-i nukât nazarından telîf-i mezkûr asrın en büyük en parlak âsârındandır…"

Fransa Akademisi âzâ-yı benamından Anatole France, Tolstoy 'un vefâtı münâsebetiyle yazdığı bir makâlede diyor ki: Tolstoy 'un bugün insaniyet üzerinde büyük ve mesût bir tesîr hâsıl eden o büyük ve şâhâne fikrini kemâl-i hürmetle selamlayalım…

Tolstoy bir hikâye-nüvîs olmak sıfatıyla bizim üstâdımız olduğu gibi, necâbet-i fikriyyenin, cesâretin ve uluvv-ı cenâbın da taklît olunamaz bir timsâliydi. Bir sükûn-ı kahramâne bir mülâyemet-i celâdetkârâne ile kânunları mümzî icrâ-yı zulum ve şiddet etmek için yapan bir heyet-i ictimâiyyenin bütün cinâyetlerini bî-pervâ göstermiştir…

Maurice Maeterlinck de: "Tolstoy medeniyet-i hâzıranın en büyük bir sanatkârıdır. Onun kadar hiçbir muharrir eserleriyle bu kadar hakîkî bu derece amîk bir tesîr-i ahlâkî husûle getirmemiştir…" diyor.

[Emil Fake] ise Tolstoy hakkında şöyle düşünüyor: "Tolstoy Avrupa'nın onun dokuzuncu asır edebiyatını kemâl-i şaşaa ve zaferle tezyîn ve tetvîc eyleyen on, on iki büyük isimlerden biridir. Ahlâf Onu biraz Goethe'nin, Victor Hugo'nun, Lamartine'in, Byron'un, Tennyson'ın, Dickens'in, Balzac'ın, aşagısında; Shiller, George Sand, Mosset, Vayne ile de müsâvî tutacaktır…

"Tolstoy insaniyyet-i mütefekkirenin olduğu kadar âlem-i sanâtın da büyük bir güneşi olarak müebbeden parlayacaktır…"

Bu ay Osmanlı âlem-i irfan ve edebiyatı da pek kıymettâr bir dimâğ keybetti. Merhum Ahmed Şuayp Bey'in fâcia-i üfûlüne ağlamamak müteessir olmamak cidden gayr-ı kâbil. Bilinemez nasıl bir zulm-ı tesâdüf ile ölüm, ekseriya böyle güzîde hılkatleri arıyor buluyor!

Diyebilirim ki mültezimin târih-i tekâmülât-ı fikriyyesinde Ahmed Şuayp'in şâyân-ı dikkat bir tesîr ve nüfûzı olmuşdur. Zî-hayât zinde ve sanatkâr uslûbuyla yazdığı o cidden âlimâne mâkâlât-ı nefîse-i mütenevvia bütün Osmanlı şebâbını tağdiye etmiştir. İlk defa olarak, Avrupa 'nın en meşhûr ediblerinin, filozoflarının, müverrihlerinin hissiyât ve mesleklerini, tedkîkât ve tetebbuât-ı amîka netîcesinde, bize tanıtdıran Ahmed Şuayp Bey olmuştur.

Kemâl-i sükûn ve tevâzuyla, her dürlü âlâyiş ve gösterişden âzâde bir tavr-ı samîmiyetle yazdıgı makâlât-ı edbiyye ve ictimâiyye enâfis-i âsârdan madûddur.

Yalnız "*Hayat ve Kitablar*", esmâr-ı matbûât Ahmed Şuayp namını Osmanlı âlem-i edebiyat ve irfânına hürmetle ibkâ edebilmek için kifâyet eyleyecektir. Tedkîkât ve tetebbuât-ı vâsia ile müzeyyen bir hayât-ı medîde-i mesâînin mahsûl-i irfânı olan bu makâleler o kadar canlı, o kadar müfîd, o kadar mâlâmâl-i nefâset ve ciddiyyettir.

Ahmed Şuayib o mütefekkirlerden, o muktedir ve müstesnâ muharrirlerdender ki üfûlüyle iştigâl ettiği mevki müebbeden yetim bırakmışlardır…

Câzibe-i uslûbuyla ihmâl edilemeyecek bir edib, tedkîkât ve tetebbuâtı, intihâb etdiği mevzûları ile şâyân-ı dikkat bir mütefekkir olan Ahmed Şuayb ulûm-ı ictimâiyye ve târihiyyeye, mesâil-i iktisâdiyyeye de vâkıftı. "*Hayat ve Kitablar*" muharriri vaktiyle esmâr-ı matbûât, ünvân-ı umûmîsi altında yazdıgı makâlelerin birinde bizde, hemen ilk defa olarak şu bedîa-i hakikati söylemişdi: bu gün edebiyatın başlı başına bir fenn-i müstakil olmadığı kat'iyen kabûl olunmuşdur. Edebiyatın tekmîl ulûm-ı mevcûde ile sıkı bir irtibâtı vardır. Bugün edbiyâtsız felsefe, hukuk, siyâsiyyât olmadığı gibi bunlarsız da edebiyat olamaz." Yazdığı o nefîs ve emsâlsiz makâleleriyle merhum "sanat sanat içindir" nazariyesinin de aleyhdârı görünüyordu.

Hâsılı Osmanlı âlem-i irfân ve edebiyatına daha pek çok hizmetler îfâ edebilecek bir bende iken üfûl-ı nâgehânîsi cidden şâyân-ı te'essüf ve telehhüfdür. Ahmed Şuayp Bey ile hiç görüşmediğim halde, eserleri kendisine karşı kalbimde o kadar amîk ve pâyidâr bir hiss-ihürmet ve muhabbet hâsıl etmişti ki fâcia-i vefâtını gazetelerde görür görmez büyük bir felâket karşısında hissedilen bir zelzele-i ızdırâp ile bütün hüviyetimin sarsıldığını hisseylemiştim. Filhakika Şuayp üfûliyle yalnız aile-i muhteremesini değil, âlem-i irfân ve edebiyatımızı da azîm bir mâtem içinde bırakmıştır…

18 Kânûn-i evvel 326
Râif Necdet

TERSÎ-İ TAHASSÜR

[Süleyman Bahri, S.26, 1910/ 1326, s.102]

Sen, semâlarda yükselen bir nûr,
Ben denizlerde ağlayan bir ses;
Sana zerrin hâleler makes,
Bana hîçî-i keff-i nemâ-yı fütûr…

Sen kamerlerde bî huzûr hûs,
Tıfl-ı gül-çehre-i mezâhir hûr;
Ben leyâli-i hılkatin mağdûr
Bir beyâbân nûrdı, bir bî-kes…

Sen bulutlarda jâle-i nîsân,
Ben sevâhilde bir şîkeste sadef;
Sen bütün bûse, ben leb-i pür-tef…

Beni bir aşk-ı bî sükûn ve girân,
Seni bir sihr-i husün eder tehziz;
Sen şiir ben de şair-i nâçîz!

Süleyman Bahri

BAYRAM

[Hamdullah Subhi, S. 26, 1910/ 1326, s.103]

-Hüseyin Sîret Bey'e-

Durgun, sükût içinde, ağır sisli bir şehir
Muzlem büyüklüğüyle çıkar gûra yükselir
Mabetlerin ışıkları târâc olur söner
Boşluklarında nâim olur aks-i secdeler.
Kalkmış minâreler duruyor vakf-ı intizâr
Maşrıktda bir ziyâ edecek şimdi intişâr
Bir cevl-i sabâhî, kanlı ve parlak bir inşikâk
Zulmetlerin içinde açar eski bir şafak;
Bayram tulû eder. O derin samt-ı beldeye

Bin nağme sesiyle dâhil olur sanki bâdiye
Kullar eder irâka-i dem, işte sâf u ter
Her yanda bir buhûr gibi kanlar yanar tüter;
Her yanda bir duman gibi tütmüş buram buram
Boynuzların yanında yatar bir nigâh-ı gam
Durmakda bir kıyâm o kızıl an vâ-pesin
Teb-lerze-i memât ile titrer bütün zemîn
Gökten zemîne ecr ü mesûbât eder nüsûh
Avâre yükselir göğe bir gird- bâd- ı rûh.

Hamdullah Subhi

HASBİHÂL

[Cüneyd, S. 26, 1910/1326, s. 104-109]

-Kārilerimle-

Bilmem dikkat ettiniz mi? Bu asrın nisvî bir hassâsiyeti, nisvî bir kararsızlığı, nisvî bir heycânı, siyasetinden, ciddiyetinden tutunuz da şûhîsine, mizâcına varıncaya kadar nisvî bir asabiyeti, ince, hüsn-amiz bir kadınlığı var. Sanki bütün bu herc ü merc cemıyyâtı bir kadın eli bir kadın dest-i tereddüdi idare ediyor; sanki dimag-ı dehri bir kadın hevesi, bir kadın ihtirâsı uyuşturuyor, sanki bütün hâdisât ve şuûnu îcâd eden sinirle bir kadın ihtilâcı, bir kadın parmağı oluyor; Fransızların dediği gibi her vakaada bir kadın tesîri, nüfûzı aramak lazım geliyor; zaten kadın demek ukde-i kâinât demek değil midir?

Herifin biri: “Biz kuklalarız, felek de kukla oynatandır.” demiş. Evet feleğin tahtında müstetir bir “hiye” olmak şartıyla bu pek, pek doğrudur ve bu “hiye”, hiç şübhe etmeyiniz kadına râcidır. Sonra: Hem hangi şeyin tahtında bir “hiye” müstetir değildir?... Elde hayat dinen müzeyyen bir hokkabaz kutusı var; kapağını açınız içinden derhal fırlayan kadındır. Hatta zannederim maksad- ı hilkat de bir kadındır; meselâ ziyâ, harâret, hele harâret bir kadın değil midir? Ve gece mutlaka isterse bir

siyâhî olsun, bir kadın saçıdır. Sonra daha ne istersiniz? Toprak kadın, mezar salladığı beşik, ölüm ninnilerle davet ettiği uykudur. Hele şu avâlim-i hayâtiyye düşününüz, bir kadın mahsûlindin bir kadın nescinden başka bir şey midir? Ve mademki kadın bu kadar şâmil ve medhaldârdır o halde taş devri tunç devri, demir devri, elektirik devri dinildiği gibi kadın devri, hele bu asr-ı güzîn ve asabîye "kadın asrı" demek icap etmez mi?

Hem ne hâcet siz kârielerim nazariye-i tekâmül taraftârânının tasdîkinden, sonra tarih-i mukaddesin ilk vâlide-i beşer olma üzre takdim ettiği Hazret-i Havva'dan Havva asrından şimdiki iştinhayil asrına kadar yapılacak ictimâî, ruhî takipler, tetebbuulardan sarf-ı nazar, bu bil-hâssa siz, ruhunuzun gülgûn temâyüllerinden, sisli, rüyâlı emellerinizden, belki gayr-i ihtiyarî, sizi, sizi baygın, mestî fezâ bir heyecan ve kuvvetle harîm-i sadrına çeken câzibelerden de anlamıyor musunuz?

Evet, kâinâta en gizli muâşeret hilkatine kadar yapraktan yaprağa, gölgeden gölgeye, denizlerden semâlara, ziyâlardan zulmetlere sanki nâ-merî, sihr- âmiz ve müşevveş, ipin, hassas teller, bir şebeke-i nisvîyyet gerilmiş, hâdisât ve şuûnun hatta lâ-kayd, en kasıdsız temâs-ı benâniyle bugün bir nağme, bir mûsikî olsa da yarın bir velvele bir feryâd kopacak; bugün rüyâ olsa da yarın dest-i tehekkümüni uzatarak şimdi katî emirler viren, şu müessesât-ı ictimâıyye ve ahlâkıyyeyi tebdîledenbir hakikat tebârüz edecek. Şimdiye kadar asârın yeşil ve sert yapraklarında bir jâle ehemmiyetiyle kalan kadınlar, ikinci bir fasl-ı bî-hasâdın büzûr-ı nahîfesi kesb-i kuvvet edecek, çiçeklenecek…

Fakat yemin ederim ki bunda ilmen teslim edilmese bile, ictimâî bir hakkınız, bir hakk-ı meşrûnuz olacak ve bu isterse şimdiki mütefekkirîn-i kirâm acı acı düşünsün; isterse ürksün; isterse bir fecîa, bir beliye diye telakki etsin; çarpınsın; çırpınsın bir zaman, bir zaman karib gelecek ki bir emr- i vâkı teşkil edecekdir.

Mamafih işte ben bütün safvet-i muhâkememle bu hakk-ı sarîhinize kâni olmakla beraber, şu ümmül-beşerde dâhil olduğu halde şimdiye kadar hatta sevk-i

idâre-i siyâset ve hükûmetde hılkaten hâiz olduğunuz hasîsalar, tefevvuklara, beşeriyetin bünyân-ı tekâmül ve fazâilini hazırlayan ehemmiyet-i ictimâiyyenize rağmen âhenin bir ısrar, anûd bir hodbînî ile ihmâl edilen sizin ve tarafdârlarınızın yapacağı hûnîn ihtilâller hunîn inkılâbların keskin ve çakaçak endîşeleriyle müsterihim.

Bir kere sorarım: Bütün edvâr-ı mütekaddime ve müteahhireyi idare eylemiş bize pâk ve münezzeh tarih sahîfeleri yerine kanlı mersiyeler, siyah mâtem-nameler ihdâ etmiş ve edecek heyât-ı müteselsile-i ricâl o kadar zamanlardan beri kâr namına, hiç olmazsa fazîlet namına kütüphâneler dolusu sararmış, eski kağıtlar, vesîkalar… Hebâ olmuş insaniyetin zararına tezyîd edilmiş mesâi şâhitlerinden başka ne ithâf etmiş, neler vücûda getirebilmiştir?

Şekl-i hâzır-ı cemiyyât bugün birçok muzır temâyüller, muzır vaziyetler, muzır mümessilât ve müessesât ile malûl ve müheyyâ izmihlâlken; sonra bir haşr u neşr infisâh ve meâsi karşınsında bir çâre bulmak, bir şey yapabilmek gayr-ı mümkün ve o halde itirâf-ı acz ve kusûr ile çekilmek, daha ehil ve muhtass ellere tevdî- i mukadderât eyleyerek hiç olmazsa tehîr-i kıyâmet eylemek bir tebîr iken hâlâ bu asılsız temellüki, bu nâ-meşru ve hak-şiken nasbı temdîd eylemekte ne fâide tasavvur olunabilir?

Bu hem makûl bir imtihân da olur: Ricâl sukût etsin; nisvân mevkı-ı iktidâra gelsin; netice, dâî-i mesüliyyet olsa da zaman, bî-emân bir kuvve-i teşrîiyedir; bugün nasıl ricâlin iflâs-ı küllîsine hükmediyor, nasıl birer birer âzâsının azl ve ıskâtıyla tasfiye-i mükedderât ediyorsa yarın aynı şiddet ve metânetle nisvânı da mecbûr-ı ricat eder. Sonra: Artık erkekler yorulmuşlardır; sinirlerinde eski sıhhat ve sükûn kalmamıştır. Çünkü: Görülüyor ki bir kadın hırçınlığı bir kadın velvelesiyle feryât ediyorlar ve bu zamanlarca duhûli katiyyen memnû-i harîm umûr-ı ricâle bir gün ince, gümüş bir iğne gibi sokulan kadınlığın nüfûz-ı musırrıyla sâbit oluyor; o halde yeni ve taze kuvvetlere; taze dimâğlar, taze ellere, taze rehberlere -bir mağlûbiyet-i fecîa olsa da- terk-i mevki-i iktidâr etmek icap eder. Aksi halde ricâl hissizlik, vefâsızlık, bâ-husûs akılsızlıkla ithâm edilmelidir.

Düşününüz, her şeyin tebeddül nigeh-ferini bir düşününüz eski ve murdar her ne varsa yeni ve câzibedâr olacak; meselâ: Beşik sallayan babalar, yemek pişiren kardaşlar, tahta, çamaşır yıkayan atalar, bilhassa süslenen minderler, çürüten, sokaklar, çarşılar, mesirelerde gezen erkekler, bütün bir mecmûa-i zî-rûh-ı tecemmülât göreceğiz. Bugün bir erkek için nâ-hoş görünen her şey, her şûhî tabii olacak ve hiçbir sûretle, aile vazâif-i hasîse ve dâhiliyesinden başka hiçbir şeyde kadınların iştirâkini kabul etmeyecekler; nasıl ki kadınlar erkek işlerinde asırlarca bî-taraf hariç, hatta lâkayd kalmışlarsa erkekler de isterse sufrajetler meclisler yıksın, camlar kırsın, iştirâk-i mesâî iddiâ etsinler – Aynı hakk-ı mütekâbile istinâden öyle gayr-ı mesûl ve gayr-ı faâl kalacak; sonra: Buna mukâbil, tasavvurı bile insana garib bir zevk-i ruyet veren ve hem temâşâsı bile şu şimdiki mütevvehhin hârâbe-i her-medîdeye bin kat müraccah, gügûn ve muhteşem bir manzara-i sayi vecdiyyet, hep kadınlardan mürekkeb bir kafile-i cevvâle… Sadrâzamı, vükelâsı, ayânı, mebûsânıyla, binlerce memûrîniyle, sonra, bütün anâsır-ı mütehassılesi, avâmil-i müessiresiyle bir bırakalım nisvân, birer müdhiş ketîbe-i irâdiyye vücûda gelecek; ihtimâl bunda da kadınlar aldanacaklardır.

Anlaşılıyor: Onlarda da bir gün inficâr ve tezehhüri şübhesiz bir zevk-i hâkimiyet, bir reşîm-i gâlibiyyet tekemmül etmek üzere bulunuyor. Fakat acabâ, bu vahşî ve harîs zevk nasıl müellim, tâkat-şiken bir fedâkârlığın mukâbili olacak! Bugün incili pelerinler taşıyan penye omuzlar yarın bir demir kitlesinin bâr-ı müzâhimiyle cerîhadâr olacak. Bugün tenhâ-yı münevverinde ziyâ kanadlarıyla rengârenk ve pür-tâb kelebekler uçuşan dimâğlar yarın bir fikr-i ictimâî, hummâlı bir muhâkeme-i siyâsiyyenin küf kokularıyla buğulanacak; sonra bütün bu muzlem, kâfir-i meşâkk-ı mesâ şüphesiz daha müsâmahasız, daha bî-emân, daha kâtil kalplerin feryâd-ı isyânıyla, muâraza-i ricâl ile karşılanacak; o halde: bu bir mestî ise herhalde humârı pek acı, pek dölsüz olacaktır.

Mamafih ben tasavvurumda biraz ibrâz-ı ifrat ediyorum. Şüphesiz işitmişsinizdir ki sufrajetlerin muttalibi bu kadar vası ve mufrat değil; evet, İngiltereli hemcinsleriniz - verilebilecek şeyi istemek makul olacağını düşündükleri için yalnız

hak iştirak eda ediyorlar; "Niçin, diyorlar, bizden de mebus intihab edilmesin? Bir hakkın aranmakla mevcut olmaması lazım gelmez? Siz onu gasp etmiştiniz? Biz süküt ediyorduk; fakat işte suistimal ediyorsunuz, şimdi istiyoruz; veriniz. Hakkımızı iâde ediniz!" Yaygarasını koparıyorlar; bu yolda polislerin, jandarmanın mühâcemâtına göğüs geriyorlar? Cerîh-dâr oluyorlar; hapse konuluyorlar; fakat o esrarengiz kalplerde öyle bir kuvvet ve inad var ki hâili, her mâniayı parçalamak, temin-i maksad etmek istiyorlar. Meclis-i Mebusan, vakıa şimdilik şedîden değilse de red ediyor. Lakin tabii birgün gelecek, kısa saçlı meb'ûslar meyanında bütün muhalif cereyanlara rağmen uzun saçlılarıda zuhur edecek, ihtimal, ağır, ciddi İngiliz muhafil-i resmiyesinde şuh ve çalan bir unsur nisvan bulunacak; yüksek ve vakur tavanlarda bir kadın terennüm-i istizahının ihtizaz-i asabiyesi aks edecek; bir zamanlar bir kadın zîr-i tahakkümünde erkekliğini hisseden İngiltere, yine ihtimâl birgün bir kadın riyâset-i vükelâsının zekâ-yı şâmil ve hassâsîyle idâre olunacaktır.

Fakat ne olursa olsun işte bir inkılâb-ı mufassalın mukaddimesinde bulunuyoruz. Bir erkek metânetiyle atılan her küçük kadın hatvesi istikbâlden bir mesâfe-i zafer, bir nokta-i hâkime temîn ediyor. Bu adımlar emin olunuz sıklanacak, cidden kesb-i metânet edecek ve o istikbâl-i bî-mânia birgün ansızın nâ-mağlûb ve haşîn bir ordunun velvele-i pâ-yı vürûdıyla bilâ-harb ve cidâl iştigâl olunuvirecek. Bugün lâtife telakki edilen, yarın anûd bir hakikat teşkil edecektir.

Cüneyd

MAHSÛL-I MÜTÂLAA VE TETEBBU
TİYATROLAR VE TİYATROLARIMIZ

[Safvet Nezihi, S. 26, 1910/1326, s. 110-123]

Memâlik-i mütemeddinede tiyatroların ne derece terakkî ettiğini ve yirminci asr-ı medeniyyette hâiz olduğu mertebe-i itibârın ne kadar yükseldiğini îzâha hâcet yoktur zannederim. Tiyatrolar âlem-i hakikatin bir mekteb-i edebi, tiyatro piyesleri edebiyatın bir şube-i mahsûsa-i pür-meziyyeti telakki edildiğine nazaran ehemmiyet kıymet-i sanatkârânesi ayân olur. Hükûmât-ı mütemeddinenin kendi tiyatrolarını

ıslâh ve terakkî ettirmek için ihtiyâr eylediği mühim fedâkârlıklar düşünülürse huzûzât-ı fikriyeye ait havâic-i zarûriyye meyânına garb hükûmetlerinin tiyatroları da ilhâk etmiş olduklarına şüphe bırakmaz.

Bizde ise hükûmet belediye tiyatrolarına şimdiye kadar hiçbir sûretle dest-i muâveneti uzatmadıktan başka mâ-fevk'al-tasavvur tasîbât ve tavîkâta dûçâr eylemiştir. Her kim ne derse desin, ben kemâl-i samîmiyyet ve vecdiyyetle ityân ederim ki – bu adem-i teşvîk vemuâvenet ve esbâb-ı sâire-i muâşeret sebebiyle – tiyatroculuk sanatı bizde henüz lâyıkıyla teessüs edememiştir.

Bir muhibbimin didiği gibi: Memleketimizde pek çok şeyler hüdâ-yi nâbit olarak yetişiyor. Muharrir, şair, edib, memur, muallim hatta ve hatta ve kellâ… Fakat tarlalarda kendi kendine biten ve adam boyı yükselen baldıranlar gibi sanatkârlar yetişemez. Onun bir devre-i tekâmül-i tedrîcî geçirmesi lâzımdır.

Sanatın kasvâ-yı kemâline erişebilmek için bazı şerâit-i tabîiyye-i zarûre vardır: Evvelâ istidâd sâniyen - bit-tabi o sanata dair – tahsîl ve kesb-i malûmât, sâlisen sanatın neşv ü nemâ-yı tedrîcîsine hizmet edecek vesâil ve vesâita mâlikiyyyet, râbian temîn-i refâh-ı maîşet. Bunlar esaslı şartlardır. Daha başka bir takım şerâit-i tâlîye varder ki mülkümüzde henüz onları aramak ve arzu etmek müşkül-pesendlik olur. Biraz yukarda sanatkârlar hüdâ-yı nâbit olamaz demiştim. Hâlbuki garibler uhdesinde hakikaten misli nâ-meşhûd olan memleketimizdeki sanatkârlar hep hüdâ-yı nâbettir. Bundan dolayı sanat-ı hakîkiyyenin zirve-i kemâline erişmekdten pek uzak kalıyorlar. Hatta Onu anlayabilmekten baîd bulunuyorlar.

Cidden nazar-ı ehemmiyeti celbe şâyeste olan bu bahsi lâyıkıyla tetkik ve tetebbu için esaslı üç madde üzerinde idâre-i kelâm edelim: 1- Tiyatro Binaları, 2- Tiyatro Piyesleri, 3- Tiyatroculuk Sanatı ve Sanatkârları.

Tiyatro Binaları -bundan bahsetmek lâzım geldiği zaman– teessürle bundan büyük bir mahcûbiyyet duymamak kâbil olamıyor. Bizde mevcûd olan salaşlara tiyatro binası namını vermek cidden ayıptır. Halkı koyun sürüleri gibi her türlü

şerâit-i sıhhıyye ve leoâzım-ı istirâhatden ârî agıllara – sevk-i menâfi ilcâsıyla – tıkmak ne kadar muğâyir-i insaniyyet bir hareket ise buna müsâade etmek ve bu hâlin devâmını hoş görmek de – ait olduğu devâir için – o derece mûcib-i ârdır. Memleketimizin bedâyi-i tabîîyesini temâşâya gelen zevât-ı ecnebiye bir Türk tiyatrosı görelim emeline düştüler mi, meâzâ… Hiç unutamam on beş sene evvel şehr-i ramazanda Bayezıt tramvay mevkisinde muvakkaten vucûda getirilen bir tiyatroda derme çatma muğannî ve muğanniyelerle yine kız opereti oynatıyordı. Tiyatro mahalli kümes gibi bir salaş, halk lebâleb dolu. O sırada locaya birkaç ecnebî madamla bir siyah girdi. Oturamadılar, duramadılar. Sigara dumanı sakfı kurşûnî renkte bir bulut halinde ihâta etmişti. Havası müfsid, akordasız bir müzika, sahneden başka her şeye benzeyen bir mahal-i temâşâ… Zavallılar korktular. Bir an durmaya cesâret edemediler, kaçtılar… Hissiyâtım beni şimdi temîn ediyor ki bu zevât-ı ecnebiye –medeniyyetin – ihzâr ettiği vesâit-i telezzüzât-ı rûhiyye nokta-i nazarından terakkiyâtı itibâriyle – bizi mutlaka Afrika vahşîleri derecesine indirmişlerdir. Bizim tiyatro binalarının târihçesi pek basettir. Naom isminde bir zât Beyoğlu'nda ilk tiyatroyu vücûda getirmiş, vâkıâ biz buna yetişemedik ise de görenlerin rivâyetlerine nazaran bizde en mükemmel inşâ edilen tiyatro binası Naom'un tiyatrosuymuş. Bu sahne o sıralarda şehrimizden gelip geçen ecnebî sanatkarlarına, opera kumpanyalarına tahsîs edildiğinden Osmanlı sahnesi ondan bir müddet sonra âşık-ı sanat olan bir zâtın delâletiyle, cehd ve gayretle vücûd bulmuştur. Tiyatroya merağı olan zevâtın Güllü Agop namını tahattur etmemesi, işitmemiş olması kâbil değildir. İşte tiyatroculuk sanatının meftûn ve mahbûbı olan bu zevâttır. Güllü Agop Efendi'nin eline o sıralada bir parça para geçmiş bî-dâyet-i tesîsi herhalde paraya mütevekkıf olan bu sanatın bizde de takdîr ve rağbeti celb edebilecek bir dereceye vâsıl olabilmesi için bu adamcağız parasını hayatını vakfetmiş!

Evvelâ bir imtiyâz almış. Gülmeyiniz, bunu garib bulmayınız. Evet, sahne-i temâşâyı yed-i inhisâra geçirecek bir imtiyâz. Hatta o zamanın mizâh gazeteleri Güllü Agop Efendi'yi "Sâhib-i İmtiyâz" unvânıyla yâd ederlermiş. İmtiyâz fermanını yakaladıkdan sonra bundan kırk sene evvel "Sölye" namında bir Fransızın Gedikpaşa'da At Cambazhânesi olmak üzere yaptırdığı temâşâhâneyi tiyatro haline koyarak lâbiyâta başlamış. Bizde o zamana kadar müellif-i millî bir piyes mevcut

olmadığından Fransız dramlardan bazıları Erbâb-ı Heves[75] tarafından tercüme edilerek oynanmaya mübâşeret edilmiş. "Karagöz" ile "Ortaoyunu"ndan mâ-adâ bir şey görmemiş, zevk-i temâşâdan mahrûm kalmış bulunan ekseriyet-i halk evvel emirde tiyatroya pek de ısınamamıştır. Ecnebî hayatı, garb muâşereti diye başımıza belâ bırakılan ağır, müzeac bir üslûb-ı beyânı halk soğuk bulmuş, daha doğrusu Frenk hayatından hiçbir şey anlayamamış. Fakat millî piyesler oynanmaya başlar başlamaz iş değişmiştir. Halkın heves ve merâkı artar, tiyatro lebâleb dolar. Güllü Agop Kumpanyası'nı hüdâ-yı nâbit aktörlerden teşkil etmişti. Talîi ona Şirin yanlar gibi iki zarif ve latif kadını tiyatroculuk hevesine düşürmüş oldu. Türkçe okuyup yazmasını bilmeyen Ermeni vatandaşlarımızdan beş on genç tiyatro sanatının hayat-ı derbederine heves ettiler.

O zamanlar -ve hatta şimdi bile- tiyatroculuk câlib-i itibar bir meslek olmak üzere kabul ve hüsn-ü telakki edilmediğinden hevesinin sevk-i mübremine tabi olanlardan mâadâsı bu ateşli hayata yanaşamamıştı. Kumpanyada kimler yoktu, kimler!... Mektep muallimi iken mesleğinde muvaffak olamayan ve kendisinde bir liyâkat-i talâkat bulan yaşlı başlı adamlar… Ticaretinde bir türlü iki yakası bir araya gelmemiş olan esnaftan bazıları… Mektebini ikmâl edemeyerek sâha-i hayata atılan ve ne yapacağını bilemeyen birtakım gençler… İşte sanatla alakaları olmayan ve sahne-i tecârübe bir kere olsun çıkmamış bulunan bir bel-heves insan kitlesi bir araya gelerek kumpanya teşekkül etti. Tabi ilk sahnemizde Fransız modası tatbik edilmek iktizâ ettiği cihetle "trajedi" denilen facia sanatkârlığı dramlarda, komedilerde, vodvillerde, aynen kabul edildi. Mınakyan Efendi'nin Osmanlı sahnesine yadigâr bıraktığı bu sakîm usûlün tesîratını otuz sene sonra bile hâlâ izâle edemedik. O feryatlar, çirkin sayhalar, tekrar alet-tekrar ityân ederim ki, sanat değildir, yaygaradır, vaveyladır; zübdeten havadır.

İşte tiyatroculuk bizde böyle sakîm bir usûl ile şûrezâr bir muhîtte, hudâî nâbit artistler(!) ile başladı; senelerce bu suretle devam ederek heyûlâ-yi istibdâdın

[75] Bunlar meyânında Ali Bey merhum gibi tiyatronun mahbûb ve meshûru olan erbâb-ı iktidâr veshâb-ı vukûf vardı.

bir darbe-i şedîdiyle yerlere serildi, fakat ölmedi, senelerce; senelerce can çekişti, ancak büsbütün ifnâ-yi hayat etmedi. Her şeyde, her halde olduğu gibi badel-inkılâb tiyatroculuğun bir hayat-ı nû bulacağı ümidini bir rubı asır beslemiştir. Heyhât! Hâlet-i ihtisâra getirilmiş ve ve senelerce zaman yerlerde, felaketler içinde süründürülmüş olan tiyatro sanatkârlığı henüz canlanamadı, bir vadii terakkiye giremedi. Ancak tahsil görmüş gençlerin bu sanata heves etmeleri âtî için ümitlerle uyandırdı. Zaten hep dil-hâh âtîye ait değil mi?...

Maksattan uzaklaştık. Tiyatro binalarından bahsediyorduk. Beyoğlunda Naum'un Tiyatro'su bir kaza-yi müessif neticesinde yandıktan sonra şimdiki Tokatlıyan Gazino ve otelinin bulunduğu mevkide bir Fransız tiyatrosu inşa edilmişti. Mevcut tiyatroların en mükemmeli ve esbâb-ı ihtirâsâtı câmi bulunanı buydu. Fransız kumpanyalarına temaşa-gâh olan bu sahnede on beş sene evvel yandı, bitti, altıncı daire-i belediyede hıdemât-ı fevkalâde-i ber-güzîde îfâ eyleyen müteveffâ Black Bey hükümetinin muhalefet ve igbirârına, şehir emanetinin ısrar ve tecziyesine [76] rağmen Beyoğlu'nun ta göbeğinde olan bir mezbeleyi umûmi bir bahçe haline ifrâğ eylemeği azmeyledikten ve bütün müşkilât-ı idare ve muhâlefet-i ülül-emre rağmen arzusuna muvaffak olduktan sonra oraya ahşap bir tiyatro da bina ettirmişti.

Odeon, At Canbazhanesi olmak üzere yaptırılan şimdiki varyete, yerine muhteşem bir kilise inşa edilmekte bulunan eski Concordia Tiyatrosu zikredilirse Beyoğlu'nun sahne-i temaşaya benzer bütün müessesâtını yâd etmiş oluruz. İstanbul tarafındaki salaşları lisana almak âdeta – tiyatroların şimdiki hâl-i tekâmülüne nazaran şendir. Sayfiye tiyatroları ise karpuz sergilerinden birer numune olduğundan bunları yâd etmek bile ayıptır.[77]

---

[76] Şimdi senede beş bin lira îrâd getiren Tepebaşı bahçesini şehir emanetiyle şûrâ-yi devletin mezûniyeti hâricinde teşkil için bazı mesârifât-ı mübremede bulunduğuna cezâen Black Bey'in iki maaşı kat edilmiş. Şûrâ-yi devlet tarihçesinde bir nokta-i siyah teşkil eyleyen bu hatıra bizi daima mahcûb etmektedir.

[77] Erenköy'de Emrah Efendizadelerin geçen sene inşa ettirdikleri tiyatro binasını medih ediyorlardı. Mevcûdunun en mükemmel olması hasebiyle bu sahneyi diğerleri meyanına dahil etmek istemem.

Millet kîsesine dört bin liradan fazlasına mal olmuş bulunan Tepebaşı Yazlık Tiyatrosu Rıdvan Paşa'yı hayırla yâd etmeğe bir vesile teşkil etmez. Black Bey'in himmetiyle ona halef olanların çapulculuğu birer zıdd-ı tekâmül teşkil eder.

Tepebaşı Yazlık Tiyatrosu da – mesârif-i fevkalade ihtiyarına rağmen – beğenilecek bir yazlık tiyatro değildir.

Tafsîlât-ı ânifeden anlaşılıyor ki henüz bizde layıklı bir tiyatro binası mevcut değil. Tabii biz Paris'teki büyük opera binası gibi yalnız mesârif-i inşaiyesi milyonlarca franklara bâliğ olan muhteşem bir temaşahane vücuda getirmeyi tahayyul edemez. Fakat şehir emaneti biri İstanbul'da ve diğeri Beyoğlu'nda her türlü leoâzım-ı istirahati ve vesâit-i tekemmül-i inşaiyeyi hâvî iki bina vücuda getirmez mi? Bunların îcâr-ı mesârif-i inşaiyesini yavaş yavaş kapatır; bu gibi müessesât-ı mühimme her halde istikrâzla vücuda gelebilir. Halkın biraz da gıda-yı ruhîsini hazırlamalı, zevkini tatmin etmelidir. Fakat bunları kime söylersin… Erbab-ı himmet hep hayal ardında Pûyân.

"Piyesler ve sanatkârlar hakkındaki mutâlaât ve tetkîkâtı gelecek nüshalara talîk ettim.

Alfred de Musset - Fransız şairlerinden beni en ziyade mütehassis eden, müteessir eyleyen Alfred de Musset'i çok, pek çok takdir ederim. Bizim şuarâ-yi sâlife ve hâzıramız meyanında ona mukayyes bulabilmek için Fuzuli'nin ruhunu Abdulhak Hamid'in sanat dehasına ilhâk etmekle hayalen teessüm ettirilecek bir vücûd-u muhterem tahayyul etmelidir. Bilmem neden. Ben bunalan ruhlu şairin neşedini okurken daima müteessir olur, kalben ağlarım. Tesîrât-ı rûhiyyesi o kadar derin, o derece müessirder ki… Ondan mütehassis olmamak kâbil olamaz.

Fransız milleti doğrusu, kadirşinâs, ahîrân büyük şairin yüzinci sene-i devriye-i velâdiyyesi hulûl eylemişti. Ne mutantan merâsim-i tebrîkiyye icrâ edildi, şairin rûhuna ithâfen ne güzel mersiyeler, nutuklar okundu. Biz ise büyük şairlerimizden birkaçının makbere-i sükûnunu bilmeyiz. Çünkü birkaçına Sihâm-ı kazâ erişmiş,

başları cesetlerinden cüdâ edilmiş. Bunlar nereye gömülmüş? Ecelleriyle vefât edenlerden bazısı nerede medfûn? Dünya yüzünde büyük yer edilmiş, alel-ekser atıyye ve câizelerle bir hayât-ı mezellet sürmüş olan şairlerimizin perâkende ve perîşân neşâid-i rûhiyyelerinden başka bir eser-i hayât-nümâyân olmasın mı? Kıymet-şinâslık bir meziyet-i mahsûsader ki bir millet efrâdını irtikâya sevk eder; aksi ise izmihlâl-i âtîyye yardım etmiş olur.

"Alfred de Mossett"in yüzinci sene-i devriye-i velâdeti münâsebetiyle gazeteler, mecâmi-i edebiye hayât-ı husûsiyyesine dair pek çok izâhât ve menâkıb neşrettiler. Bu mecmûalardan birinde şairin ilk eser-i matbûı hakkında bazı malûmâta dest-res oldum. "Alfred de Musset" 1827 sene-i mîlâdiyesinde henüz on sekiz yaşındayken "Bir Rûyâ" sarhalı manzûmesini inşât etmiş. Fakat henüz namı malûm olmayan bir şair-i nev-zuhûrun neşîdesini kabul ve neşr edecek bir mecmûa-i edebiye bulunamadığından dostlarından [Paul Foşe] namında birinin vesâtat ve delâlet-i muhibbânesine mürâcaat etmiş. O sırada Fransa'nın Dijon şehrinde "le Provincial" namında bir mecmua-i mevkûte neşrediliyormuş. "Mosset"in ilk şûh-ı kalbîsini o mecmûa-i edebiye neşretmiş fakat kuyûd-ı ihtirâziyye ile "Mosset" manzûmesinin tarz-ı inşâtında o zamana kadar itiyâd ve kabul edilen şekil ve sûretin hâricine çıkmış. Şekilde bir başkalık, fikirde bir tarz-ı nev-mevcûd, bir buhrân-ı inşâd-ı nazm vücûda getiricesine Musset'in ortaya sürdüğü bu cüretten mecmûanın heyet-i edebiyesi korkmuş. Manzûmeyi neşretmezden evvel kendi mütâlaa-i mahsûsalarını derc etmiş. Mecmûanın heyet-i edebiyesi diyor ki: "Bu manzûmenin tarz-ı inşâd ve telkin ettiği fikir itibâriyle olan mesûliyyet-i edebiyesine iştirâk etmemek üzere neşrine cüret ediyorız. Bu, bir mümârese-i elhândır. Kāriîn bir rüyâ okuyacaklar. İhtimâl bu rüyâ fenâ bir tesîr-i hâbdır. Ancak mûsîkârdır, neşâid-pîrâdır." O zamanlar böyle kuyûd-ı ihtiyâtiyye ile eseri gayr-ı marûf bir mecmûa-i edebiyyeye tevesud ve delâled ile kabul edilen bu şair-i sâhib-i dehâ için Fransız milleti heykeller rekz etti. Âbideler yaptırttı.

Yüzüncü sene-i devriyesi içinde şenlikler icra eyledi. Zihnî kadirşinaslıktır bu.

Geçen sene Paris'i ziyaret ettiğim zaman meftûn-i kemâl ve dehâsı olduğum

bu derin ve hazîn şâirin mezarını görmek merakına kapılmıştım. Bir gün "Père Lachaise" mezaristanına gitti. Orası adeta mamur, müzeyyen bir belde-i emvât. Ölülerinin nasıl mamûrelerde defîn hâk olduğunu görenler bizim gibi murdarlıklar arasında geçirmeye mahkûm bırakılmış olanlara cidden acırlar. Nedir o temizlik, nedir o zînet ve ihtişâm!... İnsana veleh ve hayret verir. Burası kabristan değil, adeta bir belde-i matrâ. Kâşâneleri var, ağaçları var, mükemmel yolları var. Çiçekleri bağbânları mevcut. Câbecâ âsâr-ı sanat-ı mermer kitleler halinde uyûn-u hayrete çarpar. Milyonlarca liralar sanki o mezaristan üstüne tûde be-tûde serpilmiş, parlıyor. Böyle geze geze mezarlığın şimâl-i garbî cihetine giderseniz nazarlarınıza o mamûriyet ve zînet ile tamamen zıt bir manzara-i sefalet akseder. Müteessir olursunuz, kalben ağlarsınız. Yıkık bir duvar ile çürümüş, meşref-i harab bir mescid ile gasılhâneyi câmi olan bu mahall-i İslam mezarlığıdır. Nazar-ı tetkik önünde bu, ne elîm bir levha-i ibret teşkil ediyor, bilseniz! Harabe, harabe hep harabe… Paris'in tezyînât-ı muşaşaası arasındada bize ait olan makbere, mahall-i hûb-i ebedî yine harabe…[78]

Kemâl-i yes ve teessürle o makbere-i sükûn-u ebedîyi ziyaret ederken Damat Mahmud Paşa merhumun birkaç seneler defîn-i mağfiret bulunduğu lahdi tetkik ettim. Kapağın üzerinde nişane-i milliyeti andırır, hiçbir alamet yok… Ne bir Fatiha, ne bir ism-i celâl. Üzerinde Fransızca hurûfât ile "Mahmud Paşa" yazılı. Bu hal beni daha ziyade müteellim etti. Hürriyet ve Meşrûtiyet-i hâzıramızın bir kurbanı olan o vücûdu muhteremin senelerce yattığı o kabre bir hatıra-i kadr-i Şinasi olmak üzere bir alâmet-i milliye bulunmamalıdır!

Devr-i istibdâdın mezâlimâne Paris'te bir nişane-i pür intibâh olan o makberde şimdi o vücudu muhteremin kemikleri medfûn bulunmasada ruh-u pür fütûhu o toprakları lems etmiştir; oraya bir alamet-i milliye ve islamiye ister…

[78] Paris'teki heyet-i sefâretimiz bu çirkin manzarayı hükümete bildirdiler mi, bildirmediler mi onu keşfedemem. Çok şükür adliye nâzırı Necmeddin Bey'e ki Paris'i son ziyareti esnasında "Père Lachaise"deki makbere-i İslamı ziyareti bir vazife-i diniye ve milliye bildi ve meşhur olan hal-i müellimi halife-i zaman sevgili padişahımıza bildirdi. Mesârif-i ceyb-i hümayundan tesviye edilmek üzere tamirine idare-i seniyye şeref-i taalluk etti. Âb-ı meşfakımızın bu inâyet-i dindaranesi şayanı şükrân ve mahmedettir. Fakat biz her şeyi hâlâ padişahımızın lütuf ve inâyetinden mi bekleyeceğiz?...

***

Alfred de Musset'in mezarını amîk bir huzûu tekayyud ile temaşa ediyordum. Bir asma söğüt, dallarını senin mezarının üzerine döküvermiş gibi duruyor. Latîf bir sadelik var, muhteşem, mutantan bir kabir değil. Naci merhumun:

"Elverir bir şaire bir nû nihâlin sâyesi"

Mısrası o sırada hatrıma geldi. Karşı taraftaki [Feliks Fur]un müzeyyen ve ihtişam-âver lahdi önünde şairin mezarı sadeliği içinde parlıyor gibiydi.

Kendi zade-i tabi şairanesi olan kitabe seng-i mezârını amîk bir teessür ruhu ile okudum. Seng-i mezârının ön tarafında şu manzûme-i pür hüzn-i menkûş bulunuyordu:

Mes chers amis quand je mourrai
Plantez un suale au cimetiéré;
J'aime son feuillage éploré
La páleur m'en est douce et chére
Et son ombre sera légére
A la tere oú je dormirai.
Arka tarafında ise neşîde-i âtiye hakk edilmişti:
Rappelle – toi quand sous la froide tere
Mon coeur brisé pour toujours dormira
Rappelle – toi quand la fleur solitaire
Sur mon tombeau doucement s'ouvrira
Je ne te verrai plus, mais mon âme
İmmortelle
Reviendra prés de toi omme une suoere
Fidéle
Ecoute dans la nuit
Une voiâ qui gémit
Rappelle-toi

Bu iki kitâbe-i seng-i mezârı ben tercüme etmek isterdim. Fakat bir şey düşündüm: Bu latîf manzûmelerin tercümesi güzel bir müsâbakaya zemin ve vesile teşkil edebilir. Kāri ve kārielerimden Fransızcaya vâkıf olanlar bu müsâbaka-i edebiyeye iştirâk edebilirler. En ziyade muvaffak olanlardan ikisine birer yadigâr-ı takdir ve teşvik takdim etmeyi deruhde ederim.

Safvet Nezihi

***

Kārielerimden Naile Hanım Efendi'ye:

Mektubunuzu derin bir hazz-ı vicdanî ile okudum. Nisvânımızın mesâil-i ahlâkiye üzerine it'âb-ı fikr eylemeleri bizde ne büyük ümitler uyandırır bilseniz !...

Suallerinize -mümkün olabildiği kadar- vuzûh-u efkâr ile cevap vereceğim: Ahlâkıyât hususunda müşkülpesendliği, kâbilil-icrâ olamayan nazariyât-ı muakkideyi ihtiyar ve iltizâm edenlerden değilim.

"Kızlar hangi romanları okumalıdır." diye soruyorsunuz. Ben romanları iki kısma ayırırım:

1. Dâhil-i edebiyat
2. Hâric-i edebiyat

Edebiyatın daire-i şümûlüne girebilmek mezâyâsını şamil olan romanları kızlar okuyabilirler. Hâric ez edebiyat bulunan hikâyelerin mütâlaasından fikren, ahlâken bir fayda istihsâli me'mûl değildir ki okunmasına lüzum görünsün!...

Fakat bu nazariye-i kabul heyet-i umûmiyeye aittir. Şimdi hangi romanaların edebiyatın daire-i mahdûdesine dâhil olacağını ve hangilerinin hariçte kalmaya mahkûm bulunacağını sorarsanız bunun için birçok nazariyât dermeyan edilmek lazım gelir. Bu nazariyâtta efkâra, mekteb-i edebe göre tahâlüf edebilir. Mesela meşhur Èmile Zola romanları –Fransa'da bile hala hüküm ve tesirini kaybetmemiş olan zavâhir-i bünyânı hayattan mürekkeb bir meslek-i edeb-i nokta-i nazarınca– kızlar tarafından okunmamaya mahkûm. Bu tarz telakki gittikçe

kuvvetten düşüyor. Hayatı bütün meâyib ve mehâsiniyle beraber tanımak, tetkik etmek lüzumu ayan oluyor. Ancak onları okurken bir hiss-i iştihâ âver ile değil, fikr-i intibâh ve teyakkuz ve nazar-ı ibret ile okumalıdır. Meselenin felsefe-i ahlakıyesi işte buradadır.

Lambert'in "*Garazilla*"sını meşhur "*Paul ve Virjine*" hikâyelerini okudunuz mu bilmem. Bunlar Fransız edebiyatının enâfis-i âsârından madûddur. Kadınlar, kızlara en müşkül ahlak-pesend olanlar tarafından tavsiye olunur. Çünkü bunlarda tasvir edilen bir aşk-ı samimidir. Lekesiz, pürüzsüz madiyet-i sevdadan ârî bir sergüzeşt hayat, fakat hakikat hayat böyle mi? Âlemde *Paul, Virjine*'e nazîr kaç mahlûk bulabilirsiniz. Hâlbuki sath-ı arzda binlerce, yüz binlerce "Nana"[79] lar mevcut. Onların sergüzeşt hayatı daha müellim, daha ibret-âmîz. Ancak o leosiyyât-ı hayatı bütün hakayıkıyla, çıplaklığıyla –hiçbir heves-i şehvet ilka etmeksizin– sert ve doğru bir kalemle teşrîh ve tafsîl edebilecek Zola gibi bir üstaz-ı sanat lazım. Benim fikir ve ictihâdım bu noktada mukarrer: Mademki Zola âsârı dâhil-i daire-i hayattır, kadınlar bunları bir nazar-ı ibretle okuyabilir. Fakat "Paul de Kock"un âsârı buna şebîh değil. On dokuzuncu asırda Fransa'nın en marûf âsâr-ı mudhike muharriri olan meşhur "Paul de Kock" müellifât-ı kalemiyesi işte edebiyatın daire-i şümûlüne giremez.

Çünkü bu romanlar cereyân-ı hissiyâtı râh-i hakikatten inhirâf ettirerek vadî-i huzûzât ve şehviyâta sevk etmektedir. Kadınlar için bunları okumaktan hiçbir fayda melhûz değildir; belki bilakis şimdi bu mukayeseyi âsâr-ı kalemiye-i milliyemiz üzerine tatbik etmek istersek –Hüseyin Rahmi'yi pek ziyade takdir ettiğim ve sevdiğim halde– bî-muhâbâ diyebilirim, onun "*Hikmet*"ni okuyunuz hanım kızlar… Çünkü onun mütâlaası sizde intibâhât-ı fikriye husûlüne hizmet eder, muhâkemât-ı ahlakıye husûlüne yardımı olur. Fakat sakın "*Şîb-i Sûdî*" ve emsâlini nazar-ı mütâlaanız önüne getirmeyiniz, ihtimal kalbinizin saf emellerini tağyîr eder, teyakkuzât-ı şeheviye husûlüne bâdî olabilir. Bu, sizin için muzırrdır. Bâdî-i fesâ-ı ahlaktır. Çünkü o sahifeleri bir nazar-ı ibretle muhâkeme edemezseniz zavâhir-i vekâyi, teşrîh-i zevkıyât saf kalplerinizde hazz-ı şehevîyi davet edebilir. İşte bu

[79] Emil Zola'nın bu namla meşhur romanının kahramanı âlüfte bir kadın.

nokta-i nazar onları hâric-i ez edebiyat bırakır.

Âsâr-ı milliyemiz içinde size hangi romanları tavsiye etmekliğim lazım geleceğinde biraz müteredded dim. Çünkü bu, nazik bir meseledir. Fakat mademki soruyorsunuz hemşirem, ben de size sâfiyet-i kalbimle mutâlaâtımı yazayım:

Eşhâs bize, vekâyi tarz-ı muâşeret ve ahvâl-i mahalliyemize benzememekle beraber hikâye nüvisân üstaz-ı bülendî Uşşâkizade Hâlid Ziya'nın bütün âsâr-ı kıymettârını okuyabilirsiniz. Onlarda daima kucak kucak şiir, derin derin felsefeler bulursunuz. Bunlar âdeta demet-i ezhâr râyihadârdır. Onları zevkle koklamalı, nazar-ı tecessüsle temaşa etmelidir. Fakat üzerinde bârân-ı şiirin pırlanta tarzında şebnemleri ayân olan o güzel çiçekleri birer birer tetkik etmeye gelmez. O zaman görürsünüz ki bunlar mahsûlât-ı mahalliye değildir. Avrupa'nın kamelyaları, ezhâr-ı bahadârıdır. İntibâh fikri ve ahlakî için değil, zevk-i şiir için Hâlid Ziya'nın âsârını okuyunuz, ezberleyiniz, fakat aman o uslûb-u güzîn şaşaadârı taklide özenmeyiniz… O zaman sizde mukallidlerinin düştüğü varta-i tem-sahar'a uğrarsınız.

"*Hâristân ve Gülistân*"ı okuyunuz. Tekrar ale't-tekrar okuyunuz. Ahmet Hikmet, muâşeret-i milliyemizi tetkik etmiş, kadınların imâk-ı ruhuna îsâl-i nazar etmiş büyük bir muharririmizdir. O imza ile elinize geçen her eseri zevkle, hiss-i tedkîk ile okuyunuz, bizim malımız olan muâşeretimizi en rakîk bir nazar hurde-bînâ nâle ile tetkik etmiş, sâde, zarîf bir üslûb ile teşrîh eylemiş en büyük muharrirlerimizden biri Ahmed Hikmet'dir. Az yazar fakat kıymetdâr yazar. Zevk-âşinâ kadirşinâs nisvânımızın hâfızalarında menkûş kalmak meziyetini hâîz mü'ellifât-ı kıymetdârı muhalled kalmak istidâdını ibrâz eder.

"*Eylül*" muharririnin âsâr-ı müdakkikkânesini anlayamazsınız ki size tavsiyeye cür'et edeyim. Bu edebiyatın yüksek tabakalrıdır. İnci dizmek merâkınız ise bir bahr-i ummân olan o mü'ellefât-ı dakikayı okuyunuz.

"*Sergüzeşt*" ile "*Küçük Şeyler*" her dâ'im okunmakla zevk alınan güzel eserlerdir. Sâmi Paşazâde Sezâi Bey bizde romancılığın hakîkî müessislerinden

olmak meziyetiyle kalmamış, kıymetdâr eserler vücûda getirmiştir.

Hâzım Beyefendi'nin ahiren neşr etdikleri hikâyeler tam millî, parlak eserlerdir. Hanım kızlarımıza bu yolda yazılmış eserleri tavsiye ederim, yoksa baştan başa aşk ile grâmyât ile memlû eserler – ne kadar güzel olursa olsun – intibâhât-ı fikriyeye ve ahlâkiyeye müeddî olamaz. Masal okumak merakındaysanız bundan vazgeçiniz. Çünkü bunlar zihninizde müthiş vahimeler uyandırmaktan başka bir şeye yaramaz. İşte o cinâyi-i romanlar, filanlar hep bu kısımdan madûd bulunur. Fransa'da avâm-ı halk için arabacıların, kapıcı kadınlarının okumalarına mahsus olarak yazılan yaveleri biz hâlâ roman diye tercüme ediyoruz ve onları tercüme ederken kāri ü kārielerimize bilâhicab – parlak ilânlarla – takdim ediyoruz. Bunları okumayınız hemşireler, çünkü onlar haric-i edebiyattır.

S. N.

DARÜLMUALLİMÎN MARŞI

[S.26, 1910/1326, s.124]

Güftesi: Tevfik Fikret Beyefendi'nin **Bestesi: Zâtî Efendi'nin**

Makam: Râst, Usul:Tek, **Sofyan**

Fikr ordusuyuz biz, meş'al-i irfanla mücehhez;
Âyât-ı hakikat okunur râyetimizde
Yeisin ebedî hasmıyız, ümid-i muazzez
Cehlin ebedi hasmıyız ümid-i muazzez
Rehberlik eder meşyet-i zî fikretimizde …

Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz
Fikr ordusu, feyz ordusu, nur ordusuyuz biz.

Meşhun-ı seher gözlerimiz vakf-ı temâşâ:
Manzûrumuz âfâkı temekkül ki pür-envâr
Müşfik vatan, ey sine-i feyyâz-ı mutarrâ
Bir gün seni görürüz maşrık-ı efkâr

Fikr ordusu, cehd ordusu, azm ordusuyuz biz.
Cehlin, gecenin hâdimiyiz, hâdim-i ilmiz

Hisar: 21 Temmuz 1326

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

[Yusuf Akçura, S. 26, 1910/1326, s.126-136]

Galiba biraz Rusça biliyor, diye olacak, *Resimli Kitap* müdîr-i muhteremi bana îfâsı müşkül bir teklifte bulundu: Tolstoy'un tercüme-i halini yazmamı istedi. Herkes bilir ki tercüme-i hâl, bir şahsın tarih-i hayatıdır. Tarih vesâika-i müstenid olmazsa, masal olur. Bir adamın tarih-i hayatını yazabilmek için, onun hayât-ı maddiye ve fikriyesine dair kâfi vesâika-i malik olmak lazımdır. Zamanımızda Tolstoy kadar efâl ve ehvâlî mazbût bir ikinci adam daha bulmak pek zordur: Tolstoy'un âsârı, alel-ekser kendisinden, düşüncelerinden bahseder. Tolstoy'un evâhir-i hayâtı, günü gününe denilecek kadar, tafsîl ve takîb ile müritleri tarafından kayd-ı evveline gelmiştir. Binaenaleyh Tolstoy'un tercüme-i hâli yazılırken vesâik kahatlığından asla sıkıntı çekilmez. Lakin bu vesâikin hiç olmazsa bir kısm-ı mühimmini okumak, tetkîk ve tenkit etmek, edebilmek ve bu suretle Tolstoy hakkında bir fikr-i şahsî hâsıl etmek, edebilmek: İşte asıl müşkilât… Ben, muhtelif zamanlarda, Tolstoy'un birkaç eserini asıllarından ve Fransızca tercümelerinden okumuştum. Bir de Tolstoy'u, edip, hakîm, muslih-i dîn, muktesid sıfatlarıyla tetkik eden üç beş gazete makalesi de müsâdif-i nazarım olmuştu. Fakat Tolstoy'a ait yazılan hatırattan hiçbirisini okuyamadım. Demek Tolstoy'un tercüme-i halini

yazmak için hazırlığım yok. Bundan başka, şimdiye kadar, üdebânın tercüme-i hallerini yazmakla da asla meşgul olmamışım.

" – Bu halde, müdür beyin teklifini niçin kabul ettiniz?" diyeceksiniz ve bunu demekte yerden göğe kadar hakkınız var… Bakınız bana cesaret veren ne oldu: Şimdilik bizde bir muharririn, bir edibin, bir hekîmin tercüme-i halini yazmak demek, hazır yazılmış bir tercüme-i hâli tercüme veya kopya edivermek demektir. Frenkler elbiselerimizi, kunduralarımızı hazırladıkları gibi, efkârımızı da kesip, biçip getirerek kitapçı camekânlarına diziyorlar. "Tering"den hazır kaput aldığımız gibi, mesela Fakih'ten de Tolstoy'a dair hazır efkâr-ı iştirâ ediyoruz. Münekkitlerimizin pek fazla insaflı olanları yalnız bir Frenk'in efkârıyla kâni olmayarak, birkaç Frenk'e mürâcaat hamaratlığında bulunurlar ve sonra hepsinden toplama bir "fikr-i şahsî" hasıl ederler… Kopya veya toplama tenkîd artık bizde usûl ve âdet olmuştur. Merhamet buyurunuz, bu kadar kolay bir usül varken, artık müdür beyin teklifi reddolunur mu?

Benim de işte yanı başımda, Tolstoy'a dair yazılmış Rusça iki eser-i tarihî ve tenkidi var: Birisi Sekapiçefski'nin "*Rus Edebiyat-ı Cedîdesi Tarihi*" diğeri Solovyov'un "L.N. Tolstoy. - *Hayatı ve Faâliyet-i Edebiyesi*." Bunlardan aldıklarımı size satacağım.

Bir söz daha: Benim yazılarımda öyle bol bol Arap ve Acem kelimeleri, terkipleri, münşiyane cümleler, derin mütâlaalar , falan beklemeyiniz.

***

Tolstoy'dan bahis açıldı mı Goethe ve Hugo'nun derhal hatıra gelmesi kabil olamaz. Goethe, Hugo ve Tolstoy, 19. asr-ı mîlâdide, Avrupa saltanat-ı edibesinin pâdişâhlarıdır. Asrın başında hükümdar-ı edebiyat Goethe'ydi; âlem-i medeniyet, bu Alman şâir-i hakîminin her sözünü bir kanun-i mâ-fevkal-beşeri gibi dinlerdi. Goethe'nin vefatıyla bir müddet sahipsiz kalan edebiyat tahtına, asrın ortalarına doğru, Fransızların muhteşem ve muazzam şairi Victor Hugo, câlis olmuştu. Victor Hugo'nun câlisini, hiç şüphe yok ki, "zemin-i Rus'un büyük muharriri" olan Lev Nikolayeviç Tolstoy'dur.

Lev Tolstoy, 1828 sene-i mîlâdiyesi Ağustos'un 28. günü vâlidesinin malikânesi olan "Yasnaya – Polyana" köyünde doğdu.

Tolstoy ailesi, 14. asr-ı mîlâdide Rusya'ya hicret etmiş Dick lakablı bir Prusyalıdan neşet eder. Dick'in ahfâdından Pyotr Tolstoy, İmparator I. Petro zamanında, devlet hizmetinde yararlık göstererek, kont payesini kazanmıştı. Pyotr Tolstoy, hariciye memuriyetlerinde çokça bulunduğundan, bir müddet İstanbul'da Rus elçiliği etmiş ve birkaç defa Yedi Kuleye hapsolunmuştu.

Kont Pyotr Tolstoy'dan itibaren, Tolstoy ailesi safvet-i asâletini muhafazya pek itinâ etmiş ve nesebce kendisine küfüvv add etmediği halde izdivâç akdinden tevakkî eylemiştir. Kont Pyotrzadenin hafidi olan Lev Tolstoy, halis bir asilzadedir: Lev'in annesi Prenses Volkonskaya, babasının annesi Prenses Gorçhakova, annesinin annesi Prenses Trubetskaya. Bu kadınların mensup oldukları prens aileleri, Rusya'da ilk tesîs-i hükümet eden, devrik handanı şubelerindendir.

Rus büyük zâdegân ailelerinin hepsinde hüküm süren ananât, Tolstoy'lar ailesindede tamamen meî idi: Rus büyük zâdegânı, 1. Petro zamanında saç ve sakallarını kesmişler ve eski uzun sırmalı hılatlerini atıp, yeni sade Alman setreleri giymişler, Avrupa'dan getirilme rütbe ve unvanları kolaylıkla kabul ederek, Çar'ın maıyyetinde, memâlik-i ecnebiye seyahatlerine kemâl-i havâhişle iştirâk eylemişlerdi; 2. Petro ve 6. İvan'ın zayıf hükümetleri âvânında, garb asilzadegânı gibi hak ve imtiyâzlarını temin ve tevsî etmek istemişler ve hatta biraz daha ileri gidip Çar'ın nüfûz ve iktidârını tehdide bile kalkışmışlardı; 2. Katerina'nın terakkîperver ve şaşaadâr sarayında istedikleri kadar parlamışlar, fakat 1. Pavel'in muzlim istibdâdı bütün Rusya'nın üstüne çöktüğü zaman, malikânelerine çekilip, umûr-i hükümetten ferâğat eylemişlerdi; vaktaki 1. Aleksandr'ın devr-i saltanatı mevâîd-i ahrârâne ile başladı, birkaç senedir, köşklerinde 18. asır flozoflarını tetebbu ve Fransa ihtilâli vekâyiini takip ile vakit geçirmiş olan bu asilzadeler, harekât-ı ahrârâne ve terakkîperverânenin ilk safında bulunmak üzere, derhal meydan-ı faaliyete atıldılar. 1. Aleksandr'ın son günlerinde başlayan hareket-i irticâiye, oğlu

Nikolai zamanında evc-i kemaline erişirken, büyük asilzadeler yine bab-ı hükümetten çekildiler; müstebid 1. Nikolay'ın tahta geçmesine mumânaat ederek biraderi Konstantin'in meşrûti hükümdarlığını, askere bil-istinâd ilana çalışan "Dekabrist"ler, büyük ailelerin genç ve parlak çiçekleri olan hâssa zabitleriydi; "Dekabristler" kıyâmı mağlûbiyet-i katı'iyye ile nihayet bulunca, asîlzâdegân memleketlerinin terakki ve teceddüdünü, Fran-mason localarında, tasavvufun bî-pâyan derinliklerinde, umûr-i hayriyede aramağa başlamışlardı; bununla beraber, 1. Nikolai'ın istibdâdına ketûm fakat şedîd bir muhâlefettende çekinmiyorlardı. Bütün bu tafsîlâttan anlaşılıyorki Rusya'nın büyük asilzadeleri -ekseriyetle– terakki ve teceddüde meyyâl, şiddet ve istibdâddan müteneffir, hürriyete taraftardılar. Bu anane Tolstoy ailesindede epeyce yerleşmişti. Lev Tolstoy babasından bahsederken diyor ki: "Boş vakitlerinde çocuklarını toplayarak onlara kitap okurdu. Tarih ve ulûm-ı tabîiyeye mütaallik pek çok kitabı vardı. Bugünkü manâsıyla liberal denilemese de 1. Aleksandr'ın son zamanlarıyla 1. Nikolay'ın devr-i saltanatında, îfâ-yi memuriyeti fikir ve şanına muvafık bulmadı."

Lev Tolstoy'un babası Nikolay Tolstoy hâssa miralayıydı. 1812 – 1813 seferinde (Napoleon'un Rusya Seferi) bulunmuş, sonra tekâudlüğünü isteyerek hizmet-i askeriyeden çekilmişdi. Nikolay Tolstoy, tekâud olduktan sonra, borçlarını ödeyebilmek için, gayet zengin, fakat yaşlı ve çirkin prenses Mariya Volkonskaya ile izdivâç etti ve zevcesinin malikânesi olan "Yasnaya-Polyana"da yaşamağa başladı. Lev Tolstoy işte şu izdivâcın semerelerindendir.

Tolstoy'un annesi Mariya, mükemmel talîm ve terbiye görmüş pek müstaidd bir kadındı, fakat Lev henüz iki yaşındayken Mariya vefat ettiğinden oğluna bit-tabi tesîr-i terbiyetkârisi dokunamamıştır. Lev'in terbiye-i ibtidâiyesiyle uğraşan uzak akrabasından bir kadın ile halası olmuştur.

Çocuk on bir yaşına kadar hayatını Yasnaya – Polyana'da geçirdi. Dokuz yaşındayken babasını kaybetmişti. On bir yaşındayken halası da öldüğünden, Tolstoy ailesinin vesâyeti, Lev'in ikinci halası, madam Poşkova'ya geçti. Poşkova, Kazan'da oturduğu cihetle, bütün aile Kazan'a taşındı.

O zaman Rus kibâr aileleri, evlerine ecnebî mürebbî ve mürebbiyeler ve medrese talebesinden muallimler alarak, onlar vasıtasıyla çocuklarını talîm ve terbiye ettirirlerdi. Lev Tolstoy'un köydeyken bir Alman mürebbîsi ve birkaç Rusça öğreten medrese talebesi vardı. Tolstoy, Çocukken gayet yaramazdı; biraz büyüdükten sonra, iyi kalbi, cevvâl tabiatı ve garib garib efkâr ve harekâtı ile diğer kardeşlarından temeyyüz etti. Efkâr u ef'alindeki garâibe misal olarak bizzat Tolstoy bir vakıa nakil eder: Henüz sekiz yaşındayken mutlaka uçmak istermiş ve düşünürmüş ki eğer insan çömelip oturur da iki koluyla dizlerini kavrayıp sımsıkı sıkarsa derhal uçar! Hem dizlerini sıkmasındaki şiddetle mutenasiben yükselir… Küçük Tolstoy bunu düşünmekle kalmamış tatbikata da girişmiştir: Günün birinde ders odasına kapanıp, yerden beş metre ve yüksek oda penceresinden keşfettiği usul ile uçacak oldu. Lakin yukarı gedeceğine, ümidi hilafında aşağı düşerek, ayaklarını incitti ve evdekilerin ödünü kopardı. Tolstoy hayata yeni girdiği zamanları, bilahare *"Çocukluk"*, *"Mürâhiklik"* ve *"Gençlik"* ünvanlı eserlerinde pek canlı tasavvur etmiştir. Bu eserlerinde resm ettiği levhalardan, tahlil ettiği hislerden anlaşılıyor ki muharrir, çocuk ve genç iken müstaidd hayret-fezâ bir hassâsiyete malik, fakat idaresi zayıf, bir ömr-i muayyen üzerine ruh ve fikrini cem ve hasr gayr-ıi kâdir. Hod-perest, müvâzenesiz ber tabiattır.

Fevkalade mahçup ve serîut-tesîr olduğu halde herkese kendini beğendirmek ve her işte birinci görünmek istiyor. Tolstoy bütün hayatını zehirleyen emel ve hakikat ihtilâfınıda, ta çocukluğundan itibaren hiss etmeğe başlamıştır: mesela daima herkesin hoşuna gitmek, hazır cevap olmak, vakarlı görünmeği arzu ederde bir türlü beceremez; kendisinde bütün arzu ve emellerini altüst eden bir adem-i iktidar duyarak ezilir; yüzünün çirkinliğine, burnunun basıklığına, gözlerinin ufaklığınada kızar, bunlardanda muazzeb olur. Tolstoy çocukluğunda bile şatır değil, mükedderdir; hayatın, âmâle mugâyir hakayıkından muzdaribdir. Bu hakayıktan halası ancak hayâlâtta bulur; hayal ona bir münevvem gibi tesir ederek muhitini, hakayıkı unutturur ve teselli bahş eder.

***

Kazan'da, Lev Tolstoy, darülfünunun elsine-i şarkıyye şubesine girdi. O

zaman henüz on beş yaşındaydi. 15. asrın ortalarında Rusya Darülfünunları yalnız ismen darulfünundu. Vâkıa pür-vakar muallimler, müdebdeb ders isimleri, eksik değildi; fakat siyasiyat ve ahlak şubesi bedâyi dersi gibi gürültülü kelimeler muallimlerin mahdûdiyet-i fikriye ve ilmiyelerini tamamen örtemiyordu.

1. Nikolai'ın idare-i müstebidesi mekâtib-i âliyede tahrîbât-ı amîka icra etmiş, ulûm-i hakikiyeyi "mâ-bad-i ulûm" diye pohpohlanan bu binalardan külliyen tard ve ihrâc eylemişdi. Darulfünun talebesi vakitlerini zevk ve sefâhetle geçiriyorlardı. Sokaklarda, meyhanelerde, birahanelerde her gün talebe rezaleti eksik değildi. Talebenin asilzadegâr kısmı sefâhetin böyle âmiyânesine tenezzül etmezler, daha ince daha zâdegâncasını ararlardı; balolar, müsamereler, hususi tiyatro oyunları, at yarışları, "mond"a mensub kadın muhabbetleri, nihayetsiz dedikodular bunların bütün zaman-ı tahsilini işgal ederdi. Talebe arasında çalışanlar hemen hiç yok gibiydi.

Kont Tolstoy, işte böyle bir zamanda, böyle bir muhît içinde darulfünun talebesi oldu. Kazan'da, eski Alman mürebbisi yerine iki Fransız mürebbi gelmişti. Mösyö [Sen Tuma] (Fransızlardan birinin ismi) genç konta her şeyden ziyade salonlara mahsus eğilip bükülme usullerini öğretmekle meşgul oluyordu! Vasiyyesi Yoşkova, yeğeni olan kont için diplomatlık yahut Çar'ın yaverliği gibi mesleklerden hangisini tercih etmek lazım geleceğini düşünüyor ve bunun için her şeyden evvel gencin "Comme il faut" olmasını istiyordu.

Lev Tolstoy'un, en rağbet edilen elsine-i şarkıyye şubesini intihâb etmesi, sırf herkesin yapmadığını yapmak garip görünmek arzusundan neşet etmişti; kendi istidâdını, arzusunu tayin edip ona göre bir meslek intihâb etmiş değildi. Şubede edebiyat-ı Arabiye ve Türkiye kısmına ayrıldı. Fakat ciddi bir say ile çalışmıyordu, ikinci seneye geçebilmek için imtihan vermediğinden elsine şubesinden vazgeçip hukuk şubesine nakletti. Oradada ancak iki sene kadar kalabildi, hukuk şubesinde iken Montesquieu'nun 2. Katerina'nın "nizâmât"ı ile mukayese etmek gibi say ve devam isteyen bir işe başlayacak kadar iştihâlı göründüyse de daldan dala koşan sebatsız tabiatı buna mani oldu. Hukuk namzedliği ruûsu imtihanına dâhil olmak için

Petersburg'a geldiği zaman hiçbir şey bilmiyordu. Bizzat Tolstoy "*Terbiye ve Talim*" unvanlı bir makalesinde bu imtihana nasıl hazırlandığını şöyle anlatıyor:

"Katiyyen bir şey bilmiyordum, imtihandan ancak bir hafta evvel çalışmaya başlamıştım, her gün, geceleri bile uyumadan, çalışarak nihayet hukuk-i âdiye ve hukuk-u cezâiyye imtihanlarında kazandım."

Kazan'ın yukarıda izah edilen muhîti içinde Lev Tolstoy'un çalışabilmesi zaten imkan haricindeydi. Diğer asilzade talebe ile beraber, oda zamanını sarf-ı eğlence ve sefahete; balo ve müsamerelere, iskambil ve kadınlara hasreylemişti. Bu muhît Tolstoy'un çalışmasına müsait olmaktan mâadâ temâyülât-ı ahlakiyesi ilede eğleniyordu. Tolstoy'u "İtirâfât"ında Kazan hayatından bahsederken şöyle diyor:

"Ahlâken iyi olmak istiyorum dediğim zaman beni tahkîr ederlerdi, bana gülerlerdi; ihtirâsât-ı hasîseme kapıldığım zamanlar ise medh ve teşvik görüyordum." Bu devirde ,1843-7 seneleri, Tolstoy, izzet-i nefsinin tamamî-i tatminini, mükemmel salon terbiyeli bir [Mond] adamı olmakta arıyor "comme il faut"luk gaye-i hayalîsine iyice kapılmıştır: "Gençliğimde ben insanları başlıca iki kısma ayırırdım: "comme il faut" olan adamlar, "comme il ne faut pas" olan adamlar, kısm-ı sânîde yine iki kısma ayrılıyordu: Asil olanlar ve avâm. "Comme il faut"lara ihtirâm eder ve onları akrân muamelesine layık görürdüm. İkinci kısımda olanlara karşı tahkîr-âmîz bir vaz alırdım, bana, onların vücudu şahsîmi tahkîr ediyor gibi gelirdi; avâm ise indimde gayr-i mevcûd idi ben onları yok sayardım. Bence "Comme il faut"luk her şeyden evvel mükemmel Fransızca bilmek ve alel-husus gayet iyi konuşmaktı; fena Fransızca konuşan adam derhal buğz ve adâvetimi davet ederdi. "Comme il faut"luğun ikinci şartı itinâ ile temizlenmiş beyaz ve uzun tırnaklara malik olmaktı. Üçüncüsü selam vermeyi, raks ve mükâlemeyi iyi bilmekti; dördüncüsü ve en mühimmi hiçbir şeye ehemmiyet vermemek ve simada zarif ve muhkir bir can sıkıntısı alâimi taşımamaktı."

"Alelade her adam gençliğinin bir an-ı muayyenine kadar öteye beriye atıldıktan ve sürü hatalar yaptıktan sonra, nihayet hayat-ı umûmiye-i beşeriyeye

karışıp kendine bir iş intihâb eder ve bütün hayatını o işe vakf eyler; lakin "Comme il faut" olan adam böyle değildir. Ben ihtiyar, mutemedin-nefs, şedîdür-rey pek, ama pek çok adamlar tanıyordum ve hâlâda tanıyorum ki eğer onlara öbür dünyada: "Sen kimsin ve ötede ne yaptın?" diye sorulursa verecekleri cevap: "Je fus un homme trés comme il faut"den ibaret kalır, ben de işte bunlardandım."

Lakin itiraf olunmalıdır ki Tolstoy'un dimağı "comme il faut"luk kabuğu altında ciddi şeyler düşünmekten, faâliyetten büsbütün hâlî kalmamıştır. Tolstoy, bu mânâsız hayatında bile etrafında olup geçen ahvâlin ekserîsine dikkat ederek tahlil ve tenkît ile uğraşırdı. En çok tenkidine uğrayan darul-fünûn ile dersleri olmuştu; mesela tarih hakkında diyordu ki: "Tarih dedikleri şey bir sürü masal ve hikâyelerle, lüzumsuz ve kısmen muğâyir-i ahlak öte beri mecmûasından başka nedir? Karotolojinin mânâ ve faydasi ne? Müthiş İvan'ın 1. izdivâcı 1550 senesinde vukûa gelip 4. izdivâcının 1572'de olduğunu bilmek kime ve neye lazım? "Aygır"ı Dervilanlar öldürmüşse, Oleg Şardigrad'ın "Kostantiniyye'nin" kapılarına kalkanını asmışsa bundan bize ne?"

1846 senesinde Lev Tolstoy, hukuk şubesinin üçüncü sene imtihanını vermeden darul-fünûnu terk ederek, Kazan'dan "Yasnaya - Polyana"ya avdet etti ve orada, 1851'e kadar yaşadı. Tolstoy'un Kazan'dan avdetine kadar geçen hissiyât-ı maddiye ve ruhiyesini nasıl ki "*Çocukluk, Mürâhiklik ve Gençlik*" unvanlı eserlerinden takip etmek kabil ise Yasnaya – Polyana'da geçen beş senelik hayatını da "*Bey'in Sabahı*" nam-ı hikâyesinden mükemmelen öğrenmek mümkündür. Tabii "*Çocukluk, Mürâhiklik ve Gençlik*"inde olduğu gibi "*Bey'in Sabahı*" nda dahi asıl kahraman, ismi değiştirilmiş olan, Tolstoy'dur. Tolstoy'un köye döndüğü hengâmedeki fikir ve hissini anlamak için "*Bey'in Sabahı*" hikâyesinin kahramanı Prens Nehludov'dan dinleyelim:

"Hayatımı köye vakfetmek kastıyla darulfünûndan çıkıyorum, çünkü kendi günlerim için doğmuş olduğumu hissediyorum. Fenalığın kökü, köylülerin fakir ve acıklı halidir, bu fenalığı, ancak, sebatlı bir say ile izâle etmek mümkün olacaktır. Benim mukaddes ve hakiki vazifem Cenabı Hakkın benden hesabını soracağı yedi

yüz kişinin (Köydeki Serfleri) saadet halini temine çalışmak değil midir? Hûd-perestliğim ve zevk ve sefahetim uğrunda onların bu kaba muhtar ve kâhyaların keyif ve şiddetine bırakmak günah değimlidir? Böyle yakın ve parlak bir vazifem varken insanlara faydalı olmak, hayırlı işler işlemek için başka taraflarda vesile aramaya lüzum var mıdır?"

Tolstoy'un geçen bu yirmi senelik hayatı bu düşünceleri, bu emelleri asla ihzâr eylememişti. Mâmâfih Tolstoy'un talebeliğinde köylü ile olan münasebeti öyle ilk nazarda görüldüğü kadar sade değildir; mesela "*Gençlik*"in bir yerinde şöyle yazıyor: "Köyde gezinirken, işleriyle meşgul köylü erkek ve kadınlara rast geldiğim zaman, onların andemde adem-i mevcûdiyetlerine rağmen, sebebini anlayamadığım şiddetli bir hiss-i mahcûbiyet duyardım ve beni görmemelerini isterdim."

Tolstoy, git gide köylülere o kadar muhibb ve hürmetkâr oldu ki Rus köylüsünün ahlak ve maişet ideallerini, gaye-i hayalilerin en yükseği diye telakki etmek derecesine ermişti. Köylüden utanmak hissinin köylüye amîk bir ihtiram göstermek haline tahavvül edebilmesi için, onun birçok inkılâb-ı fikrî ve hissî geçirmiş olması iktizâ ederdi. Tolstoy'un bu inkılâb-ı rûhîsinde ilk merhale köylünün, tabir-i marûfuyla, "mujik" diğer insanlar gibi insan olduğunu, ona karşı da diğer insanlara olduğu gibi, herkesin bir vazife-i ahlakıyesi bulunduğunu tasdik eylemek olmuştur. Gayet sade ve gayet ibtidâî gibi görünen bu hakikati keşif için bile Tolstoy'a garbın 18. asır edebiyat ve felsefesini bir hayli okumuş olmak lazım gelirdi. Lakin Tolstoy'dan gayri birçok adamlar, garb edebiyat ve felsefesini pekçok okudukları halde bu pek sade hakikati bir müddet görememişlerdir!

-Mâ-ba'di var-

Yusuf Akçura

KERİME'YE…
MENSÛR ŞİİR

[Raif Necdet, S. 26, 1910/1326, s. 138-139]

Senin için kalemi elime aldığım zaman asırların zulüm ve cinayetle dolu hatıraları, gaddar ve nâ-bi-hengâm ölümlerle mâlî faciaları haşîn mevceler, hûnîn reşâşelerle dimağıma çarpmaya başladı…

Ah, senin için, hayattayken bile melek olan o cidden müstesna mevcûdiyetin için pek çok şeyler yazmak, on iki bahardan sonra zalim bir sarsar-ı tahrîb ile solan yüksek ve ince mevcûdiyetini, ruh-ı mevcûdiyetini göstermek ve yaşatmak istiyorum… Fakat ne kadar yazık ki maksadıma hiç de muvafak olamayacağım… Çünkü asırların zulüm ve cinayetle, gaddar ve nâ-bihengâm ölümlerle mâlî faciaları ve bu klasik faciaların fevkında senin yeni fecîa-i üfûlün öyle siyah mevce'lerle dimağıma çarpıyor, öyle beni harap ve muzmahil ediyor ki hiç bir şey düşünemiyor, hiçbir şey hissedemiyorum… Müfekkirem asil ve sıcak mevcudiyetinin üfûliyle esen sefil ve soğuk bir rüzgârla sanki incimâd etti…

Biliyordum… Hepimiz biliyorduk… Sen bu haşîn, bu alçak hayat için pek nazik, pek yüksektin!... Sen dehaya yaklaşan zekânla, tabiatın fevkine fırlayan ruhunla, yaşınla pek gayr-i mütenâsib ve mütevâzin duran büyüklüğünle, herkese bir hürmet-i dindârâne ilkâ eyleyen dehâ-yi rikkat ve hassasiyetinle bu dünyaya mensup olmaktan çok uzaklaşıyordun… Evet, mânen uzaktın… Dünyadan, bizden, hepimizden uzaktın… Ben sende bu uzaklığı, ruhumda nefîs ve mühîb uçurumların heyecanlarını duyarak dimağımda hisseder, mest olurdum… Fakat bilinmez neden, hepimizden, hususiyle bende, gizli darbeleriyle kalbimin en esrârengîz bir noktasını sızlatarak maneviyatımı kemiren bir şüphe vardı ki bir gün dest-i kader seni bizden maddeten de uzaklaştıracak vehmini veriyordu… Off, maddiyat ile mâneviyat beynindeki râbıta ve münasebetin böyle bir tarz-ı zâlimânede tecellîsi ne elim, ne müthiş!

Seni kurtarmak için bu dünyanın, senin o yüksek ruhunun hiçbir zaman itlâf etmediği bu sefil dünyanın medeniyetinden, fenninden istifâde ve istiâne etmek istediler… Senin nazik, körpe, kuzu vücudunda ehemmiyeti istisğâr edilemeyecek bir ameliye-i cerâhiye yaptılar… Diyebilirim ki yalnız bu ameliye-i cerâhiye esnasında gösterdiğin itidâ, metanet-i istihfâfkâr seni şimdiye kadar dünyaya gelmiş bütün genç kızların fevkıne ısâd için kifayet eylemiştir. Eğer bugüne yapılan muhtelif ameliyât-i cerâhiyeden, ve bu ameliyât esnasında hastaların gösterdikleri zaaf ve metanetten bâhis bir tarih yazılsa, eminim ki sen on iki yaşınla, bu tarihin en büyük bir kahramanı, en muhteşem bir zîneti, bir "Jeanne d'Arc"ı olurdun!

Üç sene her türlü mahrumiyetler içinde bir hayat-ı ızdırab geçirdik… İnsaniyetin en ince elemleriyle müteelim olduk… Validenin makûl, fennî ihtimâmlarına, şefkatlerine rağmen pek takatsiz ve pür hünerlerle mâlâ-mâl bu hayat-ı elem ve ızdıraba tahammülde gösterdiğin büyüklere mahsus sebat ve metanetle cidden temeyyüz eyledin… Lâkin ameliyat masasında ibrâz ettiğin sükûn-u celâdetkârâne, teslimiyet-i merdane cihanın kelimelerle bir şekl-i maddiyete bürünmesi gayr-i kabil en ulvî, en derin ve hazîn şiiri oldu… Zaten sen hayatında bedîalarla, incelik ve yüksekliklerle meyni meyni bir şiir-i nefîs idin… Senin muhît-i mevcûdiyetinde her dem etrafındakileri hürmetle cezb eden bir hâle-i şiir ve nur, kavs ve kuzahlar serperek titreşirdi… Fakat kim düşünürdü ki vakur bir iğbirâr ve lâ-kaydi içinde ameliyat masası üzerine yattığın zaman o mümtâz ve müstesnâ vaz ve sükûnunla sana ameliyat yapanların kalplerine de hiç unutamayacakları bir şiir, bir şiir-i şefkat ve ulviyet bahş ve ilham edecektin… Ve sonra üfûl eyleyecektin!... Sen yalnız hayatınla değil, memâtınla da etrafını hazîn, derin şiirlere müstağrak ettin, ey büyük kız!...

Şimdi, bu ulviyet ve mehâbet-i şiiriyetinle, pek sevdiğin dayının, değil senin büyük ruhuna, kendisinin samimi elemine bile makes olamayan şu yazılarını ne kadar sönük, ne kadar nesr-i âlûd buluyorsun, değil mi?

Teşrin-i evvel, 1326

Raif Necdet

KADINLARA HAK
AVRUPA'DA KADINLARA HAK
5
KADINLARA HAKKI KABUL ETMEYENLER

[Ertuğruloğlu, S. 26, 1910/1326, s.140-159]

Haziran 1904 Berlin

Hakîm, edîp, ekonomist ulemâdan birçoğu, hükümet adamlarından, muallimlerden binlerce kişiler, kadınlara hakkı, esasen ve kâideten kabul ediyorlar: Kadına çalışmasında hürriyet verilmesini erkek için, oğulları için ve nihayet cemiyet için iktisâden faydali, hukûken lazım-ı âdil ve nihayet ahlaken makbul görüyorlar. Halk içinde az çok düşünenler, etrafını görenlerde istenilen bu yenilikten korkmuyorlar. Amma öteden mühim karışık bir ses geliyor ki, bunun edasında memnuniyetsizlik var. Onlarda diyorlar: Bu günki hal ne ise, onu muhafaza ediniz; kadın neydiyse, öyle olmuştur. Ve bundan sonra da öyle olacaktır. "Kadınlara Hak" aleyhinde bulunan bu sesleri toplayıp teşrîh ve hulasa etsek, göreceğiz ki, bir zaman erkeklerin esaretten kurtulmaları için çalışıldığında: Yalancı hekîmler tarafından hürriyetin aleyhine ne türlü deliller getirildiyse, bu adamlar da aynı delileri tekrar etmek istiyorlar.

Bu itirâzlar deliller şunlardır:

1 – "Kadının vazifesi evvel ya evvel karı olmaktır; kadının çalışması ise onun tabii, ahlaki borcunu îfâya hâil olur, kadın yaratıldısa, evlenmek, bir erkek tarafından alınmak için yaratılmıştır. Bir kadın başlı başına kendine yiyecek kazanabilirise artık evlenmez olur. Elbette bir kadın, evli olmadığı halde, kendi eli emeğiyle geçindikçe, bir erkeğe karı da olmaz. Demek: kadın artık evlenmek istemeyecek ve evlenmeyecektir.

Bu iddiâların cevabı meydandadır:

Evvela: Evlenmeği müdafa etmek isteyen kimselerin bu sözleri ile

evlenmenin şerefini beş paraya indirdiklerini de – geçerken – kaydedelim. Hakikaten, taaccüb olunacak şey: Cebredilmedikçe, insanları zorlamadıkça izdivaç da olmayacakmış. Bu korku manasızdır. Muterizlerin itirâf ettirmek istedikleri, "Yalnız zevk için evlenilmez; çünkü kadınların işi vardır, onlar şimdi işi tercih edeceklerdir."

Hem hala bugün bile şu sanatta veya bu sanatta bulunan birçok kadınlara, bu işleri neden evlenmelerine mâni oluyor, ne için burası biraz tahkîk edilmek isteniliyor? Asıl buna mukabil çalışmanın izdivâca hâil olacağını düşünen ve bundan ürken muhafazakârlar, bu kaideleri saf dalgalarından çıkarmak zamında bulundukları dinin, tertîb-i diniyenin bazı emirlerine baksınlar, bu daha gayretli olurdu. Hristiyan aleminde manastırlara kapanan kadınlara güya din çalışmağı emrediyor ve bu çalışma karşısında evlenmeden onları mahrum eyliyor. Bu muhafazakârlar, kendilerine hizmet eden hizmetçi kadınların ömürlerince kız kalmalarını, evlenmezlerse buna mıkabil hizmet çalışmalarını pek tabîî gibi görürler. Hayır, kadına "çalışma hürriyetini" vermek isteyen yeni devir bundan uzaktır. O kadını erkek ile birleştimeden uzaklaştırmamaktadır. Bu ithâm ona vârid olamaz.

Hakikaten, bunun böyle olduğunu göstermek için, kadın ile erkeğin birleşmesine yardım eden pek eski, kurumaz, çürümez bir insan duygusu olduğunu söylemek yeter bu his; sevk-i tabî'î, medeniyet ve içtima ile yaşamak ihtiyacı kadın ile erkeği yaklaştırır. İzdivaç müdâfii ve kadın çalışmasının düşmanı olanlar için bu insan duygusu mühim sayılmıyor mu? Ne olsa, kadın yine evlenmek isteyecektir.

Erkek, kadın kadar aile hayatını sevmediği ve takdir edemediği ve yine yalnız başına çalışıp geçinebileceği ve geçindiği halde, bugüne kadar cebredilmeyerek kolayca evlenmektedir.

Hem evlenmeye karşı, kadın gibi beslenilmek ve giydirilmek mükâfatının vaadini almıyor; hatta bilakis, evleneceği kadını beslemek ve giydirmek borcunu da üzerine almak şartıyla evlenmeyi kabul ediyor. Kendisinde aile hissi "kadındaki aile hisssi" derecesine varamayan erkeğin bu hali, tarihi, kadınların çalışmalarında hürriyet olunca yine evlenmeğe meyledeceklerini elbette bize gösterebilir.

Hatta biraz daha ileriye getmek mümkündür: Kadının çalışması, evlenmesine mani olmayacağından mâadâ, evlenmesini belki kolaylaştıracaktır. Kadın şimdi daha iyi evlenebilecektir. Zengin olan bir kızın, aile içine bir servet getirecek olan kadının evlenme ikbali elbette fazladır; erkeklerin gözleri, gönülleri buraya daha çabuk yatar. Hâlbuki "çalışma hürriyetinde" kadının alacağı ücret, malik olduğu servetinin faizi demektir. Bir usta kadını, bir sanatkârı, bir maharetli kadını karı olarak kabul etmek, bir serveti, bir sermayeyi almak, servet ile izdivâç etmek demektir. Bugün serveti, sermayesi olan kızların serveti olduğu için, reddedildikleri görülmüyor. Bu nasıl görülemezse, kadının, çalışmak devrinde de sanat ve marifet sahibi kadının, mahareti, marifeti için, bir erkek tarafından reddedildiğini görmeyeceğiz. Erkekler böyle kadını istek ile almaya savaşacaklardır.

Böyle bir kadın ibtidâ erkeğe daha ucuza gelecek; sonra da böyle kadın daha az sarf edecektir. Çalıştığını kazandığını bir taraftan yiyen erkekler ve kadınlar ne kadar ise, öte tarafta bütün yediklerini, sarf ve israf ettiklerini kendi elleriyle kazanmayan erkek ve kadınlar onlardan ziyadedir. Çalışmak kadını tembellik hastalığından kurtaracak, onu idare ile sarf etmeye alıştıracaktır. Çalışmak maddeten insanın geçen ömrüne bir kıymet vermek ve o kıymeti iktisâd edebilmektir. Artık bundan sonra, hiçbir erkek için kendi karısının bu meziyetlerinden memnun olmamak elinden gelmeyecektir.

Bundan sonra kadına çalışmak hürriyetini vermek istemeyen ahlak ulemasına, kanun adamlarına şaşmamak mümkün değildir. Birde kanunu, kadını çalışmadan men edecek surette yaptıkları halde, ötede, tüccardan birine, bir çiftçiye, ehl-i sanattan birine evleneceğiniz vakit iyi, çalışkan bir kadın almağa bakınız… Çünkü saadet buradadır…" nasihatini vermektedirler. Ne garip tezatlar!

2 – "İkinci derecede kadının vazifesi ana olmaktır; kadının çalışması ise, onun bu tabîî ahlaki borcunu îfâya mâni olur.

Kadın yaratıldıysa, çocuk doğurmak için yaratılmıştır. Çalışan kadın, çalışmasa da hürriyet bulunca, ne çocuk doğurmayı isteyecek ne de bunun için vakit

bulabilecektir. Kadın artık ana olmak istemeyecektir ve ana da olamayacaktır.

Bunun cevapları da pek çoktur:

Her şeyden evvel burada analık seven kimseler, analığa prestij eden bu müdâfiler onu âdeta bir sanat gibi, pek yanlış görüyorlar; acaba zannedilebilirm ki, analık onların zannettiği kadar ehemmiyetsiz olsun, demek mümkün müdür ki, analık, esaretinden istenildiği zaman kurtulunacak bir musibet, tarihin, tabiatın insana yüklendiği bir sanattır. Ana olmak: Bu halde en aşağı bir sanat, iş midir ki, mesela ordulara asker yetiştirmek için ve daha bilmem ne için, kadınları yalnız bu sanatta çalışmaya mecbur etmek lazım gelsin ve bu fikir ile onlara diğer sanatları kapamak icap etsin! "Stuart Mill" insana hayret veren bu yalancı delil altında, gizli başka şeylerin saklı olduğunu anlayarak, hiddet ve gazap ile derdi:

"Ben isterim ki bir adam çıkıp, aklını, fikrini bit-tamam istimâl ettikten, iyi düşündükten sonra gelip bu nazariyeyi bize söyleyebilsin: Kadınların evlenmesi ve çocuk doğurmaları lazımdır. Eğer kadınlar cebr edilmeseler, hiç çocuk doğurmazlardı. Bu halde: Çocuk doğurmak için kadınları cebr etmek lazımdır". Artık, bunun mânâsızlığını anlamayan var mıdır?

Kadınların çalışmalarında hürriyeti kabul etmeyenlerin kıyasları Amerika'da esirliği muhafaza etmek isteyen kimselerin bâtıl kıyaslarına pek ziyade benziyor. Onlar da derlerdi:

"Pamuk, şeker, ekmek yetiştirmek bize lazım. Beyaz adamlar buna gelmezler; siyahlar da bizim tekellüf ettiğimiz şartlara ve ücretlere işlemek istemiyorlar. Binaenaleyh, cebr etmek, esir gibi kullanmak lazımdır."

Analık acaba esirlik olabilecek midir? Ve acaba bir gün bütün kadınlar hürriyetlerini almak için birden bütün avazlarını çıkarsalar, hükümet ve cemiyet onları susturmak, onları esir gibi yalnız çocuk fabrikatörü bırakmak için ne yapacaktır? Kadına yalnız çocuk doğurmak sanatını verip, başka her türlü işi ondan uzak tutmak, cemiyet için ne büyük bir ayıp!

Hâsılı izdivaç prestişkârlarını kandırmak için yine erkek ile kadın da pas tutmaz, tükenmez. Eski bir birleşme duygusu olduğunu ve hele kadında analık için bir ihtiyaç gizlendiğini hatırlara getirelim. Kanunu yapan ve cemiyetin ahlakını müstebid düsturları ile düzeltmek isteyen bazı filozoflar, hem bir taraftan cins-i ihtiyacına, hem bir taraftan insanın muhâkeme-i akliyesine hizmet etmek istemektedirler. Analık cins ile insan arasında yahut muhâkeme ile duygu, sevk-i tabîî arasında râbıtadır. Analık fikir ile yüreğin, tedbir ile israf ve istihlâk-i hayatın birleşmesi mahsûlüdür.

Bu halde analığı kanunları, kaideleri ile emrine tabi kılmak, esir etmek isteyen cemiyetin bu cesaretine şaşmamak mümkün değildir. İstediği kadar çocuk doğur, vücudunu onun emrine bırak, sal; ruhunu, yüreğini evlenme esaretine feda et; ne için? Analık vazifesini görmek için! Sonrada çocukların getsin, bir tane kalmasın, muharebelerde kırılsınlar, sefalette ölsünler, aç, çıplak ömürlerini tüketsinler, ne için? Vatana değil, menfaat peşinde eşhâsın ihtirâsâtına hizmet için, analık ile çıkardığın mahsûlü çürütmek, yok etmek için! Kanunu yapanların düşünceleri olsa olsa bu olabilir.

Ama hayır, analık yalnız analığındır; artık bu hakkı ananın kendisine bırakmalı. Onun içi kimsenin malı olamaz. Çocuk mu doğuracak?

Kendisi bilir, kimseye bunu sormak ve bunu emretmek hakkı verilmemiştir. Bu kadın istermiş. Kendi bilir, bu da istemezmiş, yine kendi bilmeli. Lakin hayat çeşmesi tükenmez dalgalarıyla artmaktadır. Bereket taşmakta, kadınları kendi istedikleriyle mahsuldar olmaya davet etmektedir. Eski düşünceleri bırakmak lazım, kadını zorla ana yapmaktan vazgeçmeli. Evine ana olmak isteyecektir.

Ve kadın yine ana olabilecektir. Ana olmak doğurmak ve oğullarını terbiye etmek demektir. Kadın yine doğurabilecektir. Analığın mantıksız taraftarı olmak ve ona çalışma yollarını kapamak isteyenler bilmelider ki, ananın içi düvel bereketleri ile dolu olmak kadın hayatının hepsini alamaz; kadınların çok doğurmalarını isteyen

kimseler bunu itiraf etmeye borçludurlar. Gebelik sebebiyle iş işlememek zamanları, yalnız birkaç haftalar sürer. Askerlik sebebiyle erkeklerin tam iş görecek vakitlerinde iki, üç dört sene çalışmak hayatından uzaklaştırıldıklarını unutmayalım. Hamil zamanları bu kadar vakit tutamaz.

Hâsılı kadının, çalışma kaidesi olmadığı halde, daima çalıştığı "ama esir gibi" ve çalışarak bir taraftanda düvel yetiştirdiği bir hakikattir. Novikov istihzâlı bir ifade ile diyor:

"Kadınlar daima çalışmaktadırlar; hem bu çalışmak pek eski zamanlardan beridir. Bu sebepledir ki, yeryüzündeki nüfusun senede 15 milyon derecede arttığını görüyoruz. Sonra en az çocuk doğuranlar zengin kadınlardır. Yani o kadınlardır ki, çalışmanın ne demek olduğunu bilmezler.

Çalışan kadın için ileride çocuk doğuruşun, bir zamanda olduğundan daha ziyade kolay olduğunu söylemek de lazımdır…

Evvela hamil zamanından evvel ve sonra kadınların muhtaç oldukları istirâhat, işlememek müddetleri daha güzel tayin edilecek ve tatbikleri de emniyet ve katiyet altına alınacak. Şimdi böyle bir devir esir olan kadınlar için merhamet eseri sayılır, o zaman ise bu müddet kadının hakkı olacak. Zaten bugün çalışan erkek kadın için haftada bir kere bir gün rahat zamanından başka senede bir uzunca tatil yapmak da yavaş yavaş âdet halinden çıkarak kuvvetleşiyor ve işleyenin hakkı gibi sayılmaya başlıyor. Elbette bu halde, kadınlar için hamil zamanına mahsus tatil müddeti daha kolay kabul olunacaktır. Artık kadın bu zaman çalıştığı halde yine işleyecek olan aylığı ücreti ile ve sonra muâvenet sandıkları ve diğer zuhûru şüphesiz olan müesseselerin yardımları ile yaşayabilecektir. Yani bugün hastalık, ihtiyarlık ve bir kazaya uğramak nasıl sayılırsa, o zaman gebelik de öyle sayılacaktır. Şimdi fena kazalar sebebiyle verilen para, edilen yardım o zaman "uğurlu kaza"lar sebebiyle verilecek şüphe yok, insanlığın bereketi için çalışan kimseler kadının bu çalışmasını da takdir edeceklerdir.

Kadın doğurduktan sonra, oğullarını terbiyede edebilecektir. Yine burada da hatıra getirilmeli, kadın bugüne kadar hem çalışmış ve hem çalıştığı halde, bir taraftanda iyi fena, az çok oğullarını büyütmüş, terbiye etmiştir. Fakat ileri gidince göreceğiz ki çalışan kadın için oğullarını büyütmek ve terbiye etmek, bir zamanda olduğundan çok ziyade kolaylaşacaktır. Şimdi kadınlara oğullarını terbiye etmek için birçok taraflardan yardım peyda olmaktadır; fikir ve ahlak cihetiyle ilim, maddi yardım cihetiyle, cemiyet onun iki büyük yardımcısı olacaktır. Hıfz-ı sıhhat, tabîblik, terbiye-i etfâl ona manevî yardımlarda bulunur; cemiyette açtığı çocuk; bebek mektebleri ile yardım eder: Mektepte bulunmak çocuğun bütün gününü alır; şüphe yok, biraz daha ileri zamanlarda, şimdiki mekteplerin büyütmediği ve terbiyesine almadığı çok küçük çocukları, bebekleri büyütmek ve terbiye etmek için yeni yeni müesseseler yapılacaktır. Artık bugünkü gibi ilmin nûr-u hidâyeti olmayarak çocuk büyütmek derdi geçecek, bu bebekhanelerde çocuklar elbette daha güzel bakılacaktır.

Eğer çalışan insanlar için günde yalnız sekiz saat çalışmak düsturu kabul edilir ise ve insanın çalışması daha güzel tertip olunur ise, esasen çalışmak da kolaylaşacaktır. Bundan ana olan kimseler de kazanacaktır.

3 – "Üçüncü derecede kadının vazifesi, evinin idarecisi olmaktır, kadının çalışması ise bu tabii borcuna mânidir. Kadın yaratıldı ise ev idaresi için, evin iç hayatına bakmak için yaratılmıştır. Kadının işi gücü evinin işleridir, evine hizmettir. Hatta her memleketin kanun-ı medenileri kadının bu işini asıl çalışmadan ayırıyorlar. Amele, kadın, erkek "belli bir zaman için ve belli bir iş için" çalışır ve buna karşıda bir ücret alır.

Ev kadınına gelince, burada zaman belli değildir. Ücret söylenilmez. Kadın hadsiz hudûtsuz bir itâati kabul etmiştir. Kocasıda bu itâatine karşı "Kadının her türlü hayatî ihtiyacına lazım şeyleri vakt u haline göre alıp getirmeye borçludur."

Her şeyden evvel, bir kere kadının evine hizmeti, gerek hukûken gerek hadd-i zatında iştir. Âdî bir amelenin işi gibi ameledir. Bu halde kanun kadının evine hizmetini az çok, âdî yüksek bu hizmeti iş gibi kabul etmelidir. Kanunların kadının o

hizmetini amele işinden ayrı tutması hukuken katiyen yanlıştır. Hem âdî bir iş mukavelesini, iki tarafın serbest taahhüdlerini kadın tarafından nihayet âdîce bir itâat vaadi gibi kabul etmek ve bir iş mukavelesini bu hale çevirmek ne kadar garipdir. Bu eski esirlik zamanının adetlerinden kalma bir şey sayılmazda ne sayılır? Hakikaten; itaat etmek ve buna karşı doyurulmak esaret vakitlerinde görülen hallerden değil midir?

Hadd-i zatında da kadın o hizmetinin – küçük, büyük, âdî, yüksek bir iş olduğu meydandadır. Bunun en açık delili ana yerine çocuklara bakmak, evin bazı hizmetlerini görmek için alınan hizmetçi kadınların, hizmetlerine karşı, bir ücret almalarıdır. Kanun kadın o hizmetini bir iş gibi saymada devam etsin. Kadının evde çalışmasını bir iş mukavelenamesinden değil, bir itaat vaadinden çıkartsın. Hal kendisini gösteriyor ki, o işi de hukuken ve hadd-i zatında iştir.

Bir kere bu kabul edilsin. Artık bundan sonra, demek mümkündür:

"Kadın bir zaman ev işleri, evinin iç hayatı için yaratılmıştı. Çünkü hal o zaman öyle istiyordu; bir vakit sanat ev sanatı olduğundan, kadının hayatı da ev hayatı olmak lazımdı. Çalışmak ev çalışması olduğu için kadın da yalnız evinin idarecisiydi. Çalışma bu halde kaldıkça, onun için de bu halde kalmak lazım gelir.

Kadın, kadın vazifeleri onu yalnız eve değil, başka âlemlerede davet ettiği günden beri, ev kadını halinden çıkmıştır. Artık bugün kadının hayatı ev hayatına münhasır sayılamaz, çünkü sanat bir zamanki gibi ev sanatı değildir. Bu sebepten de ne olur ise olsun denilerek kadın evinin idarecisi yapılamaz. Çünkü alel-umum çalışmak say-i beyti halinden çıkmıştır. Yani, mademki kadının çalışacağı değişmiştir, eski yerini, başka yere götürmemiştir, kadın da bir zaman olduğu, oturduğu yerde kalmamak lazımdır.

Hâsılı bir zaman kadının iş aile işiydi. Bundan mâ-adâ bu işi hem pek çok ve hem çok türlü idi ve bu işlerin çoğu zirâat işiydi. İnsanın maddi, manevi ihtiyacına lazım her ne var ise libâs, oturulacak yer, yemek, içmek, yetirmek, terbiye işleri,

hatta dini işleri. Adalet meseleleri, o zamanda insanın kendi evinde, yaşadığı yerinde görülürdü; bugün ise bunlar başka ellere, başka yerlere, başka memleketlere geçti. Yani o zaman çalışma sade, ev çalışmasıydı. Sanatlarda birbirine karışık yahut birbirinin içinde idi. Ev hayatı, bir insanın evi, malikânesi, toprağı, tarlası o kadar genişti ki, dünyayı tutabilirdi. İşte o vakit kadın da evinde ve evi kenarında erkek ile birlikte çalışırdı.

Bugün kadın işi içtimaidir. Bundan mâ-adâ, kadın işi incelmiş, hüner ve marifetli olmuştur. Yani sınâî hale girmiştir. İnsanın maddi ve manevi ihtiyacına lazım olan libâs, yatacak yer, yiyecek, içecek, çamaşır, terbiye, din ve adalet işleri bugün evlerin dışarısında, malikânelerden uzak, hele şehir evlerinin dışarısında görülüyor. Çalışma evden dışarıya kovulmuştur. Sanatlar incelmiş, ihtisâslar artmış; artık eski "ev hayatı" küçük görünüyor. Şimdi o ev hayatının yerini hemen hemen bütün âlem tutuyor. Bakınız, erkek ne yapmaktadır? O kendi işinin arkasından gidiyor. İşte evi bıraktı, hakikaten onun çalışması içtimaidir, yavaş yavaş çalışma inceleşerek nihayet sanayi haline girmektedir. Bu halde kadın ne yapmalıdır? O da işinin arkasından getmelidir, yani o da evi bırakmalıdır, eş evi ne kadar bıraktıysa o da evden o derecede çıkmalıdır. Çünkü onun da çalışması içtimai olmalı, inceleşerek nihayet sanayi haline girmelidir. Bugün bütün âlem çalışıyor, kadının bir zaman kendi yaptıklarını yapıyor, ona giyeceği libâsını veriyor. Oturacağı evini yapıyor, yiyeceğini, içeceğini hazırlıyor. Isınmak için lazım gelen şeyleri getiriyor, çamaşırlarını yapıyor, yıkıyor, âdeta yemeğinide pişiriyor, oğullarının talîm ve terbiyesinede bakıyor, din ve adalet işleride görülüyor. Kadın bunlara karşı bir şey borçlu değil midir? Şimdi kadın da sade evinin bir idarecisi olduktan sonra, bununla beraber cemiyetin başka bir işçisi olmağya da borçludur. O da adi bir amele olacaktır, çamaşır yıkayacaktır yahut bir yerde matbah hizmetini görecektir, bir yere muallimlik edecektir, avukatlık, hekimlik, hâkimlik mesleğine girecektir. Eski ev, erkeğe nihayet nasıl dar geldiyse, kadına da öyle dar gelecektir.

4 – "Kadının çalışması kendisine bir musibet, felaket olacaktır. Çünkü arttıkça artan rekâbetin ağırlığı altında dayanamayacak, ezilip kalacaktır. İyi, kendisini geçindirebilecek bir ücret alamayacak, serbest, bir kimseye tabi olmayarak,

yaşamayacaktır. Kadın himayeye muhtaçtır. Kadın zayıftır".

İbtidâ kadının çalışması kendisine nasıl bir felaket olacakmış? Kadının bugünkü halinden daha büyük bir felaket hatıra getirmek mümkün olamadığı için, bunu da anlamak mümkün olamıyor. Kadınlar mübâreze-i hayatta iki siperin altına saklanıyorlar; biri evlenmek esareti. Ama ne olur ise olsun, kadınlar, yine çalışıyorlar, cesaret ile – esaret içinde oldukları halde etlerini ısırtmak acılarına tahammül ederek geçiniyorlar. Çünkü erkekler kadınlara yol vermiyorlar, kanunen, sınâaten kadın çalışması kıymeti aşağıya indiriliyor. Kadınlara yalnız birkaç sanata girmek hakkı veriliyor ve burada da ücretçe sıkılıyor. Hem kadınlara geçinecek ekmeği çıkarmaya mâni oluyorlar vücûdunun yüreğinin rahatını bozuyorlar, hem de sonra, kadının çalışması kendi rahatına mânidir, saadetini bozar diyerek istihzâda ediyorlar. Kadına çalışması hürriyeti bir kere verilmedikçe, müsâvât hakkı kabul olunmadıkça, kadının rahat edemeyeceğini mahsus anlamak istemiyorlar.

Sonra, kadın himayeye muhtaçtır. Bu ihtiyacı kabul edelim, fakat kadın şimdiye kadar hiçbir yerde himaye edilmemiştir. "Erkek kadının hayatına lazım her ihtiyacını haline göre tesviye eder." suretinde kanunlar ile ilan edilen kadını himaye nazariyesi erkeğin daima kadını beslemesini ve hele her kadının evli olmasını icap ederdi. Bunun için de o halde evli kimseler için icabında yardım edecek muâvenet sandıkları ve bâ-husus evli olmayan kızlara koca bulacak bir nezâret, bir daire tesis etmek lazım gelirdi. Hâlbuki kadının çalışması lazım olduğu esasını kabul ettiği için hükümetler kadınlar için birçok sanatları cemiyetin birçok işlerini onlara menetmektedirler. Bir de kadınlar himayeye muhtaçtır deniliyor. Bari bu halde kadınlara birçok sanayinin kapısı kapandığına göre, bu zararın acısını çıkaracak, diğer bazı sanayide niçin yalnız kadınlara mahsus sayılarak erkeklere yasak edilmiyor? [Şarl Sekretan] diyor: "Kanunların bu adaletsizliklerini anlamak mümkün değil, kadınlara birçok sınâatlara girmeye müsaade etmiyor. Buna karşı kadınlara mahsus gibi olan ve kadın sanatı sayılabilen birçok işlere niçin erkeklerin de girmesini menetmiyor?"

Hakikaten bir kimsenin elinden onun haklarını almak diğer bir cihetten ona bir şeyler vermek ile telafi edilmedikçe adaletsizliktir. İnsan bir şeyden mahrum olur

ise ötede bu mahrumiyetine karşı diğer bir hakka, bir nimete nail olmalıdır. Yahutta hiçbir kimse fark olmamalıdır, kadın erkek seçilmemelidir. Bâhusus tamamen kadınlara bırakılacak ve tamamen erkeklere bırakılmaması lazım sanatları ayırmak da güçtür. Hatta meseleyi iyi bilen kimseler diyorlar: "Hiçbir sanat bölünemez ki tabiatı ile tamamen erkeklere mahsus olsun veyahut tamamen kadınlara layık olsun." hâlbuki kanun istediği gib kadınlara; bu sanata ve şu sanata girmeye hak verdikten sonra ötekiler için bunlar erkekleredir, buraya yaklaşmayınız, diyor. Bu halde kadınları himaye etmek nazariyelerinden ne çıkarmak icap ediyor? Yazık, bu kelimeden de bu nazariyeden de cemiyeti gözümüzden düşürecek fena neticeler çıkıyor, bütün bu kelimeler yalancılık, uydurma şeyler, söz oyunu; hakikat itibariyle de cinayet! Hukûk-ı medeniyedeki himayede, milletler arasında görülen himayenini yani kuvvetli olan, hâmî denilen tarafa istibdâd berâatı veren güzel, elverişli sözün ve nazariyenin verdiği neticeyi veriyor: Zayıfı kuvvetliye daha ziyade esir ediyor. Nihayet kadın zayıftır deniliyor. Kadın zayıf olunca zayıflara edilecek himayeyi kadınlara da etmek lazım gelir. Kadının bir kere himaye edilmediğini biliyoruz. Ama kadın zayıf mıdır? Hakikat bir şey varsa, o da kadın zayıf ediliyor ve ona çalışılıyor. Esirlere edilecek muamele kendilerine ediliyor. Vücutlarının büyümesine, akıl ve fikirlerinin genişlemesine yol verilmiyor.

Son asır zarfında görülen tecrübelerde kadınların nihayetsiz kuvvetler ile dolu oldukları anlaşıldı. Bir kere kadınlara her şeyde hürriyet verilsin, esirlikleri kalksın, kabiliyetlerini istedikleri gib genişletmeye koyulsunlar, biz o zaman hekim olan kadının ne dehşetli büyük tesiri olduğunu, muallim olan kadının çocukları terbiyede ne derece kabiliyet gösterdiğini, psikolog olan kadının âlemi kendi düşüncesine râm etmeğe alışması sayesinde ne sihirler vücuda getirebileceğini, avukat kadının nasıl hukûk müdafa edeceğini, el işlerinde çalışan kadınların ne garîbeler yapacaklarını, nihayet ziraatte, sınâatta, ticarette ne inkilâblara sebebiyet vereceklerini göreceğiz. Kadınların hayatlarını güzelce tetkîk edenler bu vücutlar içinde beşeriyet için, gizli kabiliyet hazineleri olduğunu söylüyorlar. Kabiliyet ise kuvvettir. Kabiliyetli olan kimse zayıf sayılamaz. Hele kadınların maddi ve manevi kuvvetçe neşv ü nemaya müstaid olmadıklarını isbat eden yoktur, olmamıştır ve olamayacaktır. Bu halde diyebiliriz: Ne mazi, ne hal, ne istikbal kadının zayıf

olduğunu göstermek için birlikte bize şahadet etmiyorlar.

Bir de kadının zayıf olduğu tasdik edilince onun hakları zayıflığı derecesinde olmak lazım gelirdi. Çünkü nihayet nihayet zayıf olan kimselerin hakları kanunlarca sarâhaten tayin edilir. Ve yine kanunlarca muhafaza olunur. Bu halde kadına, zayıf olduğu için açık bir iş bırakmak ve diğer bir sanata girmek hakkını vermemek, nevumma bir hıyânet olmaz mı? Görülüyor ki erkekler burada zayıflık düşünmediler, erkekler kuvvetli ise kuvvetlerini artırmak istediler yahut kadınlar kuvvetlidirler, onların silahlarını ellerinden zorla aldılar.

Bize diyorlar: Kadın çalışır ise bu kendisine musîbet, felaket olacaktır. Kadın zayıftır. Kadın himayeye muhtaçtır. Biz de cevap veriyoruz: "Kadının himayesi kendisinin hakkındadır, kuvveti çalışmasında ve saadetide hürriyetindedir".

5 - "Kadın çalışır ise, bu çalışması erkeğe fenalık olacaktır. Rekabet ziyadeleşecek ve artan rekabet altında, erkek ezilecektir. İşini satan kimseler artacağı için, çalışma ücreti de azalacaktır".

Bundan evvel kadını himaye etmeği isterlerdi. Şimdi de erkeği düşünmeye, onu himayeye çalışıyorlar. Ama bakalım, erkeği himayeye lüzum var mı? Artacak dedikleri rekabet nerelere varacak?

Korkulan kadın rekabeti zannedildiğinden pek az korkunçtur. Her şeyden evvel bir kere burası belli: Kadınlar zaten bundan evvel çalıştıkları gibi, şimdi de çalışıyorlar; ne olur ise olsun, bir şey yapıyorlar, bir iş görüyorlar, yani, tatbikatta fiiliyatta o kadar bir inkılâp yoktur ve olamayacaktır. İnkılâp nazariyâtta, hukûktadır. Çalışmasa da serbestliği nasihat eden ekonomistler için, kadınların rekabetinden korkulmak abes sayılıyor. İyi tanınmış olanlardan bir diyor:

"Yeni doğan bir erkek yeni bir işçidir. Yani diğer adamlara sözde bir rakiptir. Ama senede 15 milyon artan bütün dünyanın yeni türeyen erkekleri eski işçi âlemine ellerinde silah olarak mı hücum ediyorlar? Yeni bir can, yeni bir hayat aynı

zamanda yeni bir kuvvettir; bir kuvvet ise doğunca ekmeğini de birlikte getirir. Herkesin ekmeği kendi kuvvetindedir. Cemiyetlerin teşkili insanların kuvvetlerini arttırır, yani insanın ekmeğini arttırır. Kadın erkek ile birlikte ezelden beri doğmuş olduğu halde, hukûken iktisâden erkek âlemine sokulmuyor ve cemiyetlerin teşkili esasındaki gizli fayda, birleşmeden çıkan tezâyüd-ü kuvvet kadınlar meseleye girince, unutuluyor. Eğer çalışma âleminden uzaklaştırılan kadınlar için hürriyet kabul edilse, erkekler kadar çok olan yeni bir âlem insaniyet için kazanılır. Cemiyetin faâliyet-i iktisâdiyesi, istihsâl kuvveti âdeta iki kere artabilir. İstihsâl artan yerde istihlâkde o derece artar ise zararlı ve korkulu değildir."

Ekonomistlerin kendilerine pek açık olan bu düsturlarından bir şey anlamak istenilince kadınların çalışmasına düşman olan kimseleri misal göstermek lazımdır. Bu adamlar bu izahları anlamak istemiyorlar ve anlamayacaklardır. Hakikaten kadınlara her türlü sanata girmek serbest olunca, bu gün ezile ezile çalıştıkları az ücret veren sanatları bırakıp yeni yeni sanatlara koşacak binlerce kadın görülecek bu güne kadar erkeklere sımsıkı kanunlar ile mahsus sayılan işlere kadınlarda hücum edeceklerdir. Ama buna karşı kadın kabiliyeti neşv ü nema bularak, bu sanatlar için yeni tatbîkât-ı ilmiye kadınlar tarafından tatbik olunacak, sanayi kadının ince maharet-i sanaiyesi, bu günkünden daha fazla amelî malûmât ile işlenecek ve nihayet çalışmada başka bir metanet-i ahlakıyede fark edilecektir.

Kadınların serbest her işe girebilmeleri bir iş için rakipleri adedini ziyadeleştirecek isede, ortada işlerin sayısıda zaten artacaktır. Yani rekabet keskinleşmeyecektir. Hatta fenalık gibi görünen bu hal belki bir iyiliktir. Kadın yeni işlere girecek, bir taraftanda başkalarına yeni işler çıkaracaktır. Kadın çalışmasının hürriyeti yeni işlerin meydana çıkmasına sebep olacaktır. Kadının çalışma hürriyeti sebebiyle, artacak işlerden yalnız kadın kendisi mi faydalanacaktır? Şüphe yok, erkek de bu yeni hürriyet devrinin, kadın erkek hakk-ı medeniyetinin meyvelerinden hissesini alacaktır. Şimdi kadın erkek hür, birbirlerine yardım eden bir cemiyetin âzâsı olacaklardır.

Hukûken bu meseleyi başka türlü halletmek mümkün olamaz. Kadının

serbest çalışması onun hakkıdır. Çalışmak insanın en haklı, en doğru istek ve ihtiyârî mahsulüdür. Kadın için çalışmak hakkı, erkekte olduğu gibi, mukaddes, mübarektir. Rekabet edecektir, erkeği sıkacaktır diye, onu ihtiyârsız etmek, onu en doğru istekten mahrum eylemek en büyük haksızlık, en büyük günahtır.

Sanki erkek diyor: "Benim kollarım demirden, ayaklarım çeliktendir. Göğsüm bir volkandır. Beynim ateş ile doludur. Ben her şeyde bu zayıf mahlûklardan, kadınlardan üstünüm; mademki şahsen üstünüm cinsen de üstün olmak isterim. Kadın çalışmasın kazanmasın, bunu bunu işlemesin; ben ve benim gibi erkekler bunlardan faydalanacağız; kadın değil, biz ömür süreceğiz." Ama artık bu dili koparmak sırası gelmiş, erkek gibi kadının da hisseder, düşünür bir mahlûk olduğu, hürriyetine malik olmak icap ettiği anlaşılmak devri girmiştir. Ama erkek bugün yine diyor: "Kadına her türlü işe girmek müsaade edilince, ücret ile geçinenler artacak, erkek rakipleri ziyadeleşecek, bu halde ben ailemi geçindirecek ücreti bile alamayacağım. O zaman ben yapmalıyım?"

Âlemin hakkını tanımayan öyle erkeğe deriz: "Artık sen, seni doğuran ananı beslemeyeceksin; kız kardeşini beslemek yükü de senin omuzlarına çökmeyecek; karın da senden ekmek beklemeyecektir. Artık senin karın – her çalışkan kadın gibi – kendi kendini geçindirmektedir, çünkü o da şimdi çalışıyor sana rakip çıkan bu kadın hadd-i zatında sana yardımcı demektir. Bir zaman sen yalnız bir ücret alır ve bununla kendini ve karını geçindirmeye çalışırken şimdi sen ve karın ayrı ayrı ücret alacaksınız elbette böyle iki ücret bir ücretten fazla olacaktır ve erkek ile beraber kadını da memnun edecektir. Bu halde kadın erkek ile birleşmede şimdikinden daha fazla faydalar görecek ve evlenmeği kendi isteği ile isteyecektir.

Nihayet kadının rekabeti hürriyet üzerinde erkek ücretini aşağıya indirecek mi, indirmeyecek mi? Buna katî olarak, indirmeyecek demek mümkündür. Hatta belki yükseltecektir. Ücret istihsâlde amelenin hakkıdır. İstihsâl yeni terakkıyât ile ve kadının sanat içine girip kadın kabiliyetini tatbik etmesi ile alel-umûm artacaktır. İstihsâl artıca onu arttıran çalışma kuvvetinin hakkıda şüphesiz artacaktır. Bil-hassa istihsâlde herkesin hakkı günden güne daha adeletle taksîm edileceği ve istihsâlin

artacağıda malûm bulunduğu için ücretinde yükselmesi katî bir şeydir. Yani bu amelenin çalışmaları daha iyi semereler verecektir demekle birdir.

Sonra burada unutulmayacak bir şey var ise oda budur: Bugün kadın çalışması erkek işinin kıymetini aşağılatmaktadır. Erkek ücretini indirmektedir. Çünkü kadınların bu günkü çalışmaları tazyik altındadır, serbest değildir. Serbest ve tabîî kadın çalışmasında böyle tesir görülmekten mâadâ belki aksi görülecektir. Yani erkekler kadınları esir gibi kullanmak istediklerinden kendilerinin ücretinide aşağıya gayr-i tabîî olarak indirtmektedirler. Bu halde kadının esirliği neticesidir. Erkekler yalnız kendilerini düşündükçe onlara da rahat yoktur; kadınları esirliklerinden kurtarmalı, erkeklerde o zaman daha serbest olacaktır.

Düstur olarak denilir; çalışmayı kıymetlendiriniz, herkesin çalışmasını temin ediniz, iyi yüksek ücret alacaksınız, esirliği kaldırınız. Kendinizde hür olacaksınız ve bir diğeriniz, sonra sizde hissenizi alacaksınız.”

Ertuğruloğlu

HUTÛR

[Bedî Nûrî, S.26, 1910/1326, s.160-165]

Uzviyetin en yüksek mertebesini işgal eden beşeriyetin bütün zî-hayat arasında mertebe-i tekemmüle en ziyade vâsl olmuş hasâis-i mâneviyesinden biri de şüphesiz zekâdır.

Zekâ, menbaını amâk-ı magzden ahz ve iktibâs eden bu tecelliyât-ı akliye gerek beşer fasîlesinin muhafaza-i cins ve nesil için istimâl ettiği kuvâ ve vesâitten ibaret olmak, gerek tekâmül-i beşeriyetin en mühim âmillerinden birini teşkil etmek cihatiyle bu fasîleyi kendine müterâkıb olan mâ-dûnündeki fasîleden tefrî ve temyîz eder, beşerin uzviyât-ı sâireden şeklen ve maddeten irâe ettiği furûk ve ihtilâfâtın kısm-ı gayr-i merî ve mânevîsini teşkil eder.

Tetkik olunursa görülür ki herhangi bir uzviyetin idâme-i cins ve hayat edebilmesi behemehâl muhît-i müstevıbi ile tetâbuk etmesine tevafuk eder. Bu tetâbuk keyfiyeti ise bir taraftan kendisini ihâta, ona lâ-yenkatı hücum eden müessirât-ı muhîtaya galebe için vesâit-i lâzıme istimâl etmek, diğer taraftanda muhafaza-i hayat ve nesil için o muhît dâhilinde iktihâmı zaruri olan müşkilâta galebe etmek üzere maddî ve mânevî kuvvetler sarf eylemek suretiyle tecellî eder. İşte beşerin bu maksadı istihsâl için mücehhez olduğu âlât ve cihazların birinide bu hasîsa-i zekâiye ve akliyesi teşkil ediyor. Bu sayededir ki beşer makarr-ı vuhûş olan ormanlarda, ıssız bâdiyelerde, hevl-engîz vadilerde, tahammül-güdâz cemûdiyelerde kendini muhîtine tetâbuk ettirebilmiştir.

Fakat tamîk-ı tedkîkât edilirse görülüyor ki uzviyetin en süflî tabakasını işgal eden nefîiyelerde bile uzviyât-ı zî-hayat ibtidâî bir zekâya malik olduklarını irâe edecek derecede kendilerini mütebeddil ve mülevvin muhîtlerine tetâbuk ettiriyorlar.

Bu hadise pek eski zamanlardan beri malumdu. Fakat buna bu hayvanlardaki bu hasîsaya zekâ namı verilmeyerek "sevk-i tabîî" tesmiye ediliyor, hayvanla beraber halk olunmuşum tebeddüle tekâmüle gayr-i tâbi bir takım evsâf-ı sâbite nazarıyla telakki ediliyordu. Terakkıyât-ı ilmiye bunun esassızlığını ispat etti. Darwin'in şakirdi "Romansi'nin " *Hayvanlarda Tekâmül Dimağı*" nam-ı eserinde izah ettiği üzere hayvanlarda sevk-i tabii her gün tebeddül ediyor ve bu suretle hayvanın cinsinde ırsî bir takım âdetler teşkil ediyor. Bu iki âlime nazaran bu suretle tevârüs edilen âdetler iki muhtelif menba'dan terekküp eder: Birincileri en mühim ve elzem yani muhafaza-i cinse mahsus olan sevâik-i evveliyedir ki mebâdîde muayyen ve kati bir gayeye masrûf değil iken cins-i hayvânî tarafından faydali görülerek istifâ-yi tabii eseriyle hıfz ve kabul edilmiş olanlardır. Sevâik-i sâniye ise sevâik-i evveliyede yavaş yavaş icra edilen tadîlât neticesidir ki bunlar mebâdîde bir itiyâd-ı zekâî eseriyle tahassul ettikten sonra aynı fiilin her dem tekrarıyla kendiliğinden akıl eder bir şekil ve heyete girmiştir. Mesela yaban arısının sfenks denilen bir cinsi vardır ki bunlar serfelerini tağdiyeye mahsus olan tırtılları tamam-ı akdi harekiyyeleri üzerinde bir mevzeden ısırırlar. Ve bu suretle bunları hemen öldürmeyerek istedikleri

vakit ekl etmek için idhâr etmek üzere hareketlerini tatîl ederler. İşte Darwin, bu misale ibtinâ ederek sifenksde mebâdîde bir eser-i zekâ ile tahassul etmiş âdeta bir teşrîh-i sevk-i tabiisi bulunduğunu istidlâl etmek istemiştir. Fakat Fransız haşerât şinaslarından "Faber"in zikrettiği bu misalin esassızlığı muahharan tahakuk etmiştir.

Darwin'den sonra Spencer ve Huxley gibi mütefekkirler sevk-i tabiiyi âdî bir terkîb-i mihanigi inıkâsâtından ibaret olmak üzere izah etmişlerdir. "George Eliot" nam-ı müsteârıyla kesb-i iştihâr eden İngiliz edibe-i şehîresi "Miss Evans" zevci "Lewis"e göre – ki evâhir-i ömründe tabiât ile iştigâl etmişti – sevk-i tabîî için yalnız Darwin'in ikinci menbaını kabul etmiştir: Sevk-i tabiiyi itiyâd tesiriyle kendi kendiliğinden ve bilâ ihtiyâr tahassul ve bil-irs intikal eder bir eser-i zekâ add ve binaenaleyh bunu "zekâ-yi münharif Intelligence dégradée" tesmiye etmiştir. "Vund" da bu fikri bir dereceye kadar kabul etmiştir.

Fransız ilm-i rûh ulemasından Alfred Foyye ise Lewis fikrine iştirâk etmekle beraber hayvanattaki hayat-ı dimağıyenin bu hâlet-i ibtidâiyesine "*Hasîsa veya Meyl Hissi*" namını vermek istemiştir buna göre asıl zekâ sevk-i tabileri süratle imâl ve tekemmül ettiren bir hasîsadır ki silsile-i tekâmül-i akliyede pek çok sonra ancak tezâhür ve icrâ-yi tesir edebiliyor.

Her ne suretle akıl ederse etsin bütün mütefekkirînin ittihâd ettikleri bir nokta vardır ki sevk-i tabii verâsetle intikal ve cinsde payidar olur. Hâlbuki zürriyetten mahrum olan hayvanlarda bu sevki nasıl îzâh etmeli, mesela oğul arılar tenâsül etmezler, işte burası Darwin'in fikrini pek ziyade işgal etmişti. Foyye bu hadiseyi bir "fiil-i vâkinin uzviyette kayd ve tesbiti" cümlesiyle ifade etmiş Profesör Simon ise bunu "vukûât-ı hayatiyenin adem-i sebât ve hâssa-i tahavvülâtı meyanında bir unsur-u muhafaza" vazifesini îfâ eden "Mné mé" hadisesiyle izah etmek istemiştir ki makalemize esas olan "Hutûr" kelimesini de biz bu kelimenin mukabili olmak üzere kabul ediyoruz. Filhakika "Mné mé" kelimesi Rumca hafıza ve hatıra mânâsına gelen "Menima" kelimesinden mehûzdur. Kamûsa göre de hutûr "bir nesne unutulduktan sonra derûna gelmek mânâsınadır, şârih der ki ümmehât-ı kesîrede ıtlâk üzerinedir, yani gerek evvel-i emrden ve gerek baden-nisyân olsun ve bu hareket

mânâsından mehûzdur.” Kable’l-nisyân derûna gelmek, unutmadan tahattur etmek mânâsınada gelince bir şeyi izâa etmeyerek saklamak mânâsınada gelince hıfz-ı mürâdifide oluyorki bundan müştâk olan hafıza nasıl bir kuvve-i tahatturiye ve hıfziye ise “hutûr“u da öylece bir hâssa-i hıfzıye mânâsında istimâl edebiliriz. Semon işbu “Mné mé” hadisesini izah için kuvve-i hafızanın her şekl-i mütaazzava mahsus ve her zî-hayat hücrenin lebinde mevcut bir vazife-i uzviye olduğu hakkındaki bir fikr-i kadîme istinâd ve hâfıza-i beşeriyenin hâssa-i hıfzıye bir teclîsinden başka bir şey olmadığını beyanla her uzviyette mübhem ve ibtidâîbir hafızanın mevcûdiyetini isbat etmiş, fakat bu kuvve-i hâfıza-i ibtidâiyeyi hâfıza-i beşeriyeden tefrîk için “Mné mé” kelimesiyle ifade eylemiştir. Mûmâileyhe göre hâssa-i hıfzıye ve tahatturiye yalnız hayvânâta mahsus değil, belki nebâtâtada şâmildir ve bu hadiseler cins-i zî-hayatta bilirse de intikal ederler. İşte hayvânâttaki sevk-i tabîilerin menşeide bu hâssadan ileri geliyor. Yani uzviyât-ı mazilerine, an’anât-ı sâbıkalarına bu sıfatla irtibât ediyorlar. Profesörün bu fikrini “Schopler” isminde bir Alman’ın bir nevi buğday üzerinde icra ettiği medîd tecrübelerle isbat etmiştir.

Almanya’yı vastîde yetişen ve martta zer olunan bir cins buğdayı vardır ki ekildiği zamandan ancak yüz gün sonra derece-i kemâle vâsıl olur. Bu buğdaydan birtakım tohumlar alınarak ilkbaharda Norveç’te Kristiania civarında zer edildi: Norveç’te ilkbahar ve yaz günleri daha uzun olduğu ve binaenaleyh zaman-ı vastîi teşemmüsü daha medîd olmak lazım geldiği için hesapça ilk mevsimden itibaren alman buğdayları İskandinavya ve topraklarında daha kısa bir müddet zarfında mertebe-i kemâle ermeleri lazım geliyordu. Fakat böyle olmadı. Tohumun ilk zer edildiği sene buğdaylar hemen Almanya’daki kadar müddet zarfında ancak yetiştiler fakat birkaç nesil geçirdikten sonra tedrîcî bir surette müddet-i kemâl tenâkus ve yetmiş beş güne kadar tenezzül etmiş.

Bu suretle şu âb kıtası buğdaylarının âsâr-ı kadîme-i hutûruriyesi ile Norveç yazlarının maddelerinde îkâ ve tedrîcen tesbit ettiği teessürât arasında daimi bir mübâreze tahassul etmişti. Kezâlik tekrar mahall-i neşetlerine iâde edildikleri zaman itiyâdât-ı kadîme-i irsiyelerini kaybeden bu buğdayların muvattan-ı aslîlerindeki an’anât-ı sâbıkalarıyla kat’ı alaka ettikleride görülmüştür.

Her ne kadar vastî Almanya'nın şerâit-i iklimiyesi meyanına avdet etmiş iselerde bu tohumlar yüz günde yetişecek yerde ilk senede ancak seksen günde yetiştiler! İklim-i şimâlînin tesiriyle buğdayların maddesinden tahassul eden tesîrât-ı cedîde-i hutûriye buğdaylar mahall-i sâbıkına iâde olunmağa rağmen şerâit-i hayatiye-i cedîdeye göre tekâmülü îfâ etmesine intizâren ber-devam olmuştur.

Bu misal hayvânât hakkındada îrâd olunabilir isede bunlar malûm olduğu için sarf-ı nazar ederiz. Bunlarında üç-dört batın muhâfaza-i cins ettikleri herkesce malûmdur.

***

Bu hâdise-i huturînin hâlet-i içtimaiyede carî olduğunu gördüm.

Zaten ilm-i hikmet-i ictimâiyyenin sâha-i bedâhete îsâl ettiği hakâyıktan biride her nevi cemiyetlerin uzviyât-ı hayatiye gibi teşekkülât ve taazzuvâta tabi olmasıdır.

İlm-i hikmet-i içtimaiyenin hedef-i maksadı cemiyeti uzviyât-ı âdiyeden başka ve mâ-fevkat-tabîât ile idare olunur kanunlara tabi farz eden efkârı kökünden kal' etmektir, tetkîkât-ı içtimaieynin netâyicinden birisinide umum uzviyetlere şâmil kavânîn-i sâbite ve kat'ıye keşfi olmuştur.

Binaenaleyh uzviyât-ı hayatiyede icrâ-yi tesir eden hâlet-i hutûriye cemiyetler ve efrâ hakkındada vâriddir: Muhitinden başka bir muhîte naklolunan bir cemiyet hâlet-i hutûrîsini o dereceye kadar muhafaza eder ki ya istifâ-yi tabii tesiriyle o iklimde yaşamayarak mahvolur, yahud tedrîcî bir surette muhît-i cedîd ile tetâbuk etmek üzere bir devre-i tekâmül emrâr eder. Memâlik-i hâreden memâlik-i bârideye veya bilakis nakl edilen askerin muhît-i cedîd ile hemen tetâbuk edemeyerek telefât-ı külliye vermeleri ve kalan kısmının da tedrîcen iklim-i cedîd ile itlâf etmesi bir eser-i hutûrdan başka bir şey değildir. Askeri memâlik-i bârideden hâreye veya bilakis birdenbire nakletmeyerek tedrîcî istasyonlarda birer ikişer sene alıştırılmaları tesîrât-ı hutûriyeyi tedrîcî bir surette izâle ve iklim-i cedîd ile isti'nâsı için kabul edilmiş

tatbîkât-ı ameliye-i hutûriyedir.

Mısırda milleti mahkûme halinde taîşle melûf olan Benî-İsrail'in, harben arz-ı mevûde girmezden evvel tih sahrasında kırk sene dolaşmaları, batın değiştirmeleri tesîrât-ı hutûriyeye tâbiiyyetlerini göstermiyor mu?

Milletlerin esbâb-ı kaviye-i muhtelife olmadıkça itiyâdât ve ananâtlarını muhafazada gösterdikleri ısrarda bir eser-i hutûrdur.

İşte bu hâdise-i hutûrun tatbikatındandır ki milletler için tekâmül-i tedrîcî olur, derler. Bir millete itiyâdât-ı sâbıkasını terk ettirmek için bunu şerâit-i cedîde tahtında yaşatmakla beraber bu şerâit-i cedîdenin tesîrât-ı tekâmüliyesini irâe etmesine intizâr lüzumunu serd ederler. Ve yine bunun içindir ki Irak ve Suriye bâdiyelerinde sahra nord olan aşâyir ve kabâil muhîtinde tağayyur vücuda gelmediği için temas ettiği vesâit-i temeddüniyye ile ısınamamış onlara yabancı kalmış, binlerce yıllık ananât-ı ecdâdiyesini muhafaza etmiştir. Kezalik milletlerin hayat-ı mutâdesinde bu tesîrât-ı hutûriyesinin hükümran olmasını isbat eden hâlâttandırki Anadolu'ya iskân ettiğimiz Çerkezlerden memleketlerindeki şerâiti hâiz bir muhîte ilka olunanlar cündîlik hayatında devam, şehirde yerleştirilenler ise medîd olduğu şüphesiz olan bir müddet zarfında muhît-i cedîd ile tesîrât-ı sâbıka-i hutûriyeleri arasındaki mübârezeden sonra muhîtin şerâit-i hayatiyesine tetâbuk etmişlerdir.

Bütün bu misallere şimdiki âlem-i mütemeddinenin müstemlekât politikasının esasını teşkil eden "nüfûz-ı muslihâne" "pénétration pacifique"yi de ilave edebiliriz: Vaktiyle bir memleketi fetih, bir milleti kahretmek için kılıç kuvvetine, cebr ve şiddete müracaat olunurdu fakat vukûât-ı tarihiye isbat ediyor ki mânen müsahhar olmamış, zorbazo ile temdîn edilmek istenilen her millet, millet-i gâlibeye serfüru etmemiştir. Onun için Avrupa siyaset-i hâzırası bir memleketi kılıçtan ziyade vesâit-i muslihâne ile meydan-ı iktisâdîsine tahakküm etmekle milletin şerâit-i hâriciye-i hayatiyesini tebdî, bunları yeni şerâit tahtında yaşatmak esbâbını istihzâr etmekle istihsâl ediyor…

Bu misaller aynı zamanda “hutur” hadisesinden tahavvülen nasıl istifâde edildiğinide irâe eder.

Kadıköy – Kânun-i evvel 326

Bedî Nûrî

TEZAT
MUHARRİRİ: İZZET MELİH
MÂ-BA’D
7
DEVRE-İ TEREDDÜT

[İzzet Melih, S. 26, 1910/1326, s.169-172]

Bu akşam şehirde bir fevkalâdelik vardı. Sokaklar, evler donatılmış, zabit asker, amele, kadın, çocuk… Herkes dışarıya çıkmıştı. İzhâr-ı meserret ederek yollarda dolaşan bu halk kısmen sekr-i neşenin kısmen de içkinin teessürüyle pek patırtıcı, pek geveze ve pek handândı. Kalabalığın kısm-ı âzamı deniz kenarına, Batum’un en mutenâ mesîresi olan bulvara doğru gidiyordu. Bâ-husus orada parlak şenlikler oluyordu: Rengârenk küçük kızlardan müteşekkil çelenkler ağaçtan ağaca asılarak münevver çiçekler gibi nazarlara gülümsüyor; şurada bayraklar ve kumaşlarla tezyîn olunarak raksa tahsîs edilmiş mahalde birçok kişi dans ediyor; biraz ötedeki gazinonun önünde boş bir masa bulmak kabil değil… Koca bahçenin her tarafını şarkı ve kahkaha ile dolduran bütün bu halk Batum’un Rusya’ya ilhâkı sene-i devriyesini tesîd ediyordu. Bir aralık kalabalık deniz tarafına toplandı. İki günden beri Batum’un önünde demir atmış duran harp gemileri bu akşam, îd-i millî şerefine cesî inci dizilerine benzeyen binlerce elektrik lambasıyla süslenmiş, müteaddid havâî fişenkler artarak sürûr-ü umûmîye iştirak ediyorlardı. Ziyaların aksiyle hârelenip titreyen suların üzerinde sakin ve sâkit duran bu zırhlılar uzaktan öyle mûnis ve mütebessim görünüyorduki insan bunların müthiş birer alet-i mevtolduklarını hatrına getirmek istemiyordu. Şu anda hafif bir avaze-i neşât ile patlayan, güzergahında fani ve cazib bir râh-i zerrîn bırakarak havalanan fişenkler ta yukarda, sanki yıldızlara yetiştim zannıyla inkişâf-ı elvân edip dökülüyor ve çok

geçmeden, bir ihtisâr-ı zarîf ve mütevekkil ile, sönüp gidiyordu. İnsan bu rengârenk şihâpparelere bakarken güzel teşbihler, şairane hülyalar düşünüyor ve şunu unutmak arzu ediyordu ki o âhenîn ve muazzam gemiler böyle şâtır ve handân fişenkler değil, herbiri bir menbaı musibet olan koca gülleler atmak için yapılmış… Fakat bâ-husus Naşit için bunu düşünmemek kabil değildi. Hakikaten de kalabalığa karışarak herkes gibi denizdeki şenlikleri seyreden genç Osmanlı zabiti bu gece pek şen görünmüyordu. Biraz Miliça'nın ısrarı üzerine biraz da fikir ve hüsnün her türlü tesir-i mazeden ne kadar âzâde olduğunu kendi kendine ispat etmek azmiyle bu akşam Boulevard'a gelmekten çekinmemişti. Hatta: "Ruslar Batum'u bizden alışlarını tesîd ediyorlar, senin orada bulunman pek münasib olmaz!" tarzında itiraz eden amcasına Naşit bilâ-tereddüd: "İtidâl-i demini muhafaza ederek düşmanın ahvalini tetkik etmek faydalidir." Diye cevap vermiş ve hemen evden çıkmıştı. Esasen on gün evvel aralarında cereyan eden uzun mübâhasenin neticesi olarak Osman Bey ile yeğeni arasında hafif bir soğukluk vardı. O günden beri Naşit'in Miliça ile izdivâc-ı tasavvuruna dair bir kelime söylenmemiş, mesele unutulmuş gibiydi. Naşit, Rus kızıyla görüşmeye, ona istikbâl-i aşklarına dair efkâr ve âmâlinden bahsetmeye devam etmişti fakat bütün kararlarına rağmen, amcasının sözleri muhakemesinde bir iz bırakmaktan hâlî kalmamıştı en metin adamlarda bile öyle tereddüt dakikaları olur ki geçici olmakla beraber mühim ve elidir. Naşit de amcasının serd ettiği delâili hatırladıkça bazen "Acaba haklı olan o mu, ben mi?" diye kendi kendine sorar ve sualine pek vâzıh olmayan, lakin hâlet-i ruhiyesi için pek muvâfık bulduğu bir cevab verirdi: "Ne o, ne ben… haklı olan yalnız aşk!"

Fakat her halde Naşit'in en çok merak ettiği cihet amcasının sebeb-i sükûtuydu. Osman Bey niçin böyle susuyor, yeğeninin işlerine artık karışmamaya karar vermiş gibi görünüyordu? Acaba Naşit'in babasına ve belki de doğrudan doğruya Behîre'ye mektup yazarak her şeyi anlatmıştı? Bu haberi alınca Suat Paşa kim bilir ne kadar kızacaktı. Naşit, pederinin nasıl muhafazakâr birtakım nazariyelere sadık olduğunu pekâlâ bilirdi. Suat Paşa oğlunun Matmazel Nelidovna ile teeehülünü tabi tasvip etmeyecekti. Onun indinde, aynı dinden, aynı milletten olmayan iki kimsenin aile teşkil edip mesut olması imkânsız bir şeydi. Sonra da izdivâçta aşkın büyük bir ehemmiyeti olmadığına kaildi. Kendisi, kardeşi, etrafındakiler, velhasıl

herkes nasıl evleniyordu? Maksat münasip bir refîka-i hayat bulup bir familya sahibi olmak, çocuk yetiştirmek değil mi? Behîre gibi terbiyeli, sevimli bir kız varken başkasını aramaya ne hacet? Hem onu terk etmek, verilen sözü geri almak nasıl olur?... Naşit, babasının böyle muhâkeme edeceğine katıyen emindi. Ya validesi? Zavallı Leyla Hanım, tek evladını kaybetmiş gibi kim bilir ne mükedder olacaktı? Ya Behire…

Fakat Naşit kafasını dolduran bütün bu sualleri aynı tarzda tebîd ediyordu: Dünyada her noktayı düşününce, tereddüt edince muvaffak olmak kabil olamaz; bâhusus saadet-i aşk daima işkenceler, tehlikeler, heyecanlarla muhâttır.

Demek Naşit'in hâlet-i ruhiyesinde bir tebeddül yoktu: Miliça'yı seviyordu; ondan ayrılırsa pek bedbaht olacağına tamamıyla kaniydi; her mâniye rağmen onunla evlenecekti.

Daha madam Nelidovna'ya meseleyi açmayışının sebebi Miliça'nın buna şimdilik adem-i muvâkatiydi. Genç kız: "Aceleye lüzum yok, demişti. İyi düşünelim de sonra… Hem valideme evvela ben bahsetmek isterim." Naşit, mahbûbesinin arzusuna tebaıyyet ederek bekliyordu. Fakat kararında sabitti. Zaten bunu tağyîr edecek bir hâdise zuhûr etmemişti.

Yalnız iki gün makdem Zâbitân Kulübü'nde verilen müsâmerede kıskançlığın ne müthiş olduğunu anlamış, pek mahzûn olmuştu. Sevgilisini bir zabitin kolundan, öbür zabitin koluna geçerek raks ettikçe, Naşit onun başkalarıyla konuştuğunu, güldüğünü gördükçe, âdeta muzdarip olmuştu. Miliça'nın muttasıl kendisiyle dans etmesi, muttasıl kendisiyle görüşmesi kîl ü kâli mucip olacağını, zavâhiri kurtarmak icap eylediğini biliyordu. Bununla beraber muazzeb olmaktan nefsini menedememiş, hatta bir aralık kendi arzusu üzerine dışarıya çıkarak yapayalnız deniz kenarına geldikleri zaman serzeniş etmişti. Naşit, Miliça'nın dilnişîn cevabını aynıyla hatırlıyordu:

- Ötekilerine karlı olan nazarlarım, tebessümlerim, neşem… Suni!

Hepsi komediden ibaret. Mânâlı nazarlarımı, mütesellî tebessümlerimi; samimi neşelerimi yalnız sana veriyorum ve daima senin için munhasıran saklayacağım buna emin ol… Bana yemin et, şu tabiatın uluvviyeti üzerine yemin et ki Miliça'nın kalbinden, sadakatinden hiç şüphe etmeyeceksin.

Ve ruhu bir ukde-i şiir ve cazibe ile esir eden nazarıyla Naşit'in imâk-ı ruhuna nüfuz ederek bunları söyledikten sonra sıcak dudaklarını ona uzatmıştı. İki genç, sedefli beyaz yollar teşkil eden bulutlarla süslenmiş ufkun sinesine yavaş yavaş gömülen sarı, solgun âyın mütefekkir ve rüyadar sîmâ-yi mûnis karşısında uyuşmuşlar ve sema-yi sevdalarını lekelemek isteyen hafif gölgeyi bu uzun buse ile kovmuşlardı.

- Mâ-ba'di var –

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, S.27, 1911/16 Şubat 1326, s. 178-180]

Âsârıyla, tedrîsâtıyla, şebâba îfâ ettiği güzide hidemâtıyla *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'deki* mevki cidden pek mühim olan üstad-ı muhteremin "*Nejad Ekrem*" unvanlı eserleri geçen ay kütübhane-i edebiyatımızı tezyîn etti…

Büyük ve ebedî bir eleme makes olan bu eser-i nefîsi insan okumakla yalnız hassas ve şefîk bir kalbin, nezîh ve müstesna bir peder kalbinin ince feryatlarını, derin ızdıraplarını, samimi inlemelerini hissetmiş ve bu büyük eleme iştirak eylemiş olmaz; belki aynı zamanda hassas ve feyizkar bir zekâyı nû şüküftenin menâkıb-ı hayatını, safahât-ı ruh ve fikrini takip etmeklede ulvî ve müheyyic bir zevk, bir zevk-i hürmet ve hayret, bir zevk-i melâl ve ızdırap duymuş olur…

Filhakika eser okundukça Nejad'ın nâ-bi-hengâm ölümüne bir yes-i hûnîn ve âteşîn ile acımamak gayr-i kabil. Bu yüksek hilkatin hüviyet-i maneviyesien, serâir-i ruh ve fikrine edilen nüfûz gittikçe derinleşiyor ve bu nüfûz derinleştikçe

muhterem zavallı pederin büyük elemine karşı hiss edilen hürmet, bir mânâ-yi mühîb-i kudsiyet alıyor…

Muhtelif tarihlerde yazılmış mensûr ve manzûm şiirlerden teşekkül eden bu musavver eserde samimiyet, samimiyet-i melâl her türlü kuyûdâta, kuyûdât-ı tahrîr ve sanata hükümran olmuştur… Üstad-ı muhterem ağlayan kaleminin bir ucunu sızlayan kalbine dayamış, eserini öyle yazmıştır:

"Bir kisve-i mâtemîde süs, nizam arayanlar… Bir vaveyla-yi kalbide zarafet, sanat gözetenler bu eseri hiç okumamalıdırlar… Bundaki tehasüsât ve tefekkürât-ı ruhtan, dimağdan çıktığı gibi, nâlân ve perişan, buraya intikal etti…

Eğer Ekrem Beyefendi bu eseri yazmakla Nejad'ın fâcia-i ülûfüne karşı kārîlerini ağlatmak istemişlerse emin olsunlar ki bunda tamamıyla muvaffak olmuşlardır… Filhakika "*Nejad Ekrem*"i okuyup da bu küçük dehanın nâ-bi-hengâm ölümüne bir yes-i hûnîn ve âteşîn ile acımamak, ağlamamak gayr-ı kabil!...

Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'de "Ekrem" namı kadar "Nejad" ismi de payidar olacaktır… Çünkü müessirin kalemi, kalbi kadar "*Nejad Ekrem*"in kahramanı da yüksek ve necîb… Evet Nejad, sahne-i hayattaki az ömrüne mukabil safha-i edebiyatta çok yaşayacaktır… Muhterem şairin şedîd-i şefkat ve ibtilâsı, evladını genç yaşında mezara getmekten men edemedi; fakat neşrettiği şu son eser onu fani olmaktan kurtardı.

Kitapta pek eski tarz ve şekilde yazılmış parçalar mevcut… Fakat bunlarda da samimiyet, sevimlilik, incelik var… Şeklen de güzel, şiirler ise büsbütün üstadâne… Hele "*Bir Kuş*", "*Şuûn-u Âleme Karşı*" ismindeki şiirlerle "*İstinye*" unvanlı hikâye hakikaten birer bedîa-i edebiyedir…

"*Bir Kuş*" şiir-i rakîk ve nefîsi ile istedim ki şu sahifelerde tezyîn etsin:

BİR KUŞ!

Nereden uçmuş; zavallıcık… Bir kuş!...
O keder-nâk, sâkitâne duruş…
Bana bak, hiş! Sakın kaçıp gitme.
-Böyleyim ben- dokundu rikkatime…
Münkesirsen, benim de var elemim…
Gel, yakın gel! Seninle dertleşelim…

Ne içindir gönülceğin meksûr,
Mütehassir, benim gibi meftûr
Bunu ben etmek isterim tahmîn:
Bu yerin sen de bir garibi misin?.
Dertliyim, oh! Bakma güldüğüme…
Yok mu ruhunda bir hazîn nağme?...

Söyle, ben anlarım lisânından…
Ne zaman düştün âsumânından?...
Bu sükûtun yakışmıyor, söyle;
Yaşamak yeğ mi güç tehassürle?...
Sana, lakin, bütün ufuklar açık…
Pek sıkıldınsa âsumânına çık…

Duracaksın sebep ne, rencide;
Hiç kalır mıydın hâk-i süflîde…
Uç bu berzahtan, oynâsın kanadın.
Ah, olaydı kanatları Nejad'ın!...
Vuruyor işte kalb-i mecrûhum…

Mülevvin-i sema bu yerlerde.
Neşesiz ekseri seherlerde…
Müntehâ daima hazâne bahâr…

Soluyor hep açılmadan ezhâr
Mütehavvil ve bî-beka her şey
Rûha râci kederse peyder-pey

“Bize hayretmeyen bu gülşenden
Gezelim kehkeşânî, hûş-i me’men
Kaçalım; sen de ben de kurtulalım.
Zevk-i ruyâ-yi sermedî bulalım…
Olalım her beliyyeden sâlim,
Uçâlım âsumâna, dönmeyelim!...”

Şiirimizde nesrimizde şâyân-ı dikkat bir teceddüt gösteren, ilk defa olarak Türklere edebiyatın mânâ-yi hakikisini bildiren üstad-ı muhtereme neşrettikleri bu eser vesilesiyle de ihtirâmâtımı arz eylerim… Âsârından cidden müstefîd olduğu üstatlara hürmet etmek hakiki ve ciddi gençliğin mühim vazifelerinden biri olsa gerek…

***

Bu ayda “*Siyah*” unvanlı ve fakat kırmızı kablı bir mecmûa-i eşâr intişar etti… Celal Sahir Bey’in bu eserinden uzun uzadıya bahse zannederim hiç ihtiyaç yok… Çünkü yeni intişar ettiği vakit “*Beyaz Gölgeler*”den bahsetmiştim… Celal Sahir Bey o şairlerdendir ki bir mecmûa-i eşârını, hatta –ihtimal biraz mubâlağa– bir şiirini okumak, diğer şiirleri hakkında hüküm vermek ve bir fikr-i mahsus edinmek için kifâyet eder… O halde Beyaz Gölgeler’den bahsetmek, aynı zamanda buhrândan, siyahtan bahsetmek demektir… Bütün bu şiirler o kadar birbirine benzer, o kadar birbirinin hemşiresidir…

Vâsi ve bî-pâyân-i semâ’-i şiir ve sanatın mahdûd bir köşesinde pervaz eden ve kanatları, olduğundan fazla bedbîn görünmek ihtiyacıyla titreyen bu hassâs ve mariz şairin güzel, sanatkârane yazılmış şiirleri pek mahdûd olmakla beraber… Müzic ve mufrat bir yeknesakı pervaz bütün bu güzelliklere bulutlu ve hava-yi zaf ve teşevvüş serpiyor…

"*Bir Mechûleye Hitab*" unvanlı şiir, "*Seyyâd*"da en güzel be nefis bir parçadır… Bu şiiri okuyup bitirdikten sonra Sahir Bey'i tebrik etmek, Sahir Bey'i alkışlamak için kalbinde hemen samimi bir heyecan-i tehâlük hâsıl oluyor… Fakat ne kadar yazık, ne kadar elm ki kalpte çırpınan bu heyecanı, şedd bir aksül-amel-i tahassüs ve tefekkürle nâgehân-ı dimağda canlanan amik bir ihtiyâc-i tenkîd ve isyan derhal öldürüyor: lakin bu güzel şiire lüzumundan fazla benzeyen, lüzumundan fazla bu güzel şiirin malik olduğu anâsır-ı hissiyât ve kelimât ile süslenen başka şiirler de okudum ki altında Celal Sahir imzası vardı…

Hiç şüphe yok, milletlerin içinde bulundukları edvâr-ı siyasiye ve ictimaiye ile âsâr-ı edebiyeleri beyninde tabii ve zarûrî bir âheng-i ravâbit ve münasebet vardır… İşte bunun içinder ki her milletin edebiyatı, o milletin hayat-ı ictimaiye ve ahlakıyesinin cazib ve kıymettar bir veska-i tarihiyesidir…

Edebiyatlarla milletlerin ahvâl-i içtimaiye ve siyasiyeleri beyninde mevcut bu âheng-i tabii ve zaruriyi düşünmek, Celal Sahir Bey'in hatta güzel şiirlerine karşı bile dimağda bir ihtiyâc-ı isyan ve tenkidi hissetmek için ihtimal ayrıca bir sebeb-i mühim teşkil ediyor…

Mamafih mevzularının bu muzic ve mufrat yeknesaklığı ile beraber, bî-taraf bir hiss-i samimi ile itiraf ederim ki Celal Sahir Bey, genç şairlerimizin en hassas ve muktediri, yazılarında bin-nisbe en ziyacde muvaffak olanıdır…

16 Şubat, 1326

Raif Necdet

MAHSÛL-İ MÜTÂLAA VE TETEBBU
TİYATROLAR VE TİYATROLARIMIZ

[Safvet Nezihi, S. 27, 1911/1326, s.181-195]

Bizdeki salaşlardan –geçen nüshada– bahsettiğim zaman Avrupa'daki tiyatro ve binalarıyla bir mikyâse yürütmeyi asla hatırıma getirmemiştim. Avrupa

payitahtlarındaki büyük tiyatro ve binalarını hükümet ve mebânîi âliye-i resmiyeden madûd olmak üzere inşa ettirmiş olduğundan masârif-i külliye ve mühime ihtiyâr edilmiştir. Biz, henüz terakkıyât-ı fikriye nokta-i nazarından –ekseriyet itibarıyla– maat-teessüf onlar derecesine gelmemiş olduğundan burada zevk-i dimağ-i ve hissiye ait müessesât ve mebânîdede o kadar mükemmeliyet aramak ve nokta-i tekâmüle doğru îsâl-i emel etmek bî-sûd ve müşkil-pesendlik olur.

Misal olarak Paris'teki "Büyük Opera" binasından, bu müessese-i âliye-i musikiyeden bahsedeyim. Hemen yarım asır evvel Fransa'da üçüncü imparatorluk hükümeti şân-ı devletle mütenâsib bir opera binası inşa ettirmek azmine düştüğü zaman bu mühim iş o zamanın en marûf mimar ve mühendislerinden bulunan "Charles Garnier'e" havale edilmişti. Bundan evvel mevcut olan opera binası yanmış olduğundan binasıyla beraber mevkisini de değiştirdiler. Şimdi Opera Meydanı namını alan ve Paris'in merkezi ve en mutantan binaların meşheri olan mevkide istimlâk edilen arazi üzerine ve bina-yi mükellef sekiz senede yapıldı. Mesârif-i inşâiye iki buçuk milyon frank tahmin edilmişti. Dört buçuk milyon franktan fazla sarf edildi. İki yüz bin liradan ziyade yalnız inşaata hasredilmişti. Tezyînât ve sairesi için sarf edilen mebâliğ-i mühimme bu yekûnden hâriçtir. Opera binasının mutantan ve müzeyyen cephesi âdeta, enmûzec-i sanattır. Dâhilinin zînet ve ihtişamı ise göz kamaştıracak bir derecede müdebdebdir. Yalnız bir milyon franktan ziyadeye mal olan ve hemen dünyada mevcut merdivenlerin en muhteşem ve müdebdebi bulunan operanın dâhili merdiveni bî-nazîr bir numune-i bir ihtişam-ı sanattır. Dedim ya, bu bina bir müessese-i âliye-i milliye olmak üzere yapılmış olduğu cihetle hiçbir fedakârlıktan çekinilmemiştir. Tiyatronun içinde müze dairesi var, müteaddid "fevayeler" mevcut. Dört kat levhalarıyla zemin kısmı koltukları bin iki yüz kişi istîâb eder. Bu, temaşakârane ait olan cüzîdir. Bir de sahne kısmı mevcut ki ayrı ayrı birkaç daireye munkasim: Operanın heyet-i idare devâir-i teğannî, raks daireleri, sahne, kulisler… Zemin katında "gardrop" denilen elbise ve levâzımât-ı saireyi muhtevî bulunan daireler; tahte'z-zemin makine kısmı. Bu, bir bina değil koca bir mahallenin kitle-i mecmûasıdır. Oyunlara, sanatkârlara ait yadigârlar, hatıralar müzesinde muhâfaza ediliyor. Hatta fotoğrafın son senelerde ihrâz ettiği mükemmeliyetten istifâde ciheti bile unutulmamıştır. Operanın kadın ve erkek büyük

sanatkârlarının terennümde en ziyade müfik oldukları parçalar, plaklar da zabt edilmiş ve yadigâr sanat olmak üzere muntazam dolaplar dahilinde ve kataloglar tertibiyle hıfz olunmuştur. Bundan bir asır sonra bu marûf sanatkârların sedaları kaybolmayacak, tarz-ı terennümleri muhafaza edilmiş olacaktır.

"Orkestra"sı iki yüz müzikçiden aşağı olmaz. Korist denilen muganni ve muganniyelerle rakkas ve rakkaseler mecmuası iki yüz elliyi her halde geçer. Makinistleriyle, müstahdemîn sairenin miktarı da hemen bir o kadarı bulur. Büyük muganni ve muganniyyelerin miktarı diğerlerine nispetle pek az ise de aldıkları ücret tasavvurun fevkindedir. "é tuval" denilen birinci sınıf rakkaseler her halde senevî kırk bin franktan ziyade kazanırlar. Senede yetmiş seksen bin frank ücret-i teğannî alan sanatkârlar da nâdir değildir. O halde bundan mühim masrafı ne temin ediyor? Diye bir sual-i vârid hatır olur. Evet, âdeta küçük bir nezâret bütçesi demek olan operanın mühim mesârifi neyle kapatılıyor? Evvela vâridât-ı daime ile. Saniyen hükümetin tahsîsât-ı seneviyesiyle. Şunu söyleyeyim ki geçen "1910" sene-i efrencî'yi zarfında Paris'te mevcut tiyatroların hâsılât-ı yekûnü on bir franka bâliğ olmuştur. Bunun iki milyon frankını opera gişeleri ahz ve kabz etmiştir. Fakat bu iki milyon franklık hâsılât da mesârif-i daimeyi kapatamıyor. Fransa hükümet-i cumhuriyesi senede operaya beş yüz bin frank tahsîsât veriyor.[80]

Bu izahata vâkıf olduktan sonra bizim de böyle bir tiyatro binası temennîsinde bulunmaklığımızın muhâl ve âdeta hayal olduğuna hükmetmek pek tabiidir.

Paris'te gördüğüm küçük tiyatrolar içinde pek güzelleri, dil-nişînleri varki tarz-ı inşa ve suret-i tertibi büsbütün başka. Mesela localar pek ziyade taksîr edilerek

[80] Hükümetin Paris'te resmi olarak tanıdığı dört tiyatro vardır ki maârif nezâreti bütçesinde bunlara bir milyon franklık tahsîsât-ı daime verilmiştir. Bunlar Opera, Opera Komün, Teatr Fransa ve Odeo'ndur. Operanın idaresini temin edecek bir sermaye teşkili için kolektif bir şirket vücûda getirilmiştir. Bu eshamın hâmilleri operayı hükümetin murâkabesi altında ve muâvenet-i mahsûsasıyla işleyen bir ticarethane hükmünde telakki ederler. Esham-ı mezkûre hâmilleri yüzde dört, dört buçuk faiz temin ederlerse bunu büyük bir muvaffakıyet addederler.

buna mukabil vâsi ve pek çok seyirci istîâb edecek balkonlar yapılmış. Az yere çok insan sıkıştırmak ve sahneyi her taraftan layıkıyla görüp sedâları işittirmek tiyatro binalarına ait mimarlığın son usûl-i makbûlesindendir. Seyircilerin perde aralarında temin-i istirâhati için geniş fevayeler, büfeler, promonovarlar tertip ve inşası tiyatroya halkın meyl ve hevesini artırıyor.

Senede on bir milyon frank vâridât temin eden Paris tiyatroları halkın celb-i hoşnûdîsi içinde mühim külfet ve masraf ihtiyâr ediyorlar.[81]

Tepebaşı Bahçesi'nde yeniden inşa edilecek kışlık ve yazlık tiyatroların planını görmedim ki ne yolda yapılacağı hakkında beyan-ı fikir edeyim. Öyle zannederim, bu defa planlar erbab-ı ihtisâsa yaptırılmıştır. Tiyatro ve binalarının son zamanlarda kesbettiği şekil zarîf ve hâl-i mükemmeliyeti görmüş, tetebbu etmiş bir mimarın hiç olmazsa fikir ve mutâlası sorulmuştur. Hiçbir şeye benzemeyen, yama

[81] Geçen nüshadaki makalemi yazdıktan sonra gazetelerde tiyatrolara dair mühim bazı havâdis gördüm. Şehir emanetinin rehâvet-i muannidesine rağmen altıncı daire-i belediye bazı mukarrarâtı ittihâz etmiş, tabîrât-ı resmiyesiyle birtakım projeler tertip eylemiş. Tepebaşı belediye bahçesi tevsî ve tanzîm edilecekmiş. Şimdiki mevcut mebânî hedm eyleyerek son modelde bir yazlık ve bir kışlık tiyatro inşa kılınacakmış. Daha bilemem ne olacakmış… Mış… Mış… Biz emsali "mış"ları epey zamandan beri dinlemeye pek melûf olduğumuzdan (inşa...ah) diyerek kavlden fiile çıkmasını temenni ettik. Olmaz bir şey değil a! alel-husus senede beş bin liralık vâridât temin eden bir müessese elde bulduktan sonra. Onu "hiç"ten vücûda getiren müteveffâ Black Bey'in himmet ve gayretini burada yâd ve maraz-ı şükrânda tezkâr etmemek kâbil değildir. O, nasıl sahib-i gayret ve hamiyet bir zatmiş ki şehr emanetinin, hükümet-i müstebedenin, ahâlîi câhilenin mümânaatına ve icat olunan müşkilâta mukâremet ederek ve "bürokrasi" denilen kâğıt muvâfıklığından tenzîh-i nefis eyleyerek büyük bir cüret ve faâliyetle işe girişmiş. Bir altıncı daire-i belediye yaptırmış, Galata'ya inen yolu açtırmış, epebaşı belediye bahçesini tesis ve tanzîm ettirmiş. Bu kadar gayret ve rûyuna rağmen o zamanın hükümeti bu âlî himmet zatı şayeste-i tevbîh add etmiş. Şûrâ-yi devlet iki maâşının cezâen kat'ına karar vermiştir. Sebep? Çünkü "bürokrasi" kavâidine tevfîk-i hareket etmemiş, keşf-i evveller, keşf-i sânîler yaptırmamış. Bin türlü komisyonlardan, meclislerden iş geçirilmemiş, sahife sahife rabt edilen kâğıtlar bin türlü muâmeleler, havalelerle doldurulmamış, icmâlen usûl-ü resmiyeye tebaıyyet edilmemiş… Vatanın en âli evladından biri olan Mithat Paşa merhumde Tuna vilayetinde, Bağdat'ta vücûda getirdiği âsâr-ı imrânı bu suretle vücûda getirmemiş miydi? Âtî için bedbîn olmayalım diyoruz, buna çalışıyoruz. Fakat hala "bürokrasi"ye dört el ile sarılarak büyük "projeler" arkasında da koşuyoruz.

üstüne yama koymak suretiyle altıncı daire-i belediyeye beş bin liraya mal olan Tepebaşı'nın yazlık tiyatrosu şehr-i emîn-i esbakı Rıdvan Paşa'nın Beyoğlu'na yadigârıdır. Dört duvar ile bir sahneden ibaret olan bu "amphitheatre" zaman-ı inşasında altıncı daire-i belediyeye dört bin lira masraf ihtiyar ettirtmiş, daha doğrusu bu paraların kasadan çıkmasına vesile teşkil etmiştir.

Neyse, Beyoğlu'nda çürük çarpık birkaç tiyatro binası var. Ya, İstanbul ciheti!... Şehir emanetinin senelerden beri devam eden kararlarına, tebliğlerine rağmen o salaşlar hala mevcut.

Hayal bu ya: Bazen kendi kendime tasavvurâtta bulunurum. Düşünürüm ki Beyazıt Meydanı'nda mevcut kâğıtçılarla o köhne mahalleyi muhtevî ada kâmilen istimlâk edilerek orası tamamen meydana kalp edilse ve o vâsi arsa üzerine muhteşem, müzeyyen cepheli bir Osmanlı Tiyatrosu bina edilmiş olsa… Biraz ilerisine hitabet, musiki, teğannî sanayi-i nefîsesine ait bir "konservatuvar" yapılsa…

Ne güzel olurdu değil mi?

Evet, hatta tahayyülü bile güzel! Terakkıyât-ı ahîra-i medeniye numuneleri bizde de bu suretle teessüs tecelli etmiş olurdu. Ancak bu gibi müessesât-ı medeniyenin vücûda getirilebilmesi için mühim fedakârlık ihtiyârı zarurîdir. Hükümet, şehir emaneti onu göze almalı, mesârifâtına tekabul edecek paranın istihsâli esbâbına tecessül eylemelidir… Yoksa hep bunlar hayal olup kalır.

Tiyatro binalarından sonra bu sanata dair zikir ve tafsîl edilecek şeyler bittabi sanatkârlardır.

Bizde henüz tiyatroculuk sanatının layıkıyla teessüs etmemiş olduğuna kâilim.

Bundan dolayı otuz beş seneden beri sahne-i temaşalarda izhar edilen

sanatlar hep blöf[82] ten ibaret kalmıştır.

Bizdeki sanatkârlar şimdiye kadar –denilebilir ki– hudâî-i nâbit olarak yetişmiştir. Sanata meyl ve meshûriyet ancak en son zamanlarda âsârî görülmekte bulunmuş olan tecelliyât-ı nâdireden madûddur. Bu cihetle bizim sanatkârların ekserisi boğazı tokluğuna çalışmaya rızâdâda olan bedbahtlarındandır.

Güllü Agop Efendi kırk sene evvel (bâ-imtiyâz-ı mahsus!) "O zamanın tabirlerinden ve tiyatroculuk reklamlarından madûddu" bir sahne-i temaşa teşkil edildiği zaman alelekser işlerinde, sanatlarında muvaffak olamayarak hayatta yeni bir girizgâh-i maîşet arayan kendi millettaşlarından oldukça okuyup yazmış bazı heveskârları başına toplamış ve o zamanın modası olan dram ve melodram piyeslerini mevkisi temaşaya koymaya başlamıştır. Güllü Agop Efendi'nin tesis eylediği kumpanyaya Mınak Efendi, Müteveffâ Seferyan Efendi gibi ashâb-ı zekâda ilhâk etmiş. Fakat cümlesi "melodram" tarzına alışmış olduğundan sanat-ı hakikiyeye yanaşmaktan uzak kalmışlardır. Telaffuz meselesindeki müşkilâtında bu cihete pek ziyade dâhilî olduğunu inkâr etmemelidir. Türkçenin layıkıyla telaffuzu Ermeni ve Rum vatandaşlarımız için pek müşküldür. Alelhusus Mınakyan Efendi'nin –hiçbir suretle kâbil-i afv olmayan– seyyiât-ı kalemiyyesinden olmak üzere bir sahne lisanı icadına kalkışması ve lisan-ı azbil-beyanımızın cereyan-ı tekellümüne asla müşâbih olmayan muğlâk, düşük cümleleri o meyana idhâl etmesi yüzünden husûle gelen müşkilât-ı tarz telaffuzundaki dil-hıraş çirkinliği arttırmıştır.

Güllü Agop, kumpanyası teessüs edip de "melodram" tarzı mevkisi tatbike konulduktan sonra sahne-i temaşada tabiata, hakikat-i sanata yaklaşabilmek kâbil olamadı. Kırk senedir o sine-i ictihadın derdini çekiyoruz.

Yeni yetişen genç heveskârân sanatımızda Mınakyan Efendi'nin mekteb-i sakîminden aldıkları dersleri tatbike -ancak düzgün bir telaffuzla - sahne-i temaşaya

[82] Blöf, marûf "poker" oyunundan ahz ve iktibâs edilmiş bir tabirdir ki elinde bir şey olmadığı halde varmış gibi göstererek diğerlerini hiçle ikna etmek ve havadan kazanmak demektir.

koymaya çalışıyorlar. Bu, çıkmaz bir yoldur. Sanat-ı temaşanın hâl-i hâzırda kesbeylediği inceliği, zarâfeti, tabiiliği taallüm etmekten, tetkîk eylemekten sonra sanatkâr olabilmek kâbil değildir. Bunun hâricinde yapılan reklamlar, garîbeler hep "blöf"ten ibaret kalır.

Ermeni vatandaşlarımızdan terekküp eden bu kumpanyaya -o zaman tiyatroculuk hakkındaki efkâr-ı umumiyenin takbîhâtını hiçe alarak nasılsa karışmış iki İslam da- vardır: bunlar Fehim ve Necîb Efendilerdir. Fehîm Efendi de fıtraten bir istidâd-ı mahsûsa mâliktir. Tahsilinin derecesi -o zamanın muhîtine göre- yüksek olmamakla beraber sanata meftûniyeti dolayısıyla tiyatroculuğa çok çalışmış, fikrini pek yormuştur. Etvâr-ı mudhike –bâzide emsalsizdir, denilebilir. Tabiiliğe pek yaklaşır. Fakat tiyatroculuk gibi bu bedbaht hâdim-i sanat hayatta tahammül-fersâ felaketlere marûz kaldığından layıkıyla çalışmaya ne fırsat ne de meydan bulabilmiştir. Eğer muhît, zaman müsait olmuş olsaydı Fehîm Efendi mükemmel bir sanatkâr olurdu. Fehîm Efendi hakikat-i sanatı Mınak Efendi mektep edebinde değil - Ahmet Vefîk Paşa merhumun rahle-i tedrîsinde anlamıştır.

Nadir bir dehâ-yi sanatla yaratılmış Ahmet Vefîk Paşa, Merhum Hüdâvendigâr valiliğinde bulunduğu esnada umûr-u resmiyeden âzâde kalan vakitlerini "Moliere" külliyât-ı âsârını tercümeye[83] hasrettiği gibi onlara oynatmak hevesinede mağlup olmuş. Belediyeye oldukça güzel bir tiyatro yaptırmış. Güllü Agop, kumpanyasının Abdulhamid'in ilk sille-i istibdâdına uğrayarak tarumar olmuş bulunmasından istifâde ile müteveffâ Havlas ve Seferyan ve Çabir Esed, Fasulyeciyan Efendilerle şimdi sağ kalan Fehîm Efendi'yi ve sanatta o derecelerde kendini gösterememiş birkaç zatı Bursa'ya celb eder.

Bunlara kendi kîsesinden, belediyeden tahsîsât bağlayarak intiâşlarını temin eyler. Size garip gelmesin, ilk işi bunları okutmak olur! Evet, evet okutmak. Şimdi

[83] İktibâs suretiyle merhumun yaptığı bu numune-i bedâyi olacak derecede mükemmel ve güzeldir. Lisanımızın şimdi ahz eylediği incelikten kat-ı nazar edilirse "Moliere" âsârı bundan daha latîf ve ekmel surette tercüme edilemez iddiâsı der-meyan olunabilir.

ismini tahattur edemediğim bir hoca Efendi bunlara tarz-ı tekemmülü[84] Türkçenin suret-i telaffuzunu talîm eder. Türkçede müstamel elfâz-ı Arabiye ve Farisiyenin nasıl telaffuz edilmesi lazım geleceğini öğretir. Adeta ufak mıkyâsta bir konservatuvar hizmetini görür.

Aktörler âsâr-ı terakkî gösterdikten sonra paşa merhumun âsâr-ı mütercime-i bedîası olan piyeslerde yavaş yavaş sahne-i temaşaya konulur. *Zoraki Tabib, Zor Nikâh, Markof* vesaire oynanır. Fakat Ahmet Vefîk Paşa, merhumun seviye-i fikriyesiyle ekseriyet halkın derece-i idrâk ve zevk-i selîmesi yekdiğerine pek baîd olduğu cihetle Bursa ahalisi bu güzel eserlerden hemen hiçbir şey anlayamazlar. Zevk-yâb olamazlar. Bu cihetle eşrâf ile memûrîn-i hükümet Vali Paşa'ya hoş görünmek kaydıyla Moliare âsârı oynandığı gece kerhen tiyatroya gederlermiş. Paşa merhum tiyatro hasılatını yükseltmek mecburiyetiyle bazen zevk-i selîm kibarânesini *Feda* ile *Balmumcu, İki Öksüzler* gibi melodramların oynanmasına kemal-i nefretle müsaade edermiş.

O geceler ise tiyatro lebâleb dolarmış. Yalnız merhum sâmiasını rencide etmemek, zevk-i selîmini hırâşîde eylememek için öyle geceler tiyatroya uğramazmış.

(İstirâd kabîlinden olarak şunuda arz edeyim ki rub-u asır evvelki hâlet-i rûhiyemiz maat-tessüf hala değişmemiştir.)

İşte en muktedir aktörlerimiz o mekteb-i sanattan yetişmiş olanlardır. Telaffuzda millettaşlarının en yüksek seviyesine çıkan müteveffâ Havlas Efendi, Fransızların (pince sous rire) dedikleri ve komedi sanatında pek makbul ve muteber gördükleri tavr-ı mudhikte muvaffakıyetler gösteren Fehîm Efendi sahne-i temaşaya merhum müşârun-ileyhin yadigâr bıraktığı sanatkârlardandı.

[84] Mınakyan Efendi ile rufekâsından bir haylisi hala bu derse muhtaçtırlar. Bu derece sinirlere dokunan bir tarz-ı telaffuzla tesîrât-ı ruhiye uyandırabilmek kabil değildir.

Tiyatro sahnelerinde az çok meharet ibrâz etmiş olan aktörlerimizden bahsetmek sırası gelmişken Mınakyan Efendi ile onun sâlik-i mesleği olanlardanda biraz bahsedeyim: Mınak Efendi tercümeleriyle lisanımızı -sahne diline tatbîk emeliyle- berbat etmeye cüret-yâb olmuş bir hayalperesttir. Otuz seneden beri esiri olduğu ictihâde ömrünü emalini, efkarını vakfetmiş ve etrafında bulunan birtakım bedbaht bî-çâregânı da o yola sürüklemiştir.

Fıtraten sanattan nasîbedâr değildir, tefrît ve ifrâttan kurtulamamış, hakikat-ı sanatı asla anlayamamıştır.

Tiyatroculuk aleminde daima seyyiât -ı fikriye ve ictihâdiyesi dokunmuştur. Tercümeleri gayet berbattır. Yukarıda zikri geçen ve sanat-ı temaşada eser istidâd ve terakki gösteremeyen Necib Efendi'nin kalem-i teshihinden bunlar bir dereceye kadar geçmiş ise de yine hâyîde-i edâlıktan, kalbi hırâşîde eden fena bir üslup tesirinden kurtulamamıştır.

Mınakyan Efendi'nin yetiştirdiği aktörler arasında [Matufi Binemeciyan] Efendi yad ü tezkâr edilmeye layıktır. Müteveffâ Edirneli bulunmak ve küçükten beri Türkçe telaffuz etmek itibarıyla tarz-ı tekellümü oldukça mükemmeldi denilebilir. Hayfâ ki hâiz-i istidâd olan bu zat Mınakyan Efendi mektebinde yetişmiş olmak dolayısıyla hakikat-i sanata pek de yaklaşamamıştır. Badel-inkılâb Binemeciyan Efendi hatasını anlayarak meslek-i müttehazını tebdîle çok çalışmış, bazı münevver fikirli gençlerin irşâdâtıyla son rollerinde ibrâz-ı muvaffakıyet etmişti. Daha henüz genç denilebilecekken vefatı sahne-i labiyâtı bir sahib-i istidâddan mahrum bıraktı.

Birçok sene evvel vefat etmiş olan Seferyan Efendi o zamanın haline göre iyi bir aktör. Daha doğrusu bir meslek-i sakîme kapılmış bir sahib-i istidâd imiş… [Fasülyeciyan], [Çaprast] Efendiler sanatlarında mühim bir eser-i zükâ gösterememişlerdir. Ber-hayat olan eski aktörlerden Binelyan Efendi "operet" vadisine sapmış olduğundan ondan ayrıca bahsedeceğim.

***

Eski aktörlerden bahsettiğim sürede iki zât hakkında idâre-i efkâr etmemek haksızlık olur zannındayım. Bunlardan biri merhum Hamdi Efendi'dir.

Merhum orta oyununda cidden meslektaşlarını pek geride bırakmış bir sahib-i zükâ istidâd idi. Zarif, nüktedan olan Hamdi Efendi cidden sanatın aşığıymış. Muhiti onu o dereceye kadar yetiştirebilmiş, zavallı sanatkar sefalet ve felaketten mâdâmel-hayât kurtulamamış olduğu halde sanatına vakf-ı hayat etmiştir. Nükteleri elan vird-i zebân-i zürafâdır. Muzhikebâzların kralı denmeye layık olan Hamdi Efendi merhum başka bir muhitte yetişmiş ve yaşamış olsaydı büyük bir sanatkâr olarak yetişmek istidadını haiz bulunuyordu. Herhalde ben kendisini bir hiss-i takdir ve rahmetle yâd ederim.

İkincisi meşhur komik Abdurrezzak Efendi'dir. Tabiat bu zata bir vücûd-i zâhik-i âlûd bahşetmiş. Onun bi-zâtihi sanatla iştigâle, fikir yormak zahmetini ihtiyara ihtiyacı yok. Bütün tabii tavırları muzhikedir. Onda fevkalâde bir istidada zahûke perdâzi mevcuttur. Abdurrezzak Efendi istidâd-ı tabîî harikuladesine müsait bir muhit-i neşv ü nema bulmuş olsaydı tarih-i sanata geçecek mühim bir sanatkâr olurdu. Maat-teessüf yalnız istidâdı dairesinden harice çıkamamıştır.

***

Şimdi sıra en müşkül noktalara geldi: Kadınlardan, aktrislerden bahsetmek ve bâdel-inkılâb sahne-yi temaşaya atılan gençlerden -sanat ve hakikat dairesinde- bahsetmek… Her iki ciheti pek nazik add ettiğimden -bunu müsaadenizle- gelecek nüshaya bırakacağım.

Sahne-i temaşada kazlar yanlış değil, doğru okuyunuz. Tiyatro sahnelerine şimdiye kadar her türlü hayvânât-ı ehliye bit-tabi terbiye edilerek çıkarılmıştı. Fakat rabt u zabta gelmeyen, sadâlarını ketmden çekinmeyen, ayaklarının harekât-ı garipesine bir ıttırâd vermeyen kazların sahneye çıkarılacağı kimsenin hatrına gelmezdi. Bir zamanlar "Roma"yı istîlâ-yi adâdan kurtarmak zekâsını gösteren kazların yirminci asırda sahne-i temaşaya çıkarılabilecek derecede terbiyeye salih olabileceği vârid-i hâtır olamazdı. Fakat bu hâl-i vâki nerede?.. diye sorarsanız, diyebiliriz ki: Bit-tabi meşher-i garâib ve acâib olan olan Amerika'da.

New York şehrinin "Metropolitan Opera House" dedikleri opera tiyatrosunda ahîran "*Kralın Çocukları*" namıyla bir opera oynanmış. Bu yeni piyesin

kahramanını temsil için suret-i mahsusada kontratla celbedilmiş olan Fransa'nın en meşhur muğniyelerinden Matmazel "*Geraldine Farrar*" piyeste kaz çobanı rolünü icra etmektedir. Bu piyes için bir düzine kadar kaz talîm ve terbiye edilmiş ve o kadar mükemmel bir surette ki sahnelerinin cereyânında bunların muhâlif ufak bir tavır ve hareketleri görünmemekteymiş. (Kazlar bu derece terbiyeye salih olursa insanların talîm ve terbiyesi için müşkilât tasavvur etmek, usûl-ü tedrîsiyeyi tûbâ ağacı gibi baş aşağı çevirmek akıllara hayret verir ahvâl-i fevkalâdedendir.)

Bu mûnis ve terbiyeli hayvanların sahne üzerindeki tavır ve hareketler piyesin ahrâz-ı muvaffakıyet etmesine o derece yardım etmiş ki Matmazel Geraldine Farrar alkış tufanıyla sahneye davet edildiği zaman bu kazlardan birini koltuğuna alır ve öyle -berâ-yı teşekkür– ilerlemiş; munsıf olan bu sanatkâr-ı şehîr muvaffakıyeti yalnız kendi dil-firîb sadâ ve meharet-i fevkalâdesine hasr etmeyerek o hayvanları da hissedar-ı şeref eylemiş. Doğrusu zehî insaf!...

Erkekler Gâlip – Garpta Kadınlar – bunun şarka hiç cihet-i taalluku yok *Émancipation de la femme* fikir ve iddiâsıyla ne yaparlarsa yapsınlar İngiltere'de Fransa'da kıyamet koparsınlar yine erkekler kalplerinde yerleşmiş olan hakk-ı galebe ve ruchânı fedâya yanaşmıyorlar. Bunun bir numunesi de ahiren Paris'te Encümen-i Dâniş-i Fünûn'a[85] Madam (Curie) intihâbı münasebetiyle ayân bir surette göründü. Fransa'nın "akademi de siyanis"i mütebahhirîn-i ulûm ve fünûnun mecmaıdır.

Ahiren bu encümenin âzâsından biri vefat eder. Yerine intihap için namzedliği vaz eden bu Zât-ı meşhure meyanında Madam Curie bulunuyordu. Fransa'da ulûm ve funûn âlimleri içinde Madam Curie'nin mensup olduğu hikmet-i tabîîyye ve kimya şubesinde –onun kâbına yetişebilecek pek nadir zevât mevcut. Zevci Müteveffâ Mösyo Curie ile beraber "Radyum" denilen madenpâre harika-nümâyı keşf ile onun hakkında pek mühim tetkikat ve tetebbuatta bulunan ve dünyanın bütün mahâfil-i ulûm ve fenûninî hayretlere gark eden bu âlime kadın Fransa'nın bütün âlem-i fenûnun âb-ı rû-yı şeref bî-behâsıdır.

[85] Bunu encümen-i daniş'den tefrîk etmelidir. Kırklar veyahut lâ-yemûtûn dedikleri kırk âzâdan mürekkeb Akademi-yi Fransız funûn ile iştigâl etmez. "Akademi de siyanis" başkadır.

Paris Darülfünun'da hikmet-i tabîîye kürsî taliminin en maarûf bir üstad fezâilimindendir. Bu kadar faziletlere, esbâb-ı tercihe rağmen itihabatta telsiz telgraf mucitlerinden Mösyo "Brakley" kazanmış ve Madam Curie iki rey nâfs ile Encümen-i Dâniş-i Ulûm u Fünûna -şimdilik- girebilmekten mahrum bırakılmıştır. Ricâl kadınlara tesaviye yanaşamıyor vesselam.

Safvet Nezihi

AŞK FESÂNELERİ
2
MENSÛR BÂLÂDLAR

[Halide Salih, S. 27, 1911/1326, s.198-200]

Hindistan'ın en güzel rakkâsesiydim. Küçük vücudum, Seylan incilerinin karam, yumuşak donukluğu ile esmerdi; en küçük vaz'ım Hint kaplanlarının hıyânetkâr, seyyâl hareketlerinden daha füsûnkârdı; her adalem en zehirnâk, fakat en dilnişîn kıvrıntılarla kıvrılan yılanlar gibi dalgalanırdı. Hareketin şiirini bütün bedâyiyle vücudunda cem etmiş bir mahlûktum. Çıplak ayaklarımın her uçuşunu nağmeleriyle takip eden ayaklarımdaki halhallar, bazen mûnis, bazen çâlâk açılan kollarımdaki bilezikler vücûdumun bütün aheng-i raksına, nağmekâr ve müterennim, iştirâk ederlerdi. Arzın bütün aşkı, tabiatın bütün güzellikleri küçük vücûdumun raksında en nâ-şenîde, en öldürücü en pür-hayat evzâyla titrer, yaşardı.

Sonra o kadar güzel bir başım vardı ki! En küçük adalesinin en hurda hareketinde şiir ve ahenk yaşatan esmer vücûduma kucak kucak siyah canlı ipekler saçardı. Basık alnımın altında, yaz akşamları ormanların kuytu, neftî göllerine eşleriyle su içmeye inen gazâllerin nemnâk, büyük, kadife gözleri parlardı. En hâr memlekette açabilen en koyu kırmızı bir karanfil gibi açılan dudaklarımın arasında en emsalsiz surette mücellâ, muntazam beyaz dişlerim vardı.

Bütün Hint beni bir raks ilahesi gibi tebcîl ederdi. En büyük racaların huzurunda oynamıştım. Avuç avuç üzerime atılan inciler, yakutlar, pırlantalar artık raks ederken vücudumu örten tülleri tamamen işleyebilecek kadar mebzûldü.

Fakat ben yine memnun değildim. Ruhumda ne bu kadar güzel vücudumun ne de bu kadar füsûnkâr, sıcak memleketin ısıtamadığı bârid bir nokta vardı. Ormanlarda fillerin, yılanların, gergedanların, timsahların, gazâllerin, geyiklerin arzın kızgın ateşinden cidâllerini unuttukları cehennemî günlerde bile o nokta bâriddi.

Bütün arz-ı âlûler saçan hararetini, bütün sema sarı nefsini zî-ruhları bayıltan bu esrar-engiz memlekete üflerken ben yine üşüdüm. Çünkü kadın ruhlarının yegâne güneşi, aşk, ruhuma doğmamıştı. Çünkü kadın ruhlarının muzlim fezâsını aydınlatacak sevgili nazar yıldızları henüz kara bulutlar arkasındaydı.

Bir gün "Vişnu" ruhumun karanlığını, burûdetini söylemek ve ondan ziya ve ateş temennî etmek için mabede girmiştim. Mabedin loş derinliklerinden ince vücûdu, iki siyah ateş gibi parlayan gözleriyle yeni bir varlığın bana doğru geldiğini gördüm. Kıyafeti mukaddes bir Brahman olduğunu söylüyordu. Fakat gözleri ziyası, alevleri siyah olan müthiş birer ateşti. O anda onun muzlim, nemnâk ruh menfezlerinden ruhumun bârid noktasına bir güneş, aşk güneşi doğdu ve o anda arzın, bu cehennemî iklim ile bile, nice ısınamayan zerrâtı tutuştu. Sema yıldızları, kaza uzaklıkları, arz ormanları, zî-ruhları ve bütün muazzam su ve topraklarıyla yandı. Ve ben ruhumun bir zerresi bile bir daha soğumamak üzere aşkın güneşiyle yandım. Artık her şey, âlem ve ben yaşar bir ateşten başka bir şey değildik.

Fakat o, ruhundan gönderdiği bir şerâre ile âlemi yaktıktan sonra ruhunun menfezlerini vakur göz kapaklarıyla örttü; çıktı, gitti.

Uzun ve yakıcı yaz gecelerinde arzın sıcak sinesinde bende artık mahmûm ve ateşnâk yaşardım; onun sinesi, bütün ağaçlarıyla, gölleriyle ve acîb mahlûklarıyla aşkı çağırarak darbân ederken ben de mevcûdiyetimin her teneffüsüyle, her an

hayatıyla onunla hem-ahenk yaşardım.

Artık her gün mabedin kapısında ondan bir nazar dilenerek sürünüyordum. Fakat o, asla, asla bana bakmıyordu. Onun bütün kâinatı aşk güneşiyle sûzân ve firûzân eden bir nazarının yanında en müstesnâ kızıllıklarla parlayan yakutlar, en hıyânetkâ yeşil nazarlarla yanan zümrütler, gözleri ve gönülleri kamaştıran inciler ve pırlantalar hep soğuk renksiz ve cansızdı. Onları birer birer "Vişnu'ya" götürdüm. Onun kalbinden bana bir zerre ateş vermesi için saraylar ve kalpler satın alan bu şeylerin hepsini ilahın ayakları altına serptim, feda ettim. Fakat ne bir nazar ne bir nüvâziş!...

Hararetin dünyayı kavurduğu, topraklar susuzluktan çatlamış birer ağız gibi açıldığı bir yaz akşamı onu mabedin kapısında bekledim. Kaynatılmış bir altın kubbe gibi yanan sarı semada küçük gümüş gözler birer birer açılmaya, parıldamaya başlamışlardı. Uzaktan ormanın büyük mahlukları homurdanıyor, inliyordu. Mabedin üç arşın ötesinden büyük bir boa yılanı kıvrılarak geçti, ay, sarı bir maden levha gibi siyah damların üstünden çıkarken onun ayak seslerini işittim. Mabedin kapısına gelince ilerledim; benimle gelmesini söyledim. O, bir an müterreddid, etrafına bakındı; sonra bu dar sokaktan kuru meydanlığına ve daha ötede ormanın muzlim, muazzam ağaç hattına doğru ilerleyen ışığı takip ederek yürüdü. Şimdi etrafta herkes, her şey baygın susmuştu.

Meydanlıkta o, muzlim bir ağaca dayandı, durdu.

Kadın, söyle! dedi. Tüller zînetler, güzelliklerle ruhu sayd eden bir günah-ı füsûn ve cazibesiyle kalbimi çağırıyorsun. Gözlerinden nâ-mütenâhî hüsn ü aşk nurları ruhumun hiçbir lezzet-i dünyeviye ile kirlenmemiş pak ve nezih derinliklerine dalıyor ve orada kendimde varlığını inkâr ettiğim beşerî arzuları tenvîr ediyor. Benden ne istiyorsun? Ay şimdi ormanın siyah hattı üzerine doğru akıp gederken başımızın üstünde ilahların aşkımızı tenvîr için yaktığı altın bir fenermiş gibi ruhani ziyasıyla etrafımızı yıkıyordu. Ben cevap vermedim. Ayın nuru altında sarımtrak, şeffaf bir şuâ'-yı pür füsun ile titreyen tüller içinde ona en uzun ve meharetkâr raksımla aşkımı söylüyordum.

Şimdi kollarım, güzel vücudum, ziyadar örtülerimle beraber ruhumda ona en belîğ ve en ahenktar tecelliyatıyla raks ediyordu. Ben bu vâsi' meydanın sarı ve yalnız ziyasında ayın bir parçası, beyaz bir perisi gibi ruhun bütün âlâmını, bütün ezvâkını evzâ'mın eş'ârıyla ifade ederken onun ruhununda siyah gözlerinin tabişiyle bana doğru akıp geldiğini hissettim, daha yakın, daha yakın…

Fakat tam bu anda derin bir hurmeti tehdid-âmîz, nihayetsiz bir hırıltı işittim. Döndüm. Şimdi çıplak ayakları, siyah çehreleri ve mahûf gözleriyle bir sürü halk bize doğru geldiğini gördüm. Her an daha mahûf ve tehditkâr seslerle, daha gazûb nazarlarla yaklaştılar. Gecenin gümüş renkli sükûnetinde kudurmuş bir ses haykırdı:

Mukaddes bir adamı baştan çıkardı, o, bir cadı, bir rûh-u menhûstur. Alınız onun günahlarını ateşte yakalım.

Kânun-ı Evvel, 1326

Halide Salih

SEVDİKLERİM

[İsimsiz, S. 27, 1911/1326, s. 210]

Severim hande-i melâliyle
Kamerin vechi pür serâirini;
Severim şûh u şen me'lîyle
Âfitâbın edâ-yi Sâhirini;
Biri bir mahrem-i enînimdir,
Biri de neşe sâz –i âfâkım;
Bense, bir başka cûde, nâ-zâhir
Bir meh cezbedâra müştâkım….

Musset'nin nağme-i elem rîzi
Dante'nin sayha-i sema hîzi
Rehber-i şehîr hayalimdir;
Beni bağlar zemîn-i aşka biri;
Biri uc-u kemale yükseldirler;
Beni lâkin esîr eden eseri
Dilde menkûş olan şiirlerdir…

Bir siyâh dîde-i hayâl-i ekîn
Beni bir hayli şeb düşündürdü;
Târ Nârıyla kâkül-ü zerrîn
Beni bend eyleyüb süründürdü;
Biri bedr-i leyâl-i târikim,
Biri hurşid-i nevbâharımdır;
Lakin iklimi başka, bilmediğim
Bir melâhat benim nigârımdır…

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY
MÂ-BA'D

[Yusuf Akçura, S. 27, 1911/1326, s.211-223]

Tolstoy, Kazan'dayken, Jean-Jacques Rousseau'yu okumaya vakit bulabilmişti. Rousseau'nun Tolstoy'a tesir-i azîmi olmuştur. Rousseau, tabiatı sever; Rousseau'nun tabiata muhabbeti, en ziyade gayr-i tabi şeylere, bizim medeniyet dediğimiz hale buğzundandır. Rousseau, köylüyü de sever! Bu muhabbetide her şeyden evvel asilzadelere, tüccara, memura adâvetindendir. Rousseau, cemiyetin haksızlığından, gücenmiş bir kalb taşır. Bu hassas, marîz ve dâhî adam medîd bir işkenceden ibaret hayatında, insanlara karşı o kadar kin ve adâvet, buğz ve hiddet

hiss etmiştir ki artık saf ve hakiki bir muhabbeti unutmuş gibidir. Rousseau sözlerinde, hissiyâtının izharında samimi değildir, insanda olan âdem-i emniyeti onu gösterişe meyl ettirmiştir. Rousseau'nun dehası, ancak buğz ve adâvetinde bütün safvet ve hakikatiyle tecelli eder; o, zamanının tarz-ı medeniyetine düşmandır, fakat onun mahvı imkânına tamamıyla inanmaz. Voltaire'in acı istihzâlarına rağmen hakikat şudur ki Rousseau, hiçbir zaman insanların hal-i ibtidâîye tamamen rucûsunu tavsiye etmemiştir. O, medeniyetin keşf ve istihsâle muvaffak olduğu maddî ve manevî menâfi-i red ve inkâr etmez; ancak menâfinin cemiyet-i beşeriyede başka türlü tevezzü etmesini ister; arzu ederki ibtidâî insanlar arasında menâfi nasıl tesâvîye yakın tevezzü etmiş ise medeni cemiyetlerde dahi öyle inkisâm etsin. Tabir-i diğerle, Rousseau, medeniyetin seviye-i tekâmülünü reddetmez, ancak medeniyetin enmüzecini fena bulur; hayat-ı ibtidâiyeden takdir ettiği enmüzec-i müsâvât-ı umûmiyedir; yoksa devr-i râbi' adamlarının cehâlet; sefalet ve vahşetlerini

Hiç de nazar-ı istihsân ile görmez[86] Rousseau'nun bütün efkâr ve hissiyâtı Tolstoy'a aynen geçmiş değildir; ileride göreceğimiz vecihle ancak dehalarında bir nevi uhuvvet, fikir ve hislerinde birçok nukât-ı müşâreket vardır. Her şeyden evvel her ikisi hayat-ı medeniyyenin bî-hayâ riyâkârlıklarına karşı fevkalade şedîd bir buğz ve adâvet beslerler; en büyük ihtilâfları ise, Rousseau, cemiyet-i beşeriyenin salâh-ı hakikisine inanmaz. Hayatta gördüğü muvaffakıyetsizlikler onun beşeriyete itikat ve itimâdını tamamen izâle etmiştir. Mesut bir cemiyet-i beşeriyeyi hayal, rüya ve serap sayar; fakati Tolstoy, beşeriyetin saadete erişebileceğine mutekıddır.

Bilâhara tezâhür edecek fikir ihtilâfları ne olursa olsun, şu muhakkaktır ki, Tolstoy, Rousseau'yu okumaya başlar başlamaz, Rousseau'nun, tabiatı, hayatta sadeliği ve namuskârâne sayi methederek yazdığı o âteşîn satırlardan fevkalade müteessir olmuştur. Bu büyük Cenovalının ektiği tohumlar münbit bir toprağa tesadüf etmişti. Artık Tolstoy avâmı, köylüyü hakîr görmüyordu! Köylüleri gördüğü zaman duyduğu hiss-i mahcûbiyet, Rousseau'nun tesiriyle köylülere karşı bir vazife-i ahlakıye îfâ etmek arzusuna munkalib olmuştu.

[86] "Mihaylovski"den.

Lakin Tolstoy'un köylüye takarrub etmek, hizmet etmek, onlara edâ-yi din etmek (Vâkıan din; zira Tolstoy'un bütün maîşeti, sefaheti o köylülerin sesinden kırpılıyordu.) Hayâlâtı hakikatle tesâdüm eder etmez, gayet ince bir şişe gibi kırpılıverdi. Arzu-yu şedîdine rağmen köylülerine hiçbir faide temin edemedi bütün akdâm ve gayretinin mahsalası koca bir sıfırdan ibaret kaldı. "*Bey'in Sabahı*" bu âdem-i muvaffakıyetin hikâyesidir; orada Nehlidov'un şu hazîn feryatlarını okuruz:

"Nerede benim ümit ve hayallerim? İşte artık bir sene oluyor ki bu yolda saadet arıyorum, fakat ne buldum? Doğru, bazen efâlimden hoşnut değilim, kendimden hoşnut değilim, çünkü saadet nedir bilmiyorum, fakat saadeti istiyorum, hem şiddetle istiyorum.

Huzûzâtı tatmadan, huzûzâtı veren her şeyden münkatı oldum. Ne için? Neye mukâbil? Bunun kime nef'i dokundu? Hâlem, "İnsanın kendisine saadet arayıp bulması başkasına saadet bahşetmesinden kolaydır." diye yazmıştı; bu pek doğru. Benim müziklerim sanki daha zengin mi oldular? Bir şey öğrendiler mi? Ahlaken tekemmül mü ettiler? Asla… Onlara iyiliğim dokunmadı. Fakat burada hayat bana günden güne ağır geliyor, hiç olmazsa teşebbüsümün muvaffakıyetini görseydim, hiç olmaz ise köylülerimin bana müteşekkir olduklarını duysaydım. Lakin hayır, köylüler arasında ancak görenin esareti, nekâyisi, emniyetsizlik, kudretsizlik buldum. Ben hayatımın en aziz zamanalarını beyhude israf ediyorum…"

Bu kadar meyûsiyet üzerine Tolstoy, artık köyünde köylülerle uğraşamazdı… 1851 senesinde Yasnaya Polyana'yı terk ederek Kafkasya'ya, büyük kardeşi Nikola Tolstoy'un yanına çekilmesi, şüphe yok ki bu yesin netice-i tabîîyesidir…

Tolstoy Kafkasya'ya Terek Nehri kenarında bir Kazak köyüne gelince ibtidâ öteberi okuyarak fakat okumaktan ziyade ihtiyar Kazak [İpişka] ile birlikte av avlayarak vakit geçirdi. Biraderi Kazak zabitiydi. Lev Tolstoy, hizmet-i askeriyeye girmeyi hatırına bile getirmemişti. Sonraları mühim ve yüksek bir mevki işgal eden

akrabasından bir zatın tavsiye ve ibramıyla bir topçu alayına gönüllü yazıldı.

Tolstoy'un, edvâr-ı hayatiyesinin, en mühimi Kafkasya devridir denilebilir; çünkü muharrirliğe burada başlamıştır. İlk yazdığı eser "*Çocukluk*"tur; sonra "*Bey'in Sabahı*" "*Tesadüf*" "*Mürâhiklik*" birbirini velâ etti. Tolstoy, "Çocukluk" 1852 senesi temmuzunun 9. günü ikmâl ederek Petersburg'da şâir Nekrasov'un taht-ı idaresinde çıkan "Sovremennik" "Muâsır" mecmuasına gönderdi. Nekrasov, yeni ve büyük bir istidâdın doğmak üzere olduğunu görerek "*Çocukluk*"u mecmûasına derece müsâraat gösterdi.

Kafkasya, Tolstoy'un dimağında anlaşılmaz hatıratı haketmiştir. Tabiatın serveti, Rus askerini ihâta eden mütenevvi mehâlik, Dağıstanlılarla ardı arası kesilmeyen müsâdemât Tolstoy'un pek ziyade hoşuna gitti; bu muhît Tolstoy'un istidâd-ı sanatını uyandırdı. Hayatı sadeleştirmek, sade yaşamak lüzûmu fikrine ilk evvel Kafkasya'da gelmiştir. Tolstoy kendisinin Kafkas hayatını "*Ilgar*" ve "*Kesilmiş Orman*" ve "*Kazaklar*" unvanlı hikâyelerinde nakleder. Tolstoy'un burada en yakın dostu Kazak [İpişka]ydı. İpişka akıllı, kurnaz, hayat-ı mütenâkızadan tamamen masûn sağlam bir köylüydü. Tolstoy, [İpişka] ile ona benzer sade, tekellüfsüz, merasimsiz, emrâr-ı hayat eden köylü Kazaklar arasında yaşadı. Ekseriya bu sade ve iyi köylülerle beraber süklün ve yabani domuz avına geider, Kafkas silsile-i cibâlinin muazzam kömeleri altında kırlarda, ormanlarda saf hava yutarak koşar dururdu. Sonra bu taze ve sağlam hayatı fikren Kazak ve Moskova'da geçirdiği mütefessih sefahet geceleriyle mukâyese eder ve neticede hayat-ı medeniye aleyhine bir hiss-i amîk-ı nefret ve kerâhet duyardı. Tolstoy, Kazak köyü hayatını fart-ı heyecan ile sevdi:

"Bana acıyarak mektuplar yazıyorlar; benim, bu uzak ve sapa yerde ölüp gedeceğimden korkuyorlar; kabalaşacaksın, hayat-ı medeniyeden uzak kalacaksın ve nihayet belki de bir Kazak kızıyla evleneceksin, diyorlar. Oh, ne kadar korkulu şeyler! Sahih Kontes B'nin kocası olmak, sarayda mabeyncilik yahut vilayette asilzade reisliği mevkini yakalamak saadet-i azîmesi daire-i imkândayken, böyle kendimi mahvetmek hiç reva mı? Fakat bilseniz, bana siz ne kadar menfû ve aciz

görünüyorsunuz! Saadet ve hayatın ne demek olduğunu biliyor musunuz? Onu bilmek için hayatı, suni olmayan güzelliğinde görmek lazımdır. Benim her gün gördüğüm gibi dağların ayak basılmayan ebedi karlarını sarf-ı hüsün ibtidâisi ile müzeyyen muhteşem kadını görmek ve anlamak lazımdır. Yalnız bir şeyi anlayınız yahut yalnız bir şeye inanınız: Hak ü Hüsn'ün ne oldğunu görür ve anlarsanız bütün o söylediklerıniz, düşündükleriniz, benim ve kendiniz için istediğiniz saadetlerin hepsi kül olur, havaya uçar, saadet, tabiatla bir arada bulunup tabiatı görmek, tabiatla konuşmaktır." Tolstoy, hayatını tahlile başladığı günden beri saadet arıyordu. Kazak'tayken il fuat *Comme il faut* luğu saadet-i bahş sanmıştı. Yasnaya Polyana'da menâfi'ine hizmette bulacağım zannetti; şimdi görüyoruz ki Tolstoy'un fikrince "saadet, tabiatla bir arada bulunmak, tabiatı görmek, tabiatla konuşmaktadır."

Tolstoy Kazak [İpişka] gibi olmak istiyor. Yarını düşünmemek, ot nasıl bitiyorsa, kuşlar nasıl yaşıyorsa öyle yaşamak, sonra kendine ait hiçbir iz, hiçbir nişane bırakmadan, tıpkı sararmış yaprakların ağaçlardan dökülerek mahvolması gibi, ölüvermek… İşte Terek kenarındaki Kazak köyünde Tolstoy'un gaye-i hayali-i saadeti!... Lakin bu hissin Tolstoy'da hissiyât-ı saireden tamamıyla mücerred bir halde vücûdu farz edilmemelidir. Zaten, kim vardır ki bir zamanda yalnız bir türlü his ve emel beslememiş olsun!... Bazıları, Tolstoy'un böyle bir taraftan sâdegî-i hayatın gayesini saadet zannedip dururken diğer taraftan askerlerce en büyük mükâfat addolunan "Mukaddes Yorgi" nişanını kazanmak için uğraştığını hikâye ederler!... Bu gülünç arzusundan sarf-ı nazar olunsa bile Tolstoy'un Kafkas hayatından gaye-i emeli, yalnız ot betmesi kabilinden bir yaşayış değildir. "*Kazaklar*" hikâyesinde Lev Tolstoy'u tecsîm eden "Olenin" Terek havzasında bir nevi ilhama mazhar olmuştur:

"Birdenbire ona "Olenin" güya ki yeni bir âlem açıldı, "Olenin" kendi kendine diyordu ki: "Saadet başkaları için yaşamaktır, bu aşikâr, insanda saadet ihtiyacı var. Demek ki saadeti istemek meşrûdur. İnsan bu ihtiyacını hod-perestlikle, yani kendisine servet, şöhret, istirâhat, aşk temini suretiyle istîfâya kalkışırsa istediğini elde edememek ihtimali mevcuttur; binaenaleyh arzu-yi saadet değil o saadeti müntec sayılan hod-perestâne arzulardırki gayr-i meşrûdur. Şerâit-i

hâriciyenin tesiri dokunmadan muvaffakıyetle neticelenen âmâl hangileridir? Hangileri? – Muhabbet ve fedakârlık!" Zumunca yeni bir hakikat olan bunları keşfedince "Olenin" o kadar sevindi ve o kadar heyecana geldi ki sabırsızlıkla etrafında nefis feda eyleyecek, iyilik yapılacak, söyleyecek adamlar aramaya başladı. "İnsanın kendisine hiçbir şey lazım değil, o halde neden başkaları için yaşamamalı?" diyordu."

Tolstoy'un tarih-i efkârını bilmek isteyenler bu satırları asla unutmamalıdır. "1852" senesinde keşfi "Olenin"e atfolunan bu (Yeni Hakikat) Tolstoy'un muahharan yazacağı âsâr-ı ahlakiye ve hükmiyesinin en mühim esaslarındandır. Görülüyor ki Tolstoy, daha yirmi dört yaşında bir gençken meslek-i hükmî ve ahlakıyesinin tohumlarını zihninde taşıyor. Lakin Tolstoy, henüz bu efkârını nazariyâttan fiiliyâta nakledecek, keşfettiği (Yeni Hakikat) dairesinde, yaşayabilecek bir iktidârı hâiz değildir: "Olenin" bütün o keşfiyât ve ilhâmâta ragmen a'mâlini değiştiremiyor; onun başka türlü olmak "Yeniden Doğmak" Kazaklar içinde eriyip getmek, sırf başkaları için yaşamak emelleri bütün mesaisine rağmen muvaffakıyet-pezîr olamıyor; "Olenin" de tıpkı Prens Nehlidov gibi bu sade adamlara iyilik edememekten başka zarar dokunduruyor, elem ve keder veriyor.

Bunun üzerine inat ve ısrarda mânâ görmeyen "Olenin"- Tolstoy – kazak olmaktan nevmîd, gönüllü yazılıyor…

Kafkasya, Tolstoy'a sonradan tevsî ve tamîk edeceği bir fikir daha bahşetmiştir:

İnsanların bu betmez tükenmez bî-sûd kavgaları ne için?... Pür azamet ve ihtişam-ı bârid ve sâkin tabiatın sinesinde, ufak cılız insanların za'f ve aczlerine bakmaksızın muttasıl kavga ettiklerini, birbirlerini mahv ve ifnâya çalıştıklarını, kendilerine ve başkalarına daima eziyet ettiklerini, sövmek, kin gütmek, hased etmek, entrika çevermekgibi bin türlü hissiyât ile kıvrandıklarını görmek garip, müellim, hatta gülünç geliyordu… Tolstoy bunu görerek soruyor "Niçin? Bütün bu kavga-yi bi-mânâ niçin?" diyordu.

Kont Tolstoy, Kafkasya'da askerlik etmekteyken Kırım seferi açıldı. Kont muhârib orduya dâhil olmak için istidâ verdi. İstidâsı kabul olunarak Başkumandan Gorçakov maiyetine tayin edildi. Tolstoy'u meydan-ı harbe sevk eden, hırs-ı iştihâr ve sevdâ-yi şandır.

Kont, Kafkasya'da kazanamadığı şöhret-i askeriyeyi Tuna Ordusu'nda istihsâl etmek emelindeydi. Muvaffakıyet-i şahsiyeyi hakîr gördükten, hay-huy beşerî beyhude bulduktan, saadeti insanlara hizmetten ibaret telakki ettikten sonra, Tolstoy'un şan ve iclâl arkasından koşarak meydan-ı harbe getmesi ve alel-husus rütbe, nişan ve yaver kordonu gibi mükâfatlar beklemesi insanı mütehayyir eder. Fakat ne olursa olsun, hakikat budur: Tolstoy, tezattan müteşekkil ruhu böyle hasîs emellerle âlûde, Kırım seferine gitti.

Tolstoy, 1854 nihayetinde Sivastopol'a gelip muhâsara imtidâdınca kalede kaldı. Vürûdundan birkaç ay sonra yarım batarya top kumandanlığıyla Çerni Muharebesi'nde bulundu ve bu muharebede cidden cesur olduğunu ispat etti; lakin umduğu iştihar-i askerîyi Terek Havzası'nda kazanamadığı gibi, Sivastopol bastiyonlarında da iktisâb edemedi.

Maamâfih Tolstoy'un Sivastopol Muhârebâtı'nda kazancı pek çoktur: Burada hakiki şecâati gördü, öğrendi ve sevdi! Şecâat-i hakikiyenin ancak sade adamlarda, köylü neferlerde bulunduğunu bulunabileceğini burada anladı. Bu müşâhedâtıyla halk, köylü muhabbeti gönlünde pek derin bir surette yerleşti. Tolstoy'un köylüye ilk bağladığı muhabbet, Fransız filozoflarının tekayyünâtından münbais olduğu için bir dereceye kadar, nazarî ve gayr-i kalbî sayılabilirdi; Kafkasya'da Kazaklarla düşüp kalmak ve alel-husus Sivastopol marekelerinde köylü neferlerle birlikte can alıp can vermek bütün o yalnız okumaktan mütevellit hissiyât-i nazariye yerine daha derin, daha sağlam, daha yüksek, daha samimi bir hiss ikame etti. Sivastopol'un kırık kale duvarları, kanlı insan cesetleri arasında, Lev Tolstoy, halk ruhunun, köylü ruhunun mehâsin ve ulviyeti önünde ihtiramkârâne diz çökmek lüzumunu duydu. Muharebede, halk ruhunun en ziyade gözüne çarpan bütün mehâlike karşı fevkalade şecâatiydi. Bilahare göreceğizki Tolstoy, bütün hayatında, mertliğin yalnız bu ruhda mündemic olduğunu iddia edecektir.

Tolstoy, Sivastopol'da pek mütîb harb hayatını mehâlikin insanlara sûret-i tesirini, müfâtelâtı, düşmanların hissyât-i mukabelesini yakından müşâhede ve tetkik edebildi. Bütün bu müşâhedât ve ttkîkâtından, "*Harb ve Sulh*" eserinde üstâdâne bir surette istifâde edecektir.

Tolstoy, Sivastopol'da, pek mütîb harb hayatında bile iştiğâlât-i edebiyesini bırakmadı; "*Sivastopol Kasım 1854*", "*Sivastopol Mayıs1855*", "*Kesilmiş Orman*" ve "*Sivastopol Ağustos 1855*" nam eserleri yazdı.

Tolstoy, 25 Ağustos'ta [Mahalov] Kalesi müdafaasına iştirâk etti; fakat muharebeyi müteâkip korir sıfatıyla Petersburg'a gönderildi; Tolstoy, artık bir daha Sivastopol'a avdet etmedi.

***

Kont Tolstoy, 1855 senesi nihayetinde Petersburg'a gelmişti. Zengin, asilzade ve cümlesinin fevkinde Sivastopol kahramanı olan bu genç zabite Petersburg'un en yüksek muhâfili, ihtirâmkârane, kollarını açtı. Her salonda makbuldü; her yerde hürmet görüyordu. İstikbali parlaktı. Büyük büyük rütbeler kazanmak, asil, zengin ve güzel bir kızla evlenmek işten bile değildi. Sivastopol hikâyelerini herkes beğenmiş ve takdir etmişti. "*Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik*" dahi muharrirînin istidâd-ı ciddisini tasdik ettirmişti.

Tolstoy'un Petersburg'a geldiği zaman payitahtın hayat-ı fikriyesi hal-i ziyandaydi. 1861 ıslâhâtını hazırlayan faaliyet-i dimağiye artık başlamıştı. Payitahta geniş Rusya'nın her tarafından birçok üdebâ gelip toplanıyordu. Muharrirler muhâfilinde parlak ümitlerle dolu heyecanlı nutukların hadd ü gayesi yoktu. Bu herc ü merce Tolstoy'da karıştı. Devrin en ma'rûf üdebâsı olan romancı Turganiyev ve Gonçarov, şair Nekrasov, mudhike nüvîs Ostrovski ve münakkid [Derojin] ile dost oldu, zaten bu âyan-ı edebiyat Tolstoy'u eserleriyle tanıyorlar ve kendilerinden sayıyorlardı.

Bütün bu ahvâle bakılacak olursa, Tolstoy'un Petersburg'da memnun ve belki de mesut bir hayat geçirmiş olması farz edilebilir; lakin Tolstoy

Petersburg'dayken kendini nadiren memnun hissetmiştir, ekseriyetle ruhen muazzeb ve muzdaripti. Tolstoy, Petersburg'da her şeye herkese muârız ve muhâlifti. Şair [Fevt] hâtırâtından Tolstoy'dan bahsederken diyor ki: "Ben Lev Tolstoy'u yalnız bir defa gördüm. Bir gece Nekrasov'un evinde beraber bulunduk. İlk dakikadan itibaren genç Tolstoy'un muhâkemât-i fikriyede umumiyetle makbul olan esaslara gayr-i ihtiyâri muhâlefetini fark ettim. Mesela Turganiyev'e hitaben şöyle diyordu: "Söylediklerinizin kanaatiniz olduğunu tasdik edemem. Kapı önünde elime hançer veyahut kılıç alarak durup da "Ben sağken buraya hiçbir kimse giremez." dersem işte bu kanaattir! Lakin siz birbirinizden efkârınızın mahiyetini saklamamağa çalışıyorsanızda yine "bu kanaatimiz" diyorsunuz. – "O halde niçin bizimle beraber bulunuyorsunuz?

- Kimlerle beraber bulunacağımı sizden sormaya mecbur değilim! Benim yanınızda bulunuşumdan boş laflar kanaate munkalib olamaz ki…

- Bu hengâmda pek anîf ve şedîd, mükâlemâtında gayetle keskin ve cidâl-cûydu.

- Tolstoy'un şu hâlet-i rùhiyesini vakâyi-i hayatiyesiyle izah etmek mümkündür: Muharrir henüz Sivastopol'dan dönmüştü; kulaklarından top gürültüsü, yaralıların inletisi henüz kesilmemişti; orada, meydan-ı mukatelede insanların en ciddi efâlini, ölmeyi, öldürmeyi görmüştü; orada sade adamların hilesiz ruhunu, gürültüsüz cesaretini anlamış ve gereği gibi takdir etmişti. Petersburg'da, Sivastopol'da görülen hal ve vakayi hiç yoktu; Tolstoy'un burada vâsıl olduğu kibâr ve edibler muhâfilinde Sivastopol'un tamamen aksi meşhûddu: Müzeyyen, sefâhetperver salonlarında işsiz, güçsüz bir sürü erkek ve kadınların birbirlerine mütemâdiyen [firt] yapmaları, şehrin civar restoranlarında satılık kadınlarla geceli gündüzlü sefâhetler, sabahlara kadar süren iskambil oyunları, sonrada faydasız, semeresiz, kanaatsiz kanaat-i şahsiye mübâhaseleri… Sivastopol'un o müthiş ve ciddi hayatından sonra, bu sahte ve beyhude imâte-i zaman Tolstoy'u tazîb ü izgâb ediyordu. Fakat Tolstoy kendisi de bu hayata kapılmıştı ve kapıldığı içindir ki daha çok kızıyordu. Bu hayatın ahlaksızlık, bir nevi cinayet olduğunu bilmiyor değildi. Muharrir arkadaşlarından hiçbirisini sevmiyordu. Hele Rusların en büyük romancısı olan Turgeniyev, şık giyinişi, Avrupalılığı, İngilizperestliği, zarafetperliği ve

sairesiyle Tolstoy'un sinirine dokunuyordu. Tolstoy, hiçbir zaman kabalık aleyhinde bulunmamıştır; yapma şeyler, gösterişler, sahtekârlıklardır ki onu hiddetinden çıldıracak hale getirir. Hâlbuki Petersburg salonları, bütün bilâd-i medeniye salonları gibi, bu gösterişler, yapma tavırlar, sahte meveddetler, basmakalıp cümlelerle dolup taşıyordu. Tolstoy, bu salonlarda herkesle munâzara eder, herkese çıkışır, sesi bitinceye kadar bağırıp çağırırdı.

Mamafih, Tolstoy bu hayattan, kerâhetle gördüğü bu hay huy-i bî-manâdan bir türlü ayrılamıyordu. Petersburg üdebâsı arasında bir mevki-i mühim tutarak yazıyor, çalışıyor, lakin yazdığının çalıştığının kime faydası dokunacağını kestiremiyordu.

Tolstoy, "*İkrârı'z-zünûb*"ünde Petersburg hayatını bizzat şöyle naklediyor:

"Petersburg'a geldiğim zaman 26 yaşındaydım; orada muharrirlerle bildik oldum. Beni arkadaşçasına kabul ettiler, hatta hoşuma gidecek sözler söylediler. Daha kendimi toplamaya vakit bulamadan onların hayata ait nazarlarını benimsedim; iyi olmak arzularımı büsbütün unuttum. Onların hayata nazarları, benim bütün intizâmsız hayatımı haklı gösteren bir nazariye vaz' ediyordu. Bu nazariye temin ediyordu ki hayat tekâmül-i daimî üzeredir ve bu tekâmüle en çok hizmet eden biz erbab-ı fikriz. Erbab-ı fikrin en ileri gelenleri biz sanatkârlar, şairleriz. Bizim vazifemiz, neye öğrettiğimizi bilmeksizin insanları öğretmektir. Zaten sanatkâr, şair bilâ-muhâkeme talim eder. Ben muciz-i beyan bir şair ve sanatkâr olarak telakki olunuyordum. Bu cihetle mahûd-i nazariyeyi benimsemem pek tabiiydi. İşte şair ve sanatkâr olan ben, yazıyordum, öğretiyordum ama ne öğrettiğimden haberim yoktu. Bana bunun için para veriyorlardı, iyi yiyordum. Güzel bir mesleğim vardı, kadınlarla eğleniyordum, halk arasında makbuldüm, şöhret sahibi olmuştum: Demek ki herkese öğrettiklerim pek iyi şeylerdi. Tekâmül-i hayat ve ehemmiyet-i şiir nazariyesi bir dindi, ben ise o dinin kâhinlerindendim. Bu kâhinlik nâfi ve hoştu…

Mâ-ba'di var

Yusuf Akçura

ACABA İZDİVAÇ EDECEKLER Mİ?

[İsimsiz, S. 27, 1911/1326, s.224]

Şu sıralarda cihan-ı beşeriyetle bütün tıp akademilerini işgal eden [Roza] ve [Jozeka] nam-ı muttasıl hemşireler izdivaç hakkında hâsıl olan ihtilaflarının haline bir çare bulmak üzere ahîran Paris'e muvâsalat etmişlerdir. Bu genç kızlardan [Roza] her nasılsa günün birinde bilâ-izdivaç bir çocuk dünyaya getirmişti! Çocuğun pederi hatasını itirâf ederek bî-çâre [Roza] ile izdivaca rızâdâd olmuş ise de kavânîn-i hâzıra-i isuyenin teaddüd-ü zevcâta müsait olmamasından nâşî pek müşkül bir mevkide kalmıştır. Hâlbuki başka türlü ikmâl-i namus dahi kâbil olmadığından gerek peder ve gerek hemşireler büyük bir yeis ve nevmidî içindeymişler.

Mesele acaba ne suretle halledilecek? Delikanlı, [Roza] ile evlenmeye hâhiş-ker ise de [Jozeka] ile izdivaca razı değildir; hâlbuki [Jozeka] da çocuğun esna-yi tevellüdünde ve vaz'-ı hamlden evvel ve sonra da hayli ızdıraplar çekmiş… Bu iki hemşirenin iki erkekle izdivaç etmelerine hâlet-i hususiyeleri gayr-i müsait olduğundan meselenin ne kadar garip bir şekil aldığı bi't-teemmül anlaşılır.

PARİS MUSÂHABELERİ

[Faik Sabri, S. 27, 1911/1326, s.225-232]

Paris müzeleri arasında binasının ehemmiyet-i tarihiyesi, ihtivâ ettiği koleksiyonların kesret ve kıymeti itibarıyla en ziyade zengin olanı şüphesiz "Louvre" müzesidir. Hatta bu derecelerde zengin, bu kadar kıymettar âsârı muhtevî olan müzelere ancak Londra gibi, Berlin gibi mühim şehirlerde tesadüf edilebiliyor.

Muhteşem "Louvre" sarayının bütün dairelerini işgal eden bu müzeyi hakkıyla ziyaret edebilmek için beş on gün sarf etmek icab eder. Müzenin âsâ-ı

atîkeye münhasır olan kısmında Mısır medeniyetine, Asurîler ve Keldaniler zamanına, İran, Fenike ve Kıbrıs sanayi-i atîkesine ait binlerce nevâdir-i mevcûde Yunan ve Makedonya medeniyeti, Bizans, Romalılar devri âsâr-ı atîkeside pek revnaktır. Bu âsâr meyanından birçoğu bizim memleketimizde bulunmuş, buraya nakl edilmiştir.

Hatta bütün dünyaca maruf ve meşhur olan "Venüs" heykeli de 1825'te "Milos" Adası'nda bulunmuş. Şimdi Yunan Hükümetine ait olan bu ada o tarihte Osmanlı Hükümeti'ne merbûttu. O zamanlar Fransa Hükümeti'nin dersaadet sefîrî olan Marki Duriviyer De Riviére bu heykeli satın alarak 1821'de Kral 18. Louis'ye ihdâymış. Yazık ki heykelin kolları kırılmış olduğundan elde edilebilen bir iki parçası ayrıca teşhir edilmektedir. Burada (sayfa 229) neşrettiğimiz fotoğrafta dehlizin ta nihayetinde görülen heykel işte bu Venüs'ün heykelidir. Daha bu heykele gelinceye kadar bu koridorda görülen âsâr-ı nefîsenin hemen ekseri üzerinde bunların memalik-i osmaniyyede bulunmuş oldukları yazılıdır. Müzemize büyük bir kıymet vereceği şüphesiz olan böyle kıymettar âsârın elimizden çıkmış olmasına teessüf olunur.

Maamafih birçok medeniyetlerin mehd-i zuhûru olan memleketimizin hemen her tarafında âsâr-ı atîke mebzûlen mevcut olduğundan hiç olmazsa bade-mâ yeneden ziyâ'a mahall verilmemesine dikkat etmek akdem-i vezâifdendir.

Hele Louvre Müzesi'nin Asya medeniyet-i atîkesine ait olan kısmında "Nemru", "Sargon" "Sardanapal" gibi kralların saraylarından bakîye kalmış parçalarla Asurî'lerin muhârebâtını, av sahnelerini, bahriyûnunu musavvir olan oyma ve kabartmalar hep bizim topraklarımızdan sökülüp getirilmiştir. Kıbrıs adasından getirilmiş olan cesîm bir vazo müzeyi gezenlerin en evvel nazar-ı dikkatini celb eden âsâr-ı nefîseden biridir. Bu vazo vaktiyle mürtefi' bir dağın tepesine mevzuymuş, eski Yunanî'ler ilahlarına hürmeten bu vazo derununa şarap veya diğer bir mayi' dökmek için bu dağa tırmanırlarmış. Velhasıl müzenin bir kısmı pek zengin ve mühim âsâr-ı muhtevî olup bunlardan mâ-adâ Afrika medeniyetine, Hristiyanlık devrine, Tunç Devri mamûlâtına ve mücevherata ait birçok kısımlarıda var ki

bunların her biri ayrı ayrı tetkîk ve tetebbu zahmetine değer.

Müzenin resim kısmında İtalya, İspanya, Almanya, Flaman, İngiliz ressamlarına ait birer daire var, burada Raphaél, Vélasquez, Rubens, Rembrandt, Van Dyck gibi dünyanın en meşhur ressamlarının tabloları teşhir edilmiştir. Fransa ressamlarına ait kısımda ise en zengini 17. asırdan sonraki ressamların eserleridir. Burada Watteau, Boucher, Fragonard, David'in tabloları nazara çarpar. David'in tabloları birkaç muasırın âsârı ile birlikte ayrıca bir daireyi işgal etmektedir. 19. asır ressamları içinde başka bir daire mevcuttur. Buradada Milletler, Diazlar, Messonnierler teşhir edilmiştir. Bunlardan mâ-adâ zengin kimseler tarafından toplanarak vefatlarından sonra müzeye terk ve teberru edilmiş olan dört daire daha vardır ki bunlardan 4.sü olan "Chauchard" daha bir hafta evvel halka açılmıştır. İsimlerini ta'dâd ettiğimiz ressamların her biri hakkında ayrı ayrı malumat vermek, en meşhut tablolarının kopyasını neşr etmek fikrindeyiz. Filhakika bu ressamların namı, şöhreti, hemen dünyanın her köşesinde tanınmıştır. Rubens'in bir tablosunu, "Rafael'in bir eserini "David"in "Napoleon'un Resm-i Tetevvüc"ünü görmek için ta Amerika'dan, Rusya'dan, Hindistan'dan, Çin'den Paris'e, Brüksel'e, Anvers'e gelen seyyah pek çoktur.

İstanbul'da dahi bir resim müzesi tesisi tasavvurunda bulunduğunu gazetelerde okumuştum. Bu müzeyi vücuda getirmek için Avrupa müzelerindeki en meşhur tabloların kopyaları yaptırılacağı rivayet ediliyordu. Yalnız kopyalardan vücuda getirilmiş bir müze pek o kadar hâiz-i ehemmiyet olmamakla beraber bu teşebbüs sırf bir mebde olmak itibarıyla şayan-ı tebrik ve tahsîndir. Lakin kopya ettirilecek tabloların hüsn-ü intihapına ve tabloların mümkün olduğu kadar Osmanlı ressamları tarafından kopya edilmiş olmasına dikkat etmek şarttır. Lehü'l-hamd Avrupa müzelerinde çalışan ressamlarımız var. Eserlerini muallim ressamlara, sanâyi-i nefîse erbabına beğendirebiliyorlar. Hatta bunlardan bir ikisi meşhur tablolardan birkaç büyük kopyalar vücuda getirmeye de muvaffak olmuşlardır. Mesela: Toulouse Müzesi'nde ressam Benjamin Constant'ın *Fatih Sultan Mehmed Hazretlerinin Dersaâdete Duhûllerini* musavvir tablosu genç ressamlarımızdan Ali Sami Bey tarafından büyük bir muvaffakıyetle kopya edilmiş ve Paris sanâyi-i nefîse

mektebi muallimlerinden meşhur ressam Mösyö "Cormon" takdîrâtınada mazhar olmuştur. Louvre Müzesi'nde ressam "Meissonnier"in tablolarından "*Les Ordonnances Neferler Kışla Kapısında*" nam-ı askerî tabloda Osmanlı ressamlarından Selim Bey Meşaka tarafından büyük bir mehâretle kopya edilmiştir. Meissonnier, gayet ince işler bir ressam olduğundan kimse bu zatın tablolarını kopya etmeye cesaret edemezken bir Osmanlı ressamının buna muvaffak oluşu Louvre Müzesi heyetini memnun ve mütehayyir bırakmış ve Selim Bey birçok takdîrâta mazhar olmuştur. Tabii hükümetimiz de bu genç ressamları takdir ve teşvîkten geri durmaz.

Louvre Sarayı 1204'te Kral Philippe Augustus tarafından inşa ettirilmiş; o vakitler saray müstahkem bir kale halindeymiş. 5. Şarl bu kaleyi bir saray haline getirmiş, 1. François 1541'de saraya büsbütün bir şekil verdirmiş bu sarayda ibtidâ Kraliçe Catherine de Médicis, zevci Kral 2. Henry'nin vefatından sonra ikâmete başlamış, 1610'da Ravayyak tarafından katledilen 4. Henry'nin naaşı bu saraya nakledilerek teşhîr edilmiş, 13. Louis bütün zamanını Louvre'da geçirmiş, 13. Louis'den birinci Şarl'a kadar saray gayr-i meskûn kalmış, 14. Louis 1652'de Louvre'a yerleşmiş ve 1658'de sarayın salonlarından birinde vücûda getirilen bir sahnede Moliere "*Nikomer*" hâilesini kralın huzurunda oynamış. 1789 ihtilalinde bu sarayda akademi daireleri, kralın matbaası ve birçok devâir bulunuyordu konvansiyon bunların hepsini oradan çıkartarak sarayı müze haline getirmiştir.

Asıl müzenin tesisi 1. François zamanındadır. 14. Louis zamanında tevsî edilmiş, 18. Louis ve 10. Şarl zamanlarında âsâr-ı atîke müzeleri zenginleşmeye başlamış 1848'den itibaren gittikçe tevessu ve terakkîden hâlî kalmamıştır.

Resimlerimizden biri Louvre'ın manzara-i hâriciyesinden bir kısmını gösteriyor sarayın sağ cihetinde görülen heykel "Gambetta"nındır. Diğer resim sarayda Apollon galerisi denilen bir salonu irâe etmektedir. Bu salon Avrupa saraylarındaki salonların vüsat itibarıyla en mühimlerinden madûddur. 61,50 metre tûlünde, 9,5 metre arzında ve 11 metre irtifâındadır. 4. Henry zamanında yapılmış, 1661'de yanmış ve 14. Louis tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Tavan ve

duvarlardaki resimler en meşhur tablolardır. Bu salonun ortasındaki camekânlarda gayet kıymettar ahcâr ve mücevherat mahfûzdur. Mesela Régent denilen elmas dünyanın en güzel elması, 136 karat geliyor; kıymeti 16 milyon frank tahmin edilmiş bu elması 1717'de nâib-i hükümet Philippe Augustus satın almış, 1792'de elması çalmışlarsa da bir sene sonra bulunmuş. 1796'da İtalya'ya gönderilen ordunun mesarifine muktezî meblağı tedarik için elmas rehine konulmuş, bilahare Napoleon, birinci Konsolosken bu elması kılıncının kabzasına koydurmuş, 10. Şarl da tacına ilave ettirmiş. Bu elmasın yanında bir güzel elmas daha var. Bu da 1792'de çalınmış ve birkaç gün sonra bir evin damında bulunmuş. Bu iki elmastan mâ-adâ Cezair beyinin bir saati, 1. Napoleon tetevvücünde başına giydiği taç, Madam Teyer'in incileri gibi daha birçok kıymettar mücevherat var. Milyonlarla kıymeti olan bu mücevherat etrafında gece gündüz bir bekçi bekliyor. Camekânın etrafınada demir parmaklık çevrilmiş. Louvre müzesinin tetkîk ve tetebbü'una diğer bir makalemizde devam edeceğiz. Bâ-husus sanâyi-i nefise kısmında ressamlığın muhtelif kısımlarını ayrı ayrı tetkîk ederek en meşhur ressamların en makbul ve marûf eserlerini muhterem kārilerimize göstermeye, tanıtmaya çalışacağız.

Paris

Faik Sabri

AVRUPA'DA KADINLARA HAK 6 KADINLARA HUKÛK-I SİYASİYE

[Ertuğruloğlu, S. 27,1911/1326, s.235-243]

Haziran 1904 Berlin

Kadınların hürriyeti kabul edilince erkek kadın çalışmada birbirlerine tâbi olmayacaklardır. Bu hürriyetin ilan ve kabulu kadını cemiyet azalığına kabul etmek demektir. Kadın bir kere cemiyetin hür, müstakil, çalışabilir bir uzvu olunca, bundan sonra cemiyet işlerinde de gözünü açabilecektir. Ve kadının cemiyet işlerine karışması hem kendisinin hem de cemiyetin menâfi'ne muvâfık olacaktır.

Cemiyetin en büyük işi muammâ gibi karışık olan hükümetin idâresi, teftişi ve cemiyet arasında intizâmı muhafazaya vasıta olacak kanûnların tertip ve tanzimidir. Hükümetin idaresine, teftişine, kanûnlarının tanzimine hasıl cemiyet işlerine karışmak insan için hukuk-u siyâsiyedendir.

İnsan hür olsa da ona istediği gibi çalışmak izni verilse de iyi ve serbest çalışabilmek için insana hükümetin idaresine kendi sesini katabilmek onun teftişine kendisinde bir kuvvet görebilmek hakkı da lazımdır. İnsan içinde bulunduğu yaşadışı cemiyetin ahvâlini istediği kalıptan istediği kalıba değiştirebilen kanunların tanziminde bulunmak hakkını haiz olmazsa istediği gibi çalışamaz, yani böyle bir ademde çalışmak hürriyeti eksiktir.

Demek insana çalışma hakkı veren hürriyet, bize bu şahsi haktan sonra bir de siyasi hak vermeye mecburdur. Avrupa'da bir asırdan fazla bir zamandan beridir milletlerin bu hakkı cemiyetin bir kısmı yani erkekler için tasdik edilmektedir.

Halk artık kendisi hâkim; kral yalnız krallığını ediyor. Şimdi hâkim millettir, bunun gibi millet bizzat kendi hükümetini intihap ediyor; kendisine lüzûmu olan kanunları kendi yapıyor, kendi kendini idare ediyor. Tek bir ses artık milletin rahatını bozamıyor, bir zamanda olduğu gibi, hükümdarlar cemiyet için toplanan paraları çalamıyorlar. Çünkü şimdi millet herkes ile beraber onlarında sözlerini, yürüyüşlerini, düşünüşlerini bile şart altına koyuyor; hem herkese hürriyetini veriyor ve bunu koruyor ve hem de onun bile diğerinin hakkına geçmemesi için dikkat ediyor.

Hükümetini seçmek, hükümetin idaresine, teftişine bakmak ve kanunların tanzîmine lazım heyeti intihâp eylemek haklarını bugün yalnız erkekler hâizdirler. Hâlbuki erkeklerin hükümeti kadınlarında hükümetidir. Erkekler yaşlı başlı bir erkeği neden hukûk-ı siyasiyesinden mahrum edemiyorlar? Çünkü bu haktan mahrum olan kimse tam hür sayılamaz, kendinin hâkimi addolunamaz. Böyle bir adam istediği gibi çalışabilmek kabiliyetinide hâiz değildir.

Eğer hukûk-ı siyasiyeye malik olmak için düşünür, hisseder olmak lazımsa bu kabiliyet erkekte olduğu derecede kadında da var. Zamanımızda bazı memleketlerde siyah ırklara da hukûk-ı siyasiye verilmiştir. Siyah adamlar akılca, fikirce beyaz adamlardan aşağıdadır deniliyor. Bu farktan mâ-adâ bir de renk farkı var. Ama bu farklara bakılmayarak nihayet siyah derili erkekler de hukûk-ı siyasiyelerini kazanıyorlar. Çünkü hukûk-ı siyasiyeden mahrumiyetleri, beyaz erkeklerde olduğu gibi çalışmalarına zekâ ve kabiliyetlerini yükseltmeye mâni görülüyor. Kara adamaların şahsi hürriyetleri hukûk-ı siyasiyeye de nail olmalarını istiyor. Beyaz erkekler buna hak veriyorlar; hakikaten bir erkek hükümet işlerine karışamazsa kendisini idare edecek kanunların tanzîminde bulunabilmek hakkından bilâ-sebeb mahrum olursa bu son derecede bir mahrumiyettir diyorlar. Acaba beyaz kadınlar, Avrupa'nın göbeğinde olan, erkekler derecesinde tahsil gören ve hele görebilen kadınlar bu siyah erkekler kadar akılca, fikirce beyazlara yakın değil midirler, insanlık lezzetinden hak alabilmek için bu kadınları bunlardan aşağı tutmaya ne sebepler var?

Kadınlara hukûk-ı siyasiye verilmesinden bahseden bir kimseye Schopenhauer böyle cevap vermiş:

"Eğer kadınların kendisinde bir noksanlık olduğunu kabul etmesem bile diyeceğim ki tabiat ezelden beri bir kere kadınlara adaletsizlik etmiş onları erkeklere esir gibi yaratmış, eğer yaratılışta kadınlar erkeklerden daha zayıf olmadı iseler bile tabiat sonradan, erkeğe daima kuvvet vermiş, kadındanda daima kuvvetini almış, kadın bedelen, beyinsiz bir oyuncaktır. Beyninin küçüklüğüne bakınız, onu insan gibi saymamak lazım gelecek. Yaptığı mülahazasızlıklara dikkat ediniz. Onu insan saysanız da nihayet bir çocuk saymaya mecbur olacaksınız. İstenilen kadın haklarına gelince, tabiat onu menediyor. Kadın bir kere nasıl olursa olsun, erkek haline gelmelidir. Hak da o zaman gelecektir. Tabiat kadını o hale getirmeyecektir. Demek kadınlara erkekler gibi hak vermekte lazım olmayacaktır".

Kadınlar için bu zehir gibi sözler görünüşte olduğu kadar kuvvetli değildir. Zaten Schopenhauer, kendisi de tasdik ediyor. Tabiat nasıl ise bir kere adaletsizlik

etmiş, diyor. Biz ilave edeceğiz, belki tabiat Schopenhauer dediği gibi – Bir kere adaletsizlik etmiş, ama insanlar, erkekler tabiattan sonra bu adaletsizliği tekrar etmişlerdir. Ve her gün de bu adaletsizliği tekrar etmektedirler. Bir kere insanların adaletsizliklerini kaldıralım. Kadınlar, hürriyetlerini bulsunlar, çalışmada, cemiyetin her türlü işlerinde onlar da kabiliyetlerini göstersinler. Ondan sonra, tabiatın hakikaten adaletsizlik edip etmediğini anlarız. İşte o zaman tabiatın kadınları erkeklere esir yaratıp yaratmadığı meydana çıkar.

Schopenhauer kadar kadın düşmanı bulmak mümkün değil ise de bu adamın zehirleri de o kadar tesirli değil, Schopenhauer suni olarak kadınları aşağıya indirmeye savaşmış ve hakikaten onların bazı noksanlarını gösterebilmişse de kadınlarda yükselebilecek bir kabiliyet olmadığını ispat edememiştir. Avrupa'da bir asır evvel çıkan kondorselerden sonra, İngiltere'de Stuart Mill, Amerika'da Lucretia Mott, daha sonraları [Makalonan], Morgan, kadınlara müsâvât hakkı verilmek lazım olduğunu gayet güzel ispat edebilmişler ise de bu büyük adamların nasihatleri, nihayet yalnız Amerika'da netice verebilmiş ve biraz İngiltere'ye de tesir etmiş ve Avrupa'nın İngiliz âlemi fikrini de döndürmüştür kadınlara, sonra erkeklerin daha sonra da cemiyetin kendisine faydalı olan bu fikirler milyonlarca bâtıl fikirleri göğsünde tutan eski Avrupa toprakları içine girememiş, tek tük nüfûz etti ise de insanların içine işlememiştir.

Bundan bir asır evvel Kondorse yazıyor: "Kadınlar erkekler gibi hisseder, ahlaki fikirlerini anlar ve bu fikirleri takdir eyleyebilirler. Bu sebepten kadınlar da erkekler gibi intihâp etmek ve intihâp edilmek hakkına layıktırlar. Kadınların gebelikleri, geçici rahatsızları haklarından mahrum olmaya sebep olamaz. Erkekte de bütün kışlar devam eden hastalıklar eksik değildir; kolayca nezleye tutularak hasta olan erkekler bu sebepten hiçbir hak kaybetmezler. Kadınlar ilmen erkekler kadar îcâdâtta bulunmamışlardır. Bu doğrudur yalnız, hak sahibi olmak için daha taşır adam olmak lazım değildir. Kadına hukûk-ı siyasiye verilince bu hak onu, ev işlerinden ayırmaz. Çünkü kadın evinin işlerine bakmalıdır, hukûk-ı siyasiye sahibi olan kadın bu sebeple işini gücünü bırakmaya borçludur diyorlar. Bu doğru olamaz. Çünkü çiftçiye hak verilmek ile sabanı üzerinde kaldırılmıyor. Bu halde kadında ev

işinden yine geri kalmaz".

Bonapart, yeryüzünden kadın tasvirini kaldırmaya çalışıyor gibi görünüyor. Onun devrinde ne ameliyât kalıyor ne de nazariyât yarım asır sonra Jules Simonlar halâ bir hayalin esiri gibi, söz söylemeden korkuyorlar. Fransa kadınlara hukûk-ı siyasiye verebilmek için en ümitsiz bir memleket halini alıyor. İngiltere ve bâ-husus Amerika kadınları ancak 1882 tarihlerinde bin imza ile birinci defa olarak kendilerine parlamentodan müsâvât-ı hukûk istiyorlar. Hatta burada bile kadınlar daha ziyade hukûk-ı medeniyeye ehemmiyet vererek, hukûk-ı siyasiyeye o derece ihtiyâcları olmadığını göstermek istiyorlar. Kadınların bu talepleri şu ifadelerle izah edilerek mecliste okunuluyor:

"Stuart Mill başta olduğu halde hekim, ekonomist. Hukûk şinas birçok büyükâdemlerin müdâfa'a ettikleri "kadınlara müsâvât-ı hak" iddialarına karşı, bunların tamamen asılsız olduklarını isbata kalkışmak biraz terbiyesizlik olur. Yalnız bu fikirlerin henüz bugün dahi kabul edilecek derecede olgun olmadıklarıda meydandadır. Halk heyet kanunlarında, mezlislerinde kadınları erkekler gibi görmeğe henüz alışmamıştır. Sonra yabancı, yeni unsurun meclislerde neler çıkaracakları ve cemiyet meselelerinden mâ-adâ daha ne gibi meseleleride meydana atacakları belli değildir. Denilebilir ki kadınlar cemiyetin içtimai ve siyasi meseleleri ile uğraşacak hal ve terbiyeye henüz varamamışlardır. Hele bugüne kadar siyaset işlerine karışan Fransa kadınlarında erkekler gibi olgunluk. Metanet, keskin düşüncelilik görülmüyor". Meclis komisyonunun bu mütâla'asını doğru bulduğu için, elbette kadınlara hak isteyen bu arzuhali çürüttü. Zaten Fransa'dan kadın için daha ziyade ümit etmek mümkün değildir. Komisyonun düşüncelerinide ayrıca tenkîde hacet yok.

Parlamento usûlü ile idare edilen memleketlerden Almanya, Avusturya, İtalya, İspanya, İsveç, Danimarka, Belçika, Hollanda'da kadına intihap hakkı için henüz ümit yoktur. Bunlardan bazılarında, hele İsveç, Hollanda'da kadınlara biraz tahsil ve terbiye meselelerinde ve biraz meclis idarelerinde hukûk-ı siyasiye veriliyor. Almanya'da asıl heyet-i kanuniyeleri intihap etmek ve bunlara

İntihap edilmek sözleri kadınlar içinde bile derin kök peyda edememiştir. İnsanın şahsına riâyet hissi en ziyade İngiltere'de. Anglosakson unsurunda terakkî ettiği buradada belli oluyor. İngiltere Avrupa'da kadınlara en ziyade hukûk-ı siyasiye veren ve kadınlar için intihap etmek ve edilmek haklarını kabule hazırlanan bir memlekettir.

Fransa'da hala bu gün intihap, kadın hakkından bahsedilince diyorlar ki "Kadınlar hukuk-u siyasiye iddialarından vazgeçmelidirler. Kadınlar için bundan evvel alınacak hukûk-ı medeniyede müsâvât vardır. Bir kere kadınlar kanun-u medeni önünde erkekler ile müsâvi olsunlar ondan sonrada, daha ileriye getmeğe lüzûm görerek, hukuk-u siyasiye isteye bilsinler". Hâlbuki hukuk-u medeniyeyi almak daha kolay görülse ve erkeklerin nihayet burada kadın iddialarına karşı inat etmeyecekleri zann olunsa, hukûk-ı medeniyede müsâvât istemek bir taraftan hukûk-ı siyasiyede müsâvât istemeğe mâni değildir. Hatta hukûk-ı siyasiyede müsâvâtı kadınlar daha ziyade ve daha evvel istemelidirlerki, heyet-i kanuniyeler intihapına başlayınca, kendi haklarında manasız maddeler ile dolu olan hukûk-ı medeniye kanunlarınıda kolay kolay değiştirebilsinler. Kadın intihap etmek hakkını kazanmadıkça ve kitabları içine gömülen, garip garip düşüncelere, ihtirâslara, babadan kalma âdetlere esir ve mağlub olan senatörlere, parlamento âzâlarına nihayet tesirleri olamadıkça, bu hakları ile hukuk-u medeniye müsâvâtsızlıklarınıda değiştirmek mümkün olamaz. Şimdiye kadar Fransa parlamentosu ile beraber Alman, Belçika, İsveç, Danimarka parlamentolarına kadınların hukûk-ı medeniyelerini tevsî' lüzûmu hakkında ne kadar projeler, arzlar verilmiştir? Kadın çalışması, hürriyeti ve kadın çalışmasının tanzîmi hakkında nezâretler tarafından birçok kanun lâyihaları teklif olunmuştur. Bunlar, kadında intihap etmek hakkı olmadığı sebebiyle, kadın hışmından korkmaya lüzûm görmeyen parlamentolar tarafından –hafif ve şiddetli istihzâlarla– reddolunmuştur.

İngiliz ırkı bile, bu kadar zamandan beri çalıştıkları halde, kadının hukûk-ı siyasisini bütün manası ile kabul edemediler. İngilizlerin kadına hukuk-u siyasiye vermek istemeleri tarihi faidesiz değildir. 1844 tarihinde Richard Cobden, kadınların istediği hakta müsâvât demek olduğunu îzâh ediyordu. 1851 senesinde [Kont D.

Carlyle] kamaraya kadınların intihâp haklarına dair bir arz veriyor. Yine bu zamanda Stuart Mill kadınları müdafaaya başlıyordu. Bu ekonomist, filozof 1866 senesinde parlamentoya bin beş yüz kadın imzalı bir arzuhal yolluyordu. Bu imzalar en büyük ailelerin, en tanınmış kadınlarındı. İngiliz kadınları bununla kendilerine intihap hakkı istiyorlardı.

1867 senesinde mebuslar kamarasında intihap kanununun kadınlara muvafak surette tadili için müzâkerâta başlanıldığı vakit, kamarada hazır olan Stuart Mill diyordu: "İngiliz kanun-ı esasiyesinde anlaşılmaz bir kaide-i istisnaiyye vardır. Bu, kadınlar hakkındadır. Kadınlar, her türlü hukuktan faydalanmak için şart konulan her türlü yönleri çıkıyorlar, kanunun istediği fazifeleri görüyorlar; bundan sonra yine haktan mahrum oluyorlar. Bu neden? Kadınlar, erkekler gibi vergi vermeye borçlu tutuluyorlar, cemiyetin yüklerine erkekler gibi iştirak ediyorlar çünkü bir ailenin reyisidirler. Yahut bir sanatları vardır. Bir ticaret ile uğraşmaktadırlar. Sonra o kadınlar oğullarımızı terbiye ediyorlar, kadınların çoğu intihap hakkına malik olan erkeklerden pek ziyade akıllıdırlar, bilgiçtirler. -cemiyete vergi veren intihap hakkına malikti- kaidesini ne için kadının zararına, burada dinlemiyorlar? Bu bir adaletsizliktir. Ve bu adaletsiliğin sebebi de hafif düşünmektir, kadınların intihap etmeleri insana garip geliyor. Fakat bugün garip gelen şey yarın tabii gelir. Bir şey garip geldiği için adaletsizlik edilemez. Yenilik, tebeddül dünyanın birinci tabii kanunudur." Stuart Mill tarafını 82 kişi aksini de 196 kişi tutmuştu. Meşhur Disraeli, Forest, Bright ve daha birçok ma'rûf adamlar kadınların tarafındaydı. Teklif reddolundu.

1869 senesinde parlamento şimdi, parlamento intihap hakkı için değil, belediyelere intihap hakkı için bir projeyi müzakereye başlamıştı. Bright tarafından olan bu teklif kabul edildi. Lakin sonra, evli olan kadınların intihapı belediye intihabıı hakkına malik olmaları tahdîd olundu.

1870 senesinde Jacob Bright, yüz otuz bin kadın imzasını hâvi bir arz ile parlamentodan –bütün manası ile– kadına intihap hakkını istediler. Muvaffakıyet ile neticelenmeyen bu birinci büyük tecrübeden sonra, müracaatlar tekrar eyledi. Aynı

sene içinde kadınlar yeni tesis edilen maârif meclislerine kabul olundular.

1873, 1875, 1876 senelerinde heyet-i kanuniye intihapına kadınlar için hak vermek iddiaları yine tekrar edildi ve şiddetli hücumlar ve büyük gürültüler ile parlamentoya müracaat olundu. Kadınlar hala parlamentoda ekseriyet kazanamıyorlar; eski fikirli, yenilikten korkan kimseler otuz kırk kişi kadar fazla çıkıyorlardı.

Stuart Mill 1873 senelerinde ölüyor. Ama kadınların müdâfaacıları arttıkça artıyor. 1878, 1879, 1883 senelerinde, Leonard Kurt, Jacob Bright taraflarından kadınlara yine hukûk-ı siyasiye isteniliyor; parlamentoya daha kuvvetli, daha şiddetli tekliflerde bulunuyorlar. Amma hala ekseriyet kadınlara hak vermeyi kabul etmeyenlerde… yalnız 1883 müzakeresinde ekseriyet 16 kişi fazladır.

1884 senesinde parlamentoda [Vodal] gibi kuvvetli, nüfuslu kimseler tarafından tutulan kadınlara intihabât-ı umûmiyede hak teklifi Gladstone ile beraber eski fikirli bütün muhafazakârlar tarafından reddedildi. Gladstone "Kadının hak sahibi olması, meziyetini kendisi önünde ve cemiyet önünde arttırması sevimli bir şey ise de bu hak bana garip geliyor. Kadın bizim işlerimize karışmasa daha iyi olur." diyordu. Nihayet 1886 senesinde, mebuslar meclisi reis-i sânîsinin teklifi ile kadınların umûmî intihaplara hakk-ı müzâkerâtına girişildi ve ekseriyet ile kadınlarda erkekler derecesinde hukukunu kabul etti. Fakat lâyiha hususu tetkîkâta havale edildi bu sırada ise meclis dağıldı. Teklif-i kanûn olamadı.

Yeni intihaplar kadın taraftarı olanları azaltmamış, ziyadeleştirmişti. Şimdi kontluk meclis teşkilatı ile uğraşılıyordu. Kadınların vilayet idare meclisleri hükmünde olan bu kontluk meclislerine intihap hakkı meclisce tasdik edildi; hatta bazı kadınlar meclis âzâlığına namzet olarak meydana atıldılar. Londra şehrinde kadınlardan [Leydi Sand Horest] ve [Miss Gobden] intihabı kazandılar. Mahkeme-i temyizin kararıyla hükümet bu intihapları feshetti. Ve bu iki kadının âzâlığını kabul etmedi. [Lord Mat] kadınların vilayet-i mahallî meclislerine intihap edilmelerini lortlar kamarasına teklif etti ise de 85 fazla rey ile bu teklifi reddolundu. 1892

senesinde Ms. Balfour, intihapâtında evli olmayan kadınlara verilen hakkın evli olanlarada teşmil edilmesini parlamentoda kabul ettirmeğe çalıştı isede, Gladstone kendisine galebe etti.

İki sene sonra 1894 senesinde, nahiyelerde belediye teşkilatı hakkında yeni bir kanun tanzîm ve müzâkere edildiği zaman, parlamento âzâsından [Maklaren] kadınlar için, evli olup olmadıklarına bakılmayarak, bu meclislere erkekler ile müsavi derece intihap hakkını istedi. Bu hususta ekseriyet hâsıl oldu ve bu karar hükümetçe tasdik edildi. Hatta [Maklaren]'in teklifi kabul olunduktan sonra, hükümet daha ileriyede gitti: mahallî idaresine ait olan bu meselede kadınların yalnız nahiye meclislerine değil karye meclislerine, distrik, kontluk meclislerinede, mekteb teftîşi dairelerinede, kanunlarca gösterilen şartları hâiz oldukça, muayyen bir vergi verdikçe cins tefrîk edilmeyerek ve evli olup olmadıklarına bakılmayarak, erkeklere müsavi surette intihapa girebilmelerine ve bu haktan istifâde etmelerine müsaade gösterdi.

BEYAZ VE ESMER

M. RAUF BEY'E

Mademki tabiat, renklerin felsefe-i serâbıyla, bir Avrupalıya necm-i âlûd Afrika'yı sevdirmeyecek kadar münâ'at-i televvün gösteriyor; mademki medeniyet hala bî-ben, parçalayan, açlığı soğuk ile tedavi eden fecâat-i hâkîsiyle müebbed hıçkırıkların vâlidedir; asr-ı hâzır-ı asabî ve muzlim neslini teselli ve tenmiye edecek kadar Rahîm olmalı, krizantem esmere yabancı kalan bu siyah firaklı müstehâsât-ı garipeye beyâbân'lardan diken mevâlar yapmalı, sanat ve dehâyete ihânet eyleyen o talab tehzîl'in dâsitân-ı ihtirâsını tarih, sade bu âbde-i intikâd yaşamalıdır.

Fakat ah mademki ezmine-i dühûr-u ihtisâsât-ı ictimaiye ve siyasiyesi hakk-ı kuvvet, faziletî riyâ, vicdânî bir altun burgu ile delen isli, yanardöner bir temaşa önünde hala eski esaretini ağlıyor; hayat bir duman, ümit gibi, emel gibi yosunlu, bî-tâb-i tenessüm. A'mâ bir uykudan ve bu günkü nobrana intiharları, sair mukadderâtıyla kırmızı kartal pençesinde inleyen mazlum, kadîd bir gölgeden ve biz de oh, bir heyuladan başka bir şey değiliz…

Leyâl-i hilkatte enanek mağrur kalbini temsil ve intâka yapılan müstebid, fırtınalı bir heyula…

10 Ağustos 326

İlyas Macid

Şüphe yok, kadınların istedikleri hukûk-ı siyasiye, heyet-i kanûniyelere intihap hakkı daha çok uzak… Ama ne ise bu küçük adımlarda kadınlara az hak vermiyor. Nahiye, kontluk, belediye meclislerine intihap hakkını hâiz kadınların sayısını az ziyadeleştirmiyordu. Eski kanun ile yalnız evli olmayan kadınlar intihap hakkına malik iken belediye meclislerine 298,126 kontluk meclislerine 502,199 kadın bu hakka sahip idi. Şimdi evli olanlarda buraya gireceğinden intihap edecek kadınların sayısı birkaç kere artacaktır.

Asıl intihapât-ı umûmiyeye gelince, 1896 senesinde meb'ûslar meclisine verilmek üzere 257,000 imzalı bir arz tertîb edildi. Bunda bütün İngiltere kadın mektebleri muallimelerinin, kadın doktorların, edebiyat ve sanayi ile uğraşan kadınların imzası vardı. Nihayet 1897 senesinde mebusların meclisi parlamento intihabında kadınlara hak veren bir kanûn lâyihasını kendiliğinden kabul etti. Ekseriyet 71 rey fazlayla kazanıldı. Bu kanunu kabul edenler içinde her fırkadan adam bulmak mümkündür. Sir Vilyam Harkort, Hanri Labuşer bu gibi kararı kabul etmediler. Ve şiddetli itirâzlarda bulundular. O zaman birinci hazine nâzırı olan Ms. Balfour'un kadınların hakkı taraftarı olması, kararın lortlar kamarasından kolayca geçmesine izin veriyordu. Fakat ümitler neticelenmedi. Hatta 1900 senesinde mesele tekrar meydana çıkarıldı isede henüz daha bir netice elde edilemedi.

Görüldüğü gibi İngiltere için ümitler pek ziyade; adeta burada kadınların intihap hakkı kadınların meselesi kâideten halledilmiş sayılabilir. Her taraftan kabulü için evvela zaman ve sonra kadın taraftarı olanların mütemâdî ve ateşli gayreti kesilmemek ister.

Ertuğruloğlu

KÜÇÜK HİKÂYE
KADIN HİLESİ

[Cemil Süleyman, S.27, 1911/1326, s.244-252]

Refik Halid'e

Aralarında daima aşk ve sadakate dair mübâhase cereyan ederken, kocası, onu temin eder:

-Emin ol ki sen öldükten sonra, bir diğeriyle evlenmem, derdi.

Ve bunu, ahitler, yeminler takip eder; ufak bir münakaşadan sonra, genç kadın bütün bu vaadlere, peymanlara inanmış görünürdü. Fakat bu zihnini o kadar işgal ediyordu ki nihayet bu akşam, ona bir hile yapmayı kararlaştırdıktan sonra, komşudan eve avdet ettiği zaman, ona uzun bir mektup yazdı. Kocası, muvakkat bir memuriyetle Beyrut'ta bulunuyordu. Şimdi bu mektubu alacak, kendisinin on günden

beri tifodan hasta yattığını haber alır almaz, hemen avdet edecekti. O zaman…

Bunu tasavvur ettikçe sevincinden çıldırıyor; bir çocuk gibi ellerini birbirine çarparak:

- Ne tuhaf, diyordu. O zaman, ben ölmüş bulunacağım!

Bundan bütün mahalle halkı haberdardı.

Herkes neticeyi sabırsızlıkla bekliyor; komşular arasında yalnız bu vaka mevzûbahis ediliyordu. Artık tamamıyla emindi…

Naim Bey, bir akşamüstü, kevkeb-i şarkta otururken, postacı ona bir mektup vermişti. Zarfın üzerini okur okumaz karısından olduğunu anladı; kalbinde bir heyecanla zarfı açtı. Biraz acele yazılmış bir kadın yazısıyla birbirine karışmış kelimeleri okuyabilmek için biraz güçlük çekiyor; nihayete yaklaştıkça gözlerini bir duman bürüyordu. Demek karısı hastaydı? Onu ilk vasıtayla İstanbul'a çağırıyor:

- Geldiğin zaman belki de o kadar sevdiğin Behice'ni göremeyeceksin, diyordu. Bu cümleyi okurken gözleri doldu. Dünya başının üzerinde sallanıyor gibiydi. Karısının, ehemmiyetsiz bir hastalık için kendisini bu derece merakta bırakmayacağını bilirdi. Ve belki de şu dakikada artık yaşamıyordu. Oh ya Rabbi, bu felakete nsıl tahammül edecek? Senelerden beri birlikte yaşanmış mesut bir hayat-ı refâkatin, bugün birdenbire, onu meşûm bir musibetle karşılayan şu netice-i mukadderesi karşısında metanetini nasıl muhafaza edebilecekti?

Bunu düşündükçe zihnine fenalıklar geliyor:

- Hayır, diyordu. Artık yaşamam… O, ölürse mutlaka intihar ederim.

Orada daha ziyade durmadı; hemen bir arabaya atlayarak, vali beyi görmeye gitti. İki gün sonra *Mesajri* vardı…

Dört gün devam eden yolculuk, elîm buhrân-ı saatlerinin ye's ve heyecanıyla bir hayat-ı cehennemi olmuştu. Vapur hareket ettikten sonra, her dakika

onu bir felakete doğru sürükleyip götüren bir korku ile kalbinde bir an evvel oraya vâsıl olmak için bütün iradelerini altüst eden garip bir isticâl hissediyor; İstanbul'a yaklaştıkça bu endişe ziyadeleşiyordu.

Rıhtıma yanaştıkları zaman, saat on biri geçiyordu. Köprüde ilk tesadüf ettiği arabaya atlayarak:

Vefa… Dedi.

Kalbi çarpıyor; Fincancılar yokuşunu tırmandıktan sonra, kaldırımlar üzerine süratle yuvarlanan arabanın sarsıntıları, beynine bir ağırlık veriyordu. Şehzadebaşını geçti; Vefa'ya geden caddeyi döndüğü zaman heyeecanından boğuluyordu!

Evin önünde arabanın camını vurdu, süratle kapıyı açarak atladı. Arabacının ücretini verirken eli titriyordu. Kapının çıngırağını çekti. Hiçbir ses yoktu. Bu esnada birkaç pencerenin camı kalkarak, iki pencere arasında teâti olunan bir fısıltının seri dalgaları geçti. Kafeslerin arkasında hareket eden başların gölgeleri fark ediliyor; karşı pencereden zabt olunmuş bir kahkahanın fıkırtıları işletiliyordu. Naim Bey, teessürleriyle istihzâ ediyor gibi gelen bu hoppalıktan sıkılarak, kendi kendine söyleniyordu:

-Terbiyesizler…

Karşıda mümeyyiz Sabri Efendi'nin şımarık bir kızı vardı ki hep böyle gelip geçenlerle eğlenirdi. Lakin niçin kapı açılmıyordu? Buna biraz hiddet etmekle beraber, karısının bir yere gitmiş olması ihtimaliyle kalbinde azim bir teselliyet duyuyordu. Hatta işte hasta bile değildi. Çıngırağı bir kere daha çekti aradan uzun bir dakika geçtikten sonra, yukarıdan bir ses:

- Kim o? Dedi.

Fakat bu, karısının sesi değildi. Kapı açıldığı zaman, karşısında, tanımadığı bir sima görünce hayret etti. Yoksa yanlış mı gelmişti? Kapının numarasına dikkat etti. Kendi eviydi. İhtiyar kadın sordu:

- Siz beyefendi misiniz?

Hayretle kadının yüzüne bakarak cevap verdi:

- Evet!

- Gel evladım gel.

Sonra derin bir ah çekerek ilave etti:

- Ah kara ne kara günlere yetiştik. Keşke hiç gelmeyeydik… Bugün tam iki gün, iki gece oluyor ki hanımın kara topraklarda yatıyor. Ah bir kerecik beyimin güzel cemalini görmeden öleceğim dediydi; sen ne dedin de karıcığını eller elinde bıraktın da gittin? Hiç olmazsa tosun gibi erkeğinin kucağında ölürdü de gözü açık getmezdi…

Naim Bey, başının üzerine birer kurşun sıkletiyle dökülen bu kelimeler altında eziliyor; dinlediklerini işitemeyerek, öylece mebhût, duruyordu. Nihayet daha ziyade tahammül edemedi:

- Sus valide, dedi. Artık yeter… Ve başını ellerinin arasına alarak, göğsü sarsıla sarsıla ağlamağa başladı. İhtiyar kadın, onu biraz teskîn etmek isteyerek:

- Sen benim kusuruma bakma, evladım, diyordu. Ben kahrımdan ne söylediğimi biliyor muyum ki?

- Sonra ellerini dizine vurarak devam ediyordu:

- Ah a dostlar, pek de civandı; bir kaşı, bir gözü vardı ki değme güzelim de bulunmaz…Ya onun terbiyesi... Ya onun yosmalığı...

Naim Bey, artık dinlemiyor; teessüründen bayılacak bir hale gelerek, merdivenleri çıkarken gittikçe taşan bir tuğyân-ı isyanla hınçıkra hınçıkra ağlıyordu.

Önce komşular, etrafını alarak, onu telsiye etmek istediler. O, başını sallayarak:

- Hayır, hayır… diyordu. Artık yaşamak istemem…

Ve medîd bir bekâ-yi ye'sle ağlıyor; daima ağlıyordu…

Fakat günler geçtikçe, bu buhranlar yavaş yavaş zâil oluyor; bu ye's ve tuğyân yerine bir ölünün hâtırât-ı muazzezesine ait tatlı bir hüznün bakıyye-i tehassüsâtı kâim oluyordu. Ona her şey karısını hatırlatıyor; evin içinde ona ait bir şey, gözünün önünde, bütün bir hayat-ı mesude-i refâkatin silsile-i vekâyisini ihyâ ediyordu. Ah ya Rabbi onu ne kadar severdi!... Fakat işte ölümün pençe-i hasûdu, ona bu kadarcık saadeti çok görmüş; o kadar sevdiği haremini -Behice'sini- elinden

almıştı. Şimdi böyle kendi kendine, yalnız geçen gecelerini, onun hülyâ-yi hâtırâtıyla doldurmaya çalışıyor; fakat bir kere kaybolan bu hayalin yerinde, kimsesizliğinin siyah boşlukları açılıyordu. Evvelce burada, bu mesut aile bu hanımın hevâ-yi sükûnunda, ona hitap eden bir ses, latif ihtizâzlarıyla kalbinde bir lerziş-i saadet uyandıran bir kadın sesi vardı. Şimdi akşamları geliyor; derağuşlar bile, nüvazişleriyle ruhunun elemlerini uyutacak bir sine-i muhabbet ümit ederken, bütün elemlerini, arzularını bir hevâ-yi bâridle karşılayan bu tenha evin sükûn-u mâtemisi içinde, kendisi birdenbire yalnız bulmaktan titriyordu…

Günden güne bu, onda bir merak şeklini almıştı. Gece geç vakte kadar kendi kendine oturmaktan sıkılıyor; yalnızlık, ona, soğuk bir mezarın tüyleri ürperten haşyetlerini veriyordu. Bazen bunu düşünürken:

-Ah ne olurdu, Behice sağ olsaydı, derdi.

Fakat bir kere giden bir daha geriye gelir miydi?... İşte şimdi öleli tam bir ay oluyordu. Hatta belki kemikleri bile çürümeye başlamıştı. Demek o, hep böyle yalnız, hayatın bütün ezvâk ve huzûzâtından mahrûm, ebedi bir sükûn ve inzivâ içinde yaşayacak; ömrünü kimsesizliğinin acılarından alınmış teessürlerle mağmûm ve mükedder geçirecekti… Oh evet, hep böyle… Ebediyen böyle…

Zaten başka çare var mıydı? İşte kaç günden beri ona evlenmeyi teklif edenler bile vardı. Hatta geçen gün imam efendi, ona bir kadından bahsetmişti. Evinde bir sene evvel kocası ölmüş; altı aylık gelinken genç yaşında dul kalmıştı. Şöyle güzel, böyle marifetli deniyordu. Fakat Behice'nin üzerine…

Oh, bu kâbil değildi. Hiçbir zaman onun hayalinin yerinde bir diğer kadının siması yaşamayacak; bir zaman onun muhabbetiyle çarpan kalbine, yabancı bir kadının aşkı nüfûz edemeyecekti. Gözünün önünde henüz Behice'nin hayal-i matemi dolaşırken bir diğerine rabt-ı kalb etmek… Oh bu mümkün değildi. Bazen bunu kendi kendine düşünürken hatta zihnine bu ihtimalin vurûd etmiş olmasını, ona karşı bir hıyanet gibi telakki eder; uzun bir mücadele-i hissiyeden sonra:

- Mümkün değil… derdi. Asla!

Fakat bir gün, ani bir karar karşısında, birden, bu mücadelâtın sükût ettiğini gördüğü zaman, kendisi de hayret etmişti. O gün imam efendi, ona, bu kadının mezâyâsından bahsederken:

- Elinde böyle bir fırsat varken niçin reddediyorsun, demişti. Hem ölenle ölünür mü? Bak, henüz gençsin; aslan gibi bir erkeksin; çoluğun çocuğun yok; şu iki günlük dünyada ömrünü matemle mi geçireceksin? Allah bakidekilere ömür versin. Nene lazım, al karıyı keyfine bak!

Sonra uzun bir vaaz ve nasihat vermişti. Zaten islamiyette matem haramdı. Bu hususta bir gün fevt etmek, bir saadetten mahrum olmak demekti. İmam bunları anlatırken gülüyor; bir an helalleşir gibi:

- Artık kararlaştı, değil mi? diyordu. Bu pazartesi nikâhları kıyıyoruz, olur biter…

Naim Bey sükût ediyordu. İmam efendi ayrılırken bu bahse ilave edilecek mühim bir ciheti hatırlayarak:

- Sakın zerde pilavı unutma… diyordu.

Ev, madem beni görmeye gelenlerle doluydu. Kapıdan girerken birisi bastonunu alıyor; bir diğeri yol gösteriyor; merdivenin başına biriken kadınlar, birbirlerine bir şeyler fısıldaşarak gülüşüyorlardı. Naim Bey, bütün bu bir mahalle kadınlarının tecessüskâr nazarları altında mahcubiyetinden terleyerek, geçecek bir yol arıyor; odaya yaklaştıkça kalbinde garip bir heyecan duyuyordu. Bu ikinci haremi için diğerinden güzel demişlerdi. Acaba hakikaten güzel miydi?

Oda kapısından içeri girdiği zaman, birdenbire teşhis edemedi. Oda biraz loş, lambanın koyu yeşil abajurundan dökülen ziya, burasını, eski bir mabedin reng-i zulmetiyle doldurmuştu. Dışarıda herkes, birbirlerine bir şey anlatarak gülüşüyorlar; kapının aralığından, gelin ile damat beyi tecessüs eden başların gölgeleri fark ediliyordu. Naim Bey, odanın ortasına kadar, ilerleyerek, yüzünde kalın bir peçe ile siyahlar giymiş bir kadına:

-Sefa geldiniz, efendim.

Dedikten sonra, hemen oraya serpiliverilmiş bir seccadenin önünde namaza durdu. Gelin hanım bir gölge gibi ayakta duruyor; Naim Bey, gözünün firari, bir hatt-ı nikâhıyla, biraz sonra tamamıyla kendisinin olacak olan bu güzel kadının zarafet-i endamını tetkik ediyordu. İnce beli, biraz dolgun kalçalarıyla güzel bir vücuda mâlik olduğu anlaşılıyordu. Siyah elbisesi üzerinde birbirlerini kucaklayan küçük beyaz elleri, latif bir inhinâ ile geniş omuzlarına müntehî olan biraz kabarıkça göğsü, ona tatlı bir ümidin hazz-ı hülyasını veriyor; böylece uzun istiğrâk dakikaları geçerek, ilk rekâtı bitirmek mümkün olmuyordu. Zihnini işgal eden yalnız bir şey vardı niçin siyahlar giymişti? Sonra bir sene evvel kocasının vefat ettiğini hatrlayarak:

- Belki onun için… dedi.

Fakat şimdi buna ne lüzum vardı? Bir diğerine nikahlandıktan sonra, hala ötekinin matemini tutmak, münasebetsizlik değimliydi? Eğer bu hep böyle devam edecekse, hala bir diğerine merbât olan bir kadınla yaşayamazdı. Bunu kendisine söyleyecek; ileride vuku melhûz olan ihtilâfâtın önünü alacaktı. Şimdi yavaş yavaş zihninde bir şüphe uyanıyor; kendi kendine:

- Acaba hala onu seviyor mu? diyordu.

Oh, eğer böyleyse?

Namazı bitirdikten sonra, ona doğru ileriledi; kanepenin üzerinde bir yer göstererek:

- Buyurunuz; oturunuz, dedi.

Genç kadın, ufak bir tereddütten sonra, elinin latif bir çâlâkî-i hareketiyle eteklerini toplayarak, kanepenin ucuna ilişti. Naim Bey, tavırlarının en gözden kaçabilen inceliklerine kadar onu tetkik ediyor; bütün harekâtında, Behice'yi hatırlatan küçük müşâbehetler buluyordu. Eteklerini tutuşunda tavırlarının tavırlarının şûhî ahenginde hep Behice'nin oynaklıkları saklıydı. İşte elleri bile ona benziyordu. Fakat bunu ondan daha genç daha cazip buluyordu. Zihninde ona hitap edecek bir cümle arayarak, bir saniye düşündü. Sonra, her şeyden evvel sorulmak icap eden şeyi tahattur ederek:

- İsminizi söyler misiniz? dedi.

O, ibtidâ sıkılarak, biraz hafif bir sesle:

- Zerrin … dedi.

- Zerrin!... Ne güzel isim, dedi doğrusu ben çiçek isimlerini pek severdim. Zaten kadınlar, benim nazarımda her şeyden ziyade bir çiçektirler. Nitekim kadınsız hayat, çiçeksiz bahçeye benzer derler… Fakat yüzünüzü niçin açmıyorsunuz? Müsaade eder misiniz duvağınızı kaldırayım?

Bunu söylerken kalbinde tatlı bir halecân hissediyor; henüz yüzünü görmediği bu kadına karşı garip bir incizâb duyuyordu. Onun duvağını açmakla, sanki saadet-i hayatının ilk hatve-i zaferini atmış olacaktı. Elini uzattı; peçeyi kaldırmak üzereyken genç kadın birden bire mümânaat ederek, her kelimenin esnâ-yi telaffuzunda şiddet-i ahengi değişen bir sadâ ile:

-Afedersiniz beyefendi, dedi. Bu akşam, size yüzümü göstermemek için ahdim vardır. Müsaade ediniz, bu arzum yerine gelsin.

Naim Bey, birden büyük bir hayretle:

- Fakat niçin! Nasıl olur, dedi.

- Rica ederim, sebebini sormayınız. Bu, bence bütün saadet-i hayatıma tekâbül eden bir arzudur.

- Yahut ben öyle istiyorum. Bu kadar sade bir şey için tabii beni kırmazsanız… Eğer beni karşınızda bu halimle görmek istemezseniz, müsaade ediniz, çıkayım. Yarın herbir emrinize itaat edeceğimi vaat ediyorum.

- Yok yok ısrar etmeyiniz. Emin olunuz ki bu, bence kâbil değildir. Hem benim üzüldüğümü arzu etmezsiniz zannederim.

- Naim Bey, hayretinden donmuş; ilk gecede kendisine itaat etmeyen bu kadını, uzun uzun süzüyor; onun bu ısrarını bir şeye hamledemeyerek:

- Hakikaten bu pek garip! diyordu. Genç kadın, gülmemek için dudaklarını ısırarak:

- Niçin bu kadar garip buluyorsunuz? dedi. Bazı arzular vardırki insan, onların tesir-i hükmü altında adeta zebundurlar. Aynen sizin bir diğeri solmadan hayatınızda taze bir çiçek bulundurmak ihtiyacına zebun olmadığınız gibi…

Ne demek istiyordu? Zihninde bunu tahlil etmeğe çalışırken, genç kadın, hep o nağmeleri değişen şuh sadâsıyla tekrar etti:

- Evet, dedi. Aynen öyle… Mamafih eğer muvafakat etmiyorsanız, müsaade ediniz, çıkayım.

Ve ayağa kalktı. Naim Bey, artık mağlup olmuştu. Onu ellerinden yakalayarak kendine doğru çekti ve boğuk bir sesle:

- Hayır dedi. Getmeyiniz… Nasıl isterseniz, öyle olsun.

Onu birdenbire teshir eden bu kadının karşısında, bir çocuk gibi mutî', sükût ediyor; hala avuçlarının içinde duran bu küçük, yumuşak elleri dudaklarına götürmek için beynini yakan bir ihtiyaç hissediyordu. Gözleri dumanlanmış ve artık bir şey düşünemeyen dimağında ateşin bir hissin serhoşlukları başlamıştı. İşte yüzünü görmediği halde ona karşı kalbinde bir meyl-i amîk hissediyordu. Fakat Behice'yi ne kadar andırıyordu! Eğer ölümünden haberdar olmasa sesinin bazen ruhunu gıcıklayan latîf ihtizâzlarıyla o olduğuna hükmedecekti. Fakat bî-çâre kadın, şimdi, ihtimâl bir yığın toprak olmuştu…

Birden onun hayalini görüyor gibi oldu. Ve şu dakikada avuçlarının içinde yabancı bir kadının temas-ı cildi ile vücûdundan soğuk bir ra'şa geçerek, titredi. O kadar yeminlere rağmen nihayet, ona hıyânet etmişti. Kalbinde derin bir ezâ ile elini çekti ve kanepenin arkalığına yaslanarak, uzun bir dakika-i istiğrâk yaşadı. Lakin niçin muazzeb oluyordu?... Sanki kendisi ölmüş olsa idi o evlenmeyecek miydi?... Bahusus işte aldığı kadının kocasıda bir sene evvel ölmüştü. İhtimâl vaktiyle tıpkı onlar gibi sevişmişler; kim bilir, kaç defalar birbirlerine sadık kalacaklarına yemin etmişlerdi? Behice'de bundan başka suretlemi hareket edecekti? Hayır, hayır, insanlar hep böyle idi. Ve bu esasen pek tabii bir şeydi.

Şimdi karı koca öteden bereden konuşarak, birbirlerine kalblerini açıyorlar;

safahât-ı hayatiyelerine temas eden noktalarda bazen bir silsile-i vekâyi'i takip ederek, bazen bir hikâye üzerinde, uzun vakfelerle gecikerek böylece birbirlerine anlatılmak icap eden şeyler hakkında teâtî-i hissiyat ediyorlardı. Genç kadın, onu, pek çok zamandan beri tanıdığını söylüyor; hatta husûsât-ı hayatiyesine dair bazı vekâyi anlatırken, Naim Bey, hayretinden gözleri büyüyerek:

- Lakin siz, benim bütün macera-yi hayatıma vakıfsız, diyordu. Şu hâlde ben sizi niçin tanımıyorum?

Genç kadın, sesine bir ihtizâz-ı tesir vermeye çalışarak:

- Elbet tanımasınız, diyordu. Çünkü o zaman, siz, bir diğerine merbûttunuz. Benim temâyülâtıma ehemmiyet vermeyeceğinizi bildiğim için kendimi size tanıtmaktan hiçbir faide beklemezdim… Halbuki sizi ne kadar seviyordum.

Naim Bey, heyecanından boğularak, söyleyecek bir şey bulamıyor; evvelce kendisini seven bu kadının kim olabileceğini düşünüyordu. Fakat ya Rabbi ne kadar sevimliydi. Peçenin ardından beyazlıkları görünen beyaz cildi ruhunu bir ateş ihtirasla kavuruyor; pembe kulaklarının ucunda parlayan bir elmas, nazarlarını hep oraya çekip götürüyordu. Birden beynini yakan bir dakika-i cinnet geçti. Hemen bileklerinden yakalayarak çekecek; ona delilikler veren bir iştihâ ile gözlerini karartan bu noktayı harîs ve âteşin bûseleriyle öpecek; öpecekti. Genç kadın, artık sükût ediyor; karşısındakinden bir hamle-i ictisâr gibiydi.

Naim Bey:

- Niçin sükût ediyorsunuz? dedi. Mademki artık yekdiğerimizin olduk… Şimdi genç kadın, onun derağuşlarına teslîm-i nefis ederek bî-hareket, öylece duruyor;

Naim Bey:

- Bilseniz, diyordu sizi ne kadar seviyorum.

Genç kadın birden bir kahkaha ile:

- Beni mi? dedi. Henüz yüzünü görmediğiniz bir kadını... Lakin buna inanmak için insan ne kadar saf olmalı... Dün Behice Hanım, bugün ben, ihtimal yarın da bir diğeri…

Naim Bey mütelâşiyâne:

- Emin olunuz, diyordu. Sizden başka hiçbir kimseyi sevmeyeceğim…

Genç kadın, birden sözünü keserek:

Hayır, dedi, inanmadım. Bir zamanlar aynı teminâtı Behice hanıma da vermiştiniz. Bilseniz, şimdi o kadına ne kadar acıyorum. Demek siz, ona hıyanet ettiniz; henüz toprağı kurumadan, bir diğeriyle evlendiniz… Ah bu erkekler... Ne kadar haindirler... Rica ederim, bana söyleyiniz, onu bu kadar çabuk unutabildiğiniz için kalbinizin üzerinde hiçbir azap hiçbir sıklet hissetmiyormusunuz?

Naim Bey, bir kabahat işlerken üzerine varolmuş bir çocuk gibi gözlerini indirerek cevap verdi:

- Hissetmemek olur mu?
- Demek hala seviyorsunuz!...
- Naim pek sükût ediyordu. Genç kadın devam etti:
- Evet, anlıyorum, hala seviyorsunuz…
- Şu hâlde beni affediniz kendinize bir başka zevce arayınız.

Naim Bey ne söyleyeceğini şaşırmıştı:

- Lakin siz, beni öldürmek istiyorsunuz, dedi.

Genç kadın gülüyor:

- O halde söyleyiniz diyordu. Hangimizi seviyorsunuz?
- Temin ederim ki sizi…
- Behice hanım?
- Şimdi ondan bahsetmeyiniz… Sizi seviyorum, yalnız sizi…
- O halde müsaade ettim duvağımı açabilirsiniz.

Şimdi Naim Bey, ona teşekkür ediyor; duvağını kaldırırken kalbi çarpıyordu. Birdenbire sıyrılan peçenin altından, Behice'nin hayali çıkar çıkmaz hayretinden donarak, bir dakika öylece kaldı. Sonra dudaklarına kadar gelen bir kelimeyi telaffuza imkân bulamayarak, teessüründen ağlamaya başladı. Behice gülüyordu.

10 Kânunusani 326 "Kadıköy"

Cemil Süleyman

TEZAT
MUHARRİRİ: İZZET MELİH
MÂ-BA'D

[İzzet Melih, S. 27, 1911/1326, s.253-257]

Fakat bu gece sürur-ı umumî içinde sâkit-i deverân Naşit'in zalâm-ı efkârını kovması pek kolay değildi. Kulaklarını dolduran şen musikiler, hararetli avazeler… Tekmil bu ayın meli bir Türk zabitini nasıl mahzun etmezdi?

Baltacı Mehmed Paşa'dan musâlahayı koparabilmek için o kahraman-ı muhtereme arz-ı tabasbus ve iltifat eden "Katerina"nın ahfâdı işte dünyanın en büyük devletlerinden birine malik bulunuyorlar, kuvvet ve satvetlerini gittikçe yükseltmeğe muttasıl, muttasıl çalışıyorlardı da koca Baltacı'nın ahlâfı bugün, parça parça yıkılıp mahvolan bina-yi hükümetin kapılarına varıncaya kadar çalmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı! Mahmud-u evvel zamanında karadenizin tamamıyla Osmanlılara ait olduğunu tasdik ile orada hiçbir harp veya ticaret gemisi bulundurmayacağını taahhüt eden "Androsi"nin ahlâfı işte o denizin kısm-ı âzamına sahip bulunuyorlar ve buradaki kuvâ-yı bahriyelerini – bittabi Türklere karşı – gittikçe tezyîd ediyorlardı da Barbaros ve Turgut reisin bugün hatta sevâhil-i Osmaniye'deki kaçakçılığı layıkıyla menedebilecek birkaç gemiye malik değillerdi!

Havaya rengârenk fişekler atarak ilan-ı meserret eden Rus zırhlılarının karşısında, oynayarak, şarkı söyleyerek iftihâr-ı millilerini etrafa bağıran Rus halkının içinde Naşit böyle birçok acı hakâyıkı düşünmekten men-i nefis edemiyordu. Ta mekteb-i harbiyedeyken, hayatını tehlikeye koyarak Türkiye ahvâline dair yazılan ecnebi eserleri gizlice okuduğu zaman hissettiği ye's ve hiddet şu dakikada dahi kalbinden taşıyordu. Evet, vatanının zulüm ve irtişâ ile, cehl ve atâlet ile günden güne daha mütedenn ve zayıf, günden güne daha marîz ve fakir olduğunu görerek dilgîr olmak ve bir şey yapmamak bu öyle müthiş bir azaptı ki Naşit'in – ve kendisi gibi düşünüp hisseden daha kim bilir kaç Osmanlının – hayatını zehirliyor. Ruyet-i âtîsini sehâb-i nevmidi ile kaplıyordu. Ah, Naşit bir kuvvet-i

kahhârâneye malik olaydı; bir Sezar, bir İskender, bir Bonapart gibi zî-nüfûz bir dehâ-yi siyasi olaydı, zavallı memleketini cani ve hırsızların mülevves ellerinden ne çabuk kurtarır, onu layık olduğu mevki-i âliye koymak için ne yorulmaz bir metânet ve sa‘y ile uğraşırdı! Şimdi sefalet içinde mütevekkilâne yaşayarak hiç ses çıkarmağa cesaret edemeyen milleti, o pak ve bedbaht Osmanlı Milleti'ni sarsacak, uyandıracak ve ona diyecekti ki: "Beni dinleyin, kardeşler! Ben vatanımı kurtarmaya geldim ve kurtaracağım. Fakat sizin gayretiniz, hüsn-i niyetiniz olmazsa muvaffak olamam. O halde beni iyi dinleyerek hazırlanın. Etrafınıza, harice bakıp biraz düşünün. Vatanınızı her nokta-i nazardan, Avrupa memâlikine ve hatta daha dün, vilayetlerimizden olan Balkan hükümetlerine mukayese ediniz de mahzûn olmamak, ağlamamak, bağırmamak kabil midir, görürsünüz… Bütün kavimler gittikçe müterakkî; gittikçe kuvvetli, gittikçe zengin olmaya mütemadiyen çalışsınlarda biz bu cehâlet ve bu süfliyyet içinde sürünelim; ayıp değil mi? Viyana'nın kapılarına kadar ilerleyen, bütün Avrupa'yı titreten ve mesela birinci Fransuva'yı "Şarlken"nin elinden kurtarmak için, sırf kahramanlık sâikasıyla dünyayı altüst edebilen Türklerin evladı olduğumuzu unutmayalım. Bugünkü acizlik ve inkırâzımızdan utanalım. Bize miras kalan cesîm imparatorluğu böyle mi idare edecekdik? Rumeli'nin kısm-ı azamını, Mısır'ı, Kafkasya'yı, Girit'i… Birkaç kraliyet tesisine müsait olacak derecede vâsî olan bu mühim yerleri ne yaptık?

Taht-ı idaremizde kalan memâliki yavaş yavaş kaybetmek korkusu? Ben size yemin ederim ki bu hırsızlık, bu idaresizlik, bu kanunsuzluk devam ederse devletimizin istikbali ölüm, bizimki ise esarettir. Uyanın, kardeşler, koca bir milleti mevt-i muhakkıka doğru sürüklemek gibi müthiş bir cinayet işleyenleri: Padişahı ve avenesini… Hepsini, hepsini kovun, çiğneyin, öldürün. Hakkınızdır, sevaptır: Onların yerine namuslu ve gayûr adamlar getirin… Fakat en ehemmiyetli iş ondan sonradır. Zira yıkacağınız binanın yerine metîn ve muhteşem diğer bir saray yapmak icap eder. Ve bunun için her şeyi hükümetten beklemeyeceksiniz. Asıl sizler hükümete yardım etmezseniz, asıl sizler lakaydi, taassup ve tembellik gibi mühlik hastalıklardan kurtulmazsanız hiç, hiçbir netice istihsâl olunamaz. Medeni bir devlet olmak, Avrupa'dan kovulmak istersek Avrupalıları misal ittihâz ederek bir sa‘y-i lâ-yenkati ile çalışmalıyız. Onların usullerini, âdetlerini, hatta efkâr ve hissiyâtını tervîc

ve kabul etmeliyiz. Bir taraftan en medeni milletlerin usul ve kavânînini taklit ve tatbike kalkışır ve halbuki diğer taraftan en iptidâî ve en mürteci efkâra sadık kalmakda inat edersek ne olur bilir misiniz? Programsız, istikametsiz, karmakarışık bir mudhike… Öyle bir mudhike ki çok geçmeden hûnîn bir hâile olmaya mahkûm...”

Naşit böyle bir nutkun aksâm-ı muhtelifesini fikren dizmekle garip bir lezzet duyuyordu. Fakat bir hülyâ-yi ulvî tabi çok süremezdi. Genç zabitin heyecan ve hararet-i kalbi birdenbire azîm bir ye’s ve kedere munkalip oldu. Kendi kendine: “Heyhât, diyordu. Ben bu aczimle ne yapabilirim? Farz edelim ki ömrümü vatanıma feda edeyim de gidip pâdişâh-ı müstebidi ve hatta tekmîl etrafındakileri öldüreyim. Şüphesiz bugün muhâl olan bu fi‘l-i hayrı işlesem bile memleketim tamamıyla kurtulmuş olacak mı? İmâr ve terakkîsine hakkıyla ve vakit kaybetmeden hizmet edebilecek adamlar bulunacak mı? Tekrar ediyorum bize öyle harikulade bir dehâ-yi siyasi lazım ki her hususu tebdîl ve ıslak edebilsin; Türkiye’yi daimi bir menbası istifâde telakki eden Avrupa hükümetlerine: Artık yeter! Diyerek onlara hürmet ve korku hissini verebilsin.” Naşit tefekkürât-ı vatanperverânesinde daha devam edecekti. Fakat bilinemez nasıl bir kuvvet esrarengizin sevkiyle nagehan Miliça’yı hatırladı. Lakin uzun istiğrâk-ı pür melâli içinde doğan bu hayali Naşit pek hüsn-i kabul etmedi. Osmanlılardan Batum’u istirdâd eyleyişlerini tesid eden Rusların terakkıyâtı ile kendi vatanının ahvâl-i vahîmesini mukayese ederek dilhûn olurken bile sevgilisini unutmadığına doğrusu biraz kızıyordu. Maa-hâzâ bu hiddet pek devam etmedi ve edemezdi. Miliça’nın şekl-i zarifi, mütebessim güzel gözleri Naşit’in pîş hayaline gelince, hissiyât-ı vatanperverânenin altında bir müddet ezilip uyuşmuş olan hissiyât-ı aşk hemen canlandı ve Miliça’yı aylardan beri görmemiş gibi samim-i ruhunda bir sabırsızlık, bir tahassür duydu. Genç zabit, o anda yürümeye başladı. Denizdeki şenlikleri seyretmekle doymayan kalabalığın arasında, ötekini berikini uyutup ayrılıyor, pek acele ediyordu. Rus kızı akrabasıyla bu akşam buraya gelecek ve Naşit ile gazinonun önünde buluşacaklardı.

Naşit mütecessis nazarlarıyla bir müddet etrafına bakındı; gazinonun önündeki masaları işgal edenleri uzaktan süzdü. Tetkik etti. Miliça’yı göremiyordu:

“Beni bu akşam buraya gelmeğe razı ve hatta mecbur ettikten sonra kendisi evinde kalmışsa pek hoş olur!” diye sabırsızlandı ve sinirli adımlarla gazinoya bütün bütün yaklaşarak tekrar aradı: nafile… Saatine baktı. Onu geçiyordu. Miliça, bu vakte kadar nerede kalabilirdi? Îd-i millî şerefine Nelidof’larda verilen ziyafet bu saate kadar devam edemezdi. Yoksa… Naşit ’in canı fena halde sıkılmaya başlamıştı. Mütefekkir ve dalgın yürüyor, gayr-i muayyen bir tarafa doğru gidiyordu. O derece dalgındı ki patırtılı kahkahalarla konuşarak süratle yürüyen iki Rus zabitine çarptı. Tabi heman taleb-i affetti. Lakin bu “afedersiniz” demek mecburiyeti Naşit ’e pek ağır geldi. Hem o iki zabitin gözlerinde bu “Türk’e” karşı bir lem’a-i kin görür gibi olmuştu… Belki aldanıyordu. Herhalde öyle hissetmişti. Zaten bu dakikada en ehemmiyetsiz bir hâdiseye kızacak en mânâsız hareketi sû-i tefsir edecek bir hâleti ruhiyedeydi. Şu Rus bayramının uyandırdığı acı hislere birde ye’s-i âşıkâne munzam olmuştu. Bu şerâit dâhilinde o kalbin hassâsiyet-i maraziyesi pek zaruriydi.

Naşit, tekrar sahil cihetine geldi. Zırhlılar siyah denizle koyu lacivert sema arasında münevver inci dizileriyle yapılmış şekiller gibi görünüyor; manzaranın heyet-i umumiyesi binlerce pullarla teressüm edilerek işlenmiş cesîm bir tiyatro perdesine benziyordu. Naşit daha demin bu gemilere, bu havâî fişeklere biraz mahzun fakat her halde sakin gözlerle baktığı halde şimdi nazarında bir mânâ-yi hiddet vardı. Hüviyetinin derin bir kûşe-i mahfîsinden gelen bir ses, mübalağakâr ve fazla heyecanlı olduğuna kani olduğu halde iskât edemediği bir sadâ-yi esrarengiz Naşit’in kulaklarında çınlıyor ve diyordu ki: “Binlerce sarı gözleriyle sırıtan”, rengârenk havâî eğlencelerle ilan-ı meserret eden şu gemileri görüyor musun? Bunlar belki bir gün senin memleketini topa tutacak; vatandaşlarını öldürecek, Osmanlı devletini tamamıyla mahvetmeye çalışacak! Şu dakikada ta uzaktaki ufuk-u muzlimin meşîme-i gaybından on, yirmi, otuz ejder-i harb doğsa… Ve bu müthiş âlât-i mevt ve intikam bir sürat-i ber-kaya ile önündeki parlak oyuncakları bir bârân-ı ateş altında yaksa, parçalasa, mahv ü nâ-bedîd etse… Sen -Naşit- “çeşme” hâile-i meşhûresinin bu mukabelesini; Amiral Naşimof tarafından Sinop Körfezi’nde mahfedilen gemilerimizle orada olan dört bin Osmanlının bu intikamını nasıl bulacaksın? Sen, Nâşid, tarif edilmez derecede kuvvetli bir saadetle, belki vahşi fakat aynı zamanda pek insani bir saadetle ser-mest olmayacak mısın? Naşit bir hâkim-i

muannid ve bî emân gibi idâre-i kelam eden o sadâ-yi maneviyeyi dinlememek istiyordu. Fakat gariptir: Demin burada müfekkiresini ve kalbini kaplayan mülâhazât keder-engîz, Miliça'nın daha Bolivar'a gelmemiş olması gibi pek şayan-ı kabul bir hadiseyi büyütmeye yardım etmiş ve Naşit müfrat hiddette aynıyla şu anda Naşit'in efkâr vehayâlâtını bütün bütün teşdîd ve tevsî'a sebep oluyordu. İnsanların efkâr ve hissiyâtı böle ekseriya, bidâyette ufacık bir kartopu iken dağlar ve kayalar üzerinde yuvarlanarak ve yuvarlandıkça büyüyerek nihayet cesîm bir kütle-i muhavvife olan kar yığınlarına benzer. İnsan bu kütle-i berfin altında nasıl boğulup ezilirse, o kütle-i efkâr ve hissiyâtın zîr-i tahakkümündede kuvvetsiz ve aciz kalır… İşte Naşit, böyle bir mevkide bulunuyor, efkârını teb'îd edemiyordu. Tam o sırada bir el omzuna dokundu. Mecrâ-yi efkârını değiştirmesine muâvenet etmek içun imdâdına yetişen bir dest-i kıymettarı Naşit memnûniyetle sıktı. Miliça'nın biraderi Maksim Nelidov:

- Sizi yarım saattir arıyorum, dedi. Miralay'ın ısrarı üzerine yemekten sonra hepimiz zabitan kulübüne gittik. Validem ve hemşirem mutlaka gelmenizi rica ediyorlar… Epeyce kalabalık var. Biraz dans edip eğleniriz.

- Fakat bu kıyafetle…

- Hiç ehemmiyeti yok. Resmi bir müsâmere değil ki… Hem bu mevsimde merasime bakılır mı?

Osmanlı ve Rus zabiti, konuşarak uzaklaştılar.

-Mâ- ba'di var-

HAYAT-I ÂİLE

[Sabahattin Asım, S. 27,1911/1326, s.258-260]

Beşeriyet, uzun ve uzak devirlerde muhtelif safahât-ı ictimâiyyesini yaşayarak, birçok inkilâplardan, tekâmüllerden sonra, şimdiki mütemeddin cemiyetlerin amde-i mevcûdiyetini teşkil eden âile hayatını tesis ve bina eylemişti. Zaten bu, pek zaruri bir neticeydi. Çünkü: cemiyet halinde yaşayan hayvanlarda bile – pek az müstesna olmak üzere – tabiatın kavânîn-i asliyesi îcâbı olarak hayat-ı aile mevcuttur. Bu hal, ictima ve iştirâkin tabii ve ızdırârî bir mevlûdesidir. İnsanlarda, bu esas-ı tabii üstünde, hayat-ı ictimaiyeye dahâlet lüzûm ve vücûdunu hissedince,

“aile”yi tesîs ile tekâmül ettirmişlerdir. Şimdi burada, aile hayatının asr-ı hâzıra gelinceye kadar geçirdiği edvâr-ı inkilâbiye tetkîk ve tetebbu edilmeyecek, yalnız bunun tabiata nazaran nasıl bir mevkide bulunduğu, hayat-ı içtimaiyenin saadetleri, levsleri, felaketleri ile ne derece alakadar olduğu, mevcûdiyet-i hakîkiyesi neden ibaret bulunduğu ta’mîk ve teşrîh edilecektir.

İnsanlar, evvela, cemiyet halinde yaşadıklarından saniyen, evsâf-ı mümeyyizeleri muktezâsı olarak vezâif-i tenâsüliyelerini gayr-i mevkût zamanlarda ifa ettiklerinden “aile” mevcûdiyet-i tabiiyesi içinde hayat-ı nesliye ve ırkıyelerinin idâmesine sâîdirler. Bu hal ve sıfatta müşterek ve müteşâbih bulundukları hayvanlarda olduğu gibi, vazîfe-i tenâsüliyesi hususiyet ve mahremiyet içinde icra etmek tabiaten zaruret hükmündedir. Çünkü bu, aile hayatının amdesi rûhîdir. Ve istiklâl-i tenâsül, fil-i ilhâkın iktizâ-yi husulü tabiisi olan madde-i müştereke-i hayatiyenin infirâdîsi ile tenemmüv ve inficâr-i beyzânın ihtiyacı bunu mûcibdir. İnsanlarla hayvanların bunda hiçbir istisnâiyetleri yoktur. Zaten, beşeriyette, mevcûdiyet-i âilûyenin unsur-u esasisi değil, belki onun teferruâtı, tevâbi-i tekâmüle uğramıştır.

Yoksa ikisinde de sebeb-i evvel aynıdır, birdir. Bunun için âdemiyyetin hayat-ı umûmiye ve ictimâiyyesinin her safhasında, asliyet rolünü îfâ eden ailenin bütün îcâbât ve ve ihtiyâcâtı nazar-ı dikkate alınarak, ona göre tatbîk ve tevfîk-i hareket eyler.

Bazıları diyor ki: “Hayat-ı aile olmayarak, birbiriyle münâsebât ve efâl-i tenâsüliyede bulunan kadın ve erkek, kanunen her müddet-i muayyene zarfında bir çocuk tevlît etmeye mecbur tutulmalı ve tarafından birisi istediği zaman, bilâ-kayd ü şart, iftirâk ve infikâk edebilmelidir.” Bu fikir ve nazariye tamamen gayr-i tabiidir. Zira: evvela, kavânîn-i tabiiye dâhilinde mütemâdi bir tekâmül ve inkilâp neticesinde bu hale gelebilen hayat-ı içtimaiyenin bütün şerâitinin, maddi ve manevi bütün mevcûdiyetlerinin kâmilen tebeddül etmesi, mahv ve münkariz olması lazım gelir.

-Temel değişir veya yok olursa binanın da yıkılması tabiidir – Sânîyen, medeniyetin,

ulûm ve fennin teâlîsi, iktisat ve servetin, sanat ve ticaretin terakkisi için en büyük bir âmil ve müessir olan mevcûdiyet-i âilevîyenin indirâsı, tekâmül-ü beşere nasıl ve ne elim bir darbe indirir! Sâlisen: o efâl-i tenâsüliyeden hâsıl olacak çocuklar kime ait olacaktır? Onların şerâit-i hâzıra-i içtimaieyece yirmi – yirmi beş yaşına kadar devam eden maîşet, terbiye, talim ve tahsillerini kim temin edecektir? Çocukların idâme-i hayatı, yalnız bir tarafa inhisâr-ı mutlaka ait olursa, temin edilebilir mi? Ve hangi kadın kendisinin en esasi ve asli vazifesi olan tevlîd ve terbiye-i etfâle böyle gayr-i tabii bir surette icbâr edilebilecek? Bunu yalnız vezâif-i hakikiye-i içtimaiyelerini etmek şart-ı zarurisiyle erkekler mi ifâ eyleyecek? Aynı zamanda nasıl bir kanun ve kuvvetle bu gibi münâsebât ile yaşayan kadın ve erkekler çocuk tevlîdine mecbur bulundurulacak? Onların bu hususdaki hiyel ve desâyisi nasıl anlaşılabilecek? Ve en son fakat en derin ve kavî olmak üzere, çocukları üzerinde tabii ve hakiki bir alakaları olmayan kadın ve erkek, tevlîd için, psikoloji ve fizyoloji nokta-i nazarından ne hak ve sıfatla tazyîk edilecek? İşte bir sürü sualki cevapları ancak kendileri tasdîk edilmekle verilebilir. Görülüyor ki beşeriyetin hayat-ı ictimaiye ve umumiyesinin temin ve idâmesi ancak, "aile"nin mecrâ-yi tabiisi dâhilinde teâlî ve tekâmülüyle, îcâbât ve ihtiyâcâtının hakikaten tatmin ve tesviyesiyle kabildir. Binaenaleyh bu nokta-i nazardanda, fuhşun hayat-ı aile haricindeki efâl-i tenâsüliyenin, münâsebât-ı gayr-i meşrûanın mevcûdiyetini mazur göstermek için serd edilen "ihtiyac-ı tabii" nazariyesi yanlış ve gayr-i tabiidir. Aile hayatına mâlik olan bütün hayvanlar: güvercinler, kumrular, aslanlar, filler, zü'l-yedeyn maymunlar, ilah… Hep vezâif-i tenâsüliyelerini hususiyet içinde îfâ ederler. Bunlarda, bu hususta, hiçbir zaman umumiyet görülmez. İlm-i hayvânât bunu sûret-i katiyede irâece isbât ediyor. Bu hayvanların hiç birisi, biri birinden infikâk ve iftirâk etmeden ister dişi ister erkek olsun, bir diğeri ile münâsebât-ı tenâsüliyede bulunmaz. Bunun için ailenin amde-i mevcûdiyetini aynı esas-ı tabiiden alan insanlarda da fuhşun icrası gayr-i tabiidir. Beşerde, tabiatla mevlûde-i dimağ olan sanatı layıkıyla telif etmeye çalışarak, hayat-ı hakikiye-i içtimaiyeye doğru yürümelidir… Bir esas-ı mutlak, hiçbir zaman tebeddül etmez, mahfolmaz. Meğerki idare ettiği, üzerinde tuttuğu mevcûdiyet tahavvül etsin, inkırâz bulsun yahut kendi şerâit, esbâb ve ılel-i mevcûdiyeti dûçâr-ı tebeddül veya inkırâz olarak onu idâreden fârig olsun. Binaenaleyh, ailenin bünyâdı insanlarda ne ise hayvanlarda da odur. İnsanlar, yalnız

bu esas üzerinde hayat-ı ailelerini tekâmül ettirmişler ve ettireceklerdir…

Hayat-ı ailenin, hayat-ı içtimaiye nokta-i nazarından, sûret-i cereyanı hakkındaki esas şudur ve daimada şu olmalıdır: arkadaşlık, maddeten ve mânen müsâvi olursa tabii ve hakikidir. İki refîk, birbirini her hususta müşterek ve müsavî görmezse imtizâc ve ittihâd gayr-i kabildir… Dünyada en hakiki ve ciddi arkadaş ise zevce ile zevcdir. Yalnız, onlarda "ikilik içinde birlik" "birlik içinde ikilik" mevcûddur. Zevc ile zevce hayatın devam ettiği müddetçe iki refîk-i samîmi ve harîmi olduğundan, mevcûdiyet-i refâkat ve zevciyet dâhilinde, bütün maddiyyet ve mâneviyyette müsâvî olmalı hiç olmazsa yekdiğerini müsâvî add ve telakki etmelidir… İşte bunun içindir ki kadın ve erkek arasındaki müsâvât-ı tabiiye, sosyolojinin muktezıyât-ı katiyesindendir. Onlar; hukûk-ı âileviye, içtimaiye, medeniye, siyasiye nokta-i nazarında hakiki bir tesâvîye mâlik olmalıdır ki beşeriyet tekâmül-ü tabiisini takip edebilsin…

Salahaddin Âsım

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, S.28, 1911/1327, s.266-271]

Halide Salih Hanımefendi'nin yeni intişar eden "*Harap Mabetler*"ini okuyup bitirdiğim zaman, vicdanımda azîm bir heyecan-ı iftihar ve itmînân ile hükmettim ki kütübhâne-i millîmiz cidden yüksek ve hakiki bir eser-i millîyi kazandı… Bir Osmanlı edibesinin gösterdiği şu kudret-i hasbiye ve fikriye, şu muvaffakıyet-i sanatkârâne aynı zamanda Osmanlı medeniyetinin, Osmanlı zekâ ve irfânının zaferi olduğu için iftihâr, millî ve umûmîdir.

Derûnunda kalbî ve fikrî incelikler ve derinliklerin şiir-i ihtizâzı hissedilen "Harap Mabetler" fikrimce seyyâl, nâfiz ve esrârengîz üslupuyla hazîn ve dil-nişîn bir âbide-i tehassüs ve tefekkürdür…

Amîk bir "empresyonist" olan Halide Salih Hanımefendi'nin eserlerinde en ziyade nazar-ı dikkatimi celb eden nokta o hiçbir muharrire benzemeyen, o hiçbir edibi taklit etmeyen kendilerine has üslûplarıdır… Öyle renk-dâr ve seyyâl, öyle nafiz ve teshîr-kâr. Öyle gayr-i mahsûs inceliklere, gayr-i mer'î derinliklere kadar nüfûz ederek onların serâir-i rûhunu, serâir-i hutût ve elvanını gösteren bir üslupki sâhibesinin bütün eserlerine geniş bir hâle-i rikkat ve mümtâziyet serpiyor… Öyle zannediyorum ki Harap Mabetler'i yüksek ve müstesnâ bir eser yapmakta bu esrâr-engîz üslupun büyük bir tesiri olmuştur…

Dikkat ettim: "*Seviye Talip*" muharrire-i muhteremesi Fârisî kaidesiyle yapılmış terkipleri mümkün olduğu kadar az kullanıyorlar… Terkiplerin çoğu Türkçe kaidesiyle yapılmıştır… Türkçe kaidesiyle yapılmış terkiplerin, husûsiyle terkîb-i tavsîfîlerin güzelliği, his ve fikrî tercümedeki kuvveti ekseriya daha cazip, pek az Arabî ve Fârisî daha metîn olur… Gayet sade bir üslupla, pek Arabî ve Farisî kelimeler ve terkipler istimal etmekle en yüksek fikirlerin, en ince hislerin ifade ve ihsâs edilebileceğini Mehmed Emin ve Ahmet Hikmet Beylerden sonra bize "*Harap Mabetler*" müellife-i fâzılası gösteriyor… Ben sadelikle doğru atılan ve nezîh sanatkâr hatveleri edebiyatımızda bir tekâmül olarak telakki ve kabul ediyorum…

Halide Salih Hanımefendi'nin üsluplarında mutlaka şayan-ı tenkit ve itiraz bir nokta bulmak istenilirse yalnız söylenilebilir ki bazı cümlelerin hayat-ı nahvî ve fikrîsi fakr-ı eldem vuzûh ile maluldür…

Mensûr şiirlerden, hikâyelerden ve aşk fesânelerinden teşekkül eden Harap Mabetler, mevzularının tenevvü ve cevâliyeti, mümtâziyet ve felsefiyeti ile de emsali âsâr-ı edebiyenin kâffesine hâiz-i ruchân olduğunu itiraf etmeyi kendimce en muazzez bir vazife addederim…

"*Rûh-ı Mütehaccir ile Eller*"deki nefâset-i üslup, nüfûz-u nazar, felsefe-i yes, isyân münevverine cazip… Ne muhteşem!... Derinliklerinde dimağın mest olduğu bu iki mensûr şiir yalnız eserin değil, belki bütün Osmanlı edebiyatının en yüksek, en pür-felsefe şiirlerindendir… *Ey Anadolu Toprağı, Sultan Osman'ın*

Selamı unvanlı bedialar yapmış olduğu siyasi inkılâp ile nazik bir devre-i teceddüt ve intibah içinde bulunan bir miletin en ziyade muhtaç olduğu iki nefis vatanî mevzudur ki pek sanatkârâne, pek muvaffakiyetkârâne tasvir edilmiştir. Bu iki bediadan ayrı ayrı birkaç cümle alıyorum:

1. *Ey mâî dalgalar içinde uyuyan ana toprağı!... Cibâlinin nazlı hutûtu, mor gölgeleri, âfâkının rüyası, tülümsü sisleri, semanın pembe, ince sihirleri, bulutlarının dilber, nâzenîn renk yığınlarıyla bizi yetim bırakıp hangi yabancı arzulara doğru kayıyorsun?... Yumuşak, vefakâr sinenin altı yüz senelik çocuklarını nerelere fırlatıyorsun?... "Seni ne muhteşem Roma, ne filozof Yunan bizler kadar âteşîn, vefâkâr, ölümlere kadar sevemez ve sevememiştir ve hiçbir millet müstakbelde!...* "Türklüğün en vecd-i âver huşu ve tazarrusu, Türklüğün en münezzeh amal ve istiğrâkı üstüne titrer; Türklük yaşar, ölür, ezilir, inler; hep senin üzerinde !..."

2. "Es-selâm! Mezarıma kadar çiğnemeye gelen ayakları tevfîk eden yeni unsur! Es-selam! Torunum Şehzade Süleyman'ın size anahtarını bahşettiği bilâddan sizi sürmeye yüyüyen kuvvete kahraman göğüslerinizi siper ederek ölümün ta gözlerinin içine bakmaktan çekinmeyen ordu! Tuzum ekmeğim size helal olsun! Sizi Asya çöllerine yalın göndermeye kalkışan kullara isyan ederek ayak diretiniz. Yıkılmak istenilen bu muazzam millet temellerini yeniden atmaya teşebbüs ettiniz. Evet, helal olsun askerlerim; yalnız tuzum, ekmeğim değil, namım da size helal olsun!

3. "Es-selam! Osmanın en mutlu, en şeci, en sevgili yetimleri! Alemin hırpaladığı, boynu büktürdüğü, hiçbir teşebbüs merdanesine el uzatıp yardım etmediği çocuklar! Ruhum daima sizin için müteezzîydi; toprağa karışan kullarım sizi kaldırmak için daima aczinden sızlardı. Osman'ın ismine layık olan bir millet batmaz, batamaz. Çalışınız, evlatlarım! Mülkümü imar milletimi bütün ulûm ve fünûn, bütün hasâil-i Osmaniye ile ihyâ ediniz. Artık vermeyiniz; akıtılan kanların henüz kurumadığı muazzez toprağın bir karışını, bir zerresini bile vermeyiniz!"

Mesut ve kuvvetli milletlerin edebiyatlarında vatanî neşîde ve hikâyelere, vatanperverlik ve fedakarlık hislerini ikaz ve tehyîc edecek cidden güzel yazılmış âsâr-ı şiir ve sanata pek çok tesadüf edilmektedir… Böyle eserlere her millet edebiyatından ziyade muhtaç olan Osmanlı edebiyatı bu gibi şiirler ve hikâyelere, ne kadar şayan-ı teessüfdür ki şikâyet edilecek derecede az maliktir. Edebiyatımızın sarf-ı garamiyat ile mâlâ-mâl bir meslek takip etmesine artık ne zaman ne muhit ne ihtiyâc-ı teceddüt ve inkılap müsaittir, zannederim…

Denizin Hâtırâtından, edebiyatımızda şimdiye kadar emsâline tesadüf edilmemiş abidât-ı şiir ve sanattandır. Üç parçadan müteşekkil bu nefis ve "orijinal" eserin son kısmından aldığım birkaç cümle ile şu sayfaları da süslemek istedim:

"Hayreddin Barbaros benim en sevgili çocuklarımdandır. Dalgalarımı kanlara boyayan, i'mâkıma binlerce insan gönderen cenk ve cidâl-i âvâzelerini rüzgârlarla bulutlara yükselten bu kaptanı hiçbir vakit korkutamamıştım… Köpüklerim, miyâh-i ölüm dalgalarım, girdaplarım, fırtınalarım ona mahzûziyet verirdi; o, bunların hepsinde mündemic olan şiiri, kudreti, müteharrik, seyyâl-i azamet tenevvü'u vahşî bir meserretle duyardı. Sonra sükûnetimi, hiddetimi, o yumuşak kabiliyet-i tebeddülümü, hepsini kendisine birer vâsıta-i zafer olarak kullanırdı. O bütün i'mâkım kadar derin, sularım gibi mütahavvil, bulutlarım gibi müthişti. O sağ oldukça birer epik kelebek gibi üzerimde uçuşan gemilerde hep kanlı facialar, gırtlak gırtlağa birbirini ölüme gönderen insan mücadeleleri görülür, çağrışmalar, fırtınaların dumanlı seyr-i müthişiyle sulu boşluğa dağılan sayhalar işitilirdi. Sonra bunların hepsini örterek, yutarak sularımın sükûneti altına gömerdim. Şan ve şecaatine, zafer ve mağlûbiyetine, bütün hayatına meydan olan sularım öldükten sonra bile onun ruhunu cezbediyordu… Onun ruhu, gölgesi sularımda cereyan eden şeyleri gelir, dinlerdi. Osmanlıların her deniz muharebesinde rıhtıma boylu boyunca uzanır, sularımın getirdiği havadisi dinler, ruhunun temenniyâtını dalgalarıma tevdi eder, gönderirdi…"

Burada mensûr şiirler bitiyor, hikâyeler başlıyor… Bilamübalağa söyleyebilirim ki hikâyelerin hepsi birbirinden güzel ve pür-hayat… *Ervâh-ı Makâmât, Mabeddeki Kadın, Ana Hisleri, Kösem Sultan, İstedik, Feridun Hikmet'in*

Jurnalinden, İmzasız Mektuplar, hususiyle *Zılâl-i Emvât*, hususiyle *Hayât-ı Muhayyel* birer şah-ı *dûvr* birer nefise-i edebiyedir. Burada yine itiraf edeceğim; Halid Ziya müstesna olmak üzere, hiçbir edibimiz, hiçbir muharririmiz bu kadar nefis ve müessir, bu kadar derin ve pür-hayat hikâyeler yazamamıştır. Ben bir Türk hanımının ilk defa olarak gösterdiği şu parlak muvaffakıyet-i sanatkârâneyi, şu bînazîr zafer-i edebîyi Osmanlı âlem-i nisvânı için pek mühim, pek emelpira, pek şayan-ı iftihâr bir vaka olarak telakki ediyorum.

Eser, hikâyelerden sonra gelen aşk fesâneleri ile hitam buluyor… Edebiyatımızda bu aşk fesâneleri kadar orijinal, bu mensûr baladlar kadar şiir ve füsun ile ziyadar bir eser bulmak gayr-i kâbildir. Vahşi, esrarengiz Hint ve Mısır kadîm semalarının kavs ve kuzahlarından dökülen renk ve ziya ile sanki mütemevvic bu sayfalar; aşk-ı maziyi, şiir-i vahşeti terennüm ve ihya eden nazenin bir raks-ı hayal ve ahenk ile titreşiyor, gibidir… Bu pür-şiir ve sanat sayfalardan şu parçayı alıyorum:

"Bir gün "Vişno'ya ruhumun karanlığını, burûdetini söylemek ve ondan ziya ve ateş temennî etmek için mabede girmiştim. Mabedin loş derinliklerinden ince vücudu, iki siyah ateş gibi parlayan gözleriyle yeni bir varlığın bana doğru geldiğini gördüm. Kıyafeti mukaddes bir Brahman olduğunu söylüyordu. Fakat gözleri ziyası, alevleri siyah olan müthiş birer ateşti. O anda onun muzlim, nemnâk ruh menfezlerinden ruhumun bârid noktasına bir güneş, aşk güneşi doğdu ve o anda arzın, bu ciheti iklim ile bile Necip'e ısınamayan zerrâtı tutuştu. Sema yıldızları, kaza uzaklıkları, arz ormanları, zî-ruhları ve bütün muazzam su ve topraklarıyla yandı. Ve ben ruhumun bir zerresi bile bir daha soğumamak üzere aşkın güneşiyle yandım. Artık her şey, alem ve ben yaşar bir ateşten başka bir şey değildik."

Âfâk-ı tefekkür ve tahassüsü genişleten ve yükselten eserleriyle edebiyatımızda şayan-ı dikkat bir şahsiyet ve teceddüt gösteren Halide Salih Hanımefendi, neşrettikleri şu eser-i nefis-i edebîden dolayı cidden şayan-ı tebrîktir.

10 Nisan, 1327

Raif Necdet

BİR CEVAP [87]

NAZÎMÂ EFENDİ'DEN NAÎMÂ BEY'E

"RÛHUM NAÎMÂ"

[Ahmet Hikmet, S. 28, 1911/1327, s274-280]

Mektubun tamamıyla bir hakîm gibi Türk vücûd-ı ictimaisinin yaralarını ayrı ayrı teşrih ediyor. Benim bir İtalyan kadınıyla evlenmemden hasıl olan felaketimi tahlil ederken: "Vakta ki zahirî gösterişlerden, bâtınî işlere geçtiniz; karı koca ruhunuzu birleştirerek müşterek bir eser vücuda getirdiniz: Çocuğunuz oldu, gizlilikleriniz, benlikleriniz, evlat şeklinde meydana çıktı. Ruhunuzun ayrılığı zahir oldu… Sen, diledin çocuğuna bir Türk hissi vermek; karın istedi bir İtalyan terbiyesi göstermek." diyor ve sonra Türk hanımlarıyla evlenenlerin sergüzeştlerinden bahsederken evvela kendinin,

Emrâz-ı nisâiyye tabâbeti, karının kıskançlığından nasıl terk ettiğini, rüfekandan birinin yine bu yüzden ressamlığı, diğerinin şairliği nasıl sekteye uğradığını anlatıyor ve en nihayet "Elbette fikrimize göre vatanımızda kadın yok değildir. Lakin arayamazsın; göremezsin, bulamazsın, deneyemezsin. Kendin intihâp edemezsin ki… Eşine kavuşasın." şikâyetini koparıyorsun.

İşte bu şikâyetindir ki benim gönlümü deşti. Günler geçdikçe ruhumun karanlıklarına bürünen esrâr-ı hayatımı aydınlattı. Onlar buruşuk, sararmış, yıpranmış birer evveliyât gibi gözümün önüne yığıldı. Ben sana şimdi niçin ve nasıl Lyon'da bir İtalyan ile evlendiğimi hikâye edeceğim; ta ki, bir gün belki bu mektûplarımızı okuyan çocuklarımız bizden ibret alsınlar; ta ki bu sayfalar vatanını seven bir muharririn eline geçsin de ondan bizim muhitimizin, bizim batnımızın çektiği sefaletlerin derecesini anlasın ve bizden sonra gelecek nesiller için bir sâhâ-i ibret hazırlasın. Bu sayede çocuklarımız daha güler yüzlü, daha doğru özlü, daha açık

[87] Resimli Kitap'ın on beş numaralı nüshasındaki "Bir Mektup"a cevaptır.

kalpli, daha ince hisli, daha az riyakâr, daha çok vicdanlı, daha sebat sahibi daha vatanperver hülasa daha kaynar kanlı olsunlar.

Şimdi hikâyemi dinle:

Bir hemşiremden başka kimsem olmadığı bilirsin, onun da evinin işleriyle uğraşmadan, çocuklarıyla didinmeden bana bakmaya değil, etrafını görmeye vakti yoktur. Ne ailemizin serveti ne defter-i hâkânîde küçük bir memur olan eniştemin mevkisi ne evinin nemli gölgesinde ömrünü geçirmeye alışmış ablamın münzeviliği bizim muhit-i ünsiyetimizi genişletmeye sebep olamamıştı. Kimseyi bilmezdik, kapımızı çalan olmazdı.

Ben bu durgun hayattan bıkmıştım. Evlenmek istiyordum. Ablam da fikrimi tasvim etti. Soruşturmaya başladı. Aylar geçti. Benim değil hatta ablamın takdir eylediği bir kıza tesadüf edemedik. Baktım ki hemşiremden muâvenet yok, kendim araştırmaya mecbur oldum.

Bir bahardı. Hiç olmazsa bir roman sayfası yaşamış olurum dedim, cuma günleri kâğıthaneye devama başladım. Orada başka başka üç muhit keşfettim: Ya konak arabaları içinde duygusuz, ruhsuz gibi duran süs yığınları içinde, mübhemiyet bulutları arkasında sönük donuk ışıldayan râkid gözler… Veya büyük nine, kız, torun, kucakta çocuk, hizmetçi beş altı kişi bir arabada hınca hınç dolmuş, karmakarışık, her renkten cârları, o cârların altından kolları gözüken pembeli, kırmızılı libâslarıyla bir iki demet fulya kavrayan örselenmiş elleriyle rehâvetkâr vücutlar; rastıklı kaşlarıyla, hiçbir şey görmemiş gözler; Flemenk küpeleriyle hiçbir nağme-i sevda duymamış kulaklar; buruşuk danteleleriyle, hiçbir tatlı çarpıntı çekmemiş sîneler… Ya penbe dudakları, allıklı yanakları, boyalı saçlarıyla, tozlanmış sürmeli gözleriyle bir şehzadenin altın gözlüğü mukabilinde dudaklarında beliren bir tebessüm, arsız arsız yalvaran bir dilencinin karşısında veya bir sucunun bardak şakırtıları arasında bir kihkihiye, bir kahkahaya munkalib oluveren sebepsiz neşelerle, lüzumsuz kırıtmalar arasında hemen, ufak bir bahane, yarım bir teşvik ile bütün insanlık haysiyetini, kadınlık vakarını, umumi mahallerde dünyanın her tarafında mer‘î olan terbiye ve temkînî medenîyi unutarak yuvasında ürküp de uçan

bir kuş hafifliğiyle, libâsından cârından çıkarak, namusundan, arından sıyrılarak çayırın üstüne fırlayacak, bir dalın üstüne konacak gibi çırpınan, kırışan, çocuk ruhlu, alçak gönüllü tazecikler.

İşte bir payitahtın pek nadir tenezzühe çıkan ince nazik olması icab eden kadınların ahvâl-i zâhiresi!

Bu ahvâl-i zâhire beni meftun değil meftûr eylemişti. Hiç unutamam, birkaç gün mütemadiyen yağan yağmuru müteakip bir güneş açıldı. Öğleden sonra Beyoğlu'na doğruldum. Yolda ikişer, üçer, beşer giden bir örnek kara cârlı hanımları derin derin mutalaaya koyuldum. O hem-renk ve hem-ahenk örtüleriyle, o birbirleriyle pek benzeyişleriyle ve daima sonra gelişleriyle onları İslamiyet şiirinin mukayyet kafiyelerine benzettim.

[Zukak] pek kalabalıktı. Bon Marche'ye girenler, çıkanlar arasında bizim hanımlar da vardı. Ah onların adeta birer ürkek ördek paytaklığıyla, çekingenliğiyle halkın içinde bir yürüyüşleri, bir sakınışları vardı ki beni bitiriyordu. Güya, bu zavallıları herkes tartaklayacak, herkes ezecek, herkes parçalayacaktı. Kâh yan yan süzülürler, kâh dimdik durup şaşırırlar. Kâh birbirini araştırıp soruştururlar, kâh nâ-çâr bir hızla kalabalığı yırtmak isterlerdi. Bu telaşları bu yürümek bilmezlikleri de gelen geçenin nazar-ı dikkatini hatta istihzâsını celb ederlerdi. Bu hengâmeden sıyrıldılarmı, onlar bir tehlikeden kurtulmuş gibi birbirlerinin yüzlerine bakarlar, birbirlerine kulaklarına fısıldarlar, birbirlerine girişirler sonra anlaşılmaz bir sebepten dolayı bir kahkahadır koyuverirler.

Üç yüz elli milyon İslamın en müntehib kadınları olan bu Türk kadınları nasıl böyle halk içinde yürümelerini şaşıracak kadar beceriksiz, görgüsüz oluyorlardı… Yeniçeri zorbalarının torunları bu ürkek biçareler mi olacakdı?

Niçin bir büyük milletin, bir şerefli milliyetin güzel ve muhterem nısfı, sevimli ve mühim kısmı, olduklarını hâtıralarına getirip göğüslerini gererek, alınlarını yukarı kaldırarak, ellerini muhteşem bir vakar ile sallayarak, etrafa bir

mecburiyet-i ihtirâm ilkâ ederek: “Bu güzel memleketin ruhu benim. Nağmelerin yanık sadâsı, şiirlerin derin manâsı benim içindir!... Namus-u milliyetin mâlikesi benim, hudûdda dökülen kanlar benim içindir!... Bu memleketin fâzıllarını, kahramanlarını, sîne-i şefkatimde ben yetiştirtim, ben büyüttüm!... Büyüklüğü, yüksekliği, yumuşak ellerimle, ben tattırdım, ben öğrettim.” diyerek metîn bir izzet-i nefs ile niçin, niçin yürümeğe çalışıyorlar? Yürümüyorlar? Kimden çekiniyorlar da neden ürküyorlar da bir parça hız ile yürüyemiyorlar?...

Niçin bu mühîb şiiri ihsâs edemiyorlar. Bizim hanımların bir parça eser-i hayat göstermeleri elimizden manen kaçırmakta olduğumuz vatanımızın tekrar zabt işte azizim; beni kahreden manzaralar karşısında kalmamak için bundan böyle Beyoğlu’na kalabalık günler çıkmamaya karar verdim.

Herhalde evlenemiyordum; böyle düşünen benim gibi bir herif nasıl evlenir? Değil mi?

Bir akşam eve geldiğim sırada ninemin uzak akrabasından İzmir’de mukîm bir ailenin bizi ziyarete geldiklerini ve bize yakın bir ev kiraladıklarından artık İstanbul’da kalacaklarını ve bundan mütevellit memnuniyetini ablam anlattığı zaman “Latife de büyümüş, yirmi yaşında sarışın, sevimli bir kız olmuş, havadisini manidar bir tebessümle bana verdi… Bir ay sonra Latife ile nişanlanmıştık. Ve artık benden nişanlıma ve Latife’den bana havadisler, malumatlar, gelip gidiyordu. Ben de kendimi sevdirmek için ne yapılmak lazım ise icradan çekinmiyor; bir kızcağızın yüreğinde tabi ve zoraki bir teslimiyetten ziyade, benim için samimi ve hissî bir meyil, bir sevda mukaddimesi hasıl olmasını istiyordum. Buna muvaffak olduğumu zannettiğim esnada nâfıa nezâretinde Avrupa’ya ikmâl-i tahsile gönderilecek talebe için bir musabaka açıldı. Temîn-i âtî arzusuyla ben de dâhil oldum. Muvaffakıyetim üzerine kendilerine nikâh teklifini ettiğim zaman ilk cümlede bir serzeniş cevabı gelmez mi? “İki sene beklenemezmiş; bu müddet zamanında kıza bir hayırlı kısmet çıkmak ihtimali varmış. Esasen tahsile Fransa’ya gitmeye neden lüzum görülmüş?”

- Bunların ehemmiyeti yok; Latife elbette iftirâka razı değildir. O, şüphesiz babası, ninesini kandırır.

- …
- Söylesen aa.
- Ölüm dirim bizim için. Böyle tereddütd içinde yaşamak nasıl olur? diyor.

Vay! İşte o zaman gökkubbesi üstüme düştü ve beni ezdi, demek bu kız beni hiç sevmemiş. Ben ki bir kadına koca olmadan evvel bir kıza maşuk olmak istedim. Ben ki maddiyet katığından akdem, maneviyye iksirini içmek diledim. Ne alıkmışım. Mademki tazelik hayalatından önce kırk yaş düşünceleri onun hayatına hükümran olmuş, o halde, bu bir "ucûbe-i hilkattir" dedim.

Ablam köpürdü:

- A Nazima sen çıldırdın mı? Yirmi yaşında bir kız seni nasıl sever. O daha sevgi ne olduğunu ne bilir?

Aldın mı muhâkemeyi?

Evet, bizim hanımlar cesaret nedir? Heybet [88] nedir? Kavga-yı maişet nedir? İktisâ nedir? Para kazanmak ne demektir? Çalışmak niçindir? Kifâyet-i nefise neye yarar? Temîn-i istikbal nasıl olur bilmezler; saadet nedir ekseriyetle anlamadıkları gibi sefalettende müteezzî olmayabilirler… Hele sevmek… Sevmek için sevmek, ruhu, ruhaniyeti sevmek kadınlarımızda pek nadir tesadüf olunur hasletlerdendir. Hele zengin aileler arasında bu duygular hiç yok gibidir.

Bizde yalnız körü körüne bir sabırdan başka, körü körüne bir kanaatten başka bir meziyet bulunamaz sanırım.

Latife'ye iki mektup yazdım; yalvardım, yalvardım. Düğünümüzün icrasını rica ettim. Dadısı vasitasıyla gelen cevaplar hep Lyon'a gitmekten vazgeçmemi tavsiyden ibaret. Bununla beraber ne bir tehâlük ne bir serzeniş ne bir teessüf var…

Bu hicran ile, bindiğim vapur Sarayburnu'nu dolaşırken düşünüyordum: Bu mavi berrak göğe; bu parlak, okşayan güneşe; bu saf, şirin Boğaziçi'ne; bu

[88] Désillusion mukabilidir.

yıldızlarının çehrelere elmaslar, gök yakutlar, inciler serpen şeffaf gecelere; sevmek, sevilmek için bütün vesâite malik olan bu memleket, periler yuvası olmaya layık bir kûşe-i cennet, ah!... Bir aşk diyarı değildir… Bir şehvet-i mülkiyettir.

Bu güzellikler neye böyle çirkinleşmiş? Bu yükseklikler niye böyle alçalmış, bu sâfiyetler niye böyle kirlenmiş?...

Ben sanıyorum ki bunlara sebep mestûr, mâmâfih, mer'î ve mülevvis terbiyemizdir.

Yedi sekiz yaşında bir kız veya erkek çocuğun söylediği şarkılara hiç dikkat ettiğin varmı? Onların içinde tabiatın güzelliğine, faziletin kıymetine, peder ve valide muhabbetine, kuşlara, çiçeklere, şefkate, merhamete, Allah'a, Peygamber'e dair ahlakî bir kelimeye tesadüf ettin mi? O şarkıları öyle pzk, masum dudaklardan değil, âlefteler ağızlarından bile işitmek pak bir yüzü kızartır, temiz bir hissi incitir. Hatta ablamın çocuklarının söyledikleri türküleri şuraya kaydetmeye bile cesaret edemedim… Büyüklerin bayıldıkları şarkıları tetkîk et:

"Meyhane mi bu, bizim darbhâne-i cemi?
Peymane mi bu? Efser-i dârât-ı haşm mi?" den
Gelir mi bir daha âğûşa cânân?
İki ömrün olur mu ihtimali?

Nağmesine kadar âheng-i millîmiz ya mestâne ya bî-edibâne veyahut meftûrânedir. Bu çıplaklıklar kadınlar meclislerinde de çocuklar huzurunda da aynı pervasızlıkla ortaya atılır ve bâdî-i hicap olmaz bunlar içinde ulviyet ruhu, muhabbet-i vataniyeyi, şiiriyet-i hayatiyeyi okşayacak, edebiyatımızda kaç şarkıya tesadüf olunur? Fitnat, Zeyneb gibi şâirelerin neşideleride dâhil olduğu halde edebiyatımız şehevânidir.

Manasız gibi duran musikimiz bir kadının yanında veya bir işret meclisinde pür manâ, pür hayal bir hale girer… Hele raksımız… O göbek atmaklar, omuz

titretmekler, bacak savurmaklar!... Bütün bunlarda bir şeme-i şiir, bir nefha-i ulviyet, bir katre-i rikkat ara bul.

Bu şerâit dâhilinde beslenen dimağlarda selamet, bu te'sîrât altında hiss eden gönüllerde sâfiyet nasıl hâsıl olur? O halde hangi genç yolda gördüğü her kadını çimdiklemek mecburiyetini kendisinde görmez. O halde hangi kadın yolda gördüğü her erkeğin kendisini çimdiklemek isteyeceğinden çekinmez.

Bizde sekr-i haram olduğu içinmi en ziyade müskirâta ait eşâr-ı harâbât divanlarımızı doldurur? Bizde kadınlar örtülü bulundukları için mi en ziyade kadınlara ait şiirlerimiz açık saçık düşer.

Frenklerin "didaktik" dedikleri talim ve terbiyeye dair edebiyatımızda "Latîfe-i Vehbî, Hayriye-i Nâbî" gibi bir iki kitap gösterilebilir. Bakınız "Hayriye"de Nabi teehhül için oğluna nasihat ederken ne diyor:

İzdivâcında taharrî eyle.
Sakın evlenme! Teserrî ile!
Ne bela bir zen'e mahsûr olmak;
Taze zevk eylemeden devr olmak.
Bil ki bed çehre!! Çıka, ya, bed-ahû,
Zevke! Dersin o zaman sen yahu!
Hazmı güç, reddi dahi müşkil-ter,
Bir musîbettir o ki ömre sürer.
Olamaz cariyede bu mahzûr,
Tazeden tazesin al eyle huzur…

Gördün mü baba nasihatini! Ya karın çirkin, bed çehre çıkarsa ne yaparsın? Çünkü görmeden alacaksın. Onun için evlenme; odalık, hatta birçok odalıklar al diyor. Kendi cinsini bırak. Kafkasya dağlarından çalışmış, esirci evlerinde, müfteris, hain "tokatlar" altında şefkatsizliklerle, kinler, nefretlerle izzet-i nefsi kalmamış, gönlü kırılmış, duygusu azalmış, o zamana kadar kimse için kalbinde bir sevgi hissetmemiş, biçare bir Çerkez kızını, birkaç Çerkez kızını al; sonra ondan kendine samimi muhabbet, evlatlarına müşfik bir terbiye iste!

Bu kapalı hayatta sefih, biedep maişete inzimâm eden bu körü körüne izdivaç, hayat-ı aileye, iştirak-i hissiyâta, mübâdele-i samimiyâta imkân bırakmıyor. İşte bir anane-i tarihiye ki zaafımızın belki infisâhımızın en mühim esbâbından biri…

Bu tefekkürât, Lyon'da derslerimden fırsat buldukça arkadaşlarımla ya bir kırda dolaşır ya bir kahvede otururken hâtırama gelir saatlerce dalar giderim. O sırada İtalyalı olup burada ikâmet eden ve mühendis mektebinde sınıf arkadaşım olan "Pierre"in hemşiresi "Julia" sebeb-i endişemi sorardı. Bu içtimaî hastalıklarımızı ona teşrîh etmekten utanırdım.

- Türkiye'de harem dairelerinde akşam pek çabuk olur sanırım. Kafeslerin haylûleti güneşin son ışıklarını hazfetmeye kâfidir, değil mi?

- Evet! Güneş görmemekten ekseriyetle kadınlarımız ya mideden ya bağırsaklardan ya romatizmadan muzdaribdirler. Umumen ya pek şişman ya pek zayıf olurlar. Aralarında al yanaklı, gürbüz vücutlara, şen şatır çehrelere rast gelmek nevâdirdendir.

- O halde nasıl sağlam evlat yetiştirebilirler?

Bu mübâhase uzar uzar ve daima bir "eyvah" ile nihayet bulurdu.

Julia'nın üzerimdeki tesiri ziyadeleştikce İstanbul'da kalan Latife'nin iki gözünün ela nuru türbe-i hâyâlâtımda iki şem'a-i mahzûn gibi titrerdi. O zaman içimi çeker "gafil aşkın kıymetini bilmedin." derdim.

Julia benim her şeyime karışır. Elbisem, saçım, çalışmam hakkındaki fikirlerini açıkça söyler, ablama, enişteme göndereceğim hediyeleri intihap eder ve benim anlamadığım incelikleri bana öğretirdi. Bir gün bana gülerek "Erkek kadının muallimi, kadın erkeğin mürebbiyesidir." demişti.

Hastaydım. Hemen her sabah hizmetkar odama bir küçük çiçek demeti getirir, çiçekliğe yerleştirirken bunu o matmazel getirdi derdi. "O" Julia'ydı. Bu inceliğe bu şairiyete gittikçe meftun oluyordum. Bir sene süren bu dostluk esnasında ufak latifelerden mâ-adâ aramızda hiçbir münâsebetsiz cümle teâtî eylememişti.

Nekâhetim zamanında bana kuvvetimi iade edecek ilaçlar tertip eder, derslerimden yetiştiremediğim defterlerimi istinsah ederdi. Bir gün validesi ve Julia ve biraderiyle üç meslektaş belediye bahçesinde gezinirken benim mahçûbiyetimden açılan mübâhase kimsesizliğime intikâl etti. Nasıl oldu bilmiyorum bu kıza karşı duyduğum temayülü itirâf ediverince validesinin tereddütsüz mütâlaası beni ebedî bir kayıt altına sokmak için kâfi geldi. Üç ay sonra Paris 'te nikah olduk.

Garibi şu ki Julia, Latife'den ne daha güzel ne daha akıllıydı. Yalnız daha kadın yani daha hassas, daha şeytandı. Beni her sabah bir parça daha daralan bir hattı mühâsara ile kıstırdı ve nihâyet zabtetti.

Beş senedir beraber yaşıyoruz lâkin beraber hissetmiyoruz. Bu tehâlüf ikimiz arasında kalsaydı beis yoktu. Lâkin evladımız Leyla, iki zıt tesir altında kalıyor, ben ayrılığımdan bir parça o gayrılığından bir parça yamaya yamaya zavallı ileride bir meftûre [89] olup kalmayacak mı? Zehirlenmeyecek mi? Sefil olmayacak mıydı?

Bilmem Naîmâ benim hayatımdaki cenhayı ne gibi söylenilmez avâmilin tesirine isnat edeceksin? Biz böyle perişan gelip müzmahil gidecek miyiz?

Sen mektubunu bir hakîm-i îrânînin, Hayyam'ın bir rubâî-yi meyûsüyle bitiriyorsun. Ben ise bu satırlara bir Türk şairinin Nedîm'in bir beyt-i telmîh-kârıyla nihâyet vereceğim.

Nice demdir ki gelen eyledi bülbülden dûr,
Dâd elinden bu şikest olası genç kafesin!

Bâkî şu satırları okuduktan sonra meyûs olan gözleri mahzun dudaklarımla öperim.

1 Nisan sene 321 "Nazîmâ"

Ahmed Hikmet

[89] Desenchantee yerine kullanılmıştır.

KADINLARIMIZIN MEVKİ-İ İCTİMÂİYYESİ

[Ubeydullah Esad, S.28, 1911/1327, s.281-296]

Bizde "mevki-i ictimâî" sözü ağza alındı mı hemen erkeklere müteallik bir hususta; memuriyetler, rütbeler, nişanlar, imtiyazlar ve saireden bahsedileceği hatra gelir. Bu sözde kadınlarımızın validelerimizin, hemşirelerimizin, zevcelerimizin hukûk-ı insaniyyelerine, hukûk-ı tabîyyelerine temas edcek bir cihet yoktur.

Acı olsa da itiraf etmeli biz kadınlarımız için bir mevkî-i ictimâî tasavvur etmeye bile tenezzül edemiyoruz. Bizce bütün dünyanın en büyük şanları en büyük şerefleri erkeklerindir. Bunda kadınlarımıza ifrâz olunabilecek hiçbir hisse yoktur. Kazara hukukumuza biraz iştirak edebilmiş olanları varsa onları da tahkîr ve tezlîl etmek o biçareleri hatıra hayale gelmez iftiralarla telvîs eylemek en basit ve iptidaî bir hissimizdir.

Kadınlarımızın yalnız ortalık süpürmek, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, çocuklarına bakmak vs. gibi bir erkeğin yarım saat bile tahammül etmek istemeyeceği hizmetler için yaratılmış olduklarına bütün mevcûdiyetimizle kâniyiz. Bütün bu ağır ve hasîs vazâife karşı kadınlara bahşetmek lutfunda bulunduğumuz bir imtiyaz varsa o da onları birer "tatlı et" olarak kabul ve telakki ettiğimizdir. Bu büyük imtiyazla iktifâ edemeyerek, mütesellî olamayarak hukûk-ı insaniyye ve tabîyyesinden biraz müstefîd olmağa, onu biraz müdâfaya yeltenen zavallıları ise, haylaz, haşarı, biraz daha ileri gidilirse sinirli, edep ve terbiyeden mahrum bir ahlak düşkünü sıfatıyla terzîle kalkışırız.

Kadın yalnız evindeki işleriyle iştigâl etmeli, akşamları sinirli, yorgun, argın, bazen ispirtolu bir kafayla avdet eden kocasını karşılamalı, icap ederse elini eteğini öpmeli öteye beriye fırlattığı kirli elbiselerini toplayıp temizlemeli, karnını doyurmalı, kahvesini, çayını, ispirtosunu hazırlamalı ve fakat asla şikayet etmemeli, hiçbir şey istememeli, evin içinde hissiz, duygusuz, sessiz sedasız bir gölge gibi

yaşamalı. Ve bütün bunlardan sonra güler yüzle, geniş bir saadetle ezeli ve ebedi bir memnuniyetle onun zevkini eylencesini temin etmelidir. İşte bizim için en iyi, en fazîletkâr, en afîf ve namuslu kadınlar bu öldürücü, boğucu hayat altında kıvrananlardır.

Kadın bu mahdûdiyyet içinde zelîl ve sefîl önümüzde süründükçe, günden güne husunden, benliğinden, mevcûdiyetinden uzaklaşarak mevki-i insanîsinden sukût ettikçe nazarımızda yükselir. Kıymet ve ehemmiyet kazanır ve biz de böyle bir kadın karşısında –hürmet ve muhabbete bedel – istihfâf-kâr bir merhamet hissetmekle daha çok zevk alır, sanki cinsiyetimizin azamet ve gururunu bu suretle okşamış oluruz.

Fakat düşünmeyiz ki kadınların da bir hissi, bir ruhu, bir dimâğı, bir mevcûdiyyeti, bir insanlığı var. Takdir etmeyiz ki kadınların da yaşamak için hakkı, heyet-i içtimâiyyemizde bir mevki, bu dünya üzerinde bizim gibi tıpkı onların da hukûk-ı tabîyye ve insaniyesi var. Evet biz bunları ne düşünür ve ne de takdir ederiz. Dimağımızı, ruhumuzu, vicdanımızı o kadar büyük ve müthiş kaplamıştır.

Gözlerimizi bürüyen siyah bir bulut altında hakikatin fecayisini bütün çıplaklığıyla, bütün levsiyle göremiyoruz. Görenlerimiz de elim bir vaziyet içinde sükût etmeye mecbur oluyorlar. Ve böylece üzerinde oturduğumuz dalı kendimiz baltalıyoruz. Hufre-i helâke doğru baş döndürücü bir süratle koşuyoruz… İstikbâli kurtaracak olan nesl-i âtîmizin bugün zulum ve hakaret altında inleyen bu zavallı kadınlarımızın kucağında büyüyeceğini, terbiye göreceğini düşünürsek ne kadar büyük bir felaket karşısında bulunduğumuzu belki anlayabiliriz; belki anlayabiliriz de büyük derd-i içtimâîmizi tedavi edebilmek, vatanın selamet ve istikbaliyle alakadar olan bu cerîhalarımızı kapatmak için biraz çalışırız. Uğraşırız…

Yakın bir âzinin levs ve riyâile dolu muhît-i mütefessihinde kadınlarımızın her dem maruz kalmış oldukları hakaretler, zulümler adilikler tabidir ki daha unutulmamıştır.

Makam-ı celîl-i hılâfet-i islâmiyyeyi, bu millet-i mazlûmenin safha-i mukadderâtını bi-lâ mâni karartabilmek için bir siper ittihâz etmiş olan hâkân-ı mahlû'un muvaffakıyet-i istibdâdkârânesini en ziyade teshîl eden bir şey vardır ki o da avâm-ı halkın daima cehl ve taassubunu okşayıp, kendini onlara gayet dindar bir hükümdar olarak tanıtmaya çalışmış olmasıydı. O, otuz bu kadar senelik devr-i saltanatını, Osmanlı milletinin kansızlığına değil, fakat tarafından daima mazhar-ı teyid olmuş olan cehle, hadd-i meşrûiyyeti fersah fersah tecâvüz eden taassuba medyûndur. O zamanlar ara sıra köprü başlarında, çarşıların müzdehim yerlerinde afîf namuskâr kadınlarımız, memûrîn-i zâbıtanın tecâvüzât-ı resmiyyesine uğrar, irâde-i hılâfet-penâhî ile men edilen çarşafların makaslarla kesilmesi gibi dünyanın en sefil en berbat rezaletleri alâ-melein-nâs icrâ olunur ve bu riyâkârlık ve adiliklerle onun hılâfet ve saltanatı sanki teeyyüd ederdi.

Bu faciaların maânî-i muhtelifesi karşısında biri kül diğeri cüz iki mevcudiyet başka başka hislerle mütehassis olur biri cehl ve taassubun tatmin edilmesinden mütehassıl bir memnûniyetle beşûş, diğeri, insanlığın pamal edilen ulviyetine ağlayan bir ruhun elemleriyle meyûs, bildiklerini okurlardı.

Bu facialar bir tarafta devam ederken biri de Sivas'tan, Eskişehir'den, Ankara'dan ve daha bilmem nerelerden toplanan, analarının, babalarının kucaklarından gaspedilen, vatan-ı cüdâ masum yavrucakları, o zavallı Çerkez kızları taşıyan arabalar dolmak bilmez. Bir gure açılan yüksek bir kapıdan mütemadiyen girer. O bedbahtları yaldızlı kapıların önüne, beyaz mermer merdivenlerin üzerie döker, döker, dökerdi.!

Memleketin cephe-i namus ve fazîletine karşı açılan bu sahâif-i levs ve denâit mütemadiyen çevrilir dururken ötede cehl ve ta'assub afîf ve namuskâr kadınlarımızı tahkîr ve tezlîl etmekle tatmin olunur ve böylece bütün o levsler sanki setr edilirdi.

Hepimiz bu siyah sahifeleri biliriz fakat yalnız bilmek kâfi değildir. Bildiğimiz şeylerin neticelerini de nazar-ı ibret ve mütalaaya almazsak aynı hataları tekrar etmekten bizi hiçbir kuvvet men edemez. Şu halde düşünelim; koca bir

memleketin üzerinde otuz bu kadar sene gerilerek onu nurdan, ziyâdan, her türlü terakkiyât ve teâlîden mahrûm bırakmış olan yıldız akıbet ne oldu?...

Bugün lâne-i bûm ve gurâb bir halde tarihin siyah sayfalarında ebediyen inlemeye mahkum ve muzmahil bir saray… İşte o kadar …

Havasının en küçük zerrâtında bile saray bir saadet ve beşâşet oynayan parklak, müşemmis, sıcak bir yaz sabahıydı; altı yüz senelik Osmanlılık mazinin hunîn sahâifine çelik bir kalemle hatt-ı iptâl çekiyor, istikbalin refah ve saadete doğru açılan pak ve beyaz sahifelerinde (hürriyet, adalet) kelimelerinin artık tezehhür ve inkişâf etmekte olduğunu görüyor, "yaşasın hürriyet, kahrolsun zulm ve istibdat" gulguleleri arasında yükselen alkış tufanlarıyla memleket baştan başa urluyor, çınlıyor; bütün bir memleketin mahkûm- ı esâret insanları canlı bir dalga gibi temevvüc ediyor, bütün o müessesât-ı istibdat bu sıklet ve kuvvetin altında eziliyor, mahvoluyordu…

Memleketin üzerine çöken o koyu istibdata o bitmez tükenmez zulüm ve adâvete bedel şimdi, artık beşeriyetin hukuk-ı tabiye e insaniyyesinin en âlî ve mukaddes kısımlarını teşkil eden hakk-ı hürriyet ve adâletin hüküm-fermâ olmaya başlayacağını düşünürken kadınlarımızın o tâkat-şiken şerâit-i ictimâiyyesinin de mâkul ve meşru bir seviyeye yükselebileceğini ümit etmeye başlıyorduk.

Fakat ne kadar şâyân-ı teessüftir ki daha o parlak günlerin harîm-i nevrâ-nûrundan bile bu ümitlerin ne kadar boş ne kadar nâ-bimahal olduğunu gördük. Vatanın, milletin saadetiyle kadınlarımızın da mesut olacağını düşünemeyerek onların bu saadet-i milliyeye iştiraklarını görmeye bile cehl ve taassubumuz tahammül edemedi; köpürdük, söylendik, daha neler, neler yapmadık…

Mamafih bu galeyân arasında ufak tefek taşkınlıkların yapılabileceğini, fakat sükûnet istikrar olunca icabât-ı hak ve adlin hükmüne münkâd olabileceğimizi düşünebilenler biraz teselli bulabilmişlerdi; günler, aylar geçti, her şey hâl-i aslına

avdet ettiği halde sabit kalan bir şey vardı ki o da kadınlarımıza karşı hissedegeldiğimiz tehevvür ü kinimizdi. Çok geçmedi, hükûmet-i sâbıka zâbıtasının reva gördüğü o resmî hakaretleri, biz, kadınlarımızn sokak ortalarında çarşaflarını yırtmak, peçelerini parçalamak ve daha bilmem neler yapmakla tekrar etmekten utanmadık, arlanmadık.

Memleketin her tarafında hüküm-fermâ müthiş bir anarşi, bir hükûmetsizlik bu tecâvüzleri bir emr-i mübâh derekesine düşürüyor, gündün güne yeni tecavüzler yeni tahkirler karşısında meyus ve mütehayyir kalan kadınlarımız birtakım sefil erâzilin kin ve tehevvürüne maruz kalmamak için, artık sokağa çıkmaya bile cesâret edemiyorlardı.

Bu elim hâl ve mevki az çok şiddetlerle, fâselalarla hareket ordusunun İstanbul'a girdiği güne kadar devam etti.

Bu halaskar ordu cehlin, istibdadın meşum çehresine indirdiği şamarlarla kânun ve adâletin hak ve galebesini temin etti. Anarşiye bedel kanuna itaat ettirmeyi bilen ve tatbik eden kuvvetli, şedit bir hükümetin teessüsüyle erbâb-ı namus biraz nefes alabildi, hakkına, hürriyetine, sahip oldu bu meyânda bittabi kadınlarımız da artık hakaret görmek korkusu altında olmayarak sokağa çıkabiliyor, melbûsât vesairesini tedarik edebilmek için çarşıya inebiliyor; biraz tenezzüh etmek, biraz gezmek gibi insanların en sıhhî bir ihtiyacından en tabii bir hakkından onlarından istifade edebilmesine bir mâni kalmıyordu. Çünkü gayrın hakkına, hürriyetine taarruz eden eller, divân-ı harplerin, mahkemelerin, o şedit hüküm ve adaleti karşısında artık kırılmış, meftur kalmışdı.

Her inkılâb tabii olan ihtilaclarını nazar-ı dikkat önde bulundurmakla beraber bu kanunu devrin kadınlarımızın da hukûk-ı insaniyye ve mediniyyelerini temin etmeye çalaşıcağını katiyen ümit ettik, ve bunun bilfiil icrâ edildiğini görerek mütesselli olduk.

Artık kadınların da hukûku biraz mecrâ-yı tabisine giriyor, onlar da insanlıklarını, mevcudiyetlerini - harf-endazlık vesâire gibi rezâletlerimizi ber-taraf etmek şartıyla- idrak edebiliyorlardı.

Fakat, son zamanlarda, cehl ve taassub yine kadın hakkının mevcûdiyetine kail olamıyor. Alttan alta kadınların elbisesinden, âdem-i tesettüründen, aşkınlığından taşkınlğından bahsederek hakikat-i halde ise bizi tarihin siyah sahifelerine müntehî bir yola sevk edebilecek kuvveti bu vesilelerle istihsale çalışıyor, her gün yeni rivâyetler, yeni iftirâlarla kendini hissettirmeye başlıyor!

Bu noktada hükümetle beraber matbûâne sunûf-ı münevvereye mühim bir vazife terettüb ederken bunlar unutuluyor, kuvvet ve metanetle hareket etmesi lazım gelen hükümet kendinde bu cesâreti bulmaya lüzum görmüyor, sunûf-ı münevverede vazîfe-i irşâda bedel cehlin karşısında bu yeni büküyor; geniş bir sahada yine geniş hatvelerle ilerlediğini her gün ama her gün gördüğümüz o ezilmeye, kırılmaya layık cehl ve udvân kuvveti serbest serbest istediği yere girip çıkarak büyüyor, daima büyüyor!

Ve biz buna mâni olmak vazifesiyle mükellefken, vazifemizin hayır ve nef'î ancak bu kuvvetin ahsen suretle ortadan kaldırılmasnı istilzam ederken hükûmet-i meşrûtânın bir dâire-i resmiyyesi bir tezkere ile kadınların tesettür vesairede görüldüğü söylenen adem-i mübâlâtından mezene-i tehemmüt olabilecek yerlerde görüldüklerinden bahsederek nazar-ı dikkati celb etmeye ve bu suretle o tatmin edilmeye lüzum görülen kuvvete bir cümle arz etmeye çalışırken ne bu ricatin derece-i ehemmiyetini ne de biri de milyonlarca namuslu kadınlarımızı yeni bir sille-i tahkir ve tezlil altında kıvrandırdığını düşünmüyor…

Hiçbir zaman, hudud meşruiyeti tecavüz edecek bir mübâlâsızlığı ne kadınlarımızn ve ne de erkeklerimizin şeref ve haysiyetine layık göremeyiz. Mezene-i tehemmüt olan yerlerde yalnz kadınların değil hatta erkeklerin de bulunmasını görülmesini heyet-i içtimaiyimizin ulviyet ve necâbetiyle kâbil-i telif addedemeyiz; en kavi en muazzam milletlerin, medeniyetlerin böyle bir vasat-ı mütefessihte ne

kadar çabuk çürüdüklerini, mahv u münderis olduklarını herkes gibi biz de biliriz. Fakat hiçbir zaman birkaç rezilenin açık, saçık ötede beride dolaşabilmesinin bütün kadınlarımız tekrar ağlatmak, sızlatmak. Meyus etmek için kâfi bir sebeb teşkil edebileceğini de tasdik ve kabul edemeyiz.

Zabıta, herkesin riayet etmeye mecbur olduğu âdâb-ı diniye ve milliyemizi siyâneten bu gibi fena halleri pek güzel ve kolay men edebilir. Bu kadar basit ve mantıkî tedbirler elde bulunurken sırf bir grub eslâfın hırs ve iftirası yolunda bütün kadınlarımızı, validelerimizi, hemşirelerimizi, zevcelerimizi nev'e-mâ bir silsile-i tahkir olan bu şüphe ve tehemmüt altında ezmek, doğrusu, akıllara hayret verecek bir garîbe-i nasfettir…

Zavallı kadınlar…

Doğruyu, hakikati söylemek lazım gelirse bilâ-tereddüd itiraf etmeliyiz ki biz erkekler kadınlarmızdan pek çok ziyade terbiye almaya muhtaç bir sürü düşkünleriz. Birçoklarımızın indinde bu vadide namus, fazilet, ahlak kelimeleri lede'l-icap söyleniverecek süslü ve tantanalı manasız kuru laflardan başka bir şey olmadığı gibi namusun, faziletin, ahlakın icâbâtına tevfik-i hareket edebilmek diğer kahramanlarımızdan birçoklarının bile kārı değildir … İffet ve namusun müdafaa edildiği bir meclisten çıkar çıkmaz, evlerimizde melul ve masum bizi bekleyen zevcelerimizi, ailelerimizi hatıra bile getirmeden karanlık muhitlerde birkaç saatlik bir zevk ve sefa(!) yapmanın müdafaa ettiğimiz namus ve fazilete mugâyir bir hakikat teşkil edemeyeceğine bütün mevcudiyetimizle eminiz.

Bir iki saatlik bir eğlence ne namus ve faziletimize ne de şeref ve haysiyetimize bir nakîsa veremez…O derekeye düştük ki bu bayağılıkları hukûk-ı tabîyyemizden addediyoruz… Ne halktan ne Hâlik'taen sıkılıyoruz…

Bu nakîsa-i ahlâkiyyemizi nazar-ı dikkat ve insaf önünde bulundurarak tecavüzatımızı bir hadde kadar indirmek lüzûmunu hissetsek, mertçe erkekçe hareket

etsek haydi af ve müsamahaya layık görülelim… Fakat, hayır! Biz böyle malul yaşarken biri de sokakda tesâdüf edeceğimiz bir kadının –her türlü tecâvüzât-ı lisâniyye ve fi'liyyemizden sarf-ı nazar– etek toplayışından, şemsiye tutuşundan, yürüyüşünden, bakışından manalar istihrâc etmekten ve bu istihrâcâtımıza binâ-yı fikir ve mütala ile onun hoppalığına, adiliğine, mübtezelliğine, şımarıklığına hüküm vermekten asla çekinmeyiz…

Yirminci asırda yaşadığını hisseden bir kadının zevk-i selime mutâbık bir sûrette telbîs ettiğini görsek ne kadar mestûr olursa olsun ne kadar namuskâr ve afîf bir tavırda bulunursa bulunsun hakkında derhal bir sû-i zan ve fikir hâsıl etmekten bizi hiçbir şey men edemez; görenin belasının o kadar esiri olmuşuz. Bir kadının namus ve iffetine şıklığının veya çopurluğunun hiçbir tesiri olamayacağını takdir edemeyecek kadar mahdûd'ul-fkir kalmışız!...

Yazık…

Heyet-i içtimaiyyemizde kadınlarımıza mahsus yeknesak harici bir libas numunesini resmen kabul etmek imkanını –ki bittabi adîmül-ihtimaldir– tasavvur edebilsek bile bu kadar muhtelif iklimlerin muhtelif ve mütenevvi tarz-ı telebbüslerini tevhîde, bütün o muhtelif akvâmı, o muhtelif tarz-ı tefekkürleri memnûn etmeye imkân yoktur. İstanbul kadınları için kabul edilecek libâs-ı hâricîyi bazı mıntıkalar o kadar açık saçık, bazı mıntıkalar da o kadar ağır ve gayr-ı kâbil-i tahammül olarak telakki edecekler ki bunun nasıl bir neticeye varacağını söylemeye lüzum görmüyorum.

Şu halde hakikat kendi kendine tezahür ediyor. Medeniyet terakki ettikçe muhitin icapâtına riayet etmeğye erkekler kadar kadınlar da mecbur oluyor. Bu cereyana karşı durmak cinnetten başka bir şey değildir. Yalnız biz burada muhitin imkân ve tahammülünün fevinde bir tarz-ı telebbüs ihtiyâr edilmesine – eğer varsa – bir mana göremeyiz; alelhusus âdâb-ı dîniyye ve milliyyemizin daima meşru ve makul bir tarzda muhafaza edilmesini şiddetle iltizâm edenlerdeniz. Fakat hiçbir zaman, bu asr-ı medeniyette kadınlarımızın çuval içinde gezmelerine tahammül

edemeyiz…

Şunu da bilmeliyiz ki bundan on sene evvelki elbiseler dahi bu günkü elbiselerin dûçâr olduğu tecavüzlere maruz kalmış olduğu halde, o zaman hoş görülmeyen libasları bu gün pek muvafık görmeye alışacak ve onu mesrur-ı say edecek kadar mecbûrî bir […] geçirmişizdir. Dün fena olarak telakki ettiğimiz bir şeyi bugün bize iyi olarak kabul ettiren zamanın cereyân-ı tabîiyyesine, hüküm ve kuvvetine fitraten tab'an-ı münkad ve mahkûm olduğumuzu düşünürsek akıntıya kürek çekmemiş, hayatımızı kuru laklakıyyât ile izâa etmemiş oluruz!

Hemşirelerim, sizlere hitap ediyorum, evlerinizde size rahat ve huzur yüzü göstermeyen, sokaklarda şeref ve haysiyet-i […] hürmet etmeyi henüz öğrenmeyen […] birliğe süreememek mahrumiyet ve acısıyla gezmenize, yürümenize, elbiselerinize; ne kadar masum olursa olsun her hal ve tavrınıza kadar karışmak, canınızı hukukunuzu ellerinde bir pâziçe olarak kullanmakla hırs ve tehevvürünü tatmin etmek isteyen, hulasa sizin iffet ve namusunuzdan intikam almak için yanan bizlere karşı basiretkar olunuz…

İstikbal bir lemha-i basardır, ne kadar uzasa bir gün siz de biz erkekler gibi esâret zincirlerini kıracak, hakkınızın, insanlığınızın hâkimi olacaksınız…

Layık olmak için çalışmak, mütemadiyen çalışmak lazımdır. Bu nazariyeyi gözlerinizin önüne alırsanız geniş bir saha-i say ve mücâhede karşısında bulunduğunuzu anlarsınız … Fakat bu mesâi-yi insaniyyenizde sizlere muavenet edecek pek çok erkekler bulamayacaksınız kendi kuvvetinize, kendi mevcudiyetinize, kendi faziletinize istinat etmeye mecbur kalacaksınız… Lâkin zararı yok. Aranızda fikriyle irfanıyla temeyyüz etmiş veya edecek birçok kıymettar vücutlar var. Toplanınız; küçük büyük heyetler cemiyetler teşkil ediniz, ailelerinizde telkinatınızla, hariçte neşriyatınızla hukukunuzu tanımak isteyen dimağlarımıza nüfuz ediniz, hakikatini yavaş yavaş anlatınız. Ta ki bu zillet ve esaret devri kapansın. Kapansın da sizlere bir sabah-ı inkılâbın ziyâ-yı hak ve adli içinde

insanlığınızı tebcil edebilesiniz…

İtiraf ederim bu muvaffakiyeti kazanabilmek için tâkât-fersâ mücâhedât ister nihayetsiz himmetler, fedakarlıklar ister. Fakat hangi nimettir ki külfetsiz istihsal olunabilir?

Bu büyük saadetin velev bir zerresi olsun temin edebilmek için resimli kitabın bir hizmet ve delaleti olabilirse bu sahîfeler sizindir; yazınız, felaketlerinizi, elemlerinizi, muhitin lutf-ı müsadesi derecesinde bu sayfalarda birer birer anlatınız. Eminim *Resimli Kitap*'ın bütün kārileri, bu binlerce münevver ve vicdanlı insanlar sizleri bir kardeş kulağıyla dinleyecekler, elemlerinize iştirak edeceklerdir. Sırf hukûk-ı niseviyyetinizi müdafaa etmek için her türlü fedakarlıkları göze alarak müstakil bir gazete tesisi lazım gelirse o vazifeyi de bana bırakınız. Bu suretle sizlere, vatanıma, insaniyete küçük bir hizmet arz edebilirsem en büyük mükafatı bana maneviyetim, en büyük zevki bana vicdanım verecektir.

Hemşirelerim, sizlere hitap ediyorum:

Layık olmak için çalışmak, mütemadiyen çalışmak lazımdır!

1 Nisan 1327
Ubeydullah Esad

KADINLARA HAK
AVRUPA'DA KADINLARA HAK
7
HUKÛK-I SİYÂSİYE VE AMERİKA KADINLARI

[Ertuğruloğlu, S.28, 1911/1327, s.297-306]

Haziran 1904 Berlin

[Lo Torno], [Morganlar] Amerika'da çıkmışlar, [Lokre Siyamotet], [Hurbutet] Amerika'da peyda olmuşlardır. Karaların esirliğini kaldırmak hissi nihayet Amerika'da doğmuştur. Kadınlara hak vermek, onları cemiyete azâ saymak yine bu memlekette birinci defa olarak meydana atılmış, birinci defa tatbik edilmiştir.

Amerika yeni dünya olduğu gibi yenilik dünyasıdır. Sanatta, ticarette, ziraatta, insaniyette, hukukta erkeklik, kadınlıkta her şeyde yenilik göstermiştir. Bu memlekette binlerce seneden beri kalmış Amerikalıları boğan adetler yoktur. Avrupa'da ve Asya'da eski dinlerden kalma dinî zehirli bir hava, sebest soluk almaya müsaade etmeyen kesif batıl fikir bulutları Amerika'da hüküm süremiyor. Amerika temiz bir hava, taze bir toprak, taze bir cemiyet, taze bir insaniyet. İnsanlar burada babaları ne yapmışlarsa onu yapmıyorlar. Düşünceleri akılları var. Eski zamanda ne yapıldığına bir kere bakıyorlar, ondan sonra maziyi, tarihi değiştiri değiştiriveriyorlar. Amerika bunu için düşünce, serbest fikir memleketi serbest terakki yeridir.

Burada kadın da bir kere kendine bakıyor, bir kere kendine hâkim olmak isteyen erkeğe bakıyor, bir de erkekler arasında birbirlerini hur, müsavi tanımak hakkındaki kaideye dikkat ediyor. Bundan kadının erkek gibi hür, müstakil, istediği gibi çalışır, hak sahibi surette, güzel olacağını anlıyor. Ama kadın hür, müstakil, hak sahibi olabilir mi? Kadın dikkatini artırıyor, erkekler ne için hür, erkekler ne için kimseye tabi değil, erkekler ne için hak sahibi?

Erkekler insan oldukları için hür, yoksa erkek oldukları için değil! Kadında da hür olmak, hak sahibi bulunmak için erkekte olan her şey var. O halde kadın ne için hür değil? Ne için hak sahibi değil? Erkeklerin adaletsizliklerinden… Adalet eski dünyaya lazımdır. Taze Amerika toprağına el vermez. Kadınlar düşüncelerini açık söylüyorlar, erkeklere açıkça diyorlar:

"Cemiyetimizin içinde belli bir adaletsizlik hüküm sürüyor. Kadının cemiyet azası gibi sayılmaması bir adaletsizliktir. Kadında hürdür, müstakildir, hak sahibidir. Erkek ile her şeyde müsavidir. Erkeğe nasıl hürriyet hakkı veriliyorsa kadına da verilmelidir. Erkek nasıl cemiyet işlerine karışabiliyorsa kadın da karışabilmelidir. Yani erkeğin hukûk-ı siyâsiyesi kadına da lazımdır. Kadına lazım olan bu hakkı vermemek onu cemiyet işleri için çalışmadan mahrum etmek kadınlar ile beraber cemiyetin kendisine de zarardır.

Hem sonra hükümet dediğimiz idare kendi idaresi altında olan kimselerin hepsinden ayrı ayrı müsaade almadıkça, meşru değildir. Halbuki bugüne kadar hükümet kadınların yani yarı cemiyet azasının müsaadesini almamıştır. Bugünkü hükümetler hep meşru olmayan hükümetlerdendir. Demek insaniyet âlâ devr-i istibdatındadır.

Kadının hükümete kendini idareye müsaade, rey vermesiyledir. Kadınlar ne vakit erkekler gibi aynı surette heyet-i kânûniyyeleri intihap edebileceklerdir işte o zaman kendilerini idareye hükümeti kendilerine vekil etmiş sayılabileceklerdir. O zaman hükümet meşru olacaktır. Cemiyet istibdattan kurtulacaktır. Hakikaten kadınların müsaade olmayarak cemiyetlerin nasıl idare edildiklerine şaşmamak mümkün değildir!"

Amerika erkekleri hepsi Avrupa senatörlerinden daha akıllı, daha serbest düşünceli, hak olan şeye hak diyen kimseler; bu sebeple Amerika'da iki yüz seneden beri kadınlar doğru olarak ne istediyseler erkekler inat etmeyerek vermişlerdir. Ev içi hayatı Amerika'da tamamen değişmiştir. Kadın evinde serbest olmuş, erkeği kendisine riayetini artırmış; sonra kadın dışarıda erkeğe yakın şartlar içinde çalışmaya başlamıştır. Nihayet kadın için cemiyetin küçük büyük işlerine girmek, memur olmak, muallim olmak, kiliselerde papaz gibi hizmet etmek, avukat olmak, hekimlik etmek kabul edilmiştir. Kadının erkeğe karşı mevkisi değiştiği gibi Avrupa hukûk-ı medeniye kanunlarında görülen esaret devri kalması maddeler, müsavatsızlıklar da kalmamıştır. Aile içinde, dışarıda, cemiyetin bir kısım işlerinde kadın erkek derecesini ve hakkını müsavi olarak ele almıştır.

Avrupalılar için Amerika kadınlarının kazandığı hakları anlamak biraz güçtür. Zaten Avrupalılar için Amerika kadınını da anlamak kolay değildir. Amerika kadını, Avrupa kadını değildir. Burada kadın tabiatın verdiği bir isimdir. Bu arızi bir farktır. İşte Amerika kadını ise erkekten aşağı değildir. O da çalışır erkek kadar iş çıkarır. Vücudu bile neşv u nemâ bulmuştur, denilebilir. Hele kudret ve meziyet-i ahlakiyesi pek ziyade artmıştır. Amerika kadını mantığı, sadeliği, amali, harekâtı ile erkekten hele Avrupa erkeklerinden hiç fena sayılaz. İyi düşünür, açık söyler, iyi

işler, kuvvet ile her şeyi yapar. Amerika kadını dış kıyafeti ile de erkeğe yaklaşmıştır. Burada Avrupa kadınlarının esir oldukları televvün yoktur. Yani Avrupa'da erkekler ile kadınlar arasında, kadınlara hak aleyhindeki kimseler tarafından gösterilen tabii veya gayrı tabii namlı ne kadar farklar varsa bunlar kalmamıştır. Aynı şartlar altında aynı hak da lazımdır. Amerika'da erkekler hak sever, kadınlar hak ister olduğu için aynı şartların istediği aynı hak da verilmiştir, verilmektedir.

Amerika'da kadınların esirlikleri kaldırıldıktan sonra, kadınların tâmm-ı hukûk-ı siyâsiyelerini elde etmek bayrağı da kaldırılmış ve nihayet 1869 tarihinde "Wyoming" hükümetinde birinci kere kadınlar ile erkeklerin her şeyde, hukûk-ı şahsiyede, hukûk-ı medeniyede, hukûk-ı siyâsiyede müsavatı kabul ve tatbik olunmuştur.

İki sene kadın hukûk-ı siyâsiyyesi tatbik edildikten sonra "Wyoming" hâkim-i reisi böyle yazıyor:

"İki seneden beri kadına bütün hürriyetini veren kanun tatbik edilmektedir. Şimdi kadınlar, erkekler gibi jüri olmakta ve intihap hakkını kullanmaktadırlar. Kadınların kendileri için yeni olan bu vazifelerde şaşıracakları, kabiliyetsizliklerini gösterecekleri zannediliyordu. Hakikat öyle çıkmadı; kadınlar, erkekler kadar maharet, metanet ve fikr-i selâmet gösterdiler. Bu tecrübe kadınlar hakkında hâlâ mevcut olan asılsız fikirlere güzel bir cevaptır."

Bu aynı adam 1875 tarihinde yine yazıyor:

"Wyoming'de kadınlara kânûn-ı esâsî ile birlikte bir hak verilmesi tecrübesi büyük bir muvaffakiyettir. Kadınlar kabiliyetlerini günden güne gösteriyorlar. Tedbirleri, soğukkanlılıkları meziyet-i ahlâkiyeleri ile cemiyete erkekler kadar hizmet ediyorlar. Başka yerlerin Wyoming'i taklidi insaniyet namına arzu edilir."

1882 senesinde diğer bir Wyoming valisi yazıyor:

"Wyoming dünyada erkeklere kadınlara her şeyde müsavi hak kaidesini

kabul eden birinci mahaldir. Herkes evvelce Wyoming'in bu cesaretli hürriyetperverliğine gülüştü ve güzel neticeler çıkıp çıkmayacağını beklemeye karar verdi. Bugün bütün alemin gözleri Wyoming'dedir.

Wyoming'in her şeyi kanunları, mahkemeleri, hükümet idaresi, sanayisi dünyada en güzeldir. Bu, bu yeni usulün neticesidir. Wyoming'in şerâit-i ictimâiyyesi dünyada en iyi haldedir. İnsanın seviye-i idrâki en ziyade Wyoming'de yükselmiştir. Nihayet her şey kabul edildikten sonra o Wyoming'e bir kusur bulunuyordu. Kadının kadınlık inceliği söndürülecek sonra o ev içinde karı koca arasında uygunsuzluklar çıkacaktır. Bu da görülmedi. Bugün kadınlar intihap hakkını insanlığın şerefi ve borcu gibi biliyor. Ve bu borçlarını vatan sevgisi düşünceleri ile, gayet güzel eda ediyorlar."

Wyoming'in intihap günlerinde kadın erkek karışık olunca buna mukabil Avrupa'da yalnız erkekler bulunduğu halde bu kadar gürültülü olan intihaplar kim bilir nasıl olacaktır? Hatıra gelir; meğer Wyoming'de intihap günleri hiç gürültü olmuyormuş; herkes yavaş yavaş sükûnet ile kendi reyini veriyormuş. Kadının bulunması hatta intihap ediciler arasına daha ziyade bir sükûnet verdiriyormuş.

Aynı mertebe-i şeref ve insaniyet ile aynı insaniyet hakkını kullanan erkek kadın, iki kardeşi, oğlu anayı, karı kocayı, hürriyetlerinin nişanesi olan intihap kağıtları ellerinde rey sandığı önünde görmek ancak Amerika'ya yakışır bahtiyarlıklardandır. Eski dünya "insanlara hukuk, hukuk" diye ilancılık edecek; bir Napolyon çıkarak bütün halkın kurûn-ı vüstâdan damarlarını harekete geçirerek, birkaç asırlık medeniyet mahsulünü bir vuruşta devirecektir; istibdat alemi kaplayacak, yeni kanunlar ile insanların hürriyetlerine yeni zincirler vurulacaktır.

Hasılı Wyoming'in on beş yirmi senelik müstesna hali Amerika'ya tesir etti. Birçok cumhuriyetler Wypoming'i tanamen taklit cesaretini gösteremediyseler de kadınlara belediye intihaplarında hak verdiler. Kadınların hükümet memuriyetlerine girmeleri genişletildi. Kilise hakları artırıldı. Nihayet 1894 senesinde Colorado hükümetide kadının hukûk-ı siyasiyesini kabul etti. Wyoming ile beraber bu

hükümetin kadın murahhasları New York kongresinde, mevki aldılar. Bir sene sonra daha üç hükûmet-i cenûbî Dakota, Utah, İdaho kânûn-u esâsîlerini kadınlara muvafık surette değiştirtiler. Utah hükümetinden Amerika parlamentosuna 1897 senesinde bir kadın mebus, bir kadın senatör gelmişti.

Wyoming'i taklit eden bu üç hükümetin üçü de Wyoming'in etrafındadırlar. Biri sağında, biri solunda, biri de üst cihetindedir. Demek Wyoming'deki halin güzelliği, doğru olduğu kadınlar ile beraber bütün cemiyete, erkeklere de faydalı olduğu, erkek mebuslar arasında tecrübe ile göz görüşü ile anlaşıldı ki bu üç hükümet diğer memleketlerden evvel Wyoming'i taklit ettiler bugün Amerika'da on altı hükümet vardır ki parlamento intihabına hak vermektedir. Sonra belediyelere intihap edilmek zaten her tarafça kabul edilmiştir. Kadınlar jüri azalığına intihap olunduğu gibi, maarif maclislerine de kabul olunmaktadırlar.

Son otuz sene içinde dünyanın başka bir köşesinde yeni bir Amerika daha çıkıyor. Bu yeni Amerika, Avustralya'dır. Galiba Avustralya toprakları da Amerika toprakları gibi temiz, saf. Avrupa'dan getirilerek dikilen her şey hiçbir taraftan tazyik görmeyerek, sıkılmayarak büyüyor. Amerika iki asır evvel eski dünyaya bir inkılap çıkardı. Galiba Avustralya'da hem eski dünyaya ve hem yeni eski dünyaya bir inkılâb-ı iktisâdî, içtimai çıkaracaktır. 18. asrın filozofları zamanımızın tedkîkât-ı iktisâdîyesi ile fikri kuvvetleştirildi; demokrat usul idâre-i cemiyeti yeni gıdalar aldı. Bu fikirler tatbik edilecek birer rasânet kazandılar. Avustralya işte bu demokrat ideallerini tatbike çalışıyor.

1887 senesinde Yeni Zelanda'da, Hollanda'nın adi bir kolonisinde mahalli parlementoya intihap hakkı kadınlara da veriliyor. O zamandan beri kadın orada da siyasi rol oynamaya başlıyor. 1893 senesinde 159 bin kişi intihap hakkını haizken 90 bin kişi bu hakkı kullanıyor. 1895 tarihinde Yeni Gal hükumeti de Zellanda'yı taklit ediyor. Cenubî küçük Amerika hükumetleri içinde de kadınların hukûk-ı siyâsiyesi genişletilmek fikirleri büyük terakkiler kazanıyor.

"Yeni Zelanda" kadın hukûk-ı siyâsiyesi hakkında bir İngiliz yazıyor:

"On-on beş seneden beri kadınlara verilen intihap hakkından cemiyet için acaba ne neticeler çıktı? Bazı adamlar bu yeni tebeddülden büyük şeyler ümit ediyorlardı. Nihayet ne olabilirdi? Kadınlar erkek gibi ellerine bir intihap kağıdı alıp onun üzerine istediği ismi yazmak ile dünyayı alt üst mü edebileceklerdi? Yeni Zelanda bir zaman nasıl idare edilirse bugün de öyle idare edilmektedir. Sanki kadın hukûk-ı siyâsiyesinin memleket idaresine, hayatına o kadar tesiri yoktur.

İşte hiç tesiri olmadığı zannedilen bu kadın hukûk-ı siyâsiyesinin evvel be evvel bu tesiri, bu hali yetebilir. Çünkü bir kere adaletsiz olan şey, adaletsizlik kaldırıldı. Sonra kadınların intihaplarda tamamen tesirlerleri olmuyor demek doğru değil, kadınlar, [elkuvülizm] aleyhinde olan kadınların haklarını genişletmeye meyli bulunan mebusları intihap etmekte erkeklerden ziyade dikkat ediyorlar. Sonra kadınlar için intihap etmeye sebep başka bir esas daha var ki bu esas cemiyet için de erkek için de hadd-i zâtında mühim sayılabilir. Kadınlar namzetlerin yalnız ağızlarına, siyasi şöhretlerine, nutuklarına, rivayete bakmıyorlar; intihap ettikleri mebusların hususi hayatlarını da öğrenmeye çalışıyorlar. İyi bir koca olmayan, iyi bir baba olmayan namzet görürlerse, ondan çekiliyorlar!

Nihayet intihaba giren kadınlar için her yerde deniliyordu:

"Kadın için intihap hakkı namzetleri ürkütecek manasız, geçer, sürmez bir rüzgardır. Parlementoya girmek isteyen yalnız kadın hırsı kelimesiyle anlatılabilecek bir kadın ihtiyacından ileri gelmektedir. Yani kadınlar parlementoya girecekler, alelhusus kadınların en şöhret hırslıları, çete sahipleri insaniyet hukuku mihrâbına yaklaşmak hakkını kazanacak ve parlementoya girince bitmez tükenmez kadın ihtiraslı nutukları ile erkeklere hükmetmeye, erkekleri ellerinde oynatmaya savaşacaklardır el-hazer kadın hüdalarından…

Halbuki, hakikat aksini ispat ediyor. Kadınlar bu acemilikleri ile her şeyi iyi takip ediyorlar. Her meselede her şeyde vatanın faydasını düşünüyorlar. Kadınlar esir halinde her haktan mahrum tutulduğu zamanda erkeklere karşı kadın incelikleri, hırsları, güzellikleri… İlah gizli açık silahları ile cevap veriyorlardı. Kendileri hür, müstakil, erkek gibi her türlü hukukuna sahip sayılınca iş değişiyor. Kadının yüzü

ciddiyet alıyor kadınlığını kaybetmiyor ama bizim Avrupa'da esaret halinde bildiğimiz kadın halinden çıkıyor.

Hele bir kere zaman ile tecrübesini artırsın, erkek gibi istediği gibi tahsil ile fikir ve mülahazası yükselsin de kadınlardan da erkekler gibi bir siyasi unsur çıkacağı şüphesizdir. Hatta kadınların büyük cemiyet işlerine karışması Babel gibi demokratların ümit ettiğine göre, insaniyet için büyük, son derece büyük bir saadet olacaktır."

Ertuğruloğlu

PARİS MUSÂHABELERİ
PARİS'TE OPERA

[Faik Sabri, S. 28, 1911/1327, s.313-321]

Paris'i süsleyen, bu muazzam şehre bütün heybetini güzelliğini bahş ile her sene yüz binlerce ecnebiyi celbeden mebânî arasında hiç şüphesiz "opera" binası azamet ve haşmet-i intizamı, letafet ve hüsn-i tertîbi ile en birinci mevki ihraz eder. "Louvre" sarayı önünde "Theatre France"yi sağ tarafta bırakarak opera cadde-i kebîrinden yukarı doğru çıkan her zair, bu üç sıra elektrik ve hava gazı lambalarıyla müzeyyen sokağın ta nihayetini kaplayan bu yüksek bina karşısında lâl ve mebhût kalmaya mahkumdur. Yaklaştıkça daha büyüyen büyüdükçe daha güzelleşen bu bina 11.000 metre murabbası mahal-i iştigâl ettiğini ve tamam 30 milyon franka mâl olduğunu düşünerek bu bina ile Kadıköy ve Direklerarası'ndaki salaşlarımız hatta Beyoğlu'muzu süsleyen kışlık ve yazlık tiyatrolarımız arasındaki farkı mukayese edebilirsiniz. Opera Avrupa'nın meşhur şehirlerindeki mebânî-i azîmenin en büyüğü değildir. Belçika'nın payitahtı olan Brüksel'e hâkim bir tepede inşa edilen ve Babil medeniyetini hatırlatan kat kat setleri, sıra sıra sütunları, üst üste saçaklarıyla şehri ezecekmiş gibi görünen adliye dairesi irtifası 97,50 metreyi bulan kubbesiyle her halde Paris'in operasından daha, muazzam daha şiddetlidir. Tarz-ı mimârî ait olduğu asr-ı medenînin hissiyat ve temayüla-ı rûhiyyesini bütün hakikatıyla irâe edecek bir

unsurdan denilir. Bu halde (Pælaert)in Brüksel Adliye Dairesi ile Charles Garnier'in Paris operası 19. asır idealine en celi, en mükemmel birer burhan gibi gösterilebilir. Filhakika arkeoloji ianesiyle mevcudiyetleri tanınan eski asırlar tarz-ı mimârîlerinden hemen her birinden birer parça birer numune iktibas ederek birbirine karıştırdıktan sonra hiçbir netice-i katiyyeye varmayan 19. asır mimarisine bunlardan iyi misal olamaz. Mamafih heyet-i umûmiyyede bu ne azamet, bu ne heybettir. Her ne kadar operanın renkli mermerle müzeyyen olan cephesinde fart-ı nukâta mukabil kâfi derecede ulviyet bulamayan münekkitler de varsa da tarz-ı tertîb ve tersimi itibariyle "Charles Garnier"in eseri her halde 19. asır mimarisinin en müzevvec letafetini hülasa eden nefis bir parça olduğu kâbil-i inkâr değildir. Bahusus sütunlar arasını süsleyen ve kimi "facia"yı kimi "musiki"yi kimi "raks"ı, "şiir"i tasvir eden gruplar ile birinci katta korint usulü sıralanmış 16 kolon arasında meşâhîr-i musikişinasandan Mozart, Beethoven, Auber, Meyerber, Rossinni, Halévy'i gösteren tunçtan heykeller binanın heyet-i umûmiyyesine, nazara pek hoş gelecek, bir revnak ve celadet bahşeder.

Operanın en güzel yeri, herkesin nazar-ı takdîr ve hayretini celb eden ciheti büyük merdiveni ile fuayesidir. Bu mermer merdiven biri faciayı diğeri mudhikeyi gösteren iki büyük heykel ortasında açılan müzeyyen bir kapıya çıkar. Burası tiyatronun bütün yüksekliğinde gayet vâsi bir kubbenin altındadır. Her katta beheri beş metre tulunda süslü ve renkli mermer sütunlardan ellisi arasında müzeyyen balkonlar mevcuttur. Binanın meydana nazır cihetinde olan fuaye (teneffüs salonu) 54 metre tulu, 130 metre arzı, 18 metre irtifası ile gayet muhteşem ve mükellef bir salondur. Altın yaldızlarla süslenmiş yedi kapıdan balkona çıkılır. Bu balkon da opera meydanına, bulvarlara ve Opera Caddesine karşı –hele geceleri- harikulade bir manzara vardır. Binlerce fenerler, rengarenk reklamlar… Altın sarısıyla süslenen ve kırmızı kadife döşenmiş olan tiyatro 2156 kişi istiap ediyor. Sahnesi küre-i arz üzerinde mevcut sahnelerin en büyüğüdür. İrtifası 60, arzı 55, umku 25 metredir. Bu kadar vâsi olan sahnede artık ne dekorlar ne makineler, ne perdeler, ne tertibat mevcut olabileceği pek kolay anlaşılır.

Bu “opera” binasının inşaatına 1862’de başlanmış ve 1875’te resm-i küşâdına muvaffakıyet hasıl olmuştur. Ressâm-ı şehîr Edouard Detaille gayet mutantan ve mükellef olan bu resm-i küşâdı gösterir bir tablosu mukaddema Lüksemburg Müzesi’nde teşhir edilmişti. Bu tablonun bir fotoğrafyasını neşrediyoruz. (Sayfa 319) tabloda vürutları görünen zevat, belediye azası ve bunları istikbal edenler de zamanın üdeba ve şuarası, ressamları, musikişinaslarıdır. Bu tablo o kadar mahirane tersim edilmiş ki bilcümle çehreleri tanımak mümkün oluyormuş. Operanın sağ cephesi bir “müze”ye ve bir kütüphaneye hasredilmiştir. Bu müze 1903’te “Sharl Malherbe” tarafından tesis ve meşâhîr-i mûsıkîşinâsâna, meşhur artistlere, rakkaselere, operaya ait eşya ve hatırâat teşhirine tahsis edilmiş. Mesela Paganini’nin kemanı, Chérubini’nin enfiye kutusu, Spontini’nin hokkası, Saint-Cloud’ta bir alman güllesiyle kırılan Goethe’nin gitariyesi, 17. ve 18. asır tiyatro kostümleri, 1858, 15 Kânûn-ı sânîsinde operada III. Napoleon’u telef maksadıyla Orsini tarafından atılan bomba, 1820’de operada Louvel namında biri tarafından kama ile öldürülen Kral Şarlken’ın mahdumu Duc de Berry’nin çamaşırından kanlı bir parça, 18. asır rakkaselerinin maskesi gibi birçok garip ve tarihi eşya mevcut. Kütüphanede musiki ve tiyatroya ait âsâr var. Mesela operanın küşadından beri bu tiyatroda oynanan bilcümle opera ve balatlar koleksiyonu 15.000 matbu ve 20.000’i el yazısı olmak üzere mühim bir yekün teşkil ediyor.

Opera”nın menşesi 16. asr-ı mîlâdîye kadar yükselir. O zamanlar birkaç şair ve artist musikiyi, düçar olduğu karışıklıklardan kurtararak eski safiyet ve sadeliğe avdet ile Yunânîlerin tarzını ihya etmek maksadıyla bir proje yapmışlar ve şiiri, musiki tatbike çalışarak yavaş yavaş sahneler tertip etmişler. Nihayet küçük şarkılı piyesler meydana getirmişler. Lakin bu musikişinaslar ahenge ehemmiyet vermiyorlar ve daima yek-tarz ve yek-vezin bir cereyan tutturuyorlardı. Velhasıl âheng-i esvâta, perdelerin tebdiline, makamların seyrine ve bir makamdan diğerine nasıl geçilebileceğine vâkıf bulunmuyorlardı. Bütün bu nukâtı bulan Mont Verde namında bir musikişinas olmuştu.

Fransa’da operanın menşesi 1671’dedir. Pierre Perrin namında bir rahip, Robert Cambert namında bir musikişinas ile birlikte Paris civarında Issy’de ilk

Fransızca şarkılı komediyi oynatmışlardı. Bu eser mazhar-ı kabul olunca Perrin, bir opera akademisi vücuda getirmek ruhsatını istihsal etmiş ve Paris'te Seine sokağında ilk operayı tesis etmiştir. Bilahare 14. Louis zamanında akademinin idaresi Lulli'ye havale olunmuş, 14 sene operayı bu zat idare etmiş fakat Lulli'nin vefatından sonra opera bir buhrana uğramış nihayet [Kampo] ve [Ramo] gibi musikişinasların himmetleriyle eski parlaklığı bulmuş.

Almanya'da birçok zamanlar İtalya operası rağbet bulmuş, nihayet 1628'e doğru Hamburg'da bir Alman operası tesis edilmiş. Lakin Gluck ve Mozart gibi birçok Alman musikişinasları bile İtalya operası yazmışlar Mozart'ın *Le Flute En Choutée* ve Beethowen'in *Fidelio*'sundan sonra Weyer, Spohr, Richard, Wagner gibi meşahir yetişmiştir.

İngiltere'de bir aralık milli operalar görülmüşse de ilerleyememiştir. Bugün bir İngiliz milli operası vardır denilemez. Halbuki Fransa ve İtalya'da birçok eserler yazılmış, İtalya 'da Rossinnilere, Donizettolara, Belliniler, Passiniler, Verdiler; Fransa'da Auberler, Meyerberler, Halévz, Gounodlar, Bizetler, Massenetler, Saint Saensler yetişmiştir.

Paris operasının muvaffakıyetle vaz-ı sahne ettiği piyeslerden en meşhuru Meyerbeer'in *Les Hugvenots'ı*, Verdi'nin *Aida*'sı, Halévz'in *Le Juive'si*, Goethe'nin *Fauste*'sidir.

"Opera" pek ziyade rağbet görür. Hemen her vakit yer bulmak kabil olmaz. Haftalarca evvel yerler kiralanır. Böyle olmakla beraber masrafı pek çoktur. Bu cihetle hükümet oraya senede 800.000 frank tahsisat verir. Operada teganni eden artistler konservatuvardan birinci ve ikinci çıkanlardır. Bu sene ilk defa olarak [Şahmer Edyan] namında bir Osmanlı opera sahnesinde Fauste rolünde sürekli alkışlara mazhar oldu. [Şahmer Edyan] Efendi Muş'ta tevellüt etmiş bir Osmanlı artistidir. Rusya'da Tiflis şehrindeki [Vorakyan] Kolejinde tahsil etmiş, Erzurum kilisesinde birçok seneler muganniliк ettikten sonra Paris'e firar eylemiş. Konservatuvara girmiş. [Mantaşof] namında zengin bir Ermeni Şahmer Edyan

Efendi'nin istidat ve kabiliyetini görerek kendisini himaye etmiş. Ve tahsilini temin etmiş. Dört sene nihayetinde ikinciliği kazanan Şahmer Edyan Efendi bu seneki müsabakada birinciliği kazanarak nihayet Avrupa artistleri meyanına dahil olmuştur. İlk defa olarak sahneye çıktığı akşam vatandaşımızı alkışlamaya gittim. Bu gayur ve mahir artisti ne büyük bir hiss-i memnûniyet ve iftiharla dinlediğimi tarif edemem. Bahusus bütün tiyatro halkının sürekli alkışlarına mazhar olduğunu görerek sevincimden gözlerim yaşardığı esnada bu mahcup delikanlı sahneden kaçıyor ve halkın musırrâne taleplerine mahviyet ibrazı ile cevap veriyordu.

Paris

Faik Sabri

KOTRA
KÜÇÜK HİKÂYE
KARDEŞİM M. RAUF'A

[Süleyman Cemil, S. 28, 1911/1327, s.322-331]

Demiri aldılar; yelkenleri açtılar. Güvertede birkaç kişi öteye beriye dolaşıyor; beyaz bir mendil sahildekilere seri hamlelerle selamlar gönderiyordu. Yaz akşamlarına mahsus hafif bir rüzgarla yelkenler dolmuştu. Kotra denizin ihtilaçlı suları üzerinde derin çizgiler açarak ilerlemeye başladı.

Perihan sahilde yavaş yavaş kendisi uzaklaşan bir hayalin arkasından, dalgın gözleriyle kotrayı takip ediyor; kalbinde bu ilk iftirâkın tesirleriyle zihninden geçen şeyleri tesbit edemeyerek, dalgın, düşünüyordu. Uzun bir dakika öylece gayr-ı müteharrik kaldı. Sonra kalbinin acılarını dökmek isteyen bir soğukkanlılıkla başını refîkasının omzuna dayayarak:

Meveddet… dedi.

Ne söyleyeceğini tayin edemeyen müfekkiresinde birden bir sual uyandı.

-Acaba kaç güne kadar avdet ederler?

Meveddet sâkitâne dalgaları seyrediyor;

Bir hüzn-i sârî ile o da mağmum görünüyordu. Gözlerini kaldırmadan cevap

verdi:

-Belki bir hafta sonra…

Perihan derinden gelen bir aks-i sadâyı tekrar etti:

-Bir hafta sonra…

Bir hafta ona birden o kadar uzun geldi ki kalbinde.bu iftirâkı ebedi farz ettiren bir endişe ile:

-Oh, beni çıldırtmak mı istiyorsun? Düşün ki ben ondan bir gün ayrılığa tahammül edemem. Ah eğer ondan ayrılırsam kendimi öldürürüm.

Bu son cümle üzerine Meveddet itidâl-i efkârını kaybederek:

-Sen delisin, dedi. Şimdi bu neden icap etti?

-Bilmem, birdenbire öyle aklıma geldi…

Meveddet, onu bir çocuk gibi okşayarak tesliye etmeye çalışıyordu.

-Merak etme … Bir hafta göz açıp kapayıncaya kadar geçer.

Perihan, bu esnada küçük ihtilaçlarla göğsünü sarsan bir şehka-i bükâyı zabt etmek için dudaklarını ısırıyordu. Meveddet, onu gözlerinde bir iki katre yaşla ağlıyor görünce hayret ederek:

-Hayır, dedi.

Fakat artık zabt olunamayan bir tûğyân-ı asâbla göğsü sarsılıyor; ağladığını belli etmemek için sarf olunan cehdler mukâvemetsiz kalıyordu. Meveddet, gülerek kolundan çekti:

-Çılgın…dedi. Şimdi ağlayacak ne var? Gurbete gitmiyor ya. Şimdi o da gülüyor; kendisini bu alaycı kızın elinden kurtarmaya çalışarak:

-Bırak rica ederim, diyordu.

Onu fazla müteessir gören Meveddet, daha ziyade devam etmeyerek sükût etti.

Şimdi genç kadın kalbinde elim bir endişe ile derin derin düşünüyor ve artık içindekiler fark olunamayacak kadar uzaklaşan kotranın arkasından yetişemeyen nazarlarına, yavaş yavaş bir durgunluk geliyordu. Güneş batıncaya kadar iki refika birbirlerine bir şey söylemeyerek, sâkitâne ufukları seyrettiler. Köşke avdet ettikleri zaman, ortalık kararmış; kamerin donuk ziyaları altında gümüşlü bir gecenin elvâh-ı hülya açılmaya başlamıştı.

Saat dörtte herkes birer birer çekilip de odasına çıktığı zaman o ana kadar sarâhatle hissedilmemiş bir tesirle kalbinde sanki bir şey ezildi ve kendisini, birdenbire bu yalnız odada bulunca garip bir tevehhuşla titredi. Kocasının karyolası bozulmamış, beyaz keten örtüsüyle boş duruyor. Bütün eşya sanki mütehayyir nazarlarla:

-Niçin o kadar neşesizsin? Sen ki her gece bizi meserretlerinle, kahkahalarınla selamlardın; etrafımızı kadınlığının şuhluklarından, zarafetlerinden çiçekler serperdin… Şimdi niçin böyle mahzunsun diyorlardı. Ve bu ona o kadar elim geliyordu ki o dakikada kalbinde acı bir bikeslik duydu. Ve orada daha ziyade durmaya tahammül edemeyerek balkona çıktı.

Dışarıda ılık bir yaz gecesinin yorgun nefesleri dolaşıyor; deniz peri-i leyâlin ipek kanatları altında uyuyor gibiydi. Orada duran hasır koltuklardan birini çekti; başını mütekâsilâne korkuluğa dayayarak enginlere daldı. Şimdi onlar kim bilir neredeydiler? Kendi kendine zihnen bir istekamet tayin ediyor; kalbinden gizli bir parmak uzanarak:

-İşte…diyordu. Orada…

İhtimal dürbünü alsa görebilirdi. Havaya baktı hiçbir taraftan rüzgâr esmiyor; yaprak kımıldamıyordu. Belki de henüz pek yakındaydılar…

Şimdi gecenin kurşuni tülleri altında, buruşmuş yelkenleriyle ufuklardan bir nefha-i hava bekleyen kotrayı görüyor; kamere karşı düşünen bir hayalin sevimli çehresini fark ediyordu. İçinde daima bir lema aşk ve saadet gülümseyen güzel gözleri genç ve kavi simasına tatlı bir vakarın ciddiyetlerini veren ince kumral bıyıklarıyla onu o kadar güzel ve şâyân-ı prestij buluyordu ki kalbi tatlı bir gururla doluyor ve bu yakışıklı delikanlının zevcesi olmak ona bütün saadetlere tekâbül eden bir talîa-i kader gibi geliyordu. Bir gün onun zevcesi olacağını hatırına bile getirmemişti. Sedat henüz on yaşında bir çocuk iken, kendisi yetişmiş bir genç kızdı. Onu ekseriya altında kır midillisi ile sabahları mektebe giderken görür; siyah kadife elbisesi, başında kırmızı fesiyle, asil bir aileye mensup olduğu simasından anlaşılan bu sevimli çocuğu, arkasından uzun uzun seyerderdi. Bazen pencerenin önünde, Meveddet'le gülüşürlerdi. Meveddet:

Mesela… derdi. Gelecek sene sana ilân-ı aşk etmeyeceği ne malum? Sonra manidar bir nazarla Perihan'ı süzerek ilave ederdi:

-Hem zannedersem ona ihtiyaç kalmayacak. Seni şimdiden ona mağlup olmuş görüyorum.

O gülerek reddederdi:

Aa hiç öyle şey olur mu? Bir kere ben ondan yaşça büyüğüm. Hem o henüz bir çocuk.

Evet, bir çocuk… Fakat aşk, o da bir çocuk değil mi? Şu halde ikisinin birlikte büyümesine ne mani var? Hem böyle küçükken başlayan aşklar daha samimi, daha şairanedir.

Perihan süküt ederek lakayt görünmeye çalışır ve fakat ona ait bahisler üzerinde küçük tereddütlerle sendelerdi. Meveddet bunu keşfetmekte güçlük çekmemişti. Birgün onu, pencerenin önünde başını koluna dayamış ağlıyor gördüğü zaman her şeyi anlamış;

- Benden niçin saklıyorsun? demişti. Mademki hepsini biliyorum…O zaman, her şeyi itiraf etmişti. O günden sonra iki refika ekseriya tenha bir odaya çekilerek baş başa verirler; birisi aşkının elemlerinden ümitsizliklerinden bahsederek diğeri onu tesliye etmeye çalışarak, böylece uzun hasbihal saatleri geçirirlerdi. Sonra, akşam üzerleri bahçeye çıkar yolun kaaenarında onun avdetini beklerlerdi. O alnının üzerine eğilmiş kırmızı fesiyle bir prens kadar mağrur, ağır ağır geçerken her gün yolunu bekleyen bu genç kızlara medîd ve aşina bir nazarla bakar, artık her gün görmeye alışılmış simaların, bütün yabancılıkları izale eden ünsiyetleriyle dudaklarında tatlı bir tebessümün dalgaları dolaşırdı.

Yavaş yavaş onda da Perihan'a karşı tamamıyla lakayt kalamayan bir incizâbın temayülleri başlıyordu. Bunu ikisi de anlıyorlar ve fakat henüz ufk-ı hayatında bir fecr-i emel açılmamış bu çocuk kalbinin mühim derinliklerini sıhhatle görmek mümkün olmuyordu. Bazen Perihan bunu keşfedebilmek için kadınlığının en müessir silahlarını istimal eder; âmâkında bir cihân-ı hulyâ saklayan bu gölgeli kumral gözlerde, an be an inşiâle müheyya bir şerâre-i ümit arardı. Lakin onlar bu teminatı verebilmek için henüz pek müptediydiler. Ve bu tecrübeler tevali ettikçe

Perihan nasıl hatır-nâk bir zemin üzerinde yürüdüğünü anlamaya başlamıştı. Sanki kalbinde bir ses ona:

-Dikkat et derdi. Önünde uçurum var…

O zaman bir ricat-i maneviye başlar, elim bir makhûriyyet-i vicdâniye ile kalbinin ızdıraplarını dinlerdi. Yâ Rabbî niçin bu kadar sevmişti? Fakat aşk, öyle bir şeydi ki ümitsizliklere rağmen insanı daima ileriye sevk eder, sanki bütün tehlikeler o an için birden zail oluverirdi. Ve işte kendisi de en kati delâil-i mantıkıye karşısında her şeyi unutuyor; zihninde yalnız onun hayali yaşıyordu. Bazen elini kalbinin üzerine götürür:

- Seviyorum… Ah, seviyorum… derdi.

Bu kelimeyi teleffuz ederken sanki ciğerleri bir şehîk-i saadetle dolardı…

Bir akşam üstü bahçede dolaşırken zihninden bir fikir geçti. Ona doğrudan doğruya kalbini açacaktı. Serden bir gül kopardı; yolun kenarında bekledi. O geçerken birden önünü kestirerek:

- Güzel çocuk, dedi. Şu gülü alır mısın?

-Yanına yaklaşarak güya bir sır tevdi eden hafif bir sesle ilave etti.

-Bu, ben…

Sonra bir dikenin ucuyla hafifçe eline dokunarak:

-İşte bu da aşkım… dedi.

Ve şuh bir kahkaha ile gülerek kaçtı ve uzaklaştı.

Sedat, mağlup olmuştu. Artık her gün köşkün önünden geçiyor; gözlerinde bir neşve-i sevda ile pencerelerde kendisini bekleyen bir hayalin gölgelerini arıyordu. Fakat artık o hayal orada değildi. Aşkının dikenleriyle bu taze ve bakir çocuk kalbine bu derin yarayı açmış ve uzaklaşmıştı…

Bazen pencereden gizli gizli onu tetkik ederken, bu işlediği cinayete karşı kalbinde bir sual uyanır ve kendi kendine:

- Niçin yaptım yâ Rabbî? Niçin? Derdi.

Mademki bu mümkün değil… Şu halde gözünün önünde gittikçe büyüyen, kesb-i ehemmiyet eden bu fecîaya niçin sebebiyet vermişti?…

Bunu düşündükçe vicdanında acı bir nedamet duyuyor, günden güne biraz daha düşmüş görmekten kalbi sızlıyordu. Fakat mademki kendisi de muzdaripti…

Burada düşünceleri bu noktaya ilişip kalıyor; aşkının hodgamlıkları karşısında sada-yı vicdanı sükût ediyordu. Sonra zihninde bbir ihtimâl-i baîdin cenâh-ı tesliyeti açılarak:

-Niçin? Diyordu.

-Evet, niçin olmasın? O zamana kadar bekleyemez miydi?

Bunu zihnine koyduktan sonra kendisine ebedi saadetler vaad eden bütün fırsatları reddetti. Ve nihayet bir gün validesine her şeyi itiraf etti. O kısa bir mukaddeme ile uzun bir nasihata hazırlanırken Perihan, o zamana kadar hürmet ettiği şeylere karşı birden, bir isyân-ı asâb ile feveran ederek:

-Rica ederim üzerime varmayınız, demişti. Mademki bu mümkün değil … Sizce mümkün olan şeyler de benim için birer muhal…

Bunu söylerken gözleri doluyor; teessüründen ağlayacak bir hale geliyordu. Onu bu daraca müteessir gören validesi daha ziyade ısrara lüzum görmemiş; kızının isyanlarına karşı sükût etmişti. Böylece aylar, seneler geçiyor; bu iki kalbi, birbirlerine yaklaştıran râbıtalar, günden güne kesb-i taviyet ediyordu…

Bir gün Meveddet koşarak geldi: Heyecanlı bir sesle:

-Haydi, dedi. Görücüler geldi… Perihan omuzlarını silkeleyerek bütün diğerlerine karşı verdiği cevabı tekrar etti.

-Bana ne? geldikleri gibi giderler…

Meveddet:

-Yok canım demişti. Öyle geldiği gibi gidecek görücüler değil. Sedat Bey'in annesi…

Perihan, işittiğine inanamayarak birden dönmüştü. Kulakları uğulduyor sahih mi söylüyorsun? demek isteyen nazarlarıyla Meveddet'e bakıyordu. O, temin etti:

-Yemin ederim, dedi. Yalan söylemiyorum.

İşte bugünden itibaren Perihan için bir devre-i saadet başlıyordu…
Şimdi kendi kendine zihnen, hayat-ı izdivâcının bütün bir tarih-i sevdasını çiziyor; söz kesildiği gün saadetinden bir çocuk gibi hüngür hüngür ağladığını tahattür ediyordu. Ve bir ay sonra, akitleri icrâ ediliyordu. Daha sonra zifaf gecesini gözünün önüne getiriyor; ilk defa onunla baş başa geçen saadet dakikalarını tahayyül ediyordu. Onun başını göğsünün üzerine dayayarak, gözlerinin içinde bütün bir mücella-i aşkın sahâif-i mesude'sini okumaya çalışırken kalbinin âlâm mütrakime-i sevdasını masum bir çocuk lisanıyla birer birer ona tevdi edişleri vardı ki hala o rakîk ve âhenk-dâr sedanın ihtizaz nagamâtını işitiyorum zannediyordu. Ah, o akşam onu ne kadar güzel bulmuştu. Beş altı sene evvelki sevimli, kibar çocuğun hayali yanında ince kumral bıyıklarıyla asil ve yakışıklı bir delikanlı gördüğü zaman saadetinden çıldırmıştı. Ve o günden itibaren bed'eden bir hayat Mesude refakat içinde mesut ve bahtiyar yaşamya başlamışardı. Birbirlerini o derecede seviyorlardı ki daima birlikte gezerler, yürürler birbirlerinden bir dakika uzak bulunmak bu üç aydan beri, aynı muhitin heva-yı hayatını teneffüs etmeye alışmış zevc ile ruceye ebedi bir iftirâk gibi gelirdi. İşte bu gece ilk defa olarak birbirlerinden ayrı yaşıyorlardı. Ve genç kadın bunu düşündükçe kalbinde hassas bir noktanın sızladığını duyuyor, ondan ayrı geçecek olan günlerin melal ve yaisiyle gözleri kararıyordu.

Geceyi balkonda geçirdi. Etraftan hurûs sesleri geliyor, uzaktan yaylaya giden koyun sürülerinin çıngırakları işitiliyordu. Sabaha karşı hafif bir şark rüzgârı esmeye başlamış denizin sathında titreşen sisler yavaş yavaş dağılarak dağların eteklerinde tekâsüf etmişlerdi.

Perihan, arkasında ince bir pelerinle üşümekten korkarak kalktı. Üzerinden kibrit kutusunu alarak mumu yaktı. Sedden karyolası üzerinde beyaz keten örtüsüyle hala boş duruyor, bütün eşya, melül ve yetim saike boyunlarını bükerek sükût ediyorlardı. Bu akşam kendi yatağında da her zamanki hararet ve samimiyet yoktu. Ceketini, etekliğini çıkararak karyolanın ayak ucuna astı, geceliğini giydi. Saçlarını dağıttı, çoraplarını sıyırarak bir tarafa fırlattı ve çıplak ayaklarıyla masaya kadar giderek mumu söndürdü.

Şimdi yavaş yavaş gurûb etmeye başlayan kamerden solgunbir mevce-i ziya geliyor, odayı bir ihtizar hizanla doldurarak öteye beriyesarı lekelerini bırakıyordu. Genç kadın, pencerenin önünde bir şezlonga uzanarak yarısı suyun içine girmiş kamerin ufku bakır bir çenberle ihâta eden iltimââtı seyretmeye başladı. Denizin sathı sarı pullarla işlenmiş gibiydi. Kamer, ufkun üzerinde bir fanus gibi sallanıyor, her saniye bir parça daha suya inerek yavaş yavaş kaboluyordu. Bir dakika sonra sanki bir el onu zincirinden ayırarak bıraktı ve etraftan zulmetlerin siyah kanatları açılarak bu cisim gereği ihâta etti.

Şimdi ziyalar sönmüş; denizin üzerinde bir sahife-i ma'deniyye parlaklığıyla ufka kadar uzanan sarı yol, gecenin siyah nefesleriyle silinmişti. Genç kadın, gözlerinde bir mânâ-yi endişe ile denizin muzlim enginlerine dalmış, düşünüyor; gecenin meçhul derinliklerinde, beyaz kanatlarıyla çırpınarak uzaklaşan kotrayı takip ediyordu. Sonra, gözünün önüne gecelerin siyah tüllerinden dalgalar gelerek, ufuk ruyeti bir sehâb-ı zulmetle kapanıyor ve artık hiçbir şey görmüyor; hiçbir şey hissetmiyordu…

Gözlerini açtığı zaman güneş yükselmiş; içeriye geniş bir ziya dalgası girmişti. Vücudu kırılmış gibiydi. Başı ateşler içinde yanıyor; uykusuzluktan kızarmış gözlerine dikenler batıyordu. Balkona çıkarak bir müddet etrafı seyretti. Hava durgun, deniz sakindi. Uzakta bir yelken gemisi, ağır ağır ilerliyor; ufukta bir vapurun ince dumanı, kıvrılarak, uzanarak, semada bir hatt-ı istifhâm çırpınıyordu. Dürbünü aldı; kalbinde bir tahassüs-i elim ile uzakları tecessüs etti. Kotrayı mı arıyordu? İhtimal şimdi onlar, Bozburun'u geçmişlerdi…

O gün, elinde dürbünüyle saatlerce ufukları seyretti ve akşam üstü, mMeveddet'le deniz kenarına inerek, sahilde dolaştılar; geç vakitte avdet ettiler…

Bu, artık bir ibadet olmuştu. Her gün, oraya, sahile iniyorlar; birisi dalgalarla eğlenerek, diğeri, ufuklarda bir hayal geçiriyorlardı. Gece herkes yatıp da el ayak çekildikten sonra, Perihan odasına kapanarak, pencerenin önünde sabahı bekliyordu. Bazen merdivenlerde bir ayak sesi oluyor; sanki kapıyı dinleyen birisi,

tekrar merdivenlerden inerek, uzaklaşıyordu. Ve böylece günler geçiyor; hafta oluyor. Kotra hala avdet etmiyordu. Yoksa gelmeyecek; hiç mi gelmeyecekti... Bu, yavaş yavaş Perihan'ın zihninde büyüyen bir endişe oluyordu ve evin içinde onun bu halinden şüphe edenler, daima etrafında dolaşıyorlar; onu tesliye edebilecek şeylerle tesirlerini izale etmeye çalışıyorlardı. Fakat yavaş yavaş onlarda merak etmeğe başlamışlarıdı. Gideli on günü geçtiği halde henüz hiçbir haber yoktu. Birkaç günden beri havalarda biraz fena gidiyordu. Yoksa bir şey mi olmuştu? Bu ihtimali düşünenler, bir felaketten korkuyorlar; evin içinde mâtemî bir sükût dolaşıyordu. Bir gün gazetenin havadis kısmında bir ilan görüldü: "Geçen perşembe günü limanımızdan hareket eden Mesajeri vapuru, Marmaris adası pîşegâhında bir yelken kayığı ile musademe ederek, kayık gark olmuş; mürettabıntan hiçbir kimse kurtulamamıştır. Bilahare edilen tahkikat üzerine bunun, berâ-yi tenezzüh Marmara'da dolaşan bir kotra olduğu anlaşılarak gark olanların tayîn-i hüviyetleri zımnında lazım gelen tahkikata iptidar edilmiştir" deniyordu. Artık hiçbir şüphe kalmamış, o kadar korkulan bu felaket, nihayet, bu ailenin ufk-ı hayatına meşum kanatlarını germişti. Bunu işitir işitmez, Perihan'ın validesi, düştü, bayıldı, evin içindekiler, ona bir şey hissettirmekten korkarak, gizli gizli ağlamayğa başladılar…

Perihan, evin içinde günden güne göze çarpan bir fevkaladelik görüyor; gülmek için cebr-i nefs eden simalarda, bir hüzn-i amîkın gölgelerini fark ediyordu. Bazen Meveddet'e:

- Niçin, öyle durgun duruyorsun?... derdi.
- O, bir şey hissettirmemek için gözlerini indirerek cevap verdi:
- Hiç biraz başım ağrıyordu… lakin ya Rabbi, bu evde herkesin de başı mı ağrıyordu?.
- Böylece günler geçiyor; evin içinde bu matem zail olmuyordu. Fakat bu, daha ne zamana kadar böyle devam edebilirdi? Bir gün her şeyden haberdar olacak değimliydi? Her gün soruyor; bir ayak sesi olsa kapıyı koşarak:
- Bir şey mi var? Geldiler mi? diyordu. Nihayet, onu bu felaketten haberdar etmek icap ediyordu. Fakat bunu kim deruhde edebilecekti?

Pederi:

- Ben söylemem… diyordu.

Validesi:

- Ben hiç söylemem… diyor ve ağlıyordu. Nihayet, bu vazife Meveddet'e tahmil edildi:

- Ne kadar olsa, sen arkadaşısın… Münasip bir lisanla söyleyebilirsin, denildi. Meveddet, sanki birden omuzlarına çöken bir yük altına ezilmişti. Fakat bütün bir aile mukadderât-ı saâdeti onun eline tevdi olunuverdi…

Bir gün, Perihan, pencerenin önünde, o vazı mütefekkiriyle ufuklara dalmış düşünürken, Meveddet içeriye girdi. Eliyle kalbini tazyik ederek, ona doğru ilerledi. Perihan, birden, onu, sararmış simasıyla benzi uçmuş görünce:

- Ne var, Meveddet? dedi. Ne oldun?

Meveddet heyecanını teskine çalışarak:

- Hayır… dedi. Bir şeyim yok… iki refika, bir dakika, karşı karşıya, gözlerinde bir lema-i endişe ile lerzan, birinden diğerine sirayet eden bir ebkemiyetle sakit, bakıştılar, sonra, Meveddet onun heycanını izaleye çalışan bir itidâl-i demle biraz kendisini toplayarak:

- Niçin öyle durdun? dedi.

- Merdivenleri biraz hızlıca çıktım da ondan…

Perihan, iptida inanmış göründü. Sonra, Meveddet'in gittikçe ziyadeleşen teessürlerini bir şeye hamledemeyerek:

Hayır, dedi. Mutlaka bir şey var… Benden saklıyorsun… Bak, ellerin titriyor… O zaman, Meveddet, birden her şeye karar vererek söyledi. Perihan cansız bir heykel gibi camit ve bihareket, dinliyor; yavaş yavaş gözleri büyüyerek yüzüne bir kan dalgası hücum ediyordu. Bir dakika, nazarlarını sabit bir noktaya dikti. Birden dudaklarının üzerine acı bir tebessümün işmizazlarıyla gülümseyerek:

Yalan söylüyorsunuz… dedi. Beni aldatıyorsunuz… Sonra, vahşi bir kahkaha ile tekrar etti:

Hayır, yalan söylüyorsunuz… Beni aldatıyorsunuz…

Perihan, penceresinin önünde, enginlere dalarak, hep o bir noktaya bakan mânâsız nazarlarıyla dalıp dalıp gidiyor; sorulan şeylere cevâb vermeyerek, saatlerce aynı vaziyette kalıyordu.

Doktorlar:

- Serbest bırakınız… gezsin; hava alsın demişlerdi.

- Ve bu, onun için iyi bir vesile olmuştu. Akşam üzerleri, Meveddet'le sahile iniyorlar ve o, gözlerinde daima bir noktaya bakan mânâsız nazarlarıyla avdet etmeyen kotrayı bekliyordu…

bir gün, yine Meveddet'le deniz kenarında ufukları seyr ederken, uzakta, beyaz yelkenleriyle sahile doğru yaklaşan bir kotra görmüşlerdi. Perihan birden bir sayha-i meserret'le bağırarak:

- İşte, dedi. Geliyorlar… Meveddet onun birden parlayan gözlerinde bir lemʿa-i cinnet fark ederek, korktu ve onu kolundan çekerek:

- Haydi, dedi. Gidelim… artık akşam oluyor…

O:

-Hayır, diyordu, onları bekleyeceğim… ve hep o vahşi kahkahalarıyla gülerek kollarını kaldırıyor; elleriyle garip işaretler vererek:

Geliniz, diyordu bu tarafa geliniz… Meveddet, korkusundan titriyor:

- Şimdi ne yapayım, ya Rabbi? diyordu. Onu hiç bu haliyle görmemişti. Mümkün olsa gidip köşke haber verecekdi. Fakat onu burada yalnız nasıl bırakabilirdi?... kolundan sıkı sıkı tutuyor; zihninde, onu meşgul edebilecek şeyler arıyordu. Fakat o, hiçbir şey dinlemiyor; gittikçe tezayüt eden bir heyecanla gülüyor; bağırıyor; bir çocuk gibi ellerini birbirine çarparak:

- Oh, işte geliyorlar… diyordu. Sonra mübhem bir noktayı işaret ederek:

- İşte mendil sallıyor; beni çağırıyor ve Meveddet'in elinden kurtulmağya çalışarak:

- Bırak beni, gideceğim… diyordu. Meveddet, ne yapacağını şaşırmıştı.

- Rica ederim kardeşim, kendine gel, diyor; bütün kuvvetiyle onu zabtetmeye çalışıyordu.

Fakat birden öyle bir savlet-i mecnûnâne ile onu taşların üzerine yuvarlayarak sıyrıldı ki Meveddet, bir imdat isteyen sesinin bütün kuvvetiyle bağırmaya başladı. Etrafından işitenler, koştular. Fakat o zamana kadar Perihan, dalgaların arasında kaybolmuştu…

Biraz sonra sular, beyaz bir vücudu, sinelerinde ağır ağır sallayarak, oraya denizlerin imâkında açılan bir cihan-ı visâle doğru çekip götürüyorlar; altın saçlarını

bir nüvâziş-i sevda ile okşayan dalgalar, ona, aşkın neşâid-i elhânından hazîn besteler terennüm ediyorlardı…

2 Haziran, 326

“Bostancı”

Süleyman Cemil

AŞK FESÂNELERİ
4
HİKÂYE

[Halide Salih, S.28, 1911/1327, s.332-334]

Bu o kadar eski değildir, dedi, ay, bunu biz dalgalarla müşterek biliriz. Bu vaka boğaziçinde bir köhne yalının müzeyyen iki odasında cereyan etti. Fırtınalı bir geceydi. Sema berrak, yıldızlarla ben arzın en muzlim köşelerine kadar dalıyorduk, fakat dalgalar o kadar kızgın, azgın ve siyahtılar ki! En tehdîd-âmîz hamur tavırlarla hep o köhne yalının, direklerine hücum ediyorlar mantara dönmüş râtıp ve yumuşak temellerine kadar sularının tavırlı meraretini hissettiriyorlardı. Ve orta katta pencerelerden kara dargın sular nurlar akıtan salona adeta bir fikr-i mahsusla yükselmek için her hücumlarında biraz daha yükseliyorlar, her çarpıştıkları zaman biraz daha beyaz köpükler saçıyorlardı.

Nihayet şuâ’mdan biri dalgaların beyaz zirvelerine binerek pencereye kadar yükseldi, zaten yarım saat sonra yalının ziyadar pencerelerinden bütün vücudumun nurlarıyla dalacaktım.

Dalgalar bana dedi ki: “Burada vaktiyle bir genç kadın vardı ki bugün beyaz güzel vücudu esrarlı derinliğimde dinleniyor. Onun şimdi dünyanın levs ve ateşinden kurtulmuş varlığı asude ve serin bir uykuda yok olurken vücudunun zerratı burada bıraktığı bir şeyin hatırat ve arzularıyla hep suların üstüne çıkıp bu yalının rutubetli, harda müsamatına karışmak ister. Burada bıraktığı küçük bir kumral başı yirmi

senedir dalgalarımla beraber hep çağırıyor. İlk on sene küçük kumral kız, mağmûm, derin gözleriyle afakımın uzaklığındaki hüznü, yetişilmezliği içerken her an benim olacak diye bekledim. Fakat bir gün siyah gözleri, kırmızı dudakları, esmer başıyla bir geldi bir hâkî geldi ve pek ziyâdâr ve şenliği bir gecede genç kızı benden ve benim esrarımdan kaptı götürdü. Ben o gece ona o kadar nenesinin mahzun ruhuyla uludum, o kadar onu davetkâr, seyyal kollarımın serin derinliklerine çağırdım. Fakat onun gözlerinin ufku değişmiş, ruhunun merkezi hake yerleşmişti.

Bir on sene var ki köhne yalıda genç kız yoktu. Nereye gitmişti bilemiyordum. Annesinin artık su zerrelerine munkalip olan varlığı ile sakit, durgun sevâhili dolaşır ve bazen de onu ince, müterennim şıpıltılarla çağırırdık. Fakat o dalgalarımdan pek uzak, pek uzaktı. Belki bir yüce dağın zirvesinden ruhu gmklere erişiyordu. Belkide arzın ateşli bir çukurundan kalbi cehenneme akıyordu.

Birkaç gün varki yalıda yeniden fevkalade bir hayat var ve annesi hep buradaki suların kabarcıklarından yükselip bu orta pencerelerden içeriye sıçrıyor. Bak nasıl hep kollarını açıp pencerelere uzanıyor.

Filhakika şimdi kendi sarı ziyalarımla altınlaşan beyaz köpükler, sudan ziya buharından beyaz bir kadın gölgesi olduğunu gördüm. Dağınık saçlarını, seyyal örtülerini pencereden içeri köpük serpintileri gibi göndererek umumi çağıltının arasında küçük istirhamkâr, yaşlı bir nağme ile başını çerçevelere vuruyordu.

Ben de şimdi tamamıyla yalının denize nazır cephesinin açık pencerelerinden içeri dalmıştım. Orta yerdeki ziyalarıyla tutuşmuş gibi yanan kırmızı salon boştu. Yanlarından iki tarafa açılan kapılardan sol taraftaki yine kırmızı yumuşak ipek perdeleriyle tamamen kapanmıştı. Sağ taraftakinin kapıları açık ve perdesini genç bir erkek kaldırmış duruyordu. Bu genç sarışın bir zabitti. Hiç şüphe yok ki bütün yalıdan taşan hayat, hareket ve musikinin belki aşklarını ilan ettiği bu düğünün kahramanı bu parlak üniformalı, parlak çehreli, gençti. Bülent ve zarif vücudu üzerindeki vakur ve güzel başı, dar beyaz alnı, solgun mavi gözleri, kalpağı altında parlayan altın saçlarıyla yetişilmez şaşaadar bir altın rüyanın nüvâzişiyle

okşanılıyormuş gibi bütün simasından ve başından mütebessim, hülyadar saatler uçuşuyordu.

Arafat'ta cenneti gözleyen nazarların istiğrak vecdiyle kapalı kapının, kapalı perdelerine bütün kabiliyet-i taabbüdünü, bu âna toplayan duakar ruhuyla dalmış bekliyordu. Bir an, bir sene, ebediyet, nihayetsizlik onun hain nazarlarının intizârında toplanmıştı. Biliyordum ki bu dimağdan, bu vücuddan zaman, mekân, hatta kâinat çekilmiş gitmişti.

Hemen şuâ'mı kapalı odanın cephesine döndü, yalnız tülleri kapalı penceresinden dindar bir ihtirâz-ı hürmetle süzüldü girdi.

Ortadaki büyük yazı masasına eğimli yazı yazıyordu. Belki yirmi beş belki otuz yaşındaydı, beyaz tül fistan altında yumuşak tedevvürü hissedilen omuzları, hutûtunu kaybetmeden nermin bir dülûkla fistanın tüllerine cazip vaziyetler veren vücudu vardı. Fakat zengin kumral saçlarıyla başını okadar füsunkâr, başka, o kadar derin ve manidâr bir güzellikle yükseliyordu ki: hassâs mebzul dudakları biraz solgun, gözleri asabi bir takallusla hiç kımıldamayan göz kapaklaları Altında kâğıda dalmış, yuvarlak kolu güya hariçten bir kudretin kesmeden tekrar ettiği bir şey yazıyormuş gibi lâ-yenkatı' kâğıdı siyah, gayr-ı muntazam hatlarla doldurup gidiyordu.

Mektup ilerledikçe genç yanakları soluyor, alnı derin bir acının aksiyle buruşur yumuşak vücudu tüller altında setleşip katılaşıyordu. Ben daima o iki oda arasında dolaşıyor, bu kapalı kapıya matuf gözleriyle aşkı bekleyen güvey mi bu kadının arkasından ruhundan bütün muhtini silerek mevcudiyetini zehirleyen elemine bürünen gelini seyrediyordum.

Benim çekilmek zamanın gelmişti ki gelin birdenbire kalemi bıraktı pencereye geldi. Tülü kaldırdı. Dalgalar daha dehşetle müterennim ve siyah, beyaz köpüklerinden yükselen beyaz buhar kadını, daha büyük, daha davetkâr gelini çağırıyorlardı. Şimdi bu köpüklerin şekl-i beşersini hiss eden gelinin gözleri büyümüş kumral saçları korkunç bir fikrin darbesiyle ıslanmış bütün mütekallis

vücudu gerilmiş denize doğru yavaş yavaş geliyordu. Kısık ve korkak bir ses:

- Anneciğim Nâlende'yi yine mi çağırıyorsun diyordu. Deniz muzaffer âdeta küstah çağıltısı ile hep insan yutarken terennüm ettiği nakaratı tekrar ediyordu.

- Bir kere çağırdığım, bir kere çağrıldığını duyan mutlak gelir yumuşak, soğuk göğsüme gömülür. Tam köhne yalının damından son şuâ'm aşarken suların terennümü uluyan bir terane-i zaferle yalının penceresinden uzanan beyaz ve uzun bir hayali buhardan kadının gölgesine gömüyorlardı.

Ertesi gece yine arza geldim. Beyoğlu'nda müdebdeb bir salonda, boyalar, elmaslar içinde parlayan bir kadının dizleri dibinde siyah saçlı bir erkek yarı muzaffer ve küstah yarıda farkına varamadığı bir tahassürle:

- Julia, diyordu, geçen sene bıraktığım kadın dün gece kendisini denize attı. Kadın sürmeli manasız nazarlarında inanmak istemeyen bir istihza ile – niçin? dedi. Erkek, ceketinin cebinden buruşmuş bir kâğıt çıkararak:

- Evlenmiş fakat evlendiği gece benden sonra vücudunu diğer bir erkeğe vermeye tahammül edemeyerek kendini öldürmüş. Tabi kendini öldürmeden bana uzun, aşıkane bir mektup yazmış.

- Azizim server, dedi. Bu acîb bir masal, bu mektup şapkacının notu olsa yine bence bundan daha mânâsız olamazdı.

-

Yine o gece köhne yalının pencerelerinden daldım kırmızı salon, ışıklarıyla tutuşmuş gibiydi. Yine o genç sarışın zabit çehresinden bilemem hayatın, zekânın nesi silinmiş fakat taabbüdkâr ruhu yien gözlerine gelmiş kapalı kapının perdelerini gözetliyordu. Fakat artık kapalı oda karanlık ve kadınsızdı.

Ne zaman arza gelsem o genç sarışın zabiti aynı odadan o kapalı perdeleri bekler bulurum.

Nur-u Osmaniye 1 Nisan 1327

Halide Salih

PİYANOYU DİNLERKEN

[Süleyman Bahri, S. 28, 1911/1327, s. 335]

Girdiğim yer, söğütlerin nâzân
– Kim bilir, belki deşt-i Hind'e kadar
Serdiği perniyân-i zerrîn târ –
Açtığı vâdî-i zilâlistân

Güller açmış gibi zalâmında
Titreşir nefha nefha yapraklar;
Bir yeşil cû-yi mûsikî çağlar
Bâdın evrâk-ı nağme fâmında.

Ezeliyetle leb-beleb, giryan
Ebediyet fısıldaşır sanki;
Kim bilir hangi muzdarib, hangi
Sîne-i hasret eyliyor darbân;

Vakit olur: Her seda hebût eyler,
Yalnız vehm-i ihtizâzı kalır;
Zulmetin samt-i ihtizâzı kalır;
Bir deniz amak-ı muzlimi titrer…

Nefehât-ı leyâl ile bizar,
Hasta bir hâre-i hafâ perver
Kumlar üstünde nakş-ı mâtem eder…
Sanki bir berk-i haşk ve zerd-i bahar

Düşerek satıh sâf-i âba verir:

Bir yeşil lerze, bir yeşil heyecan;
Sürünür bir ziyâ-yi girye kenan
Sanki her nağme bir temennidir…

Sonra aheste yükselir… Rüzgâr,
İnleyen bir şelâledir; yahut:
Kayalıklarla çarpışan memdûd
Sayhât-ı amîka-i ebhâr…

Sanki her seste bir cihân-ı hayal,
Bir cihân-ı beşer sukût eyler …
Fevk-i zulmette gürleyen gökler
Yıldırımlarıyla yağdırır ehvâl…

Yine bir lahza: Muzdarib kesilir,
Dökülür katre katre ber mizap;
Bir gümüş damla, jâle-i mehtâb
Sanki müjgân-ı leyle katrelenir…

Sanki amakında leyl-i serteserin
Bir bulut rafı istinâr eyler!
Görürüm hüsn-i muzlimin titrer,
Uçuşur nâsıyemde zülf-i terk!
Kadıköy – 28 Eylül 325 –

Süleyman Bahri

BİR KUŞ! [90]

[Recaizade Mahmut Ekrem, S. 28, 1911/1327, s. 336]

Nereden uçmuş; zavallıcık… Bir kuş!...
O keder-nâk, sakitâne duruş…

*

Bana bak, hiş! Sakın kaçıp gitme.
– Böyleyim ben – dokundu rikkatime…

*

Münkesirsin, benim de var elemim…
Gel, yakın gel! Seninle dertleşelim…

≈≈≈

Ne içindir gönülceğin meksûr,
Mütehassir, benim gibi meftûr

*

Bunu ben etmek isterim tahmîn:
Bu yerin sen de bir garibi misin?

*

Dertliyim, ohh! Bakma güldüğüme…
Yok mu ruhunda bir hazin nağme?...

≈≈≈

Söyle ben anlarım lisanından…
Ne zaman düştün asumanından?...

*

Bu sükûtun yakışmıyor, söyle,
Yaşamak yeğmi güç tahassürle?...

*

[90] Geçen nüshamızdaki musâhabe-i edebiyede üstad-ı mazzam ve muhterem Recaizade Ekrem Beyefendi hazretlerinin "Bir Kuş" unvanlı şiir-i nefislerinin mısraları yanlış dizildiğinden ma'al-iîtizâr bu nüshamıza tekrar derc ile tezyîn-i sahâif ettik.

Sana, lakin, bütün ufuklar açık…
Pek sıkıldınsa asumanına çık…

≈≈≈

Duracaksın sebep ne, rencide;
Hiç kalır mıydın hâk-i süflîde…

*

Oh bu berzahtan, oynasın kanadın.
Ah, olaydı kanatları Nejad'ın!...

*

Vuruyor işte kalb-i mecrûhum…
İşit, ey kuş! Ne söylüyor ruhum:

≈≈≈

"Mülevvin-i sema bu yerlerde.
"Neşesiz ekseri seherlerde…

*

Müntehâ daima hazâne bahar…
Soluyor hep açılmadan ezhâr

*

Mütehavvil ve bi-beka her şey
Ruha râci kederse peyder-pey

≈≈≈

"Bize hayr etmeyen bu gülşenden
"Gezelim kehkeşânî, hûş-i me'men

*

Kaçalım; sen de ben de kurtulalım.
Zevk-i rüyâ-yi sermedi bulalım…

*

Olalım her beliyyeden salim,
Uçalım asumana, dönmeyelim!"

Recaizade Mahmut Ekrem

MAHSÛL-İ MÜTÂLAA VE TETEBBU
TİYATROLAR VE TİYATROLARIMIZ

[Safvet Nezihi, S. 28, 1911/1327, s.337-349]

Tiyatroculuk sanatının bizde teessüsü için atılan ilk hatve-i teşebbüsü Maarif Nâzır-ı Cedidî İsmail Hakkı Efendi'ye medyun olacağız zannederim. Son haftanın gazetelerinde okuduğumuza göre münevver fikirli, müteşebbiz nâzırımız maarif bütçesine bir sahne-i milliye tesisi için ki bin liralık tahsisat vazına ve bunun meclis-i millîde kabulü için sarf-ı himmet ve bezel-i nakdîne-i gayret etmeye karar vermiş. Şayeste-i teşekkür bir karar-ı musîb! Ekseriyet-i halk tarafından hüsn-i kabul görmemeye şimdilik mahkûm olan bu teşebbüs –cehle-i nâsa hoş görünmek küçüklüğünden teberrî-i nefs ederek– karar vermiş olmasından dolayı nâzır-ı muhterem cidden şayan-ı tebrikdir. Bunda benim nokta-i nazarım büsbütün başka. İki bin liranın maarif bütçesine ilave ve kabul ettirilmesi mühim bir mesele değildir. Velev bundan cüzi bir muâvenet-i nakdiye ile olsun, tiyatroya benzer bir sahne-i milliyenin vücuda getirilmeside – zannedildiği kadar – müşkil olması akvâ-yi ihtimaldir. Kendi nokta-i nazarımca en müşkil nokta, heyet-i hâzıra-i vükelâya dahil olan büsbütün yeni nazırın, tiyatro için maarif bütçesine tahsisat zammettirmeğe izhar-ı cesaretidir ki tahlîil ve tavziha değer yeni bir hâletiruhiye tezahür ettirir. Tiyatroların bizde mutaassbîn-i cühelâ tarafından nasıl bir takdir ve kabule hedef olduğu malum. Bu kitle-i câmide-i ekseriyete nispetle bir fiet-i kalîleden ibaret kalan efkâr-ı münevvere ashabı bir millete dâire-i medeniyet-i hâzıraya mensup olmak şartıyla maâlî-i fikir ve terbiye maksadından dolayı nasıl Darülfünunlar, tedrîsât-ı âliye taallümhaneleri lazım ve labüd ise sanâyi-i nefisenin bir şube-i mühimme-i vahîdesi olan edebiyatın parlak ve kıymaettar sahifelerinden birini teşkil eden tiyatronunda lüzum ve ehemmiyeti müstağnî-i izahtir. Üç asırdan biri memâlik-i garîbe edebiyatında hükümrân-ı ihtişâm olan tiyatronun nasıl safahât-ı terakkî geçirmiş ve 19. asırda hükümât-ı mütemeddinenin bu yolda ihtiyar ettikleri fedakarlıkların ne mühim yekûnlere baliğ olmuş bulunduğunu takdir edenler için bizde de bir sahne-i milliye vücuda getirilmesi zarureti aşikâr olmuştu. Bizde – maatteessüf – ne Amerikanî meşhur milyarder "Karneci" gibi mensup olduğu

milletin terakkıyât-ı fikriye ve ilmiyesinin istihsali uğrunda milyonlar bezel edecek erbâb-ı yesâr ve himmet ve nede bu gibi umûr-i müşkileyi husûl bulduracak müteşebbisîn-i gayr-i tûrândan mürekkep cemiyât-ı edebiye ve muhâfil mevcut olmadığından –her şeyde olduğu gibi– böyle bir teşebbüs-i nû melek-i kuvveden fiile çıkabilmesi keyfiyetide hükümetin uhde-i liyâkat ve dirayetine kalmıştı. Arâptan mahallî olmayan şehir emaneti –senelerden beri– İstanbul'da mevcut salaşları yıktırmaya muvaffak olamamışken lîkin bir sahne-i milliyenin vücuda getirilmesi için ondan himmet ve muavenet beklemek muhale ihtimal vermek kabilinden olurdu.

Memâlik-i mütemedinede sanâyi-i nefise maarif nezâretinin cenâh-ı himaye ve muavenetinde bulunduğundan Bâbân Zâde İsmail Hakkı Bey şayan-ı takdir ve sitayiş bir cüret ile bir sahne-i milliyenin lüzûm-i tesisini resmen izhar ve tasdik ve iki bin liralık bir muavenet-i nakdiyenin bütçeye ilhakını meclis-i mebusandan talep etmeye karar vermesi bir eser-i terakkîdir.

Maarif bütçesinin esna-yi müzakere ve münakaşasında bazı mebaslar tarafından iki bin lira gibi cüzi bir meblağın maarif bütçesine bâr olacağının dermeyan edileceğini hiç hatıra getirmek istemem. Zaten içtihat noktasından muhalif olan mebûsîn-i muhtereme içinde pek çokları garbın –sanâyi-i nefise ve edebiyata ait şubât-i mühimmesinde husûle getirdiği terakkıyât-ı muhayyiri'l-ukûlü reyel-ayn görmüş tetkik etmiş zevât-ı muktedire ekseriyeti teşkil etmektedir.

O halde ümit edilir mi ki onlardan beri kürsî-i hitâbete çıkarak âhâd-i nâsın efkâr ve amaline mümâşât kastıyla hakikatten uzaklaşarak şu yolda idâre-i lisan etsin:

- Memlekette evlâd-ı vatanı okutacak mekâtib-i iptidaiye mefkûd, medâris-i ilmiye ve fenniye yok denilecek kadar nabudken maarife ait paralarımızı tiyatrolara sarf edemeyiz. Memâlik-i meneiye-i garbiye bu derece-i terakkıyata birtakım istihâselerle vasıl oldular. Okumak bilmeyen, sanâyi-i nefisenin kadir ve meziyetini takdir edemeyen halkı sahne-i temaşalara sevk etmek onların terakkıyât-ı fikriyelerine hizmet etmez. Tarîk-ı terakkî ve tekamülde hutuvât-ı tedriciyeye tabi olmayanlar nokta-i maksûda, gaye-i hayale vasıl olamazlar. Evvela sâhâ-i vesîa-i

mülkün her köşesinde mektep açalım ve sonra tenvîr-i fikir için hazırlanan nesl-i âtiye:

- Tiyatrolarda birer mekteb-i edeptir, diyelim.

Hayır, hayır! Buna ihtimal veremem. Muhterem mebuslarımızın hiçbirinde böyle haşin bir fikri ortaya atmak emeli bulunamaz. Senelerden beri uyuşmuş kalmış olan bir milletin fikrine cevelan, hayaline füshat-i bî-pâyân verecek her teşebbüs makbul ve muhteremdir. Bu gibi makâsıd-ı merğûbenin istihsali uğrunda sarf edilecek paralar heder olmaz. Devr-i taassub ve taannüd artık geçti. Mademki câzibe-i medeniyet kanunlarına ittibâ' için şu küre-i devvâr üzerinde bize müteallik bir mecbûriyet-i hakikiye var, o kanun-u medeniyet ve muaşerete, er geç, tabi olacağız.

Maarif nâzır-ı cedîdimizin teşebbüs-i vâki'ini alkışlarım ve heyât-ı idaremizin şimdiye kadar mağlup olduğu bir hâletiruhiye-i mümâşâtkâraneden tecrîd-i nefis etmiş olmasından dolayı kendilerini tebrik eylerim. Müdebbirân-ı umûr-i mülk için hüsn-i niyetle beraber metânet-i fikir ve alelhusus cüret ve cesaret lazımdır.

Maarif bütçesine ilhak edilecek bu iki bin liralık tahsisatın sûret-i sarfını da şüphesiz, nazır beyefendi düşünmüş, semeradâr bir "proje" hazırlatmıştır. Çünkü bu para mevcut tiyatro kumpanyalarından birine veyahut onların içinden tefrik edilmek suretiyle vücuda gelecek yeni bir sahne-i milliye kumpanyasına muâvenet-i nakdiye suretiyle tahsîis edilecekse heder olacağına iştibah edilmemek lazım gelir. Mademki az çok bir fedakârlık ihtiyâr ediliyor, bunun mahalline masruf olması, sanatın gaye-i hayaliyesine doğru tedrici hutuvat ile ilerleyebilmek çarelerine tevesül edilmesi iktiza eder.

Bir sahne-i milliye vücûda getirebilmek için iki esaslı şey lazım olduğuna kaniyim:

1. Şerâit-i sıhhiye ve terakkıyât-ı hâzırayı kafil bir tiyatro binası.

2. O sahnede sanat-ı hakikiyeyi temsil ve irae edebilecek büsbütün yeni bir kumpanya vücuda getirmek. Erkân-ı lisanımız ve edebiyatımız hakkında malûmât-ı kâfiye sahibi gençlerden mürekkep olacak olan "sahne-i milliye" kumpanyasında

eski sakm itiyadattan eser bulunmak, latif ve musikidar olan lisanımızı sınırları rencide eden tabirat ve sekâmet-i lisaniyeden sâî ve muvaffak olmak lazımdır.

İstanbul gibi bir şehr-i muazzam ve dilaraya nasıl muhteşem ve müdebdeb bir belediye dairesi, şehir emaneti binası lazım ise terakkıyât-ı medeniye cereyanını takip etmekte olduğumuzu gösterecek bir sahne-i milliyede hemen o derece lâbüddür.

Ati bittabi bu zaruret-i medeniyeyi telafi ile o bina-yi muhteşemi ister istemez vücuda getirecek; ancak geçen nüshada söylediğim vecihle esaslarını şimdiden hazırlamaya başlamalıyız.

Aktör ve aktristlerimize dair devr u derâz idare-i makal etmekteyim. Badelinkılap sahne-i temaşaya çıkan genç büheveslerden, gösterdikleri liyakat ve istidattan söz açmak sırası gelmişti. Gayet sevdiğim bir zat beni ikaz etti ve dedi ki:

- Bu genç heveskârlar hakkında doğruyu söyleyecek değil misin?
- Ona şüphe yok. Meslek-i muttahazım hakikatcilik ve doğruluk…
- O halde mütalaat inkisâr-ı şevk ve hatıra bâdî olacak bu gençler sanat budur diye yanlış bir yola gidiyorlar. Bunun mesûliyet-i mânevîsi onları o vadiye sevk edenlerindir.

İçlerinde zeki, müstait zevat var. Fakat bizde henüz ne dershâne-i temsil var ve ne de bir üstad-ı hakiki sathiyyâtperestlik, reklamcılık sanat diye ortaya konulur. Bizde erkân-ı tenkîd de yok. Demek istiyorum ki (Joel le Metr) ve emsali gibi nâfizü'l-kelim. Hakikat-gû münekkidîn de mefkut. O halde meziyât-ı dakika-i sanata agâh olmayan seyirciler tarafından mebzul alkışlardan bunlar cüret bularak: "İşte sanatın nokta-i kusvâsına yetiştin; biz de sanatkâr olduk." Fikri yerleşiyor. Asıl işte o zaman sanatkârlıktan cidden düşüyorlar.

- O halde doğruyu söylemek, onlara hatalarını ihtar etmek caiz değil mi?

- Onların kanaatlari metîn; içtihatlarına itimatları var sanatın hakikatini temsil edecek bir sahne-i milliye teessüs edinceye kadar ne denilse boştur, boş… Mınakyan (mekteb-i edeb)'in esasları sökülmelidir, o çirkin bidatlar dil-hırâş feryatlar ortadan kalkmalıdır…
- Muhatabımı haklı buldum. Onlar hakkındaki mutalaatımı atiye terk ettim.

Bu mebhasta söylenecek söz, tiyatro kitaplarına ait kaldı. Piyeslere dair de uzun uzadıya bahsedeceğim.

Kadınlar Arasında Eskrim – Garpta nisvân iddiâ-yi müsâvât, hukûk-ı fikir ve azmini ne kadar ileriye getiriyorlarsa ona müstehak olduklarını ispat içinde maddeten irâe-i delâil etmeye o kadar çalışıyorlar. Memâlik-i garbiyede, usûl-i muâşeret, şehrâhi hayatta erkeklerle kadınları aynı say ve faaliyete ve mücâdele-i maişete sevk etmekte olduğundan kadınların hemen hemen yapamadıkları bir sanat ve ibrazına muvaffak olamadıkaları bir maharet kalmamıştır, denilebilir.

Fabrikalarda, ticaretgâhlarda kadınlar –nâzikî-i cinsiyetlerine rağmen– adeta erkekler derecesinde çalışırlar. Hatta meşâğıl-i hasîsede müstahdem kadınlar bile mevcut. Belâ-yi maişet, nisvânıda vücûd-i nermînin ve tekâsülât-ı bünyeviyesinin müsadesi derecesinde ve hatta onun fevkında saye ve müşkilât-ı iktihâma sevk eyliyor.

Kadın arabacılar, nisvândan otomobil makinistleri mevcut, sokakları süpüren belediye müstahdemîni meyanında kadınlarda bulunuyor.

Biraz yüksek tabaka-i muâşerette bulunanlar meyanında tabip, dava vekili, fennin bir kısm-ı mahsûsunda mütehassis kadınlar var; bunların miktarı gittikçe artıyor. Erbâb-ı kalemden olan nisvânın miktarı yüzlere değil binlere varır. Mürettibleri, makinistleri, muharrirleri, musahhihleri velhasıl bilcümle memurları ve müstahdemîni kadından mürekkep Paris'te bir kadın gazetesi de vardır ki "tesâvü-i hukuk" fikr-i mahsûs-i nisvîsinin mürevviciydi. Fakat maatteessüf devam edemedi. Bundan istidlal ediliyor ki kadınlar henüz kendi aralarında bir işi devam ettirecek

sebattan mahrumdurlar.

Kadınlar arasında Madam Curie gibi mütebahhirîn-i fünûn meyanında misline nadir tesadüf edilir ilim ve fazl sahibesi, "Rosa Bonheur" gibi meşhur bir ressam, Madam Jan Dielafoy gibi ilm-i ensâl ve fenn-i âsâr-ı atikede sahib-i yed-i tûlâ maruf kadınlar vardır ki mensup oldukları memleketin medâr-ı şeref ve mübâhâtıdırlar.

Terakkıyât-ı medeniye ne gibi vesâit-i umrân ve temeddün vücuda getirirse onun nokta-i tekâmüle isali için sarf edilen himemât ve gayretler meyanında kadınlara ait bir hisse-i fahr bulunmamak hemen nevadirdendir.

Açılan müsabakalardada kadınların mevcudiyetini görürsünüz:

Sen nehri üzerinde bir seyahat müsabakası açılsa kadınlar iştirak eder, rical ile beraber yüzerler. Nişan atmak müsabakalarında, av eğlentilerinde hep nisvân mevcut bulunur. Hayatlarını tehlikeye koyarak seyâhat-i havaiye tecrübelerine girişirler. Aeroplane dedikleri âlât-ı tayerânı kendi pazu ve meharetleriyle idare ederek binlerce metre semaya yükselen, yüzlerce kilometre hava-i nesîmîde seyahat eden kadınlar var. Femina gazetesinin ahîran tertip ettiği müsâbaka-i seyâhat-i hevâiyede tayyreci kadınlar akıllara hayret îrâs edecek soğuk kanlılık, metanet ve maharet ibraz eylediler; erkekler gibi eskrim yapmak merakı da bir kısım nisvân arasında –bittabi bilâd-i efrenciyeden bahs ediyoruz– şayidir. Kılıç kullanmak meç mübarezâtında ibrâz-i maharet eylemek hususunda çok ileri gitmiş kadınlarda var ise erkeklere iddiâ-yi edecek bir dereceye henüz vasıl olamamışlardır. Medâr-i bahs-i ittihâz eylediğim eskrim müsâbakası –hülasatı kadınlara ait bir müessese-i hayriyeye sarf edilmek üzere– Paris'te icra edilecektir. Müsabakaya iştirak eden meç ve kılıç mübarezeleri kâmilen genç ve tenâsüb-i endâma malik kadınlar, bunlar müsabakaya iştirak etmek için memâlik-i mütemeddinenin her tarafından mezâhim-i seferiyeyi iktiham ederek geliyorlar. İçlerinde Fransız, İngiliz, Belçikalı, Hollandalı kadınlar var ki memleketlerinde hemen hemen cümlesi eskrimde mütehassis ve üstat addedilmiş. *Championne d'escrime* unvanına layık görülen bu meşhur mübariz

kadınlar şimdi Paris'te beynelmilel bir müsâbaka-i umûmiyede cem edilerek meçle, kılıçla çarpışacaklar. Bu, her halde câlib-i merak bir mübareze, câzib-i inzâr bir grup teşkil edecek. Kılıç ve meç kullanan kadınların kıyafetleride şimdiki son modaya muvafık gibi bir şey. Şalvara müşabih geniş pantolonlar; kısa erkek ceketleri, yumuşak derilerden imal edilmiş kalın eldivenler aynen erkek kıyafeti. Tesâvî-i hukuk iddiasını ileriye süren nisvân kıyafetlerini erkeklere benzetmek emelini daima izhar eylemişlersede hükümetler buna müsaade etmemiştir. Mezûniyet-i mahsûsayı haiz iki üç kadın istisna edilirse nisvân libâs-ı ricâl ile sokaklarda gezemezler.

Ancak *émancipation des femmes* mücahideleri yavaş yavaş emellerine nail olmaktadırlar.

İngiltere ve Fransa'daki "süffrage"ler meselesi malum. Garpta kadınlar da hakk-ı intihapa mâlik belediyeye, mecâlis-i umumiyeye, meclis-i mebûsâna aza olmak istiyorlar. Son intihapât zamanında İngiliz sufrajetlerinin Londra'da bu hakkı kendilerinden ketmeden hükûmet-i hâzıra ricâli hakkında yaptıkları nümayişler unutulur şeylerden değil. Tevkif edildiler, hapsolundular, fakat fikir ve emellerinden nükûl etmediler. Evvela nisâvî-i tesâvî-i hukûk, Fransa nisvânı İngiliz kadınları gibi cidel-cû, nümayişci değil. Onlar geçen seneki intihabât zamanında fikirleri teshir ederek, kalemlerine güvenerek istihsali dil-hâha çok çalıştılar; ancak muvaffak olamadılar.[91] Erkekler bu tesâvî-i hukûk fikrinin bu derece şümûl-i kesbetmesinden korkuyorlar. Bundan dolayı ellerinden geldiği mertebe bu fikrin dâire-i ihâtasını küçültmek için artık kılıca, meçe sarılıyorlar demek…

Cidâl-i maişet –Fransız gazetelerini takip istiyorlar. Şimdiki halde kuvvet onlarda. Hak daima kuvvete maliktir.

Yavaş yavaş erkeklerdeki kuvveti ihraz edenler Monis kabinesinin mevki-i iktidâra geçmesini müteakip şampanya eyaletinin komşusu olan evb sancağı dahilinde ihtilâl-âmîz nümayişlerin devam etmekte olduğuna muttalidir. Bu mesele-i

[91] Norveç hükümeti kadınların da meclis-i millîye aza intihap edilebilmesini kabul etmiş olduğundan ahîran ilk kadın mebûsu orada görülmüş oldu.

kıyâm, maişet kavgasından ibarettir. Fransa'nın cenup eyaleti sekenesi ekseriyetle bağcıdırlar. Fransız şaraplarını, şampanyalarını istihsal eden üzümler buradan yetişir. Bağcılar bunları usare haline getirerek şampanya eyaleti dahindeki büyük fabrika ve depo sahiplerine satarlar. Onlar da bunları terbiye ve imal ederek kıymettar şarap ve şampanya haline koyarlar. Üzüm istihsali için çalışan bağcılar, rençberler kuvvet-i layemut geçinecek kadar para kazandıkları halde sermayedar fabrika ve depo ashabı milyonlarca menafi temin ediyorlar. Bundan münfail olan bağcılarda usareleri tağşiş etmeye cüret ediyorlardı. Fransa hükümeti senevi memlekete milyonlarca frank-ı vâridât temin eden şarap cümlelerini yazmışlar. İşte muhtasar ve müfit buna derler! Bunu –o şiddet-i kelamı muhâfaza için şu suretle– tercüme edelim:

"Hürriyet mi? Adam, gevezelik. Müsavat ve uhuvvet mi? Kizb, kizb-i sarîh."

Safvet Nezihi

Geçen nüshamızdaki müsâbakanın neticesi – Alfred de Musset'in kitâbe-i seng mezarını –tercümeye merak ve heves eden– gençler arasında nakl-i meâl müsabakasına vaz etmiştim. Tercümelere ait hayli cevap aldım. Nazmen ve nesren güzel ve aslına mutabık tercümeler var. Tercüme hususunda garip bir itiyada tabiyiz: Cümleleri harfi harfine, kelime be kelime Türkçeye nakl etmek… Bu tarzda vücuda gelen tercümeler aslında ki letafet ve zarâfet-i câmi ve müeddî olamaz. En güzel tercümeler nakl-i meâl suretiyle vücuda gelenlerdir. Bu nükte-i zarîfeyi Nişantaşı'nda Ayşe Settâre Hanım Efendi layıkıyla teyakkun buyurmuşlar. Manzum tercümeleri şâyeste-i takdîr ve tahsin. Mevûd-u mükâfâta hak kazandılar.

Hediyye-i acizîyi aldırmak üzere idârehâneye taraflarından birinin gönderilmesi ve yanlışlığa mahal kalmamak üzere tercüme-i manzûmelerinin:

"Yâd et o dem ki kalb-i zahimdâr mâtemim" mısrasını takip eden kısmını kopya ile gelecek zâta tevdi olunması müsterhamdır.

Diğer tercüme sahipleri meyanında muvaffak olarak müstehakk-ı takdir olanlar hukuk talebesinden E. Lütfü, Moda'daki [Fur Lise]'sinden Nihat Sabit, Daruşşafaka'dan Mehmed Said Efendiler.

Settâre Hanım Efendi'nin tercümelerini ileride neşr edeceğiz.

S. N.

TEŞEKKÜR

[İsimsiz, S. 29, 1911/1327, s. 356]

Şu üç senelik hayat-ı mesaisinde lütufkâr kāri ve kārielerinin mütemadi iltifat ve teveccühlerine mazhar olan *Resimli Kitap* yeni, ciddi bir hatve-i terakki daha temin etmek üzere bulunuyor.

Osmanlılığın kitle-i münevveresi arasında kendine bir çok nukât-ı istinâd bulmak saadetine nail olarak vatana daha nafi, daha müfit hizmetler arz edebilmek için hemen gece gündüz sarf-ı mesâîden hali kalmayan mecmuamız bu mesut emniyetin sâhâ-i husulde bi-hakkın incilâ bulabimesini teminen şimdiye kadar birçok tedâbîre müracaat etmiştir ki bunları birer birer tadat etmeği –cümlece malum oldukları için– cidden lüzumsuz addediyoruz; koleksiyonumuzu gözden geçirmek tedricî hatvelerle husul bulan Safahat-ı terakkiyi, nazarlarda tespit etmek için, kâfidir, zannederiz.

Bu safahatın delâlet-i vâzıhasıylada anlaşılacağı vecihle mecmuamız tıflâne bir heves ve arzu saikasıyla neşrolunmak gibi şaibelerden külliyen ve tamamen uzak kalmış olup daima vatan-ı mukaddesimizin hayır ve nefine, fikr-i maârifin daha ziyade taammümüne, meyl-i meâlî ve fezailin tevsik ve teşyidine istitâati derecesinde çalışmak gibi bir gaye-i mesûdeyi kendine hedef-i mesâî olarak tanıtmıştır. Böyle mübeccel bir emel ve maksat takip edildiği içindir ki muhitin her türlü mevâniyi, her türlü eşkâlâtı safvet-i niyetimizin bıkmak, yorulmak bilmez hummâ-yı aşk ve muhabbeti önünde birer birer mahkûm-u sukût oldular. Mecmuamızda muhterem ve muazzez kāri ve kārielerimizin lütf-u takdir ve teveccühleriyle muhat olarak vazifesini ifaya devam edebildi ki bizim için bundan büyük bir şeref ve saadet kabil

değildir.

Resimli Kitap arz-ı hizmet edebilmek için her şeyden evvel yaşamak lüzumuna kani olarak mevkisini bu suretle temine muvaffak olunca bu mazhariyet yeni yeni ihtiyaçlar daha tevlit etti: Neşriyatında bir intizâm-ı tâm, tab ve temsilde ekmel bir nefaset ve zarafet temin ve sâhâ-i hizmet ve mesaiyi tevsi etmek sırası gelmişti. Fakat bunu mevkisi fiile isâd edebilmek için *Resimli Kitap*'ın kendine mahsus bir matbaası olmak zaruriydi. Müşkilât-ı tabiyeden kurtulmak, sürat, intizam ve mükemmeliyet ancak her türlü levazımı mükemmel bir matbaa tesisiyle mümkün olabilecekti. Bu lüzumun tahakkuku üzerine Cenâb-ı Hakkın tevfîkât-ı İlâhîsine ve muhterem kāri ve kārielerimizin hakkımızda mütemadiyen ibzal edegeldikleri iltifat ve teveccühe istinat ederek her türlü nefaset ve zarafetleri mümkün kılabilecek bir matbaa tesisine teşebbüs ettik; sipariş ettiğimiz makineler ve edevât-ı sâirenin hemen kısm-ı azamı bu ay vürut etti. Ismarladığımız yeni hurufat tesellüm olunur olunmaz işe başlayacağımızı ve mecmuamızın intizam ve nefasetine daha ziyade itina etmekle beraber garbın en muazzam asar-ı ilmiye ve edebiyesini ihtiva edecek olan mühim bir külliyat neşrine teşebbüs edeceğimizi muhterem ve muazzez kāri ve kārielerimize tebşir eder ve sarf-ı hakkımızda şimdiye kadar ibzal edegeldikleri lütuf ve teveccühün mahsulü olan "Resimli Kitap Matbaası"nın tesisine muvaffakiyetimizden dolayı samîm-i kalbimizden kopup gelen teşekkürât-ı minnetaranemizi kendilerine arz ve takdim ile pek tatlı ve vicdani bir vazifeyi ifaya müsaraat eyleriz.

MUSÂHABE-İ EDEBİYE

[Raif Necdet, S. 29, 1911/1327, s. 357-363]

İki seneye yakın bir zamandan beri *Resimli Kitap* için yazdığım musâhabelerde en ziyade nazar-ı dikkate almak istediğim nokta memleketimizin bir aylık cereyân-ı edebîsini takip etmek, bu bir ay zarfında neşr olunan şayan- tetkîk ve tenkîd-i asar-ı edebiye hakkında muhterem kārilere mücmel bir fikir vermek ve icapında da edebi içtihatlarımı, itikatlarımı arz eylemekti… Hatt-ı hareketimi şu

yolda tayin etmiş olmakla istiyordum ki *Resimli Kitap*'ı muntazaman takip eden zevat, her ay memleketimizin edebî eserlerinden ve hadiselerinden haberdar olabilsin… Bunda ne dereceye kadar muvaffak olduğumu bilemiyorum… Yalnız bildiğim bir şey varsa o da üç seneden beri milletin, hususiyle ziya ve nura mütehassir şebabın heyecanlı intizarlarla beklediği parlak ve mesut bir ufuk-u ilmî ve edebînin siyaset girdapları altında el-ân tulû ve inkişaf edemediğidir…

Vâkıâ her memlekette inkılaplardan sonra hayat-ı edebiye ve ilmiye, politika kasırgalarıyla, bir müddet melul ve bitap kalmıştır… Fakat, zannederim, hiçbir memlekette bu hayat, bu hayat-ı nur ve ziya bizimki kadar, alil ve sönük, sürüklenmemiş… Bizimki kadar zalimâne bir ihmal ve lakaydiye maruz kalmamıştır.

Yevmi gazetelerimiz baştan başa siyasiyât ile dolu… Fikrimce yevmi gazeteler, hususiyle terakki yolunda geri kalmış memleketlerde intişar eden yevmi gazeteler sütunlarını yalnız siyasi hadiseler, cinai vakıalar ile doldurulmakla hiçbir zaman vazifelerini ifa etmiş sayılmazlar… Gazeteler, bütün bunlarla beraber, mütehassislerine –dimağ-ı millete ziya ve intibah saçacak – içtimai, edebî, felsefi, iktisadi, tıbbi ve zirai makaleler yazdırmakla… Şuûn-ı medeniye ve ilmiyeden kārilerini günü gününe haberdar eylemekle ancak vazifelerini yapmış addolunabilirler…

Keza diğer taraftan mevkut mecmaalarımızda maatteessüf kendilerinden beklenilen hizmeti ifa edememektedir… Değil yevmi gazetelerde, aylık ve haftalık mecmualarımızda bile şebabın, istikbalin ihtiyacına cevap verebilecek zinde-gî-i şiir ve irfan yok…

Fakat şuna da emin olmalıdır ki siyasiyat kasırgalarının zalim ve haşin nüvâzişleriyle muhitimizin lakayı sinesinde uyuyan şu hazîn sükût-u edebî ve ilmîyi idame etmekte yalnız gazete ve mecmua müdürleri, yalnız muharrirler ve edebîler değil, aynı zamanda kariler de mesuldür… Artık bilmeli ki politika iptilasına, siyasi dedikodulara ilân-ı harb etmeksizin istikbalin zabt ve teshiri, sevgili vatanımızda mesut ve pür zafer bir hata-ı edebiye ve ilmiyenin tenemmüv ve inkişafı gayr-ı kâbil

olacaktır!...

Bu musâhabede geöen ay intişar eden bir mecmûa-i eşârdan bahsetmek isterim:

"*Safahat*"ı ilk darbe-i nazarda diğer şiir mecmualarından ayıran "karakteristik" meziyet, şiirlerin millî ve içtimai bir mana ile süslü oluşu, havastan ziyade avama hitap edişidir… İtiraf etmelidir ki bizim avama hitap eden, avamın ruhuna incelik, avamın dimağına yükseklik serpen bir edebiyata büyük bir ihtiyacımız vardır… Bu ihtiyacı itiraf etmek yüksek ve derin fikirler ve hislerle lerzeş-dâr-ı bedâyi-i şiir ve sanata perestiş eylemeğe hiçbir zaman mâni olamaz…

Avamın, daha doğrusu umumun seviyesine inerek onu –kabil olabildiği kadar– yükseklere doğru çekmek pek büyük, pek insani ve vatani bir harekettir… Böyle bir hareketi alkışlamak, böyle bir hareket-i edebiyenin inkişafını himaye etmek muhterem bir vazifedir…

Türklerin millî şairi Mehmed Emin Bey'in şiirleri, şiirlerinin mevzuları hakkında hissettiğim hürmet e meftuniyeti –bir dereceye kadar- "*Safahat*" hakkında da duyuyorum… Vâkıâ "*Safahat*"ta yüksek seviyelere lerzişler verecek bedialar, hassâs ve maâl-perver ruhlara zevkler, heyecanlar dökecek nefî ve sanatkâr şiirler yok… Fakat dimağı düşündürebilecek, avama, vast-ı seviyelere ziya ve hakikat reşâşeleri serpecek metîn ve ruh-dâr parçalar da hiç az değil…

Safahat; millî dertlerimizi, gafletlerimizi, cerihalarımızı bütün çıplaklığıyla gösteren, hayat-ı ictimâiyyemizin muhtelif safhalarını ibret-âmîz bir tarzda tasvir eden bir eser; sanatıyla değil, lakin samimiyetle temayüz eyleyen bir mecmûa-i eşârdır.

Sanatkâr olmadığını, bakınız, muhterem şair nasıl samimi bir lisân-ı tevâzu' ile itiraf ediyor:

Bana sor sevgili kāri, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'ârım:

Bir yığın söz ki: Samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu‘ bilirim çünkü ne san’atkârım.
Şi‘r için “gözyaşı” derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir nice bütün asarım:
Ağlarım, ağlatamam, hiss ederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bî-zârım!

Mamafih kendi itikadımı, içtihadımı söylemek lazım gelirse derim ki:

Edebiyatta gaye-i kemâl sanatın, şeklin güzellikler ve inceliklerini his ve fikrin ve yükseklikleriyle mezcedebilmek… ruha zevk ve heyecan dökerken dimağa nur ve ziya sıçratmaktadır…

Ben 20. asrın mühîb siması ve sevgili vatanımızın bî-yâbân ihtiyacı müvâcehesinde amîk bir lerziş-i endişe ile titrediğim için güzelliği sarf-ı şekle munhasır, fikren ve hissen bir balon gibi boş şiirlere karşı pek bî-gâneyim… Fakat aynı zamanda, adi bir manzume derekesine inen mahrûm-u sanat ve şiiriyet eserlere de –o eserlerde hatta içtimai ve felsefi manalarda bulunsa– lakaydım… Evvelkiler nasıl bir lafız oyuncağı, tekrar edile edile eskimiş ve modası geçmiş adi bir süs mesabesinde telakki olunabilirse, berikilere de edebiyatla zerre-i alakası olmayan kelime ve fikir yığınları nazarıyla bakılabilir…

Âkif Bey’in şiirleri, kendilerinin itiraf ettikleri gibi, büsbütün mahrûm-u sanat değildir… Şu kadar var ki kafiyelerin birbirini takiben o bî-emân ve müzic tevalisi, ahengi durgun ve yek-nesak yapıyor ve bu ıttırat, şiirde bulunması elzem-i sanatı, musiki ve cevvaliyeti tarumar etmek için pek yâbis bir darbe oluyor!... Lakin şiirlerin bir çoğunda mevcut ve mahsus sadelik, tabiilik, milliyet ve samimiyet onları sevimli ve munis gösteriyor ve yükseltiyor… Mamafih tamamen bitaraf olabilmek için itiraf ederim ki “Safahat”ta şiiriyetten, sanat ve ahenkten uzak ve uzaklığa mukabil şayan-ı dikkat bir his ve fikirden de mahrûm-u manzume derekesine inmiş birkaç şiir de yok değildir…

Fikrimce mecmuayı en ziyade yükselten şiirler, sade ve tabîî bir üslupla

kaleme alınan manzum küçük hikâyelerdir…

Hususiyle en vahim bir cerihamızı, hayat faaliyetimizi kemiren en müzmin bir derd-i içtimaimizi gösteren *Mahalle Kahvesi* hakikaten pek muvaffakiyet-kârâne tasvir edilmiştir… Cehl ve taassuba, ahlaksızlığa karşı isyan eden, en derin bir cerîha-i içtimaimizi keskin bir neşter-i tahlil ile gösteren *Köse İmam* da son derece şaya-ı dikkat bir şiirdir… muvaffakiyetlerinden dolayı muhterem şairi burada kemâl-i samimiyetle tebrik ederim…

Mahalle Kahvesi unvanlı şiirden şu parçayı alıyorum:

Seyyi'ât içindemi geçmişdi ömrü ecdâdın?
Hayır, o ceyl-i necîbin, o şanlı evladın
Damarlarında şehâmet yüzerdi kan yerine,
Yüreklerinde ölüm şevki vardı can yerine.
Fakat biz onlara ait ne vara elde, yazık,
Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!
Bütün hâkil-i sanat yetiştiren şarkın
Zemin-i feyzi nasıl şûre-zâra döndü bakın!
Ne hasta-hânesi kalmış zavallı eslafın,
Ne bir imâreti, bitmiş elinde ahlâfın.
Kanalların izi yok, köprüler harâb olmuş.
Sebîl'ler kurumuş, çeşmeler serâb olmuş!...
O kahraman babalardan doğan bu nesl-i cebîn
Ne gîr ü dâr-i ma'îşet bilir, ne kedd-i yemin!.
Azâb içinde kalır sa'yi görse rü'yâda.
Niçin yorulmalı zaten «ölümlü dünya» da!...

Mehmet Âkif Bey'in hikâye tarzında uzun şiirleri az değildir… Bu şiirlerde şair bir realist hatta bir naturalist gibi hareket ederek hakâiki olduğu gibi göstermiş, eşhâs-ı vekâyi'a, kendi seviyelerine göre, pek tabii olarak, sözler söyletmiştir… "Naturalizm"de muvaffak oldukları için Âkif Bey'i alkışlarım… Fakat şunu da söylemekten vazgeçemem ki hikâyeler, romanlar için pek güzel, pek muvafık

olabilen naturalizm, şiirlerde hadd-i itidâlini biraz tecavüz edince pek fena, pek nahoş, bir tesir yapıyor… Onun için naturalizm tarzında yazılan manzum küçük hikâyelerde tesadüf edilen bazı müstehcen kelimeler –tabîî olmakla beraber– ruh-u şiiri rencide etmekten geri kalmıyor…

Sonra eserde, şekil ve üslup itibarıyla, mühim bir nokta-i nazar dikkatimi celb etti… Mecmuayı teşkil den şiirlerin bir kısmı Arabî ve Farisî kelime ve terkiplerin tantana-i âhengiyle dolu… Diğer kısmı sade, munis ve tabîî bir üslubun samimiyetleriyle mali… Hemen Türkçe kelimeler ve terkiplerle yazılmış şiirler, zannederim, şairin geçirdiği bir devr-i tekamülün feyyaz bir neticesi olacak… Faraza *Fatih Camii, Mezarlık ile Mahalle Kahvesi, Küfe, Köse İmam'ın Üslupları* beyninde ne derin bir fark var**.** Filhakika anlaşılıyor ki Mehmet Âkif Bey'in kalemi, üslubu son zamanlarda mühim bir inkılap, mühim bir tekamül geçirmiş…

Zaten lisan ve edebiyatımız her gün daha emin ve metîn bir hatve-i zaferle tekamüle, yani sadelikle doğru yürüyor… Fikrimce bu yürüyüş yalnız edebî değil, aynı zamanda içtimai bir inkılabın pişdarıdır… Artık Arabî ve Farisînin müziç ve müteselsil terkiplerinden tamamen sıyrılmak zamanı hulul ediyor… Bundan yirmi otuz sene evvelki üslûb-u tantana-dâr ile şimdiki nisbeten tabîî ve samimi bir üslup mukayese edilince bundan yirmi sene sonra lisanımızın, edebiyatımızın nasıl bir şekil alacağı pek kolaylıkla kestirilebilir… Onun için de bu hususta taassup ve muhafazakârlık göstermek, lisanın bu tabii ve tedricî cereyanına karşı isyanlar püskürmek daima akim kalmaya mahkûm bir hareket olacaktır. Güzel lisanımız güzergâhına emel ve zafer demetleri, terakki ve teceddüt çiçekleri serperek bir meleke-i vakar ve sükûnetiyle daima sadeliğe doğru ilerliyor… Ve ilerleyecek!...

14 Mayıs 1327

Raif Necdet

AY DOĞARKEN

[Süleyman Bahri, S. 29, 1911/1327, s. 364]

Kubbeler –lâne-i sükût-ı riyâh–
Yükselir fevk-ı iğbirârında;
Kırışır safha-i cidârında
Hüzemât- girifte-i ervâh…

Ses, zılâmında bir teveyyüc-i harâb,
Dökülür mest-i jale, mest-i sükûn;
Mest-i rüyâ-yi câvidân-i şüûn,
– Ebedî cephe sâ-yi zîr türâb–

Düşünür bir büyük mezaristan…
Nâgehân, medhal-i harâbından
Girerek lerzedâr vehn ü sitem

Bir beyaz saçlı ihtiyar adam:
Sakf-ı zulmâna bir fener asarak
Oturur, samt-i Hakka müstağrak…

Süleyman Bahri

KÜÇÜK FESANELER
OCAĞIM!

[Halide Said, S. 29, 1911/1327, s.365-366]

-Charles Dickens-

Bir gün bir rüya görmüştüm.

"Ben yüksek dağların temiz zirvelerinden genç geyikler, muattar bahar otları, çam iğneleri toplamış ilk ateşini onlarla parlatmaya karar vermiştim!

Karlı dağların ıssız beyazlıklarından zarif ve güzide çiçekleri seçmiş, kurutmuş, hazırlamıştım!

Ruhumun en mualla yüksekliklerinde büyüyen nur göncalarını hararetlerini kaybetmeden koparmış saklamıştım!

Ve en nihayet ruhumun ebedî alevlerini bir küçük meşaleye kalp ederek mukaddes ocağı tutuşturacak birçerâğ-ı mukaddes diye elime almıştım.

Ocağı ruhumun ismetiyle bakir beyazlıklarla telvin ederek ortasında o samedânî ateşi yakmıştım.

Sonra dünyaya arkamı çevirerek ocağın önünde diz çökmüş ocağımın ateşini ebediyen parlak bulundurmak arzu-yu münferidiyle yaşamış, çalışmıştım…

Dimağım, kalbim, ruhum, ensâcının en kıymettar örgüleriyle, kabiliyetlerinin son vüsati ile daima hararetlerini ocağıma akıtmışlardı. Gözlerim bu mukaddes addettiğim ateşin bekçisi, nefsim üfleyicisi, ellerim hizmetçisi ve bütün mevcudiyetim bu ateşe hayat veren menbası hararetti. Ruhumun son nesci bu ateşte kararsa dimağım atiler; ocağıma hararet ihzar eder; dimağımın son hücresi son hararet hayatını verip çürüse kalbim ikisi yerine kaim olur, bütün kabiliyeti, şefkati ile ocağa hararet yollardı. Bunların hepsi birer mütehaccir zerrat yığını oldukları vakit vücudum hayatını damla damla, katre katre seyyal bir ateş gibi ocağa dökerdi.

Fakat ne kadar zaman var ki soğuk ve adi bir nefes bu semavâta meydan okuyan ocağı söndürmek için üflüyor, ne kadar zaman var ki bir hıyanetkâr el bu beyaz ocağın beyazlıkları üstünde lekeler yapmak için yavaş yavaş dolaşıyordu.

Ben artık çocuklarına son damla hararetlerini vererek yavaş yavaş tahaccür ve teberrüt eden bir seyyare gibi son hayat ve hararetimi bu buzlar ve levslere hücum eden beyaz ocağın mukaddes ateşinin idamesine sarf ederken, o sönüyor ve kirleniyordu.

Dizlerimin üstünde, gözlerimin nuru sönmüş, ellerimin harareti soğumuş, nefsimin hayatı çekilmiş ruhumun ve dimağımın hücreleri çürümüş olduğu an, soğuk ve sefil nefes ocağa son burudetini üflemiş, hıyanetkâr ve kirli el ocağın beyaz cephesine son siyah damgasını basmıştı…

O yanınca kendimi bir yığın doğuk kül-i viran, kara bir ocak karşısında buldum. Kizb olan bürük bir hakikat; meyhaneye tebdil edilen bir mabet; melek nukabını atınca ifrit çehresiyle sırtaran bir varlık; bütün ömründe ruhaniyetinden necat bekleyip de birdenbire bir meslek-i zenûb-u riyâ olduğu görülen bir din karşısında ne hissedilirse bende onu hissettim.

Ruhumun artık yıpranan vefaları, şefkatleri ve aflarıyla ördüğüm siyah matem örtüsünü buy viran, kararmış ocağa çektim; çekildim.

Şimdi mariz ve sefil olduğunu bildiğim insaniyetin bir de bu kadar müsahhara olduğunu bilen ruhumda zavallı insanlara karşı eskidesinden çok şefkat ve af var! Fakat bu şefkat ve af bir zavallı palyaçoya gülerken, boyaları, müsahharalıkları altındaki kırık ve natamam insanlığına acımaya benziyor!

(Fazlı Paşa) 18 Mayıs 1327

Halide

MAHSÛL-İ MÜTÂLAA VE TETEBBU
TİYATRO KİTAPLARI

[Safvet Nezihi, S. 29, 1911/1327, s.367-381]

Piyes yazmak Garpta gayet mutena, refik bir sanat-ı tahrîr halini kesbetmiştir. Pek meşhur erbâb-ı kalemin piyes yazmak hususunda muvaffak olamadığı kirâren görülmüş ve tecrübe edilmiş olmasına nazaran tiyatro müellifleri bir meslek-i husus ve mümtaza fıtraten, liyakaten sahip ve sâlik-i erbâb-ı kemalden madûd bulunmakdadırlar. 20. asrın sahib-i şöhret ve muvaffakiyet tiyatro

müellifleri[92] ne bahtiyar zevattır ki mazhar-ı hüsn-ü kabul olmuş birkaç eseri kendisine, belki evlat ve ahfadına bir hayat-ı refâh ve saadet bahşedecek menbası varidat ve bâis-i şeref ve mübâhât oluyor.

Fransa için bir devre-i deha teşkil eden 18. asr-ı müellifîn-i meşhuresi, klasik eserlerin vâlid-i pür şerefi bulunan Corneilleler, Racineler, Moliereler o refâh-ı hayatın binde birine malik olamamışlardır.

O zamanın ekâbir ve ağniyâsı bu dâhî-i sanat-ı tiyatro ve müelliflerini taht-ı himaye ve sahabetlerine alarak onlara mümkün mertebe bir hayat-ı âsûdegî bahşetmeye himmet ve inâyet ederlermiş. Adeta bizdeki kasideci şairler gibi medh ü senâ ettikleri veliyy-i nimetlerinin kîse-i sehâvetlerinden geçinirlermiş.

Tiyatro ve telifatı o zaman sahiplerine birçok tahrîr-i temîn edemez. Demek oluyor ki bizdeki erbâb-ı kalemin şimdiki hali –meziyet ü sanat-ı tahrîr itibârıyla değil– temîn-i menfaat nokta-i nazarından Fransa'nın 18. asır müellifleri ahvaline hemen tamamıyla müşabih. Mesela dünyanın en büyük tiyatro müellifi ve meşhur bir sanat-ı temâşâ mümessili addedilen Müller, Fransa Kralı 18. Louis'e mersiyeler, kasideler inşât etmemiş; fakat onun fikir ve maksadını okşayacak komediler yazmış, zamanının şayan-ı tem-sahar ahvalini sahne-i temaşaya koymuştur. Şimdiki müellifler öyle isnâd-gâh ekâbir aramaktan me'r ederler. Müellifat kalemiyeleri onlara birer hazine-i lâ-yefnâ bahşediyor. Bir iki misal irâdî için "Edmond Rostand"ı ile âlâm bu mesut ve bahtiyar müellif ve şair "*La Samaritaine*", "*La Princesse Lointaine*" gibi bir iki manzûm piyesle oldukça muvaffakiyet ve bir şöhret-i edebiye kazandıktan sonra "*Cyrano de Bergerac*" ve "*L'Aiglon*" nazım ve inşat etmiştir. Tamaşa nüvislikte muvaffakiyet-i edebiyenin aksâ-yi merâtibine bu iki eseriyle erişmiş olan bahtiyar şair yalnız bu iki piyesinin tab ve temsili hakkında iki yüz bin frankdan ziyade para kazanmıştır. Cyrano yekdiğerini takiben üç yüz defa, "*L'Aiglon*" iki yüz elli kere sahne-i temaşaya konmuş ve o zamandan beri dünyanın

[92] Memâlik-i medeniye-i garbiyeye mensup erbâb-ı kalemden bahsetmek istiyoruz. Yoksa bizde henüz tiyatro müellifliği karın doyurur bir sanat ve meslek-i kalem halini alamamıştır.

her yerinde oynanmış olmasından istidlâlen lâ-akall biner defa temsil edilmiş bulunduğu nazar-ı itibâra alınınca müellifince hakk-ı tahrîr olarak milyona yakın bir servet ve îrâd-ı daimî temîn etmiş oluyor. Sahne-i temaşada muvaffakiyet kazanmış müellifler sahib-i sâmân olmuşlardır. Hanry Bataille, "*Alfred Capus*, *Moris Dune* ve *Jaktorin Sardo* bu bahtiyar ve mesut temaşa-nüvîsânın meşâhîrindendir.

Temâşâ-nüvîslik hususunda tabiat bize dahâ-yi sanat timsâl-i kemâl ihdâ etmiş. Bu iki enmûzec-i muvaffakiyet ve hârika-i tabîatın önünde kemâl-i takdir ve ihtiramla eğilelim.

Bunlardan biri Üstat Ali Nihat Beyefendi'dir. Meclûb-u edebiyat olan zevat arasında futratın nadiren yetiştirdiği büyük, muhtrem şairin manzum ve mensûr tiyatro kitaplarını büyük bir zevk-i mütâlaa ile okumamış, parlak nazımlarını nakş-ı hâtıra-i takdir eylememiş, velhasıl onları birer maşûka-i dil olarak kabul ve hırz-ı can etmemiş zevk-i selim sahibi bir fert tasavvur edilebilir mi? Onların her meclisi, her sayfası birer hutbe-i belîğadır. Öyle belîğ, bedayi-nümâ hitaplara tesadüf olunur ki her biri birer bikr-i efkârdan, edebiyat-ı hakikiyeden numunedir.

Finten ne âlî bir eser; Eşber, Tarık birer heykel-i ulviyet-i inşâd. Bunlara bizim "klasik" eserlerimizdir. Racine'in nâzikî-i fikir ve hayalini, sâhirî-i ifade ve tarz-ı beyanını, Corneille'in şiddet ve ulviyet-i efkâr, ihtişâm-ı tasvir ve kelamıyla mezc ediniz, ondan bir numune-i havârik-ı edebiye çıkarınız: İşte Hamid odur. Mensûr piyeslerde serapa bedii sanatla doludur; nükteler, güzellikler o derece mebzulen söylenmiştir ki bazen sergileri temaşaya dalan zâ'irler gibi kārisine veleh ve hayret îrâs eder.

Üstad-ı azam eserlerini oynanmak için değil, kendi meftuniyet sanatını tatmin için yazmıştır denilebilir. Bundan dolayı ekser-i asar-ı kıymettarı sahne-i temâşâya tatbik edilmek hususunda müşkilât-ı azîme îrâs eder. Sanat-ı temsil hususundaki noksânî-i meleke ve bizâa o eserlerin azamet ve ulviyet-i sanatına nakısa verir. Dedim ya, bu eserler bizim klasiklerimizdir; kütüphanelerimizi tezyin, hafızalarımızı tefrih etmelidir. Şimdilik biz bu kadar zevk-i rûhî ve hissi ile iktifa

etmeliyiz. Şerâit-i hâsıra dairesinde onları temsil etmeye kalkışmak, şairin fikir ve maksadından uzaklaşmak, –nazarımda– adeta bir cinayet-i edebiyedir.

Dâhî-i azam kendi zâde-i tab ve şairanesi olan eserlerini sahne-i temaşada ne suretle temsil edildiğini gördüğü zaman:

- Ben bu kadarını da ümit etmiyordum ki tekmîh-i takdirkârânede bulunmuş. Doğrusu bir nezaket-i sitâyişkârâne ibraz buyurmuşlar. Âşinâ-yi zevk-i edebî olanlara sorarım:

- Bu asar-ı bedâyi-i küsteri okuduğunuz zaman mı, yoksa sahne-i temaşada görüp dinlediğiniz zaman mı daha ziyade mütehassis ve müteessir oluyorsunuz?

- Sanat, sanata arz-ı iktidâr eder. Tabiat bir hârika-i fıtrat yetiştirebilir. Onun vücuda getirdiği asarı da zâde-i havârık olmak üzere takdir ve takdis etmeliyiz. Onlara can vermek, bir hayat-ı ter ü nâze bahşetmek –o nisbette tealiye yüz tutmuş – sanat- temsil ashabının kârıdır. Canlı levhaları sönük bir hale koyan, rûh-u maksad-ı şairi anlaşılmaktan müberrâ kılan tarz-ı temsil o asar-ı kıymettar için şeynde, *yok* yanlış söylüyorum sanat namına buna cüret edenler için bâis-i şeyndir.

Bizde ne zaman sanat-ı temsil ve temaşa kesb-i nezaket ve istiâre-i sâfiyet ederse… Ne zaman sahne-i temaşada [İronikler], [Monesollilar] gibi büyük, müvecciz sanatkârlar yetiştirse o zaman bu neşâid-i belîğa sahne üzerinde canlanabilir. Yoksa inkisâr-ı hayale bâis olmaktan başka bir netice hasıl edilemez.

Ben muhal ile uğraşan, tahammül-güzar bir yük altında inleyen bu gayretli gençleri takdir ederim, mesailerinde teşvik eylerim. Fakat takip ettileri şehrâh yanlış. Sanatta kademe kademe yükselinir. Birdenbire asumana çıkmak ruh-u mesiha has mucizelerdendir. İnsaf ile düşünelim: bedialar, sanat-ı tahririn ruhu-u istînâ güzellikleriyle memzûc o asar-ı kıymettarı doğru okuyacak, yanlışsız telaffuz edecek bir akrisimiz hâlihazırda mevcut mudur? O halde şu kadın ruh-u maksad-ı şairi nasıl anlayabilecek, o fikre nasıl can ve hayat verebilecek!...

Doğrusu, ben bu asar-ı kıymettarın suret-i temsilini gördüğüm zaman teessürümden soğuk terler döktüm.

Fransa gibi sanat-ı temaşanın en yüksek bir tabakasına yetişmiş olan bir memlekette bile klasik eserler hükümetin tahsisat verdiği iki muhteşem sahnede[93] oynatılmaktadır. Bunların mükemmeliyet-i temsiliyesi büsbütün başka şeraite, müstesna maharetlere, nadir yetişmiş sanatkârlara velhasıl bir yere cem edilmesi pek müşkil olan tekâmülât-ı sanatın vücuduna vabestedir.

Klasiklerimizi biz şimdilik dershanelerimize, tedrîsât-ı edebiyemize hasredelim. Ondan alacağımız zevk, iktitâf eyleyeceğimiz istifade şimdilik bize kâfidir.

Asar-ı sanatı tahrip etmeye cüret edenlere Fransızlar "Vandal" derler. Türkçede bunun mukabilini bulamadım ki o ashab-ı cürete öyle hitap edeyim.

Genç erbab-ı kalemimiz meyanında büyük Abdülhak Hamid'i taklit etmek ve o yolda ihâle-i kalem tecrübesinde bulunmak cüretini nefsinde duymuş bir kimsenin mevcut olabilmesine ihtimal veremem havârık fitrat taklit edilemez. Zaten taklitte muvaffakiyet ihtimali de azdır. Alelhusus her sanattaki sahib-i dehanın vücuda getirdiği asar-ı bedîa takdir edilmeli, sevilmeli, fakat taklide uzanılmamalıdır.

Gençler için daha basit mevzular, daha sade ve tabii tarz-ı beyan muvaffakiyeti temine sâîdir.

Yeni temaşa nüvîsanımız içinde ciddi ve hakiki olarak lezzet-i muvaffakiyeti tatmış kaç zat gösterilebilir. B'adel-ınkılâb Şemseddin Sami Bey merhumun sahâif-i edebiyat-ı âtiyede nisyana mahkûm, fakat zamanı, muhiti itibarıyla her türlü kıymet-i sanatkârâneyi haiz bulunan "*Besa*" namındaki eseriyle başlayan harekât-ı temaşa yeni fikirlerde, genç dimağlarda gayr-i kabil mukavemet bir hararet-i cevelan husule getirmişti. Yazabilenler, hatta yazamayanlar kaleme

[93] Comedie Francaise ile Odeon. Bu sahnelerde bile klasik eserler ancak haftada ikişer defa oynanır.

sarıldılar. Ömründe tiyatro sanatına bir eser okumayanlar, o alemde terakkıyât-ı hâzırayı takip etmeyenler, hatta iyi bir kumpanyada mükemmel bir eser temaşa etmemiş olanlar hep tiyatro müellifi oldular.

Ne ucubeler meydana geldi. Ne garibeler gösterildi. Ben edebiyat-ı Osmaniye namına onlardan uzun uzadıya bahsetmekten sıkılıyorum. Gülünç vesait ile, müsahharalıklarla memlû şerait dahilinde bunlar oynandı, birtakımı tab edildi. Bunlar şimdiden mahkûm-u nisyândırlar. O tufan-ı heves biraz zâil olduktan sonra erbab-ı liyâkat ve istidat meydana çıkmaya başladı. Bunların mümtazları meyanında Suat Bey'i, Salah ve Celal Beyleri takdir ile tezkâr edeceğim.

Suat Bey'in *Kirli Çamaşırlar*'ını şayeste-i sitayiş bir halde bulmadım. Bu piyes Fransızca'dan, belli ki "adapte" edilmiş; yani lisanımıza nakl ve mevzusunu iktibas ile bir şekl-i millî verilmiş. Fakat bizde o şerâit-i ictimaiye yok. Temaşa yalnız mahsulü hayal olmamalıdır. Hakikat-i hayata muvafık düşmeyen sahneler nazar-ı takdirden çabuk düşer. Saniyen *Kirli Çamaşırlar*'daki üslup, tarz-ı ifadede pek yüksek; şiir mezc edilmek istenilmiş bir ifade-i kâtibane cereyân-ı tabîî-yi hayatta bunlar birer lagziş-i beyan değil midir? Niçin hakikat-i hayatı sahneye tatbike çalışmayalım. Bununla beraber Suat Bey'de şayeste-i sitayiş iktidâr-ı sanat, liyâkat-i edebiye var.

Son defa oynatılmış olan bir perdelik komedilerinde tabiata doğru büyük bir meyil var. İstikbal için hazırlanmakta olan bu temaşa nüviste ümitlerim pek çok.

Tarih-i osmaninin hazâne-i lâ-taknâ'sına müracaat ederek ondan bir cevher-i sanat meydana çıkarmaya çalışan erbab-ı kalemimizde nadir değil. Zaten sıhhat ve selamet-i tâmme dahilinde mazbtt olmayan vekâyi-i tarihiyemiz evrilerek çevrilirek tecrübesiz kalemlerle tertip edilen piyesler meyanında en ziyade muvaffak olan "*Selim-i Sâlis*"tir.

Erbab-ı zekâdan Salah Bey ile meftûn ve meclûb-u sanat Celal Beylerin müşâreket-i fikriye ve kalemiyeleri neticesinden vücuda gelen bu piyes sanat-ı

temaşaya en ziyade yaklaşmış, muvaffakiyet temin etmiş güzel bir eserdir. Vakayinin cereyanında, sahnelerin suret-i tertibinde hayat var, güzellik var. Velhasıl eser-i sanat câbecâ aşikâr.

Nakâyısdan büsbütün salim olduğunu kimse iddia edemez, hatta sahipleri bile... Fakat yaşatılacak ve yaşayacak bir eser olduğunda herkes müttefik. Genç erbab-ı kalemimiz için bu, ilk muvaffakiyet-i sanattır. Asıl şayeste-i takdir olanda bu noktadır. Müellifleri vakâyi-i tarihiyeyi biraz da istedikleri şekil ve tarza çevirmişler; böyle itiraz ve tenkit der-meyan edilmişti. Tarihî vukuatın ufak tefek tegayyürâtına ben muarız değilim. Cereyân-ı ahvâl bazen onu icap ettirir. Bana biraz nahoş olan cihet-i tarz-ı beyanın asır ve zamana tevafukuna pek de itina edilmemiş olmasıdır. Mademki o eşhâs-ı tarihiye sahne üzerinde yaşatılıyor, onlara zamanının libas, destarı giydiriliyor, lisan-ı beyan niçin o zamana tamamen tevafuk ettirilmiş olmasın! Bundaki müşkilâtı takdir etmez değilim. Fakat kolay olan şeylerde sanat aramak da beyhude değil midir?

Aktâb-ı dehadan ikincisi üstad-ı kemâlât Nihat Kemal Bey merhumudur. Zamanına, muhitine nazaran gerçekten asar-ı kemal meydana koymuş olan büyük şair, büyük vatanperver, büyük hekim-i insaniyet-güster hakkındaki mütalaatımı[94] gelecek nüshaya bırakıyorum.

Mavi Elmas – Hayatta pek çok efsaneler var: Şu pek meşhur mavi elmasa ait menakıp da adeta efsane halini aldı. Ara sıra gazetelerin garaip sütununa dercettikleri bu mavi elmas macera-yi garibi hakkında, bilemem, malumat-ı kâfîniz var mıdır? Bu, madde itibarıyla mavi renkli gayet kıymettar bir elmasparedir. Avrupa'ya nasıl geldiği ve Transvaal madenlerinden mi, yoksa Hindistan'ın hazâin-i kadîmindenmi zuhur ettiği hakkında doğru bir gûne malumat-ı esasiye mevcut değil. Bundan yirmi beş sene evvel İngiliz ağniyâsından Lord Hope namında bir zatın taht-ı temellükünde bulunduğu zaman bir elmaspare iştihar etmiş. Ne ile mi dediniz? Sahiplerine musibetâver olmakla, mavi elmas her kimin malı olursa mesâib ve bela

[94] Bittabi tiyatroculuk sanatına ve temaşa nüvisliğine taalluk eder noktalar hakkında.

güya üzerine semâ-yi gaybden yağar gibi bir devre-i bedbahtı küşat edermiş. Bu rivâyâtın ne dereceye kadar mevsuk olduğunu bilemezsek de her kimin yedine intikal etmişse satarak başından bu belayı defetmeye kalkışması bittabi sû-i tesadüf sevkiyle değildir. Her şeyin hayırlısı, hayırsızı olduğu gibi fikir ve zehabında mübarek ve namübareği var demek oluyor. Bir nevi itminân-ı batlândan ibaret olduğuna kail olmak istediğim bu sû-i zehâb tesiri hipnotizma hassiyetini gösteriyor. Mesela bazı evler olur ki tabir-i âmiyânesini istimal edelim. Kudümsüz addolunur. O hanede her kim otururbut otursun ecele pek karîb olarak yaşayacağına ve yahut bela ve musîbet-i saireden birine hedef olacağına evvelinden hüküm verilir. Bu, bir sû-i şöhret neticesi fikr-i sabit neticesidir, daima müterakkıb-ı mesâib olmak güya felaketi davet eden bir kuvve-i mıknatısiye-i maneviye halini kesbeder. Bu mavi elmasta tasavvur edilen uğursuzlukta bu kabîl hayali bir sû-i zehâb dolayısıyla olmak gerek. Her ne hal ise, tasavvurât ve mühimmiyât ile uğraşmayalım. Şu elmas parçasının sergüzeştinden bir nebzesini anlatayım. Bu zengin lort, mavi elmasın başına getirdiği beliye ve felâketten muzdar kalarak bunu hakan-ı mahlûa satar, yaveri-i tâlia malik olan Abdulhamid bile bu sû-i şöhretin tesirâtından tehâşî etmiş. O zaman başına ne gibi bir musibet gelmiş olacağını bilemeyiz ve bunu tayin etmek de müşküldür. Fakat her halde heyûlâ-yi istibdâd-ı pençe-i kahrında ezemediği maneviyatın tesiriyle mavi elmas hakkında bir sû-i tefeülde bulunmuş olmalı ki tekrar –inkılabın zuhurundan evvel– İngiliz elmas tacirlerinden birine satmış ve güya kâbus-u musibeti üzerinden atmıştır. Nihayet bu elmaspare done dolaşa Mösyö [Cartiye] isminde Amerikalı bir mücevher tacirine intikal etmiş. Bu tacir de mavi elması Amerika ağniyâsından [Mr. Maklan] namında bir zata satmış. Hatta sû-i şöhret dolayısıyla aza çoğa bakmayarak adeta bad-i havaya vermiş… Dokuz yüz bin franga, yanlış anlaşılmasın, kırk beş bin Fransız lirasına, fakat bazı şerait dahilinde. Bu kırk beş bin liraya bir elmaspareyi satın alan Amerikalı milyonerin kendi ve ailesinin sıhhati bundan daha çok kıymettar olduğundan şerâit-i mevzûa bu noktaya müteallik bulunmaktadır.

Eğer mukavelenin akdiyle elmasın tesliminden itibaren altı ay zarfında [Mr. Maklan] kendisiyle akrabasından biri vefat etmez veya hasta olmazsa, yahut diğer bir felakete maruz kalmazsa müşteri kırk beş bin Fransız lirasını tediye edecek: Aksi halde, bey‘ ve şirâ mefsuh.

Müddet-i mukavele hitama ermiş; zengin Amerikalıda muhâkim-i âidesine muüracaatla feshini talep etmiş. Feshi icap ettiren sebeplerde şunlardır:

Uğusuz mavi elmas onun yed-i temellüküne geçer geçmez aşiyane-i saadetinin istirahatini muhill iki felakete maruz kalmış.

1. Hizmetçi kızlardan birinin rahatsızlığı. [Mr. Maklan] senelerden beri onun hidemât-ı takayyüdüne kârânesine alışmış olduğundan bu hastalık keyfini kaçırmış.

2. Ateşcibaşı da "Ben böyle felaketaver bir elmasın bulunduğu evde oturarak hayatımı tehlikeye koymam." diyerek çıkıp gitmiş. Milyoner bunun yemeğine senelerden beri alışkın bulunmak hasebiyle başka aşçının yemeğinden midesi bozularak rahatsız olmuş. Bundan dolayı şerâit-i mukavele mucibince uğursuz elmas mahkûma iade. Cevahirci ise bittabi başka iddia da: Bir hizmetçi kızın hastalanması, işçinin terk-i eşğâl etmesi umûr-u âdiye-i ruz-merreden. Alelhusus mukavelenamede [Mr. Maklan] kendisiyle akrabasından bahsediliyor. Şerait onlara mutaallik. Bu cihetle mukavelenamenin feshini icap ettirecek ortada bir sebe-i hakiki yok.

Tarafeynin iddiasını mücmelen bast ve temhit eyledim. Netice-i hüküm heyet-i hâkimenin takdirine kalmıştır. Bakalım.

"Nâ-mübarek kademin Nil u Fırat'ı kurutur." Fikr-i tefeülü Amerika'da ne dereceye kadar hâiz-i ehemmiyet!

Manidar Bir Muhavere – Fransanın maarif nâzır-ı lâhikı Mösyö [*Aystek*] irat ettiği nutuklarından birinde Latincenin Fransız mekteplerinde mecbûriyet-tahsil bulunması taraftarı olmadığını, elsine-i meyyite namını alan Latin ve Yunan kadim lisanları tederrüsünden fayda mutasavvır bulunmadığını izah etmiş.

Türkçe için Arabî ve Farisî tahsilini icap ettiren esbap ne ise hemen ona yakın bir derecede Fransız lisanının ğavamiz-i iştikakatını layıkıyla tefehhüme hadim olacak Latin ve Yunan lisanları tederrüsünü istilzam eden sebepler de odur. Fransız

lisanını büsbütün o gibi kuyûdât-ı iştikakdan salim ve azade bir hale getirmeğe sâî bir cereyân-ı efkâr –vâkıâ– Fransa'da mevcut. Fakat henüz hâiz-i ekseriyet değil.

Muharririnden [Mösyö Gustav Teri], Jurnal gazetesinde buna dair gayet zarif ve manidar bir muhavere neşrediyor.

Bu hasbihal bir çocuk ile Pederi arasında cereyan ediyor:

Peder – Nasıl, nasıl! Seni yaramaz, çapkın seni. Bu, ne demek? Latince temrinlerini yapmak istemiyormuşsun; hocan bana öyle söyledi.

Çocuk – (Azim ve metanetle) Hayır, yapmayacağım, Latince tahsili zaten bir şeye yaramaz. Mösyö "*Aystek*" öyle söylüyor. Elbet, ma'ârif nâzırı bunu senden daha iyi bilir.

Peder - ?!! (Mütehayyirâne sükût)

Çocuk – Eğer Latince tahsili bir şeye yaramazsa o halde beni mektebe niye gönderiyorsun? Bunu düşünerek kendi kendime soruyorum: "O halde hocaların orada işi ne? Mekteplerin mevcudiyetine lüzum neden?

Peder – Hele şu bir şeye aklı ermeyen palaza bak! Mektepte Latince'den başka sana bir şey öğretmiyorlar mı?

Çocuk – Lisan-ı Yunaniyide öğretiyorlar puh! Yunanca'yı müdafaa etmezsin zannederim, değimli baba! Gelelim riyâziyâta… Doğrusunu söyle: Günde kaç kere bir adedin cizr-i merbaını almak lüzumunu hapsediyorsun?

Peder – Ya coğrafya. Ona ne diyeceksin?

Çocuk – Bu da sitayiş ve âlâyişe boğulmuş bir ilim. Kavâıd-i esasiyesi mevcut değil, tarifat ve tahdîdâtı gayr-i muayyen. İnanmazsan meclis-i mebûsâna[95] bir kere bak. Altı aydır çene çaldıkları halde [Terüva] kasabasının [Şampani] sancağı dahilinde bulunup bulunmadığına dair henüz bir karar veremediler. Hele bunlar bir kere taayyün etsinde o zaman coğrafya tahsilinin lüzumuna kanaat edeyim.

[95] Fransa'da ahîran cereyân eden [Evb] vakayisi münasebetiyle cereyan eden münakaşâta işaret edilmekdedir. Bazı kasabalar kendilerinin [Şampatya] dahilinde [Ehracığı]protesto etmişler ve mühim hâdisâtı-ı ihtilâl-cûyâne bâis olmuşlardır.

Peder – Zannederim tarih hakkında bir diyeceğin yoktur?

Çocuk – Tarih mi? Lüzumundan kat'-ı nazar o, bilakis muzır ve muhâtıralıdır bile. Tarihten ziyade irticayaa hizmet eden bir şey olamaz. Mürtecilerin maksatları ne? Eski hale avdet etmek değil mi? Tarih-i tedrîs etmek onlara silah temin etmektir. Eğer mazi silinirse, oraya hizmet etmek fikri de izale edilmiş olur.

Peder – Bedbaht çocuk! Bu fikirlerle senin halin ne olacak?

Çocuk – Sen müsterih ol, baba! İstikbal-i hayatım için kendime bir meslek intihap ettim.

Peder – O halde ne olacaksın?

Çocuk – Pek sade bir şey. Maarif nazırı.

Safvet Nezihi

AMERİKA MEKTUPLARI
AMERİKA KOLEJLERİNDE HAYAT

[Cevad, S. 29, 1911/1327, s. 382-386]

Amerika hayat-ı ictimaiyesinde mühim bir mevki işgal eden kolejler hakkında birkaç söz faydadan hali kalamaz. Bu memlekette kitle-i mütefekkirîne her sene binlerce faal dimağlara ilave eden müessesât-ı ilmiye-i âliye ne bizim idadi nam, verdiğimiz mekteplere ne de Avrupa'daki mukabillerine benzer. Burada ulûm-i tâliye ile aliye o suretle mezcedilmiştir ki hakikatte nasıl bir nam verip de doğru bir fikir hasıl etmek için insan tereddüt ediyor. Müddet-i tahsiliyesi dört sene olan bu mekteplerin duhûl-i imtihanları gözden geçirilecek olursa mahiyetleri hakkında bir fikir peyda edilebilir. Fen şubesinden diploma almak isteyenlerin birinci seneye girebilmek için İngilizce, Fransızca veya Almanca, cebir, hendese-i musattaha ve mücesseme, müsellesât, kimya, hikmet, nebatat, hayvanat, ve tarihden imtihan vermeleri icap ettiği gibi edebiyat şubesinden neşet arzu edenlerde diğer derslerle beraber ulûm-i tabîiye yerine Latince ve Rumca'dan ibraz-i liyâkat etmek etmek mecburiyetindedirler.

Birinci sınıf talebesiyle ikinci sınıfdakiler arasında gayet garip bir rekabet daha doğrusu bir adâvet icra-yi hüküm eder. Hatta bir iki hafta evvel Kolombiya'nın bu iki sınıfı arasında tahaddüs eden tuhaf bir vaka yalnız mekteb gazetesinin birkaç sütununu değil en mühim cerâid-i mahalliyenin bile epeyce bir kısmını işgal etti. Bu kadar gürültünün nasıl sade bir sebep üzerine ibtinâ ederek ne hallere girdiğini anlatmadan geçemeyeceğim.

Fen-i mimariye mahsus yapılacak yeni bir bina mahallinin etrafı amelelerin rahatça çalışabilmeleri için tahta perdelerle ihâta edilmişti. Sabahleyin oradan geçen [Sofomürler] (ikinci sınıf talebesinin ismi) yeni tahtalar üzerinde 1914 [96] rakamının ayrı ayrı yazılmış olduğunu görürler ve madunlarında bulunan bir sınıfın küstahlıklarını bu dereceye kadar çıkarabilmelerini bir türlü şayan-ı af bulamayarak çarçabuk orada bir meclis akdedip 1914'lilere hadlerini bildirmeye karar verirler.

Bunun üzerine o taraftan geçen birkaç 14'lü tevkif edilerek kasketleri ile yazıları silmeye mecbur ettiler. Tabi bu tahkir âmîz hareket hemen bütün birinci sene talebeleri arasında şuyû bulur ve birkaç saat sonra 1914 senesi talebesinin avluda içtima etmesi için her tarafa ilanlar yapıştırılır. Öteki sınıf da aynı zamanda toplanmaktan geri kalmaz. Tahkir gören taraf delegelerini izam ederek ikinci sınıf talebesinin ya terziye vermelerini veya meydan-ı muhârebeye çıkmalarını talep eder. Diğerleri ise hadlerini bilmeyenlere terbiyelerini vermiş olmalarından dolayı terziye vermeye mecburiyet hissetmediklerini ve çarpışmaya hazır olduklarını beyan ederler.

Tam öğle vaktiydi; avludan geçerken kırk-elli kişi bir tarafta yine o kadar bir küme de karşı tarafta reislerinin işaretine muntazır bir halde beklediklerini gördüm. Bu an bir ecnebi için hakikaten merak âver ve heyecan engizdir. Hücum emri verilir verilmez iki taraf birbirine karıştı. Bu yumruk saldırmaları arasında boks kavânînine muhâlif bulunulup bulunulmadığına nezaret edenlerde varmış. Bunu o sıradan birinden hakk-ı mudârebenin iskat edilmesiyle anladım. Beş dakika devam

[96] Her sınıf hangi sene neşet edecekse ekseriya o senenin ismiyle yad edilir. 1914 birinci sene talebesine işarettir.

eden tokat şakası neticesinde on üçlüler mağlup oldu. Galip gelenler alâmet-i zafer olarak el ele bir defa dolaşdıktan sonra kalabalık dağıldı. Şimdi geç kalmış olmamak için koltuklarında kitapları olduğu halde sınıflara koşuyorlardı.

Spora verilen ehemmiyet ve tehalük hayret edilecek derecededir. Ders zamanlarının hemen nısfı kadar bir vakt-i mümâresât-ı bedeniyeye ve muhtelif eğlencelere hasredilir. Her sene bu civarda bulunan Cornell, Harvard, Pensilvanya, Yale Princeton Darulfünunlarıyla Kolombiya arasında yüzmek, top oyunları, musâraa ve saire gibi müsabakalar icra edilir. Neticede darulfünunun birinci çıkması darulfünunlar arasında muhtelif kulüplerde koca bir senenin kîl ve kâlini teşkil edeceğinden pek çok ehemmiyeti haizdir. Son kalan iki rakibin karşılaşmalarında yalnız ahaliden binlerce adam toplandığı gibi bin kilometre kadar uzak yerlerdende seyirciler gelir. Yeni dünya ahalisi sağlam birinin sağlam bir vücutta bulunabileceğine en ziyade kani olanlardandır. Bu emr-i mühim yalnız erkekler arasında değil, kadınlar beyninde kemal-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınıyor.

Talebenin büyük bir kısmı müteaddit cemiyetler edebiyat, lisan, fen, mübahase, futbol, tenis vs. gibi muhtelif mevâd ile iştigal eder. Geçen akşam Pensilvanya ve Kolombiya mübahase cemiyetlerinin Amerika'da bir merkezî banka teşkil edilip edilmemesi üzerine olan musâraa-i lisaniyelerini dinledim. Böye bir müessesenin mefkûdiyeti hasebiyle 1907'de Amerika'da vukuya gelen mühim buhran-ı mâlî bu meselenin ehemiyetini tezyit ediyordu. Sahnenin bir tarafında merkezî banka teşkili taraftarı olan Pensilvanyalılardan mürekkep üç kişi öte tarafta da Amerika'nın idare-i maliyesini tahattue etmekle beraber merkezî bankanın Amerika hayat-ı ictimaiyesine kabil-i tatbik olmadığını iddia eden üç Kolombiyalı oturuyordu. Reis hüküm olarak Amerika müessesât-ı meliyesinden üç zatın intihap edildiğini ve müddet-i hitabetin on dakikayı tecavüz edemeyeceğini söyleyerek mübahaseyi açtı. Hükümetin nezareti tahtında olarak merkezî banka teşkilini muvafı-ı maslahat bulanların ilk hatibi bu kısa müddet zarfında Amerika ahvâl-i hazıra-i maliyesinin nasıl ihtiyacata elvermeyip birtakım muzâyakalara buhranlara sebebiyet verdiğini nasıl bir çareye teşebbüs etmek lazım geldiğini ve bir merkez bankasının bu vazifeyi nasıl idare edebileceğini anlattı. İnsan bu on dakika zarfında işittiği sözleri

nice on dakikalar devam edip de maksadı yine anlayamadığı laflara kıyas ederse hitabetin hakikatte ne kadar ince bir sanat olduğu takdir eder. Muhaliflerin mukabelesi bilhassa calib-i dikkatti. Rakiplerinin iddialarını gayet nazikâne tenkit edip böyle bir fikrin Amerikalılık ruhu olan teşebbüs-i şahsi ile gayr-i kabil-i telif olduğunu ve İngiltere Fransa ve Almanya'nın mecmusundan büyük hükümetleri olan bir kavmin mesâil-i müşevveşesiyle Avrupa devletlerinin ahvâlini ve tarz-ı idarelerini kıyasda bir mânâ olamayacağını, Amerika gibi bir hükümet için daha yeni ve daha başka bir idare-i malinin müraccah olacağını izah ettiler. Meselenin her cihetini tenvir eden bu tarz mübahase o kadar hoşa gidiyor ki on dakika hitamında kat'-i emrî olarak verilen işaret olmasa zamanın murûrundan insanın haberi olmayacak. Mübahasenin hitamında yekdiğerine birçok noktada irşat edildiklerinden dolayı teşekkür edip samimiyetle ellerini sıkarak çekildiler.

Mâ-ba'di var

Newyork

Cevad

İRADE-İ AHLÂKİYE

[Doktor Edhem, S. 29, 1911/1327, s. 387-396]

Terbiye-i ahlakıye terbiye-i iradeye muhtaçtır.
Terbiye-i ahlakıyede itiyâdât-ı ahlakıye tekvininden
ziyade hâdisât-ı muhtelifede ahlaki kararlar ahzedebilecek
bir iktidar ruhu tahsil eylemek lazımdır.

Faâliyet-i ahlakıye esasen *bir faâliyet-i irâdiyedir,* bilmukabele *efâl-i iradeye dahi ekseriyetle birer fil-i ahlakıyedir.*

Efâl-i ahlakıyenin bir kısmı vardır ki terbiye ve tahsilin, telkin ve taklîdin taht-ı tesirinde derhal tavî olarak tahassul eyleyerek yahut ibtidata bir cehd-i iradiyi istilzam ettikleri halde tekrar sayesinde bir fil-i tavî haline gelerek ***itiyat*** devresine

vasıl olmuşlardır. Efâl-i hayvaniyeye veyahut münakiselere "reflexes" müşabih bir tavîyet-i lâ-yetegayyer ile "automatisme" tahassul ederek hiçbir muhâkeme-i akliye ile terâfuk etmezler, bir tenebbühe mukabil bir ***cevâb-ı ahlâki*** suretinde tezahür ederler. Efâl-i ahlâkiyeyi bu itiyat gayesine isal eylemek terbiyenin mühim makâsıdından biridir. Fakat acaba hayatın zemin ve zamana göre bî-nihâye şerat tahtında bî-nihâye tahallufât ibraz eden hâdisât-ı muhtelifesi bir netice-i ahlakiye ile tezahür edebilmek için yalnız ***itiyat*** kâfi midir? Tabîr-i diğerle bir fert veya bir cemiyet-i ahlakıye için yalnız bu itiyadât bir zımân-ı ahlakiyet olabilir mi?

"Her ne kadar *Spenser* bir istikbal-i baîdde tekemmül-i ahlâkînin bir ***sâika-i tabîiye*** instinct naturel ile tahassul edebilmesini kabil-i add ediyor ise de şunu da ikrardan korkmamak icap eder ki: Nazariyâtta tehalüf, tatbikatta tereddüt mevcut olmaya, yani tabiat-ı insaniye bizim bildiğimiz tabiat-ı insaniye halinde kalmaya devam ettikçe karar-ı iradi, badel-munâkaşa intihap –psikoloji nokta-i nazarınca– fil-i ahlakînin bir sıfat-ı mümeyyizesi olmak üzere kalacaktır. Filhakika niçin hayvanlarda bir ahlakıyet moralité, insanlardakine müşabih bir ahlakiyet mevcut olduğunu reddediyoruz? Birinde mefkut olduğu halde diğerlerinde mevcut olan vicdân-ı ahlâkînin lazım-i gayr-i mefârık-ı olan hürriyetten ziyade tefekkürün, münakaşanın ve bil-muhâkeme intihabın fıkdânından…" Duprat. Fil-i irade mevcut olmayınca fil-i ahlakî dahi her zaman mevcut olamaz itiyadât, ne kadar rasîn olursa olsun, hiçbir zaman hayvanâtın yeknesak ve mihanigî harekâtına müşabehet kesbedemez. Bir şahıs kabil değildir ki mütemadiyen aynı şerâit-i muhitiye ve dahiliye taht-ı tesirinde icra-yi hareket eylesin; dimağ-ı beşer için bir hal mevcut değildir; her dakikada husule gelen tahavvül icabıyla her bir dakikadaki hali bir istikbal-i nâ-mütenâhîye ait demektir. Bugün bir karar-ı ahlakiyi icap eden bir hadise karşısında şahsiyet ve ruhiyeti, vicdanî ünasî aynı hadisenin vukusu sabıkında olduğu gibi değildir, binaenaleyh intihap ve itası icap eden karar dahi bir itiyâd-ı suhûlet ve besâtatı ile tahassul edemez; halet-i ruhiye-i mevcûde üzerinde az çok medîd ve amîk yeni bir munâkaşaya, yeni bir netice icadına yeni bir karar itasına iftikar eder. Her bir hadise-i cedîde karşısında yeni bir mulâabe-i ruhiye oynayarak bir ***icad*** ile bir intihap-ı cedîd ile, binaenaleyh o hadisenin bugünkü suret-i tezâhürüne hadiseyi kabul eden zihnin bugünkü teşekkülüne nazaran bir ***fil-i cedîd irâde*** ile nihayet bulur.

Hatta ilm-i ahlakın gayesi olan numune-i kemali dahi lâ-yetegayyer bir surette tayin edemez. Bir ırk ve kavmin bir ferdi için geçirmiş olduğu edvâr-ı muhtelife-i medeniyenin bir an malumuna ait olmak üzere bir ***fevkal-kemal*** idéal mevcut olabilir; fakat biz ki bir asr-ı muayyenin, bir vast milieu ve bir ilm-i mahdudun insanlarıyız. Bizim idrak ve tayin edebileceğimiz ***fevkal-kemal*** yalnız bize, bizim beniyye-i akliyemize, bizim itiyadât ve temayülâtımıza muvafık olabilir. Mademki bir terakki bir gayeyi temin için aynı neticeye doğru bilâ-ârâm yürümek demektir, memul ve belki bî-şüphedir ki bu günkü hâlet-i akliyemize nazaran evsaf ve mezyatını tayin eylediğimiz ***numune-i ahlakıye*** typemoral bir gün kabil-i vusul olacak ve fakat o zaman artık bir fevkal-kemal olmak imtiyazını kaybetmiş bulunacaktır. İstikbalin zalâm-ı meçhuliyetten kurtarmağa devam edildiği kavânîn-i ilmiye ***yeni bir fevkal-kemal*** için yeni kavait ve esaslar tekvin edecek, binaenaleyh terakki ve tekâmül-i kâinât ile hem siper olan tekemmül-i ahlaki hiçbir zaman bir faâliyet-i hayvaniye derece-i taviyet ve itiyadına tenezzül etmeyecek, her zaman cehd ve mücahedeyi, tefekkür ve mülahazayı, karar ve intihabı icap edecekdir.

Efâl-i ahlakıye hakikaten ahlaki olabilmek için itiyattan ziyade iradeye, muhakeme ile makul bulunduğumuzu tercih ve kabule muhtaç olduğu gibi efâl-i iradeye dahi hemen de daima birer fil-i ahlakiyedir. Bir fil-i irade için safha-i zihniyemizde birçok ve lâ-akall iki ihtimalin mevcut olması, her bir ihtimali mazhar-ı filiyet kılmağı arzu eden muhtelif temayülât ve ihtirasâtın birbiriyle çarpışması ve nihayet iki veya daha ziyade ihtimalden birinin kabul ve takarruru ile nihayet bulması lazım geldiği malumdur. Bu mücâdelât-ı derûniye, ahz-ı karar için hiss ettiğimiz tereddütler, adem-i iktidarlar, temayülattan birini takviye eylediklerinin üzerine hâkim kılmak için teşârükât-ı fikriyeden, tahayyülâttan, tecârüb-i sâbıkadan istianemiz yalnız bir maksat içindir: En iyi, en makul, en güzel, en doğru olanını intihap, fazilet gibi reziliyet dahi aynı kanun-i mecburiyet icabıyla en amîk ve rasîn olan tamamıyla tebaıyyet eder, ihtirasât ve hissiyât-ı behîme ne kadar kavi ise süfliyâta esaret dahi o kadar şedit olur. Fakat efâlimizi bil-irade icraya tevessülden maksadımız bu hissiyât-ı menfureyi mağlup eylemek, biri ahlakî, fazilet, hayır,

hakikat ve makul, diğeri gayr-i ahlaki, reziliyet, şer, kizb ve gayr-i makûl olduğu zaman daima birinciyi intihap etmektir. ***Mücâhede-i iradinin*** **daima** netice-i ahlakiyeye muvafık olan temayülatımızı tahkim etmek neticesini takip etmesi icabıyladır ki fil-i irade hemen de daima bir fil-i ahlakıyât hemen de daima diyoruz, çünkü bazı vekâyi-i nadirede hissiyat ve ezvâk-ı mayûbeyi mağlup etmek için değil, fakat akl-ı selimi iskat ve temayülat-i haseneyi itfa ederek bu mayûb olanlarını safha-i vicdaniyede hâkim kılmak için dahi bir mücâhede-i iradeye lüzum görülebilir. Sahne-i aklıyenin esrar ile dolu mulâabâtında böyleleride bulunacağını kabul edebiliriz; fakat bir hisi menfurun tercihi bir mecburiyetten, nefse girân gelmek, haysiyet-i zatiyeyi ezmek, temayülatımıza mugayir bulunmakla beraber gayrin zarar veya felaketini menetmek gibi bir fikir diğer beyni altruisme ile arzu edilecek olursa burada muğâyiret-i ahlakıyeden ziyade bir fazilet-i şecîa mevcut olur. Mamafih ***terbiye-i irade*** irâdât-ı seyyie tekvinine hizmet etmek gibi bir âmil-i şer olmak ihtimalinden pek baîd olması icap ettiği cihetle yukarıdaki vaka-i nadirenin, irade-i gayr-i ahlakıyenin dahi kabiliyet vukusunu kabul edelim.

Efâl-i iradiyenin ahlaki olmasını temin edebilir miyiz? Ve bunun için ne gibi şeraite ihtiyaç vardır?

Fi'l-i iradenin tekevvünü için her şeyden evvel ihtimâlât-ı muhtelife beyninde bir ***tezat*** ve münaferet mevcut olması ve her bir ihtimalin mazhar-ı tatbik olduğu zaman ne gibi netice-i hayriye veyahut seyyienin tahakkuk edeceği tahayyül edilebilmesi lazımdır. Evvela ihtimâlât-ı muhtelifeyi ***idrak*** lazım. Fakat bizim idrakimiz bütün ihtimalâtı kemal-i vüzûh ile derpiş etmeye müsaade etmeyecek derecede zayıf bulunabilir. Bir hadisenin ihtimâlât-ı mütebayinesi idrak edebilecek derecede zayıf bulunabilir. Bir hadisenin ihtimâlât-ı mütebayinesini idrak edebilecek derecede sahib-i ilim ve tecrübe olmayabiliriz, derece-i tahsil ve terbiyemize, beniyyemizin fıtratımızın, havass-ı ırsiye-i mevcudemizin, yaşadığımız ân-ı medeninin bize ita eylediği kabiliyet-i idrak sayesindedirki fil-i irademiz her bir ihtimali cami olabilecek derecede vâsi ve müştemil bulunabilir. Binaenaleyh netice-i ahlakiye dahi evvela beniyye-i zihniyemizin derece-i terakki ve tenemmüvüne,

suhûlet veyahut suûbet-i idrakimize tabi bulunur.

Badehu temayülat-ı mevcûde ve netâyic-i muhtemeleyi tahayyül etmekliğimiz lazımdır, fakat Ribout'nun ispat eylediği vecihle tahayyül dehi her bir ferdin lâ-alet-tayin istediği kemiyet ve keyfiyette malik olabileceği bir iktidar değildir. Tahayyülâtımız –tecrübenin bütün manasına şamil olmak üzere– bizim tecârüb-i sabıkamıza, malumat ve mazbûtât-ı ruhiyemize tabidir. Bir hadiseyi tevsi ve tevzîh ederek bütün netâyic-i muhtemelesini tahakkuk etmiş gibi görebilmek için ya tahayyülâtın seyrân-ı serbestine müsaade etmek veyahut dikkatimizi, ***dikkat-i iradiyemizi*** sebat ve israr ile işbu hadise üzerine mütemadiyen matûf tutmak icap eder. Halbuki biz, bizim şahsiyetimizle, vicdân-ı hâzırımızla, ***tahayyül*** veyahut ***dikkat*** edebiliriz. Tahayyülün icap eylediği teşârukât-ı fikriye bizde zaten mevcut olan bir sermayenin tezahüründen başka bir şey olamaz. Tahayyülâtımızın yapamayacağını dikkat-i iradiyemizdenmi bekleyelim. Fakat ihtimâlât-ı hâzıra içinde nazar-ı dikkatimizi celbedeck olanlar –yani dikkat-i iradiyemizi attention volontaire üzerlerine tevcih edebileceklerimiz– gene bizim mevcûdât-ı hissiye ve temâyüliyemize muvafı olanlardır. Temayülatımızla mütevafık, malumât-ı mevcûde-i ruhiyemizle münasebettar olmayanlar hemende gayr-i merî kalırlar. Mevcut bir gülün eczâ-yi muhtelifesini görmek için her ferdin kuvve-i basariyesi aynı derecede hâiz-i liyâkat değildir. Bir ressamın göreceğini bir tabip, bir kimyagerin hissedeceğini bir psikolog görüp hissedemez. İdrakimiz serbest değil. Tahayyülâtımız tecârüb-i sâbıkaya merbut, dikkat ve ihtisasatımız temayülatımız tabi…… bu kadar sıkı şerait ile mukayyet olan "teyakkun-i ihtimâlât" ancak bir daire-i mahdude ve muayyenede husule gelebilir; fakat şimdiden tahmin edebiliriz ki her bir ferdin, her bir ırkın, her bir cemiyetin, her bir asır ve medeniyetin ahlakî itibar edecekleri emsali ve ahlakiyâtı temin için malik olabilecekleri iktidar-ı yahavvül edecekdir; ihtiyarımızın haricinde bulunan esbab bizi az çok hayır-perver, hakikat-gû, faziletkâr, nîk-endîş… kılacaktır.

Bundan sonra ***münakaşa*** başlar, daha doğrusu idrak ve tahayyül ile beraber münakaşa dahi başlamıştır. Her bir temayülün ihtimal-i tahakkukunu ve tahakkuk ettiği takdirde husule gelecek neticenin gerek şahsımıza gerek heyet-i ictimaieyeye derece ve suret-i tesirini, bu tesirin hayır veyahut şer suretinde tezahür edip

etmeyeceğini mülahaza etmek zaten münakaşaydı. Safha-i vicdanımıza tevazu eden veyahut o zamana kadar ***tahtel-vicdânî*** subconscient olduğu halde birdenbire ***vicdanî*** conscient olan fikir bazen hoşumuza giderek hiçbir münakaşaya muhtaç olmaksızın derhal filiyyete, ***zail*** veyahut mâni bir filiyyete müncer olur. Bazen de hoşumuza gitmez. Hissiyât-ı mevcudemize çarpışır teşârükât-i fikriye silsilelerini ikaz ederek birçok temayülâtı harekete getirir, muvafık bulduklarını cezbeder, gaye-i maksudeye münafi olanlarını tard eder. Bazen zam ile, bazen tarh ile bazen de öteden beriden topladığı gürûh-i hissiye ve fikriyeye yerini terk etmekle metin bir temayül-i cazip mertebesine vasıl olur.

Münakaşayı tetvic edecek olan kararın yani vicdanımızı nihayet yalnız başına ve kemal-i kuvvetle işgal ederek mazhar-ı faâliyet olacak derecede kesb-i irtibat ve şiddet eyleyecek olan temâyül-i ahîrin derece-i ahlakıyesini kablel vuku tetkik etmek maksadıyladır ki münakaşaya, az çok devam edip birçok tereddütlerden, ihtizazlardan, tebeddüllerden sonra kesb-i sebat eyleyen münakaşa-i amîkaya müracaat ederiz. Halbuki münakaşada kullanacağımız anâsır-ı ruhiye, birbiriyle karşılaştıracağımız esbab-ı akliye motifs bizim zihnimizde mevcut olan, mevcudiyetleri bazen bir intisâl-i ba'îdden mütevârid olan, bazende ibtidâyi hayat-ı akliyemizde başlayıp o âna kadar vast-ı muhitin, terbiye ve tahsilin, aile ve heyet-i ictimaiyenin, insaniyet ve kâinatın bize vermiş olduğu ve bizim zihnimizde az çok kuvvetle intiba ederek tekvîn-i teşârükât associations etmiş olan mevcûdât-ı akliyeden, bu mevcudâtın bizde uyandırdığı iştihâlardan, ihtiyaçlardan, temayüllerden ibarettir. Biz bil-mecburiye bu cümbüş-i anâsır-ı ruhiye önünde bir seyirci kalır; uyanan, oynaşan, yerleşip ayrılan, birbiriyle tezevvüc veyahut birbirini tatlîk eden gürûh-i fikirleri görür, şahsiyetimizde, benliğimizde husule gelen tebeddülâtı idrak ederiz. Fakat mademki bizde temerküz etmiş oln anasırı, temayülatı o dakikada tebdil etmek ihtiyarımızın haricindedir. O halde bitaraf bir şahs-ı sânî hükmünde kalmaya mecbur oluruz, mudahale edemeyiz, bir tarafa meyleden zümre-i efkâr ve hissiyatı o taraftan çekip de başka bir gürûh, başka bir teşârük hizasına nakledemeyiz; "çünkü münakaşa esnasında rol oynayan tahayyül değil, teşârükât-ı akliye değil, hafıza değildir; hissiyattır, teheyyücâttır, temayülat, muhakemat ve itikadâttır." Duprat o halde nasıl olabilir ki efâl-i iradiyemizin avamil-i hakikiyesi

olan hissiyat ve temayülatımızı takyit eden bu sıkı, bu maddi mecburiyetten determinisme kurtulup da, netice-i filiyyetenin ***ahlakî*** olmasını temin edebilelim?

Fakat unutmayalım ki beşerdeki temayülat yalnız hayvan iştihâlardan, ihtiyâcât-ı uzviyenin tevldettiği iştihâlardan, yalnız hayat-ı tesiriyenin vie affective telkin ettiği arzulardan ibaret değildir; beşer-i muhâkemât-ı akliyeye, ezvâk-ı fikriyeye ve bi'l-hâssa harekâtının ***makul*** rationnel olmasını temine dahi şedden mütemayildir. İsteriz ki bir kararı istilzam eden esbâb-ı akliye-i muhtelife birbirine bir rabıta-i ***makul*** ve mantıkiye ile merbut bulunsun, heyet-i mecmûası bir silsile-i ***makûlenin*** bir haddini teşkil eylesin. Bunun içindir ki muhakemâtımızı muhtin pîş-i enzârına dökmek, hak ve hakikate derece-i tetâbukunu mukayese ettirmek, makulâne hareket etmiş olduğumuzu, ***haklı bulunduğumuzu*** ikrar ettirmek isteriz. İşte bütün temayülat-ı ruhiye içinde bu sonuncusu, bu ihtiyac-ı ma'kûliyet dahi bir temâyüldür, bu temâyül dahi mzân-ı aklde hâiz-i salâhıyet bir vezin hizmetini ifa eder; her bir temâyülün derece-i ma'kûliyetini hesap ettiğimiz zaman bu onlara munzam olan bir kuvvet-i ceddedirki teraziyi bizim tarafımıza sevk etmek için büyük bir hizmeti hâizdir. Makûliyet, yalnız ferde değil bütün beşere şâmil bir silsile-i hayr ve hakikate tetâbuk etmek demekdir. İnsaniyetin heyet-i mecmûasıyla takip edeceği gayeye hayr, hakikat-i hüsün ve fazilet gayelerine tevafuk etmek demekdir; bu sayededirki bu ihtiyâc-ı muhakeme, bu temâyül-i makûliyet iradetimizi bir netice-i ahlakıye ile hitâma erdirimki i'tâ-yi iktidar eder.

İhtimal-i makûlün, bir netice-i ahlakıye ile müntec olacak temâyülün intihapını hiçbir hürriyet-i dikriyeye atz-ı ihtiyaç etmeden izah edebiliriz. Halbuki intihap için malik-i intihap ve hürriyet olmak elzem zann olunur. Fakat hürriyet-i hakikiye her bir filî hiçbir rabıta-i ahlakıye ile mukayyed olmaksızın kemal-i serbesti ile icra etmeğe hâiz-i iktidar plmak demek değimlidir? Ahlaki takayyudât ile, makûliyet ihtiyâcâtı ile mukayyed intihapımızda artık nasıl hürriyet mevcut olabilir? Zaten bize lazım olan bir hürriyet-i nisbiyedir, zahiren kendimizi hür bildiğimimiz zann-ı amelisidir; mecburiyet kanununu düşünüp idrak etmeği ulûm-i terbiyenin ğavamiz-i ruhiyesine vâkıf olmak isteyenlere terk edebiliriz; tedrîsât ve telkinât-ı

ahlakıyeyi mantıkî ve müessir kılmak için bizde yalnız bu hürriyet-i zahiriye kifâyet eder (Manoverya) diyor ki: ahlakın mevcut olması için bu müddeâya postulat (hürriyet-i hakikiye müddeâsına) ihtiyaç yoktur. Ahlak için elzem olan şey, bir müddeâ değil, fakat bir emirdir fait'dir; tatbikatta i'timâd olunan bir hürriyet-i zâhiriye emrîdir; hayır esasına istinâd ederek muhtelif ihtimalleri, muhâkeme-i ameliyesine gre her biri müsavi derecede muhtemel olan ihtimalleri, hiç biri bidâyeten elzem olraka arz-ı vücûd etmeyen ihtimalleri mukayese ederek bi'l-münakaşa fi'le karar veren bir şahıs için tevkîsi gayr-i kabil olan bir emirdir." Anâsır-ı ruhiyenin mulâabât-ı samimiyesine kesb-i vukûf edenler için kavânîn mecburiyet-i irâdât-i ahlakıyenin kabil-i intihap olduğunu izah edebilir, fakat menfaatleri yalnız netâyic-i tatbîkıyede olanlar için bu hürriyet-i zâhiriye kifâyet eder.

Efâlimizi makûliyet ile îzâh etmekden, yani esbât ve müessirât-ı muhtelife ile netice arasında mevcut olması lazım gelen revâbıt-i ahlakıyeyi efkâr-ı umûmiye müvâcehesinde ikrar etmekden bahs edince her bir irade-i ahlakıyeyi efkâr-ı umumiyenin mahkeme-i hükmüne arz etmek lâzimesini nazar-ı dikkate alıyoruz. Fakat efkâr-ı umumiyenin ekseriyetle ananât-ı maziye ile merbut, muhitin çizdiği hududu tecavüze gayr-i kadir koyun sürüsü gibi bir gürûh-i mukallid olabileceğini düşünürsek bu kaydın bizim için her vakit müfit ve müessir değil, bazen de mühlik ve müfsit olacağı bişüphedir. Fakat biz kendimizi tahlil etmeyi bildikten, vicdanımızda gayr-i vâzıh, gayr-i kabil-i ikrar hiçbir fikr-i hafî mevcut olmadığına, kalbimizin lisanı ile zahiri lisanımız arasında hiçbir inhıraf bulunmadığına emin olduktan sonra diğerlerinin mazhar-ı takdiri olmamak bize tesir edemez. Bu suretle muhakeme edilirse efâl-i iradiyemizin tevafuk-i ahlakisine hükmetmek yalnız vicdân-ı şahsimize münhasır kalmış olur. Halbuki ahlak yalnız şahsi değil; aynı zamanda içtimaidir hatta şahsi olmaktan ziyade içtimaidir. Mamafih ne suretle muhakeme edilirse edilsin, cemiyetin ahlakiyeti dahi nihayetinde ferdin ahlakiyetine müncer olur. Bunun içindir ki her fert için kendine bir hatt-ı hareket-i ahlaki çizmesi, nazariyât-ı ahlakıyeyi bizzat muhakeme ve tenkiye edebilmesi, bil-irâde intihap etmesi icap eder; zaf-ı iradeden, atâlet-i ruhiyeden bil-istifâde vicdanımıza yerleşmiş olan telkinât-ı ahlakiye, hatta itiyat derecesine vasıl olmuş bile olsalar, ilk fırsatta

aynı zaaf ve ataletten istifade ederek vicdanımızı terk ederler, idrakî, tahayyülî, muhakemesi kuvvetli bulunan, ulûmât-ı terakkıyât-ı ahiresine istinat ederek hayat ve kâinat hakkında bir fikr-i umumiye malik olan, insanları, ruhları idare eden kavânîn-i terakkıye ve tekemmüle, heyet-i ictimâiyyenin rabıta-i hakikiyesini teşkil eden tekabül ve vezâife vâkıf bulunan bir ***metîn el-irâdenin*** ahlaki addeylediği efâl, bir itikadât-ı batıla esirinin, bir ananât-ı tarihiye merbutunun bir fikr-i zaîf ve mahdudun ahlaki addeylediği efâlden daha ziyade hakikate karîb bulunur. İrade etmeyi bilen, her bir sebeb-i aklîsini tahlil etmeye, safha-i vicdaniyesinde oynayan hissiyat ve temayülatı birbirinden ayırıp her birinin kıymet ve meziyetini takdir etmeye kadir olan, bu muhakemât ve takdirâr-tını hâl-i hâzır-ı ilmiye en muvafık bir fikr-i medeni ile icra edebilen şahs-ı hakikat-i ahlakiyeyi en ziyade temine kudret-yâb olur.

Doktor Edhem

KADINLARA HAK
AVRUPA'DA KADINLARA HAK
8
HUKÛK-I MÜLKİYET-İ MEDENİYE

[Ertuğruloğlu, S. 29, 1911/1327, s. 397-410]

Haziran 1904 Berlin

Kadınlara hukuk-ı siyasiye istemeden evvel, hukuk-ı medeniyede müsavat istemek güya tertib-i tabîice daha muvafık gelecektir, diyorlar. Fakat hukuk-ı medeniye alemi o kadar geniş, karışık, adet ve batıl fikirlerle dolu olan bir alem, erkek ile kadının, esir ile sahibinin faydaları taban tabana karşılaştığı bir mahal ki kadınların çalışma hürriyeti, alelumum hürriyet-i şahsiyeleri kabul edildikten sonra, hürriyet-i siyasiyelerini istemek, hukuk-ı medeniyede müsavat istemeden hem daha kolay geliyor ve hem muvaffakiyetçe daha ümitli görünüyor. Sonra bir kere kadınlar kendilerine hukuk-ı siyasiye elde etseler, parlemento heyetlerini düşürmek, indirmek, bindirmek kuvvetini kendilerine veren rey kâğıtlarını ellerine geçirebilseler, batıl,

çürük fikirlerle dolu olan hukuk-ı medeniye kanunlarını da değiştirmek salahiyetini kolayca kazanmış olurlar. Yani, kadın için heyet-i kanuniyeler içine seslerini karıştırmaya hak kazanmak evvel bi-evvel lazımdır. Ve kadınlar madde madde hukuk-ı medeniye kanunlarının esaret devrinden kalma çürük yerlerini sadaka kopartır gibi, senatörlerden, parlemontolardan isteyeceklerine, kendileri hakkında yapılacak kanunlarada kendileri hazır bulunmaya veyahut kendi fikirlerini parlementolara intihap edecekleri kimseler ile dinletmeye çalışmalıdırlar. Hukuk-ı medeniyede erkeğe yakın bir müsavat kazanmak kadına hukuk-ı siyasiyesini kazanmak için nasıl bir ümit verir ise kadına hukuk-ı siyasiye elde edilmesi yolunda bir adımda hukuk-ı medeniye müsavatsızlıklarını kaldırmak için o kadar ve daha ziyade ümit vermektetir. İki cihetin terakkisi birbirlerine yardım eylemektedir.

Fakat hukuk-ı siyasiyede ilerlemek hukuk-ı medeniyede muvaffakiyet için daha kavi bir vasıtadır. Zaten hukuk-ı siyasiyenin elde edilmesi zannedildiği gibi o kadar güç de değildir ve her halde hukuk-ı medeniye kanunlarındaki kadın müsavatsızlıkları büsbütün kaldıktan sonra, elde edilebileceği fikri de doğru sayılamaz.

Hukuk-ı şahsiye ve hukuk-ı siyasiye insan olmanın, müstakil ve hürriyet sahibi bulunmanın neticesidir. İnsan olan, düşünen hür olduktan sonra o cemiyetin borçlarını edaya borçlu olduğu gibi, haklarınıda kazanır. Cemiyetin her uzvu, kadın erkek bu borçlara karşı, cemiyetin işlerine karışmaya haklıdır. İşte bu hakk hukuk-ı siyasiyedendir. Ama bu hak hür, müstakil olan insanın hukuk-ı medeniyesindeki muvaffakiyetinden değildir. Hukuk-ı medeniyeye malik olmak bu siyasi hakka malik olmanın mahsulüdür. Kadın için de hürriyet erkekte olduğu gibidir. Kadın cemiyetin azasındandır. Cemiyetin her uzvu da hukuk-ı siyasiyeye maliktir ve cemiyet işlerine karışmak onun da borcu ve hakkıdır. Eğer kadına hukuk-ı siyasiye verilmiyor ise, bu hukuk-ı medeniyesine tamamen sahip olmadığından değildir, belki bu, kadını tamamen hür saymaklarından, kadını müstakil cemiyetin azası görmediklerinden ileri geliyor.

Hasılı, hukuk-ı şahsiye ve siyasiye insan olmanın neticesidir, hukuk-ı

medeniyede bu hakka salahiyete olan insanın teferruatta, adi hayatta, insanlar arasında küçük işlerdeki hukukundan ibarettir.

Kadın hukuk-ı medeniyede ne istiyor? Kadını bu alemde boğan kaideler var mı?

Asıl kadının istediği bu her günkü hayatında, bu her günkü hukukundadır: İzdivaç kanunları, aile hukuku, mülkiyet hakları bunlar tatbikatta milyonlarca mesele çıkarmaktadır.

Avrupa'nın bu günkü kadın hakkındaki hukuk-ı medeniye kanuniyesini anlamak için biraz Romalılara kadar yükselmek, eski hukuk tarihlerini karıştırmak lazımdır.

Romalılarda kadın cemiyetin azası değil, o bir erkeğin gölgsesi, bir diğer adamın, kendisine her şeyde hâkim olacak kutlu bir kimsenin şahsiyeti içinde mevhum. Yani kadını kânûn-ı medenî önünde başlı bir adam gibi düşünmek mümkün değil. Kadın dünyada var ise de kanunun önünde yok.

Roma kanununun bu fesefesi daha eski zamanlardan kalma. Bu eski adetlere göre kadın mabude bir hediye götürmek, kurban verebilmek hakkında değil, kadın mabudeler önünde din merasimini icraya salahiyetli görünmüyor.

Din merasimini görebilmek erkeğe ait olduğu gibi babasından bir şeye malik olmak hakkı da yalnız erkeğe ait. Esasen kadın hiçbir şeye temellük edemez. Zaten kendisi memlüktür. Babasından, başkasından hiçbir türlü veraset alamaz.

Roma kanunlarında kadına mülkiyet hakkı kabul olunuyor. Kadın kanunca kendisi esir olsa da bir şey temellük edebiliyor. Hatta veraset usulü de kabul ediliyor. Kadına da veraseten bir parça çıkarmaya kanun vâzileri rıza gösteriyor. Fakat bu noktadan ayrılmamak lazımdır. Kadının şahsiyeti yoktur. Kadın mevhumdur. Kadının her nesi varsa, kendi canına, etine, kemiğine akim olan efendisinin, kocasının elindedir. Kadın malik ise de bir şeye sahip olması kanun ile tasdik

edilmekte ise de kadın bir şey sarfına mezun değildir. Nesi var ise hepsi kocasının emrine tabidir. Kocası kadının malı hakkında ne ister ise ve ne türlü ister ise öyle yapabilir. Kanun ona bu hususta hadsiz hudutsuz müsade vermektedir.

Şüphe yok roma kanununun btatbikatı, kadını müstakil aza-yı cemiyet saymadıkça doğrudur. Mademki kadın esir ve zayıftır ve arızi olarak bir şeye mülkiyeti kabul edilmektedir; evli olan bir kadının mülkiyeti altında ne var ise erkeğin idaresi altında olmalıdır. Kadın erkek malları ayrılamaz bunlar ailenin malı olur. Ailenin idarecisi de erkekte bu halde kadının erkeğin nesi varsa munhasıran erkeğe tabidir. Kadın kendisinin olsa da bu kendisinin malından bir şey alamaz. Erkeğe gelince o hem kendi malını kullanabilir hem de karısının malını. Yani bir kadın ölünce mülkiyet hakkı şimdi idaresi altına girdiği kocasının mülkiyet hakkı içine girer ve her şeyde o erkeğin emrine ve haline tabi olur.

Avrupa'da, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Portekiz, Avusturya kanunları hep Roma kanunlarından gıda almışlardır. Bahusus Latin milletler her şeyde, kanunda, adette, ahlakta eski Roma'nın yüksek, alçak, doğru, yanlış düstürları altında esir kalmışlardır.

Zamanlar geçmiş, asırlar atlamış, ırklar kanlar değişmiş. Siyasi, dinî, büyük inkılaplar olmuş, alem yerinden dönmüş, ticari, iktisadi, yeni alemler, yollar çıkmış. Böyle olduğu halde erkekle kadının birleşmelerinde kadının mülkiyeti kanunları, adetleri değişememiş. Tan bundan bir asır evvelleri bir insaniyet inkılabından sonra, Fransa'da meşhur Code Napoleon yapılırken Romalıların düstürları, kadınların mülkiyeti hakkındaki kabiliyetsizliği yine esas olarak kabul olunmuştur.

Hakikaten kadınların mülkiyeti için buradaki esas tam roma kanunlarında olduğu gibidir:

"Kadın cemiyetin hür, müstakil azası değildir. Çalışamaz, kocası vardır, yiyeceğini içeceğini o getirir. Demek kadının bir şeye mâlikiyetine hacet yoktur. Eğer arızi olarak veraset suretiyle veya başka bir yolla bir şey elde ederse, çalışır da

bir şey kazanırsa bu mallar onun malına yani kocasının malına karıştırılır. Kadın bunları zerre kadar sarf edemez. Erkek istediği gibi mülkiyet hakkını kullanabilir. Satar, alır, yakar, yıkar. Hakkının haddi yoktur. Kanun ona ne yaptığından sual de sormaz."

Burada Roma kanunlarından biraz ileriye gidildiği, biraz terakki edildiği elbette görülür. Kadın için esasen mülkiyet hakkı kabul olunun veraset hakları da zaten şimdi biraz geniş. Yalnız kadın ölünce, kadının malı erkeğin malıyla, kadının vücudu erkeğin vücuduyla nasıl karışır ise öyle birbirlerine karışıyorlar. Kadın erkek nasıl bir oluyorlarsa malları da canları da öyle bir oluyor. Aile içinde kadın malı erkek malı tefrikine lüzum yok. Aile hayatında erkeğin maksadı başka kadının maksadı başka değil ki.

Bu nazariyedir ki çok kişilerin dediklerine göre Latin Genus tevafuk ediyormuş. Hatta bu nazariyeyi bugün bile müdafaa etmek isteyen Paris hukuk muallimleri az değildir. Yani kadın erkek mülkiyetini birbirleri içinde görmek lazımdır. Kadına ayrıca bir mülkiyet hakkı vermek fazladır. Ama biraz dikkat edelim: Burada kocanın kendi kocalık hakkını suistimal etmesi ihtimali var. İyi bir koca olduğu takdirde kadın erkek mülkiyetini kanun kuvvetiyle birleştirilmese bile, kadın kendisi ona mal ve mülkünün idaresini havale edebilir. Ve bu surette kanunun kadın ve erkek mülkiyetini zor kuvveti ile birleşti lüzum kalmaz. Kadın erkek aile hayatında bir yaşarlar, iyi geçinirler birbirlerini anlarlar imtizaç edrlerse böyle kanun kuvvetine hacet olmadığı halde, kadın ve erkeğin her türlü kuvveti birleşir. Mal ve mülkte bir kuvvettir. O da birleşir.

Bir kadının kocası iyi olmadığı surette ise kanunun bu düşüncesi aileyi erkeğin hadsiz istibdatına havale etmiş olur. Zaten evvelki halde kanunun bu maddesi kuvvetine lüzum yoktu; olsa olsa fena bir koca faydasına, kendi karısının malını mülkünü yemek. Bu esire efendilik etmek için böyle bir kanun maddesine lüzum olabiliyor. Acaba kanunun istediği kendi karısının mülkünü ve malını yemek ve ailesini sefalete düşürmeyi kuran bir kocaya yardım etmek ve onun bu tahrîbine kanun önünde meşrû ve doğru süsünü verdirmek için midir?

İşte kadın erkek birleşince her hayatta birleşmeleri lazım olduğu gibi mülkiyet hayatında da birleşmeleri lazım olduğu nazariyesi tatbikatta bu neticeye varıyor.

Lakin neticesi itibarıyla zararı belli olan bu mülkiyet birleşmesi kaidesi, daha başta kabul edilemez. Kadın mademki hürdür ve insandır hatta bir şeye mülkiyeti kabul ediliyor, bu hakkı hiçbir zaman tahdit edilmemeli ve ne surette olursa olsun kaybedilmemelidir.

Aileyi kuvvetleştirmek için kadını erkeği her şeyde yaklaştırmak, menfaatlerini birleştirmek lazımdır. Ama bu maksada kadının mülkiyet hürriyetini elinden alarak, onu esire döndürerek, onu kanun kuvvetiyle her şeyde kocasının emrine itaat ettirerek ermek güçtür.

Kanunların bu maksada eremedikleri tecrübe edilegörülmüştür.

Ama daha sonra dikkat edilecek şey kocası ölen bir kadın kocası öldükten sonra mülkiyet hakkını kazanmaktadır. Şimdi istediği gibi kendi emlâkine tasarruf etmektedir. Fransa hukûk-ı medeniye kanununun bu maddesini hatırlatarak biri diyor ki: Bir kadın kendi kendi hürriyetini müsrif, müstebid kocasının elinden geriye alabilmek için bütün yapacağı şey kocasının bir saat evvel ölmesine dua etmektir. Aile içinde böyle bir netice verecek olan kanun hukuk nokta-i nazarından ne kadar muzır. Adi bir kanun, ne kadar yensiz bir adam, cemiyet mahsulüdür.

Daha sonra evli olmadığı halde rüşt yaşlarına eren bir kadın da bu hakkına maliktir. İstediği gibi malını idare edebilir. Tasarrufuna kimse karışamaz. Yalnız evlenirse evlendiği günden itibaren bu hakkını kaybeder. Neden evvelden bir kadın bu hakkına malik oluyor da evlenince bu hakkını terk etmiş oluyor? Sonra birinci kocası ölen bir kadın dul kalp mülkiyet hakkına malik olduktan sonra tekrar evlenirse, şimdi mal ve mülkü ikinci kocasının tasarrufuna geçiyor.

Bu gösteriyor ki Fransa'da kadın için mülkiyet kabul edilmiş ise de bu yalancı ve manasız bir mülkiyet kaidesidir. Mülkiyet hakkı hiçbir suretle zail olmamak lazımdır. Yoksa bir erkekle izdivaç edince mal ve mülkü tasarrufunu da ona geçirmek, kocası ölünce ayrıldıktan sonra bu hakk-ı tasrrufu ele almak ve tekrar evlenince bu haktan trkrar mahrum edilmek, bu kadını ne tamamen ve kanunen esir gibi ilan etmemek ve ne de ona bir yudum hak vermemek istemeden ileri gelmektedir.

Romalılar kadınlarına Genus çıkan dehşetli düstürları nasıl tatbik etmişlerse, Romalılara varis olmak fikrinde bulunan garptaki Latin kavimleri de ta yarım asır evveline kadar bu, aile içinde kadının mülkiyetteki salahiyetsizliğini tarbik ile kadın, erkeği bu vücut yapmak istemekteydiler.

Mülkiyette her hakkını erkeğe bırakarak şahsiyetini kaybeden kadının bu hali bir esaret olduğu nihayet anlaşıldı. İbtidâ İngiltere'de sonra Almanya'da, daha sonra İtalya ve İspanya'da –buraları da Latin tesirine maruz olduğu halde– kadının kendi mülküne hakkı ziyadeleştirildi. Kocasının kendi karısı malına hadsiz hakkı biraz azaltıldı.

Nihayet Fransa'da mal ayırmak kaidesi kabul olundu. Bu izdivaç mukavelenamesine kadının faydasına bir madde ilave etmektir. Eğr izdivaç olurken erkek mal ayırma kaidesini kabul edceğini vaad ederse kadının kendi malını tasarrufa ehliyetsizliği kalkacaktır. Yani şimdi o da kendi malını tasarrufa ehliyet kazanacaktır. Kadının hakkı bu suretle ziyadeleştiriliyor. Fakat kadının hakkı yine pek az. Bu evli kadına mülkiyet hakkında hadsiz hak vermiyor ve kocasını tasarruftan menetmiyor. Şimdi kocası yine eskisi gibi karısının malına onun izni menzam olarak tasarruf etmekte ve hayırsız, yolsuz ise istediği kadar yine fenalık etmeye kanun ile yol bulabilmektedir.

Hasılı Fransa hukûk-ı medeniye kanununun 1420 maddesinde aşağıya doğru sayılan maddelerde erkeğe bu haklar veriliyor ve kadın da bundan menediliyor:

"Ailenin malını yalnız erkek idare eder. İstediği gibi her şeyi satabilir, ferâğ

eder, terhin eder, kadından sormaya borçlu değildir. Kadının şahsına ait olan şeylere de erkeğin her türlü tasarruf hakkı vardır.

Kadın hiçbir zaman hatta 'mal ayırmak' kaidesi kabul edilse de kendi malını ve erkeğin malını kocasının izni ve mukavelede müsadesi olmadıkça birine hibe edemez, satamaz, rehin eyleyemez, ticaret ile meşgul olan kadın hakkını mahkeme vasıtasıyla aramak için de kocasından izin almaya borçludur."

Fransa'da kanunun bu kayıtsızlığı, istibdâdı ile çok garip şeyler görülmüş; kendi ailesi halkının mal ve mülkünü sattıktan maada, oğullarının karısının rubalarını satmaya kadar varanlar pek çok bulunuyormuş. Yapılan garip bir istatistikten Fransa'nın garb-ı cenûbîsinde fakir, orta halli aileler içinde yüzde bire yakın böyle musibetli kocalar olduğu anlaşılıyor. Fransa'daki mülkiyet hakkına dul yahut evlenmemiş olarak serbestçe malik olan beş milyona yakın kadın varmış. Sonra Fransa'da senede 90 bine yakın izdivaç olduğu halde bunun 70 binden fazlası mukavelesiz imiş. Yani kadın mülküne kendisi tarafından müsaade edimeyince erkeğin karışmaması şartı pek az mukavelelerde zikrediliyormuş.

En ziyade garibi şu ki bir kadın çalışsa da bir fabrikadan, bir ticarethaneden bir ücret alsa, erkek bu ücreti de fabrikaya müracaat edrerek, kanuna istinaden kendi malı imiş, kendi elinin mahsulüymüş gibi alabiliyor. Erkek her şeyde hâkim, efendi kadın esir, vâkıâ iki sene evvel kadının kendi el emeği için kanuna yeni bir kayıt ilave edilmiş, erkeğin buna tasallutu oldukça men olunmuştur. Lakin kadının kazanıp, arttırıp da bir bankaya, kasaya yatırdığı paraları yatıran kadın kendisi tekrar geriye almaya muktedir değil iken kocası bunları güzelce alabilmektedir.

Şarkta kadınların mülkiyeti hürriyetinin genişliğine göre, Fransa senatörlerinin düşüncelerini anlamak bize güç geliyor. İnsanda Fransa senatörlerinin uyuduğuna şüphe peyda oluyor. Hakikaten insanın bedenen, fikren, ahlaken, insaniyeten büyümesi için ona hürriyet, müsavat lazımdır kaidesini en evvel iyice olarak bu Fransa ilan edebildiği, ve bunu her gün güya yine tekrar eylemek ister gibi

göründüğü halde, neden hürriyet-i beşeriyyeye bu kadar açık ve ağır zincirler vuran bu küflü Roma adetlerini tutuyor; bir aileyi yükseltmek için onun iki azasını, kadını erkeği birlikte yükseltmeli; erkek hürriyeti ve müsavatı ile nasıl neşv u nemâ bulur ise kadında cemiyet içinde tan erkek gibi bir unsur-ı fizyoloji olduğundan öyle neşv u nemâ bulur. Yani onun da neşv u nemâsı hürriyeti, müsavatı iledir. Erkeği yükseltmek kadını aşağılamak bu aileyi indirmek demektir. Kadına da hürriyet, son derece hürriyet lazımdır. Bırakınız o da istediği gibi, istediği kimseyi, kendi fizyolojik ihtiyacına yarayan erkeği hadsiz bir serbesti ile arayıp bulsun. İle en serbest surette birleşsin. Bu öyle bir birleşmek olmalı ki, bundan iki tarafında kendi şahısları neşv u nemâsına bir noksan olmasın. Kadın bir erkek ile birleşince bu zamana kadar elde olan kuvvetlerini kabiliyetlerini kaybetmekten maada, belki artırmalıdır. Kadın evlendikten sonra serbestçe daha iyi çalışmalı ve çalışmasının mahsulünü de toplamalı; daha eskiden kalma bir malı varsa onu da istediği gibi idare edebilmelidir. Aile ahengi bu iki tarafın temel hürriyeti ile olabilen birleşmede olmalıdır. İşte o zaman temiz, ten-dürüst, pak, her şeyden sâlim bir aile bulmak mümkün olur.

Roma kanunlarını, kendi milletleri haline ötesini çekip, berisini çekip uydurmaya çalışan milletler arasında Fransa en ileridedir. Fransa'nın Code Napoleon'u, diğer milletlerde de kolayca taklit edilebilecek iyi bir menba ve vasıta oldu. Ama Almanya'da İtalya'da İspanya'da hatta İngiltere'de Fransa hukûk-ı medeniye kanununun tesiri görüldü. Fransa' yı taklit eden bu milletler kadının mülkiyetini erkeğin mülkiyeti içine sokmak hatalarını daha çabuk anladıkları için, onlar kendi hukûk-ı medeniye kanunlarını daha evvel düzelttiler. Bizce mühim olan nihayet bu günkü kadının mülkiyet hakkı olduğu için, en mühim memleketlerin zamanımızdaki kadın hakkındaki kaidelerini kısaca hikâye etmek isteriz:

Almanya – evvela, Almanya hukûk-ı medeniyye kanunu kadina izdivaç mukavelesi zamanında istediği şartı teklif ile kocasıyla kavilleşmeye hak veriyor. Bu surette bir kadın kendi mal ve mülkünün idare ve tasarrufu kâmilen kendi elinde bırakmayı ister ve bunu şart eder ise, kanun artık burada erkeğe hiçbir türlü hak vermiyor.

Mukavele olmaz ve kadın bir şart ileri sürmemiş ise, burada kanun hükmünü işte bu surette icra ediyor:

1- Koca karısının menkul ve gayrimenkul mal ve mülkünü kendi idare ve mülkiyeti altına alabilir.

2- Bunların idareleri ve işletilmeleri kocanın hakkıdır. Kadın malının bütün gelirleri erkeğin mülkiyeti altına girmektedir. Evli olupta zengin olan bir kadın, bu surette kocasının sıkı sıkı tabiiyetindedir. Bu halde kadının kocasından aldığı her beş para bir hediyedir. Kadının kendi parası ile elyiyeceği, içeceği erkeğin emri altındadır. Kadının kendi bağ ve bahçesinden bir gül koparması, bir çiçek koklaması erkeğin keyfine göredir.

3- Karı ve kocanın malları yalnız erkeğin hakk-ı mülkiyeti altında olduğu için, erkeğin alcaklarıyla kadının mal ve mülküne de ellrini uzatabilirler. Bu halde kadın alcaklarından kurtulmak için yalnız kendisi bunun aksini ispat edebilmelidir.

4- Erkek kendi hal ve kuvvetine göre yine karısına yiyeceğini, içeceğini tedarik borcundadır.

5- Erkek kadının mal ve mülkünü satamaz, ona bir türlü noksan getiremez. Ve kadının ayrıca rızası olmadıkça, başka türlü tasarruflarda da bulunamaz. Erkek her hal ve zamanda kadının mal ve mülkünü tegayyüre uğratmaya ve ona dokunmaya haklı değildir işte bu madde Fransa kanununa nazaran alman kadınına büyük teminat vermiştir,

6- Kadın her zaman kendi mal ve mülkü idaresinin ne suretle olduğunu öğrenmek için kocasından malumat isteyebilir ve mahkeme vasıtasıyla işi tahkik ettirebilir.

7- Kadın kocasının kendi malını yiyip içindekini fena ve yolsuz idare ettiğini görünce mahkemeye müracaat ile malının idaresi ve işletilmesi hakkını kocasından alabilir.

8- Kadın erkek ayrılınca kadının malı da erkeğin mülkiyetinden çıkar, sonra o erkek iflasa tutulur ise, yine kadının mülkiyeti kendine döner.

9- Kadın kendi eli emeği mahsulüne serbestçe maliktir. Aldığı ücreti istediği gibi sarf eder. Erkek hiçbir sebep ve suret ile bu ücrete el uzatamaz

10- Kadının işi, aletleri, cevherleri, elbisesi de erkeğin hiçbir suretle dokunamayacağı şeylerdir. Fransa ile burada da büyük bir fark var demek olur.

Hasılı Almanya hukûk-ı medeniyye kanunu da kadını başlıca bir azâ-yı cemiyet gibi sayarak ona hadsiz mülkiyet hakkı vermiyor; kadın erkek ile birleşince bu birleşme sebebiyle zayıf mahluk burada da az çok birtakım haklarını kaybediyor. Yalnız Fransa'da izdivaç için de kadına mülkiyet tasavvur edilmiyor gibi olduğu ve koca için tasarrufta had tayin edilmediği halde burada hem kadına mülkiyet hakkı kabilinden haklar veriliyor ve hele teftiş için büyük müsadeler gösteriliyor. Ve hem de erkek istediği tasarrufu kadının malını satıp rehin etmesi ilah. Serbest bırakılmıyor. Bu az fark değildir.

Avusturya kanûn-ı medenîsine gelince; Roma kanunlarının tesiriyle, izdivaçta iki azadan birini diğerine esir edecek derecede erkeğin hakkını artırmak ve kadına da bir hak bırakmamak gibi müsavatsızlık Avusturya'da yoktur. Talak kanunlarında, mülkiyet meselelerinde, ana babaların oğulları hakkında esas kaide olarak, iki tarafın tamamen müsavatı kabul edilmiştir.

Buna göre, kadın evlendikten sonra da kendi şahsı mal ve mülkünün tamamen sahibi kalmaktadır.

Yani kadın ister ise kendi malına öyle tasarruf eder. Satar, kiraya verir, işletir ve kendi eli ve işi faydasını kendi mahsulünü kendi toplar; burada kocasının iznine, ruhsatına lüzum yoktur.

İzdivaç erkeğe karısı malının idaresine hak vermektedir. Ama burada hakkı yalnız kadın malı gelirinin idaresidir. Erkek hiçbir zaman ve hiçbir sebeple asıl sermayeye dokunamaz. Kadın ruhsatını vermedikçe sermayeye dokunmak mümkün olmadığı gibi, kadın kocasından emniyetsizlik gösterirse, mal ve mülkü gelir idaresini de kocası elinden alabilir ve keyfî idaresinden kurtarabilir.

Kadın kocasının alacaklarına kendi mal ve mülkü ile cevap vermeye hiçbir

zaman borçlu değildir. Hatta Avusturya'da kadın ismine erkekler bile kendi mülklerini yazdırmakta ve bu yol ile kendisi alacaklarının nicesinden kurtulmaya yol bulmaktaymışlar.

Almanya'da Fransa'nın tesiri azalmış ise de Avusturya'da tamamen bitirilmiştir.

Bugün İngilter'de kadın bir iki küçük kayıt istisna edilecek olursa, her zaman izdivacı içinde de mülkiyetine müstakil olarak tasarruf etmeye salahiyetli görülmektedir. Ama otuz beş sene evvel ateşler püsküren bir adam bu İngiltere'de kadının evlenir evlenmez erkek şahsiyeti içinde gömüldüğü ve artık bu zen kanun önünde başlı başına yaşar bir insan gibi değil, birinin gölgesi gibi sayıldığı nazariyesini böyle tenkit ediyor:

"Kadın bugün kocasına esirdir. Hele kanunlar önünde esirlerin esiridir. Kadın mabette kocasına karşı bütün yaşadığı müddetçe itaat edeceğini vaad ediyor ve kanun kadını böyle bir vaade cebrediyor. Papazlar diyebilirler ki ne istiyorsunuz? Gürültünüz nedir? Bu itaat vaadi bir cinayet işlemek, bir cürüm yapmak için iştirâke razı olmak ve kadın tarafından bu cürümde kocasına itaat edilmek demek değildir. İşte bu itaat vaadinde yalnız bu eksiktir.

Kadın kocası tarafından izin verilmedikçe hiçbir iş işlememeli, hiçbir şey yapmamalı, kazanmamalıdır. Kadın kocası ruhsat vermeyince hiçbir mal ve mülk almamalıdır. Bir şey satın alırsa, eline geçerse, hatta veraset suretiyle bir mal ve mülke sahip olursa bu hemen onun eline geçer geçmez kocasının olmalıdır.

Hakikat böyle olduğu halde İngiltere'de kadın erkek mal ve mülkünün yalnız elinde toplanması ve yalnız onun tarafından kendi keyfine göre tasarruf ve idare edilmesi, esaret tamamen hüküm süren memleketlerden elbette daha zararlı ve felaketlidir."

1883 senesinden beri İngiltere yeni devre giriyor. Yeni türeyen "kadınlara hak" taraftarı kadınlar ile birtakım komünistlerin kalemleri yardımı ile, parlemento

azasından bazilarının muavenetiyle yavaş yavaş kadın mülkiyeti hakkını zaman ve hal kayıtlarına ehmmiyet vermeyerek şartsız kabul ediyor. Bu günkü hal kısaca böyledir:

Evli kadın kendi malını satar, rehin eder, yeniden mal alır, istediği gibi malını işletir, kocasının izni olmadığı halde bankaya yatırır, tekrar çıkarır ve kendi ismine olan bir şey, mal ve mülk her hal ve zamanda kendi mülkiyeti içindedir. Kocasının mülkiyeti ile münasebeti yoktur. Kadın istediği gibi dilediği adamla bir mukavele imza edebilir. Hatta kocası ile de mahkemelere hakkını almak için müracat eder ve burada kocasının iznine hiç lüzum yoktur.

İspanya, Portekiz ve İtalya, memleketleri de "mülkiyeti ayırma" düsturunu kabul etmeye meyil göstermektedirler. Onların hukûk-ı medeniyye kanunları da Code Napoleon'dan alınmış ise de pek çok yerleri değiştirilmiş, kadının esareti biraz hafifletilmiştir.

Rusya hükümeti 1835 senelerinde kadın ile erkeğin mülkiyetini ayırmıştır. Rusya kadınları kendi mallarının tasarruf ve idarelerinde erkeklere tabi değildirler. Kendi el emeği mahsullerini istedikleri gibi kullanırlar. Menkul gayrimenkul emvali istedikleri gibi satabilirler, rehin edebilirler. Artırdıklarını bir bankaya yatırabilirler, tekrar geriye alabilirler.

Amerika için bir şey lüzum yoktur. Ora adamları ve kadınları başka hayat geçirmekte, başka türlü düşünmektedirler. O sebeple ora kanunlarında kadının hadsiz serbestliği esastır.

Hukûk-ı medeniyyyede kadın mülkiyeti cemyet ve aile için en mühimdir. Kadının hürriyetinde de en büyük ve en mühim yer tutan evvela kendine hâkim olmakla bir olan mal ve mülküne hâkim olmak lazımdır. Buraya kadar verilen izahattan kadın aleminin mülkiyet hakkı suret-i menşei, tahdidâtı, bazı yerlerde gördüğü tadilâtı anlaşıldı. Netice olarak diyeceğiz ki kadın istikbal aleminin metdana çıkması için, kadına mhakkını kayıtsız ve şartsız, ol be ol almalıdır. Sonra veraset

hakkı kanunlarına da yaklaşılmalı ve orada da adalet, müsavat istenilmelidir. Bu naticeler kadına serbest serbest kendi çalışması mahsulünden faydalanmaya yol verir. Bu yolu bulmak yetmez. İşte bundan sonra "kadınlara hak" işine başlamak lazımdır. Buraya varıldıktan sonra kadın çalışması -bol hürriyet verilmekle– tertip ve kaide altına alınmalıdır ve kadında ve kadın da serbest çalışır, çalışmasıyla kendini geçindirir bir arkadaşı müsavi haklı bir uzvu olmalıdır.

Ertuğruloğlu

PARİS MUSÂHABELERİ
VERSAİLLES SARAYI

[Faik Sabri, S. 29, 1911/1327, s.411-417]

Paris'e gelen seyyahlar, zâirler bu büyük şehrin gezilecek görülecek yerlerini dolaştıktan sonra her halde civarında da küçük cevelanlar yapmaya mecburdurlar. Çünkü civarı yalnız güzelliği, latafeti-i tabiatı sebebiyle değil muhteşem sarayları asar-ı atîkadan kiliseleri, kıymettar müzeleri sebebiyle de şâyân-ı temâşâdandır. Saint Cloud'un parkı, kat kat havuzları, Fontainebleau Şatosu, ormanı; Compiyen Sarayı, Chantilly Müzesi ve Şatosu ziyaret edildikten sonra "Versailles"a bir kere uğramak tabîî ve zaruridir. Fransa'nın kraliyet zamanından kalma en muhteşem, en mükellef yadigarı olan Versailles Sarayı müzesinin ihtiva ettiği asarın kıymet ve nedretinden maada mevkisinin letafeti, tarz-ı inşâının güzelliği, bahçelerinin ruh-fezâ menâzırıyla her yaz binlerce zâiri celb eden bir cennet köşesidir. Mayıstan eylül nihayetine kadar hele pazarları, bütün havuzlardaki kat kat fıskıyelerin suları koyuverildiği zaman bu bahçeler en kibar tuvaletlerle dolar. Göllerinde kayıklar, istimbotlar ile gezilir. Ormanlarında çiçekler toplanır, çimenleri üzerinde yemekler yenir. Çocuklar koşuşur ve gençler en nadir çiçekler ile bezenmiş tarhları arasında kol kola dolaşırlar, bir yandan da askerî müzikası latif havalar çalar. Sarayın harici bu kadar kalabalık olduğu kadar dahili de doludur. Fakat adedi yüzleri geçen salonları bir günde nasıl gezip bitirmeli? Sarayın üç katı da müze, en alt kat heykellere, diğerleri tablolara hasredilmiş. Bazı salonlarda bu sırada kralın

oturdukları zamanın hallerinde bırakılmış. Mesela: 14. Louis'nin yatak odası. Kral bu odada ölmüş. 16. Louis ve zevcesi Marie Antoinette 1789 ihtilâl-i kebîrinde saraya hücum eden halka bu odanın balkonundan görünmeye ve Paris'e gelerek bademe oradaki saraylardan birinde oturmayı vaad etmeye mecbur olmuşlar. Bu odada görünen müzeyyen yatağı 14. Louis'nin halıcı başısı [Delobel] tam on iki senede imal etmiş. Yatağın arkasındaki halı hazret-i İbrahimin oğlunu kurban edişini musavvir olup gayet kıymettardır. Yerdeki halı vaktiyle ihtilal zamanında elden çıkarılarak Almanya' da bilahare İtalya'da satılmış, sonra Kral Louis Philippe bu halıyı yeniden satın almış. Zaten bu saray baştan aşağı Louis -Philippe'in ihyâ-kerdesi. Louis- Philippe bütün varını yoğunu bu müzeyi vücuda getirmeye hasretmiş. Bu hususta kendi kesesinden 64 milyon frankdan ziyade sarf etmiş.

Kraliçe Marie Antoinette'in apartmanı da eski halindedir. Hele küçük yatak odasında karyolanın etrafındaki endam aynaları pek güzeldir. Marie Antoinette, bu odaya ilk defa olarak girdiği vakit odanın sol köşesindeki aynaya bakmış; aynada hayalini kafasız görerek fena halde korkmuş. Bunu bir hiss-i kablel-vukû surtinde de telakki edenler olmuş. Çünkü kraliçe malum olduğu üzere giyotin üzerinde kafası vurularak terk-i hayat etmiştir. Mamafih kraliçenin bu ruyetine sebep aynaların tarz-ı tertib ve vazından ibaret olduğu bu gün bile aynı tecrübenin tekrar edilmesinden anlaşılmıştır. Buna bitişik oda kraliçenin istirahat salonudur. Kraliçe 1789, 6 Teşrîn-i evvel gecesi saray ahali tarafından hücum ve iştigal edildiği zaman bu salondaymiş. Kapıda nöbet bekleyen hademelerin sebat ve mukavemeti sayesinde kraliçe kaçmaya vakit bulabilmiş.

Versailles Sarayı 13. Louis zamanında küçük bir şatodan ibaretmiş. Kral, ava çıktığı vakit davetlileri ile burada buluşurmuş. 14. Louis ise Versailles'e iyice yerleşmiş. Fransa'nın makar-ı hükümetini oraya nakletmiş. Bu rüchâniyet 15. Louis zamanına kadar devam etmiş. Bu müddet zarfında küçük Versailles şehri tevessu ederek koca bir şehir olmuştur. Fransa ihtilâl-i kebîri zamanında Versailles'ın nüfusu sekiz yüz bini mütecâvizmiş. 16. Louis'nin davete mecbur edildiği meclis-i millî Versailles'de toplanmış. Meclis azası üçüncü içtimalarında meclis kapısının bâ-emir kralı kapanmış olduğunu görerek top oyunu salonunda buluşmuşlar. Ve memlekete

bir kanun-ı meşrûtiyet bahşetmeden evvel ayrılmamasına, bu uğurda feda-yı hayata orada yemin etmişler, 5 Mayıs 1789'da Paris ahalisinden kadın- erkek, yedi sekiz bin kadarı bu Versailles Sarayı'na hücum ederek kralı Paris'e gelmeye icbar etmişler. Ve bundan sonra Versailles ehemmiyetini kaybetmiş. Yalnız 1870 de Almanların Fransa'yı işgalleri sırasında Prusya kralı bu saraya inmiş ve Parislilerin yeni hükümete karşı isyanları esnasında Mösyö Thiers ve Mareşal Mac-Mahon Versay'da kaldıkları gibi mebûsân-ı meclisi de burada inikat etmiş ve Common vukuatı bastırıldıktan sonra hükümet Paris'e nakledilmiştir.

Saraya geniş bir meydandan girilir. Bunu resmimizde görüyorsunuz. Meydanın iki tarafında on iki büyük heykeli vardır. Bu heykeller buraya Paris'te Concorde Meydanı'ndan getirilmiştir. Bunlar: Richelieu, Colbert, Massena gibi Fransa'nın meşhur adamlarının heykelleridir. Ortada 14. Louis'nin bârgîr üzerinde tunçtan bir heykeli vardır. İki tarafta kornet usulü sütunlarla müzeyyen daireler görülür. Mermer döşeli ufak bir avludan geçilerek saraya girilir. Saray o kadar büyük ve karışıktır ki burada bir iki kelimeyle hülasa etmek mümkün değildir.

Bu cihetle yalnız en meşhur salonlarından bahsedebilececeğiz. Bu saraylardan biri 14. Louis'nin haftada üç defa asilzadegânı kabul ettiği Herkül salonudur. Tavanı, divanları pek müzeyyen olan bu salonun eşyası, yerdeki halıları, pencerelerindeki şam perdeleri ihtilâl-i kebîr zamanında elden çıkarılmış. "Herkül'ün muzafferiyeti" namıyla bir levha var. Bu resim meşhur ressam Lemoine tarafından sekiz senede yapılmış fakat bu tablo ressamın hayatına hatime çekmesine de sebep olmuş. Lemoine, bu tablo için pek çok para ve zaman sarf etmiş. 14. Louis ise kendisine pek cüzi mükâfât-ı nakdiye verdiğinden ressam yesinden intihar etmiş. Bu salondan sonra Venüs, Diana ve Apollon salonları gelir. Bunların da tavanlarında, divanlarında Blancheur , Hoesch gibi meşhur ressamların kıymettar tabloları vardır. Bunlardan sonra gelen aynalı salon hakikaten bir harikadır.

Bu salonun resmini neşrediyoruz. 14. Louis şerefine yapılmış olan bu salon, on yedi büyük pencereden ziya alır ve bu 17 pencerenin mukabilinde gayet sanatkarâne işlenmiş altın çerçevelerle müzeyyen 17 endam aynası vardır. Vaktiyle

salonda bulunan masalar, şamdanlar, çırağanlar, vazolar, portakal ağaçları sandıkçaları som gümüşten veya altın kaplı gümüşten mamülmiş. Perdeler altın işlemeli beyaz Şam kumaşıymış.

1871 Kânûn-ı sânîde Prusya kralı bu salonda resmen Almanya İmparatoru ilan edilmiş ve 1896'da Rusya Çarı 2. Nikolay'ın Fransa'ya seyahatinde bu salonda bir resmi-i kabul icra olunmuş.

Sarayda bir de opera salonu vardır. 1753'te başlanarak 1770'de ikmal edilmiştir. 1871'de muharebeyi müteakip inikat eden meclis-i millî burada toplanmış ve 1876'da bu salon meclis-i ayâna kalp olunarak meclis 1879'a kadar burada kalmıştır. Salona yakın yerde meclis-i mebûsân veya kongre salonu vardır. 1876'da mebusan burada toplanmış ve meclis-i mebûsânın Paris'e naklinden beri bu salon kongreye hasredilmiş. Yeni bir reîs-i cumhurun tayini icap ettiği zaman ayan ve mebusan azası burada

toplanır. 860 yer vardır. Riyaset mevkisinin iki tarafında Goblen fabrikasından çıkmış iki halı vardır ki bu halılara birer milyon frank kıymet takdir edilmektedir.

Sarayın bahçesinde muhtelif bir iki bina da vardır. Bunlardan büyük ve küçük Trianon denilen saraylar da birer müzeciktir. Versailles Sarayı 14. Louis'yi hatırlattığı gibi küçük Trianon'da 16. Louis'in zevcesi Marie Antoinette'yi hatırlatır. 14. Louis, bu küçük sarayın kraliçenin pek hoşuna gittiğini görerek: "Mademki çiçekleri seviyorsunuz ben de size bir buket takdim edeyim." sözleriyle bu sarayı ona vermiştir.

Marie Antoinette, maiyetiyle birlikte sarayda pek sade bir hayat geçirmiştir. Kraliçe bütün vaktini mütalaa ile, dikiş ile, bahçede oyun ile geçirirmiş. Sarayın civarında değirmen, süthane, çiftlik gibi binalar yaptırmış. Kâh değirmenci kâh sütçü kadın kıyafetine girer bahçede öyle dolaşır, çayırlar, çimenler üzerinde oturur, koşuşurmuş.

İhtilâl-i kebîrde kraliçe sarayı terke mecbur edildikten sonra burası adi bir meyhane haline gelmiş. Avama mahsus bir balo olmuş. Fakat 1805'te Napoleon, Trianon'u ziyaret ederek bu sarayın hükümete iadesini emretmiştir. 2. İmparatorluk zamanında Trianonlar, İngiltere kraliçesi ve *Vov* Rotenburg Kralı tarafından ziyaret edilmiş ve 1865'te Felemenk kral ve kraliçesi şerefine burada bir ziyafet verilmiş ve Meç ordusunu Almanlara teslim töhmetiyle maznun Mareşal Mazen'i idama mahkum eden divan-ı harb 1873'te büyük Trianon'da inikat etmiştir.

Versailles müzesinin ihtiva ettiği asar hakkında başka bir makalemizde malumat verir ve meşhur tablolardan bir ikisinin resimlerini vaz-ı inzâr-ı kârîn ederiz.

Paris

Faik Sabri

Nakâyıs-ı İctimâiyyemizden

VANDALİZM NUMUNELERİ

[Bedi Nuri, S. 29, 1911/1327, s. 418-425]

Tarihin "barbarlar" numumisiyle tesmiye ettiği şark kabâilinin mamurelere, mütemeddin memleketlere ettikleri hücumlar cümlesinden olmak üzere Vandallar da beşinci asr-ı miladide kralları taht-ı idaresinde olarak Roma'ya hücum ile şehri ihrak ve on dört gün yağma ederek burada mevcut ver her biri sanâyi-i nefîsenin ser-tâc-ı iftihârı olan asar ve mebânî-i muazzamayı imha ve tahrip eylemişlerdi. İşte bu hal sanâyi-i nefîsenin ve asar-ı ilmiyenin kıymet ve ehemmiyetini takdir etmeyerek bunları imha ve tahripte asar-ı lâ- kaydî gösterenlerin, hatta muhafazasında ihmal edenlerin mesleğine Fransızcada "vanalizm" ıtlak edilmesine sebebiyet vermiştir.

Milletlerin mazisini istikbalde yaşatacak olan asarıdır. Binaenaleyh asar-ı eslafı hıfz ve vikaye ahlâfın zimmet-i müterettibesidir. Bu bizim için öyle muhterem

ve mukaddes bir vazifedir ki bizim namımızın gubâr-ı nisyân ile örtülmesini istemezsek ki bunu hiçbir fert arzu etmeyeceği tabîîdir -bizim de ahlaf nazarında yaşamaklığımızı talep ederse – ki bunu herkes kendi kadrince talep edeceği bedihir – eslafımızın bize bıraktıkları her nev asarı kıymettar bir yadigâr olarak hıfz etmeliyiz. Bu vazîfe-i hıfzıyye ve takdiriyye bizim için de bizim eserlerimiz için de nesl-i âtîden bunu talep edebilmek için elzem, tabîr-i diğerle menfeat-i mütekâbilemize muvafı ve onun icabâtından olduğu gibi diğer taraftan da bir vazîfe-i minnettârî icabâtındandır. Çünkü efrat için olduğu gibi cemiyetler için de bir hiss-i minnettârî olmalıdır. Bir başkasının işinden esrinden müstefit olan, ondan iyilik gören o eser sahibine, o iyiliği edene karşı bir hiss-i minnettârî ile mütehassis olmak nasıl bir vazîfe-i aklâkiyye-i ferdiye ise cemiyetler için de başka cemiyetlerden gördüğü iyiliklere karşı umumiyetle bir hiss-i minnettâî ile mütehassis olmak iktiza eder. Bu his ise o cemiyeti terkib eden efratın kendilerinden evvel gelmiş bir cemiyet efratınınasar-ı metrûke-i sâlifesine hürmeti bir vazife bilmeleri, onları eslaftan nasıl aldılar ise öylece ahlafa bırakmayı elzem ve mütehattim addetmeleri ile olur. Demek ki şükr-i marûf ve minnettarî bir vazîfe-i ferdiye olduğu kadar bir vazîfe-i ictimâiyyedir. Bunun mukabili ve zıttı ise bâlâda arz ettiğimiz "Vandalizm" e müncer olur.

Fikr-i teceddüdün ve tesîrât-ı şahsiyyenin mahiyet kıymet-i azîmesini hiçbir vakit red ve inkaredenlerden değilim. Ancak bu fikr-i teceddüd ve dehâ-yı şahsî hiçbir vakit beşeriyette bir hâl-i ibdâ ve îcâd-ı şahsî derecesine vasıl olamamıştır. Belki beşeriyet eslaf ve ecdadının müktesebât-ı fikriye ve ameliyesini ahz ve isti'mâl ederek, bunları fikr-i şahsîsi îcâbından olan ve teceddüdât-ı mütesavviresi içiçn bir kademe halinde kullanarak yükselir. Diğer taraftan îcâbât-ı hilkatten olarak beşer bir kânûn-ı verasete tabidir. Onda ecdadının bütün ahlak, etvar, efkârı ve hatta teşkilat ve bütün hasâis-i uzviyyesi temessül ediyor: Bugünkü beşeriyet, dünkü batnın, eslafının her nev mahsulât ve maddiye ve maneviyyesinden müstefitdir. Tabîr-i âhârla bugünkü beşeriyetin reşîmi mazilerde ekilmiştir. Hâl-i hâzır bu reşîmin derecât-ı müteâkıbe-i tekamülünün bir safhasından başka bir şey değildir. İşte mazisine bu dereceye kadar merbut mazisinden bu derece müstefit olan beşeriyet için mazisini bilmemek, takdir etmemek, bunu unutmak dolayısıyla hâl-i hâzırını da bilmemeyi

icap eder. Mazi ile alaksını kesen bu mazinin ne olduğuğnu takdir edemeyen, kamilen unutan bir medeniyette rişte-i medeniyetin münkati olacağını aklen hükmedebiliriz. Çünkü böyle bir faraziyyede cemiyet elinde mütevaris ve fakat nakıs ve muhtâc-ı ıslah bir eser olupta onu ıslah ve ikmal, tadil ve tashih etmeyi düşünecek yerde yeni baştan tesise sarf-ı verziş ve mesai etmesi lazım gelir ki bu teşebbüs bittabi mesaisinin büyük bir kısmını bel' u ifna eder. Mazi ile alakasıı kestiği söylenen Fransa inkılap cemiyeti, Japonya cemiyet-i hâzırası hakikat-i halde mazisini tenkit ederek onun fena noktalarını tadil etmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır.

İşte asar-ı kadîmenin muhafazasından maksat budur: Bunları gerek mürebbî-i fikir ve vicdanı sıfatıyla kemâl-i hürmetle saklamak, gerek atiyen kendi asarının da muhafaza edilebilmesini ahlaftan talebp etmek için onlara karşı bir numune-i minnettârî irâe eylemek…

Bu izahatı muhitimizi mahiyeti anlaşılamayan bir "muhafazakarlık" nesîm-i fikrîsinin vezân olduğu bir sırada yazdığım için ilaveyi lazımeden addettim. Muhafazakarlık, hangi manasında telakki olunursa olunsun, ister asar-ı sâbıkayı muhafaza, ister ananât-ı sâlifeyi idâme, ister teşkilât-ı maziyyeyi temessükte ısrar şeklinde olsun hep bu nokta-i esâsiyyeden inhiretmemelidir. Muhafazakarlık her ne şekilde olursa olsun maziye merbutiyyet-i tâmme için ihtiyar edilmemelidir. Onun tecâribinden onun asarından istifade edilmek için onu tetkik maksadını tecavüz etmemelidir. Alemde her şey bir tebeddül ve tahavvül kânûn-ı umumisine tabi iken mahiyeten en ziyade tahavvüle maruz olan teşkilât-ı ictimâiyyeyi sabit ve ber-karar farz etmek aklın ve ilmin kabul edemeyeceği bir hatâ-yı fâhiştir. Memleketin sunûf-ı güzîdesini teşkil eden alimlerin ve re's-gerdârdagîlerin vazife-i asliyeleri bu tahavvülâtı tarîk-i terakkiye müncer olacak bir surette tahvilden ibarettir, asıl ve mümkün olan manâ-yı hakîkisi ile muhafazakarlığı cemiyyethâh ve nâ-hâh kabul ve icra eder. Bunun için kanun vaz etmeye, program çizmeye de ihtiyaç yoktur: Bir cemiyeti birdenbire mazisinden tefrit ve tecrite ne kadar sarf-ıcehd ve akdâm etsek guşîş bî-fâidedir. Bu tecrit ancak kanûn-ı tekâmül ile tahassul eder. Diğer taraftan şurası da unutulmamalıdır ki muhafazakarkuvvetinin galebesi memlekette sâik-i

terakkinin mağlupiyeti demektir. Muhafazakarlık şekl-i sâbıkın idamesi demek olmasına nazaran bu hal terakkiyi istememek ile müsavidir.

Halbuki muhafazakarlık asar-ı eslafa hürmet ve onlardan ibretbîn olmak derecesinde kalmadıkça fikr-i teceddüd ve terakkiye muhalif olmuş olmaz.

Asar-ı eslafı hıfz ve beşeriyetin büyük saiklerinin, büyük mütefekkirlerin namlarını ibkâ hususundaki bu vazife-i maatteessüf cemiyetler hakkıyla ve layıkıyla ifa etmemişlerdir. İnsâniyete nafi birçok ihtirâât-ı müfidenin kâşif ve muhterileri elyevm beşeriyet için meçhuldür. Hele biz şark akvamı bu hususta pek geri kalmışız. Birçok alim ve mütefekkirlerimizin yevm ve tarih-i tevellüd ve vefatlarını asar-ı müellifelerinin tarih-i telifini zapt ve kaydetmemişiz. Her biri mazinin âbidât-ı zî-ihtişâmından, bedâyi-i sanatından madûd, mevcudiyetiyle iftihar edceğimiz ecdadımızın asar-ı nefîsesinden memleketimizi iskân edenlerin metrûkât-ı atîkasından ibaret olan nice atîk ve kıymetli eserlerin birçoğunu tahrip ve ifna ettik. Ve her gün bu silsile-i tahrîbâta birkaçı daha ilave ediyoruz.

O köstek vasiyetnamesinden ibaret olan meşhur "Ansır Kitabesi" Ankara'da bir köşede unutulup kalmış, birçok vehn u tahrîbe uğramıştır; bütün tarihi kalelerimiz üzerinde birer hazin kulübe veya ot yığını görmemek kabil değildir. Nice kıymet-i mi'mâriyyeyi haiz camiler, medreseler şimdi bir dul kadının kulübesini veya tetümmesini teşkil ediyor . Edirne'de tarz-ı inşâsı, kitâbeleri nefis bir eser-i sanat olan nice sebiller vardır ki latif taşları seyyar bir kahvecinin sermaye-i sanatının tesîr-i sevâdıyla kıymet-i asliyelerini kaybetmişlerdir, yarın orada kahvecinin bir tapu senediyle hakk-ı karar iktisâb etmesine intizâr etmeli; celb-i mülhakâtında kadim-i ânifi theaterler, termler köylünün ya kulübesidir veyahut tarlasıdır. Balbek kasabasının her hanesi ver her bahçesi birer binâ-yı mi'mârî üzerinde müessistir. Mamafih bizdeki bu meyli tetkîk için okadar uzaklara kadar gitmeye de hacet yok. Bu muzır mayûb itiyada olan meclûbiyetimizi İstanbul'umuzun muhitinden tebâud etmeden keşfetmek müşkil değildir: Bizans'ın her biri bir vak'a-i tarihiyyenin şahid-i zî-ihtişâmı olan burc ve baroları üzerinde bir âşîyân-ı gurâb gibi çirkin birer kulübe

tesisinde müsamaha etmişiz. İmparator [Marsiyan]ın bakiye-i âbidesi olan Kıztaşı düne gelinceye kadar bir hamam müştemilâtı meyânına dahil olmuştu. Çırçır harik-ı hâili umumi bir meydanlığa idhâle sebep oldu; "Arcadius" tarafından Pederi büyük Teodos namına rekz olunan bir abideden ibaret olan avrat taşından ise şimdi eser kalmamıştır; [Belaşeren] Sarayı enkazı el-yevm Ayvan sarayın köhne kaldırımlarını, köhne hanelerinin temel taşlarını teşkil ediyor; Osmanlılığın pek parlak bir devr-i ihtişamının şâhid-i zî-hayatı olan Rumeli Hisarının her burcu üzerinde bir kulübe teessüs etmiş, kadim mazgallarının yerine kırık camlı pencere kaim olmuştur; daha dün Yeni Cami sebilinin yanı başında tesisine müsaade ettiğimiz ahşap bir bina ile o eser-i nefîs mimarinin ta'me-i lehîb olmasına meydan vermedik mi?

Hayat-ı umûmiyyede bu vandalizm meylinin daha açık ve bariz safhalarını her gün görürüz. Anadolu şimendifer kumpanyasının Hayadarpaşa'da tesis ettiği garın kadınlara mahsus intizar salonundaki cesim mâhun masanın sinesi ilk hafta-i küşâdında bir çocuğun yed-i tahrîbinde tahriş edildi, şimdi bu masa üzerindeki nâ-kâbil-i izâle bir çizgi kıymetini bitirmiştir; Şirket-i Hayriyyenin idâre-i mahsûsanın kamaralarındaki mâhun masalar üzerinde sınıf-ı münevverimizin sigaralarını yakmak için sürdükleri kibrit darbeleriyle her dakika yeni bir rahne-i tahrîb açıldığını görmekle müteellim olmamak kabil değildir. Şimendifer kumpanyasının birinci sınıf vagonlara tefrîş ettiği halıların üzerinde adım başında yanar bir kibrit veya sigara bakiyesine tesadüf edersiniz. Önünüzde giden kibar zat, pencere kenarındaki küllüklere tenezzül etmeyerek bir tavr-ı lâ-kaydî ile fırlattığı bu ateş-pârenin halı üzerinde gayr-i kâbil-i telâfi bir zarar îkâ ettiğini görürsünüz. Bu cürm-i bedî'î mürtekibini ise bu yanık parçasının bütün bir milletin hiss-i bedâyi' perestîsi namına bir leke-i siyah teşkil edeceğini tefekkürden pek uzaktır. Hanenizi boyadınız, odanızın duvarlarını tezyin ediniz, hafta geçmeden bir çocuğun bir cam parçasıyla veya bir misafirin bir kibrit çakmasıyla burada bir rahne açıldığını göreceksiniz. Üçüncü sene-i cülûsiye-i şehriyârîyi tebrik için Dolmabahçe'deki Yukarı Köy salonda içtima eden âyan ve mebûsân-ı muhteremeden, ricâl-i devletten birisinin zât-ı hazret-i şehriyârı önünde îrâd-ı nutuk edenleri görmek için zarif bir koltuğa basarak yükseldiğini gördüm. Hiss-i tecessüsünü teskin ile indiği zaman

yırtık lastikten nüfuz ile köhne bir potinde yer eden çamurlar koltuğun kıymettar ipek döşemesi üzerinde ebedi bir leke-i tahrîb bırakmıştı….

Kadıköy vapuruna yetişmek için arabacısına sürat emrini veren bir beyefendi arabacının yaya kaldırımı –o güzel ve zarif yeni kaldırım– üzerinden araba sürmesine karşı izhar-ı memnuniyetinden men-i nefs edememişti.

Avrupa Mektupları'nın birinde Cahit Bey ne güzel söylemişti: "Umumi bahçelerdeki tarhların çiçeklerine bu kadar çocuklardan hiçbiri el dokundurmaz, halbuki hepimizin başındadır ve mevsimi olmak itibariyle hep muntazır olmalıyız, bir misafir çocuğu geçtiği yerlerde bahçenin çiçek mevcutlarını koparmakla iktifâ etmez belki ağaçların dallarına, çiçeklerine, fidanlarına, hiç olmazsa yapraklarına dest-i taarruzu derâz eder, valide veya dadı hanım çocuğu susturmak için bir çeçeği, bir dalı, bir fidanı fedada tereddüt etmezler…"

İşte bu terbiye-i asliyeyi aldıktan sonra büyüdüğümüz zaman bütün asar-ı nefîseye karşı bir vandalizm hissi ile mütehassis oluyoruz ve az çok nefis bir eser-i sanata karşı tecavüzün fenalığını takdir edemiyoruz; itiraf edelim ki esasen küçüklükten beri vandalizm terbiyesi alıyoruz…

Kadıköy 3 Mayıs sene 327

Bedi Nuri

UBEYDULLAH ESAD BEYEFENDİ'YE ARZ-I TEŞEKKÜR [97]

[Zekiye, S. 29, 1911/1327, s. 426-427]

28 numaralı *Resimli Kitap*'ta "kadınlarımızın mevki-i ictimâiyyeleri"yle muharrer makâle-i güzîdenin mütalaasından mütevellit meserret-i kalbiyyemizi tarif etmek imkân haricindedir. Hukûk-ı nisvânı müdafaya tahsis edilen kıymettar safalarda ne parlak hakikatler mündemiçtir. O satırların mütalaası ezilmekten müzdarip olan bütün kadınların kalbinde azim bir minnet ve şükran uyandırdığına eminim.

İnkılâb-ı mesûdumuzun kadınlara da bir hisse-i istifade temin edeceği muhakkak addedilmişti. Fakat maatteessüf öyle olmadı. Ahvâl-i hâriciyye bir milletin tealisine yalnız inkılâb-ı siyâsiyyenin kifayet edemeyeceğini, onu idame için inkılâb-ı ictimâiyyeye ihtiyâc-ı şedîd ile müftakır bulunduğumuzu isbat eyledi.

Vatanımızın saadet ve selâmet-i hakîyyesiyle alakadar olan bu mühim mes'ele-i ictimâiyye erbâb-ı irfanımızca hiçbir dakika nazar-ı dikkatten tutulmamalıdır. Hayfa ki nisvânın terakkisine taraftar olanlar ekalliyette kalıyor. Kadınların evlerinde mahsur yaşamalarını tecviz edenlerekseriyeti teşkil ediyorlar. Galiba düşünmüyorlar ki kadınlarının muhiti hanelerinin duvarlarından ibaret bulunan bir millet hiçbir vakit teali edemez daima sû-i tefsîre meydan veren nisvân-ı

---

[97] 37 numaralı nüshamızla neşrolunan kadınlarımızın mevki-i ictimâîsi ünvanlı makaleden dolayı rical ve nisvandan bazı zevat-ı kiram tarafından gönderilen ve hakkımda iltifat ve teveccühü mütezammin bulunan müte'addid mektuplar aldım. Bu lütufkâr zevata ibraz ve ibzâl buyurdukları asar-ı teveccüh ve nezaketten dolayı an-samîmi'l-kalb arz-ı teşekkürât eylerim.

Şu vesileyle bir hakikat-i mes'ûdeyi de ilaveten beyan etmek isterim ki o da bana gelen hemen nısfına karîb bir miktarının erkekler tarafından gönderilmiş olmasıdır. Kadınların hukûk-ı tabîiyye ve insaniyyesine karşı sınıf-ı ricâlimizin bî-gâne kalmadıklarını böyle riyâzî bir katiyet ile âtî için bir fâl-ı hayır addolunsa sezadır.

Hanımefendiler tarafından gönderilen eserlerden üç tanesi kemâl-i memnûniyyet ve teşekkürle bu sayfalara derc ediyoruz. Bu hanım hemşirelerime sûret-i mahsûsda teşekkür etmeyi kıymetli ibr vazife add ediyorum.

tesettür bahsi de her vesileden nüks eden bir maraz-ı müzmin halini iktisâ ediyor.

Bu babda makâmât-ı âlîyeden sudûr eden emir-name-i resmîler namuslu kadınların kalplerinde ne derin yaralar açıyor. İzzet-i nefsi harîmedâr edilen biçare nisvân-ı islâm maruz kaldıkları zımnî, alenî hakaretler altında ezilerek meyus ve meftur, düçar oldukları şâyân-ı nefrîn muamelelerden biraz şikeste hatır, münzeviyâne hayat yaşıyorlar. Her teşebbüslerine mutaassıbâne, cahilâne bir tannüdle set çekenler vatana millete borçlu oldukları vazâif-i mukaddesenin ifasına mâni oluyorlar. İstemeyerek bu memnû'iyete inkıyat etmek bilseniz ne kadar müşkildir. Bizi teşcî edecek hakîmâne beyanâtınıza hayran olmamak kabil değildir.

"Toplanınız. Küçük büyük cemiyetler teşkil ediniz. Aileleriniz arasında telkinâtınızla, hariçte neşriyâtınızla hukukunuzu tanımak istemeyen dimağlarımıza nüfuz ediniz." Diyorsunuz. Bu samimi sözleri bütün mevcudiyetimizle tatbik etmek emelimizdir. Cemiyetler teşkil, sanayihaneler tesis ederek, fukarâ-yı nisvânın terfiye ve terbiyesine çalışıyoruz. Lakin teşebbüslerimizin yalnız vatana naçizane bir hizmetten başka bir mahiyeti yok... Mesaimiz, hukukumuzun müdafasına, hürriyetimizin istirdadına bir fayda temin edemiyor. Ailelerimizin arasında hususi konferanslarla tenvîr-i efkâra yelteniyoruz; hariçte neşriyâta ne imkân mütesavvar ne muhit müsait... Cerâid-i yevmiye kadın yazılarına –her nedense– makes olamıyor. Bir müddetçek sâhâ-i matbûâta zînet-sâz olan mecmû'a-i nisâiyyeler de birer birer üfûl etti. Bu ebedi ziyalardan mütehassıl teessüfümüzü tadile himmetle bizi müteselli ediyorsunuz. Muteber *Resimli Kitap*'ın sayfaları emellerimizin tatminine, elemlerimizin tehvinine medar olacak surette hazır bulunduracağınızı hatta iktiza-yı hale göre bir gazete çıkaracak derecede fedakarlıktan bile çekinmeyeceğinizi tebşir ediyorsunuz. İşte mahza bu lütuf girân-bahanın bahşettiği inşirah ve cesaretle şu satırları karalamaya cüret-yâb olduk. Hakkımızda ibzal buyurulan teveccühâtın minnettarıyız efendim.

Fî 11 Mayıs sene 328 – Selanik –

Cemiyyet-i hayriyye-i nisvâniyye namına

Zekiye

KADINLARIN MEVKİ-İ İCTİMÂİYYESİ MÜNASEBETİYLE

[Aliye, S. 29, 1911/1327, s.428]

Büyük bir tehalük ve istical ile son intişar eden *Resimli Kitap*'ın makalelerini nazar-ı tetkikten geçirmekteyken gözlerim birdenbire bir üstâd-ı mahirin kemâl-i itina ile çizmiş olduğu bir cümle-i hakikat ve itiraf karşısında durdu. Kalbim titredi, ezildi… Kadınlar!.. Bu şimdiye kadar hiç düşünülmemiş, yapma bebeklerden pek farksız addedilen bu zavallı mahluklar… Onlar için artık münevver fikirli gençlerimizin kalemleri bile yürümüyor. Haklarını teslimde hukuklarını müdafaada bir sadâ-yı şikâyet ve istimdat olsun yükselemiyor. Muzlem karaltılı devirlerde düçar-ı gadr olan; sefalet dakikaları yaşayan vatanın bu fedakâr, bu muhterem vücutları, bu güzide valideleri: Şems-i hürriyettin tulusuyla kendilerine bir hisse-i menfaat ve müşareket bulamıyor, meftûr ve meyus oluyorlar.

Ricalimiz de bu tesbîbleri, bu ihmalleriyle ne derin bir uçuruma ne çıkılmaz bir yola saptıklarını düşünemiyorlar!

Ve yine düşünemiyorlar ki kadınları behredâr-ı ulûm ve maarif olmayan bir milletin terbiye-i umûmiyyesinden noksan görülür. Hukûk-ı insaniyye ve tabîiyyesinden hakkıyla istifade eyleyen bir kadın vatana metin, iyi ahlaklı ve her türlü şaibeden ari bir kalp, husn-i niyet dahibi bir vücut takdim eyler.

Öyleyse geliniz hemşirelerim! Biz de erkeklerimizin Türk kadınlarının da mevki-i ictimâiyyelerini tahkime kıyamlarını temin edelim.

Âgûş-ı sâf ve samimiyetimizde perverişyab-ı kemal olacak istikbal yavrularının terbiye-i maddiyye ve maneviyyesinde yüzümüzü kızartacak ufacık bir lekeye tesadüf eylememek için bütün kuvvetimiz, bütün varlığımız, bütün nisviyyetimiz ile muhitin lütf ve müsadesi derecesinde dertlerimizi elemlerimizi dökmeye, kalplerimizi açmaya şitâb edelim.

Muhterem hemşirelerim hukûk-ı nisviyye ve tabîiyyemizi istihsale şimdilik ne suretle muvaffak olacağımızı bilir misiniz? Bize daima hizmet ve delalet eyleyeceğini tebşir ve sütunlarını her zaman bizim için açık bulunduracağını bu son nüshasının güzide bir makalesiyle vaat ve tekrar eden "*Resimli Kitap*"ımız sayfalarına felaketlerimizi, elmlerimizi tevdi ederek …

Osmanlı nisvânının medâr-ı iftihârı olan muktedir eller, muhterem muharrireler! Yazınız! Yazınız ki atimizin saf dimağlarına, nermin ve mühtez elleriyle tezyin edilmiş bir sahîfe-i fütûhât ve muvaffakıyyât terk edelim.

Şimdi üzerime gayet kıymettar bir vazîfe-i mukaddese tertip ediyor:

Mevki-i ictimâiyyemizin vehametini intizâr-ı basirete irâe hususunda hiçbir fedakarlıktan çekinmeyen ve hatta bütün kuvvetiyle sarf-ı mesai eyleyeceğini muharrir-i zî-iktidâr Ubeydullah Esat Beyefendi'ye samîm-i ruhumdan kopup gelen bî-pâyân teşekkürlerimi takdim eylemek…

Selanik

Mekteb-i terakki yalılar kısmı muallimelerinden Aliye

KANAYAN DERTLERİMİZDEN

[Resmiye Nimet, S. 29, 1911/1327, s. 429-430]

Resimli Kitap'ın büyük bir tehalük ile beklediğim 28 numaralı nüshasının intişarını gazetelerde gördüğüm halde o gün bunu müvezzi bırakmamıştı. En sevdiğim bir gazetenin mütalaasından hiç olmazsa böyle yirmi dört saat mehcur kaldığım tahkik edince kuytu, rabıt hiçlikler içinde gürültülü bir sükûnet yaşayan asabım feveran etti. Dadımı yakaladım izahat istedim. Dadı dedim, *Resimli Kitap* niçin gelmedi?

Bu zavallı halim kadıncağız büyük bir sükunetle cevap verdi: İnsan hali belki dalgınlığına tesadüf etmiştir.

Artık bütün bütün köpürdüm: Dalgınlık mı? Dedim, amcabeyimin İkdâm'ını, Sabah'ını, Tanîn'ini niçin unutmadı?

- A hanımcığım yarın getirir okursun bir gün geç kalsa ne olur?
- Amcabeyimin gazeteleri de bir gün geç kalsa ne olur?

Yoksa ben adam değil miyim? Dedim.

Dadım manasız nazarlarla bakındıktan sonra yanımdan ayrıldı, ben de odama çekildim. Bu pek mümkün olan hadise niçin bu kadar mûcib-i teessürüm oluyordu? Bunu anlayamadım.

İkindi üstü refikalarımdan B. Hanım geldi. Annelerimizi baş başa bıraktık biz de odamızda masanın kenarını iştigal ettik. Havai birkaç sözden sonra *Resimli Kitap* çıktı okudun mu? Dedi.

İniltili bir asabiyetle yooook dedim. Gazeteci getirmemiş.

- Oooo dedi, neler… Neler… Görmelisin. Büyükdere'de gözüme ilişti. Bir tane aldım köprüye gelinceye kadar okudum. Kadınlar için mühim bir makale var.
- Aman hemşire dedim, yine yeni bir hakaret mi?
- Yok canım bilakis!

Ve paketler arasına itina ile yerleştirilmiş olan kitabı alarak yanıma oturdu.

-İşte, dedi. Başlıyorum. Kadınlarımızın Mevki-i ictimâiyyesi… Ne? Bizde olmayan bir şey. Cennet, anka kuşu gibi ismini işitip de kendisini göremediğimiz bir başkalık. Mamafih kemâl-i dikkatle dinliyordum. Bu parlak sayfaların sinesine iltica eden bu yetim hakikatlerin enîn-i muzdaribânesi bütün hüviyet ve mevcudiyetimi çok derin zelzelelerle sarıyor, fikren ruhen o kadar müteheyyic bulunuyordum ki makale bittiği zaman üst üste yığılan merâret-i hayatı yeni bir acı ile tekrar yaşamış oldum.

Sonra refikamla hayatın en büyük ve en acı manalarıyla dolu, bir cihan ifade eden istifhamkar nazarlarla bir saniye bakıştık. Bu nazarlarda her şey her şey vardı: Taaccüp meserret, yeis, elem, ızdırap, ümit, hüsran, merhamet, tevekkül...

Gece düşünüyordum. Bu sayfalar ne büyük bir hiss-i insaniyet ve sevdâ-yı hakikatla yazılmıştı. Koca bir milletin bir nısfı hemen hemen nûr-ı irfandan mahrum, insanlığından mahrum, hukukundan mahrum sürünür gider, sefaletler içinde çırpınır dururken hak ve adaletten, vicdan ve faziletten dem vuran bir sürü insanlar gözümün geçiyordu ki hem kendi etraflarını, kendi muhitlerini göremeyen bu iptidai basit fikirli zavallılara hem de bu mütevekkil ve masum kadınlara ve kendime kadınlığımın en ince ve şefûk merhametiyle acıdım.

Biz kadınlar bugün unutulmuşuz fakat zannedilebilir mi ki ilelebet bu gayr-ı meşrû mahkumiyetleraltında yaşayabileceğiz? Buna kanaat eden inanan sade diller ne kadar çok olursa olsun şunu iyice takdir etmelidir ki nur ve hakikatin yükseldiği yerlerde cehl ve zulmet daima ricat eder; halkın hükümran olduğu yerlerde sefiller mağlup olur.

İnsanlarımızı müdafaa etmek için bütün hemşirelerimin aynı fikir ve emel peşinde koşmaları ne kadar lazım… Bu noktayı gözlerimizin önünden bir an bile uzaklaştırmamalıyız; ağır tedricî bir tekamül en tabî bir terakkidir fakat tevekkuf-ı ric’t ve inkırazdır.

Büyük bir vazife karşısında bulunduğumuzu bize tekrar hatırlatmak gibi hatırı sayılır bir cesaret göstermiş olan muhterem Ubeydullah Bey’e en samimi teşekkürlerimi arz etmeyi çok değerli bir vazife addederim.

Kadıköy

Resmiye Nimet

TEZAT
MUHARRİRİ: İZZET MELİH
MÂ-BA'D

[İzzet Melih, S. 29, 1911/1327, s.431-438]

Maksim Nelidof ile Naşit kulübe geldikleri zaman herkesi, büyük salonun etrafına toplanmış, ortada raks eden bir zabit ile bir kadını temaşa ediyor buldular. Naşit yeknesak bir makam ile el çırparak raksa refakat eden seyircilerin arasına sokuldu; mütecessis, sabırsız bir nazarla etrafını araştırdı ve ruhunu bir akîde-i şiir ile esir etmiş olan bir çift gözün tebessüm-ü muhabbetkârını bulmadıkça müsterih olmadı. Miliça, odanın ta öbür tarafında, kır bıyıklı, uzun buylu bir zabitin yanında duruyordu. Ötekiler gibi o da dansı seyrediyordu. Nazik, beyaz gerdanını açık bırakan açık renk mavi elbisesiyle kumral saçlarının içinde cazip bir nokta-i âteşîn teşkil eden koyu kırmızı bir gül ile ve bahusus bir şerâre-i şuh zekâ saçan Miliça bu akşam da o kadar mukavemetsiz bir surette güzeldi ki o beyaz gerdanı uzun uzun okşayıp öpmek, o kumral saçları çözerek leyl-i râihadâr harîrisine gömülmek arzusu Naşit'in kalbini şiddetle hırpaladı. Lakin Naşit arzusunun tatminini bittabi ileriye bıraktı. Ve sakin görünmek isteyen bir çehre ile hazıruna bakarak tanıdıklarına aşinalık etti. Sonra kendisi de raks eden zabit ile kadını seyretmeye başladı. Bu pek şâyân-ı dikkat bir raks-ı millîydi. Naşit fikren başka birçok şeyle meşgul olduğu halde, bu şen ve garip harekâtı dikkatle hatta zevkle takip eylemekten men-ı nefs edemedi.

İstanbul dansları o memleketin büyük ve siyah gözlü esmer kadınları gibi nasıl pür hararet ve pür şehvet ise, Fransızlar'ın mesela "minuté" gibi raksları nasıl Paris kadınlarınınkine mümasil bir inceliği, bir zarafeti haiz ise Rusların bu karışık ve müşkül dansları, biraz cambazlığa benzeyen bu seri dönmelerle sıçramalarını, dünyanın en müthiş ihtilalcilerini yetiştirmiş olan rus zümre-i nisvânının ceyâdet ve cesaretini, çeviklik ve kayıtsızlığını hatırlatıyordu. Naşit, buna mümasil bir takım iştiğâl-i zihin etmekle beraber raks bitince memnun oldu. Zira Miliça ile konuşmak

için, onunla görüşmek ve bu akşam müfekkiresini kaplayan yes-engiz mülâhazâtı dağıtmak için sabırsızlanıyordu. O derece ki muhibbesiyle salonun bir köşesinde yalnız kalır kalmaz: Miliça, beni seviyor musun? Dedi. Dünkü gibi bana merbut musun? Korkuyorum hissiyâtının tebeddülünden, bilsen ne korkuyorum!

Miliça biraz mütehayyir nazarıyla Naşit'e baktı:

-Şüphe mi ediyorsun? Benim aşkım böyle her gün değişir bir eylence, kolaylıkla kırılır bir oyuncak değildir zannederim. Evet Naşit, daima seni dünden daha ziyade lakin yarından daha az seviyorum.

Naşit suali sorarken alacağı cevabı her halde biliyordu. Lakin bilmem kaçıncı defa olarak bu temînât-ı sevdâyı Miliça'nın ağzından işitmeye muhtaçtı. Miliça'nın tatlı sözleri birçok acı hislerle dolu kalbine bir nefes inşirah veriyordu. Sonra da dünyanın bütün aşık ve maşukları gibi Naşit fikrinde daimî bir şüphe besliyordu. Acaba beni hakikaten seviyor mu? Biraz lakayıt olmaya başlamadı mı? Bana tamamıyla sadık mı? Yarın ne olacak? Beni bu hararetle sevecek mi? Yoksa …

Naşit bu hâlet-i rûhiyyeyi tahlil eder ve pek tabi pek insani bulurdu. Asırlardan beri binlerce esere rağmen daha lakıyla tenvir edmemiş olan aşkın, o ebedi ve esrarengiz kuvvetin karşısında hepimiz korku, endişe ve şüpheyle karışıktarif edilmez bir his duyarız. Bir taraftan "büyük aşkın" kutsiyetine inanmak ister, diğer taraftan da hislerimizin ne derece fani ve mütelevven olduğunu görerek bil-mecbûriyye tereddüt eder muttasıl "Ah, acaba?" istifhâm-ı müthişi önünde bulunuruz. O zaman inanmak ihtiyacının kalbimizi burguladığını hissederek bağırır, yalvarır, dileniriz.

-Söyle, Allah aşkına söyle, beni seviyorsun değil mi? Bu vücut yalnız benim, bu güzel alnın altındaki fikirler hep bana ait; elimin temâs-ı muhabbetkârı ile darbatını duyduğum şu kalp, hep bana dair hislerle dolu değil mi? Rica ederim beni inandır. Öyle bir nazarla amâk-ı rûhuma nüfuz et, öyle bir sesle evet de ki artık şüphe edemeyeyim. Fakat kabil mi? Emin olmam için bilir misin ne lazım? Sen yanımda ve uzaktayken düşündüklerini, hissettiklerini; hepsini, hepsini bir kitap sayfasında gibi

görüp anlamak!

Şu dakikada Naşit bir illet-i iştibâhın asar ve netâyicini kendi şahsında bir daha tecrübe ederken vaktiyle sevmiş olduğu bir kadının sözlerini hatırlıyordu.

Bir gece sevişmelerinin heyecanlı dakikasında, hassasiyet-i mefrûtaya malik olan o kadın, hararetli küçük elleriyle Naşit'in adeta boğazını sıkmış, "Ah seni öldürmek istiyorum." demişti. Zira ancak ozaman benden sonra başkasını sevmeyeceğine emin olabilirim!" ve ilave etmişti ki:

-Naşit, hayret etme; çıldırdım zannetme, seni öyle pürfeveran bir aşk ile seviyorum ki kıskançlığım garip, hain bir his oluyor. Yalnız görüştüğün kadınları değil, efkâr ve meşâgilini de kıskanıyorum. Mazide mutlaka sevmiş olduğun ve bence meşhul olan kadınlara karşı nasıl kuvvetli bir kin besliyorsam, etrafındaki kadınların hepsinden hatta istikbalde tanıyacağın kadınların hepsinden nefret ediyor. Korkuyorum ki seni cezbedip almasınlar. Ve bu korku bu şüpheden kurtulmak kabil değil.

Naşit mazinim mübhemiyyet-i zalâmından gelen bu sözleri düşündü; bir müddet sustu. Miliça, bu sükuta hayret ederek: ne düşünüyorsun? diye sorunca o hâtıra-i aşkın gösterdiği hakikat-i rûhîyyeyi kendisi de yüksek sesle teşrîhe başladı:

-Aşkta şüphe ve kıskançlığın ne mübhem bir mevki tuttuğunu düşünüyorum. İşte beni sevdiğini biliyorum. Ortada hissiyatını isbat edecek bir delâil var. Merak etme hiçbir sebep yok. Mamafih şüphe ve korkuyla dolu öyle dakikalarım oluyor ki tarif edemem!

Miliça kendisi gibi şen ve zarif bir genç kızın pembe dudaklarından sadır olduğuna biraz hayret edilecek bir sadâ-yı ciddî ve hazin ile cevap verdi:

- Dünyada bizi ikna ve temin edebilecek şeyler o kadar nadir ki şüpheni, bu korkunu pek tabii buluyorum. İtiraf ederim ki ben de korku ve şüpheden azade değilim. Fakat ne beis var. Ahvâl-i rûhiyye ile iştigal eden muharrirlerin dediği gibi

şüphe ve kıskançlık belki aşkın en mühim nigehbânıdır. Aşk canlandırır. Uyuşmaktan meneder. Esasen aşk mutlaka kıskançlığı tevlîd ederse, kıskançlık da bazen pek hafif olan bir hiss-i incizâbı kuvvetli bir sevdaya tahvil edebilir.

-Doğru fakat her halde bu nazariyenin ikinci kısmı benim hissiyâtıma tatbik olunamaz.

-Kim bilir… Her halde aşkta kıskançlık, bittabi müfritâne olmamak pek fena bir şey değildir. Emin ol fazla emniyet ve itimat nihayet aşkın ölümüne sebep olur. Mesela her şeyden uzak bir lâne-i hicrânın tenhâîsine uzun müddet mukavemet edcek sevdalara pek güç tesadüf olunur.

O sırada Naşit kulübe geldiği zaman Miliça'nın yanında gördüğü uzun boylu kır bıyıklı zabit yanlarına geldi ve genç kıza hitaben:

-Dans etmiyor musunuz? Dedi. Sizin gibi mükemmel dans eden bir kızın köşeye çekilip uslu uslu konuşması caiz değildir. Bizleri mahrum ediyorsunuz. Bahusus böyle mukaddes bir günde gülmek, oynamak, eylenmek şarttır. Düşününüz. Bugün tarihimizde pek mühim olan bir vakanın sene-i devriyesidir. O vaka Batum'un alınmasından ibaret değil; o vaka en müthiş düşmanımız olan Türklerin ölümü ve bizlerin artık serbest yaşayıp yükselmesidir.

Rus zabiti harâret-i hissiyâtın ve belki biraz da harâret-i meşrûbâtın taht-ı tesîrinde olarak kemâl-i neşe ile söylüyordu. Naşit fena bir sille-i hakaret yemiş gibi kızardı. Gözleri menedemeyeceği bir nazar-ı haşin ile rus zabitine dikildi. Miliça, Naşit'in nazarındaki hiddeti kolaylıkla anladı. Ve hemen zabitin sözünü kesti:

-Tanışmıyorsunuz zannederim; Binbaşı Potomkin Naşit Bey, Osmanlı zabitlerinin en müterakki, en parlaklarından biri …

Naşit mecburi bir tebessümle elini uzattı. Potomkin Türk zabitinin elini sıkarken:

-Affedersiniz dedi. Gayr-ı ihtiyârî olarak yaptığım bu hatadan dolayı beni mazur görünüz. Sizi tanımıyordum. Kim olduğunuzu bilseydim bittabi o tarzda söylemezdim. Naşit, evvela: "Bir şey değil estağfurullah…" diye mukabele ettiyse de âdem-i memnuniyetini, asabiyyetini gizlemeye muvaffak olamayarak ilave etti.

- Esasen taleb-i afv edecek ne var? Düşündüğünüzü hissettiğinizi beyan ettiniz mesele bundan ibaret! İhtimal benim bir Türk olduğuma vakıf olaydınız, hissiyatınızı nezaketen ifşa etmezdiniz. Lakin kakikatte fikir ve hissiniz yine aynı olmayacak mıydı?

Potomkin, bu gayr-ı muntazır sözlerin karşısında biraz şaşırdı ve bir saniye tereddüt ettikten sonra cevap verdi:

-Bahsi pek nazik bir cihete sevk ettiniz. Bu nokta-i nazardan konuşmamız münasip olmaz, zannederim. Birbirimizi rencide edecek şeyler söyleyebiliriz…

Miliça, böyle bir münakaşanın başlamasını hiç istemiyordu. Bahsi hemen kapatmaya çalıştı ve Potomkin'e hitaben:

-Artık kâfi, dedi. Yekdiğerinizi tanıdınız; anlaştınız. Fazla mübahase ne lüzum var? Hem ben biraz raks etmek isterim. Siz bana demin teklif etmemiş miydiniz?

Fakat Naşit bahsin kapanmasına razı değildi. Devam etmek kalbinde kabaran meraret kısmen olsun dökmek arzu ediyordu.

-Rica ederim Matmazel Nelidovna müsaade buyurunuz Mösyö Potomkin'e bir iki sual sorayım. Telaş etmeyin kavga etmeyiz. Medeni iki adam en çetin en nazik meseleden sükunetle bahdedebilir fikrindeyim. Rus zabitine tevcîh-i kelam etti: Batum'un Ruslar tarafından alınması Türklerin tarih-i vefâtıdır dediniz. Acaba bu sözünüz haklı mıdır? Bidâyet-i zuhûrundan beri binlerce defa metânet-i fevka'l-âdesini ispat etmiş olan koca bir milletin ölümüne bu kadar çabuk hükmetmek acaba doğru mudur?

-Benim fikrimde olsanız bile şüphesiz onu itiraf etmez edemezsiniz lakin bizler komşumuz olan devletin ahvâlini iyice tetkik ettikten sonra, bahusus otuz seneden beri ne müthiş bir inhitâtta bulunduğunu açıktan açığa gördükten sonra artık onun ölümüne hükmetmekte mazuruz.

-Yanılıyorsunuz. Hem fena halde yanılıyorsunuz. Senelerden beri maatteessüf devam eden sû-i idareye rağmen, Osmanlılar yine metin ve kavidir. Bugün bir muharebe olsun da anlarsınız. Osmanlılar şimdiye kadar öyle harikalar yapmışlardır ki onlardan asla kat-ı ümit edemezsiniz. Onlardan daima, daima korkulur!

Potomkin, Naşit'in gözlerinde parlayan şerâre-i hiddeti, sesinde titreyen mana-yı hiddeti pekâlâ fark etti ve sakin davranmak arzu etmekle beraber, aynı tarzda mukabele etmekten men-ı nefs needemedi:

- Vaktiyle yapmış olduğunuz büyük işleri, parlak harikaları biliyoruz. Askerinizin cesaret ve uluvv-ı cinayeti ni takdir ediyoruz… Lakin körü körüne bir cesaretle, zor-ba-zor ile dünyayı fethettiğiniz zamanlar geçti. O parlak harikalarınız şimdi maziye ait. Bugün asıl lazım olan şey mana-yı vesîiyle medeniyettir. Yani akıl, çalışmak. Malumat, fen ve bunların neticesi olan servet… Ruslar pek terakki-perver ve pek hür bir hükümete sahip olmakla beraber, bu hakikati teslim ederek çalıştılar ve hala çalışıyorlar. Halbuki sizin haliniz malum. Askerinizin cesaretini mevki-i fiile koyabilecek muktedir amirleriniz var mı? Ordunuz intizamsızlık ve atalet içinde perişan olmuyor mu? Sonra da yalnız orduyu değil, tekmil milleti nazar-ı itibara alalım; vatanınızın her tarafı cehalet, taassup fakr ve zaruretle malul! Menabi-i servetinizden istifade edbiliyor musunuz? Sanayiiniz, ticaretiniz, hatta ziraatiniz nerede bu şerait dahilinde nasıl yaşanır? Bence kabil değil. Bu günkü ömrünüz diğer devlerin âdem-i itilâfi sayasinde temadi eden bir ihtizardan ibarettir. Ölümden beterdir. Belki biraz ağır olan bu sözleri söylemeye beni siz icbar ettiniz…

Bizzat sizin hamiyetinizden, iktidarınızdan, gayretinizden şüphe edemem. Lakin Türkiye'de sizin gibi kaç kişi bulunur? Zaten sizin gibi birçok kimse olsaydı o meskeneti, o süfliyeti çekmezdiniz!

Naşit buna mümasil bir takım acı mülahazatı kaç defa kendi kendine tekrar etmişti. Daha demin bulvarda vatanın vehâmet-i istikbalini düşünerek müteellim olmamış mıydı? Fakat o sözleri bir ecnebinin bahusus bu akşam bir Rus zabitinin

işitmek kendisine pek fena tesir etti. Ruhunda öyle vahşi hisler uyanıyordu ki kendisini zabt etmese münasebetsiz bir şey yapacak, muhatabını tokatlayacaktı ve hiddetinden benzi öyle sararmıştı ki, mübahaseyi sabırsızlık ve endişe ile takip eden Miliça yine söze karıştı:

-Rica ederim, devam etmeyiniz. Böyle mühim meseleleri halletmeye çalışmanın sırası mı? Hem…

Bu sefer Naşit, Miliça'ya cevap vermeden sözünü kesti ve Potomkin'e hitaben yavaş lakin asabi bir sesle dedi ki:

- Ben ve benim gibiler hepimiz bu günkü halimizi fena görüyoruz. Bizi bu mertebe-i zafa getiren hainleri, mümkün olsa parçalamaya hazırız ve ümit ediyoruz ki bir gün buna muvaffak olacağız. Lakin müstebit bir padişahın mecnunane icraatıyla, hainâne darbeleriyle ezilmiş kalmış olan bir millete ölü diyemezsiniz zira havf ve haşyet içinde sükût edip sürüklenen o milletin damarlarındaki kan, Sultan Süleymanların, Yavuz Sultan Selimlerin kanıdır. Bu kan belki korku ile uyuşmuştur. Lakin o asla sulanmaz. Yalnız onun reng-i harâretini meydana çıkaracak bir kuvvet bir kıvılcım lazım. Yarın memleketin bir köşesinden cesur, kavi, müessir bir feryat yükselsin de görürsünüz. Ölmüş farz ettiğiniz o koca kavmin nasıl bir heyecan ile, faaliyet ile uyanacağını görürsünüz. Ve emin olunuz, vatanımızın üzerine çökmüş olan sükût-ı mevt arasında bütün kalplerin beklediği o feryâd-ı mukaddes işitilecektir. Türkler bu halde kalamaz. Onlar cihanda işgal etmiş oldukları mevki pek yakında alırlar. Zira onların hüviyetinde öyle bitmez tükenmez bir servet-i hayat ve metanet vardır ki mümkün değil mahvedilemez. Avrupa devletleri Türklerden kurtulduk zannetmesinler; yakında mirasımıza konacaklarını hatırlarına getirmesinler!

Naşit bahusus şu son cümleleri teleffuz ederken karşısındakine öyle bir nazar-ı anif ve şiddetle bakıyordu ki siz Ruslar mirasımıza konacağınızı hatırınıza bile getirmeyin! Demek istediği kolaylıkla anlaşılıyordu. Bu sefer mukabele ederken Potomkin'im sesinde bir şem'e istihfaf vardı.

-Halinizi bilen diğer devletlerin amalini pek bilmem. Lakin biz sizden bir şey koparmak niyetinde değiliz. Biz alacağımızı zaten aldık. Elimizdeki vasi memaliki iyi idare ile layıkıyla istifade etmek, kuvvetimizi, servetimizi, saadetimizi kat kat temin eder. Onun için size karşı artık hiçbir arzu-yı fütühâtcüyânede bulunmayı düşünmeyiz!

-Pekâlâ düşünürsünüz… Hala gözünüz Akdeniz 'de hala gözünüz İstanbul'da. Fakat asıl doğrusu şu ki arzunuzu mevki-i icrâya koymanın imkânsız olduğunu nihayet anladınız ve kat-ı ümid ettiniz.

-İhtiyacımız yok, diyorum; yoksa …

-Her halde bize mâni olacak siz değilsiniz. Boş lakırdı söylemeyin. Bu perişanlığınızla bizim kuvvete karşı nasıl durabilirsiniz? Fakat devam etmeyelim. Bu gece bizim misafirimiz olduğunuz için size bu gibi ağır hakikatleri söylemek nezakete mugayirdir.

Potomkin'in biraz müstehzî olan bu sözleri Naşit'in gadab ve hiddetini teşdît etti.

-Şunu biliniz ki, dedi. Siz Ruslar daima karşınızda Türkleri bulacak ve onlardan korkacaksınız. Biliniz ki onlar bir gün, bilmem ne vakit, lakin mutlaka bir gün sizden müthiş bir surette ahz-i intikam edeceklerdir. O zaman belki Mösyö Potomkin'le Naşit ölmüş bulunacak, fakat yine o zaman karşı karşıya gelecek olan bir Osmanlı zabiti ile bir Rus zabitinin bütün bütün başka olacaktır!

Naşit adeta bağırıyordu. Neyse ki salonun bu köşesi tenhaydı. Maa-hâz sesleri işiten birkaç kadın ve erkek dönüp bakıyordu. Miliça sabredemedi. Naşit'in koluna girdi:

-Yeter. Yeter… Artık ikiniz de fazla oldunuz. Haydi bakayım! Diyerek onu sürükledi. Naşit ve Potomkin böyle birbirinden uzaklaşırken gayr-ı kabil- i zabt, müthiş bir kin ile sakitâne bakıştılar.

Müsamerenin kısm-ı bâkîsinde Naşit donuk ve sakit durdu. Miliça bir şey olmamış gibi mültefit ve handandı. O münakaşaya dair ağzından bir söz çıkmadı. Yalnız sabaha karşı Naşit'ten ayrılacağına yakın:

-Bu akşamki hadise pek canımı sıktı. Müessif ve mahzunum… dedi. Fakat sen de niçin inat edip devam ettin.?

-Naşit hemen sözünü kesti:

-Rica ederim bundan bahsetmeyelim… Pek vatanperver ve pek nazik dostların varmış; tebrik ederim!

Miliça bu pür-merâret ve pür-sitem hitaba sadece:

-Naşit haksızlık ediyorsun … Lakin, yarın uzun uzun görüşürüz. Kendin de anlarsın! Diye cevap verdi.

Evet Naşit haksızdı. Kulüpten çıkıp da mütefekkir ve bati adımlarla evine avdet ederken bu haksızlığını düşünüyordu. Kendi kendine kızıyordu. Lakin kabahat kendisinde miydi? Potomkin ile ettiği mübahase esnasında öyle kızmış öyle muazzip olmuştu ki… Ve Naşit sabahın hava-yı ceyyidini içerek gökte son bir nazar-ı itizâr ile açılıp kapanan yıldızlara bakarak yürürken bu gecenin teferruatını birer birer hatırlıyor; memleketine ve milletine ait hissiyatının ne derece şiddetli olduğunu görüyor ve nefse karşı şunu itirafa mecbur oluyordu ki: "Milletim nev-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin." Demek belki kolay. Fakat cazip olmakla beraber şimdilik beşeriyet için hayalî olan bu düstûr-ı felsefiye hissiyat ve harekâtını tevfik etmek her halde pek güçtür…

Mâ-bâ'di var

MUSÂHABE-İ EDEBİYYE

[Raif Necdet, S. 30, 1911/1327, s.444-462]

Şimdiye kadar yazdığım musâhabelerde zemin düştükçe, teessür ve teessüf ile, söyledim ki edebiyatımızda mühim bir inkılap geçirmiş bir milletin edebiyatında bulunması lazım gelen heyecan ve zindegî yok… Bu öyle elim bir hakikattır ki itiraf etmek lazım.

İstikbalde ahfadımız şu üç senelik devre-i teceddüd ve intibah esnasında intişar eden edebî eserleri tetebbu edeceği zaman onların çoğunu pek yâbis; muhît-i vatana, hayât-ı inkılâba karşı pek az mütehassis bulacaklardır… Müverrihler bu devrin tarih-i siyâsi ve içtimaisini yazacakları bu devrin hâlet-i fikriye ve ruhiyesini tetkik ve tahlil eyleyecekleri vakit âsâr-ı edebiyyesinden mühim hemen hiçbir vesikaya, hiçbir menbain-nukâta dest-res olamayacaklardır.

Yetiştikleri, neşredildikleri zaman ve muhitin îcâbâtına, istikbâlin ihtiyâcâtına cevap veremeyen eserleri pençe-i tenkit ve muâhezesi altında hur u hâş etmekte ati pek haşin ve bî-amandır. Her millet inkılap zamanlarında, her millet hayatının mühim ve ciddi dakikalarında vatana ziya ve hakikati terennüm eden birçok şairlere birçok nefis ve müheyyic şiirlere malik olmuştur. Her millette şairler vatanlarının tahavvülât-ı siyâsiyye ve içtimaiyesine karşı lâ-kayd ve gayr-ı mütehassis kalamamışlardır. Tarih-i umûmî-i edebiyata atfedilecek bir darbe-i nazarla bu hakikat derhal teslim olunur.

Filhakika bir milletin edebiyatı o milletin hayât-ı tarihiye ve içtimaiyyesinden asla uzak olamaz. Eğer uzak olursa bizim edebiyatımız gibi işte güzellikten değil, fakat hayat ve ziyadan mahrum kalır… Artık bir katiyyet-i ziyâ ile anlaşıldı ki bu vatan büsbütün yeni, ceyyid ve zinde bir nesle muhtaç! Bu yeni yetişecek neslin dimağ ve vicdanına insanlık fikrini, vatan hissini, terfi heyecanını kim telkin edecek? Bu yeni nesle kim yeni ufuklar gösterecek? Hassas ve mütefekkir

dimağlar, yüksek ve sanatkâr kalemler değil mi? Bazen bir eser bir milletin ruhunda yeni ve mesut kanallar açmaz; bazen hatta bir şiir bir kavmin hayatında nevvaar ve muhteşem cereyanlar yapmaz mı?

Asırlar şiirin malikanesini tevsi etmiştir. Şiirin ruh zineti yalnız hayal şiirin mevzusu yalnız aşk değildir. Aşk-ı hüsün, aşk-ı bedâyiden başka birde aşk-ı insaniyet, aşk-ı vatan, aşk-ı hakikat vardır. Bu aşklardaki heyecan, hatta hayal ötekilerden daha az zinde, daha az derin değildir.

İnkılap memeleketimizde nisbî bir intibah, bir heyecan husule getirdi. Aşk-ı vatan, aşk-ı terakkî hislerini ihtiyaçlarını ikaz etti. Şimdi bu hisleri tersîn, bu ihtiyaçları temin eylemek aynı zamanda bir vatanı "citoyen", bir fert-i ictimâî olan en muhterem ve mukaddes vazifesi değil midir? Şairlerimiz sanatkârlarımız düşünmeli ki kendileri intibaha, terakkiye, teceddüde muhtaç bir milletin şairleri, sanatkârlarıdır. Şiirin kuvveti büyüktür.

Felsefeler müddet-i medîde karanlıkta kalmış bir milletin muhtaç olduğu hakikatler haşin, yabis bir ifade ile söylenirse tesiri hiçtir. Bütün bunlar ancak şiirin cazip ve teshirkar teheyyüc ederse kuvvet ve tesiri şedit ve müessir olur. Onun için şairlerimiz, ediplerimiz sanatı bir gaye olarak değil bir vasıta olarak kullanmak mecburiyetindedir. Ve ait olduğu kitle-i insaniyyet muhtâc-ı tenvir ve irşâd oldukça her şair bu inaânî ve vatanî mecbûriyetin azamet-i huzurunda serfürü etmelidir.

Sanat muazzez ve muhteremdir. Sanatı bir vasıta ve alet olarak kullanmak onun muazzeziyyet ve muhteremiyyetine hiçbir zaman halel getirmez. Belki sanat insanlık ve doğruluk ufuklarını tevsî ve tenvire vasıta olduğu için iftihar eder. Ben vatanımız daha doğrusu bütün insaniyet için "sanat için sanat" nazariyesinin hiçliğini, hatta tehlike ve mazarratını her gün daha şedit bir kuvvet-i itminân ile hissediyorum. Ve "***ziya ve intibâh için sanat***" yalnız vatan ve insaniyet için değil, aynı zamanda sanat için de nüfîd ve feyyaz buluyorum. Avrupa'nın hususiyle Fransa'nın şöhret-i âlemgîre malik bazı şair ve ediplerinin edebî prensiplerine, fikrî kanaatlrerine rağmen benim gibi naçiz bir Türk muharririnin sanat hakkındaki -

ihtimaline biraz anûdâne– şu iddia ve itminanı kabildir ki garip görünsün. Fakat ben ne yapabilirim ki vatan ve insaniyet ile alakadar bu gibi girizan ve seyyâl mesail-i edbiyyede büyük dimâğların tahakküm ve nüfûz-ı fikrîsi altında bulunmak için istiklale perestiş eden serkeş ruhumda her an mütemevvic ve müteheyyic bir isyan, bir ihtilal var.

Yalnız şunu teslim ve itiraf ederim ki "sanat" ı ciddi, felsefî ve içtimai mevzular üzerine cazibe ve muvaffakıyet ile tatbik etmek güçtür. Fakat kolay bir şeyin, kolaylıkla elde edilmesi mümkün bir sanatın güzelliği, şiir muvaffakıyeti olur mu?

İşte sanatı ciddi mevzular üzerine cazibe ve muvaffakıyetle tatbik etmek güç olduğu içindir ki geçen ay intişar eden "*Haluk'un Defteri*" bütün şiir mecmualarında parlak, güzide nûr-ı asaletiyle ayrılıyor. Vatanın ihtiyâcâtını nazar-ı dikkate alarak sanatı bir gaye olmaktan ziyade bir vasıta, bir alet gibi kullanmak büyüklüğünde bulunan Fikret Bey'i kalbimin en samimi heyecanlarıyla tebrik eder, alkışlarım. Fi'l-hakîka şiirimizin müceddidleri meyanında pek mühim ve muhterem bir mevki iştigâl eden bu büyük ruhlu müstesa şairin "*Haluk'un Defteri*" ile gösterdiği hamiyet-i edebiye her türlü takdir ve ta'zîze layıktır.memleket, hususiyle şebâb inkılpdan sonra kendilerinden böyle bir eser beklemekte pek haklıydı. İstibdâdın en muzlem dakikalarında bile rübabıyla şebâba yalnız şiir-i aşk ve hayal değil şiir-i felsefe ve intibah da terennüm eden Fikret Bey'in inkılaptan sonra şebâbı düşüneceğini şebâbı yülseltecek şiirler yazacağını şüphesizdi. "*Haluk'un Defteri*"ni neşretmekle Türklerin bu nezih ve mümtaz şairi sadece vazifesini tenvir ve irşat vazifesini yaptı… Bu vazifeyi yapmakla Rübab-ı Şikeste şairi şâyâ-ı hayret bir bi hareket, fazla bir fevkaladelik göstermiş olmadı. Fakat bizim âlem-i edebiyatımızda bu "vazife"ye layık olduğu ehemmiyeti atfeden zevât maatteessüf pek mahdut olduğu için Fikret Bey'in şu vazifeşinaslığı bana pek cazip ve kıymettar göründü.

Fikrimce "*Haluk'un Defteri*" Osmanlı gençleri, Osmanlı talebesi için bir ilm-i hâl-i edebidir. Bu ilm-i hal-i edebi şebâbı terbiye ve tenvir edecek onlara vazifelerinin büyüklüğünü, hayatın sayın kıymetini gösterecek, onların ruhlarını ve dimalarını yükseltecektir. İhtimal bir şiir mecmuasının birden bu kadar mehîb ve

nevvar bir tesir yapacağına inanılamaz. Fakat şuna emin olmalıdır ki büyük ve güzel sözlerin tesiri, gayr-ı merî olmakla beraber, pek nafiz ve müessirdir. Tesirler katre katre birikerek hiç beklenmeyen bir dakikada nagehan bir umman feyzini gösterir.

Milli bir ihtiyaca tekâbül eden "*Haluk'un Defteri*" bu memleketin istikbaline, bu memleketin hayat-ı içtimaiye ve fikriyesine mesut bir tesir yapacağına emin emin olmakla kalbim müsterihdir. Füyuzât-ı sanatı, bedâyı-ı tefekkür ve tehassüsün böyle asil ve müfit tesîrâtını görmek kadar benim vicdânımı edecek bir şey yoktur…

İnsaniyet asırlardan beri cehl ve taassup yüzünden pek sefil, pek elim manzaralar arz etti… Henüz şimdi nura, ziyaya kavuşabilecek bir kabiliyet gösterdi… Fakat bu kabiliyetin bahâsı kan deryalarıyla ödendi… İnsaniyetin bir cüzü olan vatanımız senelerden biri pek muzlim, pek vicdan-hırâş dafhalar geçirdi… Henüz şimdi insanlığa, hakikate kavuşabilecek bir istidat gösterdi… Lakin bu istidatın bahâsı sîne-i vatandan ayrılmış birçok evlatlar ve memleketlerle te'diye olundu… Artık zulmet, artık gaflet yetişir! Artık zulmetede, gafletede bin lanet! İnsanlık, asrına takdim eden tarih şairi gibi yüksek dimağlarla… Vatan Haluk'un Defteri sanatkârı gibi necip mütefekkirlerle kurtulacak.

Yukarıki satırlarda asırların malikâne-i şiri tevsî ettiğini söylemiştim… Şimdide diyeceğimki şiirimizin ufuk mevzusu fikretin hâle-i sanat ve itfanı ile genişletilmiştir. "*Haluk'un Defteri*"nden bahsederken Mehmed Ali Tevfik Bey'in dermeyan ettiği şu fikre tamamıyla iştirak eylerim: "Recaizade Ekrem Bey vadi-i şirin hududunu biraz tevsî etmiş, bir Rum kızla yeni açmış bir şükûfe-i ranânında şiir olduğunu şiire mevzu teşkil edebileceğini göstermişti… Şiirin bütün kâinata hulul etmiş bir seyyale olduğunu bizde ilk gösteren Fikret'tir. Bu nokta-i nazardan Fikret'e mühim bir müceddid diyoruz.

Lisan-ı nazma ait olan hizmetleri de buna ilave edilirse Fikret'in müceddidliği bildirilmiş olur."

Tevfik Fikret Bey'in bu ikinci mecmûa-i eşârında en ziyade nazar-ı dikkatimi celp eden hal, mevzularının ciddiyet ve fikriyete mukabil şiirlerin çoğunun şekle, sanata ait güzellikler ve inceliklerden mahrum olmayışı; hatta bazılarının menbaı sarf-ı hayal ve tahassüs olan şiirler kadar güzel ve sahhâr oluşudur. Edebiyat-ı hakikiyenin gaye-i kemaline bu derece mesudane ve muzafferane yaklaşabilmesinden, sanatı insaniyet ve vatan için bu derece müfit ve feyyaz bir tarzda istimal edilmesinden dolayı büyük bir heyecan imtinanla Fikret Bey'in elini sıkarım.

Fikret Bey; fikirlerini, içtimai ve felsefi prensiplerini öyle nezih ve rakik, öyle sanatkârâne bir surette kisve-i nazma sokuyor ki bütün bu içtimai ve terbiyevi fikirler derhal bir lerziş-i şiir ve hüsün ile titriyor… 20. asırda bile, sarf-ı hülyâdan başka menbası şiir bulamayacak kadar mahdud-il-fikir kalanlar Tevfik Fikret'in ikinci mecmûa-i eşârını dikkat ve intibahla okumalıdır. Fikret Bey'in şiirlerindeki fikirler deha-yi sanatın yed-i sahhâr ve cazibedarıyla o kadar güzelleşiyor, inceleşiyor ki adeta hissoluyor.

Mütefekkir bir sanatkâr bir şair olan Fikret Bey'i fakdân-i hassâsiyet ve muhayyile ile muaheze edenleri ben pek haklı bulamıyorum… Vâkıâ Rübâb-ı Şikeste şairi faraza Abdulhak Hamid'in kadri yüksek ve sema–karin bir muhayyileye malik değildir. Fakat bu, kendisinin mümtaz bir şaire lüzumu olacak derecede bir hassasiyet ve muhayyileye malik olmadığını hiçbir zaman göstermez… Rübab-ı Şikeste'de *La Dans Serpantin, Süha ile Pervin* gibi öyle ince, nefis ve renkdar şiirler vardır ki ancak zengin bir muhayyilenin, asil ve rakik bir hassasiyetin mahsulü olabilir… Eğer mevzusu hiç nazar-ı dikkate almayarak her şiirde aynı kuvvetle muhayyilenin kartal kanatları bulunsun, istenilirse o zaman maziye, malikâne-i şiri dar ve mütehakkim hududlarla çizmek isteyen maziye rucat edilmiş olur.

İnsanlığı ve vatanı terennüm eden "*Haluk'un Defteri*"nde benim enfes bulduğum şiirler şunlardır: *Haluk'un "Amentü"sü Promete, Haluk'un Veda'ı, Hayata Karşı Beşer, Hakikatin Yıldızları, Ferta, Kız Mektebi, Hilal-i Ahmer*…

Bunlar öyle nefaset ve asaletle öyle güzide bir vakar-ı sanat ile tasvir ve

ifade edilen zinde ve nevar mevzulardır ki dimağ-ı milletin, dimağ-ı şebabın gıdasıdır. *Haluk'un Defteri*'nde mütefekkir ve vatanperver Fikret ile şair ve sanatkâr Fikret aynı müsava-ı hayat ile yaşıyor… İşte sihr-i muvaffakıyet… İşte sihr-i istisna…

Bugünün gençlerine ithaf edilen Ferta'yı aynen buraya naklediyorum… Vatanın ümid-i istikbali olan muhterem gençler! Muhterem talebeler! Bu şiiri okuyunuz okuyunuz. Ve ezberleyiniz:

Ferda senin; senin bu teceddüd, bu inkılâb...
Her şey senin değil mi ki zâten?.. Sen, ey şebâb,
Ey çehre-i behîc-i ümîd, işte ma'kesin
Karşında: Bir semâ-yi seher, sâf ü bî-sehâb,
Âğuş-i lerzedârı açık, bekliyor., şitâb!
Ey fecr-i hande-zâd-ı hayât, işte herkesin
Enzârı sende; sen ki hayâtın ümidisin,
Alnında bir sitâre-i nev, yok, bir âftâb,
Sönsün mûebbeden.
Sönsün müebbeden o cehennem; senin bugün
Cennet kadar güzel vatanın var, şu gördüğün
Zümrüt bakışlı, inci şetaretli kızcağız
Kimdir bilir misin? Vatanın... Şimdi saygısız
Bir göz bu nazlı çehreye - Allah esirgesin –
Kem bir nazarla baksa tahammül eder misin?
İster misin, şu ak sakalın pâk ü muhteşem
Pîşâni-i vakaarına, bir kirli el demem,
Hattâ yabancı bir el uzansın? Şu makberi,
Razı olur musun, taşa tutsun şu serseri?
Elbet hayır; o makber, o pîşâni-i vakur
Kudsî birer misâl-i vatandır... Vatan gayur
İnsanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, bütün ümmid-i vatan şimdi sizdedir:

Her şey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin;
Lâkin unutmayın ki zaman tünd-ü mutmain
Bir hatve-i samût ile ta'kîb eder bizi.
Önden koşan, fakat yine dikkatle her izi
Ta'mika yol bulan bu yanılmaz muâkıbin
Şermende-i itabı kalırsak, yazık!.. Demin
"Ferta senin!" dedim, beni alkışladın; hayır,
Bir şey senin değil, sana ferta vediadır;
Her şey vediadır sana, ey genç, unutma ki
Senden de bir hisâb arar âtî-i müştekî.
Mâzîye şimdi sen bakıyorsun pür-intibah,
Âtî de senden eyleyecek böyle iştibâh.
Her uzvu girdibâd-ı havâyicle sarsılan
Bir neslin oğlusun; bunu yâd et zaman zaman.
Asrın, unutma, bârikalar asır feyzidir:
Her yıldırımda bir gece, bir gölge devrilir,
Bir ufk-ı i'tilâ açılır, yükselir hayât;
Yükselmeyen düşer: ya terakkî, ya inhitat!
Yükselmeli, dokunmalı alnın semâlara;
Doymaz beşer dedikleri kuş i'tilâlara...
Uğraş, didin, düşün, ara. bul, koş, atıl, bağır;
Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır!

Doğru, güzel ve parlak olmakla beraber şu şiirde mevcut fikirlerde bir fevkaladelik, bir harikuladelik yok… Fakat tarz-ı tebliğ ve ihsasta öyle mühim bir muvaffakıyet, öyle büyük bir câriye-i sanat varki fikir hemen şiir ile imtizaç ediyor… Ve Haluk'un Defteri'ni dolduran manzumelerin hâssa-i mümeyyizesidir fikir ile şiirin bu mesut ve pür zafer imtizaç ve izdivacıdır.

Fikret Bey'in üslubunda tatlı, sevimli, ruhu cezb ve teshir eden nessi bir sadelik his edilir. *Haluk'un Defteri*'nde bu sadelik daha sarih bir surette nazar-ı dikkate çarpıyor… Lisanımızın tekamülü için bu sadeliği mecburi ve zaruri

gördüğüm için nerede sadelikle doğru bir şitâb, bir hareket görsem onu teşvik ve takdir etmekden men-i nefs edemem… İşte bunun için şurada istidrâden söylemek isterim ki Selanik'te intişar eden "Genç Kalemler" mecmû'a-i edebiyesinin gerek lisanımızın sadeleştirilmesi, gerek edebiyatımızın milli ve müfit bir şekil alması hususunda gösterdiği mesai alkışlara layıktır… Lisanımızı, güzelliğine halel getirmemek şartıyla, sadeleştirmek hususunda Mehmet Emin, Tevfik Fikret, Ahmet Hikmet ve Hüseyin Cahit Beyler'in –derece derece– hizmetleri sebkat etmiştir… Şimdi Selanik'teki gençler bu hizmeti tevsi ve ikmal etmek, kati ve sabit bir neticeye rabt eylemek istiyorlar… Uğraşıyorlar. Teşebbüslerinde muvaffak olmalarını temenni ederim.

Fikret Bey sade yazmakla; lüzumsuz, pür tamtarak terkipler kullanmakla beraber ekseriya sanatkâr bir nüfuz-i nazar, müstesna bir zevk-i ruh ile kelimelerin en güzelini, en ahenktarın, en asil ve nüvazini seçmekte büyük bir isabet gösterir… O, kelime ve terkipleri intihap ve istimalde müşkülpesenttir… Bu müşkülpesent öyle bir meziyettir ki her sanatkârda bulunması lazımdır. Ben kelimelere, terkiblere –belki de lüzumundan fazla denilecek bir derecede– ehemmiyet atfederim. Bu naçiz Türk muharriri de Gustave Flaubert gibi kelimelerin delalet ettikleri manâdan başka birde kendilerine mahsus bir manâ-yi âhenge bir ifade-i musikiyeye malik olduklarına bütün ruhuyla kanidir… Filhakika manâya göre kelimeleri intihap ve terkipte ince, kibar, hassas bir zevk ister… Fikret Bey, fikrimce bu evke yüksek derecede malik şairlerdendir… Mamafih itiraf edeceğim "*Haluk'un Defteri*"inde bu ince, bu kibar zevki rencide edecek, ihtiva ettiği klasik tantana-i telaffuza mukabil derin ve şayan-ı dikkat bir manâdanda mahrum "Nûşâbe çîn-î feyzi", "enzâr-ı hadşe-dâr", "zılâl-i lâl-i sütûr", "ahlûta-i ezdâd", "efrâhte-i kayd-i mübâlât" gibi eski, katiyen güzellikten âr terkiplerde mevcut…

Şu mahdud nakais-i lafziyeden başka "*Haluk'un Defteri*"nde mutlaka bir kusur daha bulmak istenilirse denilebilirki bazı şiirlerde musiki ve cevvâliyet lüzumu derecesinde yok…

"*Rübab-ı Şikeste*"siyle, yani yüksek ve muhteşem bedbinliğiyle gençleri en

ziyade hissen, ruhen tenvir eden Fikret Bey'in necip ve nevar bir nikbinlikle mücehhez "*Haluk'un Defteri*" ile şebabı fikren, dimağen yükseltiyor ve tasfiye ediyor. Yine tekrar ediyorum, bu pek büyük bir hizmet, pek asil bir hamiyettir. Bu hizmet ve hamiyet-i edebiyeyi kavîen eminim ki tarih-i edebiyatımız layık olduğu derecede alkışlayacaktır… Çünkü bugünkü edebiyatımızda hemen yalnız "*Haluk'un Defteri*" ile anlaşılacak ki Türkiye büyük bir inkılap geçirmiş!... Nesl-i âti ancak bu mecmûa-i eşârla Osmanlı inkılabının tesiratını hissedecek!... Sözümü Tevfik Bey'in vicdan sanatını takdis etmekle bitirmek isterim…

18 Haziran 1327

Raif Necdet

***Hâmiş*– Mithat Cemal Bey'e**: "*Safahât*" hakkında yazdığım ve kendimce bitaraf olduğuna şimdiden kani olduğum musâhabe-i edebiyeye yazdığınız itirazı teessüfle okudum… Çünkü sizden çok ümit ediyordum ki itirazâtınızın sâik-ı mantık ve samimiyet olsun… Maat-teessüf makalenizde mantık ve samimiyetten hiçbir eser göremedim… Yalnız hod-fürûş ve sizin için hiç de mucib-i şeref olmayacak bir tavr-ı istihzâ sezdim… Onun için makalenize uzun uzadıya cevap vermeyeceğim. Zaten siz de pekâlâ bilirsiniz ki bizde mübahase ve münakaşaların neticesi –hatta münakaşaların en samimi dostlar arasında bile icra edilse– daima elim ve muzlim bir boşluğa müncer olur… Yalnız şunu söylemek ve sizi temin ve ve müsterih etmek isterim ki "sübat" kelimesi müretteb hatası olarak "seyyiât" şeklinde dizilmiştir… Bu kelime, şimdiye kadar hemen hiçbir şair ve muharrir tarafından kullanılmamış olmakla beraber sadeliği ihlal eder bir mahiyette değildir… Telaffuzundada sâmiaya tırmalayacak bir sekalet yoktur. Benim itirazım bu gibi telaffuzu, ahengi sakil olmayan Arabî ve Farisî kelimelere değil, sizin makale-i itirâziyenizde kullandığınız faraza "ma'raz-ı hâcet-i millet", "amennâ hûn-i muvâfakat" gibi köhne terkiplere aittir.

R. N.

DOKTOR KARAÇON İMRE

[Ahmed Refik, S. 30, 1911/1327, s. 463-472]

Ziya edilmesi ile Macar muhâfil-i ilmiyesinde azim bir boşluk husule getiren Doktor Karaçon, Osmanlı muhâfil-i ilmiyeside pek mühim bir simaydı. Karaçon Osmanlıcaya vukufu, Osmanlılara muhabbeti, Osmanlı tarihinin en mühim nukatına nüfuzu ile temeyyüz etmişti. Osmanlılarla Macarlar beynindeki münasebâta dair hiçbir mesele yoktu ki Doktor Karaçon bu mesaili bütün cesâikıyla izah ve ispat etmesin. Macarların fezâiline, ananât-ı tarihiyesine dair hiçbir bahis geçmezdi ki Karaçon gözleri şule-i vatan-perverâne ile parlayarak vatanının menakıbını, memleketinin mazisini hararetli hararetli anlatmasın!

Karaçon Macaristan'da büyük bir mevki ihraz eylemişti. Macar darul-muallimât müdürlüğünde liyakat ve dirâyetini ibraz etmiş olan bu zat, bilahare Macar Tarih Akademisi'ne dahil olmuş, Osmanlıcaya vukufu sayesinde Macar tarihinin Osmanlılarla münasebâtına müteallık kısmında ihtisas kesbetmek istemişti. Türkçeyi doğru ve hatta bazen eski tarih lisanında tesadüf eylediği kelimâtı istimal ederek konuşan Karaçon Türkçe'den Macarca'ya bazı eserler tercüme etmiş, bilhassa İkdam Matbaası marifetiyle tab olunan "Evliya Çelebi Seyahatnamesi"nin tercümesinde büyük bir liyakat ibraz eylemişdi. Karaçon, bu tercümesiyle liyâkat-i zatiyesini ispat eyledikten sonra Osmanlılarla Macarlar beynindeki münasebât-i tarihiye vesaikını tetkik etmek üzere Avusturya-Macaristan hükümeti tarafından İstanbul'a gönderilmişti. Karaçon devr-i istibdatın en sıkı günlerinde bin türlü müşkülâtı iktiham etmiş. Müteaddit defalar sefaret vasıtasıyla iradeler çıkartmış. Saray-ı hümâyûnda, evrak mahzenlerinde mevcut bazı vesaikı tetkik eylemişti. Fakat bu esnada daha birçok vesaik mahzenleride öğrenmişdiki bunlara vusul kendisi için gayr-i mümkündü. Doktor Karaçon imlân-ı meşrûtiyeti müteakip bu mahzenleride meydana çıkarmış, Tarih-i Osmanî Encümeni'ne pek büyük hizmet ifa eylemişti.

Doktor Karaçon, Tarih-i Osmani Encümeni'nin pek mühim bir uzvuydı. Bir milletin tarihi nasıl yazılmak lazım geleceğini bilir, efkar ve mütâlaatı ile arkadaşlarını irşat ederdi. Kendisinde öyle cazip, öyle afifane bir hâlet-i ruhiye vardı ki vatanımızın terakki ve tealisi için bile idare-i kelam eylediği zaman arzu-yi mufratından gözleri yaşarırdı. Karaçon, ruhban sınıfına mensuptu. Fakat efkâr-ı hürriyet-i pervanesiyle cidden temeyyüz ederdi. Onun yegâne düşüncesi taassuptan azade, terakkıyât-ı ilmiyeye müteveccih, ananât ve sevâbık-ı azimetle muftehir, mevcudiyetini her zaman müdafaaya hazır büyük ve şanlı bir vatandı. Bu vatan, onun için yalnız, yalnız Macaristandı. Onun indin de dünyanın en vatanperver milleti Macarlardı. Bazen Macaristan'ın istihsal-i hürriyet için dökdüğü kanları, yaptığı muharebeleri anlatır. Kisfaludy'nin manzumelerini, Mor Jokuo'nun romanlarını, Beethoven'ın eşârını amik bir vecd-i vatanperverâne ile metheder. Havanasının dumanları arasından parlak nazarlarını semaya doğru ve dikerek Beethoven'in bir manzûmesini Türkçe okumaya başlar, kendisine mahsus bir şive-i telaffuzla: Vatanın muhafazasında sabit ol ey Macar, der. Macaristan'ın tekemmülâtı ilmiye ve fenniyesi, şairleri ve edipleri, zira-aati ve ticareti ile iftihar ederdi. Zaten İstanbul'daki meşguliyeti sırf Macaristan'a müteallıktı. Karaçon, Topkapı'da toprak haline inkılap eden defterler arasında bir vesika bulmuş, bu vesikada Osmanlıların Budapeşte'den çıktıktan sonra yani Belgrad muahedesini müteakip Macarlarla ittifak etmek, avrupanın seyl-i mühâcemâtına karşı Macaristan'ı siper-i müdafaa gibi kullanmak siyasetini takip fikrinde bulunduklarını meydana çıkarmıştı. Karaçon, gerek bu gibi keşfiyât-ı mühimmeden gerek memleketimizde neşrolunan âsâr-ı tarihiyeden ve gerek memleketimizin terakkıyât-ı fikriyesinden vatandaşlarını da müstefit etmek için Sazadok, Asır ve Budapeşti Hirlap gazeteleriyle makaleler neşrederdi.

Karaçon Osmanlılara aynı ırka mensup bir kardeş nazarıyla bakar, Osmanlıların terakkıyâtı kemal-i samimiyetle arzu ederdi. Bazen umûr-i idarede bir intizamsızlığa, bilhassa tetebbuât-ı tarihiyede bir mümânaata tesadüf eylediği zaman: "Vallahi bu Türkler, siz terbiye-i ictimaiyenizi ıslah etmezseniz adam olamayacaksınız!" der, terakkıyât-ı ilmiyeye karşı gösterilen lâkaydiden kemal-i sûzişle şikâyet eylerdi. Karaçon Tarih-i Osmani Encümeni'nin tetkikatını fevkalade

bir dikkatle takip ederdi. Büyük bir Osmanlı tarihinin lüzumunu son derece tasdik eylediği gibi terakkıyât-i ilmiye ve içtimaiyemiz için ıslahını en ziyade elzem addettiği bir şey varsa o da lisanımızdı. Hatta bu sebepten Doktor Karaçon "Türk Derneği"nin teessüsünü Osmanlılar için iki yeni bir hatve-i terakki addeylemişti.

Karaçon der ki:

- Siz Türkler, eğer terakki etmek, Avrupalılar gibi ilerlemek isterseniz, bir kere şu lisanınızı ıslah etmelisiniz. Lisanınız o kadar yetim kalmış ki hürriyet ve vatan kelimeleri kendi malınız değil. Biz Macarlar, lisanımızı ıslah etmekle pek çok şey kazandık. Siz buna fevkalade muhtacsınız. Memleketinizde itilâf-ı anâsıra muvaffak olmak için en mühim vasıtalardan biri de budur. Türkler lisan ve edebiyatı, sanayi ve terakkıyâtı ile bi-hakkın temeyyüz etmelidirler. Sâhâ-i medeniyette faikiyet ancak bu suretle iktisap olunabilir. Bundan başka, Osmanlı milletini perişanlıktan kurtarmak, milletin seviye-i fikriyesini yükseltmek içinde lisanın ıslahına, sadeleştirilmesine ihtiyaç vardır. Memlekette pek kişinin okuduğunu anlayabilmesi için lisanın sade olması, sade yazılması lazımdır. Mesela Mehmet Emin Bey'in şiirleri istisna edilecek olursa lisanınızda yazılan şiirlerin hiçbirini halk anlayamaz.

Her mısranın manâsı anlamak şöyle dursun kelimelerin bile manâsını anlamak müşküldir. Biz Macarlarda, mesela Beethoven'in şiirlerini köylüler, çobanlar bile okur. Bütün millet, bu büyük şairlerin ince ve rakik hisler, vatan için tasavvur ettikleri latif duygularıyla mütehassis olur. Bir taraftan darülfünunumuzun ilm-i elsine şubesi tetkikatta ve tetebbuâtta bulunur, lisanımızda aslı Macarca olmayan kelimelerin saf Macarcalarını bulmaya çalışır, edibbâmızda eserlerinde eserlerinde bu kelimeleri istimal ederek milletin terbiyesine, terbiye-i vatanperverânesine, hizmet ederler.

Karaçon, bu sözleri bir Osmanlı vatanperveri gibi kemal-i sûziş ve teessürle söyler, Osmanlıların terakkisine hadim olacak esbabı, kendi iktidarı dairesinde, hazırlamaktan asla hâli kalmazdı. Karaçon Macaristan'daki Gül Baba Türbesi[98] **[*]**

[98] Bu türbenin fotoğrafı gelecek nüshamızda neşr olunacaktır.

nin tamiri, Macaristan'a talebe gönderilmesi için pek ziyade gayret eylemişti.

Doktor Karaçon en eski yazılarımızı okumakta büyük bir suhulet iktisap eylemişti. Hazine-i evrakta, divan-ı hümâyûn kaleminde mütemadi tetebbuâtta bulunan bu muhterem zat, Ahmed-i sâlis zamanında devlet-i Osmaniye'ye iltica eden Rakoczi hakkında birçok vesaik toplamış, iki yüz elli sayfaya baliğ olan bu vesikaları Macaristan'da tab etirmeye başlamıştı. Doktor Karaçon, hem vatanımıza hem de kendi memleketine nafi büyük bir eser daha vücuda getirecekdi ki o da "Macaristanda Osmanlılar" namıyla Macaristan Akademisi tarafından tahririne memur olduğu eser-i muazzamdı. Vâkıâ [Şalomon] tarafından bu mevzuya dair bir eser neşredilmiş ve hatta Almanca'ya hulasaten tercüme edilmişti. Fakat ahiran Topkapı Sarayı'nda mahfûz evrak-ı zâhire ihrac edilmeden yazıldığı için bu eser hem eski hem de noksandı. Karaçon, zaten Macaristan hazine-i hümâyûndaki evrakı da tetkik ederek Macaristan'da Osmanlı idaresine ve daha doğrusu tarihimizin iki yüz senelik devresi için mükemmel bir tarih vücuda getirecekti. Bu tarihi ancak Doktor Karaçon yazabilirdi. Macar menabi-i tarihiyesine vukufu bu babda ona büyük bir imtiyaz bahşediyordu.

Doktor Karaçon, büyük bir vatanperverdi. Halisane ifadesi, vukûf-i âlimânesi ile hemen her görüştüğünün kalbini teshir etmişti. Osmanlıların terakkisi için onun en ziyade düşündüğü nokta, hayat-ı ictimaiyenin ıslahıydı. Bu nokta halledilmedikçe Avrupalılarla münasebat pek güçdü. Bilhassa kadınlarımızın ahvâl-i ictimaiyesini ıslah etmek lazımdı. Karaçon bu mesaili gayet vazıh bir surette inbât eder, aynı ırka mensup olduğumuzu, Macarlar'dan ibret almamızı söylerdi.

Doktor Karaçon bir pazar günü ayrıldıktan sonra hastalığını işitmiş, doktorların menetmesi hasebiyle kendisini görmeye bir daha muvaffak olamamıştım. İki hafta sonra Karaçon'un vefatını İkdam'ın baş makalesinde okuduğum zaman son derece müteessir oldum. Bu ziya, kalbimde pek büyük bir ceriha hasıl eylemişti. Karaçon'un vatanımız hakkındaki sözleri muttasıl kulaklarımda tanin-endâz oluyor, onun matruş ve pak siması, parlak ve illa gözleri nazarlarım önüne geliyordu. Karaçon leylaklarla muattar tabutunu, gözlerim yaşarmış, rahiblerin tiz ve aheste

dualarının kalbe verdiği fart-ı teessürle kalbim bir heyecan, birçok halk arasında takip eylediğim zaman, artık ebediyete intikal eden bu muazzez dostumu Hristiyan vatandaşlarımızın son nazar-ı ihtiram ile selamladığını görüyor, Karaçon'un acı, fakat doğru sözlerini tahattur ediyordum. "Vallahi bu Türkler: Siz terbiye-i ictimaiyenizi ıslah etmezseniz adam olamazsınız!"

Büyükada 15 Haziran 327

Ahmed Refik

ESARET VE İSTİKLAL

[Doktor Edhem, S. 30, 1911/1327, s.474-483]

Haslet-i şahsiye istiklal ruhunun lazime-i esasiyesidir. Haslet-i şahsiyeden maksadımız bir binadır ki hududu vazıh hutût-ı şahsiye ile inşa edilmiştir; bir haslettir ki tesirât-i hariçiye ile şeklini değiştirmesi fevkalade müşküldür.

"Derumar"

Hiçbir fert yoktur ki efkârında, hissiyâtında, muhakemâtında ve binaenaleyh efâlinde şerait-i hariçiyenin hâkimane emirlerinden kurtulabilsin. Çünkü bizim hayatımız nasıl bilhassa tezahürât-ı hariciye ile muttasıf ise hayatın muhtelif tezahüratını tevlit eden tenebbühât dahi gene hariciden mütevâriddir. Bizim hayatımız bu tenebbühât-i mütevârideye efâl-i münakisemizle, silsile-i münakaşât ve muhakemâtımızla ve en nihayet netâyic-i filiyemizle cevap vermekten ibarettir. Muhakemâtımızın, efkârımızın, içtihadımızın hiçbiri yoktur ki cemiyet-i muhıtanın bizim ruhumuza bilâ-inkıtâ gönderdiği tesirât-i fikriye ve hissiyeden gayr-i müteessir kalsın.

Fakat muhitten gelen tenebbühâta derece-i itâatimiz tahallüf eder. Bazen bizim ruhumuz bir koyun sürüsünün ruhuna benzer *esprit moutonnier*; birimizin yaptığını ve hatta asâr-ı sâbıkada bir ceddimizin yaptığını gözlerimiz kapalı tekrar

ederiz. Atâlet-i fikriyenin ziyadeliği, münakaşa ve mülahazaya kabiliyetin fıkdânı hasebiyle telkinât-ı hariçiyeyi eblehâne kabul ederiz; ber bî-tarafi-i mühmel-âne içinde her görüp işittiğimizi taklit ederiz, muhit içinde hususi bir fert, bir ben olmak imtiyazını kaybederiz. Güya bize yaşayan bizim kendi benliğimiz değildir; muhitin ruhu ve vicdanı, sürünün haslet *Caractére* ve fıtratıdır; biz şahsen sanki mevcut değiliz, bizim şahsımız cemiyet-i hariciyenin tekrar etmiş bir kopyasından ibarettir. Bütün temâyül ve zevklerimizi, tercih ve intihaplarımızı, kanaat ve itikatlarımızı, muhakeme ve kararlarımızı hariçten ödünç alırız. Cemiyetin nihayetsiz yalanlarını, yanlışlarını, sahteliklerini bi-lâ-teessür kabul ederiz, bi-lâ-muhâkeme taklit ve tekrar eder ve esir yaşarız.

Zaaf-ı akli ve bilhassa zaaf-ı irade ne kadar ileri gitmiş ise birer "koyun ruhu" olmaklığımız meskeneti dahi o kadar vezâhat kesbeder. Mesela bir budala görürsünüz ki hislerini, temayüllerini gizleyemez, bütün ruhu meydandadır, zihnine girip çıkanı – kafatası şeffaf billurdan yapılmış gibi – görüp okumak kabildir. Her fikir ve fi'li bir taklitden ibarettir, hatta taklitini bile pek acemelikle becerir. Bir şahsiyet-i hususiyesi, bir haslet-i şahsiyesi Caractére personel mevcut değildir; aks ettirdiği fikirlere ve ruhlara göre muhâkeme ve mutâla'ası dahi tebeddül eder. Bir ayinedirki üzerine çarpan şuâ'ât-i ziyaiye hiçbir intibâ', hiçbir iz husule getirmeksizin in'ıkâs eder. Telkinât-ı hariçiyenin oynattığı bir kuvvetle" makamındadır, zihni o derece boşturki bu boşluğu tazmin için yalnız başkalarının muhâkemâtına, cemiyetin an'anât-ı bâtılasına, ekâzib-i i'tikadiyesine arz-ı iftikar etmeğe mecburdur.

Makarr-ı zekânın belâhete takarrub eden bu derece-i şeditesinde gördüğümüz bu numune-i esâreti her vakit bu derece vezâhatle müşahede edemeyiz, insanların ekseriyet-i azimesini teşkil eden kısm-ı mütevassit zahiren bir faâliyet-i akliye ile mümtazdır, ebâtil ve ekâdibe karşı isyan etmeye mütemayildir. Perde arkasındaki çocukların oynattığı bir ***Karagöz*** olmaktan kurtulmaya arzukeştir. amîkan tetkik etmeyince bunları birer ***müstakil*** zannedersiniz. Fakat istiklal-i ruhiden mahrumiyetlerini her rüzgâra teb'an sallanıp sukût-ı meyleden bir irade-i zaife ile mütehalli olduklarını anlamak için biraz cilalarını kazımak lazımdır. Muhakemeleri,

mütalaaları gene muhitin, ananenin, görenin ita ettiği efkârdan mükevvendir. Fakat efkâr-i mütevârideyi kendi benliklerinden zuhur etmiş gibi cilalayıp tezyin etmek iktidarını haizdirler. Hûb gene o hûb. Fakat hiç olmazsa üzerine bir yaldız vurmuşlar. Hilelerini meydana çıkarmak için bunları gafil avlamanız, muhitin telkinâtı ahz etmelerine müsaade etmeyecek bir surette bizzat kendi fikir ve şahsiyetlerini yakalamanız icap eder. Eğer bir mevzu-ı cedid önünde evvelce hazırlanmış, telkinât-ı hariçiyeyi kabul etmiş değilseler melekât-ı rûhiyelerinin fakr u meskeneti derhal tezahür eder.

Hayat-ı ruhiyenin en mühim âmili, en kuvvetli unsuru his ve te'essürdür. Hissiyât ne kadar nakıs ise iradeyi besleyecek gıdalar o kadar az ve binaen-aleyh irade o derece zayıf olur. Hiss ve teessürden mahrum olanı bi-şekil" *amorphe* denilen bu biçareler bir "eshâl-i aklî"ye uğramışlar gibi aldıklarını hiç değiştirmeksizin çıkartırlar. Zekâdan, iradeden, teessürden ve hatta hayattan bile mahrumdurlar.

"Hayatı çünkü teessürdür eyleyen ispat."

İradeleri fakir, idrakleri nakıs, dikkatleri avare, müşahedeleri sath, interél [99] den mahrum olan bu zayıflar hiçbir vakit sahib-i istiklal olamazlar, bir ruhun müstakil, bir vicdanın serbest addolunabilmesi için kendi sermaye-i ruhiyesiyle muhakeme edebilmesi, hariçten gelen efkâr ve mütalaatı tamikan mülahaza ederek zihninde leh ve aleyhinde birçok berâhin ve itirâzât uyandırması, müvâridât-ı hariciyenin derece-i hakikat ve kabiliyetini mizan-ı tetkikten geçirmesi, zihninde toplanmış olan malûmât-ı sâbıkaya

Nispetle bu yeni malumenin ne dereceye kadar kabil-i kabul olduğunu

[99] Mukabilini bulamadığımız bir Fransizca kelimeyi istimal ettiğimiz mazur görülsün. Kelimeyi kullanmamak kabildi. Fakat fikri dahi ihmal etmek icap ederdi. Medeniyet-i hâzıradan tedricen ahzetmeye mecbur olduğumuz yeni fikirlerin sayısı bu kadar, bunların mukabilini biz kendi lisanımızda Arabî ve Farisîde dahil pek nadiren bulabileceğiz. Çünkü fikr-i mevcut değildi ki kelime mevcut olabilsin. Hiçbir lisan-i medeni yoktu rki yeni kelimeler icat ve istiaresinden istiğnâ eylesin. O halde biz nasıl istiğnâ edebiliriz, nasıl lisanımızın hudûd-ı fakirinden çıkmamakta taassup gösterebiliriz? Bugün her bir lisan-i ilmi bir "aşure"dır, cehlin hiçsizliği içinde kalmaktan ise elbette bir "aşure" olmak tercih edilir.

anlayabilmesi lazımdır. Her ferdin sermaye-i ruhiyesi başka başkadır, kendine mahsustur; bu sermaye-i mevcude üzerine munzam olan hâdise-i cedideyi mahfûzât-ı akliyenin münasipleri ile ayrı ayrı teşârukât – *associations* tekevvün eder, zaten mevcut olan silsile-i teşârukâtı uyandırır, birini cezp birini defederek, birini kuvvetlendirip diğerini zayıflatarak bir netice peyda eder; bittabi bu netice sevâbık-ı fikriyeye tabi olarak hususi ve vasfi bir surette tezahür eder.

İşte böylece kendi mevcudâtı ile mukayese edip düşünebilen, kendi ruhundan ona bir şey izafe edebilen, kendi teârukât-ı fikriyesi mizanına vurarak kendine mahsus bir netice, bir karar, bir hüküm çıkaran şahıstır ki istiklal-i fikriye, istiklalin kabil olan derece-i nisbiyesine malik addolunabilir. Böyle olan haslet, dimağında bu zengin ve oynak teşârukâtı tekvin edebilen ve bu servetten istifade etmeyi bilen ferttir ki bir ***haslet-i kaviyye*** olmak imtiyazını kesbedebilir.

Filhakika bu dahi bir muhitin, bir hâlet-i ictimaiyenin esiri; o muhit içinde cari olan teamülâtın, itikadâtın, ananâtın bir dereceye kadar mahkûmudur; çünkü intikal irsiden başlayıp okuduklarından, işittiklerinden, ebeveyninden, refiklerinden, muallimlerinden ve ilâ-âhirihi gelen tesirâtın heyet-i mecmuası sayesindedir ki onun mahfûzât-ı hâzırası tahassul eylemiştir; fakat bir fikir, bir tenebbüh-i hariçi bu mahfuzât üzerine çarptığı zaman bir emles mermer üzerine düşen bir lastik top gibi hemen hiçbir tahavvüle uğramadan sıçramaz: Onun benliğine giren bir fikir evvela efkâr-ı mevcude ile karşılaşır müvazene ve mukayeseye uğrar, yeni bir temevvüh-i mazhar olur, girdiği gibi çıkmaz, onun ruhundan bir çok şeyler istiare ederek kalıbını, kıvamını değiştirir, ***şahsi*** bir şey oluverir, ***bir icat*** ile neticelenir.

Emlâh-ı muhtelifeyi havi bir malul derununa bir milh-i cedîd ilave ediniz. Emlâh-ı mevcûde ile madde-i cedide arasında bir münasebet mevcut değil ise bir mahluttan başka bir şey tahassul etmez; fakat kerîr münasebet varsa emlâh-ı muhtelife arasında bir dâd ü sited tahassul eder, birbiri üzerine çarptıkları zaman her biri bu sadmeden müteessir olarak bir fil-i kimyevi, bir imtisâs-ı hikemi tekevvün eder. Milh-i cedîd mahlûl-i atîkın şahsiyetine dahil olur, kendi evsâfını kaybeder ve neticede bütün bütün yeni bir madde, bir ***madde-i mûcide*** tahassul etmiş olur.

Efkâr-ı mütevârideye bu şahsiyeti verebilmek için bunları derhal kabul etmemek; muhâkemât-ı vicdanimiz derununda bir ictirâr kılmak; fikrin derece-i ehemmiyetine göre az veyahut çok müddet sahne-i zihniyemizin ilk sınıfında tutarak bizim enaniyet-i hâzıramızla, hissiyat ve temayülâtımızla, mazbûtât-ı akliyemizle ne kadar mukayese ve müvazene etmek kabilse etmek, dikkatimizi, dikkat-i iradiyemizi üzerine hasreylemek icap eder. Halbuki dikkat-i ihtiyariye için iradede kuvvet bulunması lazım gelen bir fikri münakaşa ve mülahaza etmek, üzerine dikkatimizi tespit etmek bir fil-i iradenin muhtelif safahâtı yaşamak demektir. Bu suretledir ki istiklal-i ruhi, hürriyet-i akliye, haslet-i şahsiye bunların kâffesi birbirine merbut ve bir irade-i metineye müftekirdir. Zaîfül-iradeler hiç birine iddiâ-yi istihkak edemez.

Gayr-i kabil-i itirazdır ki bir esir veyahut bir mustakil olmaklığımız her şeyden evvel haslet-i mevcudemize tabidir. Fakat bizim hasletimiz, bizim ahlakımız ***gayr-i kabil-i tahavvül*** bir mevhibe değildir, yalnız irs ve intisâle bağlı değildir; terbiye ve tahsilin avâmil-i bî-nihayesi dahi hasletimizi tekvin etmekte medhaldardırlar. Anâsır-ı zihniyemiz ne kadar zengin ise efkâr-ı mütevâride dahi imtizaç edebilmek için o kadar zengin vesaite tesadüf eder; hayat-ı ryhiyeye vukufumuz ne kadar amîk ise, bir irade-i metînenin kıymet ve meziyetini ne kadar takdir ediyor ve irademizi terbiye ve tenmiye için tevessülü icap eden çareleri ne kadar ziyade imal etmiş bulunuyorsak hasâil-i mevcudemizin fazlalığını tenkise ve noksanını tazmine o kadar ziyade sahib-i iktidar oluruz. Hülasa ne kadar ***âlim*** isek o kadar ***metîn*** oluruz. Ne kadar metîn olursak esaretten o derece tahallus ederiz.

"Müstakil veyahut gayr-i müstakil olmak, veyahut gayr-i müstakil olmak, bir şahıs kalmak veyahut kalmamak, yani istiklal ruhu ne servete ne saltanat ve ihtişama ne de asalete bağlıdır; imtiyâzât-ı beşeriyenin hiçbiri yoktur ki sahibini müstakil ve hür kılmak iktidarını haiz olsun. İstiklalin nişane-i hakikiyesini başka yerde aramaklığımız lazımdır. Bu nişaneyi fakrde dahi bulabiriz. Yesârda da; itaatte dahi bulabiliriz. Emirde de. Aylığı cüzi bir amele ambarları dolu, hadimi çok. Zengişleşmiş bir kişizadeden daha asil olabilir. Bu zengişleşmiş kişizade bu saadet-i mahsûdeyi idame etmek için namussuz entrikalara, sayısız denaetlere tevessül ederse

dünyada en az müstakil olan olur. Parası sayesinde hür olan bu adam bir karının, bir nişanın esiri, hizmetçinin hizmetçisi olur” **"Derumar"**

Bu müstakil, bu metinül-irade, bu haslet-i şahsiye sahibi mazinin değil hâlin bile değil, istikbalin adamıdır. Çünkü mazi bizi esir eden ananâtın mecmusu ile omuzlarımıza yüklenir; halbuki o bugünkü zihni ile, bugünden ziyade ileriye ait olan, âdemiyetin istikbâl-i nâ-mütenâhîsine ait bir fevkal-kemal ideal tetabuk etmeye çalışan zihni ile düşünür. Mütemadiyen sivrilmeye, mütemadiyen bir fevkal-kemale erişmeye çalışan metînül-irade için hayat yalnız istikbalden, yalnız hakikat-i kemale takarrub müstakbelden ibarettir.

Fikrin bu istiklali tehlikesiz değildir, bulunduğumuz vast ve muhit yükselenleri kendine doğru çekmeye, tayerân etmek isteyenlerin kolunu kanadını kırmaya çalışır. Bunun içindir ki müstakil olanları, istiklal ve hürriyetlerini sıdk ile ilan edenleri, bugünün hayatı ile, layık-ı itikadât ve itiyâdâtın mecmusu bâtılı demek olan bugünün hayatı ile yaşayanlar, bu hakiki büyükleri tecavüzlerine hedef ittihaz ederek yaralamaya, tayeranlarını kesretmeye çalışırlar. Halbuki insaniyeti sürükleyecek olanlar bu mütesâidler, bu ***mütebârizler*** yalnız istikbal için yaşayan bu müstakillerdir. Bu müstakillerin tebarüzü, sivrilmesi sayesindedir ki etrafındakiler tedricen o irtifaya suud edebilirler; Spencer’in dediği gibi bir gürûh-i ictimaiyenin efradı hep aynı seviyede olsalardı belki de her biri bir fert ahlakı olabilirdi; fakat öyle cemiyet bir cemiyet-i ahlakiye olamaz. Çünkü bir cemiyetin ahlakı olması kemal-i nîkbisi ile mütemadiyen terakki edebilmesiyle kaimdir; halbuki terakki ***mütebârizlerin*** vücudu ile tahassul edebilir.

Hülasa bir “koyun ruhu”. Bir “kukla”, bir Karagöz, bir esir olmaktan kurtulmak için fıtrat-ı mevcûde ve mevrûsemizde az çok istidat mevcut olması lazımdır; fakat bu istidattan daha lüzumlu avâmil daha vardır ki onlarda mülâabât-i ruhiyenin kanunlarına; insanları idare eden taklite, göreneklere, esaretlere, körlüklere vâkıf olmaklığımız, bizi türâb-ı miskîne rabt etmek isteyen bu zincirleri kırmak için kuvâ-yi ruhiyemize yükseklere suud edebilecek bir kuvvet ita eylemekliğimiz, koyun

sürüsü içinde bir ***ferd-i bî-şekil*** değil, fakat sürünün başına geçip ileriye sevk edecek bir şahıs, bir mütebâriz-i metîn olmaklığımız lazımdır.

Doktor Ethem

BUHRAN

[Hayriye Melek Hunç, S. 30, 1911/1327, s.484]

Bazı günlerim olur ki asabımda hasta bir ihtisasla bütün topraklarda, en derin tabakalardan sızarak çıkan, keskin bir kan kokusu, bütün havalarda en uzak asırlardan uğuldayarak gelen yakıcı bir velvele-i ihtiras duyarım. O zaman nazarımda bütün renkler silinir; her şey, beni titreten bir âheng-i yeknesakla, yalnız iki renge boyanır: Kırmızı, muhît siyah, simsiyah; eşya kırmızı, kıpkırmızıdır; o kadar ki güneş bile bir kütle-i zulmet, çiçekler bile kan olur…

O zaman ben, başım o kan kokusuyla sersem; kulaklarım o velvele-i ihtirasla sağır; kalbim bu kirli, kanlı aleme karşı ikrah ve nefretle yorgun; toprakların derin, kanlarla ıslanmamış, ıslanmayacak, en derin tabakalarına karışmış, yoklukların hîç-â-hîçinde yok olmak isterim. Yaşamamak, yokluk, hiç görmemek, işitmemek, anlamamak; hatta bir mermer kadar olsun hissetmemek, hatta bir zerre kadar olsun var olmamak; bir hîçî-i mutlak… Bu hayal -muhadder ninnilerle– asabımı uyuşturur ve ben bu hayal-i madûmiyetle şimdiki muzdarip varlığımdan güya intikam alırım…

Sonra bir his, içinde doğduğumuz, yaşadığımız, en ince elyâf-i hayatımıza kadar varlığının ateşiyle meşbu olduğumuz bu âleme karşı duyulan müebbet bir hiss-i merbûtiyet kalbimi küçük iğnelerle kurcalar, acıtır. Garip bir tahavvülle artık ondan ne bir enîn ne bir terane işitememek tasavvuru ruhumu anlaşılmaz bir eza ile sarar ve isterim ki bütün ızdıraplardan, azaplardan, kurtulduktan sonra onu bir kere daha göreyim!...

Asırlar geçsin ve bu asırlar benim, taşı bile yok olmuş mezarımın sükûn ve rahatını ihlal etmeden geçsin. Sonra, artık gözyaşlarının, kanların, azapların sükût ettiği yeni bir asır orasını, mesut yuvasını kuşatan, çiçekli, muattar bir bahçe haline koysun; o vakit ben, o bahçenin bir köşesinde, geçen asâr-ı istirahatle zinde, pembe bir renk ve bu asrın velvele-i ihtirasından uzak kalmış saf bir koku ile süslü taze bir gül olarak yükseleyim. Bir gün, alınları nur-i ismetle mütetevvic, nazarları şaibelerden uzak iki genç, ağaçlıklı uzun yollarda dolaşırlar. Gelen bu saf kokuya müncezip bana kadar gelsinler. O vakit ben güzel bir sinede mütebessim ilk hediye-i muhabbet, bir kalbi diğer bir kalbe bağlayan ilk râbıta-i saadet olayım; fakat ya Rabbi! Zehirsiz, dikensiz bir rabıta!..

13 Mayıs 327 – Büyükada

Hayriye Melek Hunç

MAHSÛL-İ MÜTÂLAA VE TETEBBU KADINLARIMIZ ARASINDA

[A.K., Sa. 30, 1911/1327, s.485- 494]

Muhterem nisvan-i islamiyemiz içinde nû tulû bir zekâdan bahsetmek isterim.

Terakkıyât-ı nisvaniyemize benim ne derece meclup ve meshûr olduğumu kārielerim öteden beri bilirler. 20. asır medeniyette terakkıyât-ı medeniyeye kadınların hemen hemen erkekler derecesinde münâsıfeten alakadar ve hayat-ı ictimaiyede müştereketüs-say olduklarını itiraf etmemek mümkün değildir. Şerait-i ictimaiyemizin müsait olduğu bu derecede bu nokta-i tekâmülün istihsaline çalışmayanlar ve taassub-i câhilâne sevkiyle bunu fena bir nazarla görenler ahlakiyetin müstebitleri, terakki-i medeninin hakiki mürtecileridir. Garip bir tabir-i mahsus olmak üzere kabul ettiğimiz irtica yalnız siyasiyâta münhasır değildir. Şayan-i kabul ve istihsân-i fikirlerin icabât-ı medeniyenin lüzum gösterdiği makası da vüsûl için ihtiyar edilen mesaisi ve fedakârlıkların muhalifleri -terakkıyât-ı medeniye düşmanı olmak nazarıyla- şüphesiz mürtecidirler. Siyaset-i ahlakıye bunları ezmeli,

mahvetmelidir.

Kemal-i hicap ile itiraf etmeliyiz ki tarz-ı muâşeret-i milliyemiz erkekleri – yalnız kendilerini düşünecek derecede– büsbütün hodbin, -zâhiri- âlâyiş-perest edip bırakmıştır.

Kadınlarımız mesâî-i hayatımıza iştirakten mahrum, terakkıyât-ı medeniye hakkında bir fikr-i hakiki istihsal etmekten uzak, hayat-ı ictimaiyede – demek ki – onlar bir oyuncak, hem öyle bir oyuncakki ter u tâze bulundukları zaman onunla oynanacak ve sonra kırılıp atılmış olmasalar bile nisyana mahkûm edilecek.

Tarz-i muâşeret, daha doğrusu bir ihâta-i nazarla görenek beliyesi bizi bu hayat-ı maişete o kadar alıştırmış, o derece ünsiyet hasıl ettirmişki nisvanımız için biz güzel bir kadın olmak, müşfik bir valide bulunmak meziyyât-ı tabîiyyesinden başka bir fazilet aramaya lüzum görmemekteyiz.

Her şeyde olduğu gibi bu nokta-i nazarda dahi kurûn-i vüstâ efkâr-ı ictihâdında mıhlanıp kalmış ve enzâr-ı basîretimizi âlem-i medeniyetin şaşaadar terakkıyât-ı nisviyesine atıf ve isal edememişiz ve hala da buna temayül edemiyoruz.

Bize şimdiki halde "feminizm" nazariyâtının muâşeret-i islamiyece henüz bir cây-i tatbik bulamayacağı fevkaladelikleri kadınlarımız için temenni edenlerden değiliz. Mesela hanımlarımız için "süfrajetlik" iddiası hem nâ-bi-muhal ve hem gülünç olur.

Hükûmât-i şimaliyeden biri meclis-i mebûsânına bir kadın aza intihap etmiş ve nisvanın mukadderât-ı milliyeti idareye hakkı teslim edilmiş diye hanımlarımızında böyle bir iddia der-meyanına kalkışmalarını arzu etmek değil, bunu düşünmek bile henüz nâ-bi-mevsimdir. Avrupa nisvanı ile hanımlarımız arasında bir iki asırlık bir mesafe-i bedîa ve "feminizm" ruh-ı maksadına vusul için Himalaya dağları kadar mürtefi ve cesim mevâni-i tabîiye vardır.

Hanımlarımız arasında ne bir madam Curie [100] ne bir "Marie - Rosalie Bonheur[101] ve ne bir Madam Divlafova[102] aramak ve bulmak ihtimalini derpiş-i nazar edebiliriz. Bu ashâb-ı dehâ-yi yetiştirecek vesait-i lâzime, muhit -nisvan için- nerde mefkûd. İlim ve fen onun vasıtaları henüz erkeklerimiz arasında intişar ve tevessü etmemiş ki kadınlarımız da bunlardan beher mend füyûz olsunlar. Hayır, hayır bu tekemmülât-ı medeniyeyi nisvanımızda mütecellî görmeye alışık değiliz ve bunu aramak ve istemek kaygılarını duymuyoruz. Hatta en geniş efkâra, en mufrat amale malik olanlarımız bile kadınlarımızdan bir dava vekili, bir tabip, bir cerrah, bir konferansçı yetişmiş olmasına ihtimal veremezler ve böyle bir nazariyeyi meydana atmaya bile cesaret edemezler. İlim, fen ve sanatta ihtisas hasıl etmek, şöhret kazanmak için birtakım vesait ve şerait lazımdır.

Muhît-i ictimaiye her ne zaman o şartları bizde cem ve telfîk ederse, erkeklerimiz terakkıyât-ı medenînin yüksek seviyesine teraffua muvaffakıyet hasıl eylerse bu zübde-i ümit ve hayal o vakit hatırları tavaf edebilir.

O halde kadınlarımız için biz ne istiyoruz? Medeniyet-i hâzıraya vukuf… Şu üç kelimenin sîne-i vesîsinde ne kadar umman-ı kemâlât, bî-hudud avâlim-i fen ve sanat var!

---

[100] Madam "Curie" zevci müteveffa Mösyö Curie ile beraber "radyum" denilen muhayyiril-ukûl maden-pareyi keşfeden ve Sorbonne Darulfünun'unda "kimya" dersleri veren ilim ve fende mütebahhir, fevkalade yaradılmış, pek sade bir yaşayışa meclup, âlâyiş-i şöhretten mütevahhiş büyük bir kadındır. An asl Lehlî olduğu halde izdivacı dolayısıyla Fransa tabiiyetine dahil olmuştur; ancak bu fıtrat-ı müstesna bütün âlem-i ilim ve fenne aittir.

[101] Ezhâr tersiminde aksâ-yi kemal ve muvaffakıyete nail olmuş meşhur bir ressam olan "Rosalie Bonheur" birkaç sene evvel vefat etmiştir. Fransa hükümeti bu meşhur kadına erkek libasıyla gezmeye müsâde-i mahsûsa vermişti.

[102] Madam Divlafova Asya-yi vustâda pek çok seyahat icra etmiş, orada yaşayan akvâm-ı kadîme hakkında tetebbuâtta bulunmuş âlim, mütefennin sâhibe-i bir kadındır ki her tarafta verdiği konferanslarıyla fünûn akademisinin mazhar-ı sitâyişi olan müellefatıyla meşhurdur. Fransa hükümeti bu kadına da erkek libasiyle gezmeye müsaade-i mahsusa vermiştir.

Bu emniyeti istihsal için kadınlarımızı iyi düşündürmeye malûmat-ı müstahsile sayesinde suhulet-i tefehüme alıştırmalıyız. Kadınlarımız içinde yalnız birkaç sahibe-i kemâlât bulunmak kifayet etmez. Nisvan-ı İslâmiyye meyanında vukûf u malumat tevessü' tâmını bulmalı, fazl-ı ilm ü kemal bir daire-i vesai dahilinde yayılmalı ki dil-hâh terakki-cûy-ân hasıl olabilsin! Bu da ancak inâs mekteblerinin tezyîdi ve tedrîsâtın usûl-i sâlime ve muntazama dairesine ircâ'ı ile hasıl olabilir. Hakikati teslim edelimki kızlarımıza tatbik ettiğimiz usûl-i tedrîs kurûn-i vustâ bakıyesidir. Ne layıkıyla lisan ta'lîm edilebilir ve ne de ilim ve fen mizac, bi-fâide birtakım sathiyyât ve şitahiyyat-ı zâide ile kızlarımızın vakti heder ediliyor. Şu iddiamı rica ederim. Mübalağalı görünüz hakikat-i ahvali bir nazar-ı dürbinane ile görenler kızlarımızın t'amîm ve tedris hususunda ne derecede geri kaldığımızı kemal-i teessür ve teessüfle teslim ederler.

Âlim-i edebiyatta bir şahsiyet-i mümtâza gösteren nisvan-ı marûfemiz ya müessesât-i ecnebiyede tahsil görmüş veyahut ailelerinin servet ve sâirâtı sayesinde hususi bir talime mazhar olmuş bulunanlardır. Halbuki hususiyet, ihtiyac-ı umumiyi tatmin edemez. Vâ-esefâ! Semerât nâfia iktitâf edilemeyen zengin ve rengin projeler! "Şecer-i Tuba"nın göğ-i semada bulundukça tahsil-i hakiki ve esasi taayyün edemez ve bir türlü kök salamaz vesselam.

Fart-ı teessür ve telehhüfle beni bu hasbihale sevk eden tedrîsât-i nisâ'meselesini ricâl-i siyasiyemizden bazı uyanık zevâtın nazar-ı itibar ve ehemmiyete almış olduğuna Kandilli'de der-dest-i küşâd bulunan inâs-i sultani mektebi teşebbüsatı delalet etmektedir. Evlad-ı vatan için ilk mekteb-i terbiye valide kucağıdır. Kadınlarımızı biz ne zaman terbiye ve malûmât-ı müktesebe noktasından umumiyet itibariıyla bir seviye-i matlubeye isal edersek nesl-i ati medeniyet-i hâzıraya o derece bizden ziyade kolaylıkla yaklaşmış olur. Fart-ı hodbini sevk ve icbarıyla hakikati tamamla görmekten çekinmeyelim. Terakkıyât-ı hâzıra-i medeniyeden çok geri kaldık, evlat ve ensâlimizi bizimle hem-hâl bırakmayalım.

Kandilli mekteb-i sultanisi âlem-i nisvanda muhafazakârlığın taraftarı

bulunan cehl ve taassubun mahv ve ifnası hususunda atılan ilk hatve-i cüretkâranedir. Ne vakit mülk-i osmaninin her tarafında öyle müessesât-ı ilmiye neşr-i füyûzât ederse terakkıyât-ı nisvaniye hakkındaki ümitlerimiz o zaman teessüs ve teeyyüt eyler.

Bu düşüncelerin kalbime ilka eylediği teessürâtı izale eden, daha doğru bir tabirle şu telehhüfâtı tahfif eyleyen ahvâle ıtlâ, beni sevindirmekten hâlî kalmaz. Muhterem kārielerimden ara sıra aldığım mektuplar beni düşündürür ve çok kere sevindirir. İyi muhakeme eden ve tahassüsâtını layıkıyla yazan bir kadın nazarımda kusvâ-yi hayale eren bir mahlûk-ı muhteremdir. Dedim ya, bizde şimdilik bundan ziyadesini aramak müşkülpesentlikdir. Bu uzun mukaddimeyi serd ve ityândan maksat karielere bir settâre-i nû tulû takdim etmekten ibarettir. Mahviyete pek düşkün olan bu hemşire-i kıymettari "A.K." namıyla şimdilik tanıyalım.

Alfred de Musset'in kitâbe-i seng-i mezârını tercüme maksadıyla bir müsabaka küşat etmiştim. En ziyade muvaffak olan bu hanimefendiye hediye-i nâçizânemizi takdim etmiştik. Gönderdikleri cevapta, bakınız ne kadar doğru mütalaat serd ediyorlar:

"Pek samimi olan teşvikinize, takdirlerinize rağmen Halide Hanım kadar edebiyata yazmaktan henüz pek uzak olduğumu itiraf edeyim. Fakat bu itirafım şu küçük dâiyeden beni menedemez. Ben kendi yaralarımızı, kendi derûnî marazlarımızı içy üzünden daha iyi teşhis ettiğimi zannediyorum. Yalnız görmek, teşhis etmek değil, o yaraları bir "Karmelit" fedakârlığıyla sarmak, o marazları bir aile tabibi vukuf ve malumatıyla tedavi etmek için kendimde daha müsait şeraitin içtima etmiş olduğunu görüyorum. Ben ahvâl-i ictimaiyemize uryan bir gözle baktığım halde o, bunu Avrupa ziya-yi marifetini tahlil eden bir pürizm[103]**[*]** mavrasından temaşa ediyor. Bunun için "Seviye Talib" muharrire-i muhteremesiyle nokta-i nazarlarımız birleşemez.

[103] Menşûr müselles şeklinde bulur.

O, yükselmek, bu muhitin fevkinde gezmek emelindedir. Uçmak için daha yüksek, daha vâsi semalar ister. Ben de kalan bedbaht hemşirelerimi ayağa kaldırmak, hiç olmazsa onlara medeni ufuklara bakacak bir kudret vermek azm-i ezelisini taşıyorum. Ben demir gibi metîn, cefakâr ve onun kadar faydalı olmak gayretindeyim."

A. K. Hanım'ın mektubundan şuraya naklettiğim parça bu hemşiremizin müdekkik bir sahibe-i malumat olduğunu ifhama kâfidir, zannederim. Bu derece iyi düşünen ve düşündüğünü bu kadar sade, zarif ve vâkıfâne bir tarzda yazabilen kadınlarımız yüzlere, binlere vasıl olursa hayat-ı ictimaiyemizde bir buhran hasıl olacağına itminânım var.

O vakit nasıl bir inkılâb-ı ahlakî ve içtimai hasıl olacak? Bunu şimdiden tayin kabil değil. Fakat her halde o gün nesl-i ati için bir tarih-i beşâret teşkil edecektir.

A. K. Hanım'ın müsabakaya ihda eylediği tercümeyi aynen buraya naklediyorum. Alfred de Musset'in *Kitâbe-i Seng-i Mezâr*'ı

Ah! Ey medar-ı şirim sende:
Yâd et o dem ki kalb-i zahimdâr-ı mâtemim
Zîr burûdetinde. Müebbed şu toprağın
yatar elîm
Bir hiss-i nû tulû' ile nâlende bir çiçek
Şayet açarsa kabrimin üstünde ey melek
Yâd et dedim, evet, beni yâd et güzel kadın!
Senden cüdâ ve hep sana ait bir iştiyâk
Bir iştiyâk-ı hâr ve müebbed… Fakat berrak
Ruhum nedîm zıll-i vücûdun değilmidir?
Her şebb-i enîs çeşm-i kebûdun değimlidir?
Şayet karanlığında leyâl-i muhabbetin

İnlerse ızdırâb ile bir kalb-i pür enîn
Dinlemezmisin?

Nişantaşı'nda: A. K.

Seng mezarın arka tarafındaki olan manzûmeyide A. K. Hanımefendi şu suretle nazmen tercüme eylemiş:

Ey Aziz Arkadaşlarım!
Ölünce ben ser-bâlinime dikin bir ağaç
Söğüt kabilinden !
Söğütki pek severim; reng-i ra'şadârıyla
Ve ısfırârıyla
Onun firâş-i zılâlinde rûh-i pür kederim
Uyur da dinlenirim.

A. K.

Seyahat-i Havâiyede Muvaffakıyât

Tayyareler ve seyahat-i havaiye hakkında evvelce uzun malumat vermiştim. Bütün âlem-i fen ve medeniyeti bu sırada şiddetle meşgul eden tayyarelerin sevk ve harekâtında istihsal edilen muvaffakıyât-ı seyahat-i havâiyenin esasını sûret-i katıyede kurmuştur. Herkes takdir etti ki seyahat-i cevviye havâ-yi nesîmîden sakil vesaitle icra edilecek. Bu nazariye-i fenniyyenin tatbîkatı tayyareler üzerinde mevki-i icraya konuldu. Şimdi dünyanın muhtelif nukatında elliden ziyade tayyare imaline hasr-ı meşâğil eden müessesât ve imalathaneler var. Bu fabrikalar muttasıl muhtelif sistemde tayyareler imal ve inşa ederek gaye-i ümit ve hayali istihsal için çalışıyorlar. Tecrübeler icra ediliyor, müsabakalar tertip olunuyor. Pek çok hayat-ı beşer mahv ve ifna kılınıyor… Bu seylâbe-i terakkıyât-ı beşer önünde hayatın zerre kadar ehemmiyeti yok. Hayat-ı istihkar eden meclup-i terakki zevât orada eksik değil, ancak bunuda itiraf edelim ki orada muhâıt-i irfan buna müsait, vesait-i

mebzûl.

Bu seyahat-i hevâiyeden bizim memleket her nedense nasibedâr değil. Geçen sene meşhur Beleryo şehrimize gelmişti. Muhâlefet-i havadan dolayı uçamadı. Hatta esnâ-yi tayerânda kendisini duvarlara çarparak şikeste bâl yerlere yuvarlandı, ifna-yi hayat etmesine ramak kalmıştı. Onu müteakip bir sahte baron hürriyet-i ebediye tepesi civarında uçmak için günlerce çırpındı, durdu. Kâh kanat oynattı, kâh kuyruk salladı, nihayet halkı âlem-i hayalde uçurarak çıktı, gitti. Bosna'da bir Rus tayyarecisi Ayastefanos civarında tecrübe-i tâlide bulundu; ben kesr-i hayale uğramış olduğumdan gitmedim; uçdu mu, uçmadı mı, bunu bilemem. Beleryo rüzgârın şiddetinden uçamamıştı. Halbuki şimdi, yani o zamandan bir sene sonra şiddet ve zânk, fırtınanın tesiratı hemen hemen hükümsüz kaldı. Tayyareciler, "Jurnal" gazetesinin iki yüz bin frank mükâfata nakdiye vazıyla küşat ettiği son "Avrupa Kıtasını Devir" musabakasında fevkal-hayal bir cesaret ibrazıyla en şiddetli rüzgârları, müthiş fırtınaları, tufan-nümâ yağmurları hiçe sayarak ve mevâni-i tabîiyeyi savlet-i beşeriye ile yararak menzil-i maksuda erişdiler. Hem de nasıl bir süratle... Ekpres katarlarının sarf eyledikleri vaktin nısfî derecesinde bir zaman tarafında. Sürat-i vastiye saatte yüz otuz kilometre. Ey bize harikalar, sâhâ-i fende mucizeler gösteren âlem-i medeniyet! Siz bir sürat-i berkıyye uçuyorsunuz, biz ise sath-ı zeminde yürüyemiyoruz!

Geliniz de siz bedbin olmayınız. Geçen gün Jurnal gazetesinde bir telgraf okudum; bunu Beyoğlu'nun ecnebi gazeteleri de nakletmişti. Rusya hükümeti Fransa imalathanelerine on tane askeri tayyare sipariş etmiş. Bunlar beş zırhlı olacakmış. Seyahat-i havaiye hususunda en ciddi tecrübeleri mevki-i tatbike koymuş, en mühim terakkıyâta masdar olmuş memleket, şüphesiz, Fransa'dır. Genç cesur, sebatkâr evledından otuz otuz beşini bu yolda fedadan çekinmemiş olan Fransa devleti bu seyâhât-i havaiyenin askerlik hususundaki cihât-i tatbikiyesini de düşünmüştür. Bu fikir ve maksatla bir seyahat-i cevviye taburu teşkil ederek en mütefennin ve azimkâr zabitanını buraya tahsis ve tayin etmiş ve milyonlarca frank masraf ihtiyârından çekinmemiştir. O halde bundan ümit edilen ve aranılan netice-i matlûbe nedir? Keşfiyyât icrası, düşman mevâkisinin tayiniyle baş kumandana harp planının tashih

ve tayine hizmetten ibaret zannolunuyordu. Halbuki gittikçe makasıd dairesi genişliyor. Tayyarelere esna-yi harbde pek mühim vezâif ifa ettirileceği anlaşılıyor. Fransa hükümeti sonbahar manevralarında askeri tayyareleri vasıtasıyla tecrübeler icra ettirmişti. Tayyareler sürat seyri; sevk ve idaresindeki suhulet, istediği anda yükselmek hususunda istihsal edilen muvaffakıyet sayesinde düşmanın dane-i tahribinden kurtulmağa muvaffak oluyor.

Ordugâh üzerinde bir kartal tayerânıyla süzülüp duruyor. O sırada düşmanın tarz-ı tebaıyyesi bil-keşfâlât-ı mahsusa-i fotoğrafya ile resimlerinide alıyor. Adeta alelacele bir plan zemini hazırlıyor. Vazifeside bununla hitama ermiş olduğunu zannetmeyiniz. Daimî cevelanlarıyla istikşâfât-ı daimede bulunarak pusudaki kuvvetleri, sonradan tabiye cihetinde iltizâm edilen tağyîrât ve tashîhâtı işaretlerle "ihtimal ileride telsiz telgraf vasıtasıyla" ordumuz güzine bildiriyor. Tayyarelerin esna-yi harbde ifa edeceği hidemât-ı mühimme-i keşfiyenin derecesi bundan anlaşılıyor, değil mi? Hayır; bu kadarı kâfi gelmemiş. Fransa hükümeti bir iâlathâneye yeni bir sistemde yapılmış zırhlı tayyareler spariş etmiş. Bunların tecrübeleri ifa edilerek netâyic-i matlûbe istihsal edilmiş. Adeta havai bir torpido gibi hareket edecek olan bu tayyarelerin hükümet tarafından kabulü için üç esaslı şart vazedilmiş:

1. İstenildiği zaman on dakika zarfında beş yüz metre irtifaya yükselebilmek.
2. İki yüz elli kiloluk bir sıklet-i zâide taşıyabilmek.
3. Sürati vastî olarak saatte 85 kilometre olmak.

Tecrübelerin neticesinde tayyarelerin tamamen ve belki daha mükemmel surette şu şeraiti haiz olduğu görülmüş. Tayerân esnasında sekiz dakikalık bir zaman zarfında beş yüz metre irtifaya suhuletle yükselmiş. Üç yüz kiloluk bir yük taşımış ve sürat-i seyride vastî olarak doksan kilometreyi geçmiş.

Tayyarelerde ikişer kişi bulunduğundan bir aletin seyr u seferi ile meşgul olarak diğeri fotoğraf almak, istikşâfâtta bulunmak ve esna-yi harbde dahme yağdırmak ile iştiall edecekmiş. Bütün bu "miş miş"ler bize hikâye gibi geliyor. Ama

meydan vegâda semadan tepeden inme dinamit baranı yağdığı zaman bu keşf-i ahîrin ciddiyet ve ehemmiyeti anlaşılacak. Kanatlı ecel böyle semada dolaştıkça 20. asırda vukuya gelecek muharebâtın ne derece hûn-rîzâne olacağı tasavvur edilmelidir.

Tayyarelerin taşıyacağı bu üç yüz kiloluk sıklet-i kavm torbası değil, dinamit, fulminat dahmeleri olacak, işte komşumuz ve dostumuz Rusya askeri tayyarelerin esna-yi harbde ifa edeceği hıdemât-ı mühimmeyi takdir ederek müttefiki Rusya'ya bunlardan on tanesini sipariş ediyor. Öyle zan ve ümit ederim ki askeri tayyarelerinin sema-yi Osmani'de tayerân ve cevelânını görmek için bunların vürudunu beklemeyeceğiz.

"Circuit Européen" nam-ı tahtında meşhur jurnal gazetesinin iki yüz bin frank ikramiye vazederek tertip eylediği tayyare musabakası şu sırada pek parlak surette devam ediyor.

Musabakaya kırk bir tayyareci iştirak eylediği halde kaza, muhâlefet-i sâire dolayısıyla ekserisi devamdan kalmıştır. İlk günü vukuya gelen kaza neticesinde iki tayyareci vefat etti. On beş kadarı ihraz-ı galebe için musabakaya devam ediyor.

Bu musabaka merhale üzerine teşkil edilmiştir:

1. Paris civarındaki Vincent'den Rems'e ve oradan Liége'ye
2. Liége'den İspa'ya ve tekrar Liége'ye
3. Liége'den Otrek'e
4. Otrek'den Brüksel'e
5. Brüksel'den Rubi'ye
6. Rubi'den Kale'ye
7. Kale'den Lonra'ya
8. Londra'dan Kale'ye avdet
9. Kale'den Amyen'e uğrayarak Paris'e avdet mesafenin mecmusu iki bin kilometreyi mütecaviz. Musabaka on beş günden ziyade sürecek. Şiddetli rüzgârlar, nadir vuku gelir fırtınalar tayyarecileri müşkülâta uğratıyor, teehhur vukuya

getiriyor.

Bu kadar müşkülâta rağmen istihsal edilen muvaffakıyet ve sürat seyr-i havârık nümâ. İlk merhale 320 kilometre mesafeden ibaret olduğu halde iki saatten biraz fazla bir müddet zarfında ilk tayyare bu mesafeyi katetmiştir. O halde sürat-i vastiye yüz kırk kilometreden ibarettir. Bu tayerân şarkın sema-yi şar ve edebinde uçmaya benzemez; bu âlem-i fende pervazdır ki o vadi-i cevelânı takip pest ve hakir bırakır, yerlerde süründürür.

Safvet Nezihi

BAZI KAVÂNÎN-İ RÛHİYYE

[Bedi Nuri, S. 30, 1911/1327, s. 504-510]

Bilhassa geçen asr-ı mîlâdînin sonunda ilmir-ruhta vukuya gelen terakkıyât; birtakım kuvâ-yı maneviyenin –ki tefekkürât, taakkulât, tahatturât, meşhûdât, mesmûât gibi ihtisasât ve hissiyât nam-ı umumisi tahtında cem olunabilecek kuvâ-yı maneviyedir –tezahüratından ibaret olan ahval ve hadisat-ı rûhiyeyi bit-tecrübe tetkik için –tıpkı hadisat-ı hikemiyenin tetkikine mahsus hikmethâneler gibi– birtakım ameliyâthâneler tesis ve küşadına muvaffakıyet bahşetmiştir. Hadisat-ı rûhiyenin keyfiyet ve bilhassa kemiyetini takdire mahsus âlât ile mücehhez olan bu ameliyathanelerin birincisi 1879 senesinde "Vond" tarafından tesis edildiği halde az zaman zarfında hemen her tarafında yüz kadar buna müşabih ameliyathaneler tesis etmiştir. Bu ameliyathanelerde yapılan tecrübelerin mahiyeti ve bunlardan istihsal olunan netâyicin başlıcalarının tetkiki ilmir-ruhun terakkıyât-ı hâliyesi hakkında bir fikr-i mahsus ita eder: Hiss-i sâmianın, lamisenin, bâsirenin ve sairenin his ve idraki için vücudu müktezi olan zamanı en adi bir fil-i rûhiyenin mesela hâfızanın ve bilhassa tekerrür-i hissiyâtın tezahürü için vücûdu elzem olan asgari müddet (bu tecrübelerde hafızada münakkış olan hatırâtın medîd olanları taksir, kasîr olanları temdit olunur); tahdit edilmiş; dikkat ve dikkatin ezyat veya tenâkusunu tayin eden ihtizazât ve tenâvübü tetkik olunmuş; teşâbühüne, sebîtine, müşevvetiyyetine, ittisal

ve infiradına göre bir takım tasnîfât-ı muayyene dairesinde tefrik ve tasnif edilmiş olan iştirak-i efkâra dair tetkikat-ı medîde icra kılınmış; bir îkaz-ı dimağının, [Basravi]'nin, [Lamsavi]'nin veya [Sami'avi]'nin tekerrür-i inikâsı için vücudu elzem olan müddet tayin edilmiş (umumiyetle, ve bazı efrâda mahsus olan tahavvülât-ı fertiye olan şahsın hasıl edeceği ihtisasât veya hâl-i asabî üzerine tesbît-i vakit etmesine göre tahavvul eder); kuvve-i muhâkeme ve temyiziyenin, hükmün nevine ve fertin teşekkülât-ı bünyeviyesine göre tahavvul ettiği ispat olunmuştur.

Netâyic-i müstahsilenin kıymet-i adediyesi hakkındada malumat ita edelim: Fişner'in netâyic-i tetkikatına nazaran "asgari-i mahsûs" tesmiye ettiği kemiyet-i asğariye-i tahassüsiye lamise için iki miligramdan beş miligrama kadar; bir say-i asabi için (gözün asab-ı yemîn-i dâhiliyesi için) dört milimetrelik bir takallüs; hararet için bir santigrat derecesinin sekizde biri (vücudun harareti 18,4 santigrat olmak şartıyla); seda için kulak doksan bir milimetre mesafede bulunmak üzere bir miligram sıkletinde bir mantarın bir milimetre irtifasından bir cam safihası üzerine sukûtundan mütahassil sedadan ibaret yani insan mahsusâtın asgari-i mikdarını ancak bu hudut dahilinde hissedebilir.

Bu tecârub ve ameliyat neticesinde birtakım kanunlarda istihraç edilmiş ve bu kanunların münakaşası da ilmir-ruh uleması meyanında birçok mübahasât ve münkaşâtı intaç etmiştir. Mesela Weber sıkletin, tûlün, his ve idraki hakkındaki tetkikatı üzerine kendi namıyla müsemma burûca ati bir kanunu irat etmiştir: "Teyakkuzât-ı müsâvî mikdarda tezayüt ettikçe ihtisasâtta nispeten müsavi miktarda tezayüt eder." Mesela hemen birbirine müsavi iki hat yekdiğeriyle mukayese olunursa aralarındaki farkın hissolunabilmesi için büyük hat ile küçük hat arasındaki fark ve tefavütün mikdarı lâ-ekall ellide bir derecesinde olması iktiza eder. Hattın tûlü ne kadar çok veya az olursa olsun, mesela bu hutut ister bir santimetre, ister bir desimetre veya bir metre tûlünde olsunlar. Kezalik bir sıklet diğer sıkletten daha ziyade veya noksan olduğu mahsus olabilmek için aradaki fark şahsa göre otuzda birden ellide bire kadar olmak iktiza eder. Sıkletin mikdarı gram, desigram veya kilogram olmasına göre bu miktar tahallüf etmez. Kezalik iki muhtelif seda arasındaki fark mahsus olabilmek için savtlerin tınnet ve şiddeti ne olursa olsun

aralarındaki tefavüt yine bu derecede olmak lazımdır ve her halde bu en küçük tefavütün miktarı pest sadânın bir kesrinden ibaret olmalıdır. Bundan istintaç olunur ki bir teyakkuzun mahsus olabilmesi için ilave olunan teyakkuz miktarı ne kadar hafif olursa birinci teyakkuzun miktarı o nispette hafif; ve kezalik ilave olunan teyakkuz miktarı ne kadar şedit olursa birinci teyakkuz o nispette şedit olmak iktiza eder. Mesela bir miligram sıkleti bir kiloluk sıklete ilave edersek bu fark mahsus olmaz, fakat yarım veya bir miligramlık sıklete ilave edersek hasıl olan farkı hissedebiliriz. Birtakım tecârüb iânesiyle "Fechner" teyakkuz-ı munzam ile teyakkuz-ı asli arasındaki bu nispeti de tayin edebilmiştir. Teyakkuzâtın miktarı ve kemiyeti ne olursa olsun sabit olan bu nisbet-i lamise hararet ve seda için üçte bir, mesâî-i adaliye ve asabiye için on yedide bir, ziya için yüzde birdir.

"Fechner" bu nazariyâtı hesâb-ı tefâduliye tatbik ederek kendi namıyla müsemma olan kanunu irat etmiştir ki bu kanun bazıları adedinde yalnız Fechner değil belki bu nevi tetkikat ve tetebbuâtıyla iştihar etmiş olan Weber'e de izafe edilerek Weber - Fechner Kanunu" namıyla müsemmadır: "İhtisasat-ı teyakkuzâtın logaritması gibi tezayüt eder." Veyahut bir daha vazıh bir tabir ile "ihtisasât-ı ber nisbet-i adediyede tezayüt etmek için teyakkuzât ber nisbet-i hendesiyede tezayüt etmek iktiza eder."

Demek ki üçte bir, dörtte bir gibi küsürat arasında teyakkuzât mikdarının tezayüdü ihtisasâtın o nispet dairesinde izdiyadını icap etmeyeceği gibi teyakkuzâtın dört beş misli tezayüdü ile de ihtisasâtta ahval ve hadisat-i rûhiye üzerinde icra edilen bu tecârub ve bir kısmını zikrettiğimiz vecihle istihraç edilen kanunlardan anlaşılacağı üzere el-yevm hadisat-i rûhiye yalnız keyfiyet nokta-i nazarından değil, belki –kuvâ-yi tabîiye gibi– şiddet ve kemiyet nokta-i nazarındanda tetkikata tâbi edilmiştir. Bu tetkikat ilm-i rûhun bir şube-i mahsûsasını teşkil eder ki hikmet-i tabîiye-i rûhiye *Psyeho – phsique* namıyla müsemmâdır.

Bu kelimeyi ilk evvel Alman Filozofu Fechner 1860 senesinde telif ettiği kitapta istimal etmiştir. Mûmâ-ileyh diyordu ki: "Hikmet-i tabîiye-i ruhiyeden ruh ile vücut ve umumiyetle âlem-i maddi ve tabî ile âlem-i manevi ve ruhî arasındaki

münasebetten bahis bir nazariye kasdediyorum.” Bu tarife nazaran hikmet-i tabîiye-i rûhiye müessisinin nazarında tabiat ile ahlak ve maneviyat arasındaki münasebattan bahisti. Halbuki bu nevi tetkikat yine ilmir-ruhun bir şubesi olan “ilm-i vezâif-il-azâyi ruhun *Psycho – phy siologique* daire-i iştigâlâtını teşkil eder. Filhakika bu ikinci ilim zümre-i dimağiyeden olan hadisatın şerait-i uzviye ve mensup oldukları azâ-yi teşrihiye ile olan münasebattan bahistir. Halbuki hikmet-i tabîiye-i münasebâttan bahistir. Halbuki hikmet-i tabîiye-i rûhiye bu hadisat-ı rûhiyenin avâmil ve icâbât-ı tabîiye ile olan münasebatından bahseder, hâl-i hazırda hikmet-i tabîiye-i rûhiye ahvâl-i dâhiliyenin müsebbipleri olan ve sarf-ı tabîî bir halde ahvâl-i hariçiye ile olan münasebatından bahseder ve bu ahvâl-i dâhiliyeyi yalnız tecrübeye değil, belki hesap ve takdire de tabi kılar.

İlmir-ruhun böyle tecrübe ve hatta hesabât ve takdirata tabi tutulması bunu ulûm-i müsbete ve hakikiye meyanına ithal edecek bir âmil-i mühim teşkil etmiştir. Fiihakika ilmir-ruhun esasları böyle kati tecrübelere müstenit olunca herkes için bu tecrübeleri tekrar ederek netâyic-i müstahsilenin doğruluğu hakkında bir fikir hasıl etmesini teshil ve bütün âlem-i mütemeddin ilmir-ruh mütehassislerinin aynı bir meseleyi ruhiyeyi bir anda ve muhtelif sahalarda tetkik ve halletmelerini temin etmiştir.

Kezalik ilmir-ruhun tezahürat-ı muhtelifesinin suret-i tecellisi yani tahavvülâtının tabi olduğu kavânîn malum olunca ecza ve anasırı efrattan mürekkep ve efrat gibi bir ruha, bir vicdana malik olan, efrat gibi tezahürât-ı ruhiye ibraz eden cemiyetlerinde tamamıyla bu kanunlara tabi olup olmadığı ve eğer tahallüf var ise bu tahallüfün şekil ve sebebi tetkik olunabilir. Ve fertin hâl-i infirâd ile hâl-i ictimâîdeki evsaf ve secâyâsı, maddiyat ve ruhiyâtı malum ve bariz oldukça gerek kavânin-i fertiye ve gerek kavânîn-i ictimâiyye daha ziyade ittizâh eyler. Zaten ilm-i ictimâda ilmir-ruhun ehemmiyeti o kadar ziyadedir ki ilm-i hikmet-i ictimaiyeyi “ilmir-ruh-i ictimai”den ibaret addedenler olmuştur.

Kadıköy – 19 Haziran sene 327

Bedi Nuri

İSTANBUL'DAN MEŞHED-İ HÜDÂVENDİGÂR'A

[Ubeydullah Esad, S. 30, 1911/1327, s. 511-533]

Seyahat had-i zatında ne kadar hûş ne kadar dil-firîb ise buna karar verdikten sonra seyahate başlayıncaya kadar geçen günlerin her saniyesinde bile huzur-ı fikri alt üst eden insanı bîzar bırakan muamma-engiz bir kûh-ı hafiyenin kararsız parmakları insanın ruhunu mütemadiyen kurcalar dururdu. Ne zaman seyahate karar vermişsem, hareket edinceye kadar beni o derece sabırsızlık telaş istilâ eder ki ne mesâî-i yevmiyemde bir ıtrâd ne muhâkkemât-ı fikrîyyemde bir vusûh ve hatta ne de uykumda bir huzur ve intizam bulmak mümkün olmaz. Bütün seyahat yapanlar da benim gibi eğer böyle serseri günler, dakikalar yaşıyorlarsa kendim kadar onları da şayân-ı merhamet bulurum. Fakat itiraf etmeliyim ki sabırsız, telaşlı dakikaların da kendine has latîf, sehhâr bir zevki var.

İşte böyle bir isticâl ruhu ile örtülen bir haftanın bâr-ı ızdırabını Sirkeci Gar'ında terk ederek vagona girdiğim zaman omuzlarımda büyük bir hiffet hissettim. Tam bir hafta seyahat-i istihsârâtıyla idareye müteallik muamelâ- cariyenin kabil-i sevk ve idare bir halde ifrağıyla iştigâl ederek o kadar yorulmuştum ki ne Sirkeci mevkifinin meşhur âlim olan mülevves hâli ne vagondaki hücremizin o berbat manzarası bugün için bana yine bir hamûle-i tesir veremedi…

Bavulumu, fotoğraf çantasını, su şişesini, paketlerimi her tarafı istila eden çilek sepetlerinin arasına yerleştirdikten sonra artık işim kalmamıştı, beni teşyî' için gelen refikama veda ederek hücredeki yerime iştigâl ettim. Yirmi beş saatten fazla devam edecek olan bu şimendifer yolculuğunda bana arkadaş olacak olan zevatı selamlayarak birer birer bunları gözden geçirdim, tanıdık bir sima yoktu. Siroz'a çıkacağını bilahare öğrendiğim temiz bir efendi, beyaz çoraplı ayaklarını, toplayarak köşede bağdaş kurmuş oturuyor ve dizlerindeki potur ona daha vasi bir hak istirahat bahşediyordu. Karşısında henüz beş altı yaşında bulunan çocuğu elindeki peynir ekmekle amîken meşgul oluyordu. Biri de fotoğraf çıkartmaktan asla hoşlanmayan

bir mebus beyaz sarığı, temiz cibâsı küçücük gözleri, pek gür olmayan sakalıyla gözümü ısırıyordu. Evet… Resmini elde etmek için beni birçok zahmetlere katlandıran hasret bu tam kendisiydi…

Karşısındaki zâte meclisin ta sabaha kadar devam eden bir gün evvelki mesaisinden kemal-i sükûnetle bahsediyordu! Şu halde tanıdık hiçbir kimse yok demekti. Bu mahrumiyet tahakkuk edince biraz neşem kaçtı; ta Selanik'e kadar asla daire-i elfetlerinde bulunmadığım zevâtla meşgul olmak o kadar hoş bir şey değildi. Tam bu sırada kompartımana dahil olan bir muhibimden aynı tarik üzerinde beraberce seyahat edeceğimizi anlar anlamaz bu tesadüften dolayı cidden memnun oldum. Artık yalnız değildim.

Ân-ı harekât gelmişti. Kondüktörlerin çan gürültüsünü takip eden [forveç] nidaları arasında tren hafif sarsıntı ile ağır ağır süzüldü. Şimdi birçok vagonların arasında birçok mukâselerden kendine bir tarik-i selâmet bularak genç lokomotif Lüleburgaz'a kadar sürüklemeye mahkûm olduğu bu hamûleyi böyle mütemadiyen getirip götürmekten bîzâr olmuş, yorgun müşteki bir seda ile ikilerken kondüktörlerin bağrıştıkları o [forveç] halâ kulaklarımda yaslı akislerle devam ediyor, Osmanlıların, İslâmların, payitahtı olan bu güzel, bu tarihi şehrin göbeğinde yüzlerimize çarpılan bu [forveç] lerle ne kastedilmek istenildiğini bir türlü anlayamıyor, hal edemiyordum.

Bir zamanlar burada en büyüğünden en küçüğüne kadar – bittabi ecnebi ve Hristiyan- bütün şimendifer memurları başlarında şapkalarla dolaşırlar, kondüktörler hareket işareti verirken "fertig" nidâsıyla kulaklarımızı sanki yırtarlardı ara sıra bunları görünce, işitince: Ya Rabbi acaba neredeyiz? Derdim… Osmanlı memleketinde Osmanlılıktan feyz-i hayât olan bir kumpanyada bu garip şebekelerin bu garip "fertig" lerin manâsı acaba neydi?

Bilmem nasıl oldu. Bir gün bu siyah garip şapkalara bedel serpuş-ı millîyyemiz olan fesler gözüktü "fertig" bedel "tamam" gelmeleri duyuldu, şimdi Osmanlılık uyanıyor. Kendi hatfe, kendi şeref ve haysiyetine riâyet ettirmeyi bilen

bir tavırla yattığı yerden kalkıyor. Doğruluyor. Yükseliyordu. Ve ona hürmet etmek lazımdı. Edildi! Acaba daha şu üç sene geçmeden ne oldu ki meşhur "fertig" mecburî "tamamların" yerine şimdi [forveç]'ler kâim oluyor? […] bizler bu kamçılara karşı hiçbir şey yapamazsak bile bari biz Osmanlıların bu yabancı kelimeleri isâklarımızın şetum hakareti içinde bu gamakdesi elimizden gelmez. Biz böyle küçük işlerde cesaret gösteremezsek yarın feslerimizin yerine şapkaların, sancaklarımızın yerine ecnebi bayraklarının yükseldiğini görmeye şimdiden hazırlanmalıyız.

"En küçük ihtimaller, bazen en büyük felaketleri tevlit eder."

İşte ben bu düşüncelerle meşgulken tren içi ilerlemiş Kumkapı'ya yaklaşmıştık ki kondüktör, biletlerimizi muayeneye başladı. Birer birer biletlerimizi verdik bu zavallı kağıtçıklar tâ ciğer-gâhlarında açılan birer cerhe ile yine avdet ettiler. Kondüktör, mebusun önünde durmuş, biletini muayene etmek için bekliyor, halbuki o anlamamazlıktan gelerek refikiyle musâhabesinde devam ediyordu. Nihayet adamcağız tahammül edemedi. Efendi bilet…?dedi. O küçük gözlerini biraz daha küçülterek memuru yukarıdan aşağı hafifçe süzerken elini ağır ağır cebine götürüyor, rahatsız edilmiş olmaktan mütehasıl tatlı bir iğbirâr ile bir şeyler arıyordu. Nihayet aynı betaitle yükselen en küçük bir cüzdanı kondüktöre uzattı. Bu mebusların hüviyet-i verikasıydı ki daima sahinin evfak-ı katemede bir resmiyle mezyin bulunur. Vayorlarda şimendiferlerde bir seher/sihir-i teessire malik olan bu mini mini cüzdanı kondüktör büyük bir vazi-i hürmetle aldı, açtı, kendisinin asla anlamadığını bir lisanla yazılmış olan bu yazıları birçok tetkik etti. Yine bir şey keşfedememiş olmalı ki fotoğrafa iyice dikkat ettikten sonra sahibine de tevcîh nazar ederek aynı zat olduğuna kanaat getirdi. Buyurunuz beyefendi, iltifatıyla ve daha derin ve hayretkâr bir reverans ile cüzdanı sahibine iade etti.

Sıra refikine gelince mudhak bir hal başladı:

- Biletiniz efendi?
- Ah… Bilet almadım.
- Fakat efendim nasıl olur ki biletsiz…
- Aceleye geldi oğlum. Zaten şuracıkta ineceğim, kaç kuruştur?

- Nereye efendim?
- Ayastefanos…
- (Büyük bir hayret ve adm-ı memnuniyetle) Fakat efendim, bu tren Ayastefanos için müşteri almaz. Yasaktır efendim.
- Oğlum, cezası neyse veririm.
- Cezası da bu kadar efendim!
- Ay ne yapacağız?
- (Mebus efendiye bir saniye bakındıktan sonra) Ne yapalım efendim. Ayastefanos'ta inersiniz fakat bir daha bu trene de binmeyeceksiniz efendim!

Bu son cümlenin manâsı pek şıktı; yani "Böyle mükerrem ve muhterem bir rakîk olmadan kazâen bir daha yolcu katarlarına binerseniz Kumkapı'da kapıdışarı edileceğiniz muhakaktır." Tren mütazâyid bir süratle … O teneke mahallelerinden, yâr ve ağyare karşı bir sahîfe-i sefâlet halinde daima açık tuttuğumuz o harap köhne kulübelerden uzaklaşıyordu.

İnsanın tâ amik ruhunda derin bir neşter ile cariyeler açan bu manzara-ı sefâlet bilmem ki evveliya-yı umûrun hiç mi inzâr-ı dikkat ve merhametlerini celb etmez? Bunlar binlerce insanların, binlerce vatandaşlarımızın hayatını kemiren bu felaket ve sefalet meşhuriyeti göremeyecek veya görüp de aldırmayacak kadar bi-his ve tesirseler memlekete acımaktan başka elimizden bir şey gelmez.

Bu pek müessir olan sefaletgedeleri gösterir resimleri bilahare neşredeceğiz. O vakit bütün tatkikatımızı, tabiiyedir ki birer birer teşrih ederiz.

Trenimiz, artık Yedikule'den çıkmış İstanbul'un bu şehr-i muazzamın, önünde yüz binlerce ecdadın isâr-ı hayât ettikleri, târihî surlarını arkada bırakarak, büyük alemdârın mahber hazinene sürünerek ilerliyor, tabîyetin lutüfkâr yeşillikleri içinde köpürerek, soluyarak koşuyordu.

Ayastefanos'a tekarrüb etmiştik. Âtile-haz bu yanda, tren geçerken, mendilleriyle beni selamlayacaklar, bir defa daha uzaktan veda edeceklerdi. Bu arzularını bildiğim için, Ayastefanos'a muvâsalat etmeden evvel vagonun koridoruna

çıktım. Her lahza kendilerini görmek ihtimaliyle mendilimi hazırladım. Pencelerden birine dayanarak tabîyet-i muhiyeteye garîp bir his-i tesirle temaşaya daldı.

Mütemadî meşguleler ile yıpranan vvücuduma, mesai-i fikriyye ile her gün daha ziyade ezilen dimağıma bir nefha-yı suskun bahşeden bu güzel köydeki asûde hayatımı, bütün âlâmımı en ince ve en müşfik bir ihtimam ile sararak beni hayata karşı her gün daha cesur daha mükavam bir mukavim kuvvetle rabt eden bütün efrât ailemi düşünüyor ulu mevkit bir zaman için olsun buradan uzaklaşmak şimdi bana ağır geliyordu. Uzaktan son bir selamla ailemi, evimi henüz benim için yeni olan köyümü selamlarken kalbim elîm bir şan tereffütle sızladı:

Ya avdet edemezsem? Önümde mechul gürültülü bir sâha vardı! Fakat bu zayıf hissiyata kaçmak asla doğru değildi. Bu boş, manasız düşünceleri hemen bir tarafa bıraktım, sigaramı yaktım, cebimden çıkardığım deftere şunları karaladım. – 327 Mayıs 22- şimdi nazarımda bu manâ-yı simâ ile bu yeşil topra, sâmemde şimendiferin mütemadiyen koşmasından müthasıl demir gürültülerinden başka bir şey yoktu…

*

Arkadaşlar arasında biraz muhteriz musâhabeler hafifçe devam ediyordu. Ben içinde yirmi beş küsür saatlik bir zaman geçirmeye mahkum bulunduğumuz bu kompartımanı daha samimi ve muhabbetkâr bir nazarla tatkîk ettim. Kalübeladan kalma bu mülevves ve harap vagon Şark şimendiferleri kumpanyasının bütün ruhunu, bütün meziyetini gösteren bir abide-i sanat etti… Koridorunda, cam çerçeve namına hiçbir şeye malik olmayan yetim bir pencereye nazar-ı hayret ve teessüfle temaşa ettikten sonra her parçası ayrı ayrı müheyyâ-yı sâllan sükut sefîl çerçeveler, yırtık mülevves perdeler kâğıtların çatlamış tavan kaplamaları, o sarı pirinç evânî… Kapı tokmakları, küllükler, süslü çiviler temizlik yüzü görmemek, hiçbir ihtimam ve takayyüde mazhar olamamaktan muthasıl bir yas-ı sefaletle renklerini kaybetmişler müstekreh bir manzara almışlardı. Anlaşılanbu kumpanyada mine'l-bâb ile'l- mihrâb herkes yalnız tahsisâtını almayı düşünüyor, idare-yi … mecburiyetinane sâik harekât bulunuyordu…Vazifeşinaslık, doğrusu bu kadar olabilirdi.

Bu tesirleri uzun uzadıya taşımak burada lüzumsuzdu. Etrafı seyretmeye başladım. Trenimiz şimdi Küçükçekmece Gölü'nün kıvrıntılı lâtif sahilini takip ederek ilerliyor, sağda birçok hâlı arasının çalılarla çırpılarla bezenmiş ötesine berisine birkaç yabanî çiçek, kıyasa, feyz-i hayattan mahrum boynu bükük birkaç ağaç serpilmiş bir sahanın lâtif yamaçları, tepeleri uzanıp gidiyor, bu manzaraların mütevâliyen takip etmiş ne kadar himmetsiz adamlar olduğumuzu bana bir daha ihsâs ederken aynı zamanda böyle tabiatla mahsur, medeni dertlerden medeni meşgalelerden âzâde birkaç saat geçirmekte olduğumuzu kalben büyük bir sevinçle itiraf ediyor ve bu itiraf bende amîk bir haz, fikrimde derin bir huzur hasıl ediyordu. Mesai-yi mütemadiyye ile ezilen dimağlar için en müessir ve en hakikî vesile-i huzur ve istirahat ne kadar çorak olursa olsun böyle münazır tabîiyeye temaşa etmek değil midir? İşte ben de fikren, ruhen büyük bir hazza hayat alarak temaşa-yı tabiata dalmıştım. Çatalca'ya kadar hiç oturmadan devam eden bu seyrân bir senenin bütün yorgunluklarını, bütün elemlerini bana unutturdu…

Şimdi zinde, müsterih bir dimağla Selanik'e gidiyordum ve ancak böyle huzur, fikir ve ruhla, her türlü tesirât-ı müterâkimeden azade bir dimağla orada rahat rahat gezer, aklınabilirdim. Mesmuât ve istidlalatıma nazaren o muhitte bedbininin o kadar sokmayacağına kanaatim vardı. İstanbul'da serkârde bulunanlardan tutunuz da en beyaz adamlara varıncaya kadar, herkes türkü türkü esbâb ve müessirât hakikiye veya hayaliyenin taht tesirinde bedbîn bulundukları bir hakikattir. Ben de bittabi bu tesir eden haric kalmamış olduğumdan güzergâhın menazır latifesi dimağımın hamûle-i yeis ve tesiratı tasfiye ediyor, azadesiz, kayıtsız bir ruh ve fikrin temin edeceği amik bir ümit ve memnuniyet şimdiden kalbimi dolduruyordu…

Akşam olmuştu, tabiat, esmerin bir sitare-i şiir ve hayal arkasında mütemadiyen kararıyor, dünyanın o azametli gözü yavaş yavaş kapandıkça sanki sarı bir hazin amik her tarafı istila ediyordu…

Tabiat muhite şimdi o kadar derin ve pür şiir bir sükût ve sükûn içinde uyumaya başlıyordu ki trenin samiayı yırtan gürültüleri bile mahdûd bir dairenin halkası içinde sanki eriyor, kayboluyordu.

Şimdi, başlarımızın üzerinde mühtezz kirli sarı bir ziyanın açlıp kısılan lemaları hücreyi hafifçe tenvir ederken, şu dakikada elektrik ziyalarının kaynaştığı nur-ı huzmeleri içinde dünyanın her tarafında o coşan binlerce vagonlar hüceyrât dimağiyemde yek diğerini takiben muttasıl geçiyor, her iyi şeyden mahrum kalan bu zavallı memleketin talimsizliğine, bahtsızlığına bir türlü kanaat edemeyen hissiyât-ı ruhiyem bu beş asır evvelki tarz-ı tenvirin hala şu yirminci asır medeniyette, memleketimizde cây kabul bulabilmesine karşı isyan ediyordu.

Gecenin siyah şeritlerini yararak ilerleyen tren nihayet Lüleburgaz'a gelmişti. Katar burada iki kısımda yürüyor, biri Edirne'ye doğru yola devam ediyor,diğer kısmını başka birlokomotif Edirne hattından gelen vagonlarla beraber Selanik'e götürüyor. Bittabi vagonumuzu tebdil ettik Selanik iltisak hatta geçtik. Meriç'in vasi, ışıldak çizgisini takip ederek yolumuza devam ettik.

Artık uyku zamanı gelmişti. Öbür berbârid kumpanyanın hattında olmadığımızı şimendiferin seraat-ı seyr-i sarîhan gösteriyordu. İstanbul-Edirne hattında seraat-ı iptidai ve bâtî olduğu halde iltisak hattında büyük bir fark hissolunuyordu.

Seraatin tezaidi nisbetinde sarsıntı da artıyor, uyku ve istirahat ihtiyacı daha şiddetle hissediliyordu. Biz de bu ihtiyaca mütavaat ederek birer köşeye büzüldük… Kapanmak isteyen gözlerimden firar eden uykuyu yakalamak epey müşkül oldu.

Sabah olmak üzereydi, büyük bir gürültü ile uykudan uyandım, kompartımanın kapısında duran bir yolcu toplanmamızı bekliyordu! Kirpiklerimin arasından simasını teşhis ettiğim bu zat tanıdıklardan biriydi, derhal kalktım, kendisine bir yer gösterdim, merasim-i maatededen sonra nerede bulunduğuzu sorunca: - iskeçedeyiz, dedi. Demek şimdi dünyanın en güzel tütünkerini yetiştiren bu meşhur kasabadaydık… Bu arkadaş da Selanik'e gidiyordu.

Tren iskeçe'den hareket etti, bir müddet sonra Karasu boğazına girecektik, şimdi sabırsız mahsus ve mütevekkil bir tereddüt ile etrafı görmeye çalışıyor, fecren

donuk, lahuti gölgeleri altında uyuyan bu yerleri iyice tedkik etmek mümkün olamıyordu. Her saniye İnce Karasu'ya daha ziyade takrip ediyorduk. Galata-Beyoğlu tüneli müstesna olmak üzere şimdiye kadar hiçbir tünelden geçmemiştim halbuki Karasu boğazında otuz, otuz iki tünelden geçecek, hemen bir o kadar da köprü aşacaktık! Şimendifercilik nokta-i nazarından en mühim mıntıklardan biri de burası olduğunu mühendis refikam bana anlatıyor ve yine bu tünellerden birinin fennî bir hata ile malûl olduğunu ayrıca temin ediyordu! Bu teminatı aldıktan sonra tabî daha büyük bir tevekkül ile intizâra başladım!

Şimdi lokomotifin, müthiş kayalıklar arasında akisler peyda ederek dağılan ıslıkları saklaşıyor, tren tünelden çıkarken hürmetli bir köprünün traverslerini yalayarak geçiyor ve sonra yine başka bir tünele dalıyor, dağları delerek suları çiğneyerek mütemadiyen koşuyor, koşuyordu…

Her iki tarafını ihata eden silsile-i cibal ile alel-ekser yalçın kayalıklardan müteşekkil korkunç mühib ve fakat o muhteşem manzarasıyla Karasu Boğazı'nın o sâmit ulviyetini o mağrur ve mütekebbir azametini bütün müddet hayatımızda asla unutamayacağız.

Beşer, burada da tabiatın bütün müvanisi mağlup ve râm ederek fevz ve zafer medeniyet-i âlâ etmiş, aşılması mümkün olmayan dağları […] delmiş, müheyyâ-yı sükût – ihtimal milyonlarca kilo sıkletinde kayaların buna birer destek örerek onları oldukları yerde müebbeden bağlamış, kudurup köpüren suların, tâ ciğer-gâhına köprülerinin temellerini saplayarak, üzerinden geçmiş ve bu suretle insanlığa bir şehrâh-ı medeniyyet daha açarken, mini mini dimağlara istinâh eden zayıf kulların hakir parmakların açarken kudredini bu azametli mâniaların yüzüne bir kere daha, gâlip ve muzaffer bağırmıştır…

Bir saat kadar süren bu cidden arızalı, tehlikeli boğazdan, otuz bu kadar tüneli arkada bırakara, geçmiştik ki güneş henüz daha iyice yükselmemiş bulunuyordu.

Belki dünyanın çok haşin ve fakat en bedi manzalarından birini halktan en bi-bedel bir şiiri- azametini böyle yakından görmek, okumuş olmaktan o kadar sermest olmuştum ki ruhumda başka bir beşâşet, dimağımda başka bir incilâ bütün mevcudiyetimde kabil-i tarif olmayan yeni bir seyyale-i server uçuşuyordu…

Tren artık şimdi en menbit ve mahsüldâr mamur köyler, kasabalarla bezenmiş ovalardan geçiyor, sabahın temiz, serin havası ciğerlerimizi yıkarken güneş bütün bir ışıl dünyayı yaldızlıyordu…

Bütün yolcular pencerelerin önüne sıralanmışlardı. Bir zabit arkadaşım bana elleriyle bir yeri işaret ederek: Gördünüz mü? Diyordu… Halbuki aradan birkaç dakika daha geçtiği halde yine bir şey göremiyordum. Biraz sonra hayal meyal bir şeyler fark eder gibi oldum, bu hayal gitgide kisb-i vuzûh etti. Bir sırt üzerine mini beyaz zarif birtakım binaları iyice tefrîk edebiliyordum. Meğer bunlar Selanik'in topçu kışlalarıymış.

Tren ilerledikçe bütün şehir yavaş yavaş görünmeye başlıyordu. Bir an evvel bu şehrin muhiti içinde bulunmak için sabırsızlanıyordum. Nihayet tek tük ve biraz sonra sıkça binalar arasından geçmeye başlıyorduk. Mütehayyir kaldım, bu harap ve sefil manzaralı kulübeler, evler boyuna devam ediyordu…

Nihayet arkadaşım izah etti. Anladım ki burası Selanik değil, Selanik'in maddi manevi sefaletlerle malûl bir mezbelesiydi… Bir şehrin hemen medhalinde bu adi mahallelerin göze çarpışı üzerimde fena bir teesir icra ediyordu.

Tren bir müddet daha koştuktan sonra ba'de'z-zevâl saat bir buçuk raddelerinde Selanik'in şehir istasyonu önünde tevkif etti. İstasyonda bir bando musika Hürriyet Marşı'nı çalıyor, büyük bir izdiham çalkalanıyordu.

Etrafa göz gezdirdim, bana burada intizar etmek lutfunda bulunacağını tahmin ettiğim kadîm dostumu arıyordum. Tahminimde aldanmamıştım. Musafahayı ikmal etmeden otellerde yer bulup bulamayacağımızı sordum. Ancak Grand Otel'de

müsait bir oda hazırlatabildiğini öğrenince geniş bir nefes aldım, bu lutuf ve nezakete teşekkür ettikten sonra beraberce bindiğimiz araba bizi otelin kapısında bıraktı. Eşyamı odanın br tarafına koydurduktan sonra ilk işim yüzümün, gözlerimin ne halde olduğunu görmek için aynanın önüne gitmek oldu. Ne göreyim? Kömürcü çırağına dönmüşüm! Hemen fesimi, çantamı, yeleğimik, gömleğimi çıkardım. Kollarımı sıvadım, mümkün olabildiği kadar temizlendim! Yarım saat kadar devam eden bu meşgale hitâm bulduktan, elbiselerimi de değiştirdikten sonra aşağı indik. Otelin altındaki lokantada büyük bir iştah ile karnımı doyurdum. Sigaramı, kahvemi içtim. Artık vazifeyi düşünmek için hiçbir mani yoktu. Bu muhterem refîkimin lutf-ı delâletiyle sokağa çıktım. Tramvay caddesini takiben yürüyor, bir fotoğrafhane arıyordum. Yüz yüz elli hatve yürümemiştim ki "Hilâl Fotoğrafhanesi" ibaresini havî bir levha gözümüze ilişmişti. Hemen kapıdan içeri girdik, arzumuzu bildirdik (Selanik'te bulunduğum müddetçe bu fotoğrafhanede mazhar olduğum o nazikâne, edibane hüsn-i kabûl ve muavenet müdürü Ahmet Kemal Efendi ile refikasına karşı beni cidden medyûn-ı şükran bırakmıştır. Selanik'te bulunan muterem kārielerime bu müteşebbis nazik sanatta mahir çalışkan fotoğrafçıyı suret-i mahsûsada tavsiye etmeyi bir vazife-i kadr-i şinasî addederim.) Fotoğrafhanede işimizi tasviye ettikten sonra şehri biraz dolaşmak istedim. Önümüze çıkan ilk tramvaya atlayarak ve oldukça düz bir hatt-ı müstakim teşkil eden bir caddeyi kat ederek İttihat Bulvarı'na geldik. Bulvar hakikaten zarif bir caddeydi. İki sıra muntazam ağaçlarla bahçeli güzel binalarla müzeyyen olan bu caddenin müntehâsını veya mebde'ini Beyaz Kule Meydanı teşkil ediyor, beyaz kulede tramvayı değiştirerek rıhtım hattına geçtik. Sahili takip eden Hürriyet Meydan'ı tesmiye edilen her iki taraf büyük binalarla örtülmüş şık, zarif küçük bir meydanın önünde tramvaydan indik. Cisim bir gazinonun meydanı dolduran masalarından birini de biz işgal ettik.

Büyük bir izdiham her taraftan taşıyordu. Gazinoların masaları hemen bütün meydanı doldurmuş, ortada ince, uzun, kıvrıntılı bir geçit muhalif istikametlere doğru atan insanlarla adeta bir anafor halini almış, cereyana kapılanları mütemadiyen çekip götürüyordu… Rengârenk elbiselerin, rengârenk şapkaların, tuvaletlerin, imtizacıyla garip bir hal alan meydanın manzarası cidden pek dil-firîbti. Musevi kadınlardan kıyafet mâyesini muhafaza edenler o şayan-ı tedkik kisveleriyle bu halkın arasına

karışmaları, yeşil saltalarıyla, fıstıkî çatkılarıyla salkım salkım incileriyle mağrur ve mütevekkil dolaşmaları manzaraya başka bir garabet bahşediyordu. Musevi nisvanının bu kıyafetlerini şimdiye kadar asla görmemiştim. Benim için pek yeni olan bu tuvalet nazar-ı hayretimi celbediyordu.Nefes Selanik'te böyle muhafazar anâsırın mevcudiyeti doğrusu şaşılacak bir şeydi!

Akşam olmak üzereydi, küçük, mini mini müvezzilerin çığlıklarıyla meydan adeta gürlüyordu. Herkes bu gürültülerin sebebini anlamak için sabırsızlanıyordu. Nihayet Musevi bir çocuk lastik bir top gibi masamızın önüne düştü, yerinde duramıyor, müdemadiyen zıplıyor, mütemadiyen bağırıyordu:

Padişahımız geliyor, geliyor, geliyor! Ve elindeki ilaveleri masalara isâr ediyordu, birer tane kapıştık. Bir hamlede okuduk: Zât-ı hazret pâdişâhının Selanik'e müteveccihen İstanbul'dan hareket buyurduklarını kemal-i meserretle anladık. Bu meccânen tevzi edilen ilaveleri taşıyan yüzlerce çocuklar, müvezziler her tarafı dolduruyor, her tarafta bağrışıyor, bütün bir memleketin çehrelerine birer ibtisâm-ı server serpiyorlardı…

Bu masum yavrucakların bu mesut müjdelerini hararetli alkışlar ile saran halkın bütün mevcudiyetinde şimdi sarı bir haz ve server uçuşuyordu. Beller doğruldu, başlar dikildi, parlayan gözlerden müteheyyic kalp ve vicdanların bütün ihtisasât mesudânesi her tarafa yayılıyordu. Bu ulvi hal beni müteesir etti; düşündüm, asırlardan beri padişahlarına mütehessir kalan bu vatandaşlarımın şu andaki umumi saadeti dünyanın en azametli servetleriyle kabil-i istihsâl olamayacak kadar büyük ve derindi…

Daha birkaç sene evvel hıyanetkâr ellerle Osmanlılığın havza-yı ittihâd ve uhuvvetinden koparılmak tehlikeleri altında çırpınan bu kıtanın en mutenâ bir şehri şimdi padişahlarının ziyaretini meserret-kârâne alkışlarken kim bilir, yine şu dakikada karanlık izine tavanlar altında ne kadar sefiller, ne kadar muhterisler ne kadar hainler yeis ve izmihlallik en kahredici azaplar ile kıvranıyor, yanıyordu?

Evet! Osmanlı meşrûtiyeti bu hain ve muhterisler emelleri tâ esasından yıkmış, Hun ecdat ile muhammer vatanın bu parçasını da inkırâz ve izmihlalden kurtarmıştı. Şimdi o hakikaten mukaddes, o hakikaten şayan-ı tebcîl olan muazzez ve sevkiyle padişahımızı uğrunda îsâr-ı hayata hazır milyonlarca fedakâr ve hürmetkâr evladının arasında görmek kim bilir bu yıkılan kâşânelerin efkâsını nasıl tahammülsüz bir ateş ile yakıyor, ebediyen mahv ve muzmahil ediyordu.

Şimdi "Barbaros Hayreddin" Osmanlıların en kıymetli vücudunu, en ulvi ruhunu bize her saniye daha ziyade yaklaştırırken Osmanlı feyz ü rifatî Osmanlı hak ve istiklali bu memleketlerin en küçük zerrât-i hevâiyyesinde bile daha başka bir gurur ve azametle parlıyordu…

Gözümü güneşin hemen hemen solmak üzere bulunduğu tarafa çevirdim. Ufukta sanki mütelâşî müterediddit ve gazûb bir bir gelen ateş hâsir ve meyûs kaynıyordu. Ruhumu bütün incelikleriyle bütün nurlarıyla saran lahuti his-i [...] muzaffer bir kumandanın en manidar tebessümleri gibi mağrur ve müftehir dudaklarımdan uçuştu…

Sonra kalben mutmein ve mesut bir sükûnetle cereyana karıştım. Hiçbir şey hissetmeden, hiçbir şey görmeden yürüyerek otele geldim. Yatağımın asude sükûtu içinde gözlerimi kaparken, bu muzaffer günün zerrin sayfalarını tekrar yaşıyordum…

(Mâ-ba'dı sonra)

Ubeydullah Esad

AMERİKA MEKTUPLARI

[Cevad, S. 30, 1911/1327, s. 534-536]

New York'ta Hızır İlyas – Tesadüf bu, süfrajetlerin New York'ta en meşhur cadde addedilen Beşinci Avenue'den nümayişlerle geçmeleri bugüne rastgeldi. Bu sabah kalktığım vakit gayriihtiyari olarak takvime giden gözlerim 6

Mayıs yanında bir de 23 Nisan görmüştü.

Bugünün mahiyetini anlamak için artık bir de Hızır getirmeye lüzum yoktu. Bugünün İstanbul eğlence hayatında ne kadar ehemmiyti olduğunu ne kadar hazırlıklara, dedikodulara, hatta heyecanlara sebebiyet verdiğini bilirdim. Bu dakika zarif bir şemsiyenin ince ve müzeyyen sapını latif bir meyil ile tutan podosid eldivenler, beyaz gömlekleri, yerlere kadar sürünen donlarıyla kayık sefalarının eşhâs-ı mühimmesinden olan kürekçiler, öte tarafta ince çığlığıyla, ahenkdar tezatlarıyla kulağa aks eden çifte nara, bunların arasında hemen lâ-yenkatı bağrışan simitçiler, helvacılar, yanmış dudakların teskîn-i harareti için imdada yetişir gibi koşuşan gazozcular, her gün fal bakıp bu gün dans etmek için giydikleri renkli şalvarlarıyla panoramanın garabetini garabetini artıranlar hep birer birer göründü. Düşündüm, bütün bunlara karşı bugün ben ne görebilecektim. Hemen hatırıma geldi. Dün gazetelerde badez-zevâl ahaliyi sokaklara dökebilecek bir ilan vardı.

Daha saat üçte Beşinci Avenue, altmış beşinci sokaktan tâ dörde kadar birkaç sıra halk ile kaplanmıştı. Yolun her iki tarafında on adımda bir duran polis memurları ancak birkaç dakikada bir karşıya geçecek yolculara müsaade ediyorlardı. Ara sıra yolun ortasından bütün süratleriyle geçen hasta hane otomobilleri o günün programına tamamıyla vâkıf olmayanlara biraz garip geliyordu. Yalnız kalabalığı görerek elbette bir şey vardır diye sokulanlar ise bu hale büsbütün taaccüp ediyorlardı. Bu fevkalade hale acaba ne sebep olabilirdi? Bu gibilerin imdadına çocuklar tarafından kemal-i süratle gezdirilen gazeteler yetişiyordu. Bugün için iki saatte bir intişar eden gazeteler, meraklıları son havâdislerden haberdar ediyordu. Bunlar kırmızı renkdeki iri harflere gözlerini gezdirdikden sonra tekrar aynı istikamete doğru endişe ile bakıyorlardı. Nihayet bu gibi yerlerde umumiyetle boş yere gösterilen birçok hazırlıklardan sonra iki sıra süvari polis daha arkadan iki polis otomobili geçtiler. Bu defa artık katiydi. Vücudunun rengi ırk-ı ahmere mensup olduğunu göstern biri muntazam bir koşuşla geliyordu. On iki millik bir sürat yarışında bin kadar rakip içinde en evvel görünen bu şahıs halkın alkışları arasından geçip gitti. Bir dakika sonra gelen beyaz bir koşucu daha çılgınca alkışlarla karşılandı. O da gitti; bir başkası, bir daha başkası geldi, geçti… Mütemadiyen

geçiyorlardı. Bin yüz bu kadar adamın böyle birer birer geçmeleri ayakları ağrıtacak kadar sürdü. O sırada satılan gazeteler bulunduğumuz yerden iki mil kadar uzak olan yarış mahalli nihayetine birinci oalrak bir saat on beş dakika, kırk altı saniyede önümüzden ilk geçen yerlinin vâsıl olduğunu iri yazılarla ilan ediyorlardı.

Uzak olan yarış mahalli nihayetine birinci oalrak bir saat on beş dakika kırk altı saniyede önümüzden ilk geçen yerlinin vâsıl olduğunu iri yazılarla ilan ediyorlardı.

Az bir fasıladan sonra halk tekrar dalgalanmağa başladı. Uzaktan uzağa kulağa aks eden musiki nümayişcilerin vürûdunu ihbar ediyordu. Herkeste ki telaş bir kat daha arttı. Artık titreye titreye gelen bayraklar ve bu bayrakları tutan eller görünüyordu. İşte, on sekizinci asır kadınlarını tecessüm ettiren düz ve yüksek bir araba içinde beş altı kadın çorap örüp yemek pişirmekle meşgul. Tavırları kendi işlerinden başka bir şey düşünmediklerini gösteren bu eski zaman validelerinden sonra o devirden beri kadınların tekâmül-i ictimalarını gösterir arabalar geçti. “Kadınlara hakk-ı intihap”, “Lütuf değil adalet istiyoruz.” “Altı yüz bin kadın kendi maişetini temin ediyor.” ve bu manâda yüzlerce bayrak muntazaman ilerliyordu. Bugün her sınıfa mensup olan süfrajetlerin iş elbiseleriyle ve reîseleri önde olduğu halde geçtiklerini bilenler alayın gerilerine doğru bakıt-yorlardı. Askeri bir resmi geçit gibi her tabur kendi zabitinin kumandası altında geçerken sepet arabasıyla küçük bir kafileye karışan kadın bütün nazarları üzerine celb etti. Yavaş yavaş zümre-i sanatkârân görünmeğe başladı. Musiki şinaslar, heykeltıraşlar, muharrirler, tâbiler, gazeteciler, kâşifler, seyyahlar, vâizler, dava vekilleri, tabibler, süt nineler, tüccarlar, kâtibler, motorcular, atletler sıra ile yürüyorlardı. Harvard'ın en eski kadın mezuninînden olup bu uğurda birçok senelerden beri çalışan Doktor Şeved bir alkış fırtınası arasından geçti. Yorulup başka tarafları seyredenler bu kadar gürültüye sebebiyet verenin kim olduğunu araştırıyorlardı. Süfrajet heyetinin kadın azalarını, bu fikirde olan erkek kafilesi takip etti. Bir çığlık, bir istihza çığlığı koptu. Bu tarz muamele zavallılar üzerinde fena tesir etti. Deminden beri etrafta faaliyetle dolaşan “anti”ler daha sık görünmeye başladılar. Bu kadınlar “Nisvanın yeri evdir.”, “Hakikaten münevver olan kadınlar için politikacılıktan daha ulvi makasıd vardır.”,

“Bu gün kadınların ekseriyeti bu hoppalıkları reddeder.” cümleleri muharrer kâğıtları herkese tağıtıyorlardı.

Yarım saat kadar yürüdükten sonra on sekizinci sokağa varıldı. Buradaki meydanı vüsatine rağmen hemen hemen yalnız nümayişciler dolduruyordu. Verilen müteaddit nutuklarda birkaç asır evvelki kadınlarla şimdikiler arasındaki farkları, zamanın bir çok yapılamayacak zann edilen şeylerin kabil-i icra olduğunu nasıl ispat ettiği, vergi alıpta umur-i idare-i hükümette söz söylemekden men etmenin adaletle nasıl kabil-i telîf olabileceği, kadınlar haklarını istirdat ettikten sonra cdmiyet-i beşeriyeye ne kadar fâideler temin edileceği hep ayrı ayrı izah ve münakaşa ediliyordu. Ara sıra asabileşerek sıdka gel, hak talep ettiklerini müteheyyiç sedalarıyla bağıra bağıra söyleyenler ameleler tarafından şiddetle alkışlanıyorlardı.

Avdet ederken biri, “Birçok sözler söylendi, alkışlandı. Fakat asıl hoşuma giden şey ne oldu bilir misin?” diye yanındakine soruyordu: Londra’da olduğu gibi polis müdahalesine sebebiyet vermeden sulh-perverâne ayrılmaları…”

New York

Cevad

EK

RESİMLİ KİTAP'IN ÖN KAPAK RESİMLERİ

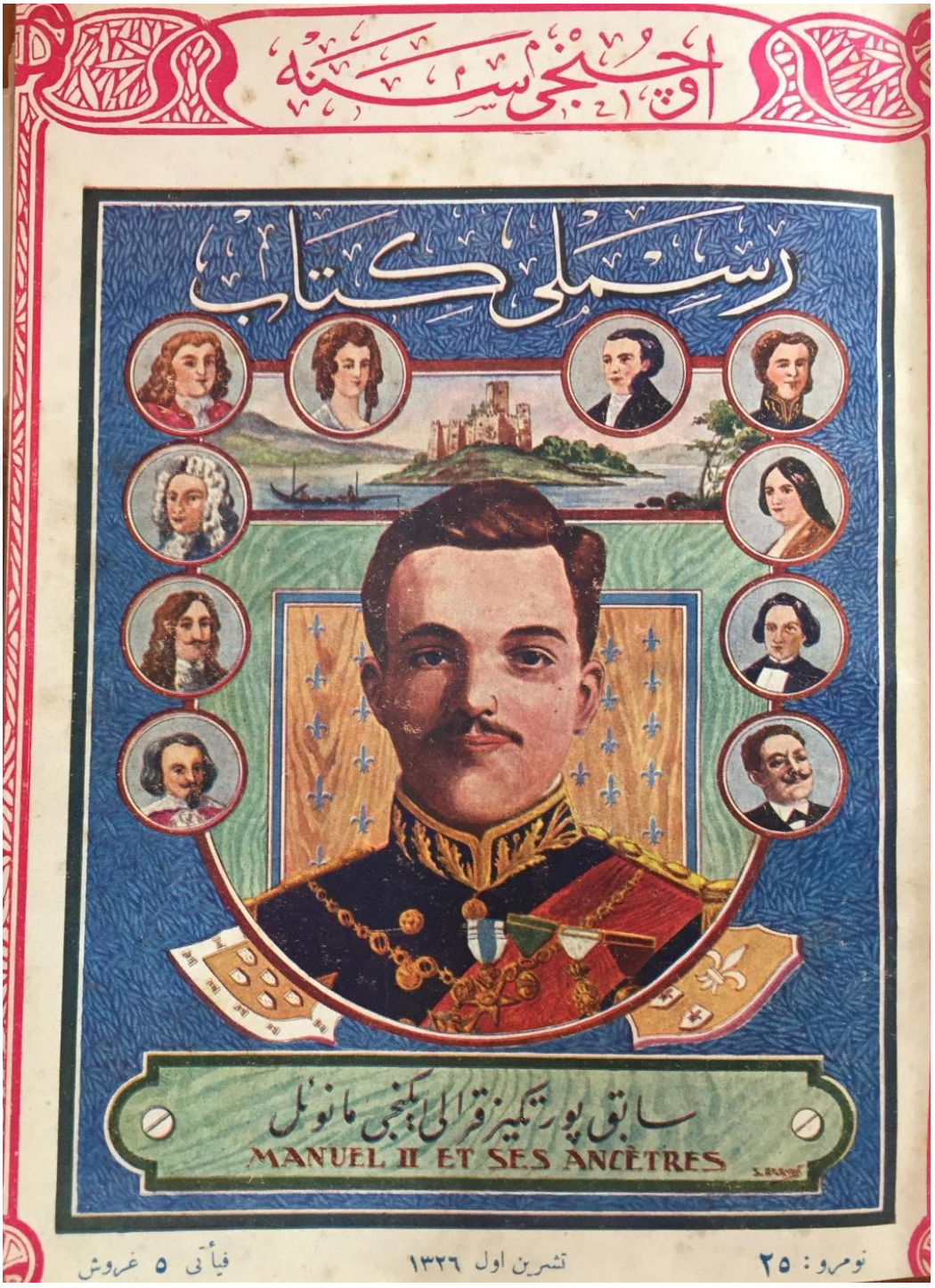

Cilt:5 **Teşrîn-i Evvel 1326** **Sayı:25**

Sâbık Portekiz Kralı II. Manoel – Portekiz Krallığına Mahsus Elbise ile

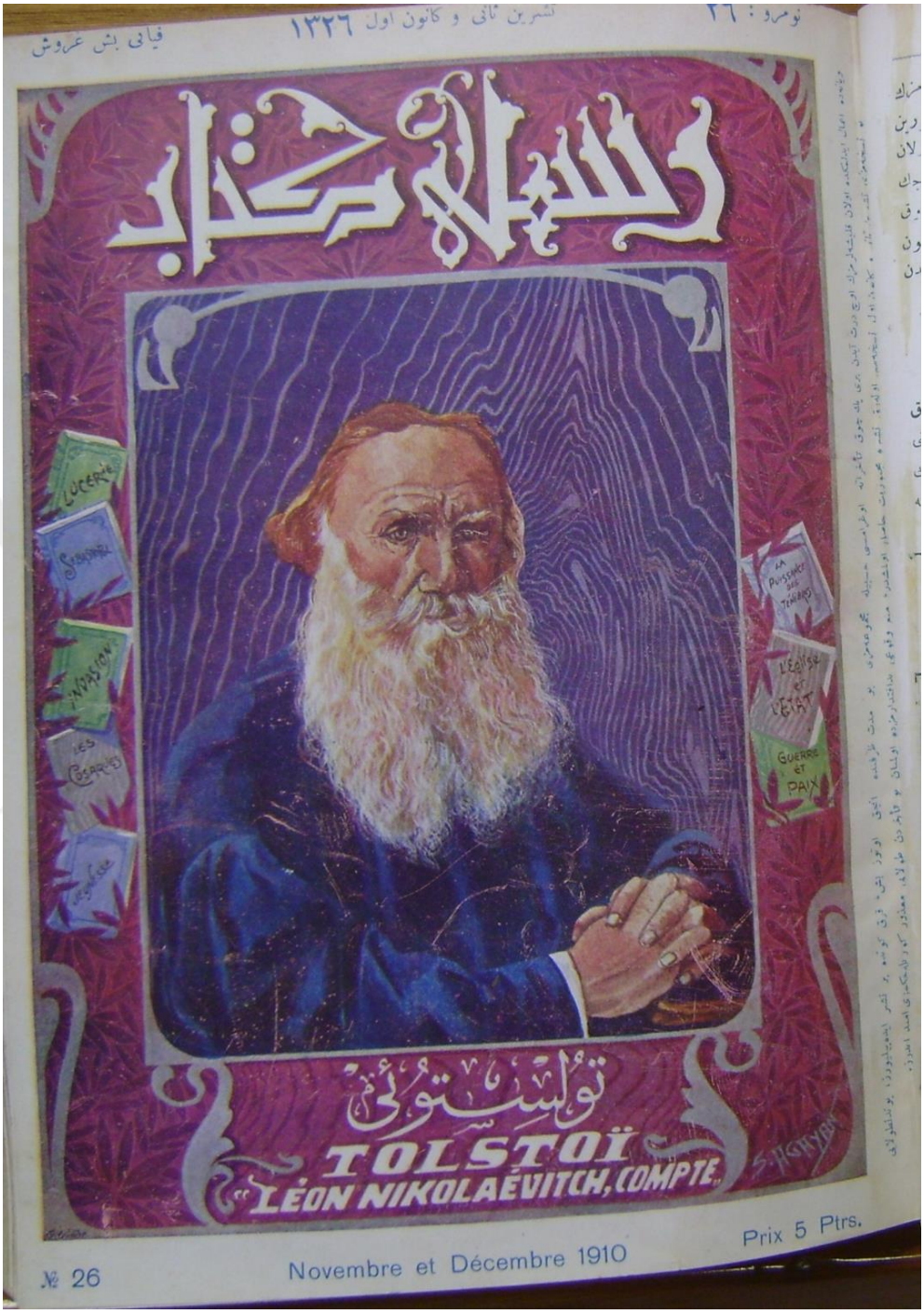

Cilt:5 **Kasım – Aralık 1910** **Sayı:26**

Nesl-i hâzırın en büyük mütefekkirlerinden –Ahmed Şuayib Bey Merhum

Foto: Febus

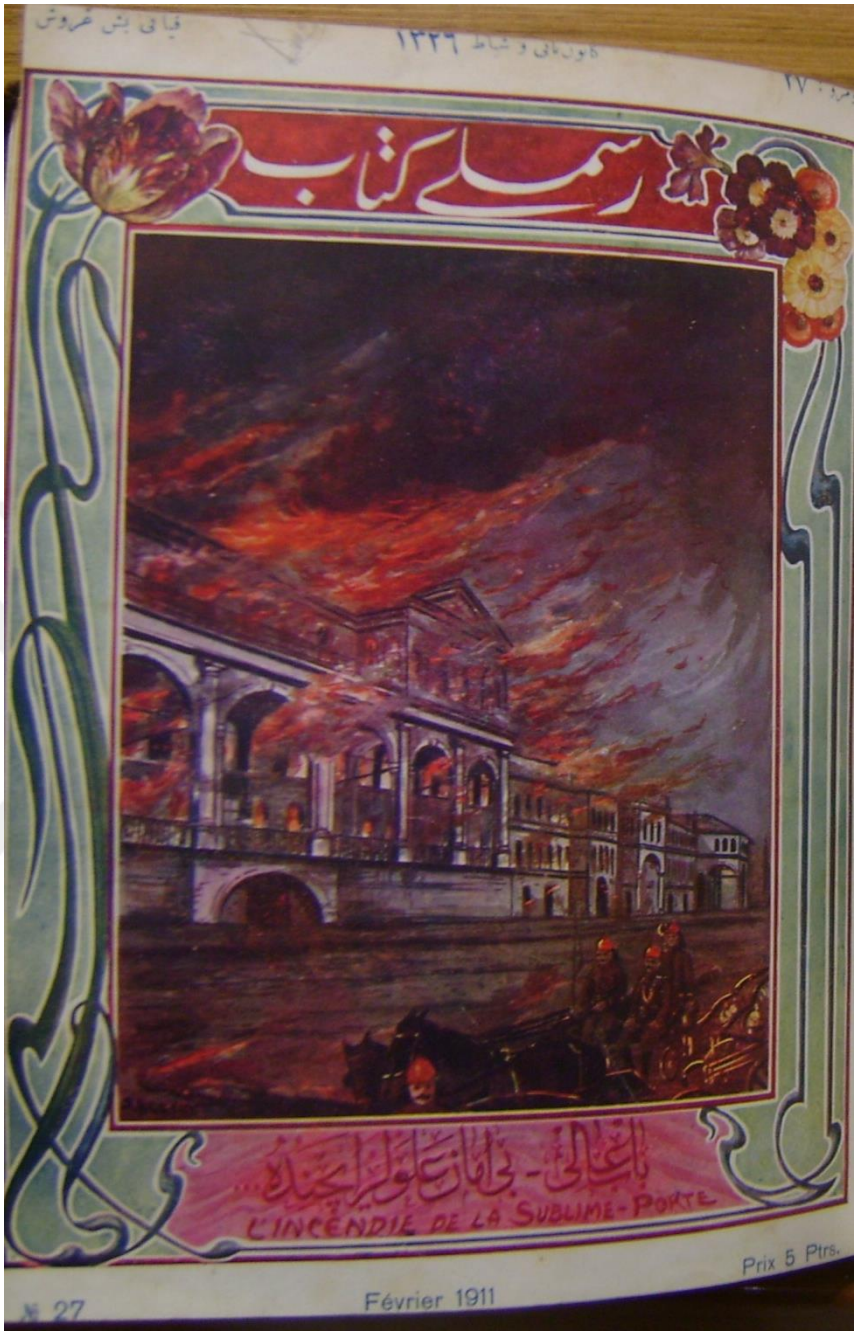

Cilt:5 **Şubat 1911** **Sayı:27**

Hariciye nazırı Mahmud Muhtar Beyefendi – Foto: Febus

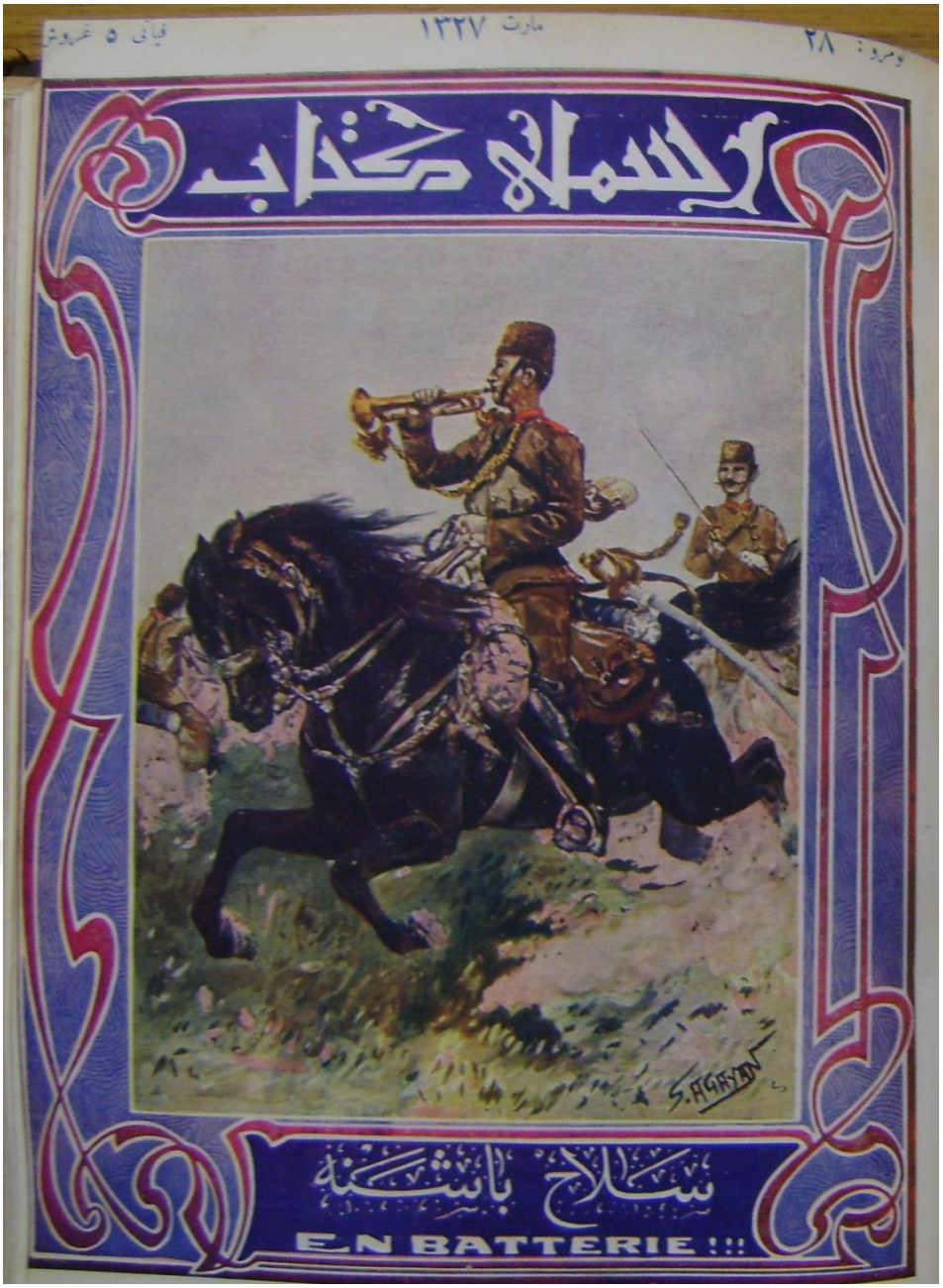

Cilt:5 **Mart 1327** **Sayı:28**

Dahiliye nâzırı Halil Beyefendi – Foto: Febus

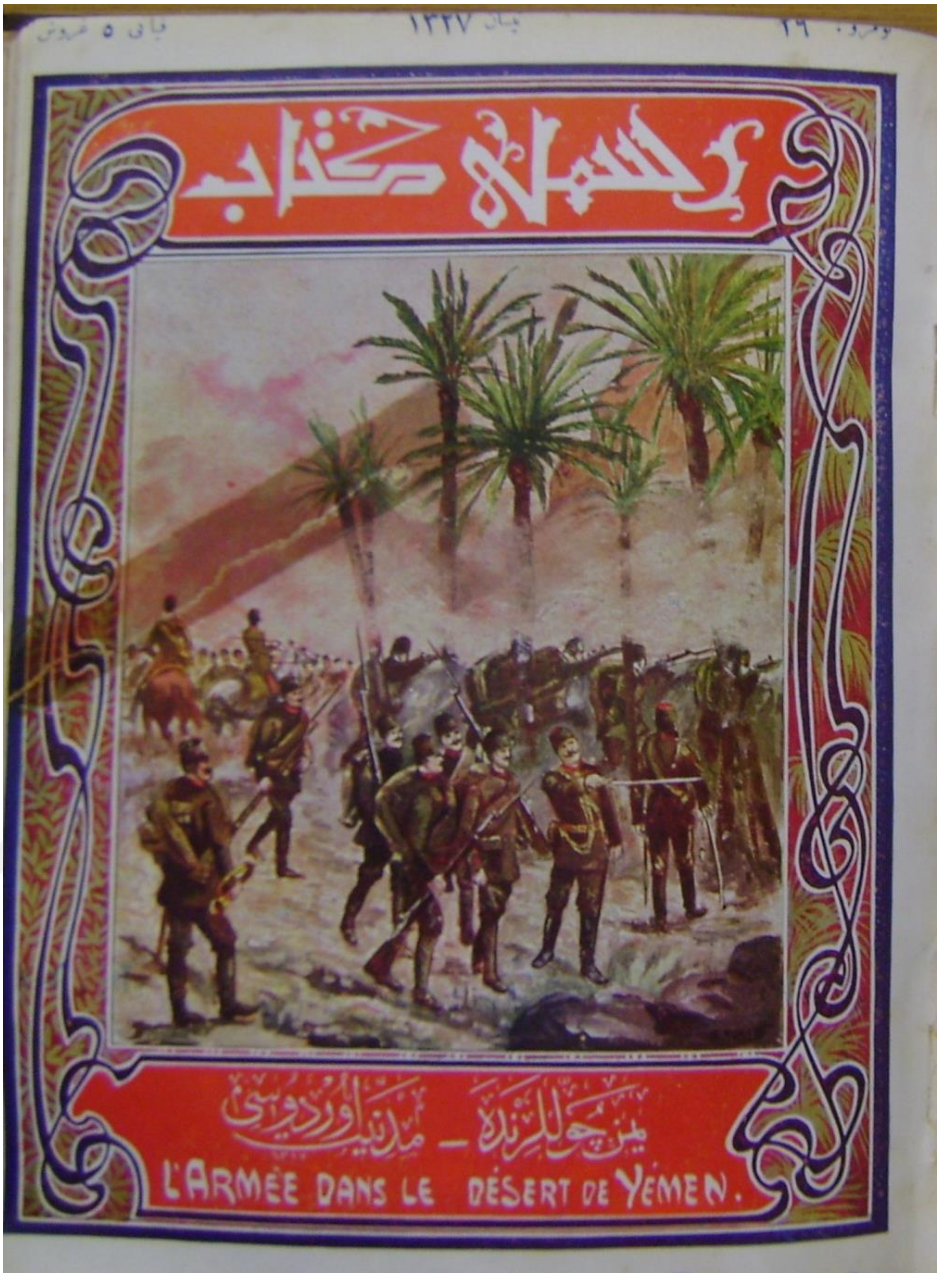

Cilt:5 **Nisan 1327** **Sayı:29**

Evkaf nazırı Hayri Beyefendi

Cilt:5 **Mayıs 1327** **Sayı:30**

Sevgili padişahımız Sultan Muhammed Han Hamis (V.) Hazretleri

Foto: Apollon